IVDEX
MAGISTRATVS
SENATOR
LIBRIS IV. EXHIBITVS.

I. Virtutes. II. Iuris-dictionem. III. Politiam.
IV. Autocratiam ſpectat.

AVCTORE

FRANCISCO ZYPÆO
I. C. PROTONOT. APOST.
CANONICO, OFFICIALI,
ARCHIDIACONO ET VICARIO
GENERALI ANTVERPIENSI.

Editio poſtrema ab Authore aucta & emendata.

ANTVERPIÆ,
Apud Hieronymum & Ioan. Bapt. Verduſſen.
M. DC. LXXV.

Cum gratia & Priuilegio.

BENEVOLE LECTOR.

N*On immeritò Ariſtoteles ſuæ ætatis Iuris-prudentes reprehendit, quòd de formulis, quæ actiones priuatas reſpiciunt, ad nauſeam vſque diſputarent; Iura verò quæ adminiſtrationem Reip. penè haberent pro derelictis. multi hodiè ab eo vitio non procul abſunt, ætatem in ſtillicidiis & ſeruitutibus terunt; publicas res, publica Iura, quibus ciuitates ſuæ, & prouinciæ conſiſtunt, ita nec attingunt ipſi, vt & in aliis contemnant. malè de Repub. merentur.* Nulla, *inquit Plin. Iun. in epiſt.* laudabilior Philoſophiæ pars eſt, quàm agere negocium publicum: cognoſcere, iudicare, promere, & exercere iuſtitiam, quæque Philoſophi doceant, in vſu habere. Habent, *inquit idem, l.3. ep. 20.* noſtra quoque ſtudia aliquid non humile, nec ſordidum, nec priuatis rebus incluſum. *nam* diſputare, *inquit Cic. ad Att. l.4. ep.16.* de Republica, eſt tractare rem magnam, & grauem, & plurimi otij. *Quæ ratio etſi me ad dolium meum Cynici inſtar circumuoluendum reſtringeret; memorem illius Lyrici,*

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam
Viribus;

adeoque verſantem, humeri quid ferre recuſent, *ac gnarum rem tam grauem aliis deferendam;*

——quibus arte benigna,
Vel meliore luto finxit præcordia Titan:

tamen ſi Ariſtoteli, Scyllam vitare monenti, obtemperaturus, Iudicemq; exhibiturus incidi in Charybdin; dabit veniam quiſquis aliquid rectius iſtis candidus impertietur. nam deſidioſos, & nihil præſtantes Zoilos iam pridem nihil moror. Tibi, Lector, tantùm ſcripſi, qui beneuolus es. tibi ſi placuerim, ſatis mihi fecerim: ſin minùs; affectum tamen ſi boni conſulueris, numquam piguerit laboris.

Iudicem, inquam ergo, ſum exhibiturus. Neque illum duntaxat Pedaneum, chartiſq; ſolùm litigantium obuolutum, ſed & Poteſtate præditum, Magiſtratuique impoſitum. qualem leges noſtræ intelligunt, dum Iudicem nominant: & Iuſtinianus in Auth. de Iudicib. & Codicis lib. 1. tit. 29. & ſeq. vſque ad 56. Dedi tamen aliquid vſui vocis hodierno, & adiunxi Magiſtratus nomina, & Senatoris. dum ſub illius ferè vocabulo politiam hodiè videmus adminiſtrari; ad hunc de negociis autocratiæ, & arcanis Imperij deferri conſultationes. vt dum præſentibus etiam vtor verbis, eum in ipſo frontiſpicio Iudicem, quem intendo, deſignem.

INDEX

INDEX
CAPITVM
LIBRI PRIMI.

Cap. I. Varij paſſim Iudices. Fol. 1
Cap. II. Iudicum, Iudiciorumque maieſtas. ibid.
Cap. III. Neceſſitas. 2
Cap. IV. Qui Iudices eſſe prohibeantur. 3
Cap. V. Qualis requiratur? ibid.
Cap. VI. Fidei rectæ. 5
Cap. VII. Timens Deum. 6
Cap. VIII. Religioſus erga Eccleſiam. 6
Cap. IX. Iuſtus. 7
Cap. X. Æquus. 8
Cap. XI. Fortis. ibid.
Cap. XII. Conſtans. 10
Cap. XIII. Patiens. 11
Cap. XIV. Vacuus ab affectibus. 12
Cap. XV. Muneribus abſtinens. 13
Cap. XVI. Ab auaritia alienus. 15
Cap. XVII. Non iracundus. 17
Cap. XVIII. Prudens. 17
Cap. XIX. Sobrius. 19
Cap. XX. Clemens. 19
Cap. XXI. Benignus, Seuerus. 25
Cap. XXII. Peritus. 22
Cap. XXIII. Diligens. 24
Cap. XXIV. Per gradus promotus. 26
Cap. XXV. Secretus. 26
Cap. XXVI. Concordiæ ſtudioſus. 27
Cap. XXVII. Facilis. 29
Cap. XXVIII. Veritatis amans. 30
Cap. XXIX. Auerſus à detractoribus. 31
Cap. XXX. Adulatoribus inimicus. 32
Cap. XXXI. Verax & Candidus. 33
Cap. XXXII. Nobilis. 33
Cap. XXXIII. Diues. 35
Cap. XXXIV. Pulcher. 35
Cap. XXXV. Legitimus. 35
Cap. XXXVI. Ciuis an Exterus? 36
Cap. XXXVII. An Eccleſiaſticus? 37
Cap. XXXVIII. Senex. ibid.
Cap. XXXIX. Sine ambitu promotus. 38
Cap. XL. Non rixoſus. 39
Cap. XLI. Veſtitu congruo vtens. 40
Cap. XLII. Ritè electus. 41
Cap. XLIII. An perpetuus? 42

LIBRI SECVNDI.

Cap. I. De Poteſtate Iudicis. 43
Cap. II. De honore. 45
Cap. III. De iure iurando per Iudicem præſtando. 47
Cap. IV. De Iudicis reſidentia. ibid.
Cap. V. De Cauſis litium. 48
Cap. VI. De Litium remediis. 51
Cap. VII. De breuitate & ordine Iudiciorum. 57
Cap. VIII. De ſententia dicenda, & ordine votorum. 62
Cap. IX. De appellatione, eiuſque inſtantia. 64
Cap. X. De Executione rei iudicatæ. 65
Cap. XI. Recidiua monita de ſeruando ordine iudiciario, præſertim in litibus criminalibus, & quæ ex officio Iudici incumbunt. 65
Cap. XII. De Stipendiis. 67
Cap. XIII. De animaduerſione in Iudices. 68

LIBRI TERTII.

Cap. I. De Legiſlatione. 70
Cap. II. De variis hominum generibus. 75
Cap. III. De Inſtitutione Iuuentutis. 79
Cap. IV. De Caſtitate. 81
Cap. V. De Reformatione. 83
Cap. VI. De Quiete publica. 89
Cap. VII. De Criminum vindicta. 91
Cap. VIII. De Oſtraciſmo. 93
Cap. IX. De ſeditionibus. 94
Cap. X. De Mendicantibus. 103
Cap. XI. De Relationibus. 103
Cap. XII. De Pœnis & Præmiis. 104
Cap. XIII. De cogendis Nominatis. 106
Cap. XIV. De dignitate non imminuenda. 107
Cap. XV. De Miniſtris. 108
Cap. XVI. De fide obſeruanda. 110
Cap. XVII. De Diſſimulatione. 111
Cap. XVIII. De Legatis. 112
Cap. XIX. De Curſu publico. 113
Cap. XX. De Potentia. 114
Cap. XXI. De Annona. 117
Cap. XXII. De Ædificiis. 120
Cap. XXIII. Monita Miſcellanea. 124

LIBRI QVARTI.

Cap. I. De Iure Maieſtatis. 132
§. I. De Principe legibus ſoluto. 133
§. II. De Legum vinculo. ibid.
§. III. De Legum-latione. ibid.
§. IV. De iure ſacrorum. ibid.
§. V. De Magiſtratuum creatione. 134
§. VI. De Extrema prouocatione. ibid.
§. VII. De pacis ac belli arbitrio. ibid.
§. VIII. De Legatis. 135
§. IX. De iure vitæ ac necis. ibid.
§. X. De Pecunia imperanda. ibid.
§. XI. De Moneta. ibid.
§. XII. De reliquis iuribus Maieſtatis. 136
Cap. II. Ratio dicendorum, atque in primis de ſupremarum Legum iure ac vinculo. 140
Cap. III. De Legum-latione. 142
Cap. IV. De Religione. 143

Cap. V.

Cap. V. De Magiſtratuum deſignatione. 146
Cap. VI. De Supremo Iudicio ſeu vltimo Reſorto. 147
Cap. VII. De bello, eiuſque cauſa iuſta. 148
Cap. VIII. De bello iuſte gerendo reſpectu Principis. 150
Cap. IX. Miles vt iuſte bellet. 156
Cap. X. Vt reſpectu hoſtium iuſte belletur. 158
Cap. XI. Vt reſpectu mediorum iuſtè belletur. 159.
Cap. XII. Dolum an belli iuſtitia permittat? 160
Cap. XIII. An vt feſtis diebus pugnetur? ibid.
Cap. XIV. An ſtratagemata? 161
Cap. XV. An venenum? 162
Cap. XVI. Iniuſte bellatur reſpectu modi. 162
Cap. XVII. Iniuſte bellatur ex nimia ſæuitia. ibid.
Cap. XVIII Ex verborum contumelia. ibid.
Cap. XIX. Iniuſte bellatur reſpectu finis. 163
Cap. XX. De Fœderibus. 166
Cap. XXI. De Iudiciis. 169
Cap. XXII. De Lytro. 171
Cap. XXIII. De Commeatu. ibid.
Cap. XXIV. De Neutralitate. 172
Cap. XXV. De Pace. ibid.
Cap. XXVI. De Pacis violatoribus. 173
Cap. XXVII. De Repræſaliis. 174
Cap. XXVIII. De Legatis. 176
Cap. XXIX. De iure vitæ ac necis. 178
Cap. XXX. De pecunia imperanda, tributis, Ærario. 179
Cap. XXXI. De Moneta. 182
Cap. XXXII. De ſtatu Reipublicæ. 183
Cap. XXXIII. De ſtatu Monarchico aſſerendo. 185.
Cap XXXIV. De ſtatu Optimatum aſſerendo. 189.
Cap. XXXV. De ſtatu Democratico aſſerendo. 190.
Cap. XXXVI. De mixtò ſtatu aſſerendo. 191
Cap. XXXVII. De Conſultatione. ibid.
Cap. XXXVIII. Monita Miſcellanea. 194
Cap. vltimum. Parenelis ad Iudicem, Magiſtratum, Senatorem. 198

FINIS.

APPROBATIO.

Tractatus hic de Iudicibus, doctiſſimè eorum qualitates, actiones, nec non Reipub. adminiſtrationem per Reges & Principes exprimens, operâ Eruditiſsimi Viri ac Reuerendi Admodum Domini FRANCISCI ZYPÆI I.C. Protonotarij, Canonici, Officialis & Archidiaconi Antuerpienſis conſcriptus, ſacræ paginæ ſatis conformis, meritò typis euulgari poterit. Datum Antuerpiæ 25. Nouembris 1632.

ZEGERVS VAN HONTSVM
Canonicus & Pœnitentiarius Antuerp.
Librorum Cenſor.

IVDEX

IVDEX MAGISTRATVS SENATOR

LIBRIS IV. EXHIBITVS.

I. VIRTVTES.
II. IVRIS-DICTIONEM.
III. POLITIAM.
IV. AVTOCRATIAM SPECTAT.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Varij paſsim Iudices.

1. IVDICES varij apud omnes gentes, pro more earum, & pro temporum ratione fuerunt. Apud populum à Deo electum à Moyſi tempore, vſque ad Saulem ſummâ auctoritate & moderatione. Apud Romanos, pro tempeſtatum occaſione, quàm diuerſiſſimi, præſertim in Vrbe ipſa. nam in Prouincijs Proconſul, Prætor, Præſes,& quocumque nomine Rector omnium Romæ Magiſtratuum vice, & officio fungebatur. omnium partes, qui Romæ vel quaſi Magiſtratus, vel extra ordinem Ius dicebant, ad eum pertinebant. Vnaquæque gens, & Prouincia, in ſuo ſenſu abundat, ſed in alijs Imperijs, & regnis, pleraque pro libitu Regum. Nihil alibi tam auguſtum quàm dignitas & diuerſitas Romanorum Magiſtratuum. Teſtis *Notitia Imperij.* vt neque vllæ gentes ad æquitatem & Maieſtatem legum Romanarum acceſſerunt. Sed & hodie nationes omnes in nomine, & auctoritate Iudicum quàm maximè ſunt diſcrepantes. quod nihil attinet pluribus exequi. Id generatim conſiderare lubuit, qui qualéſve Iudices eſſe, quídve facere debeant; quæ vniuerſim functiones eis conueniant, deceant, dedeceant; quibus virtutibus, naturæ & induſtriæ dotibus clareſcere eos oporteat.

Qualibus in hoc ſtadium vocandis inſume- 2.
tur primus hic liber: reliqui ad actionem Iu- Partitio
dicis pertinebunt; ſecundus quidem ad Iudi- operis.
cia: tertius ad regimen, adminiſtrationemque
Reip. quartus ad ea quæ ſpectant ſupremæ po-
teſtatis negotia.

CAPVT II.

Iudicum, Iudiciorumque Maieſtas.

DIgnitatem Iudicum, iudiciorumque Maieſtatem commonſtrat ipſe Deus, qui primus ea exercuit, & exercebit vltimus. nam quod attinet Reip. gubernationem, & bellorum adminiſtrationem; nihil opus hîc dicere; ea ſponte in omnium oculos incurrit. Deus ergo tranſgreſſum iuſſa ſua Adamum vocauit, audiuit, damnauit. denique omnes à mundi origine nati homines & vſque ad eius interitum orituri expectamus terribilium illorum præconum tubas, & vltimum diuini Numinis iudicium. *Reges*, inquit Cic. *l. 1. de Off. iuſtitiæ reddendæ cauſa primùm conſtituti.* Adeoque apud omnes orbe diuinitus creato gentes tyranni, Reges, Imperatores, iudicia exercuerunt, per ſeſe, & in vicem ſuam ſubſtitutos. Vnde Populus Iſraël ad Samuëlem *lib. 1. Reg. c. 8. Conſtitue nobis regem, qui iudicet nos, ſicut*

& vniuerſa habent nationes. & lib. 2. *Reg. c.* 15. Abſolon regnum paternum affectàns, *Quis me*, inquit, *conſtituat Iudicem ſuper terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuſtè indicem?* ſed & Regem inſimulans malè adminiſtrati regni, *omni viro qui habebat negotium vt veniret ad Regis iudicium*, dicebat; *Videntur mihi ſermones tui boni & iuſti; ſed non eſt qui te audiat conſtitutus à Rege.*

Apud Ægyptios quidem ijdem erant Sacerdotes, & Iudices: neque apud Gallos procul ab his aberant Druides. & Auguſtus ſtatuit vt in loco Senatus thure, & mero ſacrificaretur. Athenienſes res graues apud Aras præſtito iuramento iudicabant. & in Iure noſtro ſacræ leges, *l. 1. D. de leg. l. leges Sacratiſſima. C. eod.* & Iudices Sacerdotes. *l. 1. de iuſt. & iur.* & Antiſtites *l. t. C. de decret. curial. l. t1.* dicuntur. Iuſtitia ſi quidem ſancta, & iura in quibus elucet ſancta; & Iudices igitur, qui eam colunt, & ius dicunt, ſancti. qui enim ſancti non ſunt, ſancta tractare non poſſunt. *c. Maximinian. d. 81.* & rectè Virg.

Iura, Magiſtratumq́; legunt, ſanctumq́; Senatum.

Quin & in populo Dei nondum admiſſis regibus, apud quos rei ſumma erat, Iudices dicebantur. Iudicia teſtimonio Ioſaphat, 2. *Paral.* 19. Dei ſunt: qui igitur ea exercent Iudices, Dei miniſtri. *Rom.* 13. 4. & Valent. *l. 1. de offic. vic. Iudicationis noſtra*, inquit, *ſolet repræſentare reuerentiam.* & Caſſiod. *in form. Rect. prouinc. A principe, frater vocaris.* ſed magnificè Dauid Pſal. 81. *ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.* Filij ergo cùm ſint Dei, habere ita ſe debent, vt ne perſonam, nec actionem, quam repræſentant, ignominiâ ſuâ dehoneſtent. *Neque famoſis, igitur, & notatis, & quos ſcelus aut turpitudo vitæ inquinat, & quos infamia ab honeſtorum cœtu ſegregat, dignitatis porta patebunt. l. 2. C. de dignit.* vt nec criminis quidem poſtulatos tantùm, donec ſe purgauerint, honores appetere permittit Alex. Imp. *l. reos C. de reis poſt. l. 10. Turpi autem iudicio damnatus*, inquit Cicero pro Cluentio, *in perpetuum omni honore & dignitate priuatur.* Sed quid ergo ſibi vult Epiſtola D. Pauli 1. *ad Corinthios 6. Secularia iudicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum?* Non agit ibi D. Paulus, aut differit, quis eſſe, vel qualis Iudex debeat: ſed ne fideles in ius vocent fideles coram Iudice infideli. *non eſt*, inquit, *inter vos ſapiens quiſquam, qui poßit iudicare inter fratrem ſuum? ſed frater cum fratre, iudicio contendit: & hoc apud infideles? Ad verecundiam veſtram dico. ſic non eſt inter vos ſapiens quiſquam?* Vult ergo vt potiùs, quàm id permittatur, contemptiſſimus quilibet, modò fidelis, iudicet, quàm infidelis adeatur. (ad quam rationem & Concil. Carthag. IV. *cap.* 87. eum excommunicat, qui ad alterius fidei Iudicem
Infidelis in ter Chriſtianos. prouocat.) neque enim D. Paulus judicia à maioribus & dignioribus reiicit. *An neſcitis*, inquit, *quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? neſcitis quoniam Angelos iudicabimus, quanto magis ſecularia?* Ita D. Chryſoſt. & Auguſt. *ad Procul. ep.* 47. imò D. Auguſtinus *in l. de opere monachorum*, ait, ſeſe ex hoc loco Pauli cogi ad ſuſcipienda iudicia cauſarum, cùm eſſet Epiſcopus. & continuus Eccleſiæ Chriſtianæ vſus habuit, vt Epiſcopi, Metropolitæ, Papæ, Imperatores, Reges, Principes, & Præſides ſub varijs nominibus, Iudices Chriſtiani, & è populo ſelectiores, iudicia tractarent.

CAPVT III.

Neceſſitas.

Porrò iudiciorum neceſſitatem attulit ſocietas humana, rerum negotiorumq́ue 1.
communio, diſcordiarum ſeminarium. Ideo Iudiciorum
Magiſtratus, inquit Quintil. *declam.* 15. *legeſq́; neceſſitas, ne*
à maioribus accepimus, ne ſui quiſque doloris vin- Iudicum?
dex ſit. & Honorius & Theodoſius *in l.* 14. *C. de Iudæis, Iudiciorum*, inquiunt, *vigor, iuriſque publici tutela in medio eſt conſtituta, vt nemo ſibi ipſi valeat permittere vltionem: nec quis id quod deberi ſibi putat, aliter quàm per Iudicem repoſcat. l. 13. D. quod metu. l. 17. C. vnde vi. Iudicia quaſi vectes vrbium, Prou.* 18. ijs concluditur ſecuritas humanæ ſocietatis. Enimuerò leges qui- 2.
dem vrbis animam à Cicerone, anchoram à Veritas à
Solone dictam ſcimus: tamen *parum eſt*, in- Iudicijs.
quit Pomp. *in l. 2. § poſt originem D. de orig. iur. ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſſunt: per eos enim, qui iuridicundo præſunt, effectus rei accipitur.* vt verè Ariſt. *l. 6. Polit. c. 8.* & Cicero
l. 3. aſſeruerit *opus eſſe Magiſtratibus, quòd ſine il-* 3.
lis ciuitas rectè conſtitui non poßit. Iuſtitia quip- Ea legeſque
pe ſine perſona ſubminiſtra non agit. & ideo ſine iudice
ſine Magiſtratu Iuſtitia ſepulta eſſe appoſitè eſſe nequeunt,
dicitur à Bald. *conſ.* 118. *col.* 2. *in fine l.* 3. & pulchrè ille: *Fortis eſt lex, ſi Principem habet.* vbi enim Iuſtitia, eaque ritè exercita non eſt, ſocietas humana conſiſtere nequit. vt rectè diſputat apud Ciceronem Scipio. *Quocirca*, in- 4.
quit, *vbi non eſt vera Iuſtitia, iuris conſenſu ſo-* Sine iudicijs
cietas hominum cœtus eſſe non poteſt: & ideo nec ciuitas, eſſe
populus, nec res populi, ſed qualiſcumque multitu- nequit, aut
dinis, quæ populi nomine digna non eſt. regna.

Non defenduntur muris, nec mœnibus vrbes;
Si leges tollas, mœnia cuncta ruunt.

Regna ſine Iuſtitia magna latrocinia. Ideoq́ue 5. Sed magna
laus Pop. Rom. latrocinia.

Iuſtitiaq́; dedit gentes frænare ſuperbas;

CAPVT IV.

Qui iudices eſſe prohibeantur?

OMnes igitur

Procul profani ſint, procul improbi.

Sanctitas Iuſtitiæ, ſanctitas myſterij eos reſpuit: ſingulatimque aliquibus regno ſuo Aſtræa interdixit.

1. Iudices naturâ prohibiti.

Si quidem Iudices dari poſſunt qui lege, naturâ, aut moribus non prohibentur. Naturâ, vt ſurdus, mutus, & perpetuò furioſus, & impubes; quia iudicio carent. Lege impeditur, qui ſenatu motus eſt: moribus, fœminæ, & ſerui: non quia non habent iudicium, ſed quia receptum eſt, vt ciuilibus officijs non fungantur.

Lege, moribus.

l. cùm propter. D. de Ind. l. fœmina D. de reg. Iur. Niſi fœmina meritis excellat. *Ind. c. 4.* vt Delbora. *c. Menam. 2. q. 5. c. cùm deuotiſſ. 12. q. 2. c. ſi quos 23. q. 4.* aut moribus contrarijs, & conſuetudine obtentum ſit. *c. delect. de Arbitr.* Lege etiam prohibetur Hæreticus: *1. Cor. c. 6.* Imò *in Conc. Lat. c. 3.* excommunicatus: *c. decernimus de excommunicat. in 6.* illiteratus *c. ex litter. de conſang.* laicus reſpectu clerici: *11. q. 1. per tot.* Dominus aduerſarij: *c. cauſam de off. deleg.* conſanguineus, vel affinis: *c. accedens. cl. 2. vt lite non conteſt.* quacumque iuſta de cauſa ſuſpectus: *c. quod ſuſpecti 3. q. 5.* infames; *c. Infam. 3. q. 7.* adeoque deportati, relegati, damnati ex publico delicto, ipſo facto, ipſo iure, vel ex genere pœnæ infames.

2. Hæreticus lege prohibitus: excommunicatus: illiteratus laicus reſpectu clerici: conſanguineus: ſuſpectus: reus: infamis.

Quod infamiæ impedimentum obtinendi, vel retinendi Magiſtratus præ cæteris exactè diſcutit Loiſeau. *des off. l. 1. c. 13.* Magiſtratum gerere honoris eſt, non muneris. *Imperat. D. ad municipal. Proœm. Inſt. in verb. dignitat. honor.*

3. Magiſtratus honor non munus.

Infamibus autem dignitatum, & honorum portæ non patent. *l. vnica. C. de infam. l. neque famoſis. C. de dignit. l. 12.* Damnati etiam criminaliter, aut banniti per contumaciam etiam à dignitatibus obtinendis arcentur. cùm vel ſolùm delatus, vel inquiſitus reus, donec ſe purgauerit, repellatur. *l. vn. C. de reis poſtulat. l. 10.* Iure Canonico Iudices à Sede Apoſtolica vel illius Nuntijs delegari non poſſunt, qui non ſunt in dignitate, *c. ſtatut. de reſcrip. in 6.* & Iure Concil. Trid. *ſeſſ. 25. c. 10.* præter Epiſcopos, eorumúe vicarios, ſeu Officiales, requiritur, vt deſignati ſint in Synodo, pro vnaquaque diœceſi. & niſi Iuris periti fuerint, requiſiti tenentur aſſeſſorem aſſumere, & iuxta illius ſententiam iudicare. Leo X. *in conſt. incip. Regimini.* Plura ſunt apud Alciat. *in prax. lit. de recuſat. Iud.*

4. Eccleſiaſticus iudex debet eſſe in dignitate.

In Synodo deſignatus. Theologus aſſeſſori neceſſario aſtrictus.

CAPVT V.

Qualis requiratur?

ENimuerò vt hæc quæ diximus proximè quem vetant, Magiſtratum adipiſci, honore atque dignitate fungi; ita neque ſuffecerit aliquo eiuſmodi nodo deuinctum non eſſe, ſi non inſuper, naturæ, induſtriæ, virtutum, alijſque dotibus claruerit.

Itaque Iudicem, qui in Aſtrææ arcana ingreſſurus, eique ritè litaturus ſit, ijs præditum eſſe qualitatibus conuenit, quas & Diuæ ſanctitas, & actionis religio depoſcit. Atque in primis virum bonum eſſe neceſſe eſt adeo, quàm conuenit medicum non eſſe latronem.

Vir bonum vniuerſim virtute præditus.

Ne ſcientia, & auctoritas vergat in publicam perniciem, vti ne ille venenum pro medicina porrigat. Quare optimè Areſt. *l. 5. Ethi. c. 1.* docet Iuſtitiam legalem non eſſe partem virtutis, id eſt, ſpeciem aliquam, ſed vniuerſam virtutem. *Sicut Iniuſtitia,* inquir, *legalis non eſt ſpecies malitia: ſed vniuerſa malitia.* Ideo Iureconſultus, Iudex, & Magiſtratus, quorum eſt profiteri, explicare, atque exequi iuſtitiam, boni eſſe & iuſtì debent, id eſt, vniuerſim virtute præditi.

1. Iuſtitia legalis vniuerſalis & itidem iniuſtitia.

Eo modo Iethro *Exod. c. 8. Viros virtutis* requirit. Apud Ciceronem *l. 3. de leg.* Ordo ſenatorius omni vitio carere iubetur. Lex. XII. Tab. *Is Ordo,* inquit, *vitio vacato, cæteris ſpecimen eſto.* Nam *integritas præſidentium ſalus eſt ſubditorum. c. miramur. d. 61.* quomodo ſacræ litteræ Oniam deſcribunt, *Machab. lib. 2. c. 15. Virum bonum, & benignum, verecundum viſu, modeſtum moribus, & eloquio decorum, & à puero in virtutibus exercitatum.*

2. Iethro viros virtutis exigit.

Lex XII. Tab. vitio vacuum.

Quod Imp. Iulianus magiſtros ſtudiorum ait, *in l. 7. C. de profeſſor.* oportet excellere moribus, multo iuſtiùs in Magiſtratibus, & Iudicibus requiras. Illorum enim eſt, rectè dicere, & docere: his capita ciuium, & fortunæ committuntur, & vrbium gubernacula, atque prouinciarum.

3. Moribus iudex & magiſter ſtudiorum excellat.

Si orator eſt vir bonus, dicendi peritus, vt Cicero *in Rhetor.* definit; & perfectus orator eſſe non poſſit, niſi vir bonus; vt aſſerit Quintil. *in Proœm. orat. inſt.* quanto magis Iudex is eſſe debet? Leges ideò Iudicem per antonomaſiam atque excellentiam virum bonum appellant.

4. Orator ut iudex vir bonus.

ita Venuleus *in l. continuus. §. cùm ita D. verb. obl. l. vir bonus. D. Ind. ſol.* Ea enim phraſis in iure noſtro emphaſim habet, nam is bonus vir dicitur, qui nullius fraudis conſcius, verum honeſtatis Iudicium, in qualibet re ſequitur.

5. Leges virum bonum deſignant.

Vnde Iudex breuiùs definiri nō poteſt, quàm vt bonum virum eſſe dicas, vt Celſus definit ius, eſſe artem boni, & æqui, cuius, inquit, ex Vlpia. Iuſtinianus, meritò eos ſacerdotes appellar, *Iuſtitiam namque colimus, & boni & æqui notitiam profitemur, æquum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes, bonos non ſolùm*

6. Iuris prudentia ars boni & æqui.

7\. *metu pœnarum, verùm etiam præmiorum quoque*
Vera Philoſophia. *exhortatione efficere cupientes. Veram (niſi fallor)*
Philoſophiam, non ſimulatam affectantes, l. 1. D.
de Iuſt. & Iur.

Igitur Aſtrææ myſtam eâ deſideramus inſtructum Philoſophiâ, eâ Iuſtitiâ decoratum

Quæ ſola in ſeſe virtutes continet omnes.

Quæ deinde in eas partes ſe diuidat, quibus
8\. *prudenter* ſapiat, *fortiter* dolores animi cohi-
Generalis enumeratio virtutum, quibus iudex inſtructus, & vir bonus eſſe debeat. beat, *temperanter* voluptates refrænet, *iuſtè*
res externas moderetur; arithmeticè in com-
mercijs, geometricè in pœnis & honoribus:
Chorumque omnium virtutum ducendo ſin-
gulas colat; ſanctitatem erga Deum, pietatem
erga parentes, gratitudinem erga benè meren-
tes, liberalitatem erga egenos, obedientiam
erga maiores, comitatem erga minores, amici-
tiam erga æquales, humilitatem erga omnes;
veritatem in dictis, conſtantiam in factis, fi-
dem in vtriſque: Excludat à conſortio iuſti-
tiæ vindictam, & crudelitatem, pariter ac ne-
gligentiam: à Societate veritatis mendacium,
ſimulationem, hypocriſim: ab amicitiæ contu-
bernio adulationem, detractionem, os bilin-
gue; à liberalitatis vexillo prodigalitatem at-
que auaritiam: à fortitudinis ſignis timorem,
audaciam, temeritatem: à magnanimitatis mi-
litia præſumptionem, & puſillanimitatem,
mollitiem & pertinaciam: à patientiæ foribus
inconſtantiam, iracundiam, iram, odium, in-
uidiam, ferocitatem, crudelitatem: à pruden-
tiæ adytis præcipitationem, aſtutiam, dolum,
fraudem: à choro temperantiæ crapulam, ac
ebrietatem, luxum atque libidinem: à mode-
ſtiæ neceſſitudine ſuperbiam, bomolchiam,
ruſticitatem, leuitatem, ſingularitatem, arro-
gantiam. Colat inquam virtutes ſingulas ad-
uerſarijs ſuppreſſis: non timore tantùm pœnæ,
ſed ipſarum virtutum amore, deſiderio ipſius
veri & recti, dilectione iuſti, amore pulchri,
eudocia boni. Qui his greſſibus ad Sacra Iu-
9\. ſtitiæ contendunt, ne illi veram Philoſophiam
Per eas Sanctus. affectant. De his certè Vates *Pſal.* 131. *Sacer-*
dotes tui induantur iuſtitiam. & Leuit. 19. *San-*
cti eritis. quoniam ego ſanctus ſum. & Vlp. in *l.* 17.
10\. *D. de adult.* Iudicem Religioſum vocat. Reli-
Religioſus. gionem Iudicantis Papin. *in l. quæſitum de teſt.*
ita *in l. 3. C. vbi ſenatores.* ſacer cognitor, *l.* 5. *C.*
quorum appellat. non recip. Sacrum auditorium,
11\. Iudex ſacrarum cognitionum, & ſacrarum
Sacer, &c. conſtitutionum legitur. Sacra ſunt non aræ
tantùm, & templa; ſed religio in primis, &
iuſtitia, & per eam leges, vnde & ſacerdotes
iuris; quòd ſanctiſſima res ſit ea ſapientia. *Ini-*
tium, inquit Sapiens, *Prouerb.* 16. *bona vita fa-*
cere iuſtitiam. Optimè Budæus in *l. Iuſtitia D.*
de Iuſtitia & Iure. Iuſtitiæ Antiſtitem, inquit,
oportet eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorrup-
tum, inadulabilem, contraque improbos, nocenteſ-
que immiſericordem, atque inexorabilem, erectum-
que & arduum, & potentem vi & Maieſtate æqui-
tatis, veritatiſque terrificum. Quare perbellè
Chryſip. apud A. Gellium *l.* 14. *c.* 4. mores
Iudicis à iuſtitia inſtruens inquit, *formâ virgi-*
nali, aſpectu vehementi, & formidabili, luminibus
oculorum acribus; neque humilis, neque atrocis, 12.
ſed reuerenda cuiuſdam triſtitiæ dignitate. Huic Iuſtitiæ virginalis forma.
ſe aſymbolum Iudex formet; non precibus,
pretioſe corrumpatur, non minis, metu aut
importunitate expugnetur, malorum infringat
audaciam, fiduciam bonis inſpiret, lumina
acriter intendat in examen veri, atque æqui. 13.
Virgo etiam ſit ipſe; intactus ſcilicet à vitijs, Iudicis imitatio.
& priuatim etiam bonus, non in publica tan-
tùm officij executione. *Iudicet*, inquit Ambr.
c. Iudicet. 3. *q.* 7. *ille qui non agit eadem, quæ in* 14.
alio putauerit eſſe punienda, ne, cùm de alio iudicat, Vitijs non obnoxius de quibus iudicat.
in ſe ferat ipſe ſententiam. quando *inexcuſabilis*
eſt omnis, qui iudicat; in quo enim iudicat alterum,
ſe ipſum condemnat. Rom. 2. Qui de colore iu-
dicat, ab omni alienus debet eſſe colore. *Ari-*
ſtot. l. 2. de anima, qui de peccato, ab eo im-
munis. Non permiſit Chriſtus in adulterio
deprehenſam iudicari, niſi ab eo, qui ſine pec-
cato eſſet. *Ioan. c.* 8. *& Matth.* 7. volens feſtucam
ex oculo fratris eijcere, priùs iubetur trabem 15.
ex ſuo tollere. & *Ier. c.* 2. *Iudicate*, inquit, *manè* Manè ſobrius à vitijs iudicans.
iudicium; id eſt, ſobrij à vino, & vitijs, & ita
Dauid *Pſalm.* 110. *in matutino interficiebat pec-*
catores. Optimè Ambroſ. *Off. l.* 3. *c.* 5. *neque*
quicquam, inquit, *facit in quo ſe crimine quoquam*
obliget, etiamſi latere poſſit. ſibi enim eſt reus prius Priuatim vitijs abſtinens.
quàm cæteris, nec tam pudenda apud eum publica-
tio flagitij, quàm conſcientia eſt. non enim latebra
ſapientis ſpes impunitatis eſt, ſed innocentia.

Porrò palam etiam peccare Iudicem, ſum-
mæ nequitiæ eſt, cùm ſibi non tantùm peccet, Publicè magis.
ſed & populo; qui re nullâ magis quàm Re-
gum, Magiſtratuumque exemplis in virtutes
trahitur, aut vitia. *Tot mortibus digni ſunt*, inquit
Nicol. Pap. ad Lothar. Reg. *quot ad ſubditos ſuos* Propter exemplum.
perditionis exempla tranſmittunt. c. præcipuè 11.
q. 3. Piè admodum in vitis Patrum *l.* 3. *c.* 52.
Abbas Moyſes coactus ad iudicandum fra-
trem accedere, ſportam arenâ plenam ſuſtulit,
quam ſua peccata eſſe dicebat, quæ cùm non
noſceret ipſe, iret ad iudicandum alium. quâ
ratione iudicium ſoluit, omnibus compunctis,
& à iudicando auerſis. Timenda enim com-
minatio patrisfamiliâs apud Lucam *c.* 19. *Ex*
tuo ore te iudico, ſerue nequam. In iudicio ſedens,
inquit Chryſoſt. *c. multi diſtinct.* 40. *ſi quidem*
benè vixeris, & benè docueris, omnium Iudex es;
ſi autem benè docueris & malè vixeris; tui ſolius
condemnator eris. Senec. *l.* 2. *de ira c.* 7. inter 16.
cætera litium mala *Iudex*, inquit, *damnaturus,* Iudex criminú reus de quibus iudicat inidoneus.
quæ fecit, eligitur. & *Epiſt.* 97. de iudicio Clo-
diano, *Minus*, inquit, *crimine, quàm abſolutione,*
peccatum eſt. nec antè fuit de ſalute ſecurus, quam
ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. quod Tacit. *l.* 12.
Annal. ſcribit de Nerone *ſceleris ſibi conſcio, &*
veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum
quemque obſtrinxiſſet. vix enim fieri poteſt, vt
ea damnent, quæ faciant; non enim in alio
poſſunt odiſſe, quæ in ſe amant. *Cùm ergo*,
ſcribente Fabio, *fauere, & miſereri cœperit, agi-*
iam rem ſuam exiſtimabunt, & ſicut amantes de
forma iudicare non poſſunt, quia ſenſum oculorum
præmit amor; ita omnem inquirendæ veritatis ra-

tionem

tionem iudex amittit occupatus affectibus: aſtu fertur, & veluti rapido flumini obſequitur. Neceſſarium eſt, inquit Caſſid. *Reipub. vt cui Iuſtitia committitur, malis moribus non grauetur: alioquin inefficax eſt ab homine exigere, quod agnoſcunt non habere. è contrà verò confidenter quæritur, quod ineſſe ſentitur.*

17. *Verè bonus non fictè ſit Iudex.*

Volo ergo virum bonum, cui re ipsâ virtus inſit, non imago tantùm, & paries dealbatus. *vt qui conducti plorant in funere. nam malus vbi ſe bonum ſimulat, tunc eſt peſſimus: & humanitatis verba imitari, maior malitia eſt.*

Secundùm omnes virtutes.

Virtutum ſanè magna eſt coniunctio, quam Senec. *ep.* 67. vocat indiuiduum comitatum virtutum. vt Stoici exiſtimarint virum non eſſe perfectum, qui non omnes virtutes haberet: nec actionem perfectam, quæ non fieret ſecundùm omnes virtutes.

18. *Non tamen in ſummo rigore.*

Sed *vitijs nemo ſine naſcitur: optimus ille, qui minimis vrgetur.* & proprium cuiuſque virtutis munus eſt, vt quamuis in cæteris virtutibus nimium quis non excellat, modò nec vitijs notetur, & à recto iuris iuſtitiæque tramite non diſcedat; bonus vir hic, & bonus iudex erit. vt hæc non amarè, ſed cum quodam temperamento accipiantur. vt à Caio *in l. ſi quid venditor.* 18. §. *fur. D. de edil. edict.* quemadmodum *ſi fortè venditor conſtantem ſeruum affirmauerit, non exacta*, ait, *grauitas & conſtantia quaſi à Philoſopho deſideratur: ſed qui optimum coquum eſſe dixerit, optimum in eo artificium præſtare debet: idem & in cæteris generibus artificiorum.*

19. *Statutum reprobatum quod ſummè doctos aut eminentes nobiles exigit.*

Itaque virtutes in Iudice deſideramus, non vt in aliquo ſummi rigoris religioſo; ſed mediocriter; vt in ſeruo Caius modicè. quemadmodum Greg. IX. probari non potuit ſtatutum, ſeu conſuetudo Eccleſiæ Argentinenſis, ne ad illius præbendas alij, quàm nobiles, & eminentis doctrinæ viri admitti poſſent. *c. pen. x de preb.* ſic & Auguſt. *in c.* 1. *d.* 81. in ordinato præſule, D. Paulum interpretans, ait non

20. *Præſul ſine crimine non peccato exigitur.*

requiri, vt omnino ſine peccato ſit: ſic enim omnis homo reprobaretur: ſed ſine crimine; id eſt, graui peccato, accuſatione, & damnatione digniſſimo, præſertim in defectu noſtrorum temporum, quibus non ſolùm merita, ſed corpora ipſa hominum defecerunt. quibus nos oportet condeſcendere. vt docet

21. *Galbæ antiquus rigor noxius.*

Pelag. Papa *c.* 7. *d.* 34. in qua re Galbam peccaſſe notat Tacit. *l.* 17. *conſtat*, inquit, *potuiſſe conciliari animos quantulacumque parci ſenis liberalitate: nocuit antiquus rigor, & nimia ſeueritas, cui iam pares non ſumus.*

22. *Niſi quoad Iuſtitiam.*

Iuſtitiam tamen, rectitudinemque ſemper ſummam requirimus in Iudice; vt in coco optimam coquendi artem Caius. *ſemper enim boni & innocentis viri officio fungi eum oportet.*

Iudex ſummè ſit iuſtus.

Vlp. *in l.* 4. *D. famil. ercisc.* inde & Iudices *κρατίστους*. id eſt, optimos, & præſtantiſſimos appellabant. Ita apud Acta Apoſt. *c.* 24. Claudius Lyſias Felicem, & D. Paulus Feſtum vocant; *c.* 28. & Cato deſcribit;

Iuſtitiæ cultor, rigidi ſeruator honeſti,
In commune bonus.

23. *Niſi & certa ſpes melioris frugis ſuadeat.*

Sed tamen fieri aliquando poteſt, vt eluceat tanta in aliquo ſpes, vt quamuis vitioſam priuatus vitam egerit, alium Magiſtratus oſtenſurus ſit virum, & aduerſus communes regulas ſit promouendus. Veſpaſianus in melius mutatus eſt. Nicolaus Rentius Romæ priuatus, demens, & nugator putabatur; Vrbis tribunus cuncta ad ſe traxit, ſummâ apud omnes reuerentiâ. Pius IV. omnium expectationem ſuperauit. Sunt alij innumeri. Vnde cùm in Senatu actum eſſet, ne quis poſthac vitâ probroſus, & opertus infamiâ prouinciam ſortiretur, idque Princeps diiudicaret; non à legibus delicta puniri; quanto fore mitius in ipſos, melius in ſocios prouideri ne peccaretur? aduerſus ea diſſeruit. Tiberius, *non ex rumore ſtatuendum: multos in prouincijs contra quam ſpes & metus fuerit egiſſe: excitari quoſdam ad meliora magnitudine rerum, hebeſcere alios.*

CAPVT. VI.

Fidei rectæ.

PRima ſanè bonitatis in Iudice ſpecies eſt rectè de Deo ſentire, piè credere, ritè venerari. *Conſtare debet inter omnes veraciter pios, neminem ſine vera pietate, id eſt, veri Dei veru cultu, veram poſſe habere virtutem.* Auguſtin. A Deo Iudex, à ſincera fide, à proba religione ſi diſſenſerit; non aliter munus adminiſtrabit, quàm prouinciam Præſes, qui ab Imperatore receſſit. nam ita Christus, *Luc.* 11. *Qui non colligit mecum, diſpergit.* Seminauit Chriſtus probum ſemen; inſperget Iudex zizania; quomodo hic agricola & dominus conuenient, in ſeruandis, colendis, purgandis fructibus? Quare rectè Imperatores orthodoxam fidem colendam, hæreſes, hæreticoſque comprimendos, dignitatibus arcendos, Iudæos, paganos, compeſcendos; templa horum claudenda, ſuperſtitionem tollendam decreuerunt. *tot. tit. C. de Sum. Trinit. & de Hæret.*

1. *Iudex hæreticus, vt præſes ab Imp. ſecedens.*

Summa felicitas Rerump. ſi boni reges, boni Magiſtratus, probæ fidei, & Religionis fuerint. *Illi* (inquit Auguſt. *lib.* 5. *ciuit. c.* 19.) *qui verâ pietate præditi benè viuunt, ſi hanc ſcientiam regendi populos conſectati ſunt, nihil eſt felicius rebus humanis, quàm ſi Deo miſerante habeant poteſtatem.*

2. *Felicitas reip. boni ſuperiores.*

3. *Iudicis officium incunctis inſtructio.*

Sed audiamus Diuina ipſa Oracula *Deut.* 17. *Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, excipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram, vel ſiniſtram.* & ipſa Sapientia *c.* 6. *Audite ergo*, ait, *Reges, & intelligite, diſcite iudices finium terræ. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data eſt à Do-*

nime poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo; qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur: quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium duriſſimum his qui præſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Prouerb. 36. præferet illa facem, quæ tenebras diſpellet, quas offuodere poſſunt affectus, metus, amor, dona, & quæcumque alia humana: & cum his pugnantem atque ſub illius ancilijs mox vincentem ſolabitur: *Dicite iuſto, quoniam benè, quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedet. Iſaia. 3.*

CAPVT VII.

Timens Deum.

1. Timor Domini. IEthro conſilium exigit Iudices timentes Deum. *Initium* quippe, *ſapientia timor Domini. Pſ.* 110. 10. Non ab alio fonte fluit, non aliâ viâ graditur, quam timor ſepſerit. *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Sapien. c. 1.* Radix ſanè & cuſtos virtutum eſt timor Domini: ab eo procedunt, ſine illius ſatellitio non ſunt ſecuræ. *Anchora cordis*, inquit Greg. *lib. 6. c. 23. eſt pondus timoris.* ab eo naues noſtræ, ne inſanis mundi tempeſtatibus diſiciantur, immerganturque, retinentur, ac ſuſtentantur. *Timor Domini odit malum. Prou. c. 8.* vbi ille hoſpes eſt, non admittit vitia, nec cedit malis, quæcumque demum immineant; progenerat fortitudinem, Iudicis iuſti ſcutum inexpugnabile. *In timore Domini fiducia fortitudinis eſt. Prouerb. 14. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabit, & conculcabit leonem & draconem. Pſal. 90. Si conſiſtant aduerſus eum caſtra, non timebit cor eius. Pſal. 26. Aſſumet pennas, & ſicut aquila volabit,*

2. Primum iuſtitiæ officium. *& non deficiet. Iſaia 40.* Rectiſſimè Lactantius 3. *epiſt.* primum iuſtitiæ eſſe officium ſcribit, Deum cognoſcere vt parentem; metuere vt dominum; diligere vt patrem. non ille eſt ſeruilis, is enim *degeneres animos timor arguit.* Fi-

3. Timor Domini filialis. liorum ille eſt, qui metum ſimul & amorem vno nodo connectit, vno halitu ſpirat. Is ille eſt, qui, quem poſſidet, beatum facit. *Beatus vir*

Eius in iudice bona. *qui timet Dominum. Pſal. 111. Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus. Prou. 28.* quare? *in mandatis eius cupit nimis.* ea illi regula voluntatis, vitæ, actionum. *Qui timet Deum, faciet bona. Eccl. 15.* & quod inde profluit, *qui continens eſt iuſtitiæ, apprehendet eam*, & ſtrictè complectetur: non tepidè, non flaccidè, non in duas partes claudicando, ſed feruenti zelo, incenſo, intenſóque amore totam amplexabitur. nec ita eo merente Iuſtitia ſuas partes deſeret, ſed *obuiabit illi quaſi mater honorificata*, ſponte ſe ei offeret, ſi eam ſolam totâ animi intentione, nullo affectu alio admiſſo teneat, *ipſa diriget conſilia eius, vias ſuas demonſtrabit illi*: liberabit eum, proteget, eripiet, & glorificabit eum, *& oſtendet illi ſalutare ſuum. Pſal. 90.* præibit illa, æquum iuſtumque præcinet, audire tantùm, & ſuccinere Iudicem oportet. *Qui timent Dominum, inuenient iudicium iuſtum, & iuſtitias quaſi lumen accendent.*

CAPVT VIII.

Religioſus erga Eccleſiam.

PIetas in Deum aſſeclam habet Religionis obſeruantiam, & Eccleſiæ venerationem. Valer. Max. *Rubrica 1. Omnia poſt religionem ponenda, & ſemper noſtra ciuitas hoc duxit, etiam in quibus ſummæ Maieſtatis conſpici decus voluit.* Quapropter non dubitauerunt ſacris imperia ſeruire. Varro; *Priùs de diuinis quàm humanis rebus ad ſenatum referendum eſt.* & Liu. *l. 6. Conſules nulla de re priùs quàm de religionibus ſena-* 1.

tum conſuluere. quin & Niceph. *l. 10. c. 22.* ait Pietas erga Deum.

Iulianum apoſtatam prohibuiſſe, ne apparito- Veneratio

res præſides antecederent, quando delubrum eccleſiæ.

intergrederentur. Boni Principis eſt, ac religioſi, Dei ſacerdotes honorare atque tueri. Tutela miniſtrorum.

c. boni d. 96. *Non licet*, inquit Simmachus, *Imperatori, vel cuiquam pietatem cuſtodienti, aliquid contra diuina mandata præſumere, nec quicquam quod Euangelicis, Propheticis, aut Apoſtolicis regulis obuiet, agere.* & Felix; *Certum eſt hoc rebus veſtris eſſe ſalutare, vt cùm de cauſis Dei agitur,* 2.

iuxta ipſius conſtitutionem, regiam voluntatem Reuerentia.

ſacerdotibus Chriſti ſtudeatis ſubdere, non præferre, & Sacroſancta per eorum præſules potius diſcere, quàm docere; Eccleſiaſticam formam ſequi, non huic humanitus ſequenda iura præfigere: neque eius ſanctionibus velle dominari, cuius clementiæ Deus voluit tuæ piæ deuotionis colla ſubmittere, ne dum menſura cæleſtis diſpoſitionis exceditur, eatur in contumeliam diſponentis. c. certum diſt. 10. 3.

Cognoſcant, inquit Iſidorus, *Principes ſeculi Deo* Protectio.

debere ſe rationem reddere, propter Eccleſiam, quam à Chriſto tuendam ſuſcipiunt. c. princ. 23. q. 1. & Ioan. VIII. eos qui Eccleſiarum tuitionem rogati negligunt, poſt ſecundam, & Excommunicatio negligentium.

tertiam admonitionem omni communione vſque ad condignam ſatisfactionem declarat eſſe priuatos. *c. admoniſt. ibid.* Concilium Late- Opprimentium.

ranenſe anathemate eos ferit, qui Eccleſiæ iuriſdictionem & auctoritatem Prælatorum euacuant. *c. non minus. v. iuriſdictione. x. de immunit. Eccleſiæ.* Si inter omnes fideles pax & concordia habenda eſt, multò magis inter Epiſcopos & Principes eſſe debet: qui poſt imperialis apicis dignitatem populum Dei regunt; ita tamen inter ſe concordare debent, vt alterutri ſibi ad Dei ſeruitium peragendum, & miniſterium ſuum explendum non ſolùm non noceant, quin potiùs adminiculo ſint. *Cabilonenſe ſub Carolo. c. 20. Arelat. ſub Carolo c. 12.* 13. Cogitent Iudices Deum zelotypum eſſe,

&

Deus pro eccleſia ſua zelotypus. & quæ eius præcipua ſunt, eiuſque patrocinio tecta, non ſine vltionis expectatione temeranda. eam ſaltem reuerentiam tribuat Chriſtianus Eccleſiæ illiuſque miniſtris, quam Romani, Græci, Germani, Ægypti, Cappadoces, Exempla principum eccleſiam miniſtroſq; honorãtium. Galli ſuis olim ſacerdotibus, aut Alexander Magnus Summo Pontifici obuiam Hieroſolymis venienti.

Dîs te minorem quod geris, imperas.

Sequatur exempla Conſtantini, aliorumque Principum Chriſtianorum, quorum apud ho-
4. Vera religione non hypocriſi. mines gloria, apud ſuperos præmia erunt æterna. Plura recenſet Ribadin. *in prin. de Princ. l.1. c.35.* Quicumque imitabitur Iudex, *in memoria æterna erit Iuſtus.* hic tamen veram religionem deſidero, non fictam; non Hypocriſim, non ſpecie religionis in ambitionem relabentem, quod execratur *l.2. D. de extra ord. crim.* non ſpecie religionis fortunas effundentem. Vindicta diuina eſt, cùm ad tales deferuntur publicæ poteſtates. *Permittit Deus regnare hypocritam propter peccata populi. Iob. 34.* Neque populo benefacere poſſunt, qui Deo illudunt. *Difficile eſt* in poteſtatibus *temperare, qui per ambitionem probos ſe ſimulauêre.* Salluſt. *in Iugurt.* Non tamen vitandum eſt, ne viri Principes conſpicui ſint, & eluceant virtute, verâ tamen, non fictâ. *Videant opera veſtra bona. Matth. 5.* Fuit Scipio non veris tantùm virtutibus mirabilis, ſed arte quoque quâdam ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitus. Liu. *lib. 26.* Ideò Perſis Regibus ignes præferri, & Romanis Imp. ante thronum apponi ſoliti, vt introſpiciantur, & virtute ac vero Dei cultu ſubditis præluceant. Enimuerò vt Deus auerſatur eos, qui virtutes mentiuntur,

Qui Curios ſimulant, & Bacchanalia viuunt:

Ita non æquè vetat, ne defectus ſuos, qui eminent, celent;

Rara quidem mendâ facies caret, occule mendas.

Imò ſi à vitijs ipſis non abſtinent, priuatim tamen, & tantùm clam peccent. tum ſui causâ, quia *ſolutè viuentes deſpicabiles fiunt, & multas opportunitates præbent inſidiantibus.* Ariſt. *5. Pol. c. 10.* tum populi. nam *quemadmodum ex erratis, quæ in nauibus inter nauigandum contingunt, ſi quis præſertim nautarum peccet, leue & paruum adfert damnum; verùm ſi gubernator aberret aut delinquat, omnibus nauigantibus communem fortunam ac periculum ſtruit: ita priuatorum hominum delicta non in plebis, ſed in ipſorum incommodum referuntur.* Demoſt. *orat. 1. contra Ariſtog.* Magiſtratus & Principes qui clam peccant, vt priuati peccant; qui palàm, vt poteſtates: & in ſequelam ſubiectos trahunt, & in omnibus peccant, qui eorum peccant exemplo.

CAPVT IX.

Iuſtus.

D*Eus Iudex Iuſtus, fortis, & patiens. Pſal. 7.* eadem elogia, eoque ordine tribuenda Iudici, pro ſui prototypi imitatione. Igitur is eſſe debet iuſtitiæ, & æquitatis amans, atque obſeruans. non eſt Iudex, ſi non eſt in eo, Iuſtitia. *c. iuſtum 23. q. 2. Iuſtus Dominus, & Iuſtitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius.* eâ ſcilicet dignatione, vt totum vultum inſpiciendum porrigere, non frontem tantùm exporrigere velit, vt tenere id amantium eſt. Epithetum digniſſimum Iudice eſt *Iuſtus* & *Æquus.* Hieroglyphicum Iuſtitiæ digniſſimum Lancx & Æquilibrium: quo momenta cauſarum litigatorumque rationes ponderentur: vt quò inclinat Lancx Iuſtitiæ, eò deſcendat religio iudicantis: *c. 1. de ſent. in 6.* ſiue ſuum cuique tribuendum ſit, ſiue ſcelera vindicanda. Quomodo Diuina manus ſententiam Balthaſaris in pariete deſcripſit: *Appenſus es in ſtatera, & inuentus minus habens.* quam eâdem nocte diuinæ damnationis miniſtri executi ſunt, Rege neci dato.

Neque enim Iuſtitiæ trutina ſola priuatorum iura expendit: ſed & præmia, atque ho- 1. In publicis æquè ac priuatis.
nores, & ſupplicia examinat. Semper enim iuſta eſt, ſiue de publico, ſiue priuato ſtatuendum eſt. In ijs autem quæ ſpectant ad cauſam Iuſtitiæ commutatiuæ, rerumque communicationem, ſeu commercia; per formas conſtituit æqualiter ab omnibus ſeruandas: non diſtinguit perſonas. In his quæ ad cauſam diſtri- 2. Commutatiuè & diſtributiuè.
butiuæ ſpectant, perſonas diſtinguit meritas ab immeritis. Eſt tamen in vtraque æqualitas, in commutatiua ad legem proportionis arithmeticæ; in diſtributiua ad legem proportionis geometricæ: quàm & priuatus & Magiſtratus vtramque colere debet. Facit id Magiſtratus, cùm ius dicit ſuper contractibus, & diſtribuit præmia, & pœnas pro ratione & varietate meritorum. Facit id priuatus, dum ſuum cuique tribuit, quod ex contractu debuit; & diſtributiuam obſeruat, cùm gradus officiorum obſeruat, ergà Magiſtrum, parentes, liberos, amicos, hoſpites, ciues. Pulchrè Auguſt. *c. duo 23. q. 4. Inuigilet diſciplina ſicut cuique regenti apta & accommodata eſt; non ſolùm Epiſcopo regenti plebem ſuam, ſed etiam parenti regenti familiam ſuam, marito regenti coniugem ſuam, patri regenti prolem ſuam, Iudici regenti prouinciam, regi regenti gentem ſuam.* De diſtributiua illud eſt Tullij *lib. de inuent. Eſt,* inquit, *habitus animi communi vtilitate conſeruatâ ſuam cuique tribuens dignitatem. & ad Heren.* dicitur eſſe æquitas, vnicuique tribuens, pro dignitate vniuſcuiuſque. quo diſputatio nobilis Triphon. *in l. 31. D. depoſ. Et probo,* inquit, *hanc eſſe Iuſtitiam, quæ ſuum ita cuique tribuit, vt non diſtrahatur ab vllius perſonæ iuſtiore petitione:*

Quapropter rectè apud Ægyptios Iuſtitia
3. *Oculo vigilante.* per Oculum patentem ſignificabatur. Plato *l.9.* Iuſtitiam ſpeculatricem, atque vindicem appellat. Chryſippus oculos Iuſtitiæ virgini acres, rectos, atque immotos facit. Pierius *Hieroglyph. l. 33. c. 1.* quòd perſpicere omnia, neque etiam conniuere debeat. In ſacris etiam litteris Iuſtitia diuina per oculum vigilantem deſignatur. *Oculum vigilantem ego video.* & *Pſal.* 84 *Iuſtitia de cælo proſpexit.*

Symbolum etiam Iuſtitiæ atque Hiero-
4. *Irreflexo, inſtar aquilæ.* glyphicum traditur Aquila, perſpicaciſſimi ſcilicet viſus. Quod adeò ei proprium naturæ donum eſt, vt ex vngue pullos ſuſpendat ad obiectum ſolis: qui irretortis oculis aſpexerint, genuini probantur; qui palpitauerint, deiiciuntur, quaſi adulterini. Iuſtorum oculi non ab auri fulgore, donis, muneribus offenduntur, quò minùs infractè rectum videant, & iudicent. Quòd ſi ad ea palpitauerint, non iuſti ſunt, adulterini ſunt Iuſtitiæ pulli. Iuſtorum Imperatorum Hieroglyphicum fuit Aquila fulmini inſidens, etiam à Carolo V. vſurpata cum inſcriptione: *Suum cuique.* Anonymus *ad Hieroglyphica Pierij lib.4.* Huc ſemper oculi Iuſtitiæ ſpectant.

5. *Ciconiæ.* Aliud Iuſtitiæ ſymbolum eſt Ciconia, de quâ Plin. *l.10. natur. hiſt. c. 23. Genitricum,* ait, *ſenectam inuicem educant.* Iuſtitia vices rependit, vnicuique ſuum reddit. Vnde apud D. Paulum, *nemini quidquam debeatis.*

6. *Vulturis.* Iterum Vultur ab Hercule apud Herodotum pro Iuſtitiæ ſymbolo habita fuit, & Hermodorus Ponticus apud Plutarchum innocentes vultures vocat. Nulli animali manſueto Vultur nocet, aut viuo paſcitur, cadaueribus etiam ſui generis abſtinet, nullis fructibus damnum infert, auxilio eſt contra ſerpentes, viſu acutiſſimo valet, cladiumque futurarum prouida, & ex præſagio ad eorum partes ſe confert, vbi clades futura eſt, quaſi victoriæ Iuſtitiæ miniſtra obſequens. Pier. *Hiereg. l. 18. c. 6. 7. 8.* Iuſtitiæ inter prima principia eſt *alterum non lædere*, & ad alterum, *cuique ſuum tribuere*, pertinet inſultum paſſo ſe adiungere, vim pellere, à familia, ciue, patria; cladem, quam iuſta ſententia facit, probare, & exequi.

Denique iuſtæ eſt ſignificationis *Palma.* In-
7. *Palmæ.* ueniuntur binæ palmæ inter ſe mutuis ramis interplexæ, mas, & fœmina: quaſi mutuo obſequij amore ad oſcula exporrectæ. Pier. *Hiereg. lib. 50. c. 10.* Iuſtitiæ ſanè coniugalis Hieroglyphicum. Sed & generatim Palma Iuſtitiam ſignificat, quòd fructum reddat pari omnino cum folijs pondere; nota æquilibrij Iuſtitiæ. Incorrupta eſt Palmæ materia, ac ſenij neſcia: corrumpi non oportet Iuſtitiæ adminiſtros. Folia niſi vi tollantur, numquam amittit. Iuſtitia eſt perpetua voluntas ſuum cuique tribuendi. Ponderibus reſiſtit, & in aduerſum incuruatur: Iuſtitia eſt conſtans voluntas. In palma nihil inutile eſt: Iuſtum vſibus humanis totum atque publicæ rei proficuum eſſe oportet. *Iuſtus vt palma florebit. Pſalm. 91.*

Et quia Hieroglyphica Iuſtitiæ huc nos adduxerunt, addendum vltimo loco eſt, ſolere 8.
Veteres exhibere iuſtitiam in throno ſeden- *Moderata*
tem, ſiniſtrâ bilancem libratam, dexterâ te- *ſeueritate,*
nentem faſces cum alligata ſecuri. pro merito ſignificabant æqua præmia merentibus impendi, & debitas ſcelerum conuictis pœnas infligi.

Erant duæ mulieres captiuæ vtrimque iuxta thronum, à dextris vna fractum enſem prætendebat, altera à ſiniſtris conto innitebatur. illa per fractum enſem nimiam ſeueritatem retuſam cohibitamque ſignificat: hæc per contum lentitudinem, quâ judicia plus æquo producuntur, correctam. 9.

Lenti ſunt, qui nullo ſcelere, nullis publi- *Feſtina lenitudine.*
cis priuatiſque iniurijs mouentur ad iuſtitiæ vindictam. Iuſtos zelus Domini comedit. cuius illa ęterna vox, *Diligite iuſtitiam qui iudicatis orbem. Sap. 1. Vidi præuaricantes, & tabeſcebam, quia eloquia tua non cuſtodierunt. Pſal. 118. Cuſtodite legitima atque iudicia. Leu. 8. Non facietis quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabitis. Leu. 19. ſed iuſtum iudicium iudicate. Ioan. 7. nec in alteram partem declinabitis. Deut. 16.* Tam diu enim quis iudex dicitur, vt ſcribit Caſſiod. quamdiu iuſtus putatur: qui enim iuri dicundo datus eſt, ſi non ius dicit, non iuſtus eſt; ſi non cuique ſuum tribuit, non iudex eſt, non iudex rectè dicitur, omnino iam non iuſtitiæ miniſter, ſed fur eſt, raptor, latro, & ſi quid peius dici poteſt. quippe qui ſub nomine, & velo ſacroſancti miniſtri, latrocinia, furta exerceat, dum innoxios neci dat, ſontes abſoluit, reis bona actorum addicit, & his illorum. Æquitas à iuſto ſeruatur, cùm neque lucri, neque paſſionis alicuius causâ ad aliquam partium declinatur. *Auth. de mandat. Princip. cap. 2. in fin.* Hanc æquitatem iuſtus ſeruat, *ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam.* qui pro ſolius iuſtitiæ dictamine tribuit ſuum cuique, non lædit alterum, ipſi ſibi viuit honeſtè. quem conſequitur illud: *Beati qui cuſtodiunt iudicium, & faciunt iuſtitiam omni tempore. Pſalm. 105. Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur iuſtitiâ thronus eius. Prou. 20.*

CAPVT X.

Æquus.

IVſtus Iudex vt ſemper ſit, æquum eſſe 1.
oportet. ad æquitatem pertinet ex æquo & *Bono ac æ-*
bono, non ex callido verſutoque iure rem *quo non*
iudicare. ſcriptum ſequi calumniatoris eſt: *callido iure*
boni Iudicis voluntatem ſcriptoris, auctorita- *iudicans.*
temque defendere. Cicero pro Cecinna, *Summum ius ſumma iniuria.* quomodo dicit Eccleſ. c. 7. *Noli eſſe iuſtus multum, neque plus ſapias quàm neceſſe eſt.* Nimia ſubtilitas æquitati naturali contraria eſt, quâ præciſæ actionum, inſtitutionum, legatorum antiquæ formulæ *l. 14. D. de diuerſ. & tempor. præſcript.* Neque

tamen

tamen lenitas nimia ſub vmbra æquitatis introducenda eſt. quomodo Celſus furtum infantis in adoleſcentiam vſque retenti putauit mulctandum duplo, exiſtimationis non infantis, quod remiſſius; ſed adoleſcentis, quod Reip. ſalutarius, ad puniendum crimen perſeuerantiâ auctum. *l.67.§.2. D.de furt.* & Vlp. *l. 11. D.de pœn.* intempeſtiuè miſericordiam exercere dolo proximum cenſet. ſic & Marcian. *adulteram dimiſſam, ſed receptam quamuis verbis legis Iuliæ non comprehendatur, tamen dicendum eſt*, inquit, *l.33.§.1.D.ad l. Iul.de adult.* *vt teneatur, ne fraus fiat.* voluntas enim legis præ verbis amplectenda eſt, eiuſque ratio, quæ illius anima eſt. ita vt in quibus ea non ſpirat, in ijs non viuat lex. quomodo Vlp. in caſtrato temperat legem, quæ patrono infligit pœnam à liberto iuſiurandum exigente, quo nuptijs renunciet, *l.6.§.2.de iure iur.*

2. Non Iura tamen ſcripta æquitatis obtentu ſubuertens.

Manifeſta tamen ea ſit oportet, non quæ aliquid ambigui retineat. quomodo Vlp. *in l.1. §.3. D. de minorib.* conſtitutam in minoribus curatelam ob iuuenilem imprudentiam, eis non remitti aſſerit, quamuis benè rem ſuam gerentibus. & Imperator ei, qui ad ætatem quâ teſtamentum condere licet, peruenerat, non ideo à conſtituto iure recedendum putauit, quod nondum vigoris emerſiſſent veſtigia; quia hæ cauſæ obſcuræ ſunt, & in ſingulis diſputationem præberent, & litium ſeminarium. quando *ſatius eſt à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm ab omnibus aliquid tentari.* Seneca *l. 7. de beneficijs. c. 16.* Cæterum & Papinianus *in l.* 102. *D. de condit.* non tantum interpretando, ſed & ſupplendo ſubtiliter voluntatem teſtantis, æquitatem ſecutus eſt, excluſo ſubſtituto, ſuppletâ conditione, ex naturali aui voto non relictorum liberorum. Vnde liquet non omnem etiam ſubtilitatem ab æquitate excludi. (vt exemplis exſequitur Thulden. *l. 2. de cauſis corr. Iud. c.10.* totiq́ue æquitati finium æquum modum dicit. *c.7. & ſeq. vſque* 19.) alioquin iam artem iuriſprudentiæ abſtuleris. ſed acutas tantùm arcet ineptias. etenim ſi arti repudium mittimus, cùm naturaliter homines ad diſſentiendum ſint procliues; nulla erit regula, quâ æquitas definiatur, ſed pro omni iure vixdum ab intellectu ruſtico remoto erit opinio iudicantis. quantus gratificationi & ſordibus campus aperietur, quantum iudiciorum chaos! videmus id vbi omnis fidei controuerſia ſoli priuato cuiuſque ſpiritui ſubiicitur, nullo altero iudice admiſſo; in quot ſectas homines ſunt diſſecti! peius ſanè adhuc cum iure ageretur, vbi minor à materia inerit religio, vel ſcrupus. Nõ ergo Iudices, non Æquitas ipſa legibus eſt ſoluta, quatenus illis aſſidere dignatur. Quatenus autem aſſidet ſupremis Principibus, eorúmve Concilijs, quibus id ſpecialiter illi committunt, quorum partes ſunt, aliquando altiores, publicaſque intueri, & cauſas ſequi. neque numquam, neque tamen ſemper legibus ſolui permittit, earumq́ue ſeueritati clementiam ſubrogat. *qua de re alibi.* Quibus tamen omnibus illud perpetuò commendatum eſſe oportet, vt pro dictamine ſincero conſcientiæ veram æquitatem, non palliatam conſiderent. *ne fortè*, inquit Iuſtus Iudex. *Ierem. c.21.22. egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, vt non ſit qui extinguat, propter malitiam ſtudiorum veſtrorum.* ea enim eſt malitia ſtudiorum, quæ ab alia cauſa mouetur, quàm ſimulat. ab hac cauere debent, qui caſum pro amico formant; qui iram, odium, aliaq́ue animi vitia patiuntur.

CAPVT XI.

Fortis.

ALterum Dei Iudicis elogium eſt *Fortis*, eſt & pro ſuo modo hominis Iudicis. *Noli fieri Iudex, ſi non valeas virtute irrumpere iniquitates. Eccleſ. 7. ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua.*

Fortitudo quæ vel in bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus ſocios, plena iuſtitia eſt. c.fort.23.q.3. ita coniungit; comparatq́ue ſupremus ille politico-Chriſtianus auctor bellicam fortitudinem, & ciuilem; ob quam plerumque inimicitiæ ſubeundæ ſunt, ſæpè obtrectationes. *Nec tamen te pæniteat*, inquit idem, *offic.l.3.c. vlt. eiuſmodi offenſiones.* neque enim moueri debet Iudex, ſi eam ob rem ei obganniatur, opprobria, conuitia, libelli etiam famoſi de eo ſpargantur. ſi enim omnes qui volunt in Chriſto piè viuere perſecutionem patientur; tum maximè Iudices, qui officio ſuo probè fungi volent. ſolent enim ab eis etiam iure correpti, magnoperè eos odiſſe, & falsò illis crimina obiicere; vt quoquo pacto poſſint, eis moleſtiam exhibeant. *c. ſunt nonnulli. 2. q. 7. Trid. ſeſ.13. c.6.* frangi tamen non debent: neque vexationis timor ad inquirenda & punienda delicta illos ſegniores reddere, multò minùs officium deſerere, & propter malorum opprobrium hominum, quieti ſe tradere. *c.ſugges.7.q.1.* infirmi animi ſanè id eſſet: nam *maiore animo tolerari aduerſa, quàm relinqui, fortes & ſtrenuos etiam contra naturam inſiſtere ſpei, timidos & ignauos, ad deſperationem, formidine properare.* ex Tacit. *hiſt.l.2.* docemur. ideoq́ue Iethro Moyſi conſulens, vt ſubſidiarios ſibi ſumeret, de omni plebe viros potentes exigit, ſeu virtutis viros, ſeu fortes, ſtrenuos, ac magnanimos. Alphonſi Arag. Regis illud circumfertur; *Regium eſſe, non modò benè facere, ſed & mala patienter audire.* Patientia enim *lenietur Princeps. Prou.25. & leuius fit patientiâ quicquid corrigere eſt nefas.* Aliena ſunt ea mala, non noſtra: pati ea, non emendare poſſumus. neque verò vlli patientiùs vituperationes ferunt, quàm qui maximè probro carent. *Quare diues*, inquit Chryſoſt. *hom. 47. ſi pauper appellatur ridet? quoniam id falſum nouit: itidem ſi nos iniurias ridebimus,*

magnum

magnum erit argumentum, quòd falsò reprehendamur.

Calumnia ſanè ordinarium eſt malum, quo litigantes ſebricitantium more laborant. Quibus ſi medicus maledicentibus non iraſcitur, ſed condolet: idem ſacere Iudicem conuenit; miſereri morbi, non iraſci languenti, non phrenetico. *Non mediocris*, inquit Ambr. *l.2.off. animi eſt fortitudo, quæ ſola defendit ornamenta virtutum omnium, & Iuſtitiam cuſtodit, quæ inexpiabili prælio aduerſus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduerſus voluptates, vt auaritiam fugiat tamquam labem quamdam quæ virtutem effeminat.* & Cicero *Rhet. Fortitudo eſt immobilis inter aduerſa glorioſa animi claritudo, res arduas pulchrè adminiſtrans, quæ nec aduerſis infeſtando frangitur, nec proſperis blandiendo eleuatur.*

CAPVT XII.

Conſtans.

1. Obfirmatus magnorum exemplis.

CONſtantia ad fortitudinem pertinet. Dum ergo ſe ad Iudicis functionem quis componit, firmare animum expedit conſtantibus exemplis. Vt Heluidium Traſea monuit apud Tacit. *Ann.16.* Ita compoſitum non ferrum, non ignes, non calumniæ, aut rumores populares ab officio deterrebunt. Animus enim & incitatur maximè, & dirigitur intuitu præuiæ aliorum vitæ, rerumque geſtarum, vnde & Tacit. *de morib. German.* refert, quamuis apud eos Hiſtoriarum ſcriptio vſum non haberet, qui benè potius facere & fortiter mallent, quàm ſcribere: etſi ea res mirè virtutes in poſteris excitat, (hiſtoricique ideo habendi ſunt. *Paſquier Recherch.lib.1.c.1.*) tamen & aſſerit Tac. carminum vſum habuiſſe Germanos, quibus Herculem, alioſque heroas, viros fortes, in memoriam reuocabant, vt eorum mentione ad veſtigia inſequenda prouocarentur. Eâdem causâ beatorum Martyrum aliorumque Sanctorum feſtos dies Eccleſia celebrat, *quia ſolemnitates Martyrum*, inquit Auguſt. *ſer. 47. de Sanctis, exhortationes martyriorum ſunt.* Ita Eccleſia cùm diaconos ordinat, & officij ſui monet, inſtruit, vt opere & ſermone in Euangelij propagationem eant, veſtigijſque Diſcipulorum inſiſtant: *Habete* (inquit) *pedes calceatos Sanctorum exemplis. Pontifical. in Prologo Ordin. Diac.* Eodem modo Iudex, cuius inter virtutes conſtantia in primis ſedet ſubſelliis, vt eam vſu totam fructuque ſuam faciat, propoſita ſibi ſemper habere debet illorum Iudicum exempla, quos à recto non abduxit ira Regum, populi furor, preces, & lachrymæ miſerorum, theſauri Cræſi, honores, tormenta, ferrum, aut mors vltima linea rerum. Quis non firmetur animo, qui Sancti Thomæ Cantuarienſis, Staniſlai, aliorumque ſanctam in recti defenſione pertinaciam inſpexerit? in quibus nullus humanitatis ſenſus, non dico fidei, ſed nec officij conſtantiam labefactauit?

Iuſtum, & tenacem propoſiti virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolidâ.

In diebus ſuis, inquit Sapiens, *cap. 48. non pertimuit Principem, & potentiâ nemo vicit illum.* 2. Aduerſus potentiam.
Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Leuit.c.19. Galba *apud Tacitum, Hiſt.l.1. minantibus intrepidus, aduerſus blandientes incorruptus.* E contrario, *Prouerb.c.11. Impius facit opus inſtabile.* Rectè ergo Heluidius, *apud Tacit.lib.4.* quò firmiùs aduerſus fortuita Remp. capeſſeret, Doctores ſapientiæ ſecutus, quæ ſola bona, quæ honeſta; mala tantùm, quæ turpia; potentiam, nobilitatem, cæteraque extra animum neque bonis, neque malis annumerat. *Ante iudicium para iuſtitiam tibi. Eccleſ.18.* illi, iam robur, & æs triplex circa pectus eſt, qui hac doctrinâ animum obfirmauerit, vt ab honeſto iuſtoque diſcedendum ſibi non putet, ob opes, paupertatem, honores, exilium, mortem. Iam *contempſit omnes, qui mortem priùs*, iam *impauidum ferient ruinæ.* Ita Vates *Pſalm.118. Loquebar de teſtimonijs tuis in conſpectu regum, & non confundebar.* Magnæ conſtantiæ vox Gregor. VII. iam morientis, qui Henricum Imp. depoſuit; *Dilexi Iuſtitiam, & odiui iniquitatem: propterea morior in exilio.* Otho Friſing. *l.6.c.36.*

Pro Iuſtitia agoniza: pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro Iuſtitia: & Deus pro te expugnabit inimicos tuos. Eccleſ.c.4. Appoſitè Regius Vates *Pſalm.91. Iuſtus vt palma florebit.* Palma nec hieme per niues, aut glaciem, ſeu quamcumque irruentem aëris intemperiem, virorem vigoremque ſuum amittit. *& folium eius non defluet. Pſalm.1.* Lignum plantatum ſecus decurſus aquarum, lambunt, ambiunt, prӕterlabuntur aquæ, neque Iuſtitiam euertunt. Qui res naturales deſcribunt, de Palma referunt ponderibus reſiſtere, & in aduerſum incuruari. Iuſtus ergo Iudex vt palma ibit in contrarium pro Iuſtitia, ſi vis contra eam fiat. *Imperatores ſi in errore eſſent (quod abſit) pro errore ſuo leges darent: per quas iuſti probarentur, & coronarentur, non faciendo quod illi iuberent; quia Deus prohiberet.* ita Auguſt. *c. Imperat. 11. q.3.* Idemque iterum, *Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit; ſed quid ſi illud iubeat, quod non debeas facere? hic ſanè contemne poteſtatem, timendo poteſtatem. Ipſos humanarum legum gradus aduertite. Si aliquid iuſſerit Curator, nónne faciendum eſt? tamen ſi aliud Proconſul iubeat; non vtique contemnis poteſtatem, ſed eligis maiori inſeruire. Nec hinc debet minor iraſci, ſi maior prælata eſt. Ruſſus ſi aliquid Proconſul iubeat, & aliud iubeat Imperator; numquid dubitatur illo contempto illi eſſe ſeruiendum? Ergo ſi aliud Imperator, & aliud Deus; quid iudicatis? Solue tributum, eſto mihi in obſequium: rectè, ſed non in idolio: in idolio prohibet. Quis prohibet? Maior poteſtas. Da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur: ſic iam tibi aſſumenda eſt fides tua tam-*

quam

quam ſcutum in quo poſſis omnia ignita iacula inimici extinguere.

Ex hoc theatro prodijt conſtantia Parla-
3. Regum minas & reſcripta. menti Pariſienſis ſub Ludouico XI. Franciſco I. de quo Paſquier Recberches *lib.5. c.33.* & Mechlinienſi aliquando non defuit, nec alijs alibi. Et verò quo à Philoſophia non tantum inſtruerentur Iudices, ſed & ab ipſis legibus; ipſe Inſtin. *Nouell. de Iud. §. final. conſt.* 82. iubet; vt Magiſtratus, quamuis in medio litis imperatoriam accipiant iuſſionem, aut ſacram formam licet pragmaticam, legem tamen præferre debeant. Quomodo refert Theſaur. *in præfat. decif.* in Senatu Pædemont. exſtare diploma Emanuelis Philiberti, quo Senatui vetatur à Iure diſcedere, tametſi Princeps iterum atque iterum, litteris etiam manu ſuâ ſignatis, quippiam mandet. Qualiter Ægyptij reges iuramentum à Magiſtratibus exigebant: & conſules, ſenatoreſq; olim in leges iuraſſe conſtat: & quidem ſatius quàm in verba Imperatorum: quod peſſumdatâ Repub. frequens deinde memorant Hiſtoriæ. Ex hoc fonte profluxit nomen Concellarij ab officio in reſcriptis, reſponſis, mandatiſque Principum inſpiciendis, & malè ſcriptis cancellandis, & benè ſcriptis obſigillandis conſiſtente, tametſi alibi *in l. 3. l. nemo C. de aſſeſſor.* ſcribam, notariúmve ſignificet, qui intra cancellos chartas obſeruabat, ſcribebat, cancellabat. In Gallia Cancellarium alijſque locis eo celſitudinis ac dignitatis euectum eſſe conſtat, vt Præfecti prætorio inſtar ſit, & Nomophylax cenſeatur, vt ſcri-
4. (Vnde & Cancellariorum officium, nomen.) bit Budæus *in prior. ad Pandec. annot.* Oldendorp. *in ep. ad Cancellarium Italiæ.* vbi & vocem eam collaudat. *Id mihi*, inquit, *viciſſim omnes dabunt boni viri, hoc tempore nullam reperiri vocem, quâ ſignificantiùs exprimi poſſit Magiſtratus ille ſalutaris, quàm vt cancellariatus appelletur, ab expungendi functione. Id autem quacumq; ratione initio acciderit nihil moror, cùm nunc ſit appoſitiſſima ſignificatio. Vtpote per quam hac poteſtate omnes omnium Principum Cancellarij ſuarum partium admoneantur maximè.* Quas Budæus ita recenſet: *Videat*, inquit, *vt nulla Principis conſtitutio, nulla ſanctio, nullum diploma, nullum reſcriptum, nulli codicilli regij, non è Repub. atque etiam è dignitate Reip. Principaliq; exeant, enius cenſura, aut ſtylo acta ſua eximi numquam voluit Principum Maieſtas.* vtpotè quibus notum illud *Iſa. c. 9. Væ illis qui condunt leges iniquas.* Sed hæc magna, & ad magnos maximè pertinent. ſed nec illis qui eo gradu ſunt, quò tanta non perueniant, deeſſe ſua debet conſtantia, vt nullatenus per compendia vel diſpendia à via regia rectique tramite diſcedant. quo modo Iuſtin.
5. Caſus pro amicis, ut non dentur. non fruſtrà definiuit Iuſtitiam conſtantem, & perpetuam voluntatem ius ſuum cuique tribuendi. quaſi quæ non hodie aliter, aliter cras ſentiat in problematicis nimium multis, vt finguntur, *caſibus pro amico*, quaſi quæ non actu dumtaxat vno conſtiterit, ſed iam habitum induerit, vt perpetuò eadem ſentiat, quaſi quæ nullis affectibus, aut cauſis extra cauſam inflectatur, ſed perpetuò in omniumque negotijs eadem ſit. Et verò ne Iudices tamquam tyrones in hunc Iuſtitiæ campum ingrediantur. ſed probati iam athletæ; valde expedit, vt qui ad ſubſellia aſſumuntur, aliquid ex vtraque fortuna experti fuerint: ne Galbæ exemplum iis quadret, *omnium conſenſu capacis imperij, niſi imperaſſet.* Tac. *Hiſt. l.* 1. Magiſtratus oſtendit virum. non eadem res eſt eximiè philoſophari, & facere & pati fortia: numeros muſicos inſigniter callere, & ſuauiter concinere: breuiter, ſcire virtutes, & ex earum præſcripto agere. In via conſtantium virorum, ſi non nuper Iudex inſtiterit, *non contriſtabit iuſtum,* 6.
quidquid ei acciderit. Prou. 12. alioquin qui cum fortuna numquam eſt luctatus, vires ſuas, vel infirmitatem neſcit. Inſidiatrix enim illa eſt hominum, quibuſcum, vt dicit Bald. gerit inuiſibile bellum, & ipſius ictus priùs ſentitur, quàm ſciatur; & maximè dum blanditur. nam *ſecunda res acrioribus ſtimulis animum explorant, quia miſeria tolerantur, felicitate corrumpimur.* Tacit. *l.* 1. *Hiſt. Fortuna nimium quem fouet,* 7.
ſtultum facit. Sed & in cognoſcendo Iudicem neque excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, neque precibus calamitoſorum illachrymari oportet. id enim non eſt conſtantis, & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit. ita Caliſt. *l.* 19. *D. de off. præſ.* Sanctiſſimè è contrario Deum precatur regius Vates *Pſal.* 16. *De vultu tuo iudicium meum prodeat.* qui ſemper idem, ſemper immutabilis perſeuerat. ex illo libro lectæ Iudicum ſententiæ numquam *quæſtiones pro amicis* decident, numquam offenſioni inimicorum deferent, numquam potentibus egenorum ius dabunt, *pauperis quoque non miſerebuntur in iudicio Exod.* 23. ſemper immoti erunt, qui ſpeculo illi cauſas omnes ſiſtent, ab eoque Iudicium ſuum referent. ibi ſcripta inuenitur amicitiæ lex, quam & agnouit Cicero, *vt amantium cauſa honeſta faciamus,* ibi *nihil ſibi potentior vindicat, nihil vſurpat ditior, gratia abeſt, cauſam merita decernunt.* Ambroſ. *l. 2. off. c.* 24. non ibi *peruertitur Iudicium aduenæ, & pupilli, Deut.* 24. ita miſeris, pupillis, viduis Iuſtitia exhibetur, vt alijs injuſtitia non fiat. *c. ex tenore. x. de for. comp.* ibi, *Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque Deo. Deut.* 17.

6. Proſperam aduerſamq; fortunam expertus.

7. Semper idem cauſis non perſonis vatius.

CAPVT XIII.

Patiens.

RЕliquum Dei Iudicis elogium *Patiens.* 1.
Igitur & Iudex cum manſuetudine audiat opus eſt: memor quòd ipſe *Deus fortis & patiens,* ſuſcipit *manſuetos in Iudicio. Pſal.* 142. illiſque *dat gratiam. Prouerb.* 3. Iudices quoque *manſuetos in Iudicio dirigit. Pſ.* 24. viaſque ſuas docet, ac illis præcipit, vt ad verbum audiendum ſint manſueti. *Eccl.* 5. 2. *Timoth.* 2. ipſum imitantes, qui mitis eſt, & humilis corde. *Matth.* 11. ac tandem in ſalutem manſuetos exalt at.

1. In audiendis litigatoribus.

exaltat. *Pſalm.* 149. Ab hac virtute nonnullis locis ipſi Iudices denominantur, vt Romæ ſummi *Auditores Rotæ, &c.* Patientia ſanè iræ inimica ex virtutibus maximè neceſſaria eſt Iudici, veritatem enim inquirere ſemper debet, quæ temporis filia eſt, iræ furoriſve præcipitijs incognita. *Veritas de terra* lentiſſimo elemento *orta eſt, & Iuſtitia de cælo proſpexit.* ſpatio opus eſt, antequam Iudex tam diſiuncta coniungat. tum *doctrina viri per patientiam noſcitur. Prou.* 19. Rectè plinius *l.* 6. *epiſt.* 2. *Iudicem plurimam religioni ſuæ patientiam deberet*; quòd ea pars magna ſit Iuſtitiæ. id quod monet illud vetulæ; *Si non vis audire, deſine imperare:* & innuit L. antep. *D. de his quæ in teſt. del. in verb. Audias patienter.* Ideò leges iubent Iudicem litigantes causâ vtrimque diſceptatâ inſuper interrogare, an aliud addendum habeant, antequam iuri dicundo ſe accingat, non rectè aliter noſcere cauſam Iudex poteſt, ignotam iudicare non poteſt, ideò toties in iure noſtro notio pro Iudicio habetur. Quin & ipſe Deus, qui vno oculi ictu omnia perſpicit, cuncta ſupercilio mouet; *Iuſtus Iudex. fortis eſt & patiens.* Imò *melior eſt Sapiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium. Prou.* 16. Inde vel in ſacris litteris *Macbab. l.* 1. aſſeritur quòd Romani obtinuerint omnem regionem patientiâ ſuâ. quo genere Scipio etiam laudatur à Liuio *l.* 26. quòd in tot ambiguis Hiſpanorum legationibus fidem & Maieſtatem adeò ſeruarit, ut *nullum ferox verbum ei exciderit. Spiritum ad iraſcendũ facilem quis poterit ſuſtinere?* Quæ ratio videri poteſt quòd Galli extra orbem ſuum aliarum gentium imperia acquirere potuerint, retinere non potuerint. *Vir iracundus prouocat rixas; qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas. Prou.* 15. quo nomine Liuius non maiores Carthaginenſium quàm Romanorũ fuiſſe calamitates tradit, ſed nequaquam pari ad patiendum eos robore, ac Romanos fuiſſe. Quæ altera pars eſt patientiæ Iudicis, vt non tantùm patienter ipſe audiat, ſed & iras inter litigantes ſuſcitatas mitiget, id eſt, radicem pleraumque litium exſcindat. Et ira plerumque lis naſcitur, & ex ea cætera Pandoræ mala. Et in his ipſis etiam Iudicem patientem eſſe oportet.

2. *Cum ingenio tamen.* *Circa Aduocatos*, inquit Vlp. *in l. nec quicquam D. de offic. Proconſ. patientem eſſe proconſulem oportet*, addit tamen; *ſed cum ingenio; ne contemptibilis videatur: nec adeò diſſimulare, ſi quos cauſarum concinnatores tantum, vel redemptores deprehendat.* Quamuis enim iuſtus & pius patienter aliorum malitiam ſuſtinere debeat; non tamen Iudex vlteriùs, quàm publico vel illorum bono expediat. *c. patet.* 23. *q.* 1. qui poteſt obuiare & perturbare peruerſos, & non facit; nihil aliud eſt, quàm fauere eorum impietati, *c. qui c. oſtendit* 22. *q.* 3. *ſi vigorem negligimus, perdit deſidia diſciplinam c. iuſtum ibid.*

3. *Atque vt improbos coërceat.* Allaboret igitur Iudex quantum vitia noſtrorum temporum pati poſſunt, vt curia ſua, & forum, loca ne ſint exercendis in publico vitijs deſtinata; tabulas forenſes coërceat, & harpyias; præuaricari, calumniari, tergiuerſari, res claras inuoluere, veritatem obſcuram reddere ne permittat; ſed maximè partes ipſas temerè non tantùm, ſed & malitiosè litigantes pœnis iure ſtatutis puniat. quarum plerumque improbitate & auaritiâ & lites excitantur, & iure peruerſo agitantur. Neque enim (vt nec Ant. Faber optimè *Cod. l.* 9. *tit.* 22.) tanti mali. cauſam in Procuratores, aut Aduocatos aut Iudices, quod à pleriſque fit, ſemper detorquendam exiſtimamus; ne quod aliquorum ſingulare vitium eſt, in vniuerſi ordinis inuidiam non minùs temerè, quàm iniuriosè deflectatur. *Si vt homines*, inquit Seneca (*in lib. vtrum animi an corporis morbus grauior. c. vlt.*) *ita cauſam quoque vnamquamque & litem examines, vnde orta. vnde profecta ſit; inuenies aliam à contumaci ira, aliam à furioſo contendendi ſtudio, aliam ab iniuſta cupiditate originem traxiſſe.* In id ergo Iudices debent incumbere, ne Iudicia affectibus obſequantur, ne conceſſa latrocinia videantur; ſed eos iudiciis emendent: vt Cicero ad Politici officium retulit *ciuitatem legibus fundare, tegere conſilijs, emendare iudicijs.*

CAPVT XIV.

Vacuus ab affectibus.

PRoprias Iudicis virtutes juſtitiam, fortitudinem, patientiam aduerſarij ſingulis praui quidam affectus oppugnant, à quibus ne expugnetur numquam nimium cauere poteſt. 1. *Affectus obcæcant.* Non rectè perſpicit oculus cui vitrum colore aliquo tinctum obiicitur. non rectè de guſtibus iudicat lingua febricitantis, inundata amaris humoribus: ad ſolis obiectum alios in iride & vitris quibuſdam aſpicimus colores, quã in rebus ipſis inſint: Ita ſanè Iudex occupatus affectibus, non cauſas, non res ipſas, non Iura litigantium perſpicit, agnoſcitve, vt verè ſe habent, ſed vt per obiectos affectus, intellectui & Iudicio ſiſtuntur, infecti alienis coloribus. Quare rectè antiqui Iuſtitiam cæcam obnuptamque pingebant, ne per obiectum perſonarum aliæ à vero apparerent cauſæ, ſed ad oculos mentis ſolæ negotij ſpecies tranſmitterentur. Vnde *Sap. c.* 9. *Conſtituiſti hominem, vt diſponat orbem terrarum in æquitate & iuſtitia, & in directione cordis*, non oculorum, *iudicium inducet.* Olim conſtat Iudices ex conſenſu dari conſuetos. Cicero *in Cluent. l.* 80. *D. de Iud.* vtriuſque tamen. nam vetitum eſt eum Iudicem dari, quem pars altera nominatim petierit. *l.* 47. *eod.* quo æquè vtriuſque amicus, iniminicuſque ſit, nullaque propenſioris in alterum animi ſuſpicio. Etenim *quatuor modis peruertitur humanum iudicium: Timore; dum metu poteſtatis alicuius veritatem loqui pertimeſcimus: Cupiditate; dum præmio animum alicuius corrumpimus: Odio; dum contra*

quemlibet

quemlibet aduerſarium molimur: Amore; dum amico vel propiuquo complacere contendimus. c. quatuor. 11. q. 3. Amor, odium, & proprium commodum faciunt Iudicem ſæpè verum non cognoſcere. Ariſt. l. 1. Rhet. ad Theod. c. 1. Igitur ſi contingat delegari quem Iudicem in cauſa amici, ſemper meminerit, vt dumtaxat, amicus ſit vſque ad aras Iuſtitiæ. Optimè Cicero lib. 3. offi. Iudicaturum de amici cauſa exuere perſonam amici, induere Iudicis. non ille admiſiſſet quæſtiones pro amico, quas inconditi aliqui indigetant; & in quibus gratiæ locum faciunt. quas rectè inſectatur Scriban. Politic. lib. 1. 9. Chriſtianè idem Ethnicus Cic. eod. lib. Cùm iudici dicenda eſt ſententia, meminerit ſe Deum habere teſtem. Non ille in Iudicio affectus admittit, non acceptionem perſonarum. Inde ſolemnis illa formula breuiculis ſententiarum Eccleſiaſticarum more maiorum inſeri aſſueta, Solùm Deum & Iuſtitiam præ oculis habentes. ex. c. 1. de ſent. in 6. Iterum Cicero: Illud eſt hominis magni & ſapientis, cùm illam iudicandi causâ tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi quodcumque cupierit licere, ſed habere in conſilio legem, religionem, æquitatem; libidinem autem, odium, & inuidiam, metum, cupiditateſq́; amouere: maximeq́; æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam à Deo accepimus, quæ à nobis diuelli non poteſt; quæ ſi optimorum conſiliorum atque factorum teſtis in omni vita nobis erit, ſine vllo metu, ſumma etiam cum honeſtate viuemus. Dignum memoriâ Thomæ Mori exemplum, cui ad mortem eunti cùm obuius quidam, quòd contra eum olim iudicaſſet, exprobraret; percunctatus quis eſſet, reſpondit ſe cauſæ meminiſſe, atque tum ita iudicaſſe, vt nunc faceret, cùm in promptu vltimo Iudici rationem daturus eſſet. O vtinam omnes ita Iudices! vtinam ſemper meminiſſent ſupremæ commmationis! Ego Iuſtitias iudicabo. Pſal. 74. ille ſcilicet, cui quaſi pannum menſtruatæ vniuerſæ Iuſtitiæ noſtræ. Iſai. c. 64. Pulchrè noſter Imp. Iuſt. conſt. 26. de Prætore Thraciæ; Magiſtratus, inquit, noſtros conuenit, cùm officia ſuſcipiunt, animam ſuam deuouere Deo, & tueri ſubditos noſtros æquitate, & Iuſtitiâ, ab omnibus ſordibus, inimicitiis, gratiâ remotiſſimos. & iterum: Nemini omnino oportet eos ſuccumbere, neque ſi inſigni aliquâ vitæ ſit dignitate præditus, neque ſi opibus abundet. Propterea enim grauioribus viris, & auctoritate plenis, eiuſmodi tradimus officia: ne quid neceſſe habeant remittere his, qui opibus ſuis freti, aliis velint inferre iniuriam. Obnubilare enim ſolent oculos Iudicum aſpectus potentum: multò maximè ſuorum principum. contra quos niſi euidens ſit cauſa, rarò iudicatur. Multi, enim, colunt perſonam potentis. Prou. 19. à qua ſe efferendos ſperare poſſunt. Vtpote mens potentia auida nec abſtinere nouit à vetitis, nec gaudere conceſſis, nec pietati adhibere conſenſum. Leo c. 16. d. 77.

Ideoque prudentiſſimè Rex Cath. Ferdinandus conſiliariis ſuis præſcripſit, vt cùm cauſæ Iuſtitia ambigua videretur, contra ſe, fiſcumque ſuum pronuntiarent. Non puto, inquit Modeſtin. l. 10. D. de Iur. fiſc. delinquere eum, qui in dubiis quæſtionibus contra fiſcum facile (nota) reſponderit. Vnde laudatur Marcus Anth. Phil. Imp. quòd in cauſis compendij iudicans fiſco numquam fauit. Iul. Capit. in eod. & ad Traian. Plin. in Panegyr. Quæ præcipua tua laus eſt, ſæpiùs vincitur fiſcus, cuius mala cauſa numquam eſt, niſi ſub bono Principe. Quiſquis metu cuiuſlibet poteſtatis veritatem occultat, iram Dei ſuper ſe prouocat: quia magis timet hominem, quàm Deum. Auguſt. ad Caſul. c. quiſquis. 11. q. 3. Oportet Iudicem cauſam merito diſcernere, non gratia, neque ſic recipere faciem potentis, vt contriſtet contra Iuſtitiam pauperem: neque pro paupere auferre Iuſtitiam à petente. Iſid. l. 2. c. 5. Quare rectè Ariopagitæ cæci erant, ſeu de nocte iudicabant. Quia cognoſcere perſonam in Iudicio non eſt bonum. Prou. 24. Deut. 16. Eccl. 42. & iuſti Regulam Canones ſcribunt, In iudiciis non eſt acceptio perſonarum habenda. c. in Iud. de Reg. Iur. in 6. appoſitè apud Poëtam, Rex Iuppiter omnibus idem, Tros Rutulúſve fuat nullo diſcrimine habebo. & Deut. 1. Quod iuſtum eſt iudicate, ſiue ciuis ille ſit, ſiue peregrinus; nulla erit diſtantia perſonarum, ita paruum audietis, vt magnum. Ideò Iudex tamquam mediator, quòd ſe vtrique parti medium dare, vtrumque audire, cuique ſuum tribuere debeat, nullo perſonæ reſpectu. Ariſt. l. 5. Eth. c. 4. q. 3. Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum, & pondus æquum voluntas eius. Prou. 11. qui autem aliter, inquit Beda in eum locum, cauſam pauperis, aliter ſodalis, aliter audit ignoti; ſtatera vtique laborat iniqua. Hanc primam legem in amicitia Lelius apud Cicer. ſancit, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati: nulla enim eſt excuſatio peccati, ſi amici cauſâ peccaueris. At verò, quia affectus excæcant, ne vel improuidi labantur, probi & modeſti Iudices ſe ſolent excuſare, quando manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratiâ præualere. Cic. lib. de Orat. Quærendi ergo ſunt Iudices. de alterutra parte dari non poſſunt, quia ſtudiis veritas impeditur. Optat. Mileuit.

2\. Amicus pro amico Iudex vſque ad aras.

3\. Deum præ oculis ſolum habeat.

4\. Aduerſus potentiam infractus.

5\. Maximè ſupremum Principem & fiſcum.

6\. Vniuerſim ſine exceptione perſonarum.

CAPVT XV.

Muneribus abſtinens.

AFfectum maximè conciliant munera; excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum. Deut. c. 16. Exod. c. 23. Eccleſ. 20. Pſal. 14. Iſaia 33. Prou. 15. Expugnant etiam illos, quibus robur, & æs triplex circa pectus. Placant homineſque, deoſque. exprimit Plautus in Ciſtel. Inde in amicitiam inſinuauit, cum matre, & mecum ſimul, blanditiis, muneribus, donis. Remouenda igitur à Iudice quàm longiſſimè. Rectè antiqui imaginem Iuſtitiæ manibus orbam pinxerunt. Optimè Vates Diuinus, Pſ. 47. Iuſtitia plena eſt dextera tua.

1\. Munerum vis.

2. *Ideo ſalaria Iud. ex publico.*

Laudatur Peſcennij Nigri Principis Romani, qui Iudicibus publica ſalaria inſtituit, memorabile dictum: *Iudicem nec dare quicquam debere, nec accipere.* Rectè Iuſt. *de Mand. Princ. C.1. Oportet igitur te purè ſumentem adminiſtrationem, & ſine omni ſuffragio, pra omnibus alijs mundas ſeruare Deo, nobiſq; & legi manus, & nullum contingere lucrum, neque manus neque munus.* & *Nouel.8. Vt iudices ſine quoquo ſuffragio.§. quapropter.* & *nouel. de Prat. Thracia: Itaq;* inquit, *tùm Dei & noſtri memoria verſentur in pecunia.* & iam olim lex Cincia vetuit, nequis donum munúſve caperet. quæ pro iiſdẽ hîc accipio; quamuis inter Vlp. & Marc. perplexa diſtinctio ſit, *in l.194. & l.224. de verb. ſignif. Plebiſcito,* inquit Modeſt. *in l.18. de offic. præſid. continetur, nequis præſidum munus donúmue caperet. Non licet,* inquit Auguſt. *ad Maced. epiſt.54. Iudici vendere iuſtum iudicium, etſi liceat Aduocato vendere iuſtum patrocinium, & Iuris-conſulto rectum conſilium. c. non licet.11. q.3.* vt non verum ſit licitam eſſe munerum capturam, dummodo aduerſario nihil iniuriæ irrogetur, ſed iuſtè nihilominus iudicetur.

3. *Munera illicita, etſi non iniquè iudicetur. & quare?*

* Refellit id diſertè Greg. *c. qui rectè 11.q.3. Qui rectè iudicat,* inquit, *& præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat, quia Iuſtitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendit. Bonis malè vtuntur, qui iuſtè pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem non iuſtitiæ defenſio, ſed amor præmij prouocat; quibus ſi ſpes nummi ſubtrahitur, confeſtim à iuſtitiæ defenſione recedunt. Acceptio nummorum præuaricatio veritatis. Vnde & pro Iuſto dicitur, qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit.* citò enim, inquit Iſidorus, *violatur auro Iuſtitia. c. pauper ibid.*

4. *An nihil igitur permiſſum accipi?*

Quid igitur? moroſum facimus & inhumanum Iudicem? nequaquam. *Non in totum,* inquit Vlp. *l.68.3. D. de offic. proconſ. xenijs abſtinere debebit Proconſul, ſed modum adijcere, neque moroſè in totum abſtineat, neque auarè modum xeniorum excedat. nam* vt Imp. Anton. reſcripſit, *valde inhumanum eſt à nemine accipere, ſed paſſim viliſſimum, eſt, omnia auariſſimum.* Ad modum ſpectat, quod *l.6. D. ad leg. Iul. repetund.* ſcribitur, ne Vrbani Magiſtratus plus doni munerísue in anno accipiant, quàm quod ſit aureorum centum. Ex quo textu concidit interpretatio Beſoldi, qui eum accipit de muneribus dumtaxat, quæ in auſpicio officij dantur, cùm ſupputationem in annum extendat. & Modeſt. *in d.l.18.* reſtringit, *niſi eſculentum poculentumq;, quod intra dies proximos prodigatur.* Alioquin nec negotiari præſidibus, eorumque aſſeclis intra prouinciam licet. *l.33. & ſeq. D. ſi certum petat.* minimè ergo omnium dono accipere *l. vn. C. de contract. Iud.* ſed emere dumtaxat, quibus ad victum, veſtitumque opus habent.

5. *Ita, modò Xeniorum modus non excedatur.*

Modum ergo Xeniorum Iudices non debent excedere. dicuntur ea quæ hoſpitibus dantur (ξένος hoſpes Græcis eſt) adeoque aduentantibus in prouincia præſidibus ea cõuenıebat obſeruare, quæ monet Vlp. *in d.l.6.* apud Arcadium *in l. munerum D. de muner.* Xenoparochi in quibuſdam ciuitatibus recenſentur. πάροχος tributorem indicat, ſeu datorem. Vt & nunc ſunt aliquibus in locis, qui Magnates eò diuertentes ſalutent, & xenio aliquo gratulentur. Et quamuis exiſtiment aliqui poſterioribus id conſtitutionibus eſſe correctum; vereor, ne ad eas non ſatis attendant, ſed ipſe Vlp. aduerſetur, qui moroſum vetat eſſe præſidem, & inhumanum. quos mores non aduocant vltimæ conſtitutiones. Sed & ipſe Vlp. ita obiectionem diſſoluit, *Et quod mandatis,* inquit, *continetur, ne donum, vel munus ipſe Proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat, ematuè quid, niſi victus quotidiani causâ; ad xeniola non pertinet, ſed ea quæ eduliûm excedant vſum; ſed nec xenia producenda ſunt ad munerum qualitatem.* Ipſe quippe Iuſt. cuius vltimæ ſunt conſtitutiones, *in Nouel. de mand. Prin. §. oportet.* iubet tantùm nullum contingere lucrum. Non illud eſt xeniolum, non eſt eſculentum, poculentumque, quod intra paucos dies conſumi poteſt. Apparet illud vel legenti exclamationes Iuſtiniani *in d. Nouel. Vt Iudices ſine quoquo ſuffragio,* reliquiſque conſtit. Vnde non rectè Thulden. *lib 3.c.5. de cauſ. corrupt. Iud.* ait, eam conſtitutionem ad eos donatores dumtaxat pertinere, qui nullum ſub Proconſule negotium habent; quia negociari, mutuò accipere, contrahere in prouincia illis non liceat, quia ipſe ſecus Vlp. explicat. Tota ergo quæſtio ab eodem Vlp. in hanc ſummam contrahitur, vt xenia non producantur ad munerum qualitatem, non ad lucra fiant, non vt venalis fiat ſententia, etiam iuſta: ſed ſalutandi, gratulandi, amicitiæ causâ fiant. quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio ſit; & ſi præſtentur, plerumque laus inſit, vt ait Marc. *in d.l.214.* Numquam laus ineſſe poteſt, numquam dëeſſe reprehenſio, cùm eo fine dantur, vt Iudicis affectibus obrepatur, cùm modus xeniorum exceditur, & eduliorum vſus; & is quidem, qui ad paucorum dierum ſpatium ſit reſtrictus. Et in hanc ſententiam Bonif. VIII. *in d. c. ſtatutum. §. inſuper,* reſcribit, *vt gratis & cum omni puritate iudicium coram Iudice procedat, nullum munus, vel quicquam aliud, niſi forſan eſculentum vel poculentum merâ liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus, vel niſi cùm ipſum propter cauſam ſibi commiſſam contigerit extra ſuum domicilium proficiſci, moderatas expenſas recipere ab iiſdem partibus qualitercumq; præſumat.* Neque attinet dicere, loqui ibi Boniſ. in delegato; nam & is puras manus habere debet, non ſordibus, non corruptioni ſubiectas. nulla id permittit lex. quod enim eo citatur Authent. *de Iud. § ne autem.* vbi Iuſtin. pedaneis duos aureos in conteſtatione, duos in fine litis, quæ centum aureos excedit, permittit accipere; non ad munera ſpectat, ſed ad ſtipendia, quæ Iudicibus ex publico conſtituit Iuſtin. *Auth. vt Iudic. ſine quoquo ſuffrag.* non item pedaneis, præter duas auri libras. Ita enim ait: *Propterea enim eligimus fiſcum*

minuere,

minuere , quatenus horum vnuſquiſque contentus noſtrâ largitate, & quaternus autem, putas Deo, & nobis , & legi cuſtodiat manus. Sed neque delegatus Eccleſiaſticus ſtipendia illa à Bonifacio accipit , ſed moderatas tantùm , cùm foras proficiſcitur , expenſas. Quamuis mores paſſim & huic, & Principum Conſiliariis, & Magiſtratibus inferioribus ſportulas permittunt.

At verò quamuis generatim hæc ita ſe habeant : monet tamen ex vetere Græco prouerbio Vlp. *Ne omnia , ne paſſim , ne ab omnibus accipiatur.* Ii ſingulatim rogaretur , an ab omnibus litigatoribus Iudex accipere poſſet? negaret ab omnibus , negaret tunc cùm reprehenſio aliqua , & non laus ineſſe poſſet , vt Marcian. *in d. l. 214. de V. S.* ſic negat Bonif. VIII. *in d. §. inſuper.* cùm non eſt merâ liberalitate oblatum : illiberaliter accipitur , quod emendæ, vendendæuè ſententiæ cauſa accipitur , vel datur , etiam : iuſtæ : aut quando ita à Iudice litigatores habentur , vt ſi apparuerint in conſpectu eius vacui (vt apud Perſas coram Rege ſine munere apparere crimen erat) moroſè excipiantur ; non ei tum ſpontè datur, non liberaliter.

6. Aut ſanguinis alióve reſpectu detur. quod quando factum cenſeatur!

Ab hoc examine procedit lex Iulia *repetund.* dum à ſobrinis, propioreuè gradu cognatis in infinitum capere permittit. *l. 1. l. 6. §. apparet D. ad leg. Iul. repetund.* ab his datum, beneuolentiæ & ſanguini , non ſordibus datum æſtimat. A moribus etiam & vita dantis coniectura ſumenda eſt. *Munera de ſinu impius accipit , vt peruertat ſemitas Iudicij. Prouerb. c. 17.* & *Multi amici ſunt dona tribuentis. c. 19.* inſidiantur enim, & expugnant munera neſcientes ; victoriam enim & *honorem acquiret qui dat munera: animam autem auferet accipientium. c. 22. & c. 21. Munus abſconditum extinguit iras, & donum in ſinu indignationem maximam.*

7. Aliàs minimè ac ne quidem poſt ſententiam.

Medicos, qui ex publico ſtipendia habent, Imperatores *in l. archiatri 6. de profeſſ. l. 10.* ea patiuntur accipere , quæ ſani offerunt pro obſequiis , non ea quæ periclitantes pro ſalute promittunt. Quo argumento videri poteſt Iudices poſt ſententiam poſſe munus accipere, non antè promiſſum , non addictum. Idque aliquibus in locis extra culpam eſt : tametſi aliis videtur vices recurrere poſſe , quibus litigare rurſus eumdem oporteat , & in id tempus deuinctum Iudicem habere publicè periculoſum ; præſertim cùm leges quæ munera vetant , tempora non diſtinguant. Ideoque in Ordinat. Concil. Brabantiæ *art. 20.* prudenter prohibitum eſt , nequis ante vel poſt rem iudicatam munus accipiat.

CAPVT XVI.

Ab auaritia alienus.

1. Ea omnium malorum cauſa.

ESi ; inquit Iuſt. *in Nouel. vt Iudices ſine quoque ſuffrag. hoc ſacrorum Eloquiorum mirabile , & verum , quòd auaritia omnium ſit mater malorum , maximè quando non priuatorum , ſed Iudicum inhæret animabus. Quis enim ſine periculo non furetur , quis non latrocinabitur ſine reatu , ad adminiſtratorem reſpiciens ? illum namq; videns omnia auro vendentem , & præſumens , quia quidquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet. Hinc homicidium , & adulterium, inuaſiones , & vulnera , & raptus virginum , & commerciorum confuſio , & contemptus legum & Iudicum , omnibus hæc venalia propoſita eſſe putantibus tamquam aliquod optimerum mancipiorum.* Simili exclamatione fertur B. Aſterius *in homilia aduerſus auaritiam ; Tui iſti , ſcelerata Auaritia , fructus , tuo impulſu , incentiuo filius parenti inimicitias denunciat : tu comples terram latronibus , & homicidis , mare piratis , vrbes turbis , atque tumultibus ; forum ac tribunalia falſis teſtibus , ſicophantis , proditoribus, Aduocatis, ac Iudicibus eò propendentibus , quò tu pertraxeris. Auaritia mater inæqualitatis, immiſericors, inhumana , crudelis.* Et iterum : *Ita nimirum Auaritia iuxta Apoſtolum idololatria eſt , omniumq; radix malorum , innumera ex ſe ſe vitia progignens. Sicut enim ij , qui aurum in ſinu , viſceribuſq; terræ ſeruantur , auream glebam circa principem & proprium generationis locum cumulatim repoſitam inueniri narrant, & aliquas velut venas in longum hinc inde produci , ſicut arborum à ſtipite latè ſeſe explicant ac diffundunt radices: ad eumdem modum imagine non nimis impropria auri & auaritiæ multa video germina , multoſq; ſurculos , vna eademq; ſtirpe auaritia coniunctos.*

Inde fit vt , iterum idem , *auarus proximis ſit odioſus , famulis grauis , amicis inutilis , exteris difficilis , & vix affabilis , vicinis moleſtus , Vxori malus , liberorum parcus , atque ſordidus educator , noctu inter diuq; ſolicitus , & cogitabundus , ſecum ipſe loquens , ac differens eorum more qui mente exciderunt , & in inſaniam lapſi ſunt. Denique cùm omnibus abundat , tamquam omnium egenus ingemiſcit , præſentibus non fruitur, quæ abſunt anxiè quæritat , propriis non vtitur, & ad aliena oculos adiicit.* Ideoque rectè à Iethro *Exod. c. 18.* non tantùm Iudices non auari requiruntur , ſed qui oderunt auaritiam : *quamuis enim ſufficiat homini non eſſe auarum,* ait Caietan. *non ſufficit tamen Principi , aut Iudici, ſed oportet eſſe tam alienum ab auaritia , vt oderit ipſam , quoniam auaritia ius omne faſq; peruertit.* Eſt enim inſatiabilis lupus , vt ait Bald. *conſ. 301. n. 12. in fin. l. 1.* Auarus igitur quî Iudex eſſe poſſit, niſi vt gregem inuadat ; ſi poſſit, aliena rapiat ; ſi non poſſit , concupiſcat? cùm econtrario primum propriumque Iudicis officium ſit, ſuum cuique tribuere , ab alieno abſtinere, non re ipſa tantùm , ſed & voto. A pectore Iudicis exulare omninò debet cupiditas. nam ſi id ſemel inuaſerit , in aureum furorem vertet. Præclarè Ambroſius *c. 8. d. 77. Sicut ij qui per inſaniam mente tranſlati ſunt, non iam res ipſas , ſed paſſionis ſuæ phantaſias vident: ita etiam mens auari ſemel vinculis cupiditatis aſtricta , ſemper aurum , ſemper argentum videt, ſemper reditus computat , gratius aurum intuetur,*

2. Auari vitia.

3. Iudices oderint auaritiam.

4. Alioquin in furorem aureum vertuntur.

tur, quam ſolent, ipſa eius oratio, & ſupplicatio ad Dominum aurum quærit.

5\. Eiſque nihil credi poteſt.

Prudenter ad Q. Fratrem Cicero: *Si quis eſt, qui tibi nunquam in ſuſpicionem auaritiæ venerit, nihil eſt quod non ei & committi, & credi rectiſſimè putem: ſed ſi quis eſt, in quo iam offenderis, de quo aliquid ſenſeris; huic nihil credideris, nullam partem exiſtimationis tuæ commiſeris.*

6\. Pœnæ corruptorum.

Quapropter mala quæ in Remp. ab auaris & corruptis Iudicibus proficiſci demonſtrauimus proximè, ſatis admonent, vt contra eos leges inſurgant. Lex XII. Tabularum Iudicem arbitrúmve jure datum, qui ob rem iudicandam pecuniam accepiſſe conuictus eſſet, capite puniebat. Gellius *lib.* 20. *c.* 1. quæ ita eſt mitigata, vt obtineat ſolùm in cauſa criminali. *l.* 1. *D. ad l. Cornel. de ſicar.* in pecuniariis cauſis litis æſtimatio præſtatur à Iudice deprauato. *l.* 2. *de pœn. Iud.* vti amittit actionem is, qui diffidentiâ juſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotij repoſuit. *l.* 1. *C. eod.* dignitate excidit lege repetundarum damnatus. *l.* 6. *D. repetund.* extra ordinem punitur, & ſi, ob hominem necandum pecuniam acceperit, capite plectitur. *l.* 7. *eod.* Denique Iuſtin. promiſſi duplum, accepti triplum, fiſco inferre Iudicem ſtatuit, in pecuniaria cauſa, præter dignitatis iacturam. *Nouel.* 124. *c.* 2. in criminali autem accuſatione bona eius in fiſcum, ipſum verò in exilium mitti. Et quò faciliùs noxiæ detegantur, ipſi danti venia datur ſi criminis Iudicem conuicerit; ſi autem deſit probatio, exigere tam à Iudice quàm ab aduerſario iuramentum poteſt: quod ſi recuſetur, pro conuicto punitur. *Ibid.* Sententiæ etiam quæ in mercedem à corruptis Iudicibus feruntur, etiam citra interpoſitæ prouocationis auxilium infirmæ ſunt, quod Thulden. *de cauſ. corrupt. Iud. lib.* 8. *c.* 7. intelligit, quando ex pluribus vel vnus corruptus eſt, præſertim ſi Præſes curiæ, Relator cauſæ, vel non infimæ auctoritatis alius fuerit, qui reliquos in ſententiam ſuam pellicere potuerit, quæ iuuat ratio, quòd ſententia ſit nulla, quæ ex falſis inſtrumentis, aut teſtibus lata eſt. *l.* 2. *&* 3. *C. ſi ex falſis inſtr.* in quarum ſaltem momentum hunc admitti æquum videtur.

7\. Sententiæ per ſordes latæ, irritæ ſunt. quando?

8\. Etiam ex pluribus Iudicibus vno corrupto ſi eius auctoritas alios impulit.

Sed tamen moderationem Alexandri Imp. in *d. l.* 3. exigerem. *Cauſa*, inquit, *Iudicati in irritum non deuocatur, niſi probare poteris, eum qui iudicauit, ſecutum eius inſtrumenti fidem.* Alioquin rectè argumentatur Angelus *ad d. l.* 7. Vno ex pluribus corrupto non eſſe in mercedem prolatam ſententiam, neque ea venalis fuit. Nam quod addit Thulden. argumentum ſententiæ vno ex pluribus Iudicibus, vel arbitris abſente latæ; illud ipſum tollit eius diſtinctionem: nempe ſi infirmæ fuerit auctoritatis, qui corruptus fuit, vt non noceat, quia nihilominus mandati fines exceſſi ſunt; in omnes enim compromiſſum eſt, omnes iudicare iuſſi ſunt, vt inquiunt *l.* 39. *D. de re Iud. lex* 17. § 7. *D. de recept.* Quid enim minus verum eſt quàm omnes iudicaſſe, inquit eadem *Lex* 39. & plus nocet vnius contemptus, quàm multorum contradictio. Vnde vno ex Canonicis omiſſo, irritatur reliquorum electio, neque deſtinguitur qualis fuerit ille auctoritatis. *c. bona de elect.* Addit quidem *d. lex* 17. quòd neglectus arbiter alios potuerit in ſententiam trahere, ſed acceſſoriam facit eam rationem, quaſi ab æquitate ductam, quâ nullitas à neglectu formæ incurrens veſtiatur. nam etſi non foret ille talis, vt reliquos trahere poſſet, manet nihilominus nullitas à formæ neglectu profecta: At hic reliqui Iudices nullam formam neglexerunt: manebit ergo effectus criminis penes auctorem; præſertim cùm *d. l.* 7. recedit à communiori iure quo ſententia pro veritate habetur. niſi, inquam, reliqui probentur ſecuti corrupti fidem. vt *d. l.* 3. de falſo loquitur inſtrumento.

Enimuerò iuſtâ ratione ductus fuit Alex. Seuer. quem memorat Lamprid. ſi vnquam furem Iudicem vidiſſet, paratum habuiſſe digitum, vt illi oculum erueret, vt verâ eum cæcitate multaret qui non ſatis habuerat ex Hieroglyphico cæcitatis Iuſtitiæ. Sed vereor ne non ſatis lynceus fuerit, quis enim centimanus ſuffecerit corruptis illis tempeſtatibus? Ad noſtra vſque tempora ſpectata fuit ſtatua Ducis Burgundiæ Principis Belgarum Valentianis in foro iubentis capite plecti Iudicem quemdam, non infimæ notæ, qui vaccam vnam viduæ abſtulerat. Vulgare eſt Siſannis ſupplicium à Cambyſe excoriari iuſſi, pelle in tribunali expanſâ, & filio in id locato, & rectiùs iudicare iuſſo. Digna Principibus exempla, quibus oculos aperiant, & à veterno excitent eos, *qui exiſtimant luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere vndecumq; etiam ex malo acquirere. Sap. c.* 15. Sed attendite, *qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo. Propter hoc ſicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & calor flamma exurit; ſic radix eorum quaſi fauilla erit & germen eorum vt puluis aſcendet. Iſaia c.* 5. Vbi contrà; *Iuſtus vt palma florebit: ſicut cedrus libani multiplicabitur. Pſal.* 91. &, *qui odit munera, viuet. Prou.* 15. &, *qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit, & regem in decore ſuo videbit. Iſaia* 33. 9. Rurſus pœnæ, & comminationes aduerſus corruptos.

Maledictus ergo, *qui accipit munera vt percutiat animam innocentis. Deut. c.* 27. ſed & in Reſpublicas extenditur malum, nec penes reos ſolos manet pœna. *Iudices*, inquit, *eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede reſpondebant, &c. idcircò propter vos Syon quaſi ager arabitur, & Hieruſalem vt cuſtodia pomarij erit.* Refertur *c. Iudices* 1. *q.* 1. *& Malach. c.* 1. *Hæc dicit Dominus exercituum: Iſti ædificabunt, & ego deſtruam: & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus eſt Dominus in æternum. Iuſtitia eleuat gentem; iniuſtitia verò miſeros facit populos. Prou.* 14.

CAPVT XVII.

Non Iracundus.

1. Non ſit incredulus Iudex.

PRimi à bile motus non veniunt in hominis poteſtatem: *Contra primas cauſas pugnare debemus*, inquit Senec. *de ira l.2.c.22.* atque in primis non debemus denunciata citò credere. Idem *c.29.* vtrobique plenè euoluit & ſanctè Gregor. *Si quid de quocumque clerico ad aures tuas peruenerit, quod te iuſtè poſſit offendere, facilè non credas, nec ad vindictam te res accendat incognita; ſed præſentibus ſenioribus Eccleſiæ tuæ diligenter eſt veritas perſcrutanda, & tunc ſi qualitas rei popoſcerit, canonica diſtrictio culpam feriat delinquentis. l. 11. ep. 49. d.86. c.13. 15. q. 7. c. 2.*

2. Mora iræ remedium.

Sanè generatim maximum iræ remedium eſt, mora. idem Senec. *c.28.* Vnde Athenodorus Auguſtum monuit, ne iratus quidquam antè diceret, vel ageret, quàm elementa ſermonis 25. ſecum relegiſſet. Referunt Socratem eleuatâ iam manu, vt malè meritum percuteret, ſubſtituiſſe atque edixiſſe, recordari ſe Philoſophum eſſe; & ſeruum malè mulctaturum fuiſſe, niſi iratus eſſet.

3. Sententia non præcipitanda, at mox exequenda.

Ita Imperatores Theodoſius, Valent. & Gratian. *l.50. C. de pœn.* ſi vindicari in aliquos ſeuerius iuſſiſſent, noluerunt ſtatim reos aut ſubire pœnam, aut accipere ſententiam, ſed per dies triginta ſuper ſtatu eorum ſortem & fortunam ſuſpenſam eſſe, facilè enim feſtinatione cæcâ improuida ſæuitia pro ſeueritate recipitur: & vt dicit *c. cum apud. 11. q. 3. quo locus miſericordiæ, vel (ſi res tuliſſet) pœnitentia non periret. nempe ira ſæpè etiam innocentes in crimen abducit.* Ideò Apoſtolus, *date locum iræ. c. Ira, ibid. Prou.25.* monemur non proferre in iurgio citò, quę poſteà emendare non poſſimus: ſed & *c. 22. non eſſe amici homini iracundo, neque ambulare cum viro furioſo; ne diſcamus ſemitas eius, & ſumamus ſcandalum animæ noſtræ.* Rectè igitur in cognoſcendo vetatur Iudex excandeſcere aduerſus eos etiam quos malos putat. *l. 19. D. de offic. Præſ.* & *ſummoperè præcauere debet, vt in dictandis ſententiis nullatenus leuitate aut furore ductus ſit præceps. c. ſummoperè. 11. q. 3.* Si quid enim per iniuriam fecerit, dixeritve Magiſtratus, vel quaſi priuatus, vel fiducia Magiſtratus, iniuriarum poteſt conueniri: *l. 31. D. de iniur.* & ob id rectè Conſtant. *in l. 1. C. de exact. tribut. lib. 10.* *Nemo carcerum plumbatarumq́; verbera aliaq́; ab inſolentia Iudicum reperta ſupplicia in debitorum ſolutionibus, vel à peruerſis, vel ab iratis Iudicibus expaueſcat.* & rei Iudicatæ auctoritatem comminationes non habent. *C. comminat. epiſt. &c.* Nimirum vt populo præſunt Magiſtratus; ita Magiſtratibus leges, & non legibus Magiſtratus; vt ex Demoſthene, & Chryſippo, Marcian. in *l. 2. D. de leg.* Quòd ſi igitur perperam officio functus erit Iudex; & vendicabunt leges, & pro irrito habebunt. Audiat ergo litigantes, diſceptationique det locum, & demum poſt magnum vtrarumq́ue rationum conflictum ſententiâ decernat, non ab irato animo profectâ, ſed Deo & Iuſtitiâ conſultâ. vt Moyſes in Tabernaculum ingredi ſolebat, antequam iudicium proferret. *d. c. ſummoperè.* Quid enim minùs cum Iuſtitia conuenire poteſt, quàm animus irâ vindictæ cupidâ perturbatus, & furore rationis expertè agitatus? næ ille tremebundus, & ſaltitans Iuſtitiæ bilancem, & pondera in æquilibrio non ſuſpendet. *Iudicet* ergo, inquit Amb. *c. in d. 3. q. 7. ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nullâ offenſione, nullâ leuitate ducatur.* Magno igitur hunc animo eſſe oportet, qui non admittat inſultus alicuius paſſionis. Nam *magni animi eſt proprium, eſſe placidum, tranquillumq́; etiam offenſiones supernè deſpicere.* Senec. quin imò *ſpecioſiùs iniuriæ beneficiis vincuntur, quàm mutui odij pertinaciâ.* Id maximè Iudicibus congruit, vt ſcire, ita & facere. Quid enim turpius Iuliano Apoſtatâ, qui cùm ius diceret, ruſticos coram ſe de iure diſceptantes non conuiciis modò, ſed & pugnis quatiebat? Rectiùs Pyrrhus nobilis laniſta diſcipulis ponere iram iubebat. *Ira*, inquit, *turbat artem.* ſi in ea arte, quæ iræ apta putatur; quid in diuini, humanique Iuris ſcientia dicendum? *Non te*, inquit Iob, *c. 36.* ergo *ſuperet ira, vt aliquem opprimas.* ſed *auſer iram à corde tuo. Eccleſ. c. 11.* & Apoſt. *ad Epheſ. 4. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.* 4. Irâ ablegatâ

5. Nec animo in pœnas ſemper prono.

Iudices, inquit Felix II. *in epiſt. c. 24. & accuſatores tales eſſe debent, qui omni careant ſuſpicione, & ex radice charitatis ſuam deſiderent promere ſententiam.* & Leo; *Odio habeant peccata, non homines; corripiantur tumidi, tolerentur infirmi.* & quod *in peccatis ſeueriùs caſtigari neceſſe eſt, non ſæuientis plectatur animo, ſed medentis. c. 2. diſt. 86.* Ideoq́ue non viâ regiâ ſtatim ſemper ad flagra & ſupplicia eundum eſt: ſæpè monitio ſuffecerit: numquam niſi eâ præuiâ accuſatio admitti ſolet. *c. 2. de accuſ. q. 7. c. 15.* vt diuina monita exigunt, *Matth. c. 18. Luca c. 17.* Iudices ad pœnas ſemper prompti audiant illud Oſeæ, *c. 5. Audi domus Iſrael, & domus regis auſculta, quia vobis Iudicium eſt, quoniam laqueus facti eſtis ſpeculationi, & rete expanſum ſuper Thabor.*

CAPVT XVIII.

Prudens.

1. Prudentia Iudici neceſſaria. quæ illa?

NVllum Numen abeſt, ſi ſit Prudentia: alioquin ſæpè honeſtas rerum cauſas, niſi Iudicium adhibeas, pernicioſi exitus ſequuntur. Prudentia ergò Magiſtratui neceſſaria eſt. Ea ſi quidem eſt recta ratio agendorum. Cui Prudentiæ & diſcretionis deeſt virtus, hunc paruo naſo eſſe intelligit Greg. *in Paſtor.* qualem lex diuina vetuit ordinari: *Paruo*, inquit, *naſo*

eſt, qui ad tenendam menſuram diſcretionis idoneus non eſt. naſo quippe odores fœtoreſq́; diſcernimus. Rectè ergò per naſum diſcretio exprimitur, per quã virtutes eligimus, delicta reprobamus. Sæpè ſi quidem *ſe vitia virtutes eſſe mentiuntur: vt tenacitas, parſimonia: effuſio, pietas velut videre c. 6. diſt. 41.* Benè Nicephorus: *It qui in vna Dei cognitione omnes cogitationes ponunt, hi montes & ſpelunca conueniunt; at qui cum virtute & pietate ſimul etiam viuendi rationem edidicit, & notitiam ſibi comparauit rerum variarum; ille verò populum ad optima ducere idoneus eſt.* Prudentiam primum officij fontem vocat D. Ambroſ. *lib. 1. de offic. c. 27.* & D. Auguſt. *lib. 1. de lib. arb. c. 13.* Prudentiam dicit eſſe ſcientiam rerum appetendarum, & fugiendarum, quomodo & Ariſt. *l. 6. Ethic. c. 5.* Prudentiam habitum eſſe, cum ratione vera circa bona humana actiuum, & *c. 6.* non eſſe eam ob cognitionem honeſti, ſed ob actionem. Vnde *c. 7. Prudenti*, inquit, *maximè opus eſt rectè conſultare.* quæ prima eſt illius functio: altera in benè iudicando; & tertia in exequendo conſiſtit. Neque enim ſiſtit Prudentia in iudicando, ſed vlteriùs voluntatem mouet, vt vbi conſuluit, & quid ſit agendum cenſuit, id faciat. Vnde practicè Cicero (vt multa aliàs) *de fin.* Prudentiam aſſerit in delectu bonorum cerni. & D. Thomas Prudentiam eſſe in intellectu practico, pertinere ad virtutem actiuam, mediam eſſe inter virtutes morales, & intellectuales, requiri ad vitam actiuam, inuenire modum in virtutibus; quarum ſanè auriga eſt. & quia rectè conſultare, rectè iudicare, rectè exequi non poteſt, qui vitium in conſilio habet: ſequitur Prudentiam veram non eſſe, niſi in viris bonis, apud quos virtutes hoſpitentur. quod rectè Ambroſ. *de offic. l. 1. c. 14. Prudentia*, inquit, *cum omnibus bonis habet conſortium. nam quomodo poteſt utile conſilium dare, niſi habeat Iuſtitiam? vt induat Conſtantiam, mortem non reformidet, nullo terrore, nullo reuocetur metu, nullâ adulatione à vero deflectendum putet, exilium non refugiat, quæ nouerit ſapienti patriam mundum eſſe: egeſtatem non timeat, qua nihil deeſſe ſapienti ſciat, cui totus mundus diuitiarum eſt. Quid enim præcelſius illo viro, qui auro moueri neſciat, contemptum habeat pecuniarum, & velut ex arce quadam diſpiciat hominum cupiditates? Quod qui fecerit, hunc homines ſupra hominem eſſe arbitrantur.* Prudentia vt vniuerſim cum virtutibus habet commercium, ita in omni hominum, negotiorum genere verſatur. Cicero *lib. 4. de fin.* communem quandam facit Prudentiam, quam omnes, qui cuique artificio præſunt, debent habere.

2. Quæ circa Iudicis officium in Iure dicundo politia, imperio. Ea quæ in ſingulis eſt, perſonalis rectè dicitur. facit hominem ſimpliciter prudentem. Ariſt. *c. 8.* quâ quis in ſingulis actionibus quid agendum ſibi ſit proſpiciat. ſuccedit œconomica, quâ familiam; politica, quâ Remp. nomothetica, quâ legiſlationem; militaris, quâ militiam rectè adminiſtrat. In Iuris profeſſione, quâ iudiciaria eſt, ea eſt prudentia, quæ omnia controuerſiæ capita, partes, circumſtantias, loca, tempora, perſonas in vnum congerit, atque ita digerit, vt apoteleſma, corpuſque perfectum inde ſurgat, vt dignoſci cauſa facilè, &, quî iudicari debeat, intelligatur. Quatenus verò regimen ſiue familiæ, ſiue Reip. ſpectat; vt ſciatur quæ ſit ſalus populi, familiæue, fiantque quæ eò pertinent. In ea continetur primùm, vt bonæ & Reipub. expedientes leges habeantur, & ſeruentur. Secundò, vt ſi quid minus lege comprehenſum eſt, per gnomen ſecundùm epikeiam ſuppleatur. Quomodo Celſus in *l. 17. D. de leg.* dicit, *ſcire leges non hoc eſſe, verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem. & l. 18. benigniùs leges interpretandas eſſe, quo volunt⁹ earum conſeruetur.* Quinimò ſæpè res occurrunt, vt ſupra proximum legiſlatoris finem aſcendere oporteat, & ex altioribus principiis æquum & bonum deducere, quod non ſit contra mentem legiſlatoris. De qua æquitate atque epikeia Leſſ. *de Quat. virt. Card. lib. 1. c. 2. d. 3. & lib. 2. c. 47. d. 9.* eam dicit Ariſtoteles eſſe quamdam Iuſtitiam, & Iuſtitiâ legali meliorem. Æquum eſſe quoddam iuſtum, & melius quàm iuſtum legitimum. Tertiò continentur arcana Imperij, rerum publicarum, ac dominationis. eam vulgò vocant *rationem ſtatus.* quam Scipio Admiratus *diſſ. polit. l. 12. diſ. 1.* vocat profundas quaſdam, intimas, ac ſecretiores leges, ad ſecuritatem imperij conſtitutas. ſemper enim ad publicum bonum procurandum, aut malum auertendum diriguntur. Vnde cùm non rectè ſe habent, Tacit. *l. 14.* vocat *dominationis flagitia.* qui tamen rem etiam malam ob finem bonum geſtam, decoro nomine dignatur, cùm loquitur de Agrippina *lib. 12.* longè aliter quàm Maſſilina ſe gerente, *nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret.* Vnde Machiavellus, aliique auſi ſunt ſentire, & ſcribere, nihil eſſe illicitum quod ſtatui expediat. quem refutauit Ribadinera, *de iuſt. Reg.* aliique rectè. ſanè nimis multi ſunt, qui Machiavellum verbis deteſtantur, veſtigia legunt; factis probant. Sed & multa ſunt, non adiaphora tantùm, quæ à fine Iuſtitiam recipiunt, ſed quæ re ipsâ aliquid habent ex iniquo, ſi priuatam rationem ſpectes; ſin autem ſupremam populi ſalutem, non iniquè fiant. vt & illud Plutarchi iuſtum eſt, *A Iuſtitia in paruis rebus nonnunquam abeas: ſi eam ſaluam voles in magnis.* Hæc omnia proſpicere, diſcernere, horum omnium fines regere, prudentia debet. *Melior eſt ſapientia quàm vires, & vir prudens, quàm fortis.*

Prudentiæ defectu plures in Gallia atque alibi reges, regno exuti ſunt. In Brabantia etiam noſtra Ioannis & Alcidis ducum primogenitus à proceribus in monaſterium Affligienſe miſſus eſt, & ibi tonſus. Sed rectiùs eſt à Baronibus & Comitibus Portugalliæ in adminiſtrationem regni, ſine Regis, filiorumque præiudicio, aſſumptus Regis frater. & id factum ab Innocentio III. probatum *in c. 2. de ſupplen. negl. Prælat. in 6.* Meliores etiam Brabantiæ mores habent, vt Duci Reip. impari ſurrogetur Ruardus, ſiue Dictator, qui bellum adminiſtret, & Remp. ſine ſucceſſionis interruptione. *Vbi non eſt gubernator prudens, populus corruet; ſalus autem vbi multa conſilia, Prou. c. 5. nam aſtutus videt pericu-* 3. Incommoda defectus prudentiæ per ſubrogatos auertenda.

periculum, & abſconditur; ſimplices pertranſeunt, & damnum accipiunt. Prou.22.

4. Prudentiæ in arbitrariis virtus. Prudentia legalis præter ea quæ ad ſtatum publicum pertinent, valdè elucet in æſtimatione probationum, præſumptionum, eorumque omnium, quæ arbitraria noſtris dicuntur. de quibus, bone Deus! quanta extant volumina! neque tamen tanta, quin & factorum infinitudo plura complectatur. vt vix his vna non aliquid habeat, quod ſimul ab auctoribus cum omnibus quæ circumiacent, elucidatum non ſit. In pleriſque nec legales, nec lesbiæ regulæ Iudicem ducunt. quinimò ad religionem eius pleraque remittunt, teſtium fidem, & inſtrumentorum energiam, præſumptionum inuicem, & cum aliis probationum generibus hoſtiliter concurrentium efficaciam, teſtimoniorum, monumentorumque pugnam. æſtimare, diſcernere, dirimere, plerumque non præſcripto Iure, ſed arbitrio ſingulari debebit. qua ex cauſa vel maximè verum eſſe credendum eſt, quod tradit Quintil. *Inſt. l.6.c.vlt. plus valere in Iudice prudentiam, quàm doctrinam tantùm; quia illa eſt doctrina regula*, negocio applicandæ, vt accidit in architectis; quin etiam ea quę legibus doceri non poſſunt, prudentiam in ſingulis negotiis, ex iis principiis decidere, per quæ legum conditores decernunt ex rebus ipſis. Ius quod in cauſa poſitum eſt metiri ex perſonis, cauſiſque æſtimare, in arena, ſub dio, ſub manu conſilium capere: ſemper quidem in omni controuerſia rationem animamque legis conſiderando, ipſamque æquitatem, quam natura animis noſtris inſculpſit, cùm clari aliquid Iuris non eſt, ex fontibus atque capitibus iuſti, æqui, & boni deducendo. Quo ſenſu accipio, quod inquit Cicero, *Fremant omnes licet, bibliothecas omnium Philoſophorum vnus mihi videtur XII. Tabul. libellus, ſi quis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere, & vtilitatis magnitudine ſuperare.* Chriſtus Apoſtolos, dum ad prædicandum mitteret, prudentes eſſe iuſſit ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbas. Serpentes quidem omnem curam collocant in ſeruando capite, reliqua fortunæ permittunt. Sed non ſufficit Chriſto; innocentiam inſuper requirit columbarum. & Dauid: *Super inimicos meos prudentem me feciſti, mandato tuo. Pſal.118.*

CAPVT XIX.

Sobrius.

1. Incommoda intemperantiæ obiectantur. PRudentiam omnem euertit intemperantia. *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas: omnis qui cum eis miſcetur, non erit ſapiens. Vbi ebrietas dominatur, ibi libido, & furor. Vinolentum ſacerdotem & Apoſtolus damnat, & vetus lex prohibet. c.3.4.5. diſt.35. c.2.7. diſt. 44.* Filii ſapientiæ intelligunt, *nec in abſtinendo nec in manducando eſſe Iuſtitiam, ſed in æquanimitate tolerandi inopiam, & in temperantia per abundantiam non ſe corrumpendi atque opportunè ſumendi, vel non ſumendi ea, quorum non vſus, ſed concupiſcentia reprehendenda eſt. c.4. d.40.* Iudices ergo Magiſtratuſque concernit ea cautio in primis. nam qui ad clauum Reip. ſedent, ſi furere cœperint, quomodo gubernacula rectè dirigent? quis furor ebrietati par eſt? *Cœperunt Principes furere à vino, Oſaæ 7. Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum ſecretum eſt; vbi regnat ebrietas. & ne fortè bibant & obliuiſcantur Iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis. Prou. c.31. Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes. Eccl.c.19.* Sacerdos & Propheta neſcierunt, *præ ebrietate abſorpti ſunt à vino, errauerunt in ebrietate, neſcierunt Videntem, ignorauerunt Iudicium. Iſa.c.28. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Oſaæ c.4.*

Iudex ergo Magiſtratuſque, quem excordem vecordemque numquam eſſe licet, numquam ſecreti proditorem, iudiciorum obli- 2. Cauendæ Iudici. tum, aut iuſtæ cauſæ præuaricatorem, numquam à ſapientia apoſtatam, numquam hanc cicutam intra fauces admittit, quæ auferat memoriam, diſſipet ſenſum, confundat intellectum, faciat de homine beſtiam, de robuſto infirmum; de prudente fatuum; apage iſta circæa pocula, & qui *Alexandri poculum ſic bibunt, ut Æſculapii indigeant. Vſus vini grauat animam, ſenſus hebetat, corpus onerat.* Sed neque ad vnam id horam; *at vitia vino concepta, etiam ſine vino valent*, Senec. *epiſt.* 83. trahuntque ſequelam malorum, quæ impegerunt: *Venditur œnophoris fundus, ſententia nobis.* Terreat monitio Auguſtini: *Ebrius ſi vinum ſorbet, ab illo abſorbetur: Deo fit abominabilis, ab Angelis deſpicitur, ab hominibus deridetur, à dæmonibus confunditur, conculcatur ab omnibus. Ebrioſus confundit naturam, amittit gratiam, perdit gloriam, incurrit damnationem.* Abſint à Iudice tanta mala, tam grauia incommoda à Magiſtratu. Nolit eſſe in conuiuiis potatorum, qui carnes ad veſcendum conferunt. *Prou.23.*

CAPVT XX.

Clemens.

1. Laus clementiæ. C*Onſtanter*, inquit Leo, *ep. 90. tenenda eſt iuſtitia, & benignè præſtanda clementia.* Iudici ergo vt iuſtum eſſe conuenit, ita & clementem. Rectè Seneca; *Clementia in quamcumque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit.* Sed in regia, quò rarior, eò mi- Competit ſupremis propriè. rabilior. Clementia proprio ſignificatu Maieſtati conuenit. *Occidere* enim *contra legem nemo poteſt, ſeruare nemo*, Senec. *lib. 1. c. 5.* præter ſupremum Principem, ideoque præter eum ad ſolas eas ſupremas curias pertinet, ſupra legum verba, & mentem Clementem eſſe. Vt olim Senatus Rom. vt refert ex auctoritate Plinii ſecundi *lib.4. epiſt.* Conan. *lib.1.c.11.n.9.* Iaſon, *in l. 1. in 2. lect. in 3. not. verſ. Secundò*

pondera. C. de ſum Trin. Sic Clementia Imperatoria, *in l.43.§.5.C. de nupt.* Clementia principalis *in l.1. l.2.§.3. l.3.6. de his qui veniam ætatis impet.* clementiſſima ſanctio, *in d.l.23.35.r. C.de nupt.* Clementia tamen rationi accedit,& cauſam, non fortunam ſpectat; vt miſericordia; quæ ſi ſemper & paſſim vigeat, diſcrimen inter bonos, maloſque ſublatum eſt; & confuſio ſequitur,& vitiorum eruptio. Senec. *l.1. de Clem.c.2.* & tranſit intempeſtiua miſericordia ad crudelitatem. namque *tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli.* & Vlp. illam

2\. Exercenda ea non promiſcuè.

intempeſtiuam exercere dolo proximum cenſet. *l. 11. D. de pœn.* Quare prudenter Clementiam definit Lipſius, *Clementia eſt virtus animum à pœna, aut vindicta ad lenitatem cum Iudicio inclinans.* & peccat, quæ non aſſecuta eſt,& quę *exceſſit medicina modum.* Pœnarum ratio primò conſiſtit in exemplo, vt vnius pœna metus eſſe poſſit multorum. *l.1.C.ad leg.Iul.Repetund.* Deinde in emendationem hominum conſtituuntur. *l.20.D.de pœnis.* denique in vindicationem, & ſolatium læſorum. *l.28.§.15 ibid.* & generalior eſt ratio, vt pacata & quieta Reſp. ſit, & malis hominibus careat. *l.13. D. de offic.Præſid.* Quatenus verò publicæ hæ rationes ſuadent, aut permittunt, Clementia pœnam aut remittit,aut minuit: ſed vetantibus illis, periculoſa eſt Reip. ſemper ignoſcendo inuitantur noua ſcelera, quorum altrix genitrixq́ue impunitas. Videmus in quibuſdam urbibus quantum homicidarum numerum prouocauerit inſolens punitio, aſſidua remiſſio. *Qui vni indulget indigno plurimos facit ad prolapſionis contagium prouocari. Facilitas enim veniæ incentiuum tribuit delinquendi.* Ambroſ. *c.eſt iniuſta miſeria* 23. *q.4.* Eo in genere fuit Antonin. Philoſophus, cuius

3\. In multorū delictis paucorum punitio metum faciat; aut ſi impar futura Iuſtitia, omittenda, aut ſi genius populi exigit.

verba: *Abſit vt me tenente principatum, veſtrum quiſquam meo, veſtroq́; decreto capite damnetur.* Quando tamen ſimul plures deliquerunt, ex paucorum pœna & metu emendatio omnium ſperari poteſt; ex omnium pœna ſolitudo, & vaſtitas, & opinio crudelitatis, Clementia neceſſaria eſt. *Si tantum iraſci vis, quantum ſceleris indignitas exigit, non iraſcendum, ſed inſaniendum eſt.* Quare deterritus fuit numero adulterorum Septimius Seuerus, abſtinuitq́ue poſtquam tria millia morte mulctaſſet. Præſtat aliquando omittere præualida vitia, quando illis impares futuri ſumus, & ſeueritas auctoritatem, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit: aut quando cum iis gentibus agitur, quibus ſupplicia omnia, & quæcumque dura in venenum vergunt, non in medicinam, & correctionem; moneri volunt, & duci; trahi non ſuſtinent, aut verberari. quod alicubi maximè accidit in cauſa religionis. Vbi zizania iam inualuerunt numero, aut potentiâ, vt Remp. etiam labefactare poſſint & euertere, *non poteſt eſſe ſalubris à multis correptio, niſi cùm ille corripitur, cum non habet ſociam multitudinem. nam tunc conſilia ſeparationis & inania ſunt, & perniciosa, atque ſacrilega: quia impia, & ſuperba. c.non poteſt* 20. *q.4.* quæ ſanè omnia aliaque expendere debent Principes, ex quibus eliciant profutura, an obfutura publice ſit Clementia. Adminiſtrare enim debent Rempub. non perdere. & in materia religionis quando aſperis, quando blandis modis ſit agendum, ex rationibus à Greg. expenſis *in c.qui ſincera d.45.* diſcutere, & Auguſt. *c.nimium & ſeq.23.q.4.*

4\. Iudices inferiores mitigent pœnas in pœnitentibus.

Iudices verò, qui condonare delictum non poſſunt, in mitigationem, quàm exaſperationē pœnarum decet eſſe procliuiores; in eoq́; quidquid circa delinquentem ex ætate eius, benè anteacta vita, ſpe emendationis, ſtatu Iudicij, breui furore, ſeu irâ, ſeu potu commoti, lenitate in moribus, ſeu illius, ſeu regionis, aliiſque circumſtantijs minuere delictum poteſt: vt in eo, qui diu in reatu, & ſquallore carceris fuit, expendit *lex* 25. *D.de pœn.* quin imò emendatio delictum ſubſecuta aliquando pœnam excludit; præſertim ſi leue illud fuerit, aut Iudex maioris poteſtatis. Quomodo laudat Agricolam. Tacitus, quòd non pœnâ ſemper, ſed ſæpiùs pœnitentiâ contentus eſſet. & Plato ſapientibus reos tradi voluit, qui eorum arte ad rectiora flecti poſſent: ſin minus; vita pelli. Notatus Cœcinna à Tac. *lib. 17. quod proximam quamque culpam antequam pœniteret, vltum ibat.* & Agrippina *l.13.* dum pœnitentiam filij, aut ſocietatem non operitur.

Rectiùs Germanicus litteris præmonuit venire ſe validâ manu, ac, ni ſupplicium in malos præſumant, promiſcuâ cæde vſurum; dandum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo conſulerent. Ita Ætolis dictum, ſi pœnitere poſſint, poſſe & incolumes eſſe. & Æquis, ſi pœniteat, tutum receptum ad expertam clementiam fore. Liu. *l.3.*

Beati mites, quoniam ipſi hereditabunt terram. Miſericordiam & Iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper. Oſæ. 12. Miſericordia plenitudo virtutum eſt, c.19. diſt.86.

Cùm Ætoli pacem à Romanis peterent, conſœderationes & merita oſtentare meditarentur, Valerius Flaccus ſuaſit, ne quæ aliàs violata erant, memorarent; confeſſionem iis culpæ magis profuturam, & totam in preces orationem verſam. Addit Liu. *lib. 36. non in cauſa, ſed in moderatione, & Clementia populi Romani ipſorum ſalus poſita erat: ſeq́; in fautorum apud Conſulem, & in ſenatu, dummodò infimis precibus pacem peterent.* quod ipſi neglexerunt, & eodem die vrbe excedere iuſſi ſunt. Tacit. *l.36.* Rhodij autem contra Ætolos orationem omnem ad magnitudinem. & Clementiam Romanorum verterunt, & Romanis, inquit, *l.37. apta magnitudini Romana oratio viſa eſt, & Rhodij cuncta ex voto conſecuti ſunt.*

Ita de alijs ſtatuere nos conuenit, tamquam qui quotidie peccemus; ita aliorum vitijs iraſci, quaſi ipſi imitemur, & præcurramus; ita eſſe exorabiles, vt dare veniam non niſi nobis ipſis neſciamus.

CAPVT

CAPVT XXI.

Benignus, Seuerus.

1. Miſericors, benignus, moderatus, ſit Iudex.

AD Iudicem, omneſque quã iudicant pertinet illud Chriſti præceptum; *Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt.* Nam *Iudicium illi ſine miſericordia qui non facit miſericordiam*, minitatur D. Iacobus. Ex naturæ principiis Modeſt. *in l. 25. D. de leg. Nulla*, inquit, *Iuris ratio aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione producamus ad ſeueritatem.* Imò è contrario pœnas potiùs interpretatione molliamus, quàm aſperemus. *ex l. 42. D. de pœn.* Iuſtè Arcad. *in l. de minor. D. de quæſt. Tormenta habenda ſunt, non quanta accuſator poſtulat, ſed vt moderatæ rationis temperamenta deſiderant.* & Conſtant. *in l. 2. C. de cuſtod. reor.* vt Iudicibus immodicè ſæuientibus fræni quædam temperies adhibeatur. Vt diſciplinæ ea accedat moderatio, vt calamum quaſſatum non confringat, & linum fumigans non extinguat. Sunt nempe nonnulli ita diſtricti; vt omnem etiam manſuetudinem, ac benignitatem amittant. De quibus Greg. accipit illud Prophetæ: *Vos autem cùm auſteritate imperabitis eis, & cum potentia.* Cum auſteritate & potentia imperant, qui ſubditos ſuos *non tranquillè ratiocinando corrigere, ſed aſperè inflectere dominando feſtinant.* c. 1. *diſt.* 46. Sed & ſunt nonnulli ita manſueti, vt perdant diſtricti iura regiminis. Idem Greg. *c. 14. diſt.* 45. Sed *quæ eſt iſta*, inquit Hormiſda *d. 50. c. 29. Iuſtitia inimica benignitas, palpare crimínoſos, & vulnera eorum vſque ad diem iudicij ſeruare? verè dico, quia illi ipſi quibuſcum periculoſa & falſa miſericordia indulgere videtur, cùm antè tribunal Chriſti pro tantis peccatis damnandi aduenerint, cõtra nos cauſam dicturi ſunt, dicentes, quòd dum aut aſperitatem lingua eorum expauimus, aut falſa blandimenta, & periculoſas adulationes ipſorum libenter accepimus, in iiſdem permanere peccatis; eis inutiliter indulgemus, aut ipſa peccata indulgere permittimus, non recolentes illud, quod in vetere teſtamento ſcriptum eſt, quia vno peccante contra omnes ira Dei deſæuiit.* Et Origenes *diſt. 5. c. 17. Quæ eſt bonitas, quæ iſta miſericordia, vni parcere & omnes in diſcrimen adducere! Polluitur ex vno peccatore populus, ſicut ex oue morbida vniuerſus grex inficitur.* Vnde rurſus Greg. *diſ. 45. c. 14. Cunctis Rectoribus vtraque ſummoperè ſunt tenenda, vt nec in diſciplina vigore benignitatem manſuetudinis, nec rurſum in manſuetudine diſtrictionem deſerant diſciplinæ. quatenus nec à compaſſione pietatis obdureſcant, cùm contumaces corrigunt; nec diſciplinæ vigorem molliant, cùm infirmorum animos conſolantur. Regat ergo diſciplina vigor manſuetudinem, & manſuetudo ornet vigorem, & ſic alterum commendetur ex altero, vt nec vigor ſit rigidus, nec manſuetudo diſſoluta.*

Rectorem ſubditis pietas matrem, diſciplina verò patrem exhibeat: etenim, vt rurſus idem Greg *diſt. 45. c. 9. diſciplina vel miſericordia multum deſtruitur, ſi vna ſine altera teneatur; ſed circa ſubditos ſuos ineſſe rectoribus debet & iuſte conſolans miſericordia, & piè ſæuiens diſciplina.* Hinc eſt quòd ſemiuiui illius vulneribus, qui à Samaritano in ſtabulum ductus eſt, & vinum adhibetur, & oleum, vt per vinum mordeantur vulnera, per oleum foueantur, quatenus vnuſquiſque qui ſanandis vulneribus præeſt, in vino morſum diſtrictionis adhibeat; in oleo mollitiem pietatis: per vinum mundentur putrida; per oleum ſananda foueantur. Miſcenda ergo lenitas cum ſeueritate, faciendumque quoddam ex vtroque temperamentum, vt neque multâ aſperitate exulcerentur ſubditi, neque nimiâ benignitate ſoluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca ſignificat, in qua cum tabulis, virga ſimul & manna eſt: quia cum Scripturæ Sacræ ſcientia in boni Rectoris pectore, ſi eſt virga diſtrictionis, ſit & manna dulcedinis. Hinc etiam Dauid ait; *Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* Virgâ enim percutimur, & baculo ſuſtentamur. Si ergo eſt diſtrictio virgæ, quæ feriat; ſit & conſolatio baculi, quæ ſuſtentet. Sit itaque amor; ſed non emolliens: ſit rigor; ſed non exaſperans. Sit zelus; ſed non immoderatè ſæuiens: ſit pietas; ſed non pluſquam expediat, parcens. Intueri libet in Moyſi pectore miſericordiam, cum ſeueritate ſociatam; videmus amantem piè, & diſtrictè ſæuientem. Quibus conſonant, quæ habet idem Greg. Auguſt. alijque *in d. diſt. 45. 46.* & congeruntur à Conc. Trident. *ſeſ. 13. c. 1.* ita monente Epiſcopos, *vt ſe Paſtores, non percuſſores eſſe meminerint: atque ita præeſſe ſibi ſubditis oportere, vt non in iis dominentur; ſed illos tamquam filios & fratres diligant, elaborentque, vt hortando, & monendo ab illicitis deterreant, ne vbi deliquerunt, debitis eos pœnis coërcere cogantur. quos tamen ſi quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apoſtoli eſt ab eis ſeruanda præceptio, vt illos arguant, obſecrent, increpent in omni bonitate & patientia. cùm ſæpè plus erga corrigendos agat beneuolentia, quàm auſteritas; plus exhortatio, quàm comminatio; plus charitas, quàm poteſtas. Sin autem ob delicti grauitatem virgâ opus fuerit, tunc cum manſuetudine rigor, cum miſericordia iudicium, cùm lenitate ſeueritas adhibenda eſt, vt ſine aſperitate diſciplina populis ſalutaris, ac neceſſaria conſeruetur, & qui correcti fuerint emendentur; aut ſi reſipiſcere noluerint, cæteri ſalubri in eo animaduerſionis exemplo à vitiis deterreantur; cùm ſit diligentis & pij ſimul Paſtoris officium morbis ouium lenia primùm adhibere fomenta, poſt vbi morbi grauitas ita poſtulet, ad acriora & grauiora remedia deſcendere. ſin autem ne ea quidem proficiant illis ſubmouendis, cæteras ſaltem oues à contagij periculo liberare.*

2. Salua diſciplina.

Quòd ſi quando hæreat Iudex in quam partem neſciens inclinare, quia hinc benignitatem exigit miſericordia, inde ſeueritatẽ diſciplinæ: pro hac ſtet rigor, huic aduerſetur pietas: ille pro alijs petit exemplum, hæc condolet pœnitenti;

3. In dubio cedat benignitati.

nitenti;

nitenti: nec ſatis Iudex apud ſe ſtatuere poſſit, qualiter Iuſtitiam cum dulcore miſericordiæ poſſit temperare, qualiter ſatisfacere ſimul Dei mandato, *Deut.25.* vt *pro menſura delicti, ſit & plagarum modus*, ac Synodi VIII. *in c. pro. 26.q.7.* pro qualitate delicti tempus pœnitentiæ impendatur. & d. præcepto Chriſti, *eſtote miſericordes*: humanior ſanè pars erit eligenda. *l. ſi præſ. D. de pœn.* potiùs ad benignitatem ibitur, quàm ſeueritatem, *c. in pœnis de reg. iur. in 6.* Ideoque per illud Chriſti præceptum pulchrè Beda; *Præcipi*, inquit, *exiſtimo, vt ea facta quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur, c. eſtote. x. de Reg. Iur. Erramus,* inquit Chryſoſt. *relat. c. alligant 26.q.7. modicam pœnitentiam imponentes; nónne melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem? vbi enim paterfam. largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax: ſi Deus benignus eſt, vt quid Sacerdos eius auſterus? Vis apparere ſanctus? circa vitam tuam eſto auſterus, circa alienam benignus. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur. Prou.22.* non idem de ſeueritate promiſſum habemus.

4. Præſertim Iudex Eccleſiaſticus.

Et maximè Iudices Eccleſiaſtici, & Præſules Eccleſiæ, qui clericorum correctioni, non vindictæ criminum præpoſiti ſunt, in acerbitatem declinare non debent, tamquam poteſtatem exercentes, & maximè erga eos, qui digniores in clero gradus meruerũt, & honorabiliora membra ſunt, vt vocat Concil. Bracar. *c.8.d.45.* neque eos carceribus facilè, verberibus, & dolori ſubiicere: ne dum Prælatus incautè ſubdita percutit membra, ipſe quoque debitam ſibi ſubditorum reuerentiam ſubtrahat: iuxta illud quod quidam ſapiens dixit: *Leniter caſtigatus reuerentiam exhibet caſtiganti; aſperitatis autem nimia increpatio nec correctionem recipit, nec ſalutem.*

Sanè ex miſericordiæ fonte fluit monitum Ambroſij, *Offic. l.3. c. vlt.* vt *neque monitio aſpera ſit, neque obiurgatio contumelioſa.* & quod *l.2. c. 27. cum dolore amputetur etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractetur, ſi poteſt ſanari medicamentis.* & 24. *neque vrgeas iterum, & impugnes, cuius crimen deprehenderis.* ſed rurſus *eod. cap. in ipſo munere neque nimiam eſſe remiſſionem conuenit, nec diram ſeueritatem, ne aut poteſtatem exercere, aut ſuſceptum officium nequaquam implere videamur.* Finiat hæc ergo Auguſt. *ad Marcellium Comitem c. circumcelliones. 23.q.5. Imple Chriſtiane Iudex pij patris officium: Sic ſuccenſe iniquitati; vt conſulere humanitati memineris: nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciſcendi libidinem, ſed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem.*

CAPVT XXII.

Peritus.

Eruditum Iudicem deſideramus non vt percalleat numeroſarum legum verba, ſed ſenſum, animam, rationem. Ad hanc vt Lydiũ lapidem omnes excutiat, referat, interpretetur. Ad hunc modum Celeſtinus mandat Metropolitano Epiſcopum conſecraturo, vt ab eo diligenter inquirat, an in promptu habeat legere ſcrutabiliter (& non tranſitoriè) tam ſacros Canones, & ſanctum Euangelium, quàm diuini Apoſtoli librum, & omnem diuinam Scripturam. *cap. 6. diſt. 38.* 1. Non in cortice verborum, ſed in cute iuriſprudens.

Vera Iuris prudentia requiritur, non ſophiſmatibus verſa, atque peruerſa. Vnde Rabinus, *c.7. diſt.37.* refert Originem ciniphes & ranas, quibus Ægyptij ſunt percuſſi, vanam dialecticorum garrulitatem, & ſophiſtica argumenta intellexiſſe. & Hieronymus interpretatur inebriari eos ſincerâ, qui ſæculari abutuntur ſapientiâ, & dialecticorum tendiculis: quæ *non tam vincula*, inquit, *ſunt appellanda, quàm phantaſmata, id eſt, vmbræ quædam, & imagines, quæ citò pereunt, atque ſoluuntur. c.4 diſt. 37.* & idem iterum, *c.6. ead. diſt. Omnem vim venenorum ſuorum in dialectica diſputatione conſtituunt hæretici: quæ Philoſophorum ſententia definitur, non inſtruendi vim habere, ſed ſtudium deſtruendi. ſed non in dialectica complacuit Deo ſaluum facere populum ſuum; regnum enim Dei in ſimplicitate fidei eſt, non in contentione ſermonis.* 2. Non ſophiſticè.

Vera iuris prudentia aliarum etiam ſcientiarum atque hiſtoriæ imprimis cognitionem aliquam inuoluit: non eam quidem perfectiſſimam, quam in iis, qui ſingulas profitentur, exigimus. Quamuis enim ex multâ ſui parte nihil pertineant ad edictum prætoris, tamen inconcinna eſt Iuris-prudentia, & pænè ruſtica, ſi nihil aliarum artium in comitatu habeat. Vnde idem Rabinus: *Legitur*, inquit, *quòd præcepit Dominus filijs Iſraël, vt exſpoliarent Egyptios auro, & argento; moraliter inſtruens, vt ſiue aurum ſapientiæ, ſiue argentum eloquentiæ apud Poëtas inueniremus, in vſum ſalutiferæ eruditionis vertamus.* Sic Moſes & Daniël omni ſcientiâ Ægyptiorum & Chaldæorum eruditi fuerunt. 3. Cum omniũ ſcientiarum adminiculis.

Sed præcipuè Iuriſprudentem hæ artes cõmendant, qui magiſtratum gerit; qui orare, ſuadere, mouere ſæpè populum debet; cuius ſermo comptior aliarum artium præceptis, verborum floribus, hiſtoriarum authoritatibus intertextus, mirè ad ſuadam facit. Non aliud modò argumentum dabo quàm quod Cæſar de ſe *l.3. de bell. ciuil.* ſcribit, cùm milites eius in Theſſalia à Pompeianis fuſi eſſent: *Hâc habitâ,* inquit, *oratione exercitus omni tantus inceſſit ex incommodo dolor, tantumq́; ſtudium infamiæ ſarciendæ, vt nemo aut tribuni, aut centurionis imperium deſideraret & ſibi etiam quiſque pœnæ loco* 4. Præſertim eloquentiæ.

grauior:(

grauiores imponeret labores, ſimulq́ omnes arderent cupiditate pugnandi. Vituperat Tac. *lib.* 19. Vitellium *non alloquio, exercitioq́; militem firmare, neque lingaâ neque auribus competere.* Quare & apud Liuium *l.* 15. Volumnium Appius elinguem vocat. ſed ab illo meliùs reponitur: *Quàm mallem tu à me ſtrenuè facere, quàm abs te ſcitè loqui didiciſſem.* Ideoque addit Volumnius, prouincias quas ambo adminiſtraſſent teſtaturas, quem Reſp. magis deſideraret, bonum oratorem, aut meliorem Imperatorem. Optimè; ſed ſi cum virtutibus magiſtratus, & Iuris, ac rerum agendarum peritia, ſimul gradiatur eloquentia, hiſtoriarum, aliarumq́ue artium notitia; næ ille alterius claritudinem, qui his carebit, obumbrabit.

5. Et hiſtoriæ vnde prudentia.

Ex lectione hiſtoriarum præterita noſcimus, futura proſpicimus: nam ea ex præteritis & præſentibus metienda ſunt: quibus ſi accedat experientia, (quę dux eſt intelligentię, norma voluntatis, anima prudentiæ, quæ gignit artes, nutrit, alit, firmat, exornat, quæ velut acies in gladio, & color naturalis in animalibus, qui per omnia membra diffunditur) fiet ne artes velut mortuæ videantur. Vt viſioni non ſufficit oculus, ſed & lumen requiritur: ita inquam experientia dux omnium artium eſt, & ſcientiarum, ſummum prudentiæ ſeminarium, ſine qua nihil rectè fieri poteſt.

Si hæc inquam accedat Iure-conſulto ad hiſtoriarum, atque eloquentiæ ſtudia, profectò non aliter cenſebitur; quàm ſi ſponſæ ſpecioſæ mundus muliebris additus fuerit inſignis, inaures, armillæ, cymelia. Sed verò è contubernio ethicam, œconomicam, & moralem omnem philoſophiam excludere non debet, ſine qua vita hominis quaſi citra regulam ducitur. Vnde Plutarchus: *Plerique*, inquit, *Reges ac Principes parum cordati ſtatuarios imperitos imitantur, qui credunt Coloſſas magnas, & amplas videri, & ſi bris vehementer diductis ſi latere diſtantes, & hiantes fixerint. Nam hi quoque grauitate vocis, toruitate vultus, ac morum truculentiâ, fugáq́; conſuetudinis humanæ maieſtatem, & authoritatem imperij ſibi videntur munari, nihil prorſum à Coloſſorum ſignis diſcrepantes, qui cùm foris heroicam ac diuinam quandam ſpeciem præ ſe ferant, intus pleni ſunt terrâ, lapide, plumbo, niſi quòd iſtud Coloſſorum pondus rectitudinem illorum ſtabilem & immotam ſernat: At ineruditi Duces ac Principes, propterea, quòd intus malè liberati ſunt, ſæpenumerò vacillant ac ſubuertuntur; etenim cùm baſi non rectè poſita ſublimem ſubſternunt poteſtatem, ſimul cum ipſo pondere nutant, & ad ruinam inclinantur.*

6. An imperiti Iudices eſſe poſſint.

Imperiti an Iudices eſſe poſſint aut illius officij incapaces iure Romano fuerint, controuerſum multi fecerunt. Illuſtrem eam quæſtionem facit Hotoman. *q.* 26. & Coraſ. *miſcellan. l.* 5. *c.* 19. *& pluribus aliis allegatis*. Borel. *de magiſt. lib.* 1. *cap.* 8. & ſanè irrefragabilis eſt diſtinctio Hotomanni, quam etiam Cuiacius amplectitur, *Nouel.* 82. *de Iudic.* vt maiores magiſtratus ſcientiam legum neceſſariam non habuerint, ſed aſſeſſorem peritum, à cuius præſcripto non liceret eis recedere. *l.* 2. *in fin. D. de orig. Iur.* Ideoque ſi per imprudentiam iudicatum eſſet, non magiſtratui, ſed aſſeſſori officiebat. *l.* 2. *D. quod quiſque iuris*. Pedaneis autem Iudicibus neceſſaria erat iuriſprudentia. quæ omnia rectè comprobantur Auth. *de Iudicib. & vt nullatenus cum Iurament.* militares habere ſuas adminiſtrationes, habere & literatos; vnumquemque hoc agere debere, quod noſſet. Et quanquam Alexander Imperator dicere ſoleret tales adminiſtrationi publicæ præficiendos, qui per ſe ſine aſſeſſuribus Remp. gerere poſſent. Lamprid. *in Seuer.* & ab eo aliiſque nonnullis Imperatoribus iuriſprudentiæ amantioribus Iure conſultos ſummis officiis admotos conſtet; certum tamen eſt plerumque præſertim in limitibus imperij, ſummos magiſtratus viris militaribus impoſitos. Sed neque hi omnes imperiti erant, vt nec illi quidem, de quibus *in l. certi. C. de Iudic.* per quam vulgò imperitos admitti creditum eſt. vt animaduertit Coraſ. *d. c.* 19. *in fin. ex verbis præ ſui & legis ſcientia:* quin imò ſummum probrum erat eorũ, qui in aliquam Reip. ſpẽ adoleſcerent, ſi nec litteras nec nare ſcirent. quo modo & Cicero dicit turpe eſſe eius ciuitatis, in qua quis verſatur, ius ignorare. & florente Rep. Romani à re militari reliquarum artium diſciplinam non ſeiungebant. Cæſar cauſas in Foro orauit; commentaria quàm bellè ſcripſit? quanta bella geſſit? Cicero exercitum in Cicilia duxit; hiſtorię & maximè orationes Liuij ad milites, & in ſenatu dictæ ſententiæ eoſdem exercituum duces, Iudices ſtrenuos, prudenteſq́ue, & Senatores conſultiſſimos exhibent, diſciplinarum & ciuilium ſimul & militaris gnaros, qui benè in Repub. ſuas partes egerint, & militarint non ſine gloria, quale nuper in Gallia exemplum Deſdiguerius ab orandis Lutetiæ cauſis ad Martis labores, & ſummos honores aſſumptus. Sacri etiam Canones quanquam non omnium ignaros ad dignitatẽ quam pro reuerentia iudiciorum exigunt, admittant; pro Apoſtolicis tamen Iudicibus non exactam iuris ſcientiam poſtulant. Ideoque aſſeſſorem vt delegati aſſumant, quatenus indigeant permittuntur. *c. ſtatutũ.* §. *aſſeſſ. de reſcrip. in* 6. Imò Leo X. *in Canc. Lateran.* ſi Theologi fuerint, & requirantur, iniungit, ſimulq́ue vt iuxta aſſeſſoris ſententiam iudicent. Sanè maiorum magiſtratuum partes non erant maximę quæ in diſceptatione forenſium controuerſiarum vertebantur; vnde aptos vndequaque in ſummâ excellentia cum rarò inuenias, ſi cætera idoneis non leuiter, deſit exacta iuriſprudentia, ſuppleri ea poteſt per aſſeſſorem, Quem vix diſtingui à pedaneis Iudicibus, qui vtrique ex Iureconſultis ſumebantur; eſt liquidum. *Nouel.* 60. Horum eſt exactam iuris præſtare ſcientiam. Debent quippe eſſe periti legum, & morum, nec enim ex vſu eſſet, vt aliqui Iudicum nomen gerant, & legum ſint ineruditi, & in rebus gerendis nullum obtineant vſum. *Nou.* 8. *Quid enim turpius eſt*, inquit Cicero, *de orat. quàm legitimarum & ciuilium controuerſiarum cognitionem ſuſcipere eum*

qui eſt

qui eſt legum & iuris ciuilis ignarus? De his ait Iuſtin. §. Nou. 82. *de Iud. Non enim exiſtimauimus oportere habere Iudicum quorundam nomina, maximè legum ineruditorum, deinde neque cauſarum habentium experimentum.* De maioribus autem Magiſtratibus pergit: *Noſtris enim adminiſtratoribus adſunt modis omnibus aſſeſſores, & ea quæ legum ſunt explicantes, & occupationes adimplentes eorum, quoniam multis detenti curis, quos apud nos habent, merito iudiciorum complent partem per ſuorum præſentiam aſſeſſorum.* Ita Cicer. *pro Planc. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non iuris ſcientia requiri ſolet, vt nos in mancipijs parandis quemuis frugi hominem, ſi pro fabro aut textore emimus, ferre moleſtè ſolemus, ſi eas artes neſcierit; ſin autem emimus vt villicum, nihil in eo niſi frugalitatem, laborem, & vigilantiam curamus: Sic populus Romanus deligit Magiſtratus quaſi Reip. villicos, in quibus ſi qua præterea eſt ars, facilè patitur; ſin minùs, virtute eorum & innocentiâ contentus eſt.* Iterum de minoribus Iuſtin. *Illi autem neque cingulum habentes, neque nobis miniſtrantes, niſi potuerint per ſe noſſe quod iuſtum eſt, ſed aliunde emendicare iudicandi honeſtatem, quomodo non maximum vitium erit Reip. non eis ex ſe quod agendum ſit ſcire lites tradere, ſed ſinere eos quærere alios, à quibus liceat diſcere, quæ ipſos in iudicando eloqui decet?* & iterum *c.* 11. reijcit Iudices ignorantes leges & experimentũ. adeò vt ſi tales à partibus electi perperam iudicauerint, nolit à Iudicibus ordinarijs id emendari.

7. *Belgici mores.*

Belgici mores ferè ita habent, vt in quauis ciuitate, ex prima nobilitate aliquis conſtituatur, penes quem ſit imperium, & gladius, aut etiam minor poteſtas; penes collegium aliquod iurisdicundi auctoritas. Droſſardus ille, Schultetus, Maior, Balliuus ſimilíve titulo gaudet; hi plerumque ſcabini vocantur. Sine horum decreto nihil ille ſtatuere in quemquam poteſt. Horum partes ſunt leges & Iuſtitiam tueri. Illi itaque exactioris iuris ſcientia non eſt opus, ſed iis dotibus, quibus auctoritas ei conſtet; in ijs qui Iuſtitiam adminiſtrare debent, omni modo eam deſideramus. Quando maximè verum eſt quod ſcribit Auguſt. *Ignorantia Iudicis plerumque eſt calamitas innocentis.* & Comicus: *Homine imperito nihil iniquius.*

8. *Imperitus Iudex litem facit ſuam & minas diuinas expectat.*

Sæpè enim imperitus Iudex etiam nolens ob ignorantiam lædit. ea tamen imperitia non excuſat, quin litem faciat ſuam, vel pro Religione iudicantis caſtigetur. *d. l. 2. D. quod quiſque iuris. ibi DD. Del Rio ad l. contract. D. de regul. iur.* Non poteſt culpa vacare qui ei rei ſeſe immiſcet, quam ignorat. nemo Fabro vtitur qui ædificare neſciat; nemo medicum adhibet qui morbos & remedia non norit. & in foribus eſt diuinus terror, Baruch *c. 3. quia non habuerunt ſapientiam, interierunt propter ſuam inſipientiam.* & *Pſalm.* 81. (qui de Iudicibus eſt) *mouebuntur fundamenta terræ* (iura, legeſque, quare etſi) *ego dixi; dij eſtis, & filij excelſi omnes;* (tamen) *vos ſicut homines moriemini* (morte ſecundâ) *& ſicut vnus de principibus cadetis.* de principibus tenebrarum. & *Sapien. 6. quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit; quoniam Iudicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet.* Conformiter Leo ad cler. Conſt. *c. ſi in laicis* 38. *d. Si in laicis vix tolerabilis videtur inſcitia, quanto magis in ijs qui præſunt, nec excuſatione digna eſt aut venia?* Quare Oſeæ *c.* 4. *Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi.* Alibi dixi ſacerdotes iuſtitiæ eſſe Iudices. non malè Socrates malum unicum inſcitiam, bonum vnicum ſcientiam ſtatuit. quippe *ſolus ſapiens iuſtè iudicat populum ſuum. Eccleſ. c.* 10. Vnde deductum illud Horatij;

> *Ad ſummum ſapiens vno minor eſt Ioue, diues,*
> *Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.*

In Eccleſiaſticis porrò Iudicibus qui matrimoniales cauſas, adeoque ſimiles arduas habent tractandas, eos dumtaxat admittit Alex. III. *in c. 1. x. de conſang. & affinit qui ſunt diſcreti, & ſtatuta Canonum non ignorant.* Eminens autem omninò ſcientia non requiritur ab Innocentio III. *in c. cum nobis olim x. de elect.* ſed tamen conueniens. præſertim quam experimenta cauſarum probauerunt. *d. Auth. de Iud. in princ.* & qui negotijs cognoſcendis, & iuri ad cauſam nato examinando adhuc ſe dedant, & ſemper ad ſe ſpectare putent monitum Vatis Regij *Pſal. 2. Erudimini qui iudicatis terram.* 9. *Eccleſiaſticus nec imperitus admittitur, nec eminenter doctus exigitur.*

CAPVT XXIII.

Diligens.

AD officium Iudicis pertinet lites diminuere. *l. 26. D. ſi certum petatur.* Non parum ad id facit, ſi iter ingrediatur quod indicat Deut. *c.* 13. *Quare ſolicitè & diligenter, rei veritate perſpectâ, ſi inueneris certum eſſe quod dicitur, & abominationem opere perpetratam; ſtatim percuties.* 2. *Par.* 19. *Quodcumq; iudicaueritis, in vos redundabit. ſit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite.* Quòd ſi Labeo in facto requirit non curioſiſſimum, neque diligentiſſimum hominem, ſed eum qui rem diligenter inquirendo notam habere poſſit; *l. 9. d. facti D. de Iur. & facti ignor.* tametſi facta aliena plerumque ad nos non pertineant, eorumque ignorantia obeſſe non ſoleat; procul dubio maiorum exiget in cognoſcenda cauſæ veritate, in eo, qui de ea iudicare debet. Marcianus iuris ciuilis, præter veterem & benè fundatam peritiam, anxiè diligens laudatur. *in l. 17. D. de Iur. patron.* iuſtiſſimos & vigilantiſſimos Iudices laudat *l. 3. C. de off. rect. prou.* D. Bernardus *de conſiderat. l. 1. c. 9. Cauſas diligenter velim, ſed breuiter decidere aſſueſcas.* Iob *c.* 29. inter cauſas benedictionis præteriti temporis refert; *Cauſam quam neſciebam, diligentiſſimè inueſtigabam. Iudices oportet rei qualitatem plenâ inquiſitione diſcutere.*

1. *Iudex diligens ſit.*

2. *Et expeditus.*

tere. l. Iudices C. de Iud. non quidquid non diſcutitur, Iuſtitia non putatur Caſſiod. *l. 2. c. 8.* ergo *Iudicantem oportet cuncta rimari. & vt tam diu actio ventiletur quouſque ad rei veritatem perueniatur. c. vlt. 30. q. 5.* Iulian. *in l. tutor qui. §. 1. D. de adminiſt. tutor. Debuit,* inquit, *confeſtim officio ſuo fungi.* & iterum, *Debuit partibus ſuis fungi, non quidem præcipiti feſtinatione, ſed nec moratoria cunctatione.* Qui manum porrigit hærenti in ſalebris, vel in foueam lapſo, &, tamquam Tantalo a quis immerſo, id diu tantùm agit ne omninò ſubmergatur, & cùm extremi halitus iam penè ſunt euaporati, atque animam merſus agit, tum demum extrahit; næ ille non rectè amicam operam præſtitit: ſed is, qui quantociùs potuit, ab incommodo vindicauit. Iudex qui in litigium lapſos expeditâ Iuſtitiâ extricare poteſt, & officio deeſt, cunctanterque moratur; virum bonum, Iudicem bonum non præſtat.

Sunt verò nonnulli, qui non negligentiâ quidem, aut culpâ ſuâ, prudentes peccent; ſed quòd ambigui ſemper & ſuſpenſi hærent: dum dubia alia ex alijs ſibi mouent, numquam ſatisfaciunt, numquam mouere poſſunt manum de tabula. Accidit id aliquando ijs, qui inſignes Aduocati fuerunt; ſoliti pro opportunitate clientum controuerſias mouere; probabilem in vna, probabiliorem in altera cauſa partem defendentes; veritatis indaginem Iudici relinquentes, de ea ipſi rarò ſtatuentes. quibus vacillare conſuetis difficile eſt poſtmodum conſtantem ſemel pedem figere, eique deinceps veſtigio inſiſtere.

3. Non præceps tamen.

Diligentiam vt nimiam cunctationem, ita & præcipitationem aſpernatur; diſcretio ſanè mater virtutum, nouerca verò Iuſtitiæ, iudicantis præcipitatio vocatur à Clemente V. *Clem. paſtoral §. verum x. de ſent.* & Dei exemplo *monemur, ne ad proferendam ſententiam vnquam præcipites ſimus, aut temerè indiligenterque, indiſcuſſa quæque quoquo modo iudicemus: mala audita nullum moueant: nec paſſim dicta abſque certa probatione quiſquam vnquam credat, ſed antè audita diligenter inquirat, nec præcipitando quicquam aliquis agat. c. Deus omnipotens 2. q. 1.* Machetas à Philippo cauſam ſuam parum attentis auribus audiente appellauit. ab eoque rogatus, ad quem? Ad te ipſum, inquit, ſed attentum & vigilantem. conuenit *c. tuis ex litteris x. de in integ. reſtit.*

4. Sed accuratus & aſſiduus.

Valens, Valent. & Grat. *in l. 2. C. de ſent. ex breu. recit. Iudices, quos cognoſcendi & pronuntiandi neceſſitas tenet, non ſubitas, ſed deliberatione habitâ poſt negocium ſententias ponderatas ſibi forment.* Ideò Iudex ſedens iudicat: *illic ſederunt ſedes in iudicio. Pſal. 21:* inde & monitum Sapient. *c. 12. Cum tranquillitate Iudicat qui enim feſtinus eſt pedibus, offendet. Prouerb. 19.* vt benè Liuius; *Nihil magni diſcriminis conſilijs tam inimicum, quàm celeritas.* & iterum; *Omnia non properanti clara, certaque ſunt: feſtinatio improuida, & cæca.* Tac. *l. 5. Barbaris cunctatio ſeruilis, ſtatim exequi regium videtur.* Sed verò prudenter Demoſthenes; *Conſulere quidèm oportet lentè, conſulta exequi feſtinanter.* & Ariſt. *Celeriter deliberata peragenda ſunt, deliberandum autem tardè.* & Saluſt. *Priuſquam incipias conſulta, & vbi conſulueris maturè facto opus eſt.* Idem ex Deut. *c. 13.* mox propoſuimus, *ſi inueneris certum eſſe quod dicitur, ſtatim percuties.* Illud ipſum eſt, quod *Prou. c. 31.* diſcimus, *In omnibus operibus tuis* (non conſilijs) *eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* Vnde apud Tac. *Hiſt. l. 3.* illius reprehenſio, cuius luxum obtendebat, *non parare arma, non alloquio exercitioque, militem firmare, non in ore vulgi agere, ſed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus ſi cibum ſuggeras iacent, torpentque præterita, inſtantia, futura pari obliuione dimiſerat.* Diligentiam Iudicibus iniungit *§. ſedebunt. Auth. de Iud.* à matutino tempore in veſpertinum ſedere iudicaturos iubet. quod ſe feciſſe ſæpiùs Diuus ipſe Auguſtinus narrat. Quod ſi vnquam, ſanè hodie, cùm ſunt ingentia litium volumina, atque ab expedito iudiciorum Romanorum ritu longè abitum eſt, Iudicibus deeſſe diligentia nequaquam poteſt; neque eam in diſcutiendis litis inſtrumentis tantùm requiro, ſed etiam ne exiſtiment vnquam, quamuis diu in arena iſta verſati, ſe in ſcrinio pectoris omnia iura habere depoſita. numquam deſinant reuoluere codicem. quando non omnium, quæ à maioribus conſtituta ſunt, ratio reddi poteſt, aut ratiocinando quis ea aſſequi. Multa; quia legiſlatoribus ita placuerunt, iura ſunt facta. *Quod principi placuit, legis habet vigorem.* Ea denique quæ poſitiui, vt loquimur; iuris ſunt, tam ſunt multa, tantaque congeries, vt nemini tam felix ſit memoria, vt ea illi omnia ſemper repræſentet. Sed *ſicut omnium artium*, inquit Anaclet. *in c. nihil d. 83, in ſuo quoque opere inuenitur mater Inſtantia, ita nouerca eruditionis eſt negligentia.*

Perbellè Reges Perſarum moneri ſolitos refert Plutarchus ſub crepuſculum matutinum; *Surge Rex, Rempub. cura.* Pulchrè Epaminondas in publica lætitia ciuium rogatus, cur mœrens obiret; reſpondit ſe ſolicitum eſſe, vt ciuium lætitia poſſet eſſe ſecura. Quàm glorioſa vltima vox Veſpaſiani, *decere Imperatorem ſtantem mori?*

CAPVT XXIV.

Per gradus promotus.

Per gradus ad ordines & honores eundum eſt, non per ſaltum. Rectè Greg. *c. 2. d. 78. Ordinatè ergo ad ordines accedendum eſt. nam caſum appetit, qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradibus per prærupta quærit aſcenſum. Scimus autem quòd ædificati parietes non priùs lignorum pondus accipiant, niſi à nouitatis ſuæ humore ſiccentur, ne ſi antè pondera, quàm ſolidentur, accipiant, cunctam ſimul fabricam ad terram deponant.* Nam optimè Cypr. *c. 1. d. 78. Momentaneus Sacerdos neſcit habere humilitatem, obſeruare modos perſonarum, vel ſe contemnere: non ieiunauit, non fleuit, non* 1. Incommoda ſaltuum iſ- ſorumque cauſæ graduumque commoda.

ſo correxit, non pauperibus erogant. In arrogantiam (quæ eſt ruina diaboli) incidunt, qui puncto hora, necdum diſcipuli ſunt magiſtri. ſicut & Innocentius ait, miſerum eſt eum fieri magiſtrum, qui necdum didicit eſſe diſcipulus *c. cum in magiſt. x. de elect.* & Iuſtin. *Nouell.* 137. *Quis inſtar figuli vno ipſo die fictilia ſua tornantis, ita repentè fingat veri cultus antiſtitem, cum angelis ſtantem, & cum Archangelis laudes canentem, & Chriſto ſacrificantem?* & per hæc quidem indicat qualéſnam oporteat ad ſacerdotium promoueri: de his autem qui ordinantur indigni, idem ille hæc dicit in eadem oratione: *Qui cùm nihil, ad ſacrum Dei altare & ſacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchro priùs inſudarint, & elaborarint, ſimul diſcipuli & præceptores pietatis oſtenduntur, & priuſquam purgati ſunt, purgant, heri ſacrilegi, hodie ſacerdotes: heri extra ſacra, hodie præſules myſteriorum: veteratores malitiâ, nouitij pietate, quæ ſunt opus, atque fabrica humana gratia, non Spiritus ſancti.* Ideoque electionem alicuius in Abbatem mox à profeſſione factam Innoc. III. irritam pronuntiauit. *cap. officij.* 38. *x. de elect.* Promouendos in iure diſcimus, qui minoris cognitionis officia geſſerunt, ac priùs minoribus, deinde maioribus cingulis benè vſi ſunt. Legimus apud Liu. *lib.* 32. Tribunos plebis ſe interpoſuiſſe, ne T. Quintius Flaminius ex Quæſtura ad Conſulatum pertingeret. *Iam,* inquiebant, *ædilitatem præturamq́ faſtidiri, nec per honorum gradus documentum ſui dantes, nobiles homines tendere ad conſulatum, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare.* In militaribus etiam officijs per gradus ad honores iri ſolet. vnde Martem Gradiuum Feſtus dictum cupit. Rufus, *dus manipularis, dein centurio, mox caſtris præfectus. Tac. l.* 2.

Principatum, inquit *l.* 1. *l. de offic. mag. off. adipiſcatur matriculâ decurrente, ita vt ad curas agendas, & curſum illi exeant, quos ordo militiæ vocat.* & *l.* 2. *quos labor prolixior fecerit anteire.* & *l.* 12. *de primicer. Illud præcipuè promiſsionem nouam flagitare perlegimus, ne per ambitionem, vel gratiam, aut cuiuſlibet occaſionis obtentu, vel laborum ſeu ſolicitudinum ſpecie, publicorum aliquando liceat cuipiam graduum ſeriem conturbare, & temporum ratione calcatâ dudum militantibus anteferri. & quæ longis prolixiſq́ ſtipendijs defenſa iam pollicetur ſenectus, gratioſâ feſtinatione ſurripere.* Ita nemo ad patriciatum promouebatur, niſi conſulatus præfecti prætoris, magiſtri militum, aut magiſtri officiorum adminiſtratione functus. Actu, inquam functus: nam honorarijs tantùm codicillis decorati centum libras auri in publica opera pendebant. *l. nemini. C. de conſulibus l.* 12. In Dacia non niſi qui aurarias procuraſſent, ad dignitates admittebantur, *l.* 4. *C. de metallar.* Sed & rem benè geſſiſſe in minori officio oſtendere oportet eum, qui altiorem magiſtratum aditurus eſt, vt Zeno decreuit *in l.* 1. *C. vt. om. Iud.* adeoque magiſtratuum geſtorum liberationes oſtendere, latè Botel. *de magiſt. lib.* 1. *cap.* 16.

CAPVT XXV.

Secretus.

ARctiſſimum ſecretorum cuſtodem eſſe Iudicem oportet. Monet Sapiens *Eccleſ.* 28. *Attende ne fortè labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.* & iterum *Prouerb.* 20. *Ei qui reuelat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne commiſcearis,* ſed *cauſam tuam cum amico tracta, & ſecretum extraneo ne reueles. Prou.* 25. Iubet Auth. *de Iudic. & vt nullat. cap.* 7. vt neque ob eis aliquid peccetur, neque prodatur. Quare & Iudex cauere debet, ne eorum operâ vtatur, quorum linguæ fidelitatem probè notam non habeat. nam, vt ad Q. fratrem Cic. *quos aut ex domeſticis conuictoribus, aut ex neceſſarijs apparitoribus tecum eſſe voluiſti; horum non modò facta, ſed etiam dicta omnia præſtanda ſunt.* Non ille Rex filio in regnum quamuis ſucceſſuro, ſciſcitanti quâ horâ poſtridie exercitus proficiſceretur, reſponſum dedit: ſed interrogauit, an vereretur ne ſolus ille ſonitum tubæ non exaudiret? *Alium ſilere quod cupis, primus ſile.* Dignum Romanis, *vt arcana conſilia PP. Conſcriptorum multis ſæculis nemo ſenator euulgarit.* Dignum Papirij exemplum. Dignum Rep. Venetâ, vt quæ conſilia tanto numero agitant, extra ſenatum nemo efferat. Nec inferiores vnitarum Prouinciarum Belgic. Ordines, vbi non vnius ciuitatis PP. Conſcripti, non vnius gentis; ſed tot ditionum conueniunt, quique in ſingulos annos mutantur, tam obſtinato ſilentio conſulta tegunt. Octauianus Auguſt. Thallo à manu crura effregit, quòd pro epiſtola prodita denarios quingentos accepiſſet. *Sacramentum regis abſcondere bonum eſt, Tob.* 12. Qui hoſtibus conſilia produnt, capite luunt. *l. omne. §. exploratore. D. de re milit.* qui alijs tegenda pandunt, pro cauſæ merito puniuntur; atque in primis Iudices aſſeſſoreſque, qui arcana litium reuelant: quod ſi accidat in negotio fidei, anathemate feriuntur. *c. vltim. de hæret. in* 6. Veteres etiam officij Iudicem moneri voluerunt vel à nomine loci, in quo cauſæ audiebantur: Secretarium is nuncupabatur. *Qui fidelis eſt, celat amici commiſſum. Sap. c.* 2. *Denudare autem amici myſteria, deſperatio eſt animæ infelicis. Eccl. c.* 27. *Audiuiſti Verbum aduerſus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te diſrumpet. Eccleſ. c.* 19. quanto magis Iudicem, ſenatorem, magiſtratum, arcana ſui officij publicare non oportet? atque ſanè res magnas ſuſtinere non poſſe ab eo, cui tacere graue eſt, pridem creditur. Miranda apud Tac. *l.* 15. *Annal.* Libertinæ in celando arcano pertinacia. *Illam non verbera, non ignes, non ira acrius torquentium, ne à femina ſpernerentur peruicere, quin obiecta denegaret. Sic pri-*

1. Iudex ſecretus ſit, illiusque miniſtri.

mus quæſtionis dies conſumptus. Poſtero cum ad eoſdem cruciatus retraheretur, geſtamine ſellæ (nam diſſolutis membris inſiſtere nequibat) vinculo faſcia quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum ſellæ reſtricto indidit ceruicem, & corporis pondere connixa tenuem iam ſpiritum expreßit. clariore exemplo libertina mulier, in tanta neceßitate, alienos ac prope ignotos protegendo, cùm ingenui & viri equites Romani, ſenatoreſq́, intacti tormentis, chariſſima quæque ſuorum pignorum proderent. Igitur rectè Caliſt. *l. 19. D. de off. præſid. Non eſt recti & conſtantis Iudicis, cuius animum vultus detegit.* minus recti erit, cuius commiſſa cauſarum negociorumq́ue arcana lingua prodit. Index is eſt, non Iudex.

CAPVT XXVI.

Concordiæ ſtudioſus.

1. Conuenit Iudici publicam tranquillitatem & concordiam amare, & procurare.

SOror Iuſtitiæ pax eſt. *Iuſtitia & pax oſculata ſunt. Pſal. 84.* at verò inter arma ſilent leges, lites quædam bella ciuilia ſunt, quæ iuſtitiam illiuſq́ue ſocias virtutes quo ad litigantes reſpuunt. *Congruit ergò bono, ac graui præſidi, curare, vt pacata ac quieta ſit prouincia, quam regit. l. 13. D. de offic. Præſ.* Conſonat *l. 5. C. de his qui ad Eccleſ. confug.* vt pax ſimul cum germana iuſtitia conſiſtat, & cum ea leges, virtuteſq́ue: quas bella, lites, iurgia exulatum agunt. cur enim ad arma & rixas venire patiatur prætor, quos poteſt Iuriſdictione ſuâ componere? *l. 13. §. 2. D. de vſuf.* Inter mandata Principum ſecundum locum ea cura obtinet. *Auth. de mand. Princ. c. 2. Deinde conueniens eſt,* inquit Iuſt. *& te prouidere, vt nulli populi ciuitatum alterutris ſeditionem faciant, ſed omnem pacem eſſe Dei ciuitatibus,* cuius illud, *Beati pacifici, Matth. 5.* & illud Apoſtoli, *Pacem diligite, & Deus pacis erit vobiſcum. ad Philippenſ. 4.*

2. An & inter priuatos.

Sed hoc in controuerſiam traxerunt aliqui, an officio Iudicis, & grauitati conueniat, an niti vt priuatos litigatores conciliet? de publica enim quiete, & quæ à Iudice, Iuriſdictione non proxeneticis conſilijs, contineri poteſt, iam citatas leges intelligunt. & Impp. meminerunt *l. 7. C. de ſentent.* Præſidis, paciſci ſuadentis, inquam, non cogentis. Id enim prohibitum videtur §. *quia lex, Auth. vt litig. iurent. notat.* Bart. *in d. l. 13. de offic. Præſ.* Vt reiicienda ſit incauta Cepolæ cautela, ſuadentis includi litigantes ſimul in carcere; donec conueniant. Vnde nec liceat nimio metu partem ſternere, aut nimia fiduciâ inflare. Imò Iudex differens Ius dicere, quo partes tædio affectæ conueniant, tenetur ad id, quod intereſt. Card. *in Clem. ſæpè in §. & quia in 18. quæſt. de verb. ſignif.* Et verò ratio euincit, vt nemo cogi ad tranſigendum poſſit; Pacta enim omnia & contractus duorum conſenſum requirunt. *Vt nemo inuitus vendere cogatur. Tit. Cod.* nemo permutare, paciſci, tranſigere, ſed & tranſactio vel ideò inuito indici nequit, quod de iure ſuo cedunt ſemper tranſigentes; donare nemo compelli poſſit. Cæterùm non eò pertinet *d. §. quia lex.* agit enim non de Iudice, ſed de referendarijs dumtaxat, quibus declarat eſſe tantum ius deferendi deſideria ſupplicum ad Principem; & inſinuandi Iudicibus ſacras iuſſiones; cauſis verò eos ſe immiſcere non poſſe, vel prehendendo litigatores, vel ſatiſdationem exigendo, vel adigendo eos ad pactionem, vel tranſactionem aliquam. Cuiac. *ad eandem. Nouel.* 124. *& nouel.* 10. Vnde potiùs ſequeretur, Iudicibus, qui ſe cauſis immiſcent, hæc licere; niſi ratio quam mox explicui, vetaret coactas pactiones. Quanquam Conc. Carthag. IV. non parum videatur permittere in clericis ex officio charitatis: *Diſcordantes*, inquit, *clericos Epiſcopus vel ratione vel poteſtate ad concordiam trahat. c. 1. d. 90.* & in laicis in inueterata lite Concil. Agat. *c. placuit. d. 90.* adeò vt communione priuet, & diſſidentium oblationes recipi vetet idem Carthag. Conc. *d. 90. c. 2. & ſeqq.* Suaſerat ergo ille Præſes, ſed & ſuaſerat proximis perſonis. Vnde Thuld. *de cauſ. corrupt. Iud. l. 3. c. 17.* exiſtimat inter eos id tentandum Iudici: vt id faciat inter extraneos minùs conuenire illius grauitati. Sed ſanè illa lex narrat factum Præſidis, non probat, non improbat: non reſtringit ad proximos, non laxat: igitur ad rationem res, atque alias leges referenda eſt. Ratio, ſanè præſertim Chriſtiana, ſuadebit, vt quacumq́ue via reduci iuſtitiæ germana poſſit, conductus ei à Iudice detur, & vt allaboret ipſe, vt litigantes eam hoſpitentur. Leo *Serm. 2. de Ieiun. 10. menſis; Studeamus viduarum defenſioni, pupillorum vtilitati, lugentium conſolationi, diſſidentium paci.* Nemo negat viduarum, pupillorum, aliarumq́ue miſerabilium perſonarum curam ad Iudicem pertinere: itaque & diſſidiorum ratio pertinebit, vt Leo coniungit. neque verò quod diſertè quidem magis illæ leges de publica quiete iniungunt, priuatam concordiam excludunt. Conſtitutio Frider. *de pace tenenda*, non ad publicam tantùm cauſam, ſed priuata etiam iurgia pertinet. imò verò quod de corpore mandant, de membris intelligunt: & qui incendia curare iubentur, ſingulas ſcintillas mandantur non negligere. cui quies omnium eſt commendata, ſingulorum eſt adiecta. quando non rarò viſum eſt ob priuatam duorum contentionem in partes iuiſſe plures familias, atque integras ciuitates, atque Syllanis & Marianis cladibus pares viciſſim dediſſe. *Homini religioſo*, inquit Caliſtus, *parum eſſe debet inimicitias aliorum non exercere, vel non augere malè loquendo, niſi eas etiam extinguere benè loquendo ſtuduerit. c. iniuſtum. 11. q. 3.* & Stephan. *epiſt. 2. ante medium; Studendum eſt Epiſcopis* (Iudices ij ſunt) *vt diſſidentes fratres, ſiue clerici ſiue laici ſint, magis ad pacem, quàm ad iudicium coërceantur. c. ſtudendum decis. 90. Quicquid illud eſt quod nos ad vera pacis ſtudium & caritatis perfectionem prouocat, totis*

viribus ſectandum eſt. Arelat ſub Carolo. *c.12. Capit. l. 7. in addit. c. 63.* Meld. *c.7.* Valent. ſub Lothar. *c.13.14.* vbi inquit, *Si hæc negligantur, non inter paſtores, ſed interfectores Chriſti ouium inuenimur.* Sanè Auguſtin. *de opere monach. c. 29.* queritur ſe tumultuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati de negotijs ſæcularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis.

3. An arbitrum agere?

Rectè ſanè Anth. Fab. vir non tantùm inſigniter eruditus, ſed longâ rerum iudiciorumq́; experientiâ etiam clarus, exiſtimat, conſtitutionibus Gallicis benè iuſſum eſſe, vt in iudiciis inter conſanguineos ſemper tentetur tráſactio. quod & inter eos qui nullo ſanguinis vinculo ligantur, credit ſuadendum: imò vt & Principes lege latâ ſanciant vt inter omnes tententur pacta, & qui experimentum illud ſubterfugerint, ſiue deinde victores ſiue victi fuerint, ſemper expenſis mulctentur. *lib. 9. ſui Cod. tit. 21.* Vbi & arbitria & plura ad præſcindendas lites, aut intra breuia ſpatia concludendas ipſe proponit legiſlatori qui lites execratur, & bono publico fauet; digna eruditione, iudicio, & experientiâ tanti viri. Non tamen mihi vnquam placuit, vt cum Iuramento arbitri ſumantur. quâ praxi vtuntur tamen hodie quidam, improbatâ licet à Iuſtin. *Nouel de Iud. 8. §. quia verò. Auth. decernit. C. de recept. arb.* Neque facit aduerſus prædicta quicquam quod obiicitur, offenſum illi litigantium forè Iudicem, quem conceptam à ſe tranſactionem nolle amplecti viderit: primò enim præſupponimus Iudicem eſſe quem oportet, virum probum; à quo id alienum: deinde non ſuccedente tranſactione, Ius is dicere debet ex actis & probatis, & cauſæ meritis; non reſpicere ad extrinſeca: denique ſi aliud quod ad expenſas fortè litis pro voluntario compenſandas, qui non temerè videbitur litigaſſe, qui Iudici proponenti concordiam voluit obſequi, ſtatuendum Iudici viſum fuerit iuxta Fabri propoſitum; religioni illius, non offenſioni, cui vir bonus, Iudex bonus nil ex iure partium dabit, id committam. & hanc ſententiam præter citatos iam Canones ſuadent *c.1. de mut. petit. c. fin. de tranſact. c. cauſam q. 19. x. de teſt. cap. ſi illis 23. q. 4. cap. querelam 15. de Simon. cap. ſi primates 5. q. 2. l. æquiſſimum de vſuf. l.1. §. poſt. de nou. oper. nunciat. l. 4. de aq. quotid.* & ſummorum vbique atque inferiorum tribunalium praxis amplectitur; vbi in obſcurioribus cauſis puncta officij (vt vocant) partibus proponi ſolent; quorum ſæpè vnicum, plerumque primum eſt, vt commiſſarij annitantur litigantes concordes reddere. In obſcuris inquam: namque in claris, & vbi iniquitas alterius manu tangitur, iniquè egerit Iudex, ſi alterum ad tranſigendum, & de iure ſuo remittendum vel conſilio ſuo adegerit.

Non poteſt tamen Iudex recipere arbitrium eius rei, de qua Iudex eſt; & in ſe compromitti iubere prohibetur lege Iulia. *l.9. §. 2. D. de rec. arb.* quod poſterius ratio probat; ea enim iuſſio eò ſpectare videtur vt diſſolutior, vt arbiter, quàm vt Iudex graſſari poſſit. Volentibus autem ſuâ ſponte partibus, vt Iudex arbitrium recipere poſſit, fauente Canonum iure, conſuetudo paſſim admiſit. Buſ *ad l.9.* Enimuerò poſtquam arbitria ad inſtar iudiciorum redacta ſunt; non nimiùm probo vt Iudices partibus ſuadeant, vt in ſe compromittant; ſed neque vt etiam volentium arbitrium promiſcuè in ſe ſuſcipiant: ſed eorum tantum, quorum tum enixa eſt voluntas, tum integra ſinceritas, & ius tantum petentium, ſine diuerticulis votum. alioquin inter pænè inuitos, & moribus aſperos difficiliùs arbitrij iure cauſa Inſtruitur, quàm imperantis iuriſdictione; & cùm arbitria paſſim ferè ſint eneruata ab ijſdem reductionibus, ad ordinariam iuriſdictionem permiſſis, ſuſpenſâ ſententiæ executione, donec à Iudice firmata fuerint, multiplicantur inſtantiæ ſæpiùs quàm remedia præcidendis litium ambagibus reperiantur. Adeoq́ue hodie maximè verum eſt, quod aſſerit Seneca, *de benef. l. 3. Melior videtur conditio cauſa bonæ, ſi ad Iudicem, quàm ſi ad arbitrium mittatur.* Itaque donec arbitrijs ſua erit reſtituta auctoritas, parciùs ijs vtendum reor; niſi inter eos qui ſincerâ admodum fide ius ſuum proſequuntur. Neque interim diſplicet ratio quorumdam, qui eo nunc pacto arbitros eligunt, vt apud eos cauſæ inſtruantur, & concepta ab eis ſententiæ formula Iudici pronuntianda tradatur; ei præſertim, qui non obſtante appellatione ſeu reformatione ius habet exequendi; vt ſunt Magiſtratus quatuor capitalium, vt vocant, vrbium Brabantiæ, alijq́ue his in locis.

Sed, quod ad Iudicem pertinet, vt mihi non ſemper probatum, ut is promiſcuè ex ordine ſuo defluat in gradum arbitrorum, quod ſine authoritatis offenſa, niſi inter bonos admodum vix fieri poteſt; ita viri boni officium ab eo ſemouendum numquam putaui, vt inter diſſidentes conetur turbatam pacem reducere, vtriſque dubios litium ſucceſſus, ambages, moleſtias, ſumptus, rancores, cætera incommoda proponendo, vtriſque aliquid de iure ſuo cedere ſuadendo; vt non quidquid petit actor obtineat, neque nihil reus, quò lite defungatur, tribuat; atque ita tranſigant partes eo interceſſore potiùs, quàm arbitrij viam ineant. 4. Nullibi dignitate imminutâ.

Neque moror, dedecere proxenetam tranſigentium videri Iudicem: non dedecet, ſi hortando dignitate ſaluâ litigantes mutuâ contentione liberet, volentes; cùm in inuitos ius dicturus, non ſemper controuerſiam finiturus eſt; aut ſi finiturus, non contentiones, ſimultates, diſſidia perſonarum, familiarum, Rerumpub. quæ exiguæ ſumptis paulatim incrementis integras ſæpè Reſpub. perdiderunt. Pietatis officio fungi eos dicit Papin. qui iurgio perempto conſenſu rem dirimunt *l. vltim. D. famil. erciſc.* Non dedecet ergo Iudicem, ſi pietatis ſubminiſtrum ſe exhibuerit. non dedecet Iudicem, quod decet iuſtitiam. *Iuſtitia & pax oſculata ſunt.* Illud commercij & neceſſitudinis ſi inter has

ſit

ſit virtutes; fieri nequit, vt ab officio Iudicis pacis atque concordiæ reſtituendæ omnis ratio ſit aliena. Non tamen hæc pro tribunali fieri opportunè conſueuerunt; vbi poteſtatis perſona non eſt exuenda: ſed ſolet domi ſuæ Iudex ſtato die adeſſe litigantes iubere; vbi quaſi inter parietes priuatos minùs imminui videtur publica authoritas, ſi conciliandis partibus, quadamtenus perſonam amici aſſumpſerit. Sanè Concil. II. Turon. *c. 2.* pœnitentiæ eos ſubiicit, qui electis vtrimque arbitris litium iacula finire noluerint, & vota pacis requirere. D. Paulus Corinthios, *ep. 1. d. c. 8.* reprehendebat, quòd iudicio inter ſe contenderent, & quidem apud infideles; monebat vt ex ſe eligerent, qui iudicarent: vtique iure priuato, ſeu vt arbitri; nam priuatorum electio Iuriſdictionem non tribuit. Greg. *l. 1. reg. ep. 40. Gloria veſtra*, inquit, *præcipiat Donatum officialem cum Iuliana ancilla Dei arbitrale ſubire iudicium.*

CAPVT XXVII.

Facilis.

1. Facilitatis encomium & commoda.

HVmanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus *comem ſe facilemq́; omnibus præſtat.* Sen. *ep. 88.* Facilis ergo vt Iudex ſit in admittendo & audiendo litigatores, tum pars magna eſt rei benè cognoſcendæ, benè iudicandæ; tum porrò tædij litigatorum magnum leuamentum, quibus ipſæ litium moroſæ tricæ ſatis moleſtiæ adferunt. *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Eccl. 6. Popularis*, inquit Ambr. *2. offic. c. 7. & grata eſt omnibus bonitas, nihilq́; quod tam facilè illabatur humanis ſenſibus. ea ſi manſuetudine morum, ac facilitate animi moderatione præcepti, & affabilitate ſermonis, verborumq́; honore, patienti quoque ſermonum vice, modeſtiaq́; adiunctur gratiâ; incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis.* Legimus enim non ſolùm in priuatis, ſed etiam in ipſis Regibus quantum facilitas blandę affabilitatis profuerit; aut ſuperbia verborum obfuerit: tumor vt regna ipſa labefactarit, & poteſtatem ſoluerit. *Cor gaudens exhilarat faciem, in mærore animi deiicitur ſpiritus. Prou. 15.* Laudat Ciceto facillimos aditus ad Q. Fratr. eſſe. Suetonius Auguſtum magnâ comitate adeuntium deſideria excepiſſe. Idem Titi egregiam vocem prædicat, Non oportere quenquam à ſermone Principis triſtem diſcedere. nam *ſicut fremitus Leonis, ita & Regis ira; & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius. Prouerb. c. 19.* & Plinius: *Nulla in audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora.* & Auſon. *faciles præbere aditus nec de occupationibus cauſari.* & iterum, *finem ſermonis ſuus cuique pudor, non faſtus tuus facit.*

2. Iudicem leges facilem eſſe iubent.

Sed & lege ciuili id decretum eſt, vt Iudex in adeundo facilem ſe exhibeat, in reſpondendo grauem. *l. obſ. 19. D. de offic. Præſid. l. congruit. ibid.* & lege ſacrâ, *Eccle. c. 4. Congregationi pauperum affabilem te facito.* In Conſtantino Nazarius laudat faciles aditus, aures patientiſſimas, benigna reſponſa, vultum ipſum augusti decoris grauitate, hilaritate permiſtâ venerandum quiddam, & amabile renidentem. Cyclopis maieſtas fuit

Nec vultu facilis, nec dictu affabilis vlli.

3. Prudenter, & ſine contemptus periculo.

Familiarem ergò ſe exhibeat, & comem, & facilem Magiſtratus: ſed prudenter tamen, ne remoueat grauitatem, quæ obſiſtit naſcenti ex facilitate contemptui, prono deinde ad ingratitudinem. quam Innoc. III. *in c. etſi x. de Iud.* Iudæis aſſignat, & retributionem *quam mus in pera, ſerpens in gremio, & ignis in ſinu ſuis conſueuerunt hoſtibus exhibere.* Pulchrè de mortuo Germanico Tac. *An. l. 2. Indoluere exteræ nationes, regesq́;. tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes, viſuq́; & auditu iuxtà venerabilis; cùm magnitudinem & grauitatem ſummæ fortunæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugerat.*

4. Sine faſtu.

Quò reſpicit iam deſperabundi Antiochi vox, præterita recolentis; *1. Machab. 6. In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua nunc ſum, qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate mea!* Prouida proinde monitio Sapientis, *Eccl. c. 4. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi.* & iterum, *Eccl. 32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto quaſi vnus ex ipſis. valeat ius imperij, inania tranſmittantur.* Tac. *An l. 15.* Meminerit ſemper Iudex *inſitam mortalibus naturam recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumq́; fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo videre.* Caueat ne ſe efferat, ne inſolens audiat, *diſcatq́; priuata, & ex mediocritate fortunæ minora pericula fuiſſe.* Idem, *l. 14. An.* Facilitatem ergo comitatemque amet; ſic tamen, vt & nimia non ſit. *l. obſeru. D. de off. Proc.* vt ſic deſpectum omninò vitet, cauſam illius omnem abſcindat. nam Reip. omnis adminiſtratio, atque imperium opinione continetur. Homines naturâ pares ſunt; conſiſtunt exiſtimatio, fama, auctoritas in opinione: eam ſi ſuſtuleris, ad chaos, confuſionemque omnem hæc Vniuerſi directio relabetur. non erit qui audiat imperantem, non qui obediat iubenti; non qui ius dicenti pareat. Sed & mandatis Principum continebatur, ne quem Prouincialem in interiorem familiaritatem admitterent Præſides, cui tamen rei altior cauſa accedit, ne is arcana eorum in periculum Reip. ſcrutetur.

5. Verborum leuitate.

Sed & quamuis *Sapiens in verbis ſe ipſum amabilem facit; Eccl. c. 20.* in Iudice tamen etiam ſermonis grauitatem requiro. & quamuis comiter excipiat, atque audiat adeuntes; nihil tamen polliceatur quod præſtare non poſſit. Non poteſt quidquid ſine iniuria non poteſt: Non poteſt ſine iniuria ius alterius alteri dare, non aliquid addicere, quod ad rem iudicandam attinet, niſi diligentiam ſuam, commendationes, vt hodie nimiùm frequentantur, decet comiter excipere, ius ſequi: nec aliud amicitiæ dare aut commendationi, quàm quod

inquit Symmachus *l. 1. ep. 10. Iuſtitia quidem ſuffragium non requirit, ſed amicitiarum plerumque reſpectu celeritas cauſarum adimatur.*

6. Sed graui cum ſermone, non aſpero.

Denique in reſpondendo grauem eſſe iubet Caliſt. *in d. l. obſeru.* non aſperum tamen. Vnde ita Ambr. 3. *offic. c. vlt. Neque monicio aſpera ſit, neque obiurgatio contumelioſa.* graui ſermone, modeſto, incompoſito, non diſſoluto tamen vti velim. neque itidem tamen affectato, non extra modum verborum, vel cultum, vel obſoletam nouitatem quærere quod Tuberoni vitio datum à Pompon. *l. 2. D. de orig. Iur. Tubero*, inquit, *doctiſſimus quidem habitus eſt iuris publici & priuati, & complures vtriuſque operis libros reliquit, ſermone etiam antiquo vſus, affectauit ſcribere; & ideò parum libri eius grati habentur.* Quo vitio Gallici quidam hodie ſcriptores laborant; qui ſuis ipſi libris elenchos, indiceſque vocabulorum ſuorum interpretes adiungere debent, quò intelligantur. Loquendum vt multi; præſertim iis, quos paſſim intelligi, & finis ſuus eſſe debet, & publicus.

7. Nec affectato.

8. Sine vllo arrogantiæ indicio.

Generatim id porrò Iudici cauendum eſt, ne ſermone, aſpectu, oculis, greſſu, vllóve corporis ſitu, aut motu, arrogantiæ quidpiam, aut ſuperbiæ præ ſe ferat: quæ ſapientiam, quâ Iuſtitia cognoſcitur, obcæcat; & ideò per ſuperbos Gregor. eos dicit intelligi, qui albuginem in oculis habent; quos lex diuina vetuit ordinari. *Albuginem*, inquit, *habet in oculo, qui veritatis lucem videre non ſinitur; quia arrogantia ſapientia, ſeu Iuſtitia cæcatur: Si autem candorem ſibi Iuſtitiæ, ſiue ſapientia tribuit, à luce ſe superna cognitionis excludit, & eò claritatem veri luminis numquam penetrat quò ſe per arrogantiam exaltat, ſicut de quibuſdam dicitur; Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. c. 1. d. 49.* Quare *Deut. c. 17.* diuina lex inſtruens Principem recens conſtitutum, præcipit inter cætera, *ne eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos.*

CAPVT XXVIII.

Veritatis amans.

1. Veritas & Iuſtitia, verus & iuſtus Germana.

ADeò enim Veritas Iuſtitiæ innexa eſt, vt ſub illius vocabulo hæc ſignificetur. *Lex tua veritas.* Vnde apud Iuriſconſultos *l. 2. de fund. dot.* & alibi ſæpiùs ea phraſis, *Verius puto, iuſtius & æquius* ſignificat. quod Budæus aliique monuerunt. *Verus* pro *iuſto*, à Cicerone etiam & Iuriſconſultis vſurpatur. *l. omnes de in integ. reſt. l. ſi fideiuſſor in fin. de legat. 3.* Filium verum Labeo vocat *l. vlt. D. de Iur. libert.* iuſtum & legitimum; & in ſacris litteris *Deut. 17. Indicabunt tibi veritatem: Prou. 29. Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur. Zachar. 7. Iudicium verum iudicate. Pſal. 18. Iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa. Pſal. 88. Miſericordia, & Veritas præcedent faciem tuam.* In hæc ſpecula Iudex oculos ſemper figere debet. Aaron ideò ornabatur Rationali, quo figurabatur Veritas, & Iudicium. *Exod. c. 28.* Druides etiam collo appenſam Veritatis effigiem geſtabant. Bodin. *de Rep. lib. 6. c. fin. Non aliam,* inquit Auguſt. *lib. de libero Arbit. putes eſſe ſapientiam, niſi Veritatem; in qua tenetur, & cernitur ſummum bonum: nullo loco eſt, nuſquam deeſt, foris admonet, intus docet, dementes in ſe, omnes in melius commutat, à nullo in deterius commutatur, nullus de illa iudicat, nullus ſine illa benè iudicat.*

2. Ideo ſecundum veritatem, an non acta iudicandum.

Quapropter in ſolemni illa quæſtione, An Iudex ex conſcientia, an ſecundùm edita in lite inſtrumenta iudicare debeat, rectè Hotoman. *illuſt. quæſt. 25. Ventura de Valent. in Parthen. litig. l. 2. c. 8. n. 12.* à Veritate eum diſcedere nullatenus poſſe aſſerit. Ideoque, ſi perfectam eam habet, ab eoque prouocari non poteſt, ex animi ſententia, religione, & conſcientia iudicare debere: ſin autem ab eo appellari permiſſum eſt, in officium teſtis deſcendere, & Iudicis functione abſtinere. in quæſtione enim facti, prout religio ei ſuggerit, ſententiam proferre debet, *l. cum 79. D. de Iud.* Fidem autem probationum ipſe æſtimat. *l. 3. §. 3. D. de teſt.* neque de ea Præſes, vt de iure, reſpondet. *d. l. 79.* ſin autem cauſa eſt ambigua, laboret vt eam interrogando, ac alijs vijs iuuet, *Clem. ſæpè. de V. S. l. Iudices. 9. C. de Iud. l. penult. §. de interr. act.* ac veritatem luce donet: ſin autem eò non poſſit peruenire, cùm non liquet, reum abſoluat.

3. Propria Iudicum virtus Veritas.

Conſilium Iethro Moyſi datum, Iudices ſubſidiarios ab eo eligendos exigit, *in quibus ſit Veritas.* Vbi Salian. *in Annal. ad an. mundi 2544. n. 733.* in Hebræo ait haberi viros Veritatis, ſcilicet amatores Veritatis, qui eam colant ac defendant ipſi, & ab alijs diligi ac defendi velint: ſimulationem, hypocriſim, adulationem oderint: fictos, & quos Scriptura vocat duplices corde, auerſentur: candorem dictorum factorumque amplexentur: in calumnias & falſa teſtimonia ſeuerè animaduertant. *Qui Veritatem pro pecunia negant, Deum vtique pecunia vendunt: qui Veritatis iuſſa ſpernunt, Deum vtique, qui Veritas eſt, produnt. c. abyt Iudas 11. q. 3.* Peſſimum ergo hominum genus adulatores, qui Veritatem vendunt, quo gratiam Principum aucupentur. eoque deteſtabilius, quò in grauioris momenti cauſa & perſona amplioris æſtimationis accidit. Vtinam non hodie contingat ab ortu ſolis vſque ad Heſperias columnas; quod ſuo ſæculo queritur Senec. *de benef. l. 6. Monſtrabo tibi cuius rei inopiâ laborent magna faſtigia, quòd omnia poſſidentibus deſit ſcilicet ille, qui verum dicat: & hominem (inter mentientes ſtupentem, ipſaq; conſuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum) vindicet à conſenſu concentuq; falſorum. non vides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa? dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet, diſſuadetq;: ſed adulandi certamen eſt, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſimè fallat.*

CA-

CAPVT XXIX.

Auerſus à detractoribus.

1\. Oderit eorum conſortium: nociuum.

DEtractores, nec eſſe ipſos, nec pati Iudices conuenit. *Remoue*, inquit Sapiens, *Prou.4. à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te.* & iterum *Prou.24. Cum detractoribus non commiſcearis, quoniam repentè conſurget perditio eorum. Eccl. 28. Linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia & ſeras, quia Detractores odibiles Deo ſunt.* Paulus *Rom.1. & lingua detrahens ciuitates muratas deſtruxit, domos magnatum effodit, virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit.*

2\. Mendacia diſſipet.

Quare rectè Dauid; Pſal.100. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo hunc perſequebar.* Etenim *Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios. Prou.29.* Audit libenter, ſi ſemel mendacij conuictos impunè iterum nocentes audiat. Rectè Anterus Papa *c. ex merito 6. q. 1. Caueat vnuſquiſque ne aut linguam, aut aures habeat prurientes, ne aut ipſe alijs detrahat, aut alijs audiat detrahentes. Nemo inuito auditori libenter refert. officij ſingulorum ſit non ſolùm oculos caſtos ſeruare, ſed & linguam, nec quid in cuiuſquam domo agatur, alia domus per eos vnquam nouerit.*

3\. Alioquin prouocat.

Nihil enim, ait Pius Papa *c. nihil d. 5. prodeſt homini ieiunare & orare, & alia religionis bona agere, niſi mens ab iniquitate reuocetur, & ab obtrectationibus lingua cohibeatur.* Fortiùs D. Iacob. 1. *Si quis putat ſe religioſum non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio.* Iudex ergo probus ne detrahat, & alterius improbitatem non prouocet, ſi audiat. ſi vel nutu ſignificauerit narrationem ſibi ingratam eſſe, nemo inuito referet. nam *vt ventus aquilo diſſipat pluuias, ita facies triſtis linguam detrahentium. Prou. 25.* Peccat contra prima iuſtitiæ principia, cuius tamen inſignia vbique præ ſe ferre Iudex debet, ſi detrahendo alterum lædit, aut detrahentem non illibenter audiendo, non ſuum cuique tribuit, famam alterius, illæſumque ſtatum exiſtimationis non conſeruando, cùm dicit, aut audit quam de ſe narrari fabulam nollet. Benè Paulin. *Quòd ſi hæc in nobis eſſet diligentia, ne paſſim obtrectatoribus crederemus, iam omnes detrahere timerent, ne non alios, quàm ſe ipſos viles detrahendo facerent. ſed hoc ideo malum celebre eſt, idcirco in multis feruet hoc vitium, quia penè ab omnibus libenter auditur.* & Hieronymus; *Cùm detractor triſtem faciem viderit audientis, imò non audientis, ſed obturantis aures ſuas ne audiat iudicium ſanguinis, illicò conticeſcit; pallet vultus, hærent labia, ſaliua ſiccatur.* De Pertinace Herodian. *Detractores vrbe exegerat, & vbi inuenirentur, puniri imperauerat; cauens ne cui de vanis criminibus periculum conflaretur.* quin de ipſo Domitiano Sueton. *Fiſcales calumnias magnâ calumniantium pœnâ repreſſit: ferebaturq́; vox eius; Princeps qui delatores non caſtigat, irritat.* Audiant vtinam imitenturque Iudices, Magiſtratuſque Chriſtiani! audiant vtinam ſequanturque Eccleſiæ Prælati, attendantque ſacros Canones talionem aliaſque pœnas huiuſmodi linguis irrogantes! a. 8. *c. 4. 6. q. 1. c. 17. 2. q. 8. c. 3. 2. q. 7. c. 50. 11. q. 1. c. 32. 2. q. 3. c. 2. 3. q. 10. c. 2. 1. q. 6. c. vlt.*

Sed & huc pertinent libellorum famoſorum auctores, vt comperti ſeuerè puniantur, & legum in eos ſeueritas aliorum petulantiam compeſcat. 4. Libellorum famoſorum authores compeſcat.

Ex aduerſo malè de Rep. merentur, qui veracem libertatem eorum qui non imprudenter ſcribunt hiſtorias, comprimere conantur. *Socordiam eorum*, inquit Tacit. *l. 4. irridere lubet, qui præſenti potentiâ credunt extingui etiam poſſe aui ſequentis memoriam; nam contrà punitis ingenijs gliſcit auctoritas.* Sed & hoc malum aſſequitur Reſpub. vt cùm exteri vel aduerſarij ſcribunt hiſtorias, vel ignorantiâ peccent, vel per malitiam errores, mendaciaque interſerant: & cùm maximè interſit non ad popularium tantùm animos in officio, amicos in fœdere, exteros in opinione retinendos, bellum v.g. iuſtum eſſe, iuſteque geri palàm, vt paſſim exiſtimetur; omninò è Rep. eſt, vt non abſterreantur modò, ſed & inuitentur quibus ſtylus, prudentia, & rerum cognitio ſuppetit, qui veritatem rerum geſtarum tradant. Id quod ſi à nonnullis ſatis curatum fuiſſet, quis credat fieri poſſe, vt non tantùm in religione diſſentientes, ſed Chriſtianiſſimi principes & ſacrorum myſtæ bella illa, non iuſta modò, ſed & ſubſidijs ſuarum gentium iuuanda crederent, quibus præter cauſæ iuſtitiam religio euertatur, & locis omnibus per ea occupatis eliminetur. quod fieri tamen videmus omnes, qui videmus. Verè & liberè ergo ſcribantur hiſtoriæ, quibus res præſentes liqueant, & ex quibus poſteri rerum gerendarum documenta deſumant, quæ vitent, quæ imitentur habeant. Quanquam enim veteres Romanorum aliarumque gentium hiſtoriæ promptuaria ſint omnis ciuilis, & militaris prudentiæ; recentiores tamen & cuiuſque gentis hiſtoriæ propriùs quemque docent præſentès ſæculi mores, Principum ac populorum ingenia, naturam, atque regendi modum. quæ omnia diligenter inueſtiganda ſunt. Aliter cum gente agendum, cuius prima prælia pluſquam virorum, poſtrema minùs quàm fœminarum; aliter cum ea quæ durum ſemper in armis genus, aliter cum inquieta, & in res nouas auida; aliter cum ea quæ in fide obſtinata, cui non ex fortuna pendet fides, aliter cum ea quæ bello læta, & factis magis ſtrenua quàm linguâ; aliter cum ea quæ ſtatariâ pugnâ, haſtis ſiluarum inſtar condenſatis, tardo & ad tympani ſonum compoſito greſſu procedens, nulli armato in acie parcit, nullum fugientem perſequitur; aliter cum iis quibus omnis virtus velut extra ipſos, nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignauum, vbi per turmas aduenere,

5\. Saluâ hiſtoriarum Veritate.

6\. Ob eorum etiam præſentium vtilitatem publicam præſertim populorum diſcrimen noſcendum.

vix vlla acies obſtiterit; aliter cum iis qui nec integram ferre poſſunt ſeruitutem, nec integram libertatem; aliter cum iis qui nihil ſeruitutis, vel nihil libertatis olere poſſunt. Hæc omnia docent hiſtoriæ.& cur aliorum regimen benè, aliorum malè ceſſerit; alijs victoriæ, alijs clades obuenerint; dummodo veraces eſſe liceat; Si non liceat, perinde eſt, ac ſi in tempeſtatibus ſcopulos, ſyrtes, charybdes occulere iubeantur. Nec tamen à cenſura omni eximo. non ſunt admittendi ſi plus moribus noceant, quàm ingenijs proſint.

CAPVT XXX.

Adulatoribus inimicus.

1. Qui ſummo, ere iudici cauendi.

QVia nullum animantium genus aſſentatoribus eſt pernicioſius, nullum quod citiùs in præcipitia audientem deducit? *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes, venenum aſpidum ſub labijs eorum. Pſal.* 139. Serpentem non times, nec venenum? vtere eiuſmodi linguis. Et quoniam Iudicem Magiſtratumque neceſſarium eſt veritatem ſcire, quò iuſtitiam tueatur; eò magis à genere hoc hominum abſtinere neceſſarium eſt, qui veritati tenebras offundunt, quibus in deuia abducatur. Quare Chryſoſt. *Inimicum ne laudantem quidem probo, amicum verò & reprehendentem amplector. ille etſi me oſculetur, inſuauis eſt: hic & ſi vulneret, amabilis.* Precatur Dauid *Pſalm.* 140. *Oleum peccatoris non inpinguet caput meum.* Precetur Iudex, & caueat ne blandâ ſimulatione ei rigor veritatis emolliatur, obfuſceturque; ne cognoſcere non poſſit, quod iudicare, quod regere, quod adminiſtrare debeat. *Quiſquis adulatorem excipit, ſerpentem ſinu fouet; plus perſequitur lingua adulatoris quàm manus perſequentis.* August. *in Pſ.* 59. Regum opes ſæpiùs aſſentatio, quàm hoſtis euertit. Sic habendum, nullam peſtem eſſe maiorem, quàm adulationem, blanditias, aſſentationem. Cic. Optimè de re tota Bernard. *Vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Laudamus mendaciter, delectamur inaniter: vt & vani ſint qui laudantur, & mendaces qui laudant. alij adulantur, & ficti ſunt; alij laudant, & falſi ſunt; alij vtrorumq; praconijs gloriantur, & vani ſunt.*

CAPVT XXXI.

Verax, & Candidus.

1. Procul à dolo, machinatione, mendacio, lingua bilingui.

QVantum quiſque deſiderat non decipi, tantum amat virum candidum, veracem, ſimplicem, atque rectum, neque rebus neque verbis eum, cum quo commercium illi, aut ſermo eſt, fallentem. Simplicitatem, & candorem, veracitatemque quàm maximè in Iudice deſidero; ſi in alijs dolum abeſſe leges voluerunt. *Sapientia*, inquit Gregor. *lib.* 10. *moral. c.*27. *iuſtorum eſt, nil per oſtenſionem fingere, ſenſum verbis aperire: huius mundi ſapientia eſt, cor machinationibus tegere, ſenſum verbis velare; quæ falſa ſunt vera oſtendere, quæ vera ſunt falſa demonſtrare. hac proinde prudentia vſu à Iuuenibus ſcitur, hac à pueris pretio diſcitur. docuerunt linguam ſuam loqui mendacium.* Ieremiæ *c.* 9. *Os bilingue deteſtatur Dominus. Prou.* 13. & *Eccleſ. c.*2. *Væ duplici corde, & labijs ſceleſtis, & manibus maleſacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus vijs.* & *c.*7. *Noli parare mendacium.* & *Leuit.* 19. *Non mentiemini, nec decipiet vnuſquiſque proximum ſuum.* Chriſtus præcepit ſecundùm Euangelicam veritatem. *Sit ſermo veſter eſt, eſt: vt affirmatio & negatio ſicut procedit ex ore, ita procedat ex corde, c.etſi Chriſtus de Iureiur.* Requieſcet in monte ſancto, qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua. *Pſalm.* 14.

2. Peruerſo verborum ſenſu.

Dolum agit, qui lingua ait quod corde negat, dum humanæ aures verba noſtra talia iudicant, qualia foris ſonant. *c.humana* 22. *q.*5. Aliud ſimulat quàm agit, aliud verba ſonant, quàm ſenſu loquitur, aliud intendit, aliud prætendit. cùm intelligentia dictorum ex cauſis ſit aſſumenda dicendi, quia non ſermoni res, ſed rei ſermo eſt ſubiectus. *c.intelligentia de V.S.* In dolo eſt qui publicè ſancitum verborum ſenſum excludit, priuatum indit. ſunt verba propterea inſtituta (*Auguſt. enchir. c.*22.) non per quæ ſe inuicem homines fallant, ſed per quæ in alterius quiſque notitiam cognitiones ſuas perferat. Verbis igitur vti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt. & idem *tract. de conflic. vitior. c.* 19. nec artificioſo ingenio nec ſimplici verbo oportet decipere quemquam. *Dolus in eo eſt*, inquit Florentinus, *l.*43.*D.de contr.empt.qui fallendi causâ obſcurè loquitur:* nec tantùm, ſed etiam qui inſidioſè obſcura diſſimulat. & Vlp. *in l.*1.*§.*1. *D. act.empt.* eum damnat, qui liberationem ſtipulatus erat, inuoluta obſcuro pacto veritate quam noſſet, & *generatim*, inquit, *dixerim ſi improbato more verſatus ſit in celando, debere eum teneri.* reiicit Labeo *in l.*1. *D. de dol.* omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumſcribendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam.

3. Simulatione, niſi ad ſe ſuaue tuendum.

Sed tamen & poſſe ait ſine dolo malo aliud agi, aliud ſimulari. Vtilem etiam ſimulationem & in tempore aſſumendam Hieronymus Iehu, Dauidis, & Chriſti aſſerere nititur exemplo *c.vtilem* 22. *q.* 2. quamquam nec eam admittit Auguſtin. *c.queritur ibid.* permittit is ſuo tempore veritatem celari, non mendacium dici. & *c.ſi qua.d.* 30. damnat anathemate mulierem habitu virili vtentem, propoſito vtique malo. *Vt ibi Gloſſ.* ſimulationem Labeo, admittit, quâ quis tuetur ſua, vel, aliena, & Vlp. §.2. dolum eum bonum pro ſolertia acceptum apud veteres tradit; maximè ſi aduerſus hoſtem, latronémve quis machinetur, de quo Auguſt. *c. Dominus* 23.

minus 23. *q.* 2. cùm iuſtum bellum ſuſceperit, cui bellare fas eſt, vtrum apertâ pugnâ, vtrum inſidijs vincat nihil ad Iuſtitiam intereſt. Sic bellum Chriſti ſub vmbra peccatricis carnis geſtum eſt. ſed relinquemus Theologis eam diſquiſitionem, quatenus diſſimulatio liceat aliquando, ſimulatio vetita ſit.

4. Ambiguo ſermone.

Leges ſanè noſtræ nec impunitam quidem prætermittunt quamcumque ſimulationem, quâ alteri noceatur. & intorti, obſcuri, amphibologici & ambigui ſermones principijs iuſtitiæ aduerſantur, ſi per eos alter læditur, aut quid ei fit quod ſibi faciens factum nolit. vel duplicis animi, oris bilinguis opinio alicui acceſſitur; candoris, rectæ ſimplicitatis, & iuſtæ veracitatis offenditur: *Non decet Principem labium mendax. Prou.* 17. non Iudicem. Laudatus Plinio Traianus, quòd quæ vellet, velle; quæ nollet, nolle ſcirent omnes: damnati alij. nam cùm mendaces homines aut inopia, aut timor faciat; magnitudinem fortunæ ſuæ Imperator ignorat, qui mentitur. Pariter magnitudinem functionis ſuæ ignorat Iudex, qui mentitur: neque enim ſic honeſtè viuitur. Quod ſi omnibus congruit, qui iuſtitiam colunt, multo maximè illius myſtæ. *Opera manuum eius veritas & iudicium. Pſal.* 100. Fortiter Iſocrates Principem monet, vt veritatem manifeſtè, ac apertè colat, vt iniurato illi potiùs, quàm iurato alteri credatur. *Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad intima cordis; quando ſubmiſeris vocem ſuam, ne credideris ei, quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde ipſius. Prouerb.* 26.

5. Reſtrictionibus mentalibus.

Apage ergo ſi qui judici; vel iuſtitiæ ſacrificia obſcuris, doloſis, ambiguis ſermonibus temerare velint, atque profanare, ſeu improbato more in ijs verſari, ſiue reſtrictionibus mentalibus illorum religionem violare, & ſacrilega iuramenta præſtare, quando vel Hebræi judicijs Angelos intereſſe, atque præëſſe crediderunt, atque Ægyptij vacuas eis ſedes relinquere olim conſueuerunt, vt vel ideò ſanctiùs in ijs verſarentur. Vnde quàm mirabundi atque indignabundi eſt illud. *Eccleſ. c.* 3. *Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem!* Impium, iniquum eſt in loco iuſtitiæ & veritatis, habitum mentiri illius, ſynceram ſimplicitatem eius ac nuditatem verborum inuolucris offendere, *Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt. Prou.* 37. *& ſunt in eis docti,* inquit Auguſt. *c.* 18. *contra mendacium, qui etiam regulas figant, finesq́, conſtituant, quando debeat, quando non debeat peierari. O vbi eſtis fontes lachrymarum! & quid faciemus! quò ibimus! vbi nos occultabimus, ab ira veritatis, ſi non ſolùm negligimus cauere mendacia, ſed audemus inſuper docere periuria? Defecit ſanctus: quoniam diminutæ ſunt veritates à filijs hominum. Pſal.* 11. Non excurram latiùs. Reſtrictionum mentalium abuſum I. Malderus erudiſſimo tractatu latè perſtrinxit; vtinam reſtrinxerit, atque extinxerit!

6. Perniciosiſſimis, vbi per

Id tantum nunc dico nihil eſſe pernitioſius Reip. quàm ſi Principem aut Conſiliarios eius populus deprehendat ſibi impoſuiſſe fallacibus verbis. nam Principes & Magiſtratus, quibus fides ſemel eſt abrogata, quamuis regna, opes, exercitus in poteſtate habere videantur, ſine præſidio ſunt, quo omnis ſalus continetur. Credant ſanè *Eccleſ. c.* 1. potiùs quàm Machiauellicæ ſecte, *ne velis vti mendacio vllo: numquam enim prodeſt frequentatio illius.* ita à maioribus noſtris, Chriſtianis, *creditum eſt* (vt Liuius de Papirij filio loquitur) *ante doctrinam deos ſpernentem natis.* Ne credant rem benè peractam, ſi populum ſemel deceperint. redibunt vices, quibus caro fraus ea redimetur, quibus conſtabit, quàm non profuerit frequentatio mendacij. *Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam: Pſalm.* 126. magis fruſtrà mentitur. Mendacium odit is, & mendacem, *in cuius manu ſunt omnes fines terræ. Pſalm.* 94.

eas Magiſtratibus ſemel abrogata fides fuerit.

CAPVT XXXII.

Nobilis.

1. Congruit ea qualitas Iudici ad Venerationem.

QVò magis Iudicibus ſua conſtet dignitas iudiciorumq́ue Maieſtas, valde expedit etiam illas qualitates, quæ extra animum ſunt, atque populi exiſtimationem venerationemq́ue conciliant, Iudicibus non deeſſe; Nobilitatem inprimis, maiorum imagines, meritorumq́ue memoriam: quibus ſæpè plus defert ignara plebs, quàm rationi, aut legi: aſſuetudine reuerentiæ maioribus atque à maioribus delatæ. Quapropter ortu vilibus magna officia non defert lex 6. C. *de dignit.* ſicut partem nullam Reipub. ſeruis committi licitum fuit. *Multa enim,* inquit Cicero *ad Q. frat. quæ rectè committi ſeruis fidelibus poſſunt, tamen ſermonis, & vituperationis vitandæ causâ committenda non ſunt.*

2. Vnde illa? Virtute, Origine, geſtis Magiſtratibus.

Nobilitatem multi contendunt conſiſtere in natiuitate, honore, diuitijs; alij ſolo genere, alij ſolâ virtute. Priorum opinio ijs Rebuſpub. conuenit. vbi totæ gentes Nobilitate donatæ ſunt. vt Biſcaini, in Hiſpania Gothi, in Gallia Franci, in Friſia gens tota, ex quo in Caroli V. dominatum conceſſit; ij quidem qui exinde nobiliter viuerent. apud Romanos quando annulorum aureorum Ius omnibus datum eſt. Sed & ante audiuimus, illud Ciceronis; *Nobilitas, quæ ex imaginibus procedit, populi Rom. eſt vniuerſa.* & *eſt homo qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam. Eccleſiaſtici cap.* 10. Non paucæ etiam hodie nationes gentilium hominum nomine eos indigitant, quicumque ſupra plebem ſine vilibus operis, artificijs, aut exili mercatura vitam tranſigunt. Qui Nobilitatem in ſola virtute conſtituunt, ij philoſophantur quidem optimè, vbi *ſapiendum eſt vt pauci.* ſed in Rep. *loquendum vt multi.* populo & ſcenæ dandum, quod Reipub. adminiſtratio exigit. Qui in ſolo genere conſtituunt Nobilitatem, ij hodie frequentiores

quentiores ſunt, maximè ij, quibus etiam naturâ ille radius affulſit; qui magnis honoribus auctos, vel codicillis Principum ſupra Maiorum imagines erectos, vix in conſortium recipiunt. Romano tamen iure Nobilitas à geſtis magiſtratibus, & officijs procedebat. *l.1. C. de dignitat. Si autem conſularem, & patrem prætorium habuiſtis, claritatem generis retinetis*: Id eſt, ſi Maiores bis ad magna officia fuerint euecti, Nobilitatem etiam in poſteros tranſmittunt. nam ſi vnicus tantùm fuerit magnus, non erit perpetuum, quod perſonis contemplatione dignitatis indultum eſt. *l.3. C. de excuſat. muner. l.10.* nam gens, & genus, nomina ſunt multitudinis, quæ plus vno deſiderant, & duorum numero ſunt contenta. *l.12. D. de teſt.* Vnde Plinius. *lib.9. Epiſt. Non ardentiùs in nepotes, quàm ego cupio liberos, quibus videor à meo tuoq; latere pronum ad honores iter, & audita latiùs nomina, & non ſubitas imagines relicturus.* Et apud Liu. *lib.10.* Decius Mus *an fando vnquam audiſtis patricios primò eſſe factos, non de cælo demiſſos, qui patrem auumq; ciere poſſent, id eſt nihil aliud quàm ingenuos, conſulem iam patrem ciere poſſum, auumq; poterit filius meus.* nam, vt Stoici, *ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil.* Sub Imperatoribus deinde generaliùs immunitate digni erant, quos lateris principalis comitatus illuſtrabat. *l.5. de præpoſ. lat. lib.12.* illuſtrari cenſebantur qui in lateralibus Principum officijs agebant. Rectè Cicero *in epiſt. ad Hort. Nobilitas nihil aliud eſt, quàm cognita virtus.* cui ſcilicet publicè auctoritas acceſſit, atque probatio. ea eſt in delatione magnorum Magiſtratuum, ex publico teſtimonio eorum, qui conferunt, *nam quibus fas eſt de cunctis optimos quærere, videntur ſemper optimos elegiſſe.* Caſſiod. *Et quis non putet magno honore compleri eum, qui Principis decreto, indicioq; ad cingulum venit? Nou.8.* Cato dictus fuit homo nouus; ſcilicet quoad Magiſtratus gerendos, qui alioquin Maiores habuerat bellicâ gloriâ claros, vt memorat Plutarchus.

3. Dummodo Origo ſcelere non obſcuretur.

Cæterum nemo *in gloriam noſtram vixit, neque quod ante nos fuit noſtrum eſt.* Igitur falluntur, *qui ſolùm Maiores ſuos extollunt, & fortia facta memorando clariores ſe putant, quod contra eſt. quanto vita Maiorum eſt præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. Nonnullis*, inquit Gregor. *l.2. dial. c.23. ſolet Nobilitas generis parere ignobilitatem mentis, vt minùs ſe in hoc mundo deſpiciant, qui plus cæteris ſe aliquid habuiſſe meminerunt. Maiorum gloria, poſteris quaſi lumen eſt, neque bona eorum, neque mala in occulto patitur.* Nobiles verò quibus virtus dēeſt, vt noctuæ ſunt, qui excæcantur luce diei, & Maiorum ſplendore, à quibus degenerarunt, heroum filij noxæ; quorum Nobilitas per ſcelerum vitæque infamiam tollitur. *neque enim honos ei ſeruatur, qui ſe in ſcelus deduxit. l. ſenatores. D. de rit. nupt.* Rectiſſimè Ambroſ. *in lib. de Noë & arca, cap.4. Probati viri genus, virtutis proſapia eſt: quia ſicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes ſunt. Etenim familia hominum ſplendore generis nobilitantur, animarum autem clarificatur gratia ſplendore virtutis.*

Non contemnit magnus ille Politico-chriſtianus ſplendorem generis, ſed commendat virtutis claritatem. Adeoque Nobilitas, *neque facultates, neque dignitas ita ſufficiens eſt ad fidem, vt bona electio, vel voluntas, & benigni mores. l. ſcire §. fin. D de tutor. & cur. ator. dat. ab his: & ſatius eſt Nobilitatem peperiſſe, quàm acceptam corrupiſſe.* adeoque ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Vnde Plin. *Non imaginibus & ſtatuis, ſed virtute ac meritis propagatur fama, quam meritò Principi optandum puto.* Non conditio materna, ſed cuiuſque virtus, & probrum apud Auguſtinum attenditur. *cap. Iſmael. 56. diſt.* & preſſiùs Greg. IX. *cap venerab. x. de præb. Non generis*, inquit, *ſed virtutum nobilitas vitaq; honeſtas gratum Deo faciunt & idoneum ſeruitorem. ad cuius regimen non multos ſecundùm carnem nobiles, & potentes elegit: ſed ignobiles, ac pauperes: eò quòd non eſt perſonarum acceptio apud ipſum.* Quam ob rem idem Greg. *ibid.* pro irrito habet ſtatutum Argentinenſis Eccleſiæ, vt ad illam non niſi genere nobiles, & eminentis doctrinæ admitterentur. niſi fortè fundatio ſecus habeat, aut ſimilis iuſta ratio. Gudel. *iur. nouiſſ. l.6. cap.8.* non ex ambitioſo ſtatuentium decreto, ſed eccleſiæ vtilitate profecta. vnde hodie multis locis ſecus ſeruatur. Miſceri poſſunt, debentque ij Nobiles, quibus & virtus ſuffragetur, in eccleſiaſticis functionibus. vt Concilium Baſil. ſtatuit de Cardinalibus, & Pius IV. in nouis cathedralibus Eccleſijs Belgicæ, vt in ſingulis tres præbendæ non niſi Nobilibus ex ea diœceſi oriundis tribuerentur. In Epiſcopis & Præſulibus nobilis virtus magis quàm generoſa natiuitas ſpectanda eſt. *Nos*, inquit Greg. *qui præſumus, non ex locorum vel generis dignitate, ſed morum nobilitate innoteſcere debemus, nec vrbium claritate, ſed fidei puritate. c.3. d.40.*

4. Virtus ſemper præualet & præfertur.

Sanè quando virtutes & merita candidatorum in æquilibrio conſiſtunt, Nobilitas momentum adfert. *arg. l. quod volit. §. qui mancip. D. de ædilit. edict.* & diſertè *in Auth. de defenſor. ciuit. §.1.* nobiliores ad dignitates aſſumuntur, & *ex patribus quidem bonis*, vt loquitur Auth. *de referendarijs.* dum cætera, inquam, paria ſunt. nam ſi cui humiliùs nato eminens doctrina ſit & virtus; genere clarum anteibit, qui in eo virtutum doctrinæque gradu non ſteterit. Pulchrè Greg. *in Paſtoral. Quis neſcit quòd in natura gemmarum carbunculus hyacintho præfertur, & tamen cerulei coloris hyacinthus præfertur pallenti carbunculo, quia illi quod ordo naturæ ſubtrahit, ſpecies coloris adiungit, & hunc quem naturalis ordo prætulit, coloris qualitas deprimit.*

5. Inter æquales virtute natiuitas momentum facit.

Hac ex cauſa claræ Nobilitatis, aut magnæ doctrinæ perſonis, multa priuilegia profana, & ſacra etiam ſunt conceſſa: vt contra communes regulas plurium beneficiorum fructibus donari poſſunt. *c. de multa x. de præb. in fin.* Vbi tamen non gregoriam Nobilitatem Innoc. III. & Concil. exprimit, ſed ſublimem; in æqualiq; cum ea gradu doctrinam doctus Pontifex collocat,

6. Cui à iure aliàs defertur multum.

Enim-

7. Sed nunquam ſola ſufficit.

Enimuerò ita Nobilitatem amplecti, & promouere oportet, vt caueamus à iudicio Galbæ, de quo Tac. *lib.* 17. *Miſſa Galba Vitellius adorat, Cenſoris Vitelly, ac ter Conſulis filius: Id ſatis videbatur.* Melius iudicium Tiberij: de quo idem *lib.* 4. *Mandabat honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, illuſtres domi artes ſpectando, vt ſatis conſtaret non alios potiores fuiſſe.*

8. Moribus ſemper deferendum.

Cæterùm deferendum eſt moribus cuiuſque Reipublicæ, alicubi Nobiles ſoli eam occupant, & publicis honoribus funguntur; alicubi populares ſoli dominantur, & Nobilibus aditum ad honores præcludunt; alicubi mixti cum plebeiis patritij rerum potiuntur; alicubi magna munera his deferuntur, illis ciuilia; alibi aliter admiſſio vel mixtio obtinet. nihil vllibi ſine graui cauſa, & populi applauſu noui eſt tentandum. Nouitas in re ſæpè exigua ſuſcipionem progreſſus ad graues mouet, & populum ad ſeditionem; præſertim cui iurata vel carò empta ſunt priuilegia, vel antiquitate præſcripta. Tum porrò id ſemper cauendum vt antiquum ita obtineat, vt genere, virtutibus, meritis nobiles pro cuiuſque regionis vſu in pretio habeantur. Vſus ergo populi maximè attendatur.

9. Secundùm quos etiam decidendum an mercatura noceat nobilitati.

Ex quo etiam illius quæſtionis deciſio petenda eſt, an Nobilitati officiat mercatura? Alibi diximus inſignem mercaturam non derogare, iure Romano; ſed eo vtendum quod quoquo loci obtinet. Romæ potentibus vſitatam mercaturam & hiſtoriæ docent. vt oratio Cic. *pro Fonteio,* & *l.* 5. *C. de Mercimon.* vetita tamen ob Honorio & Theod. *l.* 3. *ibidem.* ſed non addita pœna derogationis Nobilitatis.

CAPVT XXXIII.

Dives.

1. Vt alieno magis abſtineat.

ACcedunt etiam extra animum ad commendationem Iudicis diuitiæ, ſi ijs benè vtatur. nam cui domi abundè eſt, faciliùs alieno, & muneribus abſtinet, minùs à populo contemnitur, maiori auctoritate valet. quare Auth. *de defenſor. in princ.* non admittit eos, quibus domi non eſt victus, & vita ſufficiens. qui adeoque *ad hanc accedunt curam, & pro alea quodam luſu aliorum ſubiacent voluntatibus.* ſed nec inopes poterant creari decuriones. *l. eos* 12. *D. de decur.* ſed ditiores & præſtantiores. vnde *Honorati* vocantur. *l.* 1. *C. de offic. ciuit.* Inde conſilium Iethro *Deut. c.* 15. *Prouide de omni plebe viros potentes,* alij Hebraico & Chaldaico ſono *virtutis viros,* ſeu fortes, ſtrenuos atque magnanimos ſignificari dicunt; alij diuites, atque opulentos: ſed *qui non laborant, vt ditentur. Prouerb.* 22 quia *domus quæ nimis locuples eſt annihilabitur ſuperbiâ. Eccl. c.* 21. *& qui confidit in diuitijs ſuis, corruet: iuſti autem quaſi virens folium germinabunt, Prou.* 11. Non aliud Caſſio crimen obiectum, niſi quod *opibus vetuſtis.* Statilio nocuit quòd *opibus illuſtris.* Anteius interemptus *ob opes eius præcipuas, eaq́ causa multis exitio fuit.* in. Valer. Aſiatici monitum *caueri vim, atque opes principibus infenſas. Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otij, ſed veterum Romanorum imitamenta præferre, aſſumpta etiam Stoicorum arrogantia, ſectaq́, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Contrà Othonem ad imperium impulit *inopia vix priuata toleranda:* & *Syllam inopem. vnde præcipuam audaciam, neque aliam ſpem quàm in rebus nouis.* Vtraque extrema vitanda. vnde neque Sulpitium, neque Cottam in Hiſpaniam mitti Scipioni Æmiliano placuit: quòd *alter nihil haberet, alteri nihil ſatis eſſet.* ſed in Cn. Lentulo *gloria fuit benè tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter partæ, & modeſtè habitæ.* Tac. *l.* 4. Diuitiarum in hunc finem commendationem ſatis executi ſunt Tiraquell. *de nobilit. c.* 3. Borel. *de magiſt. c.* 13. & Marſ. *in legat. c.* 14.

2. Innocenter partæ ſint diuitiæ & modeſtè habitæ.

CAPVT XXXIV.

Pulcher.

1. Species dignum imperio commendat.

COrpore etiam non vitiatos, ſed decorâ facie Magiſtratus eſſe conuenit, quia

Gratior eſt virtus veniens è corpore pulchro.

E contrario,

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læſus
Rem magnam præſtas Zoile, ſi bonus es.

Non tamen decoro corpore ſuperbiat; quia *non in tibijs viri beneplacitum erit Deo. Pſal.* 146.

Pulchri corporis commendationem in Iudice pulchrè exequitur Borell. *magiſt. l.* 1. *c.* 3.

CAPVT XXXV.

Legitimus.

1. Infamis non ſit Iudex, etſi ex eo ortus non arceatur.

FAmoſos lex remouet à Magiſtratibus; neque infamibus patere patitur portas dignitatum. *L.* 2. *C. de dign. l.* 10. ſed quoad ortos ex ijs, non eſt impedienda dignitas eius qui nihil admiſit, *l.* 6. §. 1. *D. de decur. Nullum,* inquit lex, *patris delictum innocenti filio pœna eſt: ideoq́, nec ordine decurionum, aut cæteris honoribus propter eiuſmodi cauſam prohibetur* (excipio perduellium liberos, *L.* 5. *C. ad l. Iul. maieſt.* in quibus maieſtatis periculum ſingulare ius exigit) vt neque ſpurij tanquam parentum vitio infames arceantur. *L.* 3. §. 2. *de decur.* ſed competitori tamen legitimè quæſito cedunt, *d.* §. 2. Vnde legitimè natos, non ſpurios hodie Magiſtratibus admouendos demonſtrat idem Borell. *c.* 7. cùm rarò alij deſint. quod ibi maximè obtinet, vbi ſpuriorum natiuitas exiſtimationem immi-

2. Adeoque nec ſpurius niſi competitor ſit legitimus.

imminuit, maximè apud Germanos, atque Belgas. vnde in Brabantia noſtra legibus læti introitus naturales à dignitatibus arcentur. etiam in ſacris id adeò receptum in aliquibus locis, vt neque legitimationes vllæ extra ſubſequens matrimonium ſuffragentur. Ita Capitulum Antverpienſe, Tornacenſe, aliaque obfirmato priuilegio ſeruant. Quæ & tralatitia videri poſſunt, vt quorum non maiores tantùm, ſed propinqui plerique omnes infames ſunt, difficilius ſint promouendi. vt de mancipijs, quæ de natione ſunt infamata, redhibendis ſtatuit *L. quod ſi §. qui mancipia D. de ædil. edict. Plerumque enim*, inquit, *natio ſerui aut prouocat aut deterret emptorem.* Dico, plerique omnes: nam ſi vnus quiſpiam è familia noxia ſit vel noctua, aliorum luminibus nihil obſtruxerit. rata felicitas ea familiarum, vt gentilis aut tribulis nemo deuiet. Vnde Canutus Daniæ rex inter latrones deprehenſum conſanguineum, vt ſanguini honor haberetur deprecantem, altiori è pinu ſuſpendit: nihil veritus ſibi, nequid adſciſceret ex aliena infamia.

3. Neque cui conſanguinei plerique non integri ſunt.

CAPVT XXXVI.

Ciuis, an Exterus.

1. Ciuis an exterus eligendus ſit, variè obſeruatum.

MAgiſtratus exteros iure Rom. vbique datos, niſi ſpecialiter Princeps aliter permitteret, teſtantur. *l. nulli C. de eſſ. rect. Prou. L. Im. C. de crim. ſacril. l. 3. C. de diuerſ. off. l. 12. L. ſi qui. l. ſi cui D. ex quibus cauſ. maior. l. fin. D. de off. aſſeſ.* ſed & ciuem in ciuitate, vbi natura originem non dedit, ſed habitationem fixit, non admiſſum ad Reipub. adminiſtrationem perhibet *d. l. 3. in verb. in qua collocauerit larem.* Magiſtratus autem municipales ad gubernationem corporis deputati iure etiam Romano patrij ſunt. *l. ad Remp. D. de muner. & honor. l. qui ex vnico. D. ad municip.* & in ipſa vrbe Prætores, qui proprium larem in ea habebant, non ex prouincijs eligebantur. *l. 2. C. de off. prætor.* Deus in populo Iſraël regem peregrinum eſſe noluit, *Deut. c. 17. v. 15.* Cæleſt. *c. 12. 13. d. 61. Tunc alter de altera eligatur Eccleſia, ſi de ciuitatis ipſius clero, cui eſt Epiſcopus ordinandus, nullus dignus (quod euenire non credimus) poterit reperiri. Primùm enim illi reprobandi ſunt, vt aliqui de alienis Eccleſiis meritò præferantur. habeat vnuſquiſque fructum ſuæ militiæ in Eccleſia, in qua ſuam per omnia officia tranſegit ætatem in aliena ſtipendia minimè alter obrepat; nec alij debitam alter ſibi vindicare audeat mercedem.* & Greg. *ibid. c. 16. Commonemus etiam fraternitatem tuam, vt nullum de altera eligi permittas Eccleſia. niſi fortè inter clericos ipſius ciuitatis, in qua viſitationis impendis officium, nullus ad Epiſcopatum dignus, quod euenire non credimus, poterit inueniri.*

Quare & alijs viſum eſt ſatius incolas Magiſtratui adminiſtrando præponi, ex ratione *d. l. 2. C. de off. prætor. l. 2. C. de annon. ciuil. lib. 11.* quod & Ariſtotel. ſenſit. *Polit. lib. 5. c. 8.* Vnde & quadrat illud *Gen. 19.* de Lot *Ingreſſus es vt aduena; numquid vt iudices?* & ſanè diſciſſo nunc in tot partes Romano imperio, ſingulisque Principibus intra ſuos terminos circumſcriptis, non eadem ratio eſt, quæ apud Romanos fuit, cùm orbis atque vrbis ijdem eſſent termini. Vnde Bugnion. *lib. 2. abrogat. ſect. 183.* tradit initio citatas leges vſu eſſe abrogatas, quia ſcilicet in ſua Gallia hodie ſecus obtinet. Quamquam olim Philippus Pulcher & Carolus V. Reges ibi cauerint, ne quis in loco originis officio Seneſcalli, Præpoſiti, Iudicis, vel Baliui fungeretur: ideoque Carolus ex decurijs Pariſienſ. vno die viginti duos amouerit, vt ex Guiliel. Bened. & Gaguin. aſſerit. Borell. *de Magiſtrat. lib. 1. c. 5.* vbi & variatum gentium mores atque leges in hanc, vel illam ſententiam latè refert, vt & Beſold. *diſſ. de Magiſtrat. c. 1. n. 5.*

2. Cuiuſque loci vſus ſeruandus.

In qua varietate ex Hieronymo & Clemente III. *in c. 9. x. de ſepult.* illud ſtatuendum eſt, quia vnaquæque prouincia in ſuo ſenſu abundat, vt ex locorum diuerſitate iuris diuerſitas attendatur: vbi porrò vſus variatur, reducenda legum & canonum obſeruantia videtur, vt non emeritis in ſuis Eccleſijs clericis peregrini, & extranei, & qui antè ignoti ſunt, ad exclusionem eorum qui benè de ſuorum ciuium merentur teſtimonio, præponantur. *c. 12. diſt. 61.*

3. Belgicus quis?

Ceterùm ſi populus ijs moribus eſt, vt non ſoleat reuereri, quem in æquali olim gradu vidit, quocum quis adoleuit, & debita ibi ſolùm è longinquo veniat reuerentia; cedendum genio populi, cui nihil vernaculum ſapit, & aliundè vocandus qui præſit. Alioquin dignitas gentis, neque populi priuilegia ſunt temeranda, aut conſuetudines. qualia Brabantia noſtra habet ne quis exterus vlli officio admoueatur. quod magnanimè ſemper tuetur, vt olim T. Manlius Romanorum conſul, cùm L. Annius Setinus auſus eſſet petere, vt conſul alter ex Latio crearetur; iurauit, ſi tanta dementia Patres Conſcriptos cepiſſet, vt ab Setino homine leges acciperent, gladio einctum venturum ſe, & quemcumque in curia Latinum vidiſſet, ſua manu interempturum. Sic & *Hollandiæ leges*, inquit Grotius, *in apologet. c. 9 pag. 173. continent, ne quis extra Hollandiam natus honores capiat: quanquam poſtea Proceribus placuit eo iure non vti, niſi aduerſum nationes, quæ par ius in Hollandos vſurparent. Alia oppida ius habent ſpeciale, ne quem admittant, niſi genitum certos intra fines, vt intra Moſam & Zypam.* atque omnes ferè Belgicæ ditiones eodem nunc iure vtuntur, vt ab officijs exteros arceant; etiam Belgas, qui tale ius domi in alios ſtatuunt. vnde non malè quidam diſſertant, an non vtilius Brabantis foret Hollandorum exemplo alijs Belgis apud ſe locum facere, vt & alibi capiant: præſertim Belgicæ Principibus aut Legatis ferè ſemper intra ſuos fines Bruxellis agentibus: vbi ex propinquo promptior gratia.

C A-

CAPVT XXXVII.

An Eccleſiaſticus.

1. An aſſumendus ſit extra res ſacras, ſtatuendum pro genio gentis.

CLerici negotiis ſecularibus immiſcere ſe non poſſunt. *Tot. tit. ne cler. ſecular. ſe negot.* ex Apoſtolo, *Nemo militans Deo, implicet ſe negotijs ſecularibus.* Sed & Concil. Lateran. decreuit, ne procurationes villarum aut iuriſdictiones etiam ſæculares ſub aliquibus Principibus, & ſecularibus viris, vt Iuſtitiarius eorum fiat, clericorum quiſquam exercere præſumat. *c. ſed &. x. ne cler. ſecular. negot.* Pleniùs id tradit & temperat Borel. *de Magiſtrat. l. 1. c. 10. Conſeu. polit. l. 6. c. 8. 9.* ſed & nos aliquid diximus *in Iur. pontif. nou. Anal. de foro compet. num.* 54. Sanè procurationes atque inferiora officia clerum tam dedecent, quàm vocationis exercitia impediunt. Cæterùm ad Imperatorum Regumque conſilia iam olim adhibitos fuiſſe Prælatos, alioſque inferioris gradus clericos, tam veteres paſſim membranæ, & hiſtoriæ teſtantur, quàm conſtitutio Frederici *in Auth. habita. C. ne filius pro pat.* & multorum etiam hodie populorum vſus, vbi inter prouinciarum Ordines, plerumque clerus primum locum obtinet, & publici ſtatus negotijs ex dignitatis officio interuenit, & ſuffragijs decidit. quò etiam non malè reſpexiſſe videri poteſt Concil. Trident. *ſeſ. 23. c. 1.* vbi diligenter Prælatorum abſentiam ab Eccleſijs ſuis prohibet, niſi cùm euidens Eccleſiæ, vel Reipub. vtilitas aliud poſtulat. quæ tunc abſentia à Pontifice Romano aut Metropolitano ſit probanda. *Niſi,* inquit, *cum abſentia inciderit propter munus & Reipub. officium Epiſcopatibus adiunctum, cuius quoniam cauſa ſunt notoria & interdum etiam repentina, nec eas quidem ſignificare Metropolitano neceſſe erit.* Parlamenta pleraque, & ſuprema concilia initio quidem ex Prouinciarum Ordinibus conſtituta ſunt, & in ijs Prælati etiam hodiè Pariſijs, atque alibi locum vindicant. Sed olim quidem conuentus eorum celebrabantur ad paucos dies, aderantque Prælati, decidebanturque lites: ſed poſtquam ea concilia, ad perpetuam ſtationem (ſeſſionem potiùs) deuenerunt, & in ſubſidium patriarum legum vocata ſunt tota Iuris Romani volumina, ſuperueneruntque numeroſa Principum edicta, infinita locorum ſtatuta, & litigantium nullis iam terminis circumſcripta malitia, litium ſcriptarum immenſa ſyrmata, & oceanus Bibliothecarum; vt iam iura & negotia mole ruant ſua, nec iam breues Ordinum Conuentus, nec Prælatorum exigui temporis ab eccleſijs abſentia expediendis cauſis ſufficiat; imò nec continua iudicum diligentia; receſſerunt Prælati à foro; magna etiam parte ab aula: ſubrogatis alicubi inferioris Ordinis clericis, ex quorum abſentia minus damnum Eccleſia caperet, & Reſpub. iuuaretur. Sed an pietati maiorum, an felicitati illorum temporum adſcribendum ſit, quod Reip. negocijs clerus magis quàm hodie admoueretur, an doctrinæ, quæ penes Eccleſiaſticos tota pænè erat, adeò vt vetere apud Gallos more clerici nomine litteratus aliquis indicetur, cùm antiqui eorum nobiles arma tractarent tantum, plebs rus vexaret, & artificia; atque hodie rebus mutatis doctrinaque omni ordini communicata magis conueniar, vt quam quiſque elegit ſpartham, in ea ſe exerceat: diſquirendum ijs relinquemus, qui pro genio quiſque ſuæ gentis, & temporum ratione Rempub. moderantur.

CAPVT XXXVIII.

Senex.

IN *antiquo eſt Sapientia, & in multo tempore prudentia. Iob. 12.* Ideoque 1. Commendatio ſenectutis.

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani.

Vnde prouerbium refert Anacletus, *Gloria ſenum canities. c. porrò d. 84.* & porrò Moyſi præcipitur, vt eligat presbyteros, id eſt ſeniores. & deinceps legimus apud Hebræos ſeniorum concilia. *Exod. c. 5. Leuit. c. 8. Mat. c. 1. 11. & alibi, quam ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſis intellectus, & conſilium, corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor Dei. Eccl. 25.* Romulus centum ex ſenioribus elegit, quos Senatores propter ſenectutem, Patres ob ſimilitudinem curæ nominauit. *A ſenibus nomen mite ſenatus habet.* Lycurgus ſeniores conſtituit; ſcilicet qui annum ſexageſimum exegiſſent. lege Iulia cautum ne minor viginti quinque annis iudicet. *l. 41. D. de recept.* Auguſtus, teſte Suetonio, à trigeſimo ætatis anno Iudices adlegit.

Iuſtinianus veteres & expertos exigit. *Authent. de Iud. §. vetus igitur. verſ. quia verò.* In 2. Iudici conuenicus. quibus Ariſtoteles *Ethic. 1.* magis probat iudicium & experientiam, cui conſonat Anacletus; *Hac,* inquit, *canities ſapientiam deſignat, de qua ſcriptum eſt: Canities hominum prudentia eſt.*

Poſterioribus ſæculis apud Romanos ſingulis dignitatibus ætas præſcripta fuit. Vnde apud Tacitum *lib. 1.* Tiberius pro Nerone Germanici filio *petiit quinquennio maturiùs quàm per leges liceret quaſturam.* Et à Claudio Neroni virilis toga maturata eſt, & vigeſimo anno conſulatum iniit. Nec in municipijs decuriones niſi maiores annis viginti quinque adlegebantur. Minores decuriones facti ſportulas decurionum accipiebant, ſed interim ſuffragium inter cæteros ferre non poterant. *l. ſpurij §. minores D. de decur.* Facti, inquit Gloſſa, ex cauſa, *vt l. 11. eod.* neque enim (ait lex) minores viginti quinque annis decurio-

nes adlegi niſi ex cauſa poſſunt: ſcilicet alio-rum penuriâ, præcociâ naturæ, animi, generíſve merito. vt in Cardinalium Collegium adoptari videmus ſublimium Principum liberos ætate impari. Interim d. legem, *Spurij*, ſeruatam refert à Senatu Pariſienſi Papon. *Arreſt. lib. 6. tit. 2. art. 8.* & in iunioribus Cardinalibus conſuetum eſt, ſententiam eos non dicere, niſi ſolemni cæremoniâ à Pontifice *eis os fuerit apertum*. Alioquin ſi minor prætor, ſi conſul ius dixerit, ſententiámve protulerit, valebit. Princeps enim qui ei Magiſtratum dedit, omnia gerere decreuit. *l. quidam 57. D. de re iud.* Fuit & lex Pompeia Bythynis data. de qua meminit Plin. *lib. 2. Epiſt. 83. 14.* quam excutit Papon. *vbi ſuprà.*

3. Dignitas ſenectutis.

Sanè cenſet Alexander III. *in c. 1. de renunc.* plus valere vmbram ſenis quàm ſapientiam iuuenis. præſumitur longâ rerum experientiâ ſapientior, *c. ſciendum 26. q. 4.* quia *adſert vetuſtas omnibus in rebus longinquâ obſeruatione incredibilem ſcientiam. Cic. 3. de diuin.* magis temperatus & prouidens, quàm iuuenis; in quo bulliens in feruido ſanguine animus temeritatem ſæpè ſociam habet. Ætas quippe feruorem auſert, & conſilium adfert, *quotidie ſeneſcentibus vitijs, matureſcente ætate.* Liu. *l. 3.* Quare & Ariſtot. *lib. 3. Top. cap. 3.* negat iuniorum operâ vtendum, vbi prudentiâ; ſed vbi robore opus eſt. Inde & Mario iuniori dictum, iuuenes priùs remis quàm gubernaculis admouendos. In lege *clar. C. de auctor. præſt. l. fin. C. de bon. quæ lib.* ſenior præfertur alijs: auctoritas ei & reuerentia defertur. *c. his diſt. 23.* Gellius *lib. 2. c. 15.* Tiraquell. *de primog. in præfat. n. 75.* Quod vſus poſteriorum temporum adeò prorogauit, vt ſenior in monumentis antiquis, & conciliorum in Hiſpania ac Gallia habitorum actis, & libris feudorum pro domino, ac principe accipiatur. *lib. 1. feud. c. 17. tit. quib. mod. feud. amit. ibi ſi ſeniores aſſalierint, ſi ſeniorum vxores adulterarint, ſi ſeniores in bello dimiſerint. Et in capitular. Caroli Mag. cap. 5. art. 3. De quo pago,* inquit, *eſt, vel vbi manet, aut quis eſt eius ſenior?* Crantzius *in Norman. lib. 2. cap. 21. Quis, ait ille, veſter eſt Princeps, aut ſenior? nullus, reſpondent illi: nam æquo per omnia iure imperamus. & c. vlt. nam ſenior noſter, vt vidiſti, claudus, non veniendi ad te veniam deprecatur.* Loquitur de Arnulfo Flandriæ Comite. *Vnde in Annalibus Ludouici Pij qui cum Aimono excuſi ſunt; lib. 5. cap. 14.* Senioratus pro dominatu accipitur. & *cap. 21.* Rex appellatur Senior. Sic item, *Seniores Vaſconiæ Dagoberto Regi Francorum Sacramento fidem dantes, fideles ei facti ſunt.* Aimon. *lib. 4. c. 31.* & *Senior Vrbis* Gregorio Turon. *lib. 10. cap. 2.*

4. Auctoritas.

Enimverò & Sacræ Litteræ tantam ſenectuti tribuunt auctoritatem, vt deficiente ſcripturâ, & lege, ſuccedat iudicium ſeniorum. *Interroga patrem tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annuntiabunt tibi.* & Pontifex Innoc. *quòd ſi omnibus inſpectis quæſtionis qualitas non lucidè inueſtigatur, ſeniores Prouinciæ congrega, & eos interroga: faciliùs namque inuenitur, quod à pluribus ſenioribus quæritur, c. de quib. diſt. 20.*

Nihilominus non ita ætatis ſenio confectos volumus, *vt ad regiminis officium non poſſint aſſurgere. c. Archidia. diſt. 85.* ſed vegetos ſenes. 5. Vegeta tamen ea ſit, officij & laboris capax.

Et quoniam magna hodie moles eſt legum, maior commentariorum, & maxima litium volumina: non dubito quin in collegijs ſenibus iuniores miſceri poſſint, & ad iuuandos labores debeant. 6. Iuniores tamen eminentis ſpei non reiiciendi. Theſaurus *in proœm. deciſ.* & excitatum ſcimus à Deo Iudicium Danielis pro Suſanna. & liberaliùs admittit Tiraquell. Iuniores, *de nobilit. in præfat. à num. 173. vſque 178.* & Anacletus quidem *in d. cap. porro. Non,* inquit, *propter decrepitam ſenectutem, ſed propter ſapientiam presbyteri* (id eſt, ſenioris, vt mox explicauerat) *nominantur.* Apud Romanos ſanè petendis magiſtratibus demum diſcretæ ætates anno V. C. 575. Liuius *libr. 40.* vnde & Tacit. *lib. 11. Apud maiores id virtutis præmium fuerat, cunctiſque ciuium, ſi bonis artibus ſiderent, licitum petere magiſtratus, ac ne ætas quidem diſtinguebatur.* & optimè Cicero *Philip. 5. in fin. Legibus annalibus maiores noſtri, cùm grandiorem ætatem ad conſulatum conſtituebant, adoleſcentiæ temeritatem verebantur. C. Cæſar ineunte ætate docuit ab excellenti eximiáque virtute progreſſum ætatis expectari non oportere. Itaque maiores noſtri veteres illi admodum antiqui, leges annales non habebant, quas multis pòſt annis attulit ambitio, vt gradus eſſent petitionis æquales, ita ſæpè magna indoles virtutis priuſquam Reip. prodeſſe potuiſſet, extincta fuit. At verò apud antiquos Rullij, Decij, Coruini, multique alij; recentiore autem memoriâ ſuperior Africanus, T. Flaminius, admodum adoleſcentes conſules facti, tantas res geſſerunt, vt populi Romani imperium auxerint, nomen ornauerint. Quid Macedo Alexander? cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nónne tertio & trigeſimo anno mortem obijt? quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quàm conſularis. Ex quo iudicari poteſt, virtutis eſſe quàm ætatis curſum celeriorem.* Ergo rectè Plin. *in epiſt. ab optima indole fruſtra exigi annorum numerum.* & Vopiſc. *in Prob. in eo non expectari ætatem, qui virtutibus fulget, moribus pollet.* Vnde Scipio; *Sat habeo annorum ſi populus conſulem me fieri voluerit.* & Caſſiod. *Spectata quidem virtus, annalibus legibus ſubiecta non eſt, iamque honoris inſulis adultam cingere dignus eſt cæſariem, quiſquis meritorum laude ætatis præiudicia ſuperauit.*

CAPVT XXXIX.

Sine ambitu promotus.

NOn enim quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur tanquam Aaron. Paul. *ad Hebræos.* 1. Ambitio ablegandа.

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ,
Intaminatis gaudet honoribus,
Nec ſumit, aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.

Authent.

Authent. vt Iudices ſine quoquo ſuffragio fiant. Quicumque deſiderat primatum in terra, inueniet confuſionem in cælo: quoniam non qui maior in honore, ille iuſtior; ſed qui fuerit iuſtior, ille maior; conuerſatio ergo melior deſideranda, non dignior gradus: Chryſoſt. *c. multi diſt.* 40. quin *ſicut locus regiminis deſiderantibus eſt negandus, ita fugientibus offerendus.* D. Gregor. *cap. in ſcript.* 8. *q.* 1. Moderatione animi conſtrictum ſcimus Rutilium Cenſorinum iteratam cenſoriam dignitatem deprecatum, Fabium M. ne filius iterum conſul deſignaretur; Africanum, ne ſibi æternus conſulatus, perpetua dictatura, aut ſtatuæ decernerentur.

2. Sine ambitione fit Iudex promotus.

Qui rectè geſturus eſt magiſtratum, tantùm ab ambitione debet eſſe ſepoſitus, vt quæratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat, ſola illi ſuffragetur neceßitas excuſandi: quis enim locus tutus & quæ cauſa poterit eſſe excuſata, ſi veneranda Iuſtitiæ templa pecunijs expugnentur? quantum quiſque mereatur, non quantum dare ſufficiat, æſtimetur. Imperat. Leo *in l. ſi quemquam C. de Epiſcop. Malè ſe res habet, cùm quòd virtute effici debet, id tentatur pecuniâ.* Cicero *lib.* 2. *offic.* tutor remouetur, qui datâ pecuniâ tutelam ambiuit.

3. Et pecunia.

§. *ſed ſi præſens inſtit. de ſuſpec. tutor.* nummarium tribunal auditâ vtrimque licitatione alteri addici non mirum, quando *quæ emeris vendere gentium ius eſt.* Senec. *de benef. lib.* 1. *cap.* 9. Non nego *etiam ſapientibus cupidinem gloriæ nouißimam exui,* Tacit. *lib.* 4. *hiſt.* ſed & ambitum permitto, & gloriæ per virtutes cupiditatem.

4. Sed per virtutem.

Virtute ambire oportet non fautoribus; non prece, non precio. *nec famam*, inquit de Agricola Tacit. *cui etiam boni indulgent, oſtentanda virtute aut per aſtatem quæſiuit.* Verum eſt quidem honoratiùs in ſe ſugere honorem, quàm ambire, & excelſiùs per iniuriam negatos eſſe honores, quàm citra meritum delatos; vt de Blæſo & Dolabella Tacitus *lib.* 4. *ſed neque Blæſus*, inquit *illuſtrior, & huic negatus honor gloriam intendit.* & de Ælio Lamia, *non permiſſa*, inquit *l.* 5. *prouincia dignationem attulit.* & Cato *apud Plutarchum in Apoth. malle ſe*, ait, *ab hominibus, cur ſtatuam non haberet, quàm cur haberet, requiri.* Apud Romanos cohibendæ ambitioni latæ leges fuerunt, Petilia, Æmilia, Calfurnia, Fabia, Maria, Licinia, Ebutia, Cincia, aliæque, *quas, & Ambitionem latè proſequitur* Borellus *lib.* 1. *c.* 9. *de Magiſt.* Quibus hodie accedunt, qui in ſpeciem religionis fortunas effundunt, & aliquibus locis pijs donationes faciunt, vt per eorum profectus ſuffragia conſequantur, quæ apud alios emere non liceat. Sanè non tantùm ingenioſæ, & per leges vetitæ donationes coërcendæ ſunt, ſed & deplorandæ multorum locorum conſuetudines, vbi publico ſcito, venales Magiſtratus, & officia ſubhaſtantur.

5. Cui ſi honor negatus fuerit, gloriæ cedit.

6. Incommoda Magiſtratuum auro venalium.

Quibus nihil aliud reponam, quàm verba Iuſtiniani *Auth. Vt Iudices ſine quoquo ſuffrag. in princip.* vbi non ſolùm vt legiſlator, ſed vt Philoſophus in hanc peſtem per quam latiſſimè inuehitur.

Ad ambitum non pertinet honorarium quod decuriones recèns inter curiales adlecti ſolebant ſoluere. Conſulit Plinius Nepos Traianum *epiſt.* 78. an vbiquè certam quantitatem pro introitu dare debeant; ille locorum ſeruandam eſſe conſuetudinem reſcribit. nummi hi inter decuriales diuidi & ſportulæ appellari ſolebant. *l. ſpurij.* §. *fin. D. de decur.* vbi minor ſportularum huiuſmodi capax, non ſuffragij ferendi dicitur. in eam cauſam donatio inter coniuges recipitur. *l.* 5. *l. ſi mulier. D. de donation. inter vir. & vxor.* 7.

7. Sub quo collegarum ſportulæ, & enthroniaſtica non veniunt.

Ad eum morem in Collegijs Canonicorum receptum ferè paſſim erat, vt noui collegæ eiuſmodi ſportulas ſoluerent, atque inter ſeſe alij diuiderent. quod vetuit Trident. *ſeſ.* 24. *cap.* 14. niſi quatenus in vſus pios erogari ſoleant. Vt & Iuſtin. pro introitu noui clerici nihil præberi permiſit, nolens ob id clericum annonis ſuis præbendiſve priuari. *Nouel. vt ea quæ voc. inſinuat.* 56. *Nouel. de ſanctiſſ. Epiſcop.* 123. §. *ſed neque cleric.* quamuis permiſerit dari in vſus pios, & ordinantis miniſtros, ſecundùm conſuetudinem; ſed moderatum, quod non tranſcendat vnius anni emolumenta. *d.* §. *ſed neque.* quod *c.* 1. *de Simonia.* & Trid. *vbi ſuprà* non recipiunt. Epiſcopis tamen ordinatis *ex Nouel.* 123. §. *pro conſuet.* incumbebat enthroniaſticum perſoluere primo Presbytero vel Archidiacono, Inter clericos Eccleſiæ, cui præficitur, diuidendum. ſatis magnæ quantitatis in ea conſtitutione per plures diſtinctiones expreſſæ. quam vſus tamen abrogauit cleri reſpectu, ſuffectis annatis Pontifici ſoluendis, ad imitationem decimæ decimarum ſummo Sacerdoti deferendæ. *Numeror.* 18.

8. Quæ per Canones tamen in ſpiritualibus reprobantur.

Ad eorum quæ diximus conſiderationem pertinet, quod, ſi abſque hæredibus decuriones moriebantur, ſuccedebat collegium. *C. de hered. decur. nauic.* & ita in Collegijs Eccleſiaſticis inteſtatis ſuccedit Collegium, vt latiùs diximus *in Iuris noui anal. de teſtament. num.* 1. *& ſeq.* Nec in eo differunt, quòd decuriones, ſi ſine prole decederent, quartam bonorum partem curiæ relinquerent. *l.* 1. 2. *C. quando & quib.* 4. *pars.* Nam & ita Eccleſiaſticos, quæ ab Eccleſia profecta ſunt, Eccleſiæ relinquere, non augendis amicis impendere ſtatuit Trid. *ſeſſ.* 25. *c.* 1. quare decuriones facultates diſſipare ſolebant potius, quàm curię relinquerent. quod & olim in clero frequentius erat, vt ſplendidiùs & lautiùs viuerent, pro dignitate Eccleſiarum, antequam tanta libertas teſtandi de acquiſitis intuitu Eccleſiæ irrepſerat.

9. Collegis inteſtatis quatenus ſucceditur.

CAPVT XL.

Non Rixoſus.

SEmper *iurgia quærit malus: Angelus autem crudelis mittetur contra eum. Prou.* 17. & iterū, *Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus.* Nulli ſunt Iudici inimici excitandi, aut ex-

aſperandi. ſatis inimicorum dabit officium benè exercitum.quos tamen humanitate placare oportet, & conſtanti paſſim opinione, quòd leges apud eum omne ſemper punctum tulerint, nullum affectio.

§. I.

Non nimis aulicus.

NEque abhorreat ab aula vt ruſticus, ſi quod eò negotium vocet, neque iners otia aulæ negotia ſua faciat. Rara virtus in aulæ negotijs verſantem pium eſſe. Nulla vnquam in ipſius otijs volutantem virtutes in comitatu habere. Infelix talium felicitas, & plerumque in præcipitia declinans. *Status* enim *eorum fragilis eſt ac tenuis, & in voluntate regia ſpes omnis, quibus leuis offenſa ſummum periculum ſit: ſecunda autem res., vile miniſterium.*

§. II.

Non triſtis.

H*Omini bono in conſpectu ſuo dedit Deus ſapientiam, & ſcientiam, & lætitiam: peccatori autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam. Eccleſ.c.*11.Moroſa triſtitia & triſti nocet, & ijs quibuſcum verſatur. *Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi. Prou. c.*25.

§. III.

Modeſtus.

M*Odeſtia fama neque ſummis mortalium ſpernenda eſt, & à Deis æſtimatur.* Tacit. *Annal. lib.* 8.

Oculos ſublimes deteſtatur Dominus. Prou. 6. *Populum humilem ſaluum faciet, & oculos ſuperborum humiliabit. Pſal.*17.

Agricola *virtute in obſequendo, verecundiâ in prædicando, extra inuidiam nec extra gloriam erat.* Tacit. *in eius Vita.* Modeſtia ſanè neque temporum iniquitati cedit, neque vigorem excutit. *Sciant*, inquit idem Tacit. *ibid. quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe, obſequiumq́ ac modeſtiam ſi induſtria ac vigor adſint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, ſed in nullum rei poſt vſum, ambitioſâ morte inclaruerunt.*

§. IV.

Propoſiti tenax, non peruicax.

SApientis eſt conſilium, opinionem, ſententiam mutare meliori ratione & causâ allata. veritatem enim amat, non opinionem ſuam. *Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum; qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.* L. Minutius Victus *apud Liuium l.* 22. eum ſtatuit primum eſſe virum, qui ipſe conſulat quod in rem ſit: ſecundum eum, qui benè monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit, eum extremi ingenij eſſe. Nos ſecundam ſortem ingenij tentamus, vbi prima negata eſt.

§. V.

Promiſſi memor.

PRomiſſorum memor & repræſentator ſit. *Non decent ſtultum verba compoſita; nec Principem labium mendax. Prouerb.* 17.

CAPVT XLI.

Veſtitu congruo vtens.

1. Decorum commendatur.

QVamuis enim imperium in virtute ſit, non in decore, vt Alexandrum dicere ſolitum refert Lamprid. ac vt Concil. Trid. *ſeſſ.*14.*c.*6. *Habitus non facit monachum; oportet tamen clericos veſtes proprio congruentes ordini ſemper deferre, vt per decentiam habitus extrinſeci, morum honeſtatem intrinſecam oſtendant. Amictus*, inquit Clemens, *indicat qualis ſit morum noſtrorum conſtitutio.*

2. Conueniens habendus veſtitus.

Et I. C.^tus *in l.ſed ſi.§.mancip.D.de vſufruct.* tradit ſeruitia vſufructuarium ſufficienter alere, & veſtire debere, ſecundùm ordinem & dignitatem; alioquin abuti. Clericos quidem Concil.Carthagin.IV.*c.*45.*nec veſtibus nec calceamentis decorem quærere iuſſit.d.*41.*cap.vlt.* *Qui gloriatur de veſte*, inquit D. Thomas, *ſimilis eſt glorianti de cauterijs, quia per peccatum Adæ vſus veſtium introductus eſt.* & VII. Synodus emendari eos mandat, qui ſe fulgidis, & claris veſtibus ornant.

3. Non faſtuoſus.

Vt monet vero generaliter Sapiens *Eccl.* 11. *Ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris, quoniam mirabilia opera Altiſſimi. Ita ſpecialiter omne, quod non propter neceſſitatem.ſed propter venuſtatem accipitur, elationis habere calumniam*, magnus ait Baſilius *cap.omnis* 21.*q*4. & ſeuerius Cyprianus; *Ornamentorum & veſtium inſignia, non niſi proſtitutis & impudicis fœminis congruunt.* Fœminei ſanè ingenij eſt veſtium ornatum quærere: magna ingenia circa eiuſmodi crepundia diſtineri nolunt. *Nihil hominis natura, quod neceſſarium ſciebat, fecit operoſum.* Senec. *lib.de conſ.cap.*11.

4. Sed mediocris communiter cuique ordini vſitatus.

Igitur vtendum veſte communi. *c.ſi quis virorum d* 30.*Clem.exiui,de verb.ſig.*conueniente loco & tempori.*c.*2.*&* 3.*cauſ.*21.*q.*4.*c.contra d.* 100.*In veſtitu ſi.ut in plerisque rebus mediocritas optima eſt.*Cic.*lib.*1.*offic.Candidas*,ait Hieron. *ad Euſtoch. & nigras veſtes ſimiliter deuita.* Sen.*ep.*9. *Non fulgeat veſtis, ſed neque ſordeat.nec affectata ſordes, nec exquiſita mundicia conueniunt.* Hieron.*c.ecce* 41.*d.*& Conc. Gangrenſ. *cap.vlt.* *Parcimoniam*, inquit, *cum veſte humili non reprobamus: ſicut etiam ornatum præter corporis diligentiam infucatum laudamus: diſſolutos autem & fractos in veſtibus inceſſus non recipimus. cap. parſi. ibid.* Optimè ergo Auguſt. *cap.*1.*ibid. Quiſquis rebus prætereuntibus reſtrictiùs vtitur, quam ſeſe habent mores eorum, cum quibus viuit; aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis verò ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum, inter quos*

ver-

verſatur excedat; aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. In omnibus enim talibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt.

5. Leges veſtiariæ an expediant.

Quid igitur locis & temporibus & perſonis conueniat, diligenter attendendum eſt. Leges veſtiarias locis, perſonis, temporibus conuenientes dederunt Romani, Lycurgus, Lacedemones, Aurelianus, Chini: Inferioribus ſæculis Veneti, Galli, Germani, Politica Caroli V. *art.* 9. 10. 11. *lata Auguſtæ Vindelicorum* 1548. de quibus latiùs Botel. *de Magiſt. lib.* 1. *c.* 4. Pet. Faber Semeſt. *lib.* 1. *c.* 16. Ian. Langlæus *Otij ſemeſt. lib.* 1. *c.* 5. Priuatis ſanè ſericas auro intextas in tunicis aut lineis habere aut conficere non licuit. *l. auratas l. nemo C. de veſtib. holob. l.* 11. nec in frænis, ſellis, baltheis margaritas, ſmaragdos, hyacinthos, ſed alias leuioris pretij dumtaxat gemmas. *l. nulli C. l.* 11. *nulli licet in frænis, &c.*

6. Iudicibus conueniunt veſtes ornatiores.

Iudicibus ſanè ad tuendam dignitatem, conciliandamque authoritatem, veſtimenta, & inſignia honorifica à Romanis fuiſſe attributa conſtat, eaſque veſtes quibus ſingulæ dignitates à priuatis ſecernerentur. Augutales, conſulares, ſenatorias, equeſtres, paludamenta, trabeam, latum clauum, cingula maiora, minora, togam, &c. quæ *nemo diſtinctiùs ſingulis magiſtratibus tributa explicuit, quàm G. Panitirolus in Commentar. ad Notitiam Dignitatum vtriuſque Imperij.* Senatum ſanè non licuit ingredi ſine veſte. Plutarch. *in Mar.* Lamprid. de Alexand. *in animo habuit omnibus officijs genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur: Sed hoc Vlpiano Pauloque diſplicuit, dicentibus plurimum rixarum fore ſi faciles homines eſſent ad iniurias. Tum ſatis eſſe conſtituit vt Equites Romani à ſenatoribus claui qualitate diſcernerentur.* Meminerant Vlp. & Paul. quod ſcribit Liu. *l.* 33. *omnia talia diſcrimina, quibus ordines diſcernerentur, & concordia, & æqua libertatis minuenda eſſe.*

7. Si ſorduerint, tenentur imminuti magiſtratus.

Congruit tamen Iudicibus conueniens veſtium ornatus. Quod ſi enim in veſtibus ſordeant, tenentur imminuti Magiſtratus.

8. Conueniť veſtis patria.

Ad rationem conuenientis veſtis pertinet vt patria ſit. Marſel. *in legat. l.* 1. *c.* 23. quâ relictâ contemptus fertur Alexander, quòd Babylonicam induiſſet; & ille apud Tacit. *lib.* 2. *hiſt. quòd verſicolore ſagulo, braccas, tegmen barbarum indutus togatos alloqueretur.*

CAPVT XLI.

1 *Ritè electus.*

AD honores enim per virtutis viam congruè prouehi conuenit. Vnde Simmachus *epiſt.* 14. *lib.* 1. *Benè ac ſapienter maiores noſtri ædes Honoris atque Virtutis iunctim locarunt: commentis eſſe præmia honoris, vbi ſunt merita virtutum.*

1. Electio ad Principem pertinet.

Florente Repub. populus Romanus officia conferebat; inde candidati, & de ambitu leges: tranſlatâ deinde in Principem poteſtate, ille ſolus

Iura, magiſtratumque legit, ſanctumque ſenatum.

Ab eo exeunt omnes dignitates, vt à ſole radij, inquit Caſſiodor. *lib.* 6. *variar. epiſt.* 23. quod & deciſum *l.* 1. *D. ad leg. Iul. de ambit. & in feudis lib.* 2. *tit. quæ ſunt regalia.*

Sed tamen ſolent Imperatores antequam digniora officia conferrent, iudicium requirere à præfectis prætorio. vt videre eſt *in Nouel.* 8. *& l.* 1. *D. ad leg. Iul. repetund. Rectores,* inquit, *prouinciarum amplitudinis eius teſtimonio ſolent promoueri.* quanquam tamen ſenatui populoque aliquas non limitaneas ſortiendas prouincias ad ſpeciem authoritatis relinquerent.

2. Niſi in minoribus.

Porrò prouinciarum Rectores, vt plerique militares erant, atque Iuris ignari, ſolebant peritum aſſeſſorem aſſumere, aliaque minora officia ab eorum iuriſdictione dependentia conferre. *Nouel.* 35. *& paſſim per tres vltimos lib. Cod.* quædam tamen ab Imperatore confirmari oportebat. *l. probatoria C. de diuerſ. offic.*

3. Aut municipijs: vbi decuriones quo ritu creentur?

In municipijs Kalendis Martijs noui decuriones creari ſolebant, *l.* 28. *C. T. de decur.* conuocatâ curiâ à duumuiris per nuntium, *l.* 2. *C. eod.* (tubâ & campanâ, quæ hodie viget, nondum vel inuentâ vel in id receptâ) duabus curiæ partibus præſentibus, *D. de decret. ab ord. faciun. l. nomina* 46. *C. de decur.* adhibito Præſide prouinciæ, *l.* 1. *§. ſed etſi D. quand. appell. ſit.* nominatione per duumuiros factâ, *l.* 2. *& d. l. nomin. C. eod.* & ſuffragijs probatâ, *l. ſpurij* 6. *§. fin. D. eod.* maioris curialium partis, *d. l.* 46. *C. eod. l. quod maior.* 19. *D. ad municip.* demum à Præſide confirmatâ, *l. ſi quis* 59. *C. eod.* & per nuntium nominato electione ſignificatâ *d. l.* 2. qui aut munus ſuſcipiebat, aut ſi fas non erat nominari, ad Præſidem appellabat. *d. l.* 2. nominatus denique in albo ſcribebatur, *lib.* 1. *&* 2. *D. de alb. ſcrib.* Solâ autem albi proſcriptione decurionem minimè factum reſpondit Herennius, qui ſecundùm legem creatus non ſit. *l.* 10. *D. de decur.* Defenſores autem ciuitatum ita præcipiuntur *l.* 8. *C. de defenſ.* ordinari, vt ſacris Orthodoxæ Religionis imbuti myſterijs, Romanorum Epiſcoporum, & curialium decreto conſtituantur: quod deinde refertur ad prætorianam poteſtatem.

4. Quo ritu in Belgicis Concilijs?

Belgica Concilia, ni fallor, omnia in demortui fortè locum ſolent Principi tres denominare, ex quibus ille cui lubitum fuerit gratificatur; egredi tamen ille, cùm videtur, ſolet nominationem: exceptâ illâ quam fieri contingit à Parlamento Mechliniensi. Cuiuſmodi rei rationem Ordines Galliæ ſub Carol. VIII. his verbis ſanctè comprehenderunt: *que le Roy eſtant chargé enuers Dieu, de reſpondre de la ſuffiſance, & idoneité de ceux, qu'il met aux offices, ne s'en peult mieux deſcharger, que ſur les principaux Officiers:* renouatam deſiderantes ordinationem Caroli VI. an. 1404. quâ decretum erat, vt

per Parlamentum officia iuſtitiæ diſtribuerentur.

5. In minoribus Magiſtratibus?

Et ferè minores in Belgio Magiſtratus, præſertim municipales aliquâ populi nominatione, præſertim in Brabantia, conſtituuntur, non ſine tamen iudicio præcipuorum Principis officiariorum. Ad exemplum ferè *l.7.C.de profeſſ. & medic. lib.*10. *Iudicio ordinis*, inquir, *probati,decretum curialium mereantur*. & Romæ Collegium Dialium vacante loco aliquo tres populo Sacerdotes nominabat, vnum ex ijs populus eligebat. Tac. *ann.l.*4.

6. Antuerpiæ.

Antuerpiæ Senatores ſunt 18. ijdemque annui. Sub finem igitur exacti anni nominat Senatus nouem, populus nouem: horum nomina vnà cum catalogo eorum, qui durante adhuc anno Magiſtratum gerunt, tranſmittuntur ad Principem: is exempla vtriuſque catalogi mittit ad Epiſcopum, Arcis-præfectum, & Marcgrauium (cuius officium perpetuum eſt, & penes quem eſt poteſtas gladij.) Ab his Princeps inqui[r]it, quinam ex nominatis digni magis, atque Reipub. vtiles ſint futuri; ſinguli autem pro ſua religione reſcribunt: tum Princeps nominationem non egreditur: ſed miſcere ſolet veteribus nouos, nouiſque veteres, deſignare quinam ex omnibus placuerint. tum deſignantur bini Conſules.

7. In Batauia.

Alibi aliter hæc fiunt, atque aliter. vt Hollandiæ morem noſtro non admodum diſſimilem refert Grotius *in Antiq. Reip. Batauæ c. vlt.* ita tamen vt populi pluriúmve iudicia interueniant. melius quippe omnibus quàm ſingulis creditur: ſinguli enim decipere & decipi poſſunt, *nemo omnes, neminem omnes fefellerunt*, inquit Plin. *in panag. ad Traian.* & Caſſiod. *Dignus eſt*, inquit, *principali iudicio, qui à multis meruit approbari; vni enim acceptum fuiſſe, interdum gratia eſt, multis placuiſſe; iudicium.*

Quin imò Alexander Seuerus, vt refert Lamprid. vbi aliquos voluiſſet Rectores Prouinciarum dare, nomina eorum publicè proponebat, hortans populum, vt ſi quis quid haberet criminis, probaret manifeſtis rebus: ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitis. dicebatque graue eſſe cum id Chriſtiani & Iudæi facerent in prædicandis Sacerdotibus, qui ordinandi ſunt, non fieri in Prouinciarum Rectoribus, quibus fortunæ hominum committerentur, & capita.

Porrò quomodocumque pro more regionis Iudices Magiſtratúſve conſtituantur, officiorum codicillos, ſeu diplomata accipiunt. *l.* 1. *C. Vt omnes Iud.* poſt quæ ſacrilegij inſtar eſt dubitare an is dignus ſit, quem elegerit Imperator, *l.3.C.de crim.ſacrileg.l.ſacrileg.C.de diuerſ. reſcript.* quia etiamſi contra leges quis promoueatur, dum ſcit Imperator, legibus ſoluit, *l.* 57. *D. de re iud.* Scire autem præſumitur, quia ad eum examinis cura pertinet, ad quem confirmatio, ſtabilitio, conſecratio. *c. Venerabilem. x. de elect. c. qui Epiſcopus* 23. *diſt. & tot. diſt.*64. 8. Codicilli.

CAPVT XLIII.

An Perpetuus?

PErpetuus an temporalis Magiſtratus magis conueniat, iam olim diſputatum apud veteres, Platonem etiam, atque Ariſtotelem, & modernos. Bodin. *lib.*4.*c.*4. *de repub.* rationes politicas deducit. Conſen. *polit. lib.*7.*c.*10. Beſold. *diſſ.*3. *de Magiſtrat. c.*2. *n.* 5. & Borel. *lib.* 1. *c.* 12. etiam quid ferè vbique gentium obtinuerit. In Rebuſp. temporarios ſatius eſt eſſe, ne diutina poteſtate vnus inſoleſcat, & ad tyrannidem vergat; in Monarchia minus eſt periculi, plus auctoritatis in perpetuo Magiſtratu.

1. Datus quàm diu videbitur Principi, potior perpetuo vel temperario.

Sed rectè laudat Loiſeau *des offices lib.*1.*c.*3. rationem mediam fortuito ab vſu repertam, ſcilicet conceſſionem Magiſtratus vſque ad Principis reuocationem. Vnde in Gallia Regijs officiorum codicillis ex formula inſeri ſolet, *tant qu'il nous plaira*: quales tamen ad perpetuos refert Borel. *ibid. n.* 69. In eam rem præclara monitio Caſſiod. *variar. lib.*7.*c.*2. *Sit*, inquit, *in veſtro propoſito adminiſtrationem vnius anni ſuſcipere: noſtrum eſt merentibus tempus augere.* quare & Capitolin. de Antonino refert, quòd ſucceſſorem viuenti bono Iudici nulli dedit. & Seuerus, (vt de eo Lamprid.) ſi cui vnquam ſucceſſorem dedit, ſemper illud addidit, *Gratias tibi agit Reſpub.* eumque ita muneratus eſt, vt priuatus poſſet honeſtè viuere. Paul. Æmil. *lib.*1. refert, quòd Duces ab initio Comiteſque à Regibus præficiebantur gentibus, ciuitatibuſque, ac, cùm videretur, dimittebantur: deinde inueterauit conſuetudo, vt niſi ſceleris conuicti abire imperio non cogerentur. inde Officia in hæreditates migrarunt.

In Gallia perpetua reddidiſſe officia Philippū Pulchrum, periculosè voluiſſe mutare Carolum V. & Ludou. XI. refert *vbi ſuprà* Loiſeau, explicatque diligenter prædictum beneplacitum Regium, & Borel. *vbi ſuprà, num.*77. *& ſeq.* quando morte concedentis ſub beneplacito non cenſeatur expiraſſe iuriſdictio.

Siue autem tempus Magiſtratus expirauerit, ſiue ſucceſſor ei datus ſit, non antè tamen ceſſat eius officium, quàm ſucceſſor aduenerit. *l. meminiſſe D. de off. proc.* Borel. *vbi ſup. l.* 1. *cap.* 12. *n.*64. numquam dari vacuum debet in Repub. numquam acephala eſſe illius adminiſtratio.

LIBER II.

CAPVT I.

De poteſtate Iudicis.

1. Vnde cœpta poteſtas?

INitio generis humani omnes homines naturâ æquales erant, exceptâ œconomicâ parentum in liberos poteſtate, quam natura ac Deus indidit, alia ferè omnis à violentia cœpit. inde in ſacris literis Nemroth robuſtus venator dicitur. exinde cùm imbecilliores aduerſus aliorum potentiam tueri ſe non poſſent, potentiorum auxilia implorarunt, & in clientelam eorum ſe dederunt, defenſionemque; hi illorum aduerſus alios ſuſceperunt. Ex hoc gentium populorúmve conſenſu Reges, Dynaſtæ, Iudices, Satrapæ inſtituti ſunt primùm, atque tributa eis vniuerſim poteſtas omnis defendendi, vindicandique, quam ſingulis natura permiſerat.

Hoc conſenſu enata publica poteſtas, diuinâ auctoritate ſancita eſt, ne temeraretur. Vnde illud Pauli, *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinatione reſiſtit*. Neq; exindè permiſſum cuipiam ſibi ius dicere, vel iniuriam ſuam vindicare, minùs in alterum poteſtatẽ exercere. *Qui priuatus*, inquit lex 3. *D. ad leg. Iul. maieſt. pro Magiſtratu, poteſtatéve ſe geſſit, lege Iulia Maieſtatis tenetur*. Poſt Reges in partem poteſtatis venerunt Magiſtratus atque Iudices, & apud Iudæos quidem tribuni, centuriones, quinquagenarij & decani. qui Moyſi dati ſunt in ſubſidium, quo leuius ei foret populum iudicare, partito in eos onere. Singuli autem ſuos gradatim iudicabant: quicquid autem maius fuerat, referebant ad Moyſem. Ita in pleriſque regnis, Rebuſpub. maiores minoreſque Magiſtratus inſtituti ſunt. de quibus illud Apoſtoli; *Subditi eſtote Regi, tanquam præcellenti; & Ducibus* (id eſt Magiſtratibus) *tanquam ab eo miſſis*.

> *Magiſtratus*, inquit Feſtus, *à magiſtrando dicti ſunt*.

2. Vnde dicta? *Poteſtatis verbo imperium in Magiſtratu ſignificatur*, inquit lex, *ſignificatur de verb. ſignif.* Maiores Magiſtratus cum imperio & poteſtate erant. *l. 32. D. de iniur. l. 2. D. de in ius vocan.*

3. Quotuplex? Imperium ius gladij eminentius continebat, atque à populo nominatim, vel Principe dabatur: non iure Magiſtratus. *l. 1. D. de off. eius cui mand. eſt Iuriſd.* Cuiac. *lib. 21. obſeru. cap. 30.*

Alijs mixtum imperium & iuriſdictio competebat, quæ ſine modica coërcitione non eſt. *l. vltim. d. tit.* Alij propriam iuriſdictionem non habebant; ſed tantùm iudicandi facultatem. *l. vltim. C. vbi & apud quos reſt. in int. poſt.* at hi Magiſtratus non erant, ſed iudicare tantùm iubebantur; ſententias exequebantur ipſi Magiſtratus; tribunal illi non habebant, ſed de plano iudicabant; non vtebantur prætorijs verbis, *do, dico, addico*; ſed mandanti Magiſtratui ea reſeruabantur.

Legis virtus eſt *iubere, vetare, permittere, punire, l. legis. D. de leg.* Eadem virtus eſt Magiſtratus, qui viua lex eſt; iubere item vocari, iubere prehendi, iubere iudicare. non hæc illi poſſunt, qui magiſtratu non funguntur. Inde Cicer. 3. *de leg. Hæc vis eſt*, inquit, *Magiſtratus, vt præſit, præſcribatq́ recta, & coniuncta cum legibus; vt enim Magiſtratibus leges; ita populo præſunt Magiſtratus*. vereq́ue dici poteſt Magiſtratum legem eſſe loquentem; legem autem mutum Magiſtratum. 4. Quæ virtus poteſtatis?

Igitur Magiſtratus ſupra poteſtatem eis conceſſam, aut extra prouinciam eis commiſſam priuati ſunt. *l. vlt. D. de Iuriſdict. omn. Iud.* ideoq́ue oportet vt quicumque cauſam habuerit, à ſuis Iudicibus iudicetur, & non ab alienis. *t1, q. 1. c. 7. 9. q. 2. c. in Galliar. 25. q. 2.* Peregrina iudicia generali ſanctione prohibentur, quia indignum eſt, vt ab extraneis iudicentur, qui comprouinciales, & à ſe electos debent habere Iudices, niſi fuerit appellatum; *c. peregrina. & ſeq. 3. q. 6. Nullus*, inquit Calixt. *c. Nullus 9. q. 2 alterius terminos vſurpet, nec alterius parochianum iudicare, aut excommunicare audeat. Maledictus* enim, inquit lex *Deut. c. 27. omnis eſt qui transfert terminos proximi ſui. Per alienam*, inquit Greg. *c. 1. cauſ. 6. q. 3. meſſem tranſiens, falcem mittere non debet: falcem ergo iudicij mittere non poteſt in eam ſegetem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa 6. q. 3. cap. 1. 3. q. 6. cap. 14. d. 71. cap. 2. 6. q. 3. cap. 2. 11. q. 1. c. 39.* Inde enim indignatur Paulus *ad Romanos c. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum?* Rectè dicunt Philoſophi, omne agens debere intra ſphæram actiuitatis habere patiens, vt in illud agat. & Theologi mortiferi reatus eum damnant, qui vſurpat iudicium, ex maledicto tranſlati termini; ſed & nullius momenti eſſe leges noſtræ voluerunt quicquid à non competente Iudice decretum fuerit. *C. ſi à non competente.* Ex quibus id conficitur, vt ſicut eum, qui iudicare debet, Magiſtratum eſſe oportet; *Lenm D. de iuriſdict.* ita quoque eum Magiſtratum eſſe non ſufficit; niſi ſit & eius perſonæ, & rei de 5. Extra mandatam poteſtatem priuati Iudices. 6. Non poſſunt aliena vſurpare.

qua quæritur. non igitur aſſeſſor, aut Iudex pedaneus in poteſtatem Magiſtratus tranſilire poterit: non cui iuriſdictio mixtumque imperium demandatum, merum arripere, atque exercere poterit: non cui datum imperium in ciues, poterit arripere in milites: neque verſâ vice, *l. 2. C. de offic. milit. Iud. l. 1. C. de off. præfect. vrb.*

7. Præſertim merum imperium quod diſertè dandum.

Nec merum quidem imperium conceſſum olim intelligebatur, niſi diſertè demandatum eſſet. & in libera adhuc Repub. parcè de capite ciuis Romani ſtatuebatur, & magnâ ceremoniâ populoque conuocato: ſed cùm res ea difficilis eſſet, deſignabantur qui cauſas criminales cognoſcerent, qui deinde Iudices quæſtionales vocabantur. Sed quibus exercitus & res militares committebantur, etiam merum imperium dabatur. *Demum*, inquit Cicero, *in Philipp. imperium Cæſari, ſine quo res militaris geri non poteſt.* & quidem eiuſmodi imperium in milites ordinarijs legibus ſolutum erat. Polibius *lib. 6. de re milit. & domeſt. Rom. diſcipl.* adeoque in caput militis ſtatuere poterat, qui exercitui imperabat, ſine ſolemnijs aliàs conſuetis. nam res militaris moram non patitur, naſcente coniuratione, ſeceſſione, ſeditione militum, aut hoſte imminente.

8. Semper videant an ſua ſit iuriſdictio an & res ſubiecta.

Ad officium ergo pertinet eius qui indicaturus eſt, ante omnia cognoſcere an ſua ſit iuriſdictio, an cauſa, & reus ad eum pertineat. Sapientis Iudicis Cicero inter cætera eſſe dicit, animaduertere quâ lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione verſetur. nam nec quempiam litigatorum ſententia à non ſuo Iudice lata conſtringit. *l. vltim. C. ſi à non compet. Iud.* quod ſi de cauſa & crimine, de quo cognoſcere Iudex non poterit, ſtatuerit, & quod geſtum erit non ſubſiſtet, & in Iudicem ipſum actio dabitur. Cicero eò quòd conſul ſupra quam poteſtate eius dicebatur comprehenſum, ſtatuerat; exilio & bonis mulctatus fuit.

9. Poteſtatem termini maximè ſeruandi, vbi officia veneunt.

Rectè in Gallia vbi officia magno veneunt, adeoque qui ea obeunt non vt onera ea amplectuntur, quales diligentiam ſuam non vltra neceſſitatem porrigunt, ſed vt frugifera munera poſſident, ideoque libenter terminos ſuos in vicinum agrum proferunt. Franciſcus I. & Henricus II. etiam reſpectu Notariorum (qui quandam ibi voluntariam iuriſdictionem exercent in contrahentes, & poteſtatem eos damnandi habent in id quod conuenerit, iuxta *l. ſi conuenit. D. de re iudicat.*) decreuerunt; *Qu'il ne leur eſt loiſible d'entreprendre ſur les limites les vns des aultres, &c. à peine de nullité, & de tous deſpens, dommages, & intereſts des parties, & encores de rendre le quadruple de l'emolument.* Neque Iudicem excuſat, quòd in ius vocati venire debeant, & priuilegia ſua allegare. *l. 2. D. ſi quis in ius vocat. & l. 5. D. de iudic.* agunt enim eæ leges de ijs, qui priuilegia habent, quæ priuata ſunt, & facti, quæ licet Iudici ignorare. ſed d. lex vlt. *C. ſi à non compet.* & lex *extra territorium D. de iuris.* loquuntur de notorijs diſtrictuum, territoriorumque terminis, publicis cauſarum perſonarumque legibus.

In notorijs Iudicum exceſſibus cuilibet obſiſtere tanquam priuatis licet, qui aliàs crimen læſæ maieſtatis incurreret. *l. quiſquis in verb. contuſ:bet qui nobis militat. C. ad leg. Iul. maieſt. Extrau. qui ſunt rebel. in lib. feudo.* Benè Clarus, *lib. 9. tit. crimen læſæ maieſt. verſ. quare etiam.* Magiſtratus enim ſacri ſunt, atque inuiolabiles lege Horatiâ *de ſacroſanctis magiſtratibus.* Quamuis autem Præſides cùm exceſſerunt prouinciam, priuati loco ſunt: *l. 3. D. de off. Præſid.* Proconſules tamen extra vrbem, vbique proconſularia inſignia gerebant; & vbique exercebant iuriſdictionem voluntariam, quamuis non contentioſam. *l. 1. & 2. D. de off. proconſul.* Quam differentiam doctè notauit inter Præſides & Proconſules Cuiac. *obſeruat. lib. 20. obſ. 37.* tamen communiter obtinuit, vt credantur Iudices extra territorium voluntariam exercere iuriſdictionem, non contentioſam. eſto hi differant in honorum inſignibus, in inchoando magiſtratu, aut deponendo. 10. Iudici excedenti notoriè obſiſti poteſt.

11. Defenſores de quibus cognoſcebant.

Pro ſua igitur quemque iuriſdictione officium exercere conuenit, non eam excedere. Defenſor ciuitatis in minoribus cauſis, id eſt vſque ad 50. ſolidos acta iudicialia conficit, cæteras verò quæ dignæ forenſi magnitudine videntur, ordinario inſinuat Rectori. *l. 1. C. de defenſ. Ciuitatis.* (neque enim pro hac ſumma adire poterat Præſes, niſi per appellationem, *§. & Iudicare de defenſ.*) Parentis vicem plebi exhibet, deſcriptionibus ruſticos, vrbanoſque non patiens affligi. *l. 4. ibid.* nihil ſibi inſolens aut indebitum vindicans, nominis ſui tantùm fungitur officio, nullas infligit mulctas, ſæuiores non exercet quæſtiones, plebem & decuriones ab omni inſolentia & temeritate tuetur. *l. 5.* ferè inſtar Tribunorum plebis, quales olim erant. vbi latronum feruet inſania, adeſt diſciplinæ, nec ſinit crimina impunita coäleſcere. *l. 6.* oblatos ſibi reos in ipſo latrocinio, homicidio, ſtupro, raptu, adulterio deprehenſos, expreſſo crimine, cum his, à quibus fuerint accuſati, mox ſub idoneo perſecutore ad iudicium dirigit. *l. 7.* leuia crimina audit, & punit. *§. audient. Authent. eodem. d. leg. 7.* ſine eius iuſſu aut Præſidis nemo in cuſtodiam coniiciebatur. *l. neminem. 11. C. de Epiſcop. audien.* ſolerter curabat poſſeſſores maioribus ponderibus, & menſuris à ſuſceptoribus minimè prægrauari. *ibidem.* apud eum teſtamenta, donationeſque inſinuabantur. Iudiciorum acta fiebant, *l. penult. eod. §. nulla in Auth. eodem.* in archiuum deferenda & à carie & corruptione ſeruanda. *§. præcep. ead. Authent.* tumultus ſedabat, plebem curabat. *§. deinde d. Authent.* tributorum exactoribus opitulabatur, quaſi Præſidis vices gerens. *d. §. deinde.*

Eodem modo Præfectus vigilum de incendiarijs, effractoribus, furibus, raptoribus, receptoribus cognoſcit. niſi ſi qua tam atrox tamque famoſa perſona ſit, vt Præfecto vrbis remittatur. *l. 3. de Offic. præf. vigil.*

12. De quibus Duumuiri.

Duumuiri etiam ſuos limites habebant, & Magiſtratus municipales vocabantur. *l. fin. C.*

de

de iudicijs. l. 1. & 2. C. de magiſt. 25. D. ad municipal. & ſicut Conſules alternis diebus duodecim, ita Duumuiri alternatim binos faſces præmittebant. Vſque ad certam ſummam iudicabant. *l. 4. §. ſi verò. D. de damno infecto l. 28. ad municipal.* ea quæ magis imperij ſunt quàm iuriſdictionis, exercere non poterant. *l. ea quæ 26. D. ad municip.* ſi tamen ita conueniſſent litigantes, de maiori ſumma apud eos agi poterat, *l. inter 28. D. ad municipal.* Actorum etiam conficiendorum poteſtate vtebantur, *l. 2. C. de magiſt. municipal. l. curent. D. de teſtibus. l. 1ub. 6. de defenſ. ciuit.* Pignora etiam capi ob executionem rei iudicatæ Duumuiri iubebant. *l. quemadm. 35. §. penult. D. ad leg. Aquil.* Seruos modicè caſtigabant, fugitiuos ad Præſidem tranſmittebant. *l. 4. D. de ſeruis fugit.* Liberos carceribus mancipandi, & innocentes dimittendi facultatem habebant. *l. magiſt. 2 2. D. de iuridic. iudic. l. ſi quis 52. § ſi fuguini. D. de furt.* An puniendi poteſtatem habuerint, Accurſius alijque controuertunt; exercuiſſe ex actis Martyrum conſtat. Tutores dabant, ſi pupilli facultates quingentos ſolidos non excederent, *§ penult. inſt. de Attil. tut. l. 3. §. de tutor. & curat. dat. ab his. l. ſancimus in curationibus 30. C. de Epiſcop. audien.* ditioribus verò pupullis tutoribus à Præſidibus datis.

13. Curator Reip. — Curator Reip. fundos, ædes, & publicam pecuniam lurabat. *l. 1. §. 1. D. quod cuiuſq.* mulctandi ius non habebat. *l. 5. C. de modo mulct.* prædia ciuitatis locabat, publicas res à priuatis occupatas vendicabat. *l. 3. §. 1. D. de adminiſtrat. rer. ad ciuit. pertinen.* publicas ædes, & balnea quæ reſtauratione indigebant, redemptoribus ſarcienda locabat. *l. vlt. §. 2. D. de curat. Reip.* aut ipſe refici iubebat. *l. vlt. §. hic quoque. D. de muner. & honor.* quotannis rationem reddebat, *l. vltim. §. 8. D. de adminiſt. rer. ad ciuit. pertinent.*

14. Curator Kalendarij. — Curator Kalendarij pecuniam publicam fœnori locabat. *l. 1. D. quod cuiuſque. l. Gaius 11. D. de vſuris. l. vltim. §. 2. de muner. & honor.*

Hodie huiuſmodi officia, vt pleraque alia Romani imperij, ad præciſam rationem vix vlla habent reſpondentia, alij mores alios limites poſuerunt. Vt id generatim tantùm monendum ſit; vt quiſque demandatam functionem quàm diligentiſſimè obeat; negotia alijs commiſſa ne interturbet; alienæ rei ne ſe immiſceat.

Sed & hic locus moneret dicere de poteſtate Ducum, Marchionum, Comitum, Baronum, Dominorum altæ, mediæ, infimæ Iuſtitiæ, vt loquimur iam pridem; ſed tractatus is extra inſtituti noſtri præſcriptum excurreret; & eas partes omnibus ademit Loiſeau *des Seigneuries d'Offices*, nec malè executi ſunt Borell. *de Magiſt. l. 4.* atque ſexcenti alij, qui in libros, aut materias feudorum ſcripſerunt.

CAPVT II.

De Honore.

Poteſtatem honor comitatur, cùm ſicut poteſtas ita honor omnis ſit à *Domino Deo virtutum*, ab eoque vt fonte promanat in Reges, Magiſtratus, Iudices. Deo debetur, & ob illum poteſtatibus per illum ordinatis. *Omnis enim poteſtas à Deo eſt.* Paul. *ad Rom. 13.* ex eaque honor profluit, vt à ſole lumen, ſed maximè lucet in ijs, quorum vitia, vt nubes, lumen non impediunt, qui dignitatem criminibus non proſtituunt, *l. Curial. de decur. lib. 10. Cod.* qui in dignitate ſuâ vim & ius Magiſtratus non demunt. *ita Liuius.* qui Magiſtratum non pecuniâ, aut fautoribus, ſed virtutibus ambiuerunt: qui non auratis alis, vt loquebatur Euripides, volare contendunt: *Hæc enim res ipſa,* inquit Seneca *Epiſt. 115. quæ tot Magiſtratus & Iudices facit, pecunia, ex quo in honore eſſe cœpit, verus honor cecidit, mercatoreſq́; & venales inuicem facti, quærimus non quale ſit quidque, ſed quanti.* malè illud ſemper recinimus; — 1. Honor poteſtati ineſt, præſertim ſi non auro, ſed virtutibus comparetur, retineatur.

Aurea nunc verè ſunt ſæcula; plurimus auro
Venit honos.

Officijs ergo publicis ita honos ineſt, vt & latinè, & in Iure officio ipſa honores dicantur. *tit. de muner. & honor. Honor,* inquit Caliſt. *in l. 14. eod. eſt adminiſtratio Reipublicæ cum dignitatis gradu.* quam non malè inuerſam voluit Loiſeau *l. 1. de off. c. 1.* vt ſit dignitatis gradus cum adminiſtratione Reip. Honorem ſeruat Magiſtratus, ſi innocenter vixerit. auget etiam, ſi virtute excelluerit, actioneſque omnes illius à virtutis lineis ductæ videantur. *Authoritatem,* inquit lex, *obſeru. de offic. Præſ. dignitatis ſuæ ingenio ſuo augeat.* 2.

Magiſtratus honoris cauſâ aſſurgere, & de via cedere oportet. ideo Faſces eis dati, ſecures, lictores; eorumdemque numerus pro gradu dignitatis. Hinc de Tiberio imperium inchoante; *Conſulibus aſſurrexit, & deceſſit via:* didicerat ab Auguſto Iulij Cæſaris contrario exemplo inſtructo: qui *apud Sueton. præcipuam & inexpiabilem inuidiam ſibi mouit, quòd adeuntes ſe cum honorificentiſſimis decretis vniuerſos Patres ſedens pro æde Veneris genitricis excepit.* 3.

Dignitatem ſuam vt ſuis ipſi vitijs obſcurare non debent, ita nec pati, vt ab alijs imminuatur, ſed inſolentes compeſcere conuenit. *l. 15. §. vnde quærit D. de iniur. l. 1. D. ſi quis ius dicenti.*

Seuerus, cùm in Africa legatus eſſet, eum cædi iuſſit, qui temerè eum amplexus erat: Tribunus Vectium occidi, qui tranſeunti non aſſurrexerat: Aman Mardochæo crucem parârat, quòd aulâ exeunti non aſſurrexerat: Fabius filius Conſul patrem obuium equo deſcendere iuſſit: cui pater; non ſe deſpexiſſe in filio dignitatem, ſed experiri voluiſſe, an eam — 4. Non criminibus deturpetur, nec imminuant ipſi Iudices aut ab alijs minui patiantur.

tueri

tueri poſſet. Vnde rectè apud Agellium *lib.* 11. in publicis locis, atque muneribus, & actionibus patrum iura cum filiorum, qui in magiſtratibus ſunt, poteſtate collata, interquieſcere paululum & conniuere, ſed cùm extra Remp. in domeſtica re & vita ſedeatur, ambuletur, in conuiuio familiari diſcumbatur, tum inter filium magiſtratum & patrem priuatum, publicos honores ceſſare, & genuinos exoriri.

5. Honores inuicem ex gradus ac temporis ordine deferant.

Semper ergo in publicis ſeſſionibus, & proceſſionibus, atque vbicumque publica lux magiſtratus fulgere debet, ita eum habere conuenit, ne incuſari poſſit imminuti Magiſtratus: ita minoribus ſe præferat, vt maioribus cedat, inter pares prærogatiuam temporis obſeruet. *l. vt dignitatis ordo ſeruetur, lib.* 12. *Cod.*

Etenim manifeſtè decretum eſt, eum eſſe potiorem, qui præceſſerit, & illum ſubſequi quem recentius probauerit examen. *l.* 1. *de præpoſ. ſac. cubic. lib.* 10. *Cod. Quis enim*, inquit lex 1. *de conſul. lib.* 12. *in vno eodemq́; genere dignitatis prior eſſe debeat, niſi qui prior meruerit dignitatem? cùm poſterior, etiamſi eiuſdem honoris prætendat auſpicia, cedere tamen eius temporis magiſtratui debeat, quo ipſe non fuerit. Sit igitur*, ait lex 2. C. *de præfect. præt. ſedes prior antè prouectis, locus conſpectior, decernendi loquendiq́; facultas antiquior, cui eſt ſplendor adepti Magiſtratus vetuſtior.*

Id quod generatim obtinet in officijs, *l.* 1. *de præfect. præt.* militijs, *d. l.* 1. *de præpoſ. ſac. cubi.* ordinibus, *l.* 1. C. *de alb. ſcrip.* etiam poſt depoſitum magiſtratum, *d. l.* 1. *de conſul.*

Et quanquam dicta lex 1. *de offic. præt.* tempus promutionis & adeptionis codicillorum reſpiciat, tamen moribus noſtris tempus adeptæ poſſeſſionis, atque inſtallationis (vt vocant) magis attenditur, nam tunc incipit in actu poſitus peragere adminiſtrationem. quam conſiderat lex vlt. C. *vt dignitat. ordo ſeruetur*, ita vt quamuis ius dicendæ ſententię nondum ſit adeptus, tamen prærogatiuam temporis retineat, & fructibus officij potiatur. *l. ſpurij. §. minor. D. de decur.* Adeò quidem hæc obtinent, vt ſi quis dignitatem reſignauerit, & poſtmodum rurſus adeptus ſit, locum retinear, quem vltimò accepit. Anglæus *lib.* 7. *otij ſemeſtris, cap.* 8. non tamen ſi ad tempus tantùm iuſſus fuerit abſtinere delatus, eoq́; ceſſante ad prius collegium redierit. *l. maior de dignit. lib.* 12. *Cod.*

6. Honoris cauſa inuecta inſignia Principum ac magiſtratuum, & quæ?

Porrò qnia populus externo ritu capitur, vt ſua veneratio Principibus & Magiſtratibus conſtet, inuenta ſunt Monarcharum & magiſtratuum inſignia, nobilis ceremonijs ratio Imperatoris eligendi, Regis creandi, Monarcharum vnctio & coronatio, ſceptrum, diadema, diuina nomina, & honores, apotheoſes, adoratio purpuræ, dexteræ oſcula, vota pro Principibus nuncupata, per vitam Imperatorum iuramenta, lampades, & foculus, ignes prælati, feſtiuitates, oraria, plauſus, & ſi qua alia Regum & ſublimium Principum decorat adde

Et ſellam regni; trabeamq́; inſignia noſtri.

Sub Principibus Magiſtratui pro gradu cuique etiam ſua inſignia erant, quo ſpectabilior videretur. in primis toga prætexta, id eſt, purpurâ circumtexta, & cum ſecuribus faſces prælati, & ſella curulis.

Maiores quidem Magiſtratus prouinciarum, vt Præfecti, Proconſules & vicarij, mulierum imagines habebant, quæ prouincias ipſis ſubiectas inſinuabant; alij oppidorum. Prætereà codices, qui librum mandatorum repræſentabant, & vultus Principum auratæ pilæ præfixos: alijs ſigna rerum quas tractabant, vultus Principum, Magiſtratibus in publicum prodeuntibus præferebantur, *l.* 4. C. *de Iniur. l. Capital. §. ad ſtatuas D. de pœnis.* Caſſiodor. *l.* 6. *variar. in formul. conſul. Vultus etiam*, inquit, *regnantium geniata obſequij pompa præmittit.* vt hodie Archipræſules & Patriarchas præit crux Domini argentea. *cap. antiqua de priuileg. Vt ſciant*, inquit Iuſtinian. *Nouell.* 24. §. 1. & *Nouell.* 26. §. 26. *Magiſtratus, quomodo oporteat eos prouincias gerere, viſum eſt nobis non ſolùm tradere ſymbola, ſed etiam præſcribere, quomodo Magiſtratum adminiſtrare debeant.*

In auditorio etiam quo tempore cauſas audiebant, ad augendam maieſtatem Principum, cereos, ſeu lampades accendebant. Simile eſt quod iuſſit Iuſtin. vt ante ſedem iudicialem ſacroſancta deponerentur Euangelia, & ibi ab initio litis in omnibus cognitionibus vſque ad terminum, & prolationem ſententiæ permanerent. *l. rem non nouam in fin. princ.* C. *de Iudic.*

Omnibus item Iudicibus cingula dabantur; maiora, minoráve pro eorum gradu; ſine quibus Principem adire non licebat, nam *veneranda*, inquit Iuſtin. *in §. illud de Appell. in Auth. vetuſtatis auctoritas ita Magiſtratus digeſſit, vt alij maiores, alij medij, alij minores eſſent*, & pro eadem ratione numerus erat faſcium, & apparitorum, ſeu cohortalium; qui non gregatim aut bini, ternive, ſed ſinguli alter poſt alterum præcedebant.

Erant & in maioribus vrbibus prætoria, ſiue ædes, in quibus iudicabatur. *Nouel.* 24. *in princip. l. omnes §.* 1. C. *de Epiſc. & cleric. l. prætor.* C. *de oper. pub. l. vlt.* C *de Off. Rect. prouinc.* in hiſce altius tribunal ad ius dicendum: illi fortè ſimile quare eſt apud Vitruuium, *l.* 5. *c.* 1. neque enim magiſtratus alibi, quàm pro tribunali iudicare poſſunt. *l. pen. D. de inſt. & iure. l. cum ſententiam vbi Bart.* C. *de ſent. & interloc.* vnde tribunali præeſſe, & pro tribunali cognoſcere dicuntur. *l.* 5. *D. de Iud. l.* 2. *D. de re iudic.* ſicut & Epiſcopis vt hoſpitium ſit non longè ab Eccleſia præcipitur à Concil. Carth. *c.* 7. *diſt.* 41. quibus tamen quocumque diœceſis loco iudicare, & tribunal erigere licet. *c. cùm Epiſc. de off. ord. in* 6. ſed delegatis non licet habere tribunal erectum. Trident. *ſeſſ.* 24. *c.* 5. reuerſi autem ex prouincijs Iudices ponebant inſignia. *l.* 1. & *vlt. D. de off. Proconſ.* ceſſante cauſâ officij, & fine venerationis.

7. Prætoria etiam ac ſolenne tribunal.

CAPVT III.

De Iure iurando per Iudicem præſtando.

1. Semper iuſiurandum exactum à Iudicibus.

A Iudicaturis apud omnes gentes præſtari conſuetum fuit iuſiurandum. nec antè iudicia ſuſcipere ſolebant, quàm id conceptis more maiorum religioſè verbis præſtitiſſent. more militum, qui (vt ait Vegetius) non priùs militare audebant quàm ſacramento militiæ addicti fuiſſent. & poſtquam ſacramento ſoluti erant, in hoſtem amplius pugnare non poterant. Vnde Traianum Plinius dicit conſulem electum conſule ſeniore iuſiurandum præbente, & ſolemnia verba præeunte, moribus antiquis ſtetiſſe. Summa autem iuramenti de ſeruandis legibus erat. vnde Liuius *lib.* 31. *Caius Valerius, Flaccus, quem præfectum creauerant, quia flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat, Magiſtratum autem plus* 5. *dies niſi qui iuraſſet in leges, non licebat gerere; datus eſt qui iuraret pro fratre. L. Valerius prætor: plebsq́; ſciuit, vt perinde eſſet, ac ſi ipſe iuraſſet.* & (*Aſconius in Verrem*) ſortitione facta iurabant in leges, vt obſtricti religione iudicarent.

Apud Romanos olim in ſingulas cauſas ſor-
2. Romæ olim in cauſas ſingulas.
te Iudices legebantur, & mox in leges iurabant. Vnde Iuſtin. *in l.* 14. *C. de Iud. Cui*, inquit, *non eſt cognitum antiquos Iudices non aliter iudicialem calculum accepiſſe, niſi priùs ſacramentum præſtitiſſent?* Calculum vocat tabellas quibus ſententiam ſuam inſcribebant. *Cum Iudex ſit Metellus*, inquit Cic. 2. *in Verrem*, *tabellam iudiciariam iuratus accipiet.* Iubet autem ibi Iuſtin. vt Iudices in ſingulis cauſis iurent, & ſe dicit rem non nouam, & inſolitam facere. ſed tamen nouam facit, quoad Iudices, qui non in ſingulas cauſas, ſed in annos aut perpetuò dantur. vnde ibi Cic. *Cùm prætor fueris, non iurabis, quia non eſt moris.*

3. Conceptis verbis ad S. Euangelia.

Conceptis ergo verbis, & tactis ſacroſanctis Euangelijs, *l. rem non nouam* C. *de Iud.* (quia, vt Symmachus *lib.* 10. *epiſt.* 54. *licet omnia Deo plena ſint, plurimum tamen valet ad metum delinquendi præſentia religionis vrgeri*) iurabant Magiſtratus in leges, & quod iuſtius & æquius videbitur, ſe facturos. *Auth. hodie.* C. *de Iud.*

Iuriſiurandi exinde formulam ſancit Iuſtin.
4. Ex formula Iuſtin.
in Auth. vt Iudices ſine quoquo ſuffragio. §. *ſic igitur.* & pleniùs *in Auth. iuſiur. quod præſtatur de his, &c.* & *in Auth. de mandat. Princip.* §. *oportet.*

Quò & pertinet toto Iudicij tempore ſeruatas ſacroſ. literas in loco Iudicij ante ſedem Iudicialem, *ſic*, inquit *Iuſt. d. l. rem attendentes ad ſacroſ. ſcripturas, & Dei præſentia conſecrati ex maiore præſidio litos dirimunt: ſcituri quòd non magis alios iudicant quàm ipſi iudicantur, & etiam ipſis magis quàm partibus terribile iudicium eſt.*

CAPVT IV.

De Iudicis reſidentia.

TEmpus poſtulat vt Iudex deſideratis iam 1.
qualitatibus affectus, poteſtate honoreque Cogitur intra fines ſuos reſidere Iudex.
donatus, atque iuratus, ad actionem ſe accingat. in qua primum in partitione operis locum tribuimus iuriſdictioni, & litium diſceptationi. Itaque cùm extra territorium ius dicenti impunè non pareatur, neceſſarium eſt, vt deſignati Iudices quàm primùm in prouinciam proficiſci debeant. Sic & electi Epiſcopi niſi intra breuia ſpacia vt confirmentur, & conſecrentur ſategerint, iure ſuo excidunt. Trident. *ſ.* 7. *c.* 9. *ſ.* 23. *c.* 2. atque inde Iudices reſidere intra prouinciam, territorium, vrbem ſibi creditam, quàm primùm debent. adeò vt nullus prouinciæ moderator vel Romam ſine iuſſione Imperatoria adire poſſit *l.* 9. *de off. rectoris prouin.* nec fines prouinciæ excedere, niſi voti ſoluendi cauſâ, dum tamen abnoctare ei non liceat. *l.* 15. *de off. Præſidis.* vt de clericis *c.* 7. *de cler. non reſid.* Conc. Lateran. decreuit, Eccleſiam committi debere tali perſonæ, quæ reſidere in loco, & curam eius per ſe ipſum valeat exercere. quod idem eſt decretum in Ordinationibus regni Galliæ anno 1560. vt & Iudices reſiderent intra diſtrictum, & per ſe officium exercerent. eodemq́ue modo vetitum eſt, *Ne clerici vel prælati vices ſuas, vel Eccleſias ſub annuo cenſu concedant.* & antiquis Canonibus, *ne conductitijs presbyteris Eccleſia committatur, ſed vnaquaque Eccleſia, cui facultas ſuppetit, proprium habeat ſacerdotem. c. præcip.* 21. *q.* 2. Refert Gell. *lib.* 3. *c.* 2. tribuno plebis nullum diem Româ abeſſe licuiſſe. Liuius *lib.* 5. Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem fas non fuiſſe. Tacit. 3. *Annal.* annuam abſentiam, & proinde prouinciarum admini- 2.
ſtrationem Dialibus non concedi. Et quam- Nec admiſſis loci ſeruatoribus.
quam antiquitus mandari iuriſdictio, optiones ſumi, legati ſuffici, vel à ſenatu legi, aſſeſſores accipi, & locum tenentes conſtitui potuerunt, tamen Iuſtin. *Nouel.* 134. loci ſeruatores abrogauit, & in defenſores ciuitatum eorum functionem tranſtulit; & iam vetuerat anteà ne cauſæ omnes, ſed nec vllæ integræ 3.
committerentur, niſi exiles, & ob magna Ma- Nec cauſarum delegationibus ex integro.
giſtratuum impedimenta. *l.* 2. *& vlt. C. de pedan. Iud.* ſed nec id ſuffecit Iuſtiniano; ſed & addidit, vt conteſtatio nihilominus & definitiuus calculus ipſis Magiſtratibus incumberet. *Nouel.* 6. Vnde rectè hodie exiſtimatur, ciuilem Magiſtratum vniuerſam iuriſdictionem demandare non poſſe: atque inde fortè accidit, vt in emendato Codice locus datus non ſit *titulo de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio*; qui in Pandectis extat. Neque titulus *de officio eius, qui vice Præſidis adminiſtrat*, contrarium arguit: vtpotè qui non probet Præſidem vices ſuas

com-

commiſiſſe, ſed factum id erat à Principe, aut Præfecto prætorio, Præſide alibi ex eorum nutu diſtento. vt rectè Cuiac.

4. Etſi ſecus in Eccleſiaſticis.

De magiſtratu ciuili ago. nam Epiſcopi & iure poſſunt, & paſſim ſolent iuriſdictionem ſuam vniuerſam demandare Vicarijs, ſeu Officialibus. qui ideò cum ipſis vnum tribunal conſtituere dicuntur, *c. Romana. de appel. in 6.* cuius rei ratio facilis eſt, quia poteſtatem ſuam Epiſcopi à Chriſto Apoſtolis & ſucceſſoribus datam pleniùs poſſident, quàm adminiſtratores Magiſtratuum ciuilium. vt videmus hodie Duces, Comites, Marchiones (qui vt olim nomina officiorum erant, ita nunc ipſius imperij & iuriſdictionis proprietatem implicant,) Magiſtratus, Prætores, Iudices & quorùmcumque nominum officiales, ſecus quàm per leges licuit olim, conſtituere, eiſque vniuerſæ iuriſdictionis exercitium demandare.

5. Neque pluribus ſimul officijs impenditur.

Et quoniam nemo duo loca implere poteſt, & duobus locis in ſolidum reſidere; cuicumque duæ militiæ obtigerunt ſiue ex armatis, ſiue ciuilibus, debet alteram eligere, & alteram deponere. *l. 5. C. qui militare poſſ. l. 12.* ſicuti qui duo Eccleſiaſtica beneficia conſecuti ſunt, quæ vtraque reſidentiam exigunt. *c. de multa. x. de præb.* ſi tamen militia, qua decedendum eſt, inter eas habeatur, quas licet diſtrahere, clementia Imperatoris concedit eam in alium transferre, & pretium conſequi. *d. l. 5.* quod quia in beneficijs ſimoniæ ratio non admittit, per adeptionem ſecundi vacat ipſo iure primum. *d. c. de multa.* ſubtilitas tamen cupiditatis inter conceſſum titulum ſecundi, & additam poſſeſſionem pacificam cum fructuum perceptione, reſignationem prioris, penſione reſeruatâ, indies interijcit: an ſatis ex mente canonum, examinet is cuius intereſt; cùm more maiorum ſemper ſoleat cauſa penſionis à reſeruante adiici: *ne reſignans nimium patiatur diſpendium*; videatque ne ex ſecundo ſimul & primo *nimium affectet compendium.*

6. Vti nec pluribus vnus aſſidet.

Sed nec Aſſeſſorem quem eſſe duorum Iudicum permittit *lex*, *nemo C. de aſſeſſ.* & hodie Conciliorum Inſtructiones vetant ſenatores ab alijs penſiones habere, aut conſulere clientibus.

CAPVT V.

De cauſis Litium.

1. Multæ litium ſcaturigines.

SCaturigines Litium multimodæ ſunt, tum publicarum, tum priuatarum. remedia etiam multa, ſed nulla hactenus tam efficacia inuenta, quæ radicitus noxias eas herbas poſſent euellere, niſi apud eas fortè gentes, vbi neque diuinæ, neque humanæ ſunt leges, ſed omnia regum manu ac Magiſtratuum arbitrio gubernantur. *Regum arbitrio lites dirimebantur*, inquit Dionyſ. *l. 10.* *Peccatum*, vero inquit D. Paulus ad Rom. 7. *non cognoui, niſi per legem.*

Vbi ergo publicæ & priuatæ res vt lubitum eſt reguntur, his illiſve addicuntur, haud equidem magnum operæ pretium eſt varios litium anfractus ambageſque auerruncari. Vbi verò ex præſcripto res publica dirigitur, priuatorum Iura legibus diſtinguuntur, vindicantur, poſſidentur; ibi partium conflictus, illarum auxilia in rem ſuam vtrimque deuocantium, atque interpretantium, neceſſariò conſequuntur: Magiſtratuum ac Iudicum interceſſione opus eſt, copiiſque auxiliaribus patronorum, ſyndicorum, procuratorum, ſcribarum, notariorum, ſolicitatorum, aliorumque id genus plurium: qui ſæpè pro corrupta hodie natura vitia ſua ſimul in ſcenam deferunt. vnde vulgatum pridem eſt, multitudinem Legum, Iureconſultorum, ac Medicorum indicia eſſe Reipub. malè habentis. Sed quandoquidem ita cum rebus humanis agitur, vt ſine morbis, ſine litibus eſſe non liceat; illud tantùm ijs, quorum eæ partes ſunt, curandum; vt corpora, vt naturalia, ita politica ſic purgentur; vt noxij humores, qui non omnes tolli poſſunt, ita tamen cohibeantur, vt quàm fieri poteſt minùs numeroſi, minùs periculoſi morbi repullulent; præſentes curentur, futuri reſtringantur; medici in eam rem habeantur optimi, probatiſſimæ medicinæ. Medicos politicos, Magiſtratus inquam ac Iudices priori iam libro deſcripſimus. quales ſi haberi ſemper poſſent, optimè Repub. curanda ſperare non iuberent. remedia, ac medicinæ pro morbis publicis, litibus, inquam, ac cladibus publicis, tertius & quartus liber dabitur: hic porrò ſecundus litibus priuatis; vt quæ eliminari non poſſunt, ita habeantur, vt quàm minimùm noceant, quàm rectiſſimè atque expeditiſſimè peragantur.

2. Reſtringi eas oportet, vbi tolli non poſſunt.

Lis nulla, toga rara refertur à Poëtis ad vitæ beatitudinem. *Qui tecum*, inquit Chriſtus, *vult iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Math. 5.* Sic & ridet Martialis Gargilianum;

Ah! miſer, & demens viginti litigat annos
Quiſquam, cùm vinci Galgiliane licet!

3. Laudandi qui eas execrantur.

Vlpianus verecundam cogitationem eius, qui lites execratur, non eſſe vituperandam tradidit. *l. item ſi. § 4. D. de alien. Iud. mut. cauſ.* & Paulus hoc ipſum quod à lite diſceditur in cauſam legitimam tranſactionis eſſe ait, licet res nulla ſit intermedia. *l. in ſumm. de cond. indeb.* *Peruerſi ſuſcitant lites. Prouerb. 16.* Vnde vix vir bonus præſumitur frequens litigator. & ſcrupuloſi quæſtionem mouent, an Chriſtiano liceat litigare. & D. Paulus quidem Corinthios reprehendit, litigantes apud infideles. *1. Cor. 6. Act. 25. c. aliud 19. q. 1.* Sed tamen & Iudicia inſtituit Deus, & Iudices deligendos expreſſit,

4. Non tamen qui habent, ſemper improbi.

Deut. c. 1. Exod. c. 18. Gen. c. 9. & ſeipſum aſſidere profeſſus eſt. *Pſ. 82. Prou. 8.* Neq; quiſquam iniuriam pati tenetur, ac bonorum ſpoliationem, neque ea conſilia amplecti, quæ non ad præcepta pertinent, ſed ad perfectionem Chriſtianam. Non excuſauero tamen pronum ac facilem

lém litigatorem, de re modica contendentem; minùs, quæ plus habeat expenſarum, quàm emolumenti; minimè verò eum, qui cauſæ ſuæ iuſtitiam in conſcientiæ ſuæ arbitrio non priùs examinauerit; ac ne priuato affectu obcæcetur, virum probum, Aduocatum comprimis eruditum, cui genuinum controuerſiæ ſuæ ſtatum veridicè explicet, conſuluerit: tum porrò expenderit, an ius, quod ex facto pendet, probare Iudici poterit. ne illum aduerſariumque moleſtiâ, ſemetipſum ſumptibus inutilibus afficiat. Tandem cùm neque tentatâ concordiâ componi res poterit, ita in litem deſcendat, illiuſque telam pertexat, vt non tantum nihil, quod iniuſtum ſit, committat, ſed quaquà fieri poterit, charitatem fraternam nullatenus offendat.

5. Meum ac Tuum prima cauſa litium.

Plerumque enim ad hæc ciuilia duella deuenitur ob humana vitia, & maximè cupiditatem, quæ terminos *Mei* ac *Tui* numquam ſatis obſeruet. mens auari ſemper aurum, ſemper argentum ſitit, ſemper reditus computat, *c. ſicut hi. diſt.* 47. diuitias, litium primitias, per fas & nefas, per lites quærit. *c. nónne velis. diſt.* 37. *Vnde bella & lites in vobis*, ait D. *Iacob c.* 4. *nónne hinc? ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris?*

6. II. Ignorantia.

Accedit ignorantia, veritatis, & iuſtitiæ inimica, iuſti atque æqui ignara, quæ litigantes in tenebris Andabatharum more pugnantes ſimul committit: quæ ſi bonâ fide tantùm errat, quamquam nec ſatis conſultauerit, ſi non aliquâ veniâ, minori tamen irâ digna eſt, quam quæ eſt affectata. *Cunctos*, inquit Cicero *de leg. conſulunt, an lex ſit, quæ ſue poſſit ſuffragari appetitui, & cupiditati. quo ſit, vt ipſa, non Iudices periti, viam litigiis præſteut.* eoque laborare ſoleant, qui cùm de iure non ſatis guſtarint, de puluere practico nonnihil ſordidi, penè æſtimant ſe nihil neſcire, longè ab iis diſſiti qui cùm iuuentam & ſenium in ſtudiis conſumpſerunt, ſemper tamen exclamant, *Quantum eſt quod ignoramus!*

7. III. Paupertas.

Succenturiatur proximè his cauſis litium paupertas: eas gignit, ab iiſque & ipſa gignitur, mater litium, & filia litium.

Magnum pauperies opprobrium iubet
Quiduis & facere, & pati.

Multa ſunt, inquit Lactant. *lib. de Ira Dei. c.* 20. *quæ ad peccandum inuitant, ætas, violentia, egeſtas, occaſio, natura.* Sed & vice verſâ diuitiæ inflant, ſuperbi alios, iuſtitiamque deſpiciunt, in lites voluuntur,

Stultitiam patiuntur opes.

Sed & pauperes Iuris ſubſidiis pro libidine litigandi abutuntur. cùm enim ſciant Iudices debere pauperem iuxtà ac magnum iudicare, eique procuratorem & aduocatum dare, temerarias lites mouent; nihil detrahi ſibi, accedere autem iure vel iniuriâ ſeu tranſactione extortâ poſſe iactant; damnum non pati, lucrum facere poſſe: quæ improbitas, ſi quando detegatur, ſeuerè eſt punienda, nullo pauperum priuilegio digna.

Denique apud Septemtrionales populos, quos climatis frigus aduentitio calore aliquando refici ſuadet, poculorum frequentia ſæpiùs rixas, pugnas, lites creat. Ebrietas comes eſt furoris. *c. venter* 37. *diſt. c. ſanè* 15. *q.* 1. 8. IV. Ebrietas.

—— *Vt cuique libido eſt,*
Siccat inæquales calices conuiua, ſolutus
Legibus inſanis.

Sed verò, quod ſequi non rarò ſolet,

Natis in vſum lætitiæ ſcyphis
Pugnare, Thracum eſt. ſi modeſtè ſcyphi porriganiur, moderatè epotentur, ſæpè ſolent animos conciliare, rancores euellere, odia remittere, iniurias tollere, lites exſcindere. ſed eiuſmodi remedium iſti malo adhibendum eſt, quàm cautè tractanda nouacula.

Propriùs autem litem parturit & educat malitia partium litigaturientium, & ſubſidiariorum. Anthon. Faber *l.* 9. *C. tit.* 22. duas fere ſtatuit cauſas: Primam, quòd aduerſarium neuter inuitet ad concordiam; Alteram, quòd ita litem tractent, quaſi rerum ſuarum vltima cura ſit, ac breuiorem vitam, quàm litem malle videantur, improbo ac malitioſo ingenio, inuitis legibus, & Magiſtratibus eam protelent. De concordia ſemper tentanda *l.* 1. *c.* 26. latè diximus. Tela Iudicij, vt ſine vitiis forenſibus texatur porrò ſemper eſt cauendum. malitia ſanè, & nequitia generatim abeſſe debet, atque à Iudiciis calliditas omnis, verſutia, atque dolus. cui accedit calumnia, quæ propriè eſt in litibus per fraudem & fruſtrationem vexatio. *l. ſi calumniatur de verb. ſign.* vnde iura malitiæ ac calumniæ abſuturæ iuramentum prædicant. & ridet Martialis: 9. Malitia litigaturientium.

Et delator es, & calumniator,
Et fraudator es, & negotiator,
Et fellator es, & laniſta; miror
Quare non habeas, Vacerra, nummos.

Apage qui ita litigant, ideo litigant. Vetat D. Paulus 1. *ad Theſſal.* 4. nequis opprimat, aut circumueniat in negotio fratrem ſuum. Neque verò dolo, & malis artibus cauſam quamuis bonam licet tueri, niſi admodum circumſpectè; atque ita omnino, vt prudentia ſerpentina numquam comitem non habeat ſimplicitatem columbinam. *quæ de re Couar. latè,* 1. *Var.* 2. *aliiq.*

Falſitas, mendacium, ſimulatio omnino à Iudiciis abſint, teſtes falſi, & inſtrumenta. quin & allegationes, quæ vero non ſubniti ſciantur. ſed & illa arcana, quibus aliud dicitur, aliud intelligitur. *Vir bonus*, inquit Gellius, *lib.* 11. *c.* 11. *præſtare debet, ne mentiatur; prudens, ne mendacium dicat.* & Plautus *in mercat.* *Mihi ſcelus quoque videtur, me petenti preloqui mendacium, in aliis vanitas, inconſtantia, ſtultitia.* Et mentiri quidem in Iudicio mortale, niſi à circumſtantia excuſetur, 10. Vt falſitas, mendacium, ſimulatio.

tur, peccatum eſſe multi tradiderunt. *in c. nequis arbit. 22. q. 2. c. quiſquis. 51. q. 3. c. 1. de crim. falſi.* Socrates ſanè mori, quàm mendacio ſe excuſare maluit: & Papinianus, quàm fratricidium defendere falſo iure: & Thomas Morus, quàm regio diuortio iniuſtè aſſentiri, vt alij tum aſſentatores.

10. Vt litigantes laborant ſuis vitijs ita & qui eis ſubſeruiunt.

Nunc porrò quod attinet ad ſubſidiariorum vitia, credendum eſt non deeſſe qui partium affectus induant, inſtillent ipſi, ac nutriant,

Queis lites pendêre diu, vindemia quædam eſt.

Quibus, vt deſcribit Caſſiod. oculi Argi, manus Briorei, Sphyngarum vngues, periuria Laomedontis, Vlyſſis argutiæ, Sinonis fallaciæ, fides Polymneſtoris. qui in litibus nihil curant præter burſam hydropicam; clientes exugunt; vt

Non miſſura cutem, niſi plena cruoris, hirudo;

qui *docuerunt linguas ſuas loqui mendacium*, qui nec litigaturos ad litigandum inducunt, iniuſtam cauſam vt iuſtam ſuadent, lites ex litibus ſerunt, cruda adhuc ſtudia vt Apollines venditant, conuitijs & ſtrophis litigia cumulant, procacitate ac maledicentiâ animos exacerbant, piraticâ pactione quotam ſtipulantur, multis inuolucris, incidentibus quæſtionibus, exceptionibus incompatibilibus, ſupplicationibus non neceſſarijs, falſis criminibus aduerſus teſtes obiectis, malitioſis Iudicum recuſationibus, præuaricationibus lites agunt, & augent.

Sed & Procuratores ſunt quidam concinnatores litium, accipitres pecuniæ, mures aliena rodentes, rabulæ, ad rauim vſque vt Stentores clamantes, vultures togati, corui fori, ſycophantæ, Phormiones. quibus ſuccedunt litium inſtitores, ſeu ſolicitatores, Octauio Veſtrio Ianizari dicti, cautelarum architecti, conſiliorum inquiſitores ſubtiles, & detectores.

Succenturiantur & Notarij: quorum ſæpè imperitæ notæ armamentaria ſunt litigantium; pereunt contrahentium & teſtantium voluntates, dum ſæpè clauſulas, quarum vim ignorant, actui contrarias, aut à mente contrahentium alienas, inſtrumentis ſuis inſerunt, ſermonem ambiguum proferunt.

11. Ignorantia & negligentia Iudicum,

Ad extremum Iudicum ignorantia, & negligentia, qualitatumque, quas priori libro exegimus, defectus, litibus alendis ſubſeruit; quarum protelationem illis Iuſtinianus *in l. properandum C. de Iud.* non parum aſſticat. *Nullus*, inquit, *tam audax inueniatur, qui poßit inuito Iudice litem protelare.* Rapaces, violentos, ac ſordidos omitto, & pretio addictam fidem, atque religionem habentes. *Omnium*, inquit Cicero, *rerum turpiſſimum, maximeq́; nefarium, ob rem iudicatam pecuniam accipere.* quò ducit nundinatio Magiſtratuum, omnis improbitatis principium, & finis. *Nouella* 8. quibus nefas videri non poteſt quod emerint vendere. & ſi ſeuerà turpiter cenſendj ſunt accipere. *c. non ſunt 14. q. 5.* vnde *Iſai. c. 1. Principes tui infideles, ſocij furum, diligunt munera, ſequuntur retributiones.* vt equum tollant, non æquum dicunt: caſus pro amico fingunt, refingunt, neque pro diuerſis litigatoribus idem iudicant; cùm vnicum & idem verum ſit, & iuſtum. vel non auſi offendere quemquam litigantium, multas ipſi ambages mæandroſque quærunt, & in ipſis vitilitigantes non excutiunt, inferioribus Iudicibus ſine cauſa inhibent, cauſáſve auocant; contra *l. nemo c. de iuriſd. omn. Iud.* Conc. Trid. *ſeſſ. 24. c. 20.* Denique negligentiâ ſuâ & ſomnolentiâ lites quaſi veterno torpidas ad finem non propellunt; aut ipſi ius dicere tergiuerſantur; magno procul dubio delicto. *l. ſi quando. C. de teſt.* incertas & ambiguo ſermone plenas dictant ſententias; vt Oedipo ſit opus, nouiſque ſportulis; aut ita feſtinant, vt cæcos pariant catulos. Tranſeo imperitiam, & eruditi negligentium ineptiam. quò ſpectant multæ paſſim hodie inferiorum Iuriſdictiones, glebis aſſcriptæ, quibus præſident ad ſtiuam nati, & qui non niſi alieno iudicio ſapiunt. Quibus tamen aliquid tribuendum eſt, propter ſuperiorum diſtantiam, & ſumptuoſas proſecutiones; dummodo de re ciuili, & modici momenti agatur. Nam criminales certè maiori maturitate opus habent, ſi æquū olim viſum fuerit ciuem Romanū non niſi à toto populo Rom. capite poſſe damnari. Sed de his mox plura.

Nunc porrò coronidis loco & id dicendum, 12. Irrationabiles conſuetudines.
populum ipſum litium non exiguam cauſam eſſe, quando longo vſu & abuſu conſuetudines irrationales introduxit, ac mordicus defendit, quibus irretiuntur litigantes, & difficulter iure ſaluo extricantur. Eiuſmodi in criminibus ſunt multorum ſcelerum impunitas, præſertim blaſphemiæ, homicidij pecuniaria dumtaxat punitio, frequens remiſſio, veneficij negligens, aut nimis feſtina punitio: in quo crimine credere illud Iuuenalis licet:

Nulla vnquam de morte hominis cunctatio ſera eſt.

Sagarum per aquam probatio, correarum delationi ſeu nominationi nimia fides tributa nouarum nuptarū ſatrapæ delibatio aut redemptio, oblatum vaſallis à domino matrimonium vt debeant inire, ne filiæ ſine Regis licentia elocari poſſint, ne competenter à parentibus dotentur, vt adulteria, niſi coacta non puniantur, vt rei ſine defenſionibus torqueantur, vt damnatus ad mortem, ſi à virgine in maritum petatur abſolutus ſit; niſi fortè in minoribus delictis: carceratorum dura tractatio, naufragorum direptio, aduenarum non æquo cum incolis iure exceptio, luxus publicus, & prodigalitas, conuiuiorum, veſtium, ędificiorum nimius ſumptus, quotidiana nouitas. vnde vſura, debita ingentia, quæ viui, aut mortui nequeant exoluere. inde ceſſiones, & hæreditatum repudiationes, creditorum de concurſu & præcurſu contentiones ita aſſiduæ, vt in prandio obſonia: oppignorationes, fideiuſſiones, mutuo malo, dum cuique ſuum non ſufficit, pereuntium, immoderatæ dotes:

Veniunt à dote ſagittæ:

tum priuatæ, *cùm dotata regit virum coniux*; tum publicæ, exhauſtis parentibus, ac ad egeſtatem redactis, & creditoribus mariti poſt carecta

reiectis

rejectis. vt Iuuenali iam non ſufficeret

Pretmus ad centum, de moribus vltima fiat
Quæſtio:

Mille non ſufficiunt; priuati ſummas hodie excedunt, ad quas ante pauca ſecula non aſcendebant Reges & Principes. vt filiarum Regum Galliæ dos ad centum millia Francorum antiquitus reſtricta. Lomneau *en ſes Maximes l.* 1. *c.* 7. at mox

Infelix humili greſſu comitatur egeſtas.

Inde fœnus, animæ funus; quod Germanis olim Tacitus ignotum tradidit, at hodie nimium vbique notum, omneſque depaſcitur nationes, etiam ſub nomine eius quod intereſt, redituum, cenſuum, aliorumque titulorum, quos hinc paupertas, inde cupiditas inuenit. His inquam vitijs atque conſuetudinibus, quas populus aut probat, aut non ſatis improbat & exſcindit, ſeu qui eius nomine rerum potiuntur, cauſam litium præbent, ſtruem immenſam aggerunt.

13. Proceſſus. Atque hiſce potiſſimùm cauſis originem ac generationem accipiunt lites; aluntur autem longæuam vitam, ac ferè immortalem accipiunt à tela & filo quo ducuntur, & producuntur in Neſtoris annos; ordine inquam iudiciario ac proceſſu, in cuius veſtibulis, ac porticibus tamdiu ſępè partes deambulant & concurrunt, vt pluries amplius temporis ſpatium inſumant, quàm Iuſtinianus indulſerit cauſis ipſis finiendis, earumque inſtantijs perimendis: tum quòd vel Iuris ordo non ſeruetur, vel ſcrupuloſè nimiùm ſeruetur; non amputatis omnibus ambagibus non neceſſarijs ad litis conteſtationem, cauſæ ſtatum ritè cognoſcendum, definitiuum calculum porrigendum; eiuſque tandem executionem maturandam; tot ſubterfugijs, dilationum comperendinationibus, & proceſſuum gryphis intricantur lites, vt ex labyrintho Dædali citiùs euadas, & nodos Gordios exſoluas, quàm has aranearum telas.

Sed & primam inſtantiam tardo molimine decurriſſe non ſufficit; ſuccedunt appellationes, cauſæque de nouo aguntur, maiori animo, quàm de Marcello Hannibal prędicabat, quod ſiue vinceret, fortiter victis inſtaret; ſeu victus eſſet, inſtauraret cum hoſtibus certamen. vt nulla litigantibus quięs, niſi poſt annos Platonicos apud Rhadamantum ſponderi poſſit; vſque adeò, vt altiùs iam progreſſum ſit litium, & fori malum, quàm vt curabile eſſe credatur. *Deſinit*, inquit Senec. *eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores fiunt.*

CAPVT VI.

De Litium remedijs.

Nihilominus quod obtineri omni ex parte non poteſt, ſaltem vt quatenus poteſt, & quo ſe vſque vires humanæ extendunt, habeatur, ſatagendum eſt: nimirum vt ſcaturigines obturentur, vnde lites exiliunt; & quæ eruperunt, ita excipiantur, vt quàm minimo tempore viuere permittantur; vitiorumque humanorum, ex quibus naſcuntur, à quibus nutriuntur, pœnæ à legibus propoſitæ diligenter infligantur; quin & exaſperentur edictis Principum, Magiſtratuum decretis, Iudicantium arbitrijs, vt quanto altiùs creuit malum, tanto penitiùs eradicetur.

Igitur primum aduerſus lites remedium eſt Patientia, quæ ea, quæ vitare non poſſimus, leuiora facit. eam totius Philoſophiæ robur meritò vocat Plato: 1. Remedia aduerſus lites: I. Patientia.

——— Patientia cunctos
Hos ſuperat caſus

Nec malè quidam oculum vitæ prudentiam, ſal vitæ amicitiam, baculum vitæ Patientiam dixit. Sed ab eo Philoſophico remedio nec longè abeſſe oportet Theologicum aduerſus tum publicas tum priuatas lites; quod quotidie Eccleſia in Hymnis Eccleſiaſticis vſurpat, Deum precando, vt extinguat flammas litium, ne litis horror inſonet, diſſoluat litis vincula, adſtringat pacis fœdera. Accedant his Concionatores, & auditoribus ſuis frequenter inculcent illud *Eccl.* 28. *Abſtine te à lite, & minues peccatum.*

Politica porrò & iuridica remedia ſunt, vt imprimis malitia ipſorum litigantium omni modo compeſcatur. ac præſertim vtile foret reſtituto Cenſorum officio acriter eam notare, in partiumque vitia, malignitatem, ebrietatem, iurgia, periuria, religionis contemptum animaduertere, & quà patet officium Iudicis, his vitijs, vnde fluant lites, obſiſtere; & diuini verbi præconibus earum in ſacris ſermonibus deteſtationem commendare: Iudex porrò in ijs, quæ coram ſe decurrunt, nequaquam deſit, atque litigantium temeritatem, ſycophantarum, redemptorum litium damnatione in expenſas, & damna, infamiâ in bonæ fidei iudicijs, pœnis plus debito petentium, & Sacramenti religione deterreat, non diſſimulatis pœnis, quas leges proponunt: 2. II. Malitiæ vindicta.

Primò, ne potentiores aut ſycophantæ tranſcriptis in ſe aliorum actionibus alios vexent: in primis Aduocati aliíve pragmatici cum litigatoribus quocumque modo paciſcentes, ſub eorumque vmbra & nomine alios per fas & nefas exagitantes. *l.* 6. §. 2. *l.* 5. *C. de poſtul. l.* 53. *D. de pact. l.* 6. §. 7. & *l.* 7. *D. mandat. l.* 1. §. *D. de ext. condit.* Deinde Iuriſiurandi religione litigantes compeſcantur, quod maximum dirimendarum cauſarum remedium Iuſtin. appellat. *l.* 2. §. *C. de iur. prop. cal.* quod non malè in vſum acriùs reuocandum contendit Thuld. *d. l.* 4. *c.* 14. quamuis hodie conſuetudine penè emortuum ſit: ſed talis conſuetudo non mouit Lucium III. *in c. cæterum x. de Iureiur.* neque ius prius *in c.* 1. *&* 2. *x. d. tit.* Bonifacium VIII. *in c.* 1. §. *fin. eod. in* 6.

Tertiò, vt quem temerè aduerſarium ſuum in iudicium vocaſſe conſtiterit, viatica, litiſque ſumptum aduerſario reddere iubeatur.

l.79. D.de Iud. id eſt, damnum omne, & impenſas litis. *l. 1. D. ad 5. C. Turp. §. 2. Inſtit. de pœu. temerè litigant.* quamuis initio iuſtam cauſam putauerit ſe habere, & in medio litis curſu iniquitatem deprehendens, peruicaciter propoſiti tenax fuerit. Vaſq. *l. 1. controuerſ. c.41.* Guid.Pap. *q.137.* & ſi quis vexandi aduerſarij cauſâ inſtrumenta, quibus ius ſuum liquet, ſerò protulerit, quamuis vincat, expenſis mulctetur. *l.4.C. de fruct.* Eòdem pertinet, vt in cauſa appellationis non expenſarum tantùm ratio habeatur, ſed & mulctæ temerario appellanti indicendæ. *l.6.§.4.l.19. C. de appel.*

Nec abs re foret in vſum reuocari plus debito petentium, & in quibuſdam cauſis, quæ fateri oporteat inficiantium, pœnas; & infamiam in actione bonæ fidei damnatorum. quorſi tanta hodie temeritas non eſſet, ſi ex talibus iudicijs notandos ſeſe, atque ne ad honores, dignitateſq; proueherentur impediendos, præſcirent. multi potiùs tranſactionis alicuius periculum facerent, quàm atræ notæ aleam ſubirent. nunc perinde concurritur, ac ſi athletæ laudis promerendæ gratiâ è carceribus proſilirent.

3. III. Cupiditatis. Aduerſus Cupiditatem admodum profuerit ſeuera animaduerſio in eos qui *Mei* ac *Tui* terminos improbè mouerint; furtorum, rapinarum, damnorum iniuriâ datorum, aliorumque priuatorum delictorum rei fuerint. quò refertur & illorum nequitia, qui ſub velamine contractuum, aliena rapiunt. Vnde tam ſeriò leges ex bonæ fidei contractibus damnatos infamiâ notant. quæ ſi in vſum reducerentur, magna vt mox diximus, litibus amputandis nouacula daretur: in cæteris contractibus quacumque aliâ ratione, nequitia aliena concupiſcentium coërcenda eſt.

Huc etiam refertur, vt Eccleſiaſtici ac ſeculares Iudices intra veteres Iuriſdictionum ſuarum terminos ſe contineant, placidè alteri alteros ferant, ac iuuent; cuique ſuum gladium relinquant, cuique ſuus ſufficiat, Dei ordinationi reſiſtit, qui poteſtatis ſic diuiſæ terminos tranſilit. Abſint malè illi feriati, qui Imperatorem optant, qui Eccleſiæ iuriſdictionem auferat: abſint & illi qui vtramque extra finis ſpiritualis neceſſitatem ad Clerum trahant: abſit maximè Parthenius ille, qui litibus publicis exſcindendis ſummum illud remedium adſert, vt Cæſar Pontificiam omnem auctoritatem adſumat. cùm nihil potentius eſſe ad publica diſſidia, quàm huiuſmodi de rebus Imperatorum ac Pontificum contentiones, triſtia plurium ſeculorum exempla docuerint.

4. IV. Ignorantiæ. Porrò Ignorantia etiam caſtiganda eſt eorum, qui temerario furore in lites proprias, aut alienas proruunt: qui non ſine fucis de re conſultant, & verum ipſum ſine vero ſtudio ſcire, aut potiùs neſcire quærunt.

5. V. Paupertatis medela. Sed & Paupertas ad res nouas & lites mouet, atque illatas maximè retardat. Vnde Plato: *Pellenda ex ciuitate diuitia, pellenda etiam paupertas: illa enim delicias, otium, & ambitiones adferunt; hæc autem lites, ſeditionem, & turpem quæſtum.* De ea è Repub. tollenda *l.3. c. 9.* fuſiùs. cùm illa inter litigantes priuatim conſideratur, occurrit illud; *Iudica in iuſtitia pauperes. Iſaia. 11.* benignitate legum retardanda eſt, ne in lites ebulliat; reſcriptis moratorijs, dilationibus annalibus, quin & quinquennalibus iuuanda: quam non decoctor luxus, ſed fortunæ aſperitas infelicibus debitoribus aduexit. ſatiùs enim ita pauperem ſubleuari, cum aliquo incommodo debitoris; quàm vtrimque obſtinatis animis collidere, & poſt longos inſuper ſumptus inanem facere actionem, quam debitoris excludat inopia. Sed & pauperibus actoribus & reis ſubueniendum à Iudice, ne ius ſuum teneantur derelinquere indiſcuſſum, iuſſis Aduocatis, Procuratoribus, Scribis, Notarijs, alijſque Iuſtitiæ miniſtris, vt gratis eorum cauſas amplectantur, atque promoueant, quas iuſtas repererint; recepturi mercedem vel à Deo, qui ſibi factum imputat quod vni ex minimis factum eſt; vel à Republica, ſi ita laudabiles eius mores ferunt; vel à paupere, ſi ex lite victor iuſtam prædam retulerit, vel aliàs ad pinguiorem fortunam deuenerit.

Meminerit tamen ſemper Iudex illius *Exod.*
23. Pauperis quoque non miſereberis in iudicio: 6.
ſic ſumus viduis in iuſtitia debitores, quòd alijs VI. Aduerſùs ebrietatem.
iniuſtiam facere non debemus. c. ex tenore, x. de for. compet. Iuſtam igitur cauſam pauperum amplectatur, ne opprimantur; non opprimat, ne vexent; ne ad iniquam tranſactionem adigant aduerſarios.

Lites ab Ebrietate naſcentes compeſcuerit, qui ipſam ebrietatem. quo in Imperio pertinent conſtitutiones editæ in Comitijs Auguſtanis. *an.* 1500.1530.1548. *tit. de compot.* & apud Belgas Caroli V. quâ & decretum, nullum crimen per illam excuſari, ſed duplici pœnâ plecti. & Maximilianus II. ebrioſos ab Imperij officijs excluſit. Baſilides Moſcus publicè ebrios in carceres impegit, neque emiſit, niſi triduo ante paſcha. Iurgia, pugnæ, lites coram Baccho, ac deinde Iudice excitatæ, cum omni acerbitate inſpiciendæ ſunt improbitas pœnitentiam exigit, non vt alia aliam generet.

Itaque aliàs huiuſmodi ex ebrietate lites tentandæ ſunt, vt concordiâ ſopiantur: quod ſi quis renuerit, tum mihi iuſtum, quod aliàs dubium, Anthonij Fabri iudicium, *l. 9. Cod. tit. 22.* vt renuens poſtmodum ſiue ſuperet, ſiue cadat, ſemper expenſas luat; vt de contumace leges ſtatuerunt. Rectè Ariſtoteles 8. *Ethic. c.1. & 2. Politic. c. 2.* ait, legum latori circa amicitiam magis & concordiam, quàm circa iuſtitiam ſtudendum. Archidamus Rex Laced. duos amicos litigantes in fanum vocauit, arbitrum ſumere iuſſit, ipſe ſumptus, vetuit inde diſcedere, quoad in amicitiam bonâ fide rediјſſent. vt non adeò aliquando ridicula ſit cautela Cæpollæ Iudici permittentis litigantes in carcerem compingere, donec conuenerint. ſanè in re liquida quemquam ius ſuum cogere abdicare iniuria fuerit. in obſcura lite

ſumptibus

ſumptibus, incommodis, profeſſionis ſuæ queinquam lucrorumque impedimentis eximere, publicè priuatimque vtile. Noui viros quoſdam præclaros, qui, inter mercatores noſtros præſertim, arbitri nodos ad modum Alexandri diſcindere, quàm apices & argutiis perſequi maluerint. quod vtriſque ſatius eſſet aliquid de iure remitti, quàm morâ, lite, mercaturæque impedimentis detineri. neque ab eo agendi modo admodum diſſidet. *c. niſi eſſent x. de præbend.* & laudat ibi Innocentius III. etſi non ex Iuriſdictione, ſed tanquam ex prouidentia, factum.

7. VII Aduerſus Iudicij proceſſus vitia. Lites concinnare, telam malitiosè texere, fila ſubtilia nectere, calumniari, tergiuerſari, dolis. malis artibus graſſari, falſitate, mendacio, ſimulatione obrepere, vera falſis intexere, falſa veris, laruam induere, perſonatum agere, omninò. Cuiquam permittendum non eſt. nuda eſt veritas: veritatis amantes Iudices ſi terribiles ſe ijs præbuerint, qui his vmbris cauſam ſuam commendauerint, facilè eas noctuas diſſipabunt: ſi ſola Catonis præſentia Romanæ iuuentutis inſolentiam potuit in theatro Veneris continere, nec dubitabunt id ſibi incumbere, qui meminerint ſe iurare ſe *cum veritate lites dirempturos, l. rem non nouam. C. de Iudic.* adeoque id affectaturos quod eò ducit. cui quidpiam demandatum eſt, ea omnia cenſentur eſſe commiſſa, ſine quibus ad alterum perueniri non poteſt. Ea igitur omnia, ſine quibus ad veritatem perueniri non poteſt, omnibus ea modis quærenda Iudici; vmbræ, ac noctuæ diſcutiendæ. inde iuramentum veritatis quæſtiones, & tormenta, à legibus inuenta ſunt: & teſtes cenſuris ad veritatem dicendam coguntur: *x. de teſt. cogend.* & ſi veritatem peruerterint, falſi pœnâ puniuntur. *l. 4. §. 1. ad leg. Cornel. de falſ.* Falſus orator caret impetratis.

Sed & qui Iudici mentiri præſumpſerit, cauſa vt cadat, in pari vtriuſque partis caſu, quaſi contra mendacem ſit præſumendum, admodum ratio ſuadet. Sed & pœna mentienti in iudicio conſtituta eſt, de qua Tuſcus *V. Mendax. concl.* 188.

Enimuerò accuratiſſimum remedium foret iterum Cenſorum hîc officium impendere, qui litigantes tam principales, quàm ſubſidiario, mendacio, &, quæ eò refertur, ſimulationi deditos notarēt, ac cenſoriâ pœnâ coërcerent.

8. VIII. Aduerſus vitia ſubſidiariorum. Quod ounc pertinet ad ſubſidiariorum vitia; Ad officium Iudicis pertinere tradit Vlp. *l. 9. §. 2. D. de offic. proconſ. non diſſimulare ſi quos cauſarum conciunatores vel redemptores deprehendat: Si Iudex,* inquit Iuſtin. *Authen. de Iud. c. 7. aliquam ſenſerit malignitatem ab aliquo miniſtrantium fieri, expellat quidem auditorio ſuo eos, qui non cum vtili opinione cauſis vtuntur.* Incumbet ergo ei vt Procuratores, Aduocatos, alioſque litium ſubminiſtros intra legum præſcripta coërceat, ne cauillentur, malignentur, tergiuerſentur; ne lucro ſuo ciuilia illa bella ſerant, aut gerant. & Procuratorum quidem, vt hodiè ſunt ingenia, ſæpè lucri causâ, ſæpiùs negligentiâ multus ſudat labor in fuga reorum, in texendis dilationibus, proferendis ijs in ferias alioſque terminos; quibus condemnatio, quam ex longinquo vident, prorogetur. qui etiam actorum partes agunt, dilationes à reis petitas, ita oppugnant, tanquam qui vincere nolint; vtpotè ſalarium aucupantes in ſingulos terminos conſtitutum; & cùm cauſam, litem, totumque negotium procurare deberent, vix aliud agunt, quàm vt terminos iudiciarios obſeruent, clientibus curam, & ſollicitudinem cauſæ, & eos frequentandi neceſſitudinem relinquunt. Iudicis erit ſordidè malignum hunc animum seriò compeſcere; conſuetudinem malignè ſordidam abrogare, vt, quod voluerunt enixè Impp. *nemo ex induſtria protrahat iurgia; nam ſi Iudices*, inquit Iuſt. *in l. 11. §. 1. C. de Iud. voluerint, nullus tam audax inuenietur, qui poſſit inuito Iudice litem protelare.* Iubet proinde Conc. Triden. *ſeſ. 25. c. 10. in fin.* Iudicibus omnibus terminandis cauſis quantâ fieri poterit breuitate ſtudeant, ac litigatorum artibus, ſeu in litis conteſtatione, ſeu alia parte differenda, modis omnibus occurrant. & ſicut iure ciuili cauſis terminandis, ſeu inſtantiæ finiendæ terminus fuit præſcriptus; ita idem Concil. *ſeſ. 24. c. 20.* maodat, vt lites omnes intra biennium terminentur, alioquin liceat partibus ſuperiorem Iudicem adire.

In Aduocatis porrò cauere etiam Iudices conuenit iure-iurando in ſingulas cauſas *l. 14.* 9.
§. 1. C. de Iud. ſi videbitur exacto, ne cauſæ improbæ patrocioentur, ſiue ab initio, ſiue poſtquam progreſsâ lite talem deprehenderint. ſed neque vanâ ſpe fallant litigantes. vt Ciceronem imirentur, qui *lib. 2. de Orat.* ita de ſe refert, *Soleo dare operam, vt de ſua quiſque re me ipſe doceat, & vt ne quis alius adſit, quò liberiùs loquatur, & agere aduerſarij cauſam, vt ille agat ſuam, & quidquid de re ſua cogitauerit, in medium proferat. Itaque cùm ille diſceſſit, tres perſonas vnus ſuſtineo, ſummâ animi æquitate; meam, aduerſarij, iudicis.* Ita fiet quod promittit Fab. *Fingat*, inquit, *apud ſe agi cauſam, & quid eum mouiſſet de eadem re pronuntiaturum, id potentiſſimum apud quemcunque agetur exiſtimet, & eum rarò fallet euentus, aut culpa Iudicis erit.*

Dubiam cauſam ſi defendant vt probabilem, (vt ſine crimine poſſunt. Sot. *de Iuſt. & Iur. l. 5. q. 8. art. 3.*) clientem ſuum certiorem reddent, vt deliberare poſſit, litis euentum expectare, aleæue ſe ſubiicere, an tranſigere malit; quod tum ſuadebunt in dubio ſemper Aduocati, ſi viri boni ſint.

Verboſitatem etiam eorum conſtringent Iudices, cogentque, vt *hæreant ſemper in cauſa, & quod Iudici probandum eſt, omiſſis cæteris argumentis, in eo mentem orationemq; defigant,* Cic. *l. 2. de Orat.* vbi ſcilicet ſit rei ſumma: nam ferè accidit, vt in cauſis multa dicantur, de paucis iudicetur. Fab. *lib. 5. c. 13.* quod ſi tenerent Aduocati ſatis, & curarent Iudices; vitarentur ingeotia ſcriptorum volumina: quorum lectio à Iudicibus plus nunc temporis, requirit, quàm iure exigat tota cauſarum actio; & iudi-

ciorum agendorum apud Romanos ratio atque vſus poſtulabant. quod inſigniter probat Marcelli exemplum, *in l.3.D.de hu qua teſtam. delen.* quod accuratè proponit Thuld. *de cauſ. corrupt. Iud. lib. 4. c. 18.* boni Medici eſt non ſanare tantùm, ſed & celeriter. *ſed indoctis dicunt omnia, doctis eſt electio, & modus.* Fab. *lib.2. c.18.* qui paulò pòſt; *detrahere doctrinam aliquid orationi, vt limam rudibus, & cotes hebetibus, & vino vetuſtatem.* cui rei valde nocet hodiernus vſus Aduocatorum, ſalaria pro numero pagellarum, articulorum, vel linearum taxandi, ac ſi ignobilis pictoris tabulas, æquo cum Apellis pretio æſtimes. quod ſtomachabundus exagitat Thulden. *d. lib.4. c.11.*

12. Vt hodie res ſunt, quantum abſumus à dignitate Romanæ Reipub. adeoque cauſarum, ſenatorum, oratorum, & iure-conſultorum, legis Cinciç generoſitas laudari, nihil eius ſperari poteſt. ſed neque immota manſit apud Romanos Repub. *nunc mole & magnitudine ſuâ vacillante.* Tac. *lib.1.* quanquam enim res ſanctiſſima ſit ciuilis ſapientia, & quæ pretio nummario non ſit æſtimanda, nec dehoneſtanda, *l.1.§.5.D.de ext.cog.* (nam ſi in dignitate poſiti lucro pecuniaque capiantur, velnti abiecti; atque degeneres inter viliſſimos numerantur: *l.6. §.5. C.de poſtul.*) tamen & Nero permiſit, Suet. *c.* 17. vt litigatores pro patrocinijs certam iuſtamque mercedem darent. Obtinuit ergo, vt in honorarium centum aurei capi poſſent. *l.1.§.12.D.de ext.cog.* ſed rectiùs, ex *l.1.§.10.D.eod. in honorarijs Aduocatorum ita verſari Iudex debet, vt pro modo litis, pro Aduocati facundia, & fori conſuetudine, & iudicij, in quo erat acturus, æſtimationem adhibeat.* Fori conſuetudinem admittit lex, ſed non quæ ad corruptelam pertinet.

13. Itaque quantiſper in pagellas, articulos, lineas æſtimationem, quæ paſſim ferè inualuit, è foro mittere non poſſumus, ſaltem Iudices quem concinnaſſe cauſam, & in plures pagellas, & periodos citra cauſæ meritum produxiſſe deprehendent, lucro quod inde ſperauerat, priuent; ſi quem ſtrictis verbis cauſam amplè comprehendiſſe, & laconiſmo veritatis ſimplicitatem iuuiſſe, præmio vltra pagellarum numerum, pro ſtudio, & nòn diuagata facundia donari curent. multi enim verba extendunt, quòd alioquin digna ſtudio merces eſſet defutura. ita fiet, quòd ſponte Cauſidici verboſitate carere volent, & ad compendia redigentur Iliade maiora volumina. de quibus, ſi vmquam de alijs Callimachus, rectè dixeris, *magnum librum, magnum malum.*

Alterum Cauſidicorum vitium maledicen-
14. tiam etiam compeſcent Iudices, agentque *vt Aduocati ita præbeant patrocinia iurgantibus, vt non vltra, quàm litium poſcit vtilitas, in licentiam conuitiandi & malè dicendi temeritatem prorumpant; agant quod cauſa deſiderat, temperent ſe ab iniuria. l.12.C.de except. nam ſi quis adeò procax fuerit, vt non ratione, ſed probris putet eſſe certandum, opinionis ſua imminutionem patiatur. nec enim conniuentia commodanda eſt, vt quiſquam negotio derelicto, in aduerſarij ſui contumeliam aut palàm pergat, aut ſubdolè. l.6. C.de aduoc.* adeò quidem vt nec conſenſus, aut mandatum eius, cuius cauſa agitur, Cauſidicum ab iniuriæ pœnis excuſare debeat, non magis quàm mandatarium homicidam alterius iuſſio, niſi fortè quæ proponuntur ad cauſæ defenſionem faciant.

Sed & ſilentium ſeruari vbi tribunal eſt 15.
Iudicum, tum dignitas eorum, ac reuerentia exigit, tum ratio; ne aures Iudicum obtundantur, ne cauſas dicendas non audiant, ne non intelligant; ideoque rectè Iſaiæ *c.32. Erit opus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ ſilentium.* Quod ſi igitur nimium obſtrepant Aduocati, & verba clament, non rationes; remouere eos Iudex poteſt; vt fecit Antonin. Imp. *in l. proximè. D.de hu qua in teſtam.delen.* Speculator *tit. de aduoc. n.12.verſ.nam Iudex.* ita & refert Ant Pannon. *de dict.& fact. Alphonſi, lib.4.c.38.* cùm Medicus quidam Gallus, acutiſſimus quidem, ſed ſophiſta, ad agendas cauſas acceſſiſſet, forumque omne ſophiſmatibus inuolueret, Alphonſum ei forum prohibuiſſe, decreto addito, vt lis omnis quam ille ſuſciperet, iniuſta cenſeretur. ſic Origenes ciniphes & ranas, quibus Ægyptij ſunt percuſſi, vanam dialecticorum garrulitatem, & ſophiſtica argumenta intelligit. *c.7. diſt.* 37. gaudet veritas ſimplicitate; audiatur modò, & introſpiciatur: non clamoribus protegenda eſt, non vt bellum buccinas admittit, non ei placet

— Clamorque virûm, clangorque tubarum:

non mores Næuoli;

Cùm clamant omnes, loqueris tu, Næuole, ſemper.

Reciprocam vult cauſæ dictionem modeſtam, non ſtrepitum inciuilem, ſed ſilentium reliquorum, quorum vices, aut functio non eſt loqui. Vnde apud Romanos Secretarium dicebatur locus, in quo cauſæ iudicabantur. Conſtantinopoli Silentium locus conſilij erat. Paul. Diac. *hiſt. miſcell. l.21.* refert Leonem celebraſſe ſilentium in tribunali decem & nouem accubituum aduerſus imagines. erat & ſchola ſeu collegium Silentiariorum, qui curam haberent, ne quis in palatio ſtrepitus excitaretur, ſed ſilentium ſeruaretur. Apud Perſas ſilentij quoque numen colebatur.

Hæc vitia à ſtirpe reciderentur, ſi & cauſi-
dicorum aliorumque pragmaticorum modera- 16.
tus eſſet numerus; boni tantùm, non vaniloqui, non turpis lucri cupidi, non qui primoribus tantùm labris Aſtrææ fontes guſtauerint, non quorum opinio vllatenus eſt imminuta; ſed qui ita ſe habuerint, vt per hunc gradum meritò illis ad altiores dandus ſit aſcenſus, vt pluribus exequitur Thuld. *d. lib.* 4. nam ſuprema illa quam deſiderat iudiciorum emendatio, ab alio quàm à ſupremo Principe, qui omnia poſſit & velit, ea vixdum ſperari poteſt.

Eademque cautio circa Notarios, Scribas, 17.
& Solicitatores adhibenda eſt. quos olim Ca- Notariorum.
to fragili pennâ victum quæritantes in ordinem

nem redegit, vitia coërcuit, faſtum & arrogantiam repreſſit.

18. Denique vt à capite & corde vita fluit, adeoq́ue temperatura vitæ omnis, & ſanitas; ita in iudicijs fruſtrà quæras malorum ſucciſionem, ſi caput ſit languidum; ſi Iudex inquam ipſe laboret, ſi vitijs ipſis vrgeatur, quæ in alijs exſcindere eum oportet, cuius non tantùm negligentia illa in alijs prætereat, ſed exemplum in reliquis parturiat.

IX. Iudicum.

——— Exempla parantur,
Cùm Iudex, alios quod monet, ipſe facit.

Ad Iudicem itaq́ue pertinet rerum om-
19. nium diligentiſſimè ſatagere, quibus breuiſſimus cuique liti curſus detur, fomenta & occaſiones litium tollantur, & quidquid eſt remorarum, ſecundùm leges ipſæ ſaltem dirigantur, & dirimantur, ſecundùm communem legum ratione nixam interpretationem: officium non nundinatione, aut ambitu adeptum, non malis artibus quæſitum, melioribus exequatur; ex forma iuramenti regat, conſulat, iudicet. omnes quidem Deum ipſum iudicijs ſuis intereſſe ſibi perſuadeant, illum ſolum & Iuſtitiæ præcepta præ oculis habeant, ab eo pœnas ſibi imminere etiam illi credant, qui nulli hîc rerum geſtarum dare rationem tenentur. alij porrò meminerint ſe vel ad ſyndicatum vocandos, vel alias ad pœnas iniuſtè per ſordes, vel malitiam iudicantium. improbi ſcilicet vt cingulo exuantur, & honore priuentur. *l. Iudices. C. de dign. l.* 12. ſed & qui officio defuerint, emolumentis, quæ ex eo acquiſierint, ſpolientur. *l. Iud. C. de annon. & trib. l.* 10. & ſuperiores quidem ſiue per appellationem ſiue aliàs aditi diligentiſſimè deſpiciant, ne inferiores in litibus cognoſcendis & finiendis delinquant. Principes etiam conſultiſſimum eſt non tantùm optimos quoſque rebus iudicandis admouere, ſed reſciſcere an ſibi ſimiles maneant, an in melius mutentur; quales Magiſtratus oſtendat viros, quin & ipſoſmet interdum, quantum maiora Reip. negotia patiuntur, iudicijs intereſſe & præeſſe. Fecit id Auguſtus, Seuerus, Traianus, Adrianus, Antoninus, multiq́ue alij Romani Principes; Carolus Magnus, Lotharius I. Philippus Auguſtus, Carolus Sapiens, Ludouicus XII. alijq́ue Germanorum & Francorum Reges, Robertus III. Schotorum Rex; Carolus Audax Belgarum Princeps, Parlamento Mechliniæ à ſe inſtituto iuri ibi dicundo ſæpiſſimè ipſe præfuit, eoq́ue Iuſtitiæ, & Imperij Belgici à patre conditi ſupremam ipſe poteſtatem inſigniter ſtabiliuit.

Sed & illud ſuperiores Iudices ſeruare opor-
20. tet, & mirum in modum ad minuendas lites facit, ſi, vt ipſi inferiores Iudices neminem opprimant, aut concutiant, diligenter animaduertunt; ita etiam ipſos litigantes, (qui dicere ſolent, ſe malos Iudices fuiſſe perpeſſos, perperam & iniquè iudicatum, quamuis manifeſtâ veritate fuerint ſuperati, appellationis remedio, non ad euadendam ſed inferendam oppreſſionem abutentes) non damnatione tantùm in expenſas; quæ liberaliter contra tales ſycophantas taxandæ ſunt; ſed etiam mulctâ inſigni ob temerariam & malitioſam appellationem caſtigent. Ita abhorrebunt à litibus formidine pœnæ; iudicijs, ac Iudicibus ſua conſtabit auctoritas, & honor: qui omnibus Iudicibus eſt impendendus. *l. om. C. quando prouocare non eſt neceſſ. c. vt debitus de appellat.* id enim agendum eſt diligenter, quod Cicero 3. *de leg.* monet, vt ſubditi non ſolùm obtemperent, obediantq́ue Magiſtratibus, ſed vt eos etiam colant, diligantq́ue; & quod monet D. Paulus *ad Gal. 5. ſi inuicem mordetis, videte ne ab inuicem conſumamini.*

Quò etiam refertur, ne Iudices ſuperiores, 21.
facilè aduerſus inferiores querelas recipiant decreta inhibitiua, & cauſarum auocatoria emittant, vnáve iuriſdictio quomodocumque alteram extra iuris præſcripta ne impediat, ſed iuuet potiùs, atque in vnum conſpiret: vt plures equi currum iuſtitiæ trahentes loco quique ſuo.

Enimuerò aduerſus inueteratas conſuetudi- 23.
nes irrationabiles, litium plurimarum genitrices, quæ populari errore inducuntur, inſurgere eos oportet, penes quos rerum ſumma, & populi regimen. Neque eam in rem quidquam efficacius, quàm vt omnes paſſim obſeruatę conſuetudines ad Principem mitti iubeantur, vt in eius ſanctiori concilio examinentur. quæ contra rationem ſunt, reprobentur; quæ ratione nixæ, emologentur. Ita ſæpiùs conſtituêre Principes noſtri, quorum Belgicæ ditiones ferè ſunt omnes conſuetudinariæ; & nouiſſimè Albertus & Iſabella *edicto an.* 1611,

X. Aduerſus conſuetudines irrationabiles.

Naſcituris porrò prauis conſuetudinibus ite- 22
rum reſuſcitandum atque opponendum eſt Cenſorum officium, qui mores ſenſim obrepentes aut validè prodeuntes ſiſtant, diſturbent, atque exterminent, luxum publicum, priuatumq́ue notent, in decoctores animaduertant, filios-familias prodigos, & Macedonianos creditores coërceant, omnes qui cenſum niſi poſt omnia Kalendaria maculata non putant, qui vſuris res augent, & qui abſorbent. vnde exinde creditorum inter ſeſe, & cum debitoribus lites. quibus illud cenſorium Martialis præcinendum foret;

Et Iudex petit, & petit patronus,
Soluas cenſeo Sexte creditori.

Huiuſmodi decoctorum lites vt breuibus terminis circumſcribantur, & ſolutio mox indicatur, ideò expedit, vt ea amaritudo à reſidui conſumptione deterreat, aut ſaltem tempeſtiuè creditoribus quod ſuum eſt tribuatur. aliàs commiſeratio crudelitas eſt: vt & illa Romana, quæ debitorem pluribus creditoribus ſecandum dabat, terrebat tamen. Ago de decoctoribus; nam alijs debitoribus per fortunę iniquitatem in ſœlicibus non ſunt auferenda miſeranda iuris remedia, ſed nec illa tamen, quod ſæpè ſolet, litibus implicanda, quæ Iuris beneficium inane reddunt.

Vſurarum voraginem & vſurariorum, qui
fœnerando iudaizant, hydropicam, & nun-
quam expletam ſitim ſi Magiſtratus, quantum
neceſſitas permittit, præſciderit, magnam etiam
partem litium abegerit; ſi Montes pietatis, qui
aut gratis, ſi ſufficiant eleëmoſynæ, aut modi-
co interuſurio, quantum aceruus pecuniæ redi-
tuum, ſumptuum, expenſarum annexum dum-
taxat habet, mutuentur; populi pauperies mag-
num ſubleuamen ſenſerit; vt experientia Bel-
gica teſtatur.

Si dotium immenſam largitatem Principes
reſtrinxerint; multas familias conſeruauerint.
Mahomet quidem ſine dote ſponſas nubere
voluit, ſed difficile id impetratu. Apud Ro-
manos non omne patrimonium in dotem da-
re licuit. Apud Venetos, Maſſilienſes, Polonos
ſumma quæ excedi non poſſit, præſcripta ſal-
tem ad ratam aliquam verè poſſeſſi patrimonij
dotes reſtringi, admodum proficeret familijs
non exhauriendis, & litibus minuendis, atque
virtuti ante nummos quærendæ, ac denique
concordiæ publicæ: vt videtur Plauto;

Si opulentiores pauperiorum filias
Vt indotatas ducant vxores domum
Et multo fiat ciuitas concordior,
Et inuidia nos minore vtamur, quàm vtimur.

Nunc litigatur de dote promiſſa non nume-
rata, nunc de inofficioſa, nunc de ſoluto ma-
trimonio repetenda, nunc ad inopiam marito
vergente conſeruanda, nunc de illius ante alios
creditores prælatione, nunc de rerum in do-
tem datarum iniuſta æſtimatione, & ſexcen-
tæ aliæ quæſtiones mouentur, ceſſuræ foro
cùm virtus vxorum maius in dote momen-
tum feret, quàm pecunia.

25. Sed & delictorum, quæ paulò antè propo-
ſuimus, aliorumque impunitas magnam ſege-
tem litibus ſubminiſtrat. demeti eam ergo o-
portet, & materiam mali ſubtrahi, in aliaque
crimina omnia & reos quàm diligentiſſimè
inquiri, & puniri. modis tamen à iure, & ſpe-
cialiter famoſo *c. qualiter & quando. x. de ac-
cuſ.* approbatis. Qualis non fuit Conani Scho-
torum Regis arca perforata, in templo cuiuſ-
que vrbis poſita, in quam cuilibet incognito
libellum accuſatorium immittere, additis cri-
minis conſciorum nominibus, & reo damnato
parte media bonorum delatori cedente. ſed
neque nebulonum fraudes probandæ, neque
Principes per præmia delatores excientes; *apud
quos plena*, inquit Polyb. *omnia ſuſpicionum, &
vix ſecreta domuum ſine formidine. Delatores*, in-
quit Tacitus 4. *Annal. hominum genus publico
exitio repertum, & pœnis nunquam ſatis coërci-
tum. &* Tiberius *quidem tantùm licentia delato-
ribus dedit, vt plerique criminum poſtulati ante iu-
dicium ſupplicium præuenerint.* Sed probius re-
medium Platonis, vt delatores publici, viri
probi, iuratique ordinentur, ad perquirenda
maleficia, *lib. 3. de leg.* & ad eum morem apud
Eccleſiaſtica tribunalia teſtes ſynodales, &
promotores inſtituti, & in foro ſeculari ſcul-
teti, baillui, droſſardi: qui ex officio crimina
perſequuntur, quaſi publico nomine. ſed de
his alibi.

Impræſentiarum autem ſufficit monuiſſe, 26.
crimina quàm diligentiſſimè perſequenda, nec
flaccidè, ſed ex Iuris rigore, cum lenitate pu-
nienda; idque quàm celerrimè, vt vulnus per
crimen Reipub. inflictum, antequam putreſ-
cat, vindictam remediumque accipiat. rarò
enim medicina prodeſt, ſi venenum in corpore
diu latere permittatur. crudelitas acerbiſſima
eſt, quæ trahit pœnam;

*Morſque minus pœna, quàm mora mortis
habet.*

Quos tenet carcer incluſos, aut conuictos
velox pœna ſubducat, aut liberandos cuſtodia
diuturna non maceret. *l. 5. C. de cuſtod. reor.* vbi
Gratianus Iudicem deſidem, ac reſupinâ cer-
uice tantùm titulum gerentem, extorrem im-
petrata fortuna decem auri libris mulctat. Le-
gale ſpatium criminalibus litibus terminandis
biennium eſt, atque ad breuius reſtringi poteſt
ſi rei per ſe cauſam dicant, & ſine fucis cauſa
peragatur. Et quidem in appellationum in-
ſtantia Pius V. ſanxit, vt niſi intra menſes ſex
expediantur, Iudex primæ inſtantiæ pecunia-
riam pœnam poſſit exequi, ſine appellationis
præiudicio. In Prouincia Mechlinienſi curiæ
Eccleſiaſticæ ex ſtatuto obſeruant, vt ſenten-
tiæ quæ non excedunt 50. floren. executioni
mandentur, & in criminalibus cùm eam ſum-
mam mulcta excedit, expenſarum tamen fiat
executio. & Trid. *ſeſ. 24. c. 20.* niſi infra bien-
nium cauſæ Eccleſiaſticæ fuerint terminatæ,
facultatem facit partibus ſuperiores adeundi,
qui cauſam in eo ſtatu aſſumant, & quàm pri-
mùm terminent. idemque Concilium appel-
lationes reiicit, à ſententijs non definitiuis
aut definitiuarum vim habentibus.

Et apud Belgas pleriſque locis in crimina- 27.
libus non admittitur appellatio in iudicijs ſe-
cularibus. Optandum tamen eſſet ne à paucis
ruſticis eæ ſententiæ ferrentur, ſed cauſæ co-
ram ijs inſtructæ pro reorum commoditate, &
ne inferiorum dynaſtarum Iuriſdictio exſcin-
di videatur, ad ſuprema Principum tribunalia,
aut criminales aliquot aſſeſſores perpetuò à
Principibus deſignandos mitterentur, ex quo-
rum cenſura ſententia diceretur. quoniam de
capite hominis nulla cautela nimis cauet. qua-
re & captura nec leuibus indicijs, nec leui cau-
ſâ facienda eſt, nec ſqualida, obſcura, ſeu aliàs
præter cuſtodiam incommoda, neque compe-
dibus & manicis facienda eſt. nam id ad tor-
menta & pœnas pertinet; iuxta *Pſalm. 149.
Ad faciendam vindictam in nationibus, increpatio-
nes in populis: ad alligandos reges eorum in com-
pedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.* Sed
nec ad torturam deueniatur niſi ex indicijs le-
gitimis, claris, & delicto proximis. quorum
copia reo etiam non petenti fiat (quanquam
Interp. edicti 1611. data 28. Nouemb. 1611.
in criminalibus id vlteriùs non fieri iubeat,
quàm ſit hactenus conſuetum) de corpore de-
licti conſtet: moderata humani Iudicis arbi-
trio,

trio, & pro qualitate ætatis, ſexus, roboris torquendi, ſit tortura. nec repetenda, niſi ex vrgentioribus nouis indicijs, nec vnquam ferè vltra vicem tertiam; nec ad complices nominandos; neque enim eculeo ea nominatio exigenda eſt, quæ & ſine eo facta exilis fidei habenda eſt.

28. Denique vbi appellationes admittuntur, ſatiùs eſſet ſine intermedijs ad ſupremos Iudices acta referri, & ſi ab interlocutorijs appellatum fuerit intereà, non omitti inſtructionem cauſæ criminalis, quo nihil temporis depereat reo liberando, vel publicæ vindictæ; quam bis dat, qui citò dat; nam vt impunitas delicta prouocat, ita & dilatio, quæ temporariam vehit impunitatem.

Sed & delictorum, litiumq́ue criminalium occaſiones amputandæ ſunt. Lupanaria omninò, vbi poſſunt, tollenda. Ludi & aleæ prohibendæ, vnde naſcuntur tumultus, rixæ, cædes, iurgia, iniuriæ, conuitia: quarum actionum, vbi mors ſecuta non fuerit, ex tabulis legum Brabantiæ officiario prompta mulcta eſt, & apud Antuerpienſes huiuſmodi inter partes actionibus cognoſcendis, & maximè componendis Iudices ſpeciales dati ſunt, ſub nomine *Pacificatorum*. Sed & otioſorum adeoq́ue vitioſorum inſpectio neceſſaria eſt; nam ex otio exæſtuat magna malorum cohors, & inde litium. quibus præcauendis Ægyptij apud prouinciarum Præſides profiteri tenebantur, vnde viuerent, quî ſe familiamq́ue alerent, quam artem, aut diſciplinam exercerent.

Ad extremum, proceſſus ipſe & ſtylus iu-

29. Proceſſus ſtylus.

diciarius à næuis ſuis omnibus eſt purgandus, in eoq́ue Iudicis induſtria ſummoperè præſtat in eo quidem corrigendo, ſicubi per vitia temporum noſtrorum eſt corruptus: alioquin in eo quàm accuratiſſimè obſeruando, vbi non eſt vitiatus. Generaliſſimum porrò vitium in longæuitate, ac ferè immortalitate litium conſiſtit. vnde & vniuerſale Concilium Trid. monet *ſeſ. 25. c. 10.* omnes Iudices, vt terminandis cauſis quantâ fieri poterit breuitate ſtudeant, ac litigatorum artibus, ſeu in litis conteſtatione, ſeu aliâ parte differenda, modis omnibus aç termini præfixione, aut competenti aliâ ratione occurrant. Cui celeritati promouendæ præconem in iudicijs optat Anthon. Fab. *C. l. 9. tit. 22.* qui litigantibus ſemper inclamet *Hoc age*. vt dilationes non neceſſarias non exigant, neque Iudex concedat. Quare Feriæ etiam non in populo feſtæ, & quæ vocantur feſta palatij, tollendæ videntur, aut ſaltèm minuendæ: ex ratione etiam quæ eſt apud Tacitum *lib. 3. ſi pro benignitate Diuis grates agerentur; ne totum quidem annum ſupplicationibus ſufficere; ideoq́, oportere diuidi ſacros, & negotioſos dies: quibus diuina colerentur, & humana non impedirentur*. Et litigantes per ſeſe potiùs audiantur, quia lites, vt rumores, & fama, eundo creſcunt. & quantum fieri poteſt, ſummariè ſemper procedatur. Sed & Faber alterum breuiendarum litium remedium ſuggerit Compromiſſum, de quo iam pluries, ſed maximè *l. 1. cap. 26.* alij alia, nemo autem admiſerit monomachiam, ſimileſq́ue modos olim vulgares, hodie apud Polonos, Moſcos, & quoſdam alios populos etiamnum vſitatos: quæ furioſa ſunt remedia, & Dei tentatiua. Comitia etiam populi ſubito arbitrio iudicantis periculoſa ſunt. nullius rei bonus author populus cenſetur, niſi boni ductores præeant.

CAPVT VII.

De breuitate & ordine Iudiciorum.

1. Cauſæ ſtatus notatur, intelligatur.

ALlaborare Iudices quàm diligentiſſimè oportet, vt ſciant quæ inter partes controuerſia agitetur, id eſt, ſtatum cauſæ intelligant: eò enim omnia dirigi oportet, vt rectè Eſchin. *in oratione contra Xenophontem* à Iudicibus petit, ne Demoſthenem permittant euagari, ſed dicere de ipſo ſtatu cauſæ cogant. *Errant conſilia noſtra*, inquit Senec. *epiſt. 71. quæ non habent quò dirigantur*. ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Et quanquam Thulden. *de cauſ. corrup. Iud. lib. 3. c. 13.* 14. 15. 16. multa præclarè de cognoſcendo & conſtituendo cauſæ ſtatu diſſerat, quædam ta-

2. Ita breuiter, vt non confuſè.

men ex antiquitate rediuiua facit, quibus poſteriores ſanctiones, præſertim Canonicæ, diſtinguendis, illuſtrandiſq́ue laborioſam operam dederunt, quarum fructum non parum perditum iremus. dum enim iure negat alias dilationes dari, quàm quæ quærendis probationibus, & teſtibus debeantur, redigit omnia in vnam ſcenam. & ferè quomodo popularia iudicia olim agitabantur. A quibus non longè abeſt Plato, *lib. 33. de leg. dial. 9. Coram accuſante*, inquit, *defendenteq́, quàm proximè ſeruatâ ipſorum dignitate Iudices ſedeant, omnes adſint, eaq́, iudicia diligenter audiant, in quibus cùm prima oratio ab accuſatore fuerit habita, defenſor alteram dicat, deinde ſenior de Iudicibus quæ dicta ſunt omni adhibitâ diligentiâ ſufficienter examinet; poſt eum cæteri omnes conſiderent quodcunque ab aduerſarijs dictum vel non dictum perquirendum ſinguli putant; qui autem nihil diſcuſſione ſuâ dignum cenſent, alteri examinationem relinquant, ac tandem in Veſtæ ſacrario ſcripta, quæ tunc concluſa fuerunt, inſertis omnium Iudicum ſignis deponantur. Poſtridiè rurſus eodem in loco congregati, eodem modo exiſtiment iudicentq́, & ſignis appoſitis omnibus quæ dicta fuerant, deponant; cumq́, hoc ſimiliter tertiò fecerint, ſignis, teſtibus, ſufficienter aſſumptis, ſacrum ſinguli ferentes ſuffragium, iureiurando per Veſtam verè iuſteq́, pro viribus ſe iudicaturos affirment, atque ita huic iudicio finem imponant.*

Et Budæus *in annot. poſter. in l. muner. §. Iud. D. de Muner.* antiquum Iudiciorum mo- 3.
rem, qui Romæ viguit, explicat. Crudè ſanè Thuld. omnes quæ non ad probationes pertinent iure Romano dilationes reiici autumat; nam vt nihil dicatur de ſpatijs citationum, eremo-

remodicijs, vadimonijs, miſſione ex primo & ſecundo decreto; reus comparens delationem babet viginti dierum pro deliberatione. *Auth. efferatur.C.de iuiu iuranſ.* Dilatorijs vtitur, ijſque ad litis conteſtationem.*l.excep.C.de probat.* nec ſine dilatione de ſatiſdatinnibus ſtatuitur, de ordine cognitionum, de excuſandis contumacibus, de admittendis vel reijciendis, qui alieno nomine iudicijs interueniunt, de aptitudine libelli, de illuſtranda editæ actionis ſpecie, de mutuis petitionibus, de tergiuerſantibus ad conteſtationem cogendis; datur & dilatio ad ſiſtendum aliquem in iudicio. *l.ſancimi.C. de fidei.* Quid? quod Iuſtin. *Nouel. 115.§.ſed & hoc.* altero litigatore diſceptationi renuntiante, ſi alter dicere quippiam adhuc velit, menſem iubeat indulgeri, & ſecundum, deinde adhuc & tertium. Neque iuuat lex 7. & 10. *D. de ferijs l.1. & 2. C. de dilat. l.45. de Iud.* nullibi enim quod is tradit aſſeritur, nec quia producendis teſtibus ſpatia dantur, ideò reliquis actibus negantur, fateor nunquam tanta friuolis fuiſſe data quanta hodie.

Scrupuloſas ceremoniarum iudiciariarum præſtigias, quibus & ipſe Iudex faſcinetur, vt quaſi ſenſus motuſque impos, penè nihil officij præſtare poſſit, niſi quod partes exegerint, poſtquam iam mutuâ pugnâ laſſæ procubuerunt, veteribus ignotas fuiſſe conceſſero, reſecandaſque eſſe: quod porrò tempora iudicijs diſtinctè peragendis inuenerint neceſſarium, non id omne conuellendum eſt, non præſertim Canones longâ ſapientiſſimorum Pontificum lucubratione laborati.

4. Vno congreſſu poteſt in notorijs cauſa peragi, ac vbi de facto conſtat: non item in cæteris.

Sed ſanè Platonis forma vt vnâ oratione actores, vnâ rei defungantur, benè ſe habeat, vbi de facto conſtat, de iure quæritur; verbi gratia, poſt duellum Horatiorum & Curiatiorum ſolus ille, qui victor euaſerat, in publica lætitia ſororem, ob ſponſum interemptum lugentem, occidit; factum liquidum erat: quærebatur iuſtáne ſatis indignatione ſororem priuatus occiderat; an meritis in Rempub. delictum condonandum eſſet? poterat accuſatio, poterat defenſio vnâ vtrimque oratione peragi, vnâ die, vnâ conſultatione ſententia ferri. vti Innoc. III. *c.ad noſtram de iureiur.* rectiſſimè dicit de ordine Iudiciorum procedere, vt in manifeſtis Iudiciarius ordo non obſeruetur. veriſſimus ſæpiùs cenſetur ordo non ſeruare ordinem. *c.de manifeſt.11.q.1.c.ſcelus. ibid.*

Sed varietas negotiorum vlteriores congreſſiones introducit. aliquando actioni reſiſtitur ſolâ negatione, aliquando ea exceptione eliditur, aliquando aliâ allegatione opus eſt adiuuandi rei gratiâ, quæ replicatio, & duplicatio dicitur, & denique triplicatione, aliiſque vlteriùs. *Inſtitut. de except. & replicat.* cùm quidem ſolâ negatione reus ſe defendit, expedita res eſt, iniunctâ actori probatione & dilatione breui in eam conceſſâ; ſed vbi exceptiones, replicationes, duplicationes, triplicationes, & cæteræ obuoluuntur, longiora ſpatia cauſa exigit.

Quid ſi iure Romano vtatur reus? *l. 9. C. de except. Si quidem*, inquit, *intentionem actoris probatione deficere confidis, nulla tibi defenſio neceſſaria eſt.* Quòd ſi is nimium fuerit confiſus, productis teſtibus eorumque teſtimonijs reſignatis deprehendat actorem intentionem probaſſe ſufficienter, confectâ nunc vnâ lite, aliam ingeret reus exceptione propoſitâ, in qua cùm fiat actor, *huic eſſe locum exceptioni monſtrari conuenit. d. l. 9.* 5. Simul & ſemel omnia proponenda.

Igitur actor nunc reus confidat etiam exceptioni deeſſe probationes, eamque adeò inficietur, oportebit à reo teſtes produci, à Iudice audiri, interrogari; quæ ab ijs dicta erunt publicari. quòd ſi tum rurſus liqueat exceptionem eſſe probatam, actor replicationi ſe accinget; inficiabitur rurſus reus; teſtimonijs probabit actor, & deinde vlteriùs pro negotiorum varietate. quot in vno actu ſcenæ, quot in vna actione iudicia!

Rectiùs iure Canonum *in c. paſtoral. x. de excep.* & moribus noſtris quæcumque reus allleganda habet, ſimul & ſemel, vt loquuntur, proponere iubetur; probationes ſimul vtrimque fiunt, ſub præſcripto vtriſque termino; teſtimonia ſimul reſignantur, in ea teſteſque ſimul dicitur; ſimul teſtium fides propugnatur, teſtimonia in ſpeciem contraria conciliantur; ſimul & iudicandi calculus porrigitur.

6. Stylus vulgaris procedendi.

Tametſi porrò in his non vniformis vbique ſtylus, & ordinis iudiciarij filum; pleriſque tamen in locis in eo conuenit, vt petitionem proponat actor, reſpondeat reus: replicet actor ſi videatur, duplicet reus: acta deinde ad Iudicem deferantur. is ſi quid in Duplica noui ſit ad ſummam rei pertinens, ſuper eo triplicandi actori, & deinde quadruplicandi reo facit facultatem. actis denuo repetitis ſi de facto conuenit, in quo cauſæ ſtatus verſatur, de iure pronunciat Iudex; ſi in facto diſſentiant litigatores, probare eum iubet ad quem ſpectat, & vtrumque quidem ſi ita oporteat; deſignatis etiam capitibus, ſi in paucis rei ſummam conſiſtere animaduerterit, vt reducat in viam quadrigas ſæpè vagabundas, & litigatores in circuitu cauſæ ambulantes: indeterminatè alioquin, ſi multa admodum ſint capita, vt ſæpè accidit in ijs, quæ non viâ regiâ ad metas ſuas deducuntur, ſed per coniecturas, præſumptionum, indiciorumque diuerticula, atque aliàs cùm in vna cauſa diuerſi quæſtionum ſtatus apparent.

Siquidem cùm extra iuridicialem ſtatum agitur, cauſæ deciſio ex probationibus dependet, difficiles eæ ſunt, per poſitiones diſtinctas iuuari ſolent: eas fateri vel negare cogitur aduerſarius: confeſſio in iure facta ſumma probatio eſt, adeò vt pro iudicato confeſſus habeatur.

Negatorum fidem facere oportet, actorem priùs quidem, quia eo non probante reus abſoluitur; etſi is nihil præſtiterit. Sed eo aſſerta probante reus exceptiones, in quibus cenſetur actor, probare tenetur: alioquin intentionem actoris non elidet. ſed per mores vterque

que ſimul, quod ſibi incumbit, probat.

Euidentia facti, delatio iuramenti, præſumptio iuris, vice probationum ſæpè ſunt, quæ alioquin propriè per teſtes & inſtrumenta conficiuntur.

Teſtium fidem Iudex æſtimat: pars obiicit, ſi quid eorum integritati derogat. rectè ante audiiionem; ſed plerumque proteſtatur tantùm integras ſibi fore exceptiones. & ſi ex illis deciſio cauſæ pendet, permittitur opponens eas probare, & alter in contrarium probare integritatem.

Iudex ipſe teſtes audit, aut ſi per alia negotia non licet, aut illi alibi habitent, Iudici loci committit, ſeu alteri, qui ei examen remittit. Parte præſente, aut contumace iurant teſtes veritatem ſe dicturos, quantum eis innotuerit.

Producuntur intra præſcriptam dilationem, trinam ſaltem, & audiuntur ſi Iudici vacat: ſin minùs, iurant intra id tempus; & pòſt examinare poteſt Iudex cùm vacat. ita quidem purè; Mynſing. *cent. 6. obſ. 57.* ſeu cùm aliter fieri nequit. aliàs ſatiùs præſenti & recenti iuramento moueri, neque dimitti iam aduerſario notos in pericula præuaricationum.

Inſtrumenta, chyrographum, epiſtola, cautio, apocha, ſeu qualiſcumque ſcriptura rem geſtam continens, ad probationem producuntur, inde hìc documenta vocantur. Scriptura priuati ſcribenti hæredibuſque nocet, vt ſi quis teſtamento modum ſui matrimonij adſcripſerit, non autemalijs. Publica autem actis publicis comprehenſa, ſeu coram Magiſtratu geſta continens, & publicis ſcrinijs tradita plenam fidem facit. Proximè accedunt inſtrumenta Notariorum, qui in voluntarijs quadamtenus hodie Iudices ſunt. ſed ea & teſtibus firmari debent. per alios teſtes infirmantur: ſecus quàm ſtrictè publica. Priuata etiam teſtium ſubſcriptionem deſiderant. vt priuato ſcripturam ſuam negante per eos probari poſſit. Id quidem hodiè neceſſariò non ſeruatur, ſed ſcripturâ negatâ magnas patitur difficultates comparatio literarum. de qua *l. 20. C. de probat.*

In his omnibus ipſa autographa ad fidem faciendam requiruntur. exemplum, index, copia, calumnioſa ſcriptura vocatur. *l. 2. D. de fid. inſt.* ſeu quæ calumniandi anſam præbeat. inde & inſtrumentum non habet fidem ex referente, niſi & illud relatum producatur. *Nouel. vt ſponſal. larg. 119. 5. & hoc inſup. Authen. ſi quis. C. de edend. l. vltim. D. de prob.* Depoſitio autem apud acta inſtrumentis perpetuam fidem conciliat. *Nouel. 73. §. vt autem. verſ. de quibus. l. hac C. de donat.*

Poſt probationes, diſceptationeſque mutuas ſuper fide teſtium atque inſtrumentorum tandem quouſque voluerint auditi vtrimque concludunt negotium litigantes; aut ſi alter tergiuerſetur, terminus ei præſcribitur; ſecundus etiam & tertius; ac Iudex cauſam pro concluſa habet: neque exinde quid facti coram illo proponitur, ſed iuris allegationes ſecretæ, quæ de actis non ſunt, & quas Iudex ſupplere deberet, ad iuuandam eius diligentiam porrigi poſſunt.

Si nimia olim difficultas negotij, non ex facto, ſed ambiguo iure videbatur, ipſi Principi relatio fiebat. *l. 1. & tot. tit. C. de relat.* reſcriptis Codex eſt plenus. Hodiè id non paſſim permiſſum. *Nouel. vt Iud. non expect. 125. Authen. nouo Iure C. de relat.* non tamen vetitum ſemper: ſed cùm extricare rem marte ſuo queunt Iudices, & poſt magnos ſumptus nimia eſt dilatio, quam cauſam præfatur *d. Nouel. 125.* & mores admittunt relationes, & alicubi ſub pœna nullitatis iniungunt: nec decretales aſpernantur. *c. intimati de appell.* Atque hæ de litibus ſunt relationes, communicanturque partibus, adiunctâ totâ cauſæ ſerie, & litis actis. *l. 3. C. de relat.* aliæ ſunt relationes de negotijs publicis. de quibus infrà *l. 3. c. 9.*

7. Id porrò in omnibus litis partibus pro ſuprema lege vſurpari poteſt, vt quæ ad principalem cauſam pertinent, quàm breuiſſimis ſpatijs circumſcribantur; acceſſoriæ porrò de ſatiſdationibus v. g. aliæque liticulæ incidentes, curſum illius non remorentur, niſi omnino tales ſint, vt cauſæ principali præiudicent, atque illis non cognitis hæc cognoſci non poſſit: quam ſi quidem breuiter expedire conuenit, multò minimè hærere oportet in acceſſorijs diſcutiendis.

Cauſæ principali breues termini præfigendi, nec illius curſus per incidentes quæſtiones remorandus, ſed illæ ſuo marte procedant.

8. In omnibus autem vtiliſſima eſſet Antoninæ conſtitutionis obſeruatio *in l. orat. D. de ferijs,* denuò ſancita *in l. 1. in princ. C. eod.* à qua non diſtat. *l. fin. D. eod. c. conſtitit. x. de off. delegat.* vt non niſi ſemel detur vnius rei iudicio exequendæ dilatio ſeu, vt practici loquuntur; vt omnes termini ſint peremptorij. Denique neceſſarium eſt, vt Iudex teneat cognitionis ſuæ rationem, non litigatorum affectibus obſequatur prorogantibus cauſarum ſpatia prætextu iudiciariæ obſeruationis.

Litis inſtructiuæ dilationes ſint peremptoriæ.

9. Enimuerò breuitati litium valde proficeret partes initio litem conteſtari voce, non ſcripto, & per ſeſe ſi poſſint; ſin minùs, adſint ſaltem, ſubſidiario oratore vtantur, atque ita cauſa tota initio agitetur. ſi de tribus capellis eam eſſe viderit Iudex, ex tempore expediat; ſi grauis momenti, & dubij juris, de facto tamen conueniat, permittat vtrique breui ſcripto atque intra paucos dies ius ſuggerere; ſin autem ex ſcripto iudicandum eſt, & legitimæ cauſæ conſtitutio facienda, ſchedæ apud acta deponantur; refellantur vtrimque, contradictaque diſſoluantur, & continuò iudicandi poteſtas fiat. In ſtatu autem cauſæ inficiali ad teſtes deueniatur, &, vt ſuprà diximus, pergatur. vt rectiſſimè Imbertus ad mores noſtros triplicem hunc cauſarum ſtatum conſtituit, exequiturque; iuridicialem, legitimum, & inficialem. *Inſtit. for. lib. 1. c. 36.* & Lagus *in Methodo Iuris tit. de lit. conteſt. ſub fin.* vt in Oratore ſuo Quintil. pluribus locis de ſtatu diſſerit, definit, diuidit, & explicat.

Partes per ſe litem voce conteſtentur.

Cenſeat

10. Leuis cauſæ extempore, & cùm de facto conſtat poſt breue moriuum, vbi de facto quæritur breues itidem ad probandum, reſellendum, ſaluandum termini ſigantur.

Cenſeat autem ſemper Iudex, pro cauſæ neceſſitate ſcripto, an voce peragenda ſit; ordinario, an extraordinario curſu: ſemperque meminerit Iuſtin. *conſt.* 12. *Nou.* præcepta Præſidi dantem iubere, vt Iudici *ſtudio ſit, vt cauſas cum ſumma æquitate cognoſcat, ac breuiores quidem, & maximè quæ vilioris conditionis hominum ſunt, ſine ſcripto decidat, & diiudicet, & mutuâ inter ſe homines contentione liberet.*

11. Pleræque hodie cauſæ de plano, & ad formam Clementinæ Sæpè, expediri poſſent.

Nam paucæ ſunt cauſæ hodie, quibus non poſſit nimia ordinis iudiciarij obſeruatio relaxari, & ſufficere, quæ *Clem. Sæpè de verb. ſig.* proponit. In qua Conſtit. ſingula pœnè verba monita ſingula ad Iudicem ferunt; eò autem pœnè tendunt omnia, vt lites fiant quàm breuiſſimæ. eum ſcopum ſi ſibi ſemper Iudex propoſuerit, ſi eò actionem ſuam iudiciumque omne direxerit, multum ſanè Reipub. priuatæque ſingulorum commodauerit.

12. In ſua cuiuſque ciuitate ideò defenſores ciuitatum; & pedanei Iudices ad leues cauſas.

Sic & Iuſt. *Nouel.* 80. *c.* 2. Defenſori (quale officium nunc valde paſſim deſiderari poteſt) iniungit, *vt procuret iucidi negotia, vt non longitudo eis fiat temporis, & maximè agricolis, & cum quanti inſtantia Iudices vrgeat, cum feſtinatione eos contentionibus abſoluere, & litibus liberatos, in ſuas ciuitates remittere.* & *Nouel.* 79. *Sed etiam,* inquit, *accelerari lites ſancimus monachis illatas, vt non mens eorum occupetur circa litis ſollicitudinem, ſed velociter liberati ſacris operibus obſecundent.* ſed & de clericis *Nouel.* 83. iubet cum magnanimitate, & velociter lites eorum decidi, vt non propter *euiuſmodi cauſas ſacris auocentur obſequijs, & cùm oporteat Deum placari, & decentia ſacerdotibus agi, auditorijs detineantur, & illis turbis, atque inhærente tumultu litigantium animabus, ſi tamen de criminibus conueniantur; ſi quidem ciuilibus, non tranſcendente lite menſium duorum ſpatium* (quantum abſunt hodie mores!) *ex quo litis conteſtatio fit, quatenus breuis imponatur cauſæ terminus.*

13. Maximè lites pauperum, agricolarum, monachorum & clericorum.

Eandem ob cauſam Iuſt. defenſorum ciuitatem reſuſcitauit energiam, & auxit, vt ſinguli in ſuis locis breuem litium expeditionem nanciſci poſſent. *Fit enim,* inquit, *in Auth. de defenſ. ſic congruentia vtilis, ſi Iudicum ſumant officium ciuitatum defenſores, & Prouinciæ Præſes videbitur quidem Iudicum Iudex potiùs eſſe, & hoc honeſtior apparere. quanto enim quis præeſt melioribus, tanto maior ipſe & honeſtior eſt. audient quoque leuiora crimina, & caſtigationi competenti contradent, & eos, qui in maioribus criminibus capiuntur, detrudent in carcerem, & mittent ad Prouinciæ Præſidem. ſic enim fruetur vnaquæque ciuitas curâ iudiciali, & omnis gens ſub maiori conſtituta Iudice maiorem ſentiet prouidentiam.* Eademque ex cauſa Iudices, *Auth. de Iud. c.* 3. *Audient,* inquit (pedanei Iudices) *omnes quidem litem vſque ad trecentos ſolidos exiſtentem, ſub ſchemate annotationis. ſic enim velociùs lites iudicabuntur, & circulis cognitionalibus ac temporis contritione omnes litigantes liberabuntur.* vt in Prouincia quidem ideò etiam cauſas decidi idem Iuſtin. *Nouel.* 9. mandat, *Quid enim,* inquit, *durius quàm læſum circa ſublationem bouis aut equi, iumentorum alicuius, aut pecudum, aut, vt exiguum dicamus, domeſtica gallina, hunc cogi non in qua aufertur prouincia litigare, ſed alibi currere, & ibi probationes eorum, quæ pertulit exigi, & aut plures expenſas pati, quàm rei æſtimatio eſt, aut inopiam ingemiſcentem ferre.* eundemque ad finem ſedere pedaneos Iudices continuò iubet *c.* 3. *matutino mox, & meridie, & veſpere audientes cauſas.* ſub ſchemate annotationis audire pedaneos iubet vſque ad 300. ſolidos (in antiqua auri caritate) quod rectè Aut. Contius ſine ſcripto interpretatur, id eſt, ſine ſcriptis vtrimque voluminibus. ſed tamen per notas breues allegationes conſignabantur; aderant enim Iudicibus ſerui publici, qui in notas capita allegationum referebant, vnde & Notarij ſunt dicti. compendioſa ſigna erant, quibus integer ſenſus inerat, integræ periodi ſignificabantur. hoc modo cauſæ minores notis tantùm, non ſcripto agitabantur. Ad eum finem pertinet quod *d. Clem. ſæpè* dicit petitionem faciendam ſine ſcriptis, ſiue verbo, actis tamen continuò inſerendam.

14. Sub ſchemate annotationis vſque ad 300. ſolidos.

15. Sic tamen ne quid neceſſarium omittatur.

Sed & tamen cauere Iudicem oportet, ne breuitas noxia fiat dum prolixitatem fugit. *non ſic tamen,* inquit, *Iudex litem abbreuiet quin probationes neceſſariæ, & defenſiones legitimæ admittantur*; non ita litigatores anguſtè concludet, quin cauſam ſuam dicere, teſtibus, inſtrumentis ſe munire, ceteraque omnia ad eam neceſſaria expedire poſſint. nec partibus ſuis etiam deerit Iudex, *ſed interrogabit,* inquit Clemens, *partes ſiue ad earum inſtantiam, ſiue ex officio, quandocumque hoc æquitas ſuadebit.* Conſonat *lex* 21. *D. de interrogat.* Et Plato in formula ſupraſcripta Iudicibus interrogandi officium iniungit, ſicubi cauſa diſcuſſione eguerit.

16. Competentibus non inutilibus dilationibus.

Vt Clemens VIII. dum omnes nullitates ſuſtulit *conſt. incip. ut.* 5. *Id. Feb.* 1592. ſatis ſcrupuloſos litium labyrinthos ex conſequenti expeditos voluit: excepit tamen Clemens tria genera nullitatum: eam quæ eſt ex defectu citationis; quæ ex defectu mandati; denique quæ ex defectu iuriſdictionis. nam & has naturæ leges ſanxerunt. inauditus enim nemo damnari poteſt. non auditus etiam eſt, pro quo falſus tantùm Procurator interuenit, & ſine iuriſdictione nemo ius dicit. Priuatus ſi quid ſtatuat, tyrannus eſt. Ipſe Deus ordinem iudicij ſeruauit in Adamo & Gomorrhæis, *Geneſ.* 18. in Achan, *Ioſue* 7. in villico, *Luc.* 16. Ad illum; *Adam vbi es?* in ſecundis, *Clamor multiplicatus eſt. Deſcendam & videbo, &c.* in tertio ſorte extractâ, & vocato eo atque confeſſo, prolato furto, conſtito de corpore delicti: & vltimus diffamatus erat; *Quid audio de te, &c.* In vltimo iudicio generali citatio erit per tubam generalis D. Paul. *ad Theſſ. c.* 4. *in iuſſu & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo, &c.* Rectè *Eccl.* 11. *Antequam ſcruteris, ne reprehendas: intellige priùs, & tunc increpa.* Igitur fatendū eſt Leges noſtras iubere inducias quàm pauciſſimas, atque breuiſſimas litigatoribus dari, atque Iudicem curare oportere, vt omnes controuerſiæ quàm citiſſimè dirimantur: *l. oratione, & l. vlt. D. de ferijs l.* 1. *&* 7. *C. de dilat.*

Nouel.

Nouel. vt cùm de appell. 115. §. ſed & hoc Auth. Iubemus, *C. de Iudiciis*. maturo tamen & non præcipiti judicio. *nam quia dubium non eſt*, vt ait Cicero 4. *in Ver. quin omnes omnium pecunia ſunt in eorum poteſtate, qui iudicia dant, & eorum qui iudicant*, præcipitatio ſanè in iudiciis maximè pernitioſa eſt.

17. Neque iudiciorum omnis forma vt apud Turcas tollatur.

Et quanquam apud Turcas, alioſque barbaros, nec actionum formulæ, nec judiciorum normæ, vt apud nos locum habeant, & ſint qui probent eiuſmodi expeditionem; tamen dubium non eſt, quin ea ſummam ſæpè iniuſtitiam inuoluat, neque eſſe ob aliquorum abuſum cæleſtem virtutem è terris eliminandam. vt multa Dei beneficia poſſidemus, quibus nullatenus carere velimus, ideò quòd aliqui abutantur. vt malè etiam ſenſerunt, qui medicinā, eiuſque profeſſores omnes è Republ. profligabant, ideò quòd aliqui non rectè eâ ſcientiâ eſſent vſi. vt nugiuendulus liber Octauij Piſani, contra Iureconſultos ſimileſque non feriâ lectione, ſed riſu dignus ſit, & non aliud tempus mereatur, quàm quod feriis ineptum eſt.

18. Quando Iudex quærere debeat, à partibus non explicata? & ſupplere?

Quod porrò quęritur apud Agell. Debeátne Iudex inter cognoſcendum id, quo dicto quæſitoq́ue opus eſt, dicere, & quærere, etiamſi cuius id dici quærive intereſt, neque dicat, neque poſtulet? *Patrocinari enim*, inquit, *prorſus hoc eſſe aiunt, non iudicare*. Sed Imperatores Diocl. & Max. *in l. vn. C. vt quæ deſunt Aduocat.* de eo ambigi noluerunt: *Non dubitandū eſt*, inquiunt, *Iudicem ſi quid à litigatoribus vel ab his qui negotiis aſſiſtunt minus fuerit dictum, id ſupplere, & proferre, quod ſciat legibus & iuri publico cōuenire.* Id quod tamen per poſtrema verba non pauci reſtringunt, vt non ea ſuppleat Iudex, quæ facti, ſed quę Iuris ſunt: ſed ego exiſtimo longè aliam fuiſſe Imperatorum mentem. certum enim eſt, Iudicis officium eſſe ſecundùm leges iudicare, quamuis litigatores idiotæ fuerint, per ſe cauſam dixerint, adeoq́ue conſtitutiones nullas, ſenatuſconſulta, plebiſcita, leges nullas allegàrint; vtpotè quas neſciant. neque eâ de re dubitari vnquam potuit, aut Imperatoriâ deciſione opus eſſe: ſed de ijs ſupplēdis, quæ facti ſunt, meritò dubitari potuit, & dubitauit apud A. Gellium Phauor. Id deciſum voluerunt Imperatores, ſi quid minus fuerit dictum, id ſupplere aiunt: neque leges ſupplere; ſed quod legibus & iuri publico conueniat. non quod iudex quod narratum non eſt à litigatoribus, ipſe narret; etiamſi antè priuatim rei notitiam adeptus eſſet, ſed quod ſuis Iudicibus Plato præcepit *lib. 33. de leg. dial. 9. vt conſiderent quodcumque dictum, vel non dictum perquirendum putant.* Atque ita Alex. *in l. 3. C. de tranſact. Index*, inquit, *quæret de quanta pecunia nominatim tranſactum ſit*. Scilicet eâ inquiſitione opus erat, vt ſciretur num pecunia, quæ petebatur, ſub tranſactione comprehenſa eſſet. Facit æquitas *l. 21. D. de interrogat. Clem. ſæpè. verſ. interrogab. de verb. ſignif.* Si enim cauſa cognoſcenda Iudici demandata eſt, omnia demandata eſſe intelliguntur, ſine quibus ad notionem veniri non poteſt. Sed hæ, inquies; partes patroni ſunt, non Iudicis; imò Iudicis: ſi litigatores aut patroni defuerint partibus ſuis, quò minùs Iudex liquidum cauſæ ſtatum deprehendat. id vèrò cùm generatim Iudici commiſſum intelligitur, non rei cauſam, non actoris ſuſtinere, non huic, non illi ſuffragari, aut vllius fauori quidpiam dare dicendus eſt; ſed inueſtigare rei, de qua quæritur, veritatem; ſuæ notionis ſubſidia poſcere. laudatiſſimum eſt Salomonis exemplum: quantâ ſolertiâ ſuppleuit, quod deerat litigātibus matribus de prole viua & mortuâ, quæ tamē aliàs defectæ probationibus dimittendæ fuiſſent.

In omni ergo Iudicij parte vbi Iudici videbitur non ſatis propoſitum eſſe, non ſatis diſertè diſtinctum, vt definiri poſſit negotium, interrogando ſupplebit id, quod noſcendo cauſæ ſtatui deeſt, & probationes exiget, quatum defectus definitionē remoretur. hinc ea, quæ praxis *Pūcta officij* vocat, naſcuntur, & frequentiſſima ſunt apud noſtratia tribunalia; perquirente Iudice ea quæ cauſæ deſunt, & litigantes totâ aliquando viâ aberrantes dirigendo, non id datur perſonis, ſed cauſæ, ſed Iuſtitiæ. Porrò ex facto ius naſcitur, factum obſcurum ſit, tantiſper oportet vt ius partium Iudici non minus obſcurum ſit: factum interrogando Iudex excutere, vmbras iuri depellere, lumen cauſæ adferre, deciſioni facem accendere poſſit; qui, ſi non velit, ſi damnet eum quem abſoluere, ſi abſoluat quem damnare face eâ accensâ debuiſſet; aut ſi non liquere dicat; quis inquam officio functum dixerit? ſi cœnatum hoſpitem quamuis lautè, per tenebras, non prælatâ à famulo tædâ quis dimiſerit, non functum amico officio dixeris; ſi nec viri boni quem vides errantem viam non monſtrare; ſi non boni hoſpitis, boni viri officium præſtant qui hoc negligunt; boni Iudicis ſanè officium non præſtiterit, qui contempſerit. Apud ſubſellia non errare, non hoſpes eſſe, ſed in luce veritatis ambolare, ſed habitationem firmam habere vult Aſtræa; aures illa non tantùm habet, ſed & oculos acres: non audire tantùm eius myſtam oportet, ſed & acriter perſpicere, vbi controuerſiæ veritas hæreat, eruere interrogando, perquirendo eam ex obſcuris, & demum proferre, quod ſtatu negotij iam cognito ſciat *Iudex legibus, & iuri publico conuenire.*

Hæc tamen ita agere Iudicem oportet, vt nec grauitatem ſuam offendat, nec litigatores 19. Seruatâ ſemper grauitate.
dicentes interrumpat, dicturos fortè quod quærere volet: neque enim vno hiatu omnia dicuntur: præcipitis id eſſet, non celeris tantùm, non grauis. quin nec ipſis partibus permittere Iudex debet, vt inuicem ſe confundant, medios ſermones intercipiant, ſed loquendi vices ſeruent; atque ipſe ſuas: ſcilicet non in ſingulas periodos, ſed in finem, cùm non aliud à litigantibus expectat, quæ ſcire vult, quæ clariùs explicari reſeruet, ac proponat. ita etiam, vt ex rogandi modo nihil eius quod ſentiat deprehendi poſſit. non oculi, ſi os, vultus, lingua animi indicium præferat ante ſententiam.

Præter hæc magnum momentum adſert rei benè cognoſcendæ, benè iudicandæ teſtium interrogatio, ſi ab ipſo Iudice ſiat. in ipſa actione energia eſt, quæ non ſe eſſert in imaginem ſcripti teſtimonij. Vnde rectè Imperator Adrianus reſcripſit ſe teſtibus, non teſtimonijs credere; atque iterum teſtimonijs apud ſe locum non eſſe. ſanè frons, oculi, vultus, vox, geſtus, apparens religionis reuerentia, aut neglectus, conſtantia, titubatióve teſtimoniorum fidem firmant, vel eleuant. Vnde idem Imp. *Tu magis ſcire potes quanta fides habenda ſit teſtibus, itemque ex ſententia animi tui te æſtimare oportet, quid aut credas, aut parum probatum ſibi opineris.* Diſpiciet enim ipſe Iudex qui ſimpliciter viſi ſint dicere, vtrum vnum eundemque mediatum ſermonem attulerint, an ad ea quæ interrogantur ex tempore veriſimilia reſponderint. *l. 3. D. de teſt.* quæ tanti fecit Iuſt. vt in cauſa criminis teſtes etiam in alia prouincia morantes coràm exhiberi iuſſerit. *Nouel.* 90. *c.* 5. non ei ſuffecerit examinari à Iudice regionis. Ratio eſt apud eundem Adrianum. *nam ipſos*, inquit, *interrogare ſoleo*, Si occupatiſſimus Imperator tanti fecerit teſtis præſentis examen, non facilè debent Iudices, quibus minor rerum moles incubat, à partibus ſuis illud reiicere, aliiſve cauſæ iuriſve imperitis demandare, qui neſciant, quid pro notione negotij, quid pro teſtium exploranda fide, ex varijs rei geſtæ circumſtantijs interrogandum ſit. Quòd ſi porrò ita Iudex alijs negotijs diſtineatur, vt huic dare ſe non poſſit, vices ſaltem ſuas non imperito alicui Scribæ, ſed Iureconſulto non ignobili committat, qui ſi quid in vultu, geſtu, ſermone teſtium extra quod ſcriptum eſt deprehenderit, quò religio iudicantis moueri, vel cauſa penitiùs noſci poſſit, non omittat ad viuum referre.

An nomen actionis edendum ſit? Sed & coronidis hîc loco lubet quærere, quia traditum eſt, ad officium Iudicis pertinere, ſine actione agentem à limine Iudicij repellere, & ineptum libellum reiicere, an ſi actor certam actionis ſpeciem non propoſuerit, id Iudici præſtandum incumbat? nam variè diſputatum eſt; actorem, niſi actionem exprimat, audiendum non eſſe. & olim quidem neceſſarium fuiſſe nihil dubitatur: quando & impetrare actionem, & nec ſyllabâ quidem præſcriptâ cadere oportebat. ſed id ſublatum eſt. & Thuldenus quidem nouiſſimè, *de cauſ. corrup. Iud. lib.* 3. *c.* 13. qui Iudicia hodierna multis ſuperfluis exoneranda rectè tradidit, contendit neque ſpolianda eſſe neceſſarijs, atque inter hæc editionem eſſe actionis ſpeciatim ſignatæ. quòd Imperatores ex vetere iure formulas tantùm impetrationeſque ſuſtulerint, non actionum ſpeciatim ſignandarum neceſſitatem.

Enimuerò neceſſarium id non eſſe ratio ſuadet, dummodo ita factum narretur, & petitio applicetur, vt hanc ex illa naſci (nam ex facto ius oritur) conſtiterit. diſertè ita Alexan. III. reſcripſit *c. 6. x. de Iud.* dummodò negotiorum natura, & ſpecialis actionum ratio non ſecùs exigat. qualia ſunt, quæ egregiè exequitur Lagus *in methodo Iuris, tit. de libell.* & vlteriùs obiicit Thuldenus. qui tamen rectè addit etiam ijs caſibus quibus actio diſertè exponenda ſit, non ſeuerè illud requiri vt nominatim fiat, ſed ſatis eſſe ſi ita circumſcribatur factum, vt intelligi perſpicuè poſſit, ex qua cauſa agendi quis litem reo intendat.

Porrò Imperator ſublatis formulis, & impetrationibus, quòd actionem nihilominus negotio competentem eſſe voluerit, non ſignificat nomen actionis ſe deſiderare, ſed cauſæ propoſitionem, ex qua ius perſequendi in Iudicio quod ſibi deberi exiſtimat actor, intelligatur. quo modo dicimus neminem ſine actione experiri, vel alicui competere actionem. *l. ſi pupil. §. videamus, D. de neget. geſt.* quid enim, cùm non in antiquam ſyluam reducamus iudicia, ſed præſcindamus tantùm luxuriantes palmites, ſi eos qui rei ſuæ ſupereſſe gnari ſatis ſunt, & eloqui poſſunt, voce ſine ſcripto cauſam ſuam agere alibi per ſe voluit, & nos aſſentimur, cogemúſne eos, qui in Aſtrææ adyta numquam penetrârunt, ſed ſimplicem veritatem exhibere naturâ tantùm & rerum vſu didicerunt, iuris vocabula, quæ nec mediocriter eius periti omnia nouerint, proloqui; vt Anabaptiſtę ſcripturas recitant? haud dixero. *Simpliciter*, inquit Alex. *& purè factum ipſum, & rei veritatem ſecundùm formam Canonũ, & Sanctorum Patrum inſtituta inueſtigare curetis.*

CAPVT VIII.

De ſententia dicenda, & ordine votorũ.

I. Ordo Solitus incipere à dignioribus.

POſtquam in lite ſatis vtrimque dictum, ſcriptúmve eſt, ad Iudices acta deferuntur, qui ſacrum, vt vocat Plato, ſuffragium ferentes, iudicio finem ponunt. atque ordo quidem in dicendis ſuffragijs non idem vbique neque ſemper fuit. diuerſimodè etiam ipſi Romani ſunt vſi, ſed maximè pro dignitate fuit primo ordine ſententiam dicere. & quia rogabantur ſententiæ, prærogari dicebatur, qui priori loco; & inde prærogatiua. *In municipijs eorum*, inquit Papinianus, *in l. ſpurij 6. §. vlt. D. de decur. potior cauſa habetur in ſententijs ferendis, qui pluribus eodem tempore ſuffragijs iure decurionis decorati ſunt: ſed & qui plures liberos habet, in ſuo collegio primus ſententiam rogatur, cæteroſq; honoris ordine præcellit.* Coactâ verò curiâ quiſque prout dignior erat altiore loco ſedebat; tum duumuiri, ſi res difficilior erat, nominatim ſingulorum ſententias inquirebant, ordine ſeruato, qui in albo ſcriptus erat. *l. 1. D. de Alb. ſcrib. l. 3. §. reſtitutus D. de decur.* Sed rectè Dioniſius Halicarnaſſus *lib.* 6. & Dion. Caſſius *lib.* 36. exiſtimarunt periculoſum eſſe ſecundùm ordinem dignitatum ſingulos gradatim conſuli, vt aſſuetum refert in ſenatu Romano Agell. *lib.* 14. *c.* 7. perire libertatem iuniorum, aut inferiori gradu conſiſtentium, cùm neceſſitas ſequendæ ſententiæ à maioribus ingeritur, quorum authoritas cæteros pertractura ſit,

2. Liberior à Iunioribus.

Inde Piſo apud Tacitum, *Quo loco cenſebis Cæſar? ſi primus; habeo quod ſequar: ſi poſt omnes; vereor ne imprudens diſſentiam.* Ariopagitæ globolis ideo definiebant. quos hodie ſequuntur Veneti: albo abſoluunt, atro condemnant.

3. Romani viuâ voce ſententiam dicebant, illuſtres quidem Senatores, *l. fin. D. de ſenat.* alij diſceſſionem faciebant, in eam partem quam ſequebantur: & quod maiori parti placuerat, in tabulas referebatur: ſenatus-conſultum vocabatur, aut decretum decurionum. ſed & poſtmodum tabulis & ſcripto tacitè vota ferebantur. quod malo exemplo introductum Plinius *l. 3. epiſt. ad meſſ. max. & l. 4. ad eundem* queritur: prudenter tamen Titus Arius, cùm Iudicio domeſtico Cæſarem adhibuiſſet, ſcripto ſententiam proferre voluit; ne omnium ſententia fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Senec. 1. *clem. c. 15.* nec minùs rectè in ſupremis Galliarum Curijs ſine ordine vota rogantur, prout quiſque Relatori proximus aſſidet. Cicero *act. 6. in Verr. Mos eſt,* ait, *Siracuſanis, vt ſi qua de re ad Senatum referatur, dicat ſententiã qui velit: nominatim nemo rogatur, & tamen vt quiſque honore, & ætate antecedit, is primus ſolet ſuâ ſponte dicere: idque à cæteris ei conceditur; ſi quando taceant omnes, tunc ſorte coguntur dicere.* Alibi Iuniores dicunt ſententiam priores. Gam. *dec. 1.*

4. Remouendum quicquid officit libertati, & veritati.

Reſecandum eſt quidquid metum adferre poteſt, quicquid in dicendo libertatem onerare. *l. 1. §. onerande D. quar. rer. act.* *Non enim,* inquit Chryſ. *ſolus ille eſt proditor veritatis, qui transgrediens veritatem, palàm pro veritate mendacium loquitur; ſed etiam ille, qui non liberè veritatem pronuntiat, quam liberè pronuntiare oportet; aut non liberè veritatem defendit, quam liberè defendere conuenit, proditor eſt veritatis. c. nolite timere 11. q. 3.*

5. Quæ nec ob numerum deſerendæ.

Quare & ad libertatem etiam voti pertinet, vt rationem quis non deſerat quòd à parte contraria numerum videat. *Non ſequêris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero denies.* *Exod. 23.* Veritatem ſemper Iudex omnibus, quæ hac in vita chara habere poteſt, anteponere debet, neque in pectus dimittere quòd *veritas odium parit.* amicus ſit Plato, amicus Socrates, magis ſit amica veritas. cogitet ſe cætera omnia ante aram Iuſtitiæ ſepoſuiſſe. Et quoniam non tam bene cum humanis rebus agitur, vt meliora pluribus placeant, non turbetur ſi contraria aliqua ſententia communis eſſe dicatur ſunt & communes contra communes: ſunt & opiniones ſine examine receptæ, ad modum quo auium quò vna volat cæteræ ſequuntur: ideóque non numero, ſed rationi deferendum eſt. *l. ob carnem. §. fin. D. de teſt.* Dec. *conſ. 481. n. 12.* vbi multa Panorm. inter quæſt. ſuas *q. 4. verſ. item multum.* Theſ. *dec. 57. n. 10.*

6. Laconicè dicendum.

Modus votum dicendi & hoc comprehendit, vt laconicus ſit. nam veritas in paucis conſiſtit; neque oportet prudentioribus dicendi locum auferre. Rebuf. *in l. femina §. ſenatores n. 1. de ſenat.* Inter prudentes odioſa verboſitas. ſufficiunt intelligenti pauca. *Narrauerunt fabulationes, ſed non vt lex tua.* *Pſal. 110.* Sed & nullus debet immodeſtis vocibus perſtrepere, aut tumultibus perturbare, nullis etiam falſis vaniſque aut obſtinatis diſceptationibus contendere, ſed quicquid dicatur ſic mitiſſimâ verborum prolatione temperetur, vt nec audientes offendantur, nec recti iudicij acies perturbato animo inflectatur. Trid. *ſ. 2.*

7. Et circumſpectâ libertate.

Et quanquam ſit rara temporum felicitas, vbi ſentire quæ velis, & quæ ſentias dicere liceat. vt Tac. 1. *hiſt.* tamen credat ſemper Iudex quod vbi ad ſe redeunt, *voluntas Regum labia iuſta.* *Prou. 16.* circumſpectè tamen loquatur, non dicax ſit, neque acerbis facetijs quempiam irrideat, maximè Principem. *nam earum apud præpotentes in longum memoria eſt, præſertim, vbi multum ex vero traxere, acrem ſui memoriam relinquunt.* Tacit. *lib. 5. & 15.* ſed ita ſe habeat, vt dicendi modus dulcoret amaritudinem audiendæ à Principibus veritatis. nam *ſimplicitas & libertas ni adſit modus in exitium vertuntur.* Tac. *hiſt. lib. 3.* & *ſicut vrbs patens, & abſque murorum ambitu; ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.* *Prou. 15.* quare *Eccle. c. 4.* *noli citatus eſſe in lingua tua.* Vbi & quomodo vtile aut neceſſarium eſt liberè verum promatur, & ſi dicendi modus rei dicendæ ingratum ſaporem temperet; Reip. conſulitur, & priuatæ dicentis, atque Iuſtitiæ. quod ſi fieri nequit, quin priuatim ineatur mala gratia, neque in opportunum tempus res differri poteſt; tamen veritatem non abdicare oportet, Iuſtitiam non offendere. præponderat enim publica dicendi neceſſitas priuatæ dicentis vtilitati. Nam rectè Saluſt. *Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes, vſque eò proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt: vbicumque gratia, timor, voluptas, ea corrupêre, poſt paulò imminutas opes, ademptum imperium, ſeruitutem impoſitam. ſalus hæc publica cuique præ ſua carior eſſe debet.*

Curare ad extremum Iudicem oportet, vt ſententia certa ſit, non ambigua, aut aliquo dubio reſperſa. *§. curare. Inſtit. de action. tot. tit. de ſent. quæ ſine cert. quant.* & quia ſententia libello conformis eſſe debet, reiicitur libellus obſcurus, incertus, generalis. *l. final. C. de anal. except.* Iudices qui ambiguis, incertis, obſcuris verbis vtuntur, non litem finiunt, ſed alias ſerunt, generant, ſumptus augent, diſceptationes producunt, & ſportulis ſuis tantùm proſunt.

Igitur accuratiſſimâ actorum diſcuſſione factâ, eorumque ad leges circumſpectâ applicatione, ne quid ab iis diſcrepet, ritè conceptis verbis in tabellam ſententia refertur, & iuxta Conſtit. 45. Extrauag. Leonis, Iudicis manu obſignatur, & ore Iudicis proprio, niſi Illuſtris ſit, qualis & Epiſcopus habetur, aut hodie ab actuarijs pronunciatur; abſoluendo, aut condemnando in id quod in iudicium deductum fuit, non aliud etiam in litis ſumptus, damna, & id quod intereſt, ſi iuſtum, æquumque fuerit. Calumniæ quidem, & temeritatis hæc

pœna eſt. ideoque iure quidem ſine dolo & culpa, vt in re facti, aut iuris admodum obſcuri litiganti non imponitur. ſed Edictum ann. 1611. *art.* 9. non facilè id admittit. Taxat hodiè expénſas Iudex, actoris libello comprehenſas, earum quantitate à reo diminuendo contradictâ.

CAPVT IX.

De Appellatione eiusque Inſtantia.

1. Appellatio iuris remedium. SI condemnatus iniuſtè iudicatum putat, remedium habet appellationis ad ſuperiorem Iudicem, aut delegantem, à quo non iuriſdictio, ſed cognitio tantùm delegata fuit, conceſſum omnibus quibus non interdictum. non conceſſum contumacibus, non confeſſis, non ter prouocantibus, non de momentanea poſſeſſione, non de re quæ dilationem non ferat; non ab interlocutoria reparabili, alimentis, viſitatione, correctione, aliiſque caſibus diſerto iure vetitis.

2. Quì interponendum? Interponendum intra decem dies à pronunciatione, aut ſcientia, & copia Notarij, coram quo in ſcriptis fiat; nam ſi viuâ voce coram Iudice, illicò fieri debet.

3. Quì admittendum? Admittendum à Iudice, datis dimiſſorijs, additis actis, & ſi viſum, causâ cur ſic iudicauerit. ſine dilatione: ſaltem infra dies triginta, niſi caſus ſit, quo non liceat appellare. quando Iudex reiicit appellationem, & ſi cauſam adiecerit, Iudex appellatus de negotio non cognoſcit antequam cognouerit de appellatione.

4. Quì inchoandum? Inchoandum apud ſuperiorem oblatis dimiſſorijs, & actis intra tempus à Iudice aut ſtylo præſcriptum. à iure bimeſtre datum appellanti à pedaneo, aut delegato, ſemeſtre ad magiſtratus, biennium olim & dein annus ad Principē. alioquin exinde fatales dies currunt.

5. Quì proſequendum? Proſequendum intra præſcripta ſimiliter tempora. alioquin appellationem fata illa ad interitum vrgent, ſententiam firmant. quam tamen adhuc examinari aut roborari aut corrigi vult Nou. 126. §. *in omnibus*. quam nō vbique vſus ſeruat, ſed cauſæ deſertione contentus eſt; ſeruat tamen, vt ſi appellans tergiuerſetur, appellato liceat præuenire, litem introducere, & proſequi. ſed iure Pontificio ea tempora à Iudice præſcribi poſſunt & coarctari, & à ſuperiore ex iuſta cauſa aduerſus lapſum reſtitutio dari. *c. ex ratione.* latè ibi Phil. Franc. *de appell.* Panorm. & alij *eodem tit.*

Moribus fori ſecularis, apoſtoli non petuntur, inſtantiæ prima & aliæ perpetuæ ſunt. tempora tamen certa introducendæ appellationi præſcripta ſunt, ita vt alioquin ea deſerta habeatur.

5. Quì cognoſcendum? Si ex ijſdem actis appellans ius dici petit, Iudex mox ea diſcutit: benè pronunciat iudicatum, vel malè; corrigitque, vel confirmat: expenſis etiam & mulcta *l. eos.* §. *ne temerè C. de app.* temerè appellantem caſtigat. Quòd ſi quid non dictum priùs allegare probareq; velit appellans, id ei permittitur; factâ & appellato eâdem facultate. modò non ad nouum caput pertineat, ſed coniunctum ſit ijs, quæ apud priorem Iudicem propoſita fuere. *l. 4. C. de temp. ap.* emendare enim actionem in eodem iudicio. §. *ſin minus Inſtit. de act.* non alio poteſt. vt illud eſt in quo mutatus eſt Iudex. neque teſtes produci poſſunt ſuper ijſdem omninò aut directè contrarijs capitibus, ſuper quibus in prima inſtantia alij auditi ſunt. *c. fraternitatis. x. de teſt. Clem. vlt. eod.*

A ſummis tamen tribunalibus appellatio interdicta eſt. vt olim à præfecto prætorio. tum vt aliquando liti finis imponatur: tum quia creditum eſt, ſummos Iudices pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ non aliter iudicaturos eſſe, quàm ipſe Princeps foret iudicaturus. *l. 1. D. de offic. præf. præt.* 6. A quibus inconceſſum.

Sed & friuola appellatio vetita eſt, ſine ratione interiecta, & protelandi tantùm causâ, in eamque reiiciendam, & per eam tergiuerſantes puniendos, Iudices vt incumbant ſtrenuè Reipub. conuenit.

Nec minùs ne à rebus minimis iudicatis appellatio moueatur; nam non minùs iniquum quàm abſurdum eſt, quod ſæpè euenit, vt ſuper minimis cauſis maximi Iudices inquietentur, & homines propter minimas cauſas magnis fatigentur diſpendijs, vt forſan totius litis æſtimatio ad ſumptus iudiciales non ſufficiat. *Authent. de appell.* §. *illud etiam.*

Appellationem cauſæ ſi fieri poteſt ex ijſdem actis decidantur: ſin minùs, propoſitis vnâ ſchedulâ grauaminibus, & altera iuſtificationibus, vel nouis factis, ſi ex eorum conſideratione ſententia mutanda eſt, breuiſſimis tamen omnia terminis peragantur. atque in criminalibus ſemeſtri, iuxta conſtitutionem Pij V. aut ſaltem biennali, iuxta Conc. Trid. expediant, neque tertiò prouocare vnquam liceat, neque in correctione, aliiſue ſingularibus cauſis, neque nullitas ſine allegatione iniquitatis, aut citationis, mandati, aut Iuriſdictionis defectu attendatur. 7. Quì maturandum?

Affinis appellationi eſt ſupplicatio, cùm à ſummo Principe eiúſve Senatu iudicatum eſt, quæ non niſi ſemel permiſſa eſt. *l. 5. C. de prec. Imp. off.* ſi ſupplicabatur intra decem dies, iudicati executio ſuſpendebatur, niſi ſatiſdaretur. & iure quidem ex ſupplicatione procedebatur ſicut ex appellatione. 8. Appellationi affinis ſupplicatio.

Propoſitio etiam erroris ſeù reuiſio vicina eſt, ſed non niſi ex ijſdem actis fit, & iudicatum interim executioni mandatur. Propoſitio erroris.

Reſtitutio etiam in integrum aduerſus rem iudicatam minoribus datur. *C. ſi aduerſ. rem ind.* & executionem ſuſpendit *C. in integ. reſt. poſt. ne quid noui.* Reſtitutio.

Querela etiam nullitatis ex Iuriſdictionis, aut perſonæ litigatorum non qualificatæ, formæue iudiciariæ defectu executionem ſuſpendit. *l. ſi Prætor.* § *Marcel. D. de re iud. l. vlt. C. ſi ex falſ. inſt.* niſi tres fuerint ſententiæ conformes. *l. vlt. C. de ord. cog. Clem. vt de re ind.* ea tamen nullitas vt in tribunalibus Eccleſiaſticis hodie ex cauſa Iuriſdictionis, mandati, citationis Querelæ.

tionis (ex Clem. VIII. decreto) proponi tantum poteſt, nec in vlla cauſa alia attendi, ita nec in ſæcularibus frequentatur. Imbert. *Enchyr. ad V. nullum quando.*

9. Appellatio ad Iudicis iniuriam non pertinet. *l. 20. de appel.* ideoque nec indignè ferre Iudicem conuenit, ſi quis ab eius ſententia appellauerit, neque de ſe quis tam eximiè ſentire debet, quaſi labi non poſſit, dummodo innocentes manus, animum ab omni paſſione alienum, ſine ignaua imprudentia ad cauſæ notionem, ſententiamque dicendam attulerit. nam vt ex conſilio, ita & iudicio non fraudulento nemo obligatur. ſed ad fraudem reducitur inſignis imprudentia, atque lata culpa.

Iudicantem vrere non debet.

Graue non oportet videri cuiuſcumque retractari iudicium, quia veritas exagitata ſæpius magis ſplendeſcit in luce: & pernicies reuocata in iudicium grauiùs, & ſine pœnitentia condemnatur. nam fructus diuinus eſt iuſtitiam ſæpiùs recenſeri. c. Graue 35. q. 9. & Conc. Sard. *Epiſcopus, qui aut iuſtè, aut iniuſtè aliquem eiecit, patienter accipiat vt negotium diſcutiatur, vel vt prabeatur ſententia eius à pluribus, vel emendetur.* quæ Innocentij & Concilij Sard. monita optandum eſſet, vt expenderent multi Iudices, qui excandeſcunt vel ad ſonum appellationis à ſuo iudicio interpoſitæ, vel ad inhibitionem pertinacis progreſſus; ad definitiuam autem iudicij ſui emendationem, perpetes ſumunt ſimultates, & Iudicibus, præſertim delegatis, qui poſt eos in aliam iuerunt ſententiam, verbis perpetuò; atque re ipsâ infeſti ſunt. tanta certè philautia, non charitatem, quæ non cogitat malum, non iuſtitiam redolet.

CAPVT X.

De executione rei iudicatæ.

1. CVm ſententia lata, & rata eſt, nullo appellationis aut alio remedio ſuſpenſa, rei iudicatæ fit executio; ſiue per actionem iudicati *l. 3. §. vlt. D. eod.* ſiue implorato Iudicis officio: vt paſſim hodiè vſus ſeruat. niſi hanc implorationem, cum Gudel. *in comm. Iur. nou. l. 3. c. 6.* ab illa actione non diſtinguamus.

Executio rei iudicatæ.

Damnatis olim diuerſa tempora conceſſa ſunt; hodiè non ſeruantur, niſi quæ ſtylus aut Iudex dederit, cùm res iuſſa eſt reſtitui, quæ in promptu eſt, nulla mora contumaciæ permittenda eſt. *l. debitorib. 31. D. de re iud.* alioquin idoneum tempus tribuitur. eo lapſo per executores, &, ſi opus per manum militarem, *l. qui reſtituere. D. de rei vind l. ſi quis iuſſu D. ne vis fiat ei qui in poſſ miſſ.* res aufertur, aut pro pecunia exhibenda pignora capiuntur, diſtrahunturque. mobiles primùm res, dein immobiles; denique iura & nomina. mores cum iuris ordinem non ſeruant, ſed quod promptius ſe offert, executioni ſubiiciunt. per licitationes plus offerenti addicunt, etiam ipſi victori. *l. 2. C. ſi ex cauſ. iud. pig.* nonnumquam poſſidenda pignora creditori traduntur donec ex fructibus ſatisfiat; & alicubi immobilia aliter diſtrahi omnino non permittunt mores, alicubi non niſi multo pòſt tempore; ex fructibus ſumma confici non poſſet.

Iura quæ tempora?

Per detruſionem etiam in carcerem cogitur damnatus ſententiæ parere, & excommunicationem, ſi remedium aliud non ſupereſt. Trident. *ſ. 25. c. 3.*

2. Speciem rei iudicatæ habent confeſſio in iure facta, bonorum ceſſio, tranſactio, iuſiurandum, arbitri laudum; voluntaria contrahentium condemnatio, contractus Iudicum ſigillis muniti, inſtrumenta guarentigionata, & preſto eſt Iudicum officium illud ex hiſce poſtulantibus.

Affini confeſſio & ex his excommunicatio.

3. Cùm pignorum precium omnibus creditoribus non ſufficit, præferuntur hypothecarij perſonalibus: inter hos cauſa crediti: inter illos ratio temporis quo pignus datum eſt, potius ius facit, ſiue ſpecialis ſit hypotheca, ſiue generalis; ex conuentione, vel in cauſam iudicati accepta: ſiue expreſſa, ſiue tacita. niſi quòd apud nos conuentionalis niſi coram Iudice rei ſitæ facta reale ius non tribuat, aut prælationem, nec generalis ſine immobilium deſignatione. ſaluo tamen dotis, & fiſci priuilegio, eiuſque qui in ædificij reſtitutionem, militiæ emptionem, aut, vt ad priuilegiarium creditorem peruenerit, pecuniam dedit. Omnium creditorum exactam rationem habet Iudex in diſtributione precij, ex pignorum diſtractione redacti, *iuxta titulos D. & C. Qui potior in pign. &c.* quorum priuilegia breuiter complectitur Gudel. *Iur. nouiſ. l. 4. c. vlt.*

Creditorum prærogatiuæ.

CAPVT XI.

Recidiua monita de ſeruando ordine iudiciario, præſertim in litibus criminalibus, & quæ ex officio Iudici incumbunt.

EXegimus quæ ad morem modumque iuriſdicundi ſpectare videbantur, quaſi per Indicem & tranſcurſim, quo filo Iudex telam iudicij texendam habeat. qua in re nec illud Apoſtoli reiiciendum puto, *1. ad Corint. c. 14. Omnia honeſtè, & ſecundùm ordinem fiant.* Ordo ſanè iudiciarius anima eſt iuriſdictionis: dummodo meminerimus in cauſis quibuſdam iuris ordinem eſſe, nullum ordinem ſeruare. *Eſt,* inquit Cicero *pro Rabyr. Poſth. ſapientia Iudicis in hoc, vt non ſolùm quid poſſit, ſed etiam quid debeat, ponderet: nec quantum ſibi permiſſum meminerit, ſed etiam quatenus commiſſum ſit.* quo ſcilicet iure, quo ordine, quo ritu, more maiorum, an forma ſpecialiter mandatis præſcripta. adeò vt & Fulliucius. *Quæſt. mor. tom. 2. tract. 40. in 8. præcp. c. 6. n. 199.* Iudicem ob ordinem iuris non ſeruatum obliget ad reſtitutionem; verbi gratiâ, ſi inquiſiuit cùm iuris ordo non permitteret: ſi confeſſionem extorſit, 1.

Ordo iuris ſeruandus.

cùm indicia idonea non eſſent, &c. poſt Leſſ. *de Iuſtit.l.2.c.29. d.* 18. Ampla ſpacia paterent, ſi in eam diſſertationem deſcendere luberet, quę de toto ordine iudiciario concinnari poſſet. *& nos ſuprà hoc lib. c. 7. ſatis prs inſtitute diximus. Plura extant inſignium authorum volumina in eam ſingulatim rem diſertè ſcripta, ad ea maria, quibus lubet haurire, dimittimus.* Apud nos ex edicto Principum 12. *Iul.* 1611. *art.* 3.

2. Belgæ ſtylum præſcriptum aut ordinandum ſeruant.

4.5. qui ſtylum habent emologatum, mandata, & inſtructiones ſuas exactè ſeruare debent, & ſi quid mutatione eget, ad Principem referre: qui non habent emologatum, ad curiam Prouincialem recurrere: eo interim vſuri, quo vtuntur ſuperiores illius territorij. ſed *art.* 46. pro ſecuritate maiori decernitur, vt in criminalibus cauſis Iudices, qui ordinarium certúmque ſtylum procedendi non habent, eo vtantur qui decretus eſt pro ſuo prouinciali Concilio. omnia enim hîc Concilia Prouincialia ſtylum, ordinationes, & Inſtructiones à Principibus præſcriptas pridem habent; inter reliquaſque inſtructiones non infimum locum ea obtinet, quam Carolus V. Imperator Batauis dedit, 20. Auguſt. 1531. quam inſigni libro, quem Synopſin praxeos ciuilis appellat, excuſſit Paulus Merula, affines alias inſtructiones comparauit, & in ordinem iudiciarium analiticè digeſſit.

3. Præſertim in iudicijs criminalibus.

Porrò quia *omnia*, ait Cicero *pro Cæcinna, iudicia aut diſtrahendarum controuerſiarum, aut maleficiorum puniendorum cauſâ reperta ſunt*, in illis minor cura eſt, in his maior. non tantùm quia in illis de re minori, pecuniola, agellóve agitur, in his de ſtatu, de vita hominis; ſed & quòd in ciuili controuerſia ipſi litigantes periculo ſuo expendere debent, iure, an iniuriâ agant, defendántve, & pœnis ſuis coërcentur temerè litigantes: at in iudicijs criminalibus, iiſque quæ Iudex ex officio inſtituit, non alieno ductu, ſed ſuo marte Iudex progreditur. &, vt in bello non ſolet iterum peccandi locus ſupereſſe, vt Lamachus reſpondit veniam oranti errati in prælio commiſſi: ita vbi de re criminali agitur, vix eſt vt errore commiſſo res in integrum poſſit reſtitui. *Eſt ergo ſapientis Iudicis cogitare ſibi tantum eſſe permiſſum, quantum commiſſum ſit & creditum, & non ſolùm ſibi poteſtatem eſſe datam, verùm etiam fidem habitam eſſe meminiſſe, poſſe quem oderit abſoluere, quem non oderit condemnare: & ſemper non quæ velit ipſe, ſed quid lex & religio cogat, cogitare.* Ita Cicero *pro Cluentio.* vult lex & religio quod iuſtum eſt etiam iuſtè fieri, inſontem rectè abſolui, reum ritè condemnari.

Maranta quidem *tractat. de ordin. iudic. part.* 6. *§. & peruenitur &c. n.* 166. *n.* 208. enumerat 65. caſus in quibus Iudex procedit ex officio, qui eapropter delicatiori diligentiâ ſunt tractandi; nos generatim comprehendemus ſub nomine cauſarum criminalium, non rigore nominis ad ſcelera reſtricti, ſed per antitheſim iſtarum ciuilium, & pecuniariarum. In criminalibus ergo iudicijs Iudex aliorum motu & iectâ carens, (nam rarò hodie accuſatio cum inſcriptione fieri ſolet; denuntiatio etiam magis ad Euangelicam referri ſolet quàm iudicialem, quæ delatores ad expenſas temerarias obligat) agmine quadrato incedere debet, ne recta iuſtitia vllo vndecumque inſultu detrimenti quippiam capere poſſit. Et nos quidem iterum Edicta Principum, & Inſtructiones dirigunt, & nominatim Edictum ann. 1611. *art.* 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47.

Enimuerò id imprimis cauendum, ne quis temerè in numerum reorum vocetur. tametſi enim Iudices etiam Epiſcopi habeant in ſuis Diœceſibus liberam poteſtatem adulteria & ſcelera inquirendi, vlciſcendi, & iudicandi; *c. pernicioſam de off. Iud.* prouincias & diœceſes ſuas obire iubeantur, & viſitare, de vita & conuerſatione ſubditorum quærere; *c. Romana de cenſib. in* 6. non tamen ſpeciatim de authore criminis inquirere poſſunt, niſi ſuper eo fama ipſius læſa ſit. *c. cùm oporteat de accuſat.* adeò vt generatim rogare, non nuncupatim tantùm poſſit; & rogati etiam iurati occultum authorem deferre non poſſint, Leſſ. *de iuſt. lib.* 2. *c.* 29. *de iudice dubit.* 14. *n.* 118. nullus eſt pro crimine, ſuper quo non laborat infamia, ſeu clamoſa inſinuatio proceſſit, puniendus; quinimò ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debent. *c. inquiſitionis. §. tertia de accuſat. c. qualiter* 2. *ibid.* ne quidem tametſi duo vel plures teſtes iurati aſſerant. *d. c. inquiſitionis.* niſi fortè quis crimen confeſſus ſit, aut commiſerit in iudicio; aut patefactum ſit ex generali inquiſitione, aut aduerſus bonum publicum ſit, ut crimen læſæ Maieſtatis Diuinæ vel humanæ. Leſſ. *ibid. d.* 15. *Scipio minor Caium Licinium prætereuntem cùm vidiſſet; Hunc, inquit, virum ſcio peierasse: verùm quoniam nullus eum defert, non poſſum ſimul eſſe & accuſator, & Iudex.* Plut. *in Apoth.* Praxim ſæcularium Iudicum contrariam, vt infamia præuia non requiratur, excuſat Leſſ. *ibid. n.* 131. & Filliucius *d. c.* 6. *n.* 191. iidem tamen requirunt vt Iudex non inchoët ex ſe iudicium, ſed aliquid præcedat, quod inquiſitioni viam aperiat, & Iudicem ex officio procedere cogat, quod vices infamiæ ſuppleat, duodecim id genus cauſas conglomerat Filliucius *n.* 183. & Leſſ. *dub.* 16. non admittit tamen Leſſius eandem praxim in Prælatis Eccleſiaſticis *dub.* 15. *n.* 140. præſertim aduerſus perſonas Eccleſiaſticas. vtpotè quarum propalati defectus plus Reipub. noceant, quàm correctio proſit. vt omittamus Concil. Trid. *ſeſſ.* 24. *c.* 5. innouaſſe dictum cap. *qualiter & quando*, & ab omnibus obſeruari iuſſiſſe.

4. Inquiſitione ſpeciali.

5. Carcere decernendo.

Quòd ſi tam ſeriò exigitur ne quis inquiratur, in ius vocetur ſine præuia infamia; quantò magis cauendum eſt, ne citra præuiam infamiam, neceſſitatem, & criminis grauitatem, quis in carcerem compingatur, qui per ſe de facto infamat? quapropter Prælati clericos temerariè, vel per iniuriam incarcerantes in excommunicationem incidunt. *c. ſi clericus de ſent. excom. in* 6. & rectè Marcus Antonius Genuenſ. *in praxi c.* 29. tradit, Neapoli non incarcerari clericos, niſi adſint probationes ſuffi-

cientes

ctentes ad condemnandum, vel ſaltem ad torquendum, dummodò clericus non ſit ſuſpectus de fuga. ob quam & Trid. in atrocioribus delictis neceſſariam detentionem admittit. *ſeſſ.* 25. *c.* 6, detentionem vocat Concilium, non carcerem. adeoque addit; in omnibus caſibus ea ratio habeatur, vt iuxta qualitatem delicti ac perſonarum delinquentes ipſi in loco decenti cuſtodiantur. & benè d. Edictum *an.* 1611. *art.* 39. vetat officiarijs cuiquam iniicere manus, qui fixos habet lares, niſi in flagranti delicto deprehenſo, aut ex Iudicis decreto, cui ex informationibus *iuxta art.* 38. ſemiplena probatio delicti, aut vehemens ſuſpicio ſuaſerit, aut accuſator formalis requiſiuerit, vbi is admittitur.

Iterum breuibus dilationibus peragendi ſunt rei, peccantque grauiter qui morarum tædio, carcerum, aliorumve incommodorum faſtidio, eos affligunt, & non æquè in excuſando, quàm accuſando laborant. quod vtrumque inculcat d. Edictum *art.* 40.

6. Tortura. Multò autem magis peccant Iudices, ſi non ſufficientibus indicijs neque ex iuris ordine præſcripto reum quæſtionibus ſubiecerint, quæ ſufficiant breuiter diſſerit Leſſ. *d.* 17. repetit Filliucius *n.* 195. pluribus exequitur Farinac. *tract. de indicijs, & tort.* alijque.

7. Condemnatio. Maximè autem in ipſa condemnatione peccatur, ſi præter ordinem iuris crimine deprehenſo confeſſione illicitè extorta reus plectatur: *arg. l. antep. in fin. D. de quæſt.* vbi ob quæſtionem illicitè habitam Imp. ſententiam irritauit. Leſſ. *d.* 18. Filliucius *n.* 199. qui vtrique *ſequent. cc.* proſequuntur Iniurias quæ fiunt in iudicio ab accuſatore, teſte, Aduocato, reo, &c. quas hîc proſequi non eſt huius inſtituti: dummodo id repetamus ſpectare ad Iudicem, compeſcere omnes eos qui adyta, & ſanctitatem iuſtitiæ temerant ſuâ improbitate. ſibique Iudex ſemper illud Deuter. *c.* 16. dictum obſeruet, *iuſtè quod iuſtum eſt proſequeris.* non iuſtè, proſequitur, qui ordine à iure præſcripto non proſequitur.

Super hæc autem ſi non ad menſuram delicti imponatur plagarum modos, pœnaque ad culpæ proportionem non exigatur; ſi is cui parcendum fuit ob delicti, perſonæ, ſexus, ætatis, aliáſve circumſtantias, ad rigorem plectatur; ſi cuius pœna aſperanda potiùs fuit, parcatur.

Ad profundum autem peccatorum venit, ſi inſontes puniat, ſontes impunè dimittat ſciens, prudens, cùm de cauſa ritè liquet. de culpa lata, quæ dolo comparatur, leui, leuiſſima in cauſa capitali cognoſcenda iudicandaque, non ſinit hic locus multa dicere. hoc ſanè caſu vitandæ huiuſmodi culpæ valet illud Democriti, *Optimus Iudex eſſe iudicatur, qui citò intelligit, & lentè iudicat.*

Dixi initio huius cap. exegiſſe nos curſim quæ ad morem modumque iuris dicendi pertinent, ad dictionem inquam ipſam iuris. nam quod attinet ipſa cauſarum iura, non fuit animus ea tangere; Oceanum ingredi, tota Iuris volumina inuoluere: ea in pectoris ſcrinio habere Iudex debet, & cauſis in ſuum prætorium delatis applicare & *habere*, inquit Cicero *pro Cluent. in conſilio legem, fidem, religionem, æquitatem: libidinem autem, & inuidiam, metum, cupiditates omnes amouere: maximi æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quàm à dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non poteſt.* Eadem ferè habet Innocentius IV. *in c.* 1. *de ſent. in* 6. *in concipiendis ſententijs & ferendis præ oculis habeat ſolum Deum.*

CAPVT XII.

De Stipendijs.

QVo minùs per ſordes iudicetur, & appellationibus materia ſubtrahatur, ſtipendia publica ſtatura ſunt. *tot. t. C. de Annon. & capitat.* Iuſtinianus ſanè munerum capturam ſeuerè prohibens, à fiſco ſtipendia Iudicibus dari iuſſit: à litigatoribus accipi aliquid vetuit, præterquam Iudicibus pedaneis. *Nouella* 82. *c.* 9. & *Nouell.* 15. *c.* 16. vbi ferè idem de defenſoribus ciuitatum dicitur. & quatenus id in Francia olim obtinuerit, bellè refert Loyſeau *de off. lib.* 1. *c.* 8. quomodo ſportulæ atque huiuſmodi emolumenta pro Iudicum opera in voluendis actis, examinando partium iure, dictandiſque ſententijs, ſucceſſerint. & ſanè optandum erat, vt iure & antiquis moribus res ſtaret. iniquiſſimum enim eſſe Cic. cenſet Iuſtitiæ mercedem petere: ſed & illud tamen iniquiſſimum, vt labor in damno ſit. Itaque dum Iuſtinianus fiſco onus ſtipendiorum impoſuit; fiſcus locuples erat, ſeu meliori fortunâ, ſeu maiore parcimoniâ, ſeu frugaliori œconomiâ. nam belli ſumptus res eius geſtæ ſummos etiam fuiſſe plus ſatis arguunt. vnde & nulli ſalarium tribuebatur, niſi iubente Principe. *l. nulli. C. de prox. ſacr. ſcrin. l.* 10. maturè perpenſis meritis. Hodie vbique ferè terrarum Principes non ſufficiunt aulicis oneribus, cùm & olim domaniales reditus bellis inſuper gerendis ſufficerent, tributa populorum, ſubſidia belli, etiam in alias cauſas abeunt, vt vix digna Iudicum ſtipendia à fiſco ſolui queant, vix dum alicubi pars aliqua niſi ex mulctis, alijſque id genus ſubſidijs, maximè in Gallia. vbi etiam ipſa Iudicum officia ſub haſta veneunt; & qui emunt, vtinam mercaturæ ſuæ incremento lites non ſeminent! Magna profectò olim ſtipendia fuiſſe Iudicum diſcimus ex *tit. Cod. de Annon. & capitat.* atque aliundè paſſim. 1. Rectè à fisco dandæ.

2. Magistratus in provinciam euntes instruebantur necessarijs. Vetus inſtitutum fuit, vt Reſp. Præſidibus annonas, & pecoribus eorum alimenta ſubminiſtraret. *l.* 2. *C. de curſ. publ.* quin & Magiſtratus exeuntes mulis, tabernaculiſque, & omni ſupellectili inſtruerentur. Liu. *lib.* 52. Auguſtus verò magiſtratui prouinciarum pro ſupellectili ac cæteris neceſſarijs certam pecuniam numerauit. vndè vtenſilia locari deſierunt. ita vt poſteà cùm Iudices promouerentur, argento,

& neceſſarijs inſtruerentur, mulis, veſtibus fo-
renſibus, domeſticis, balnearibus, coquis, &,
ſi vxores non haberent, concubinis.

Quòd ſi quem in exercitio officij ſui occidi
3. *In officijs occiſi remuneratio.* contingat, officium eius hæredibus relinquen-
dum eſt, vt iudicatum refert in apparitoribus
Loiſeau, *des offices l. 1. c. 12. n. 33.* quod & deci-
ſum in militibus, *tit. de filijs officialium qui in
bello moriuntur. C. lib. 12.* Hi enim qui pro Rep.
ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere
intelliguntur. *§. filiis. Inſt. de excuſ. tut.* eiuſmodi
mortuorum vitam in memoria viuorum poſi-
tam eſſe inquit Cicero *Phil. 7.*

CAPVT XIII.

De animaduerſione in Iudices.

1. *Magni magiſtratus officij tempore non accuſabantur.* QVi de appellationibus cognoſcunt, ſen-
tentiàs emendant, nonnumquam & ip-
ſos Iudices pro ſua religione, ſi per dolum
aut ſordes eas dictauerint, aut aliàs litem fece-
rint ſuam. nam quo rectiùs iudicent, non de-
ſunt leges vltrices. quominùs tamen Auctori-
tas Iudicum vileſceret, eius ſaltem qui impe-
rium habebat, & iubere poterat in carcerem
duci, durante magiſtratu in ius vocari, vel ac-
cuſari is non poterat. *l. 2. D. de in ius vocand.*
quanquam Panicirolus *in Commentarijs ad No-
titiam Imperij de magiſtratibus municipalibus c. 8.
in fin.* de duumuiris idem, dum magiſtratu
fungebantur, aſſerit, *per l. pars litter. 48. D. de
Iudic.* quam non de ſolis Athenienſibus magi-
ſtratibus, vt Alciat. *diſpunc. 4. c. 6.* nec de Præ-
toribus, aut Præſidibus, vt alij, ſed de omnibus
magiſtratibus municipalibus, qui à Græcis
ἐγχώριοι vocabantur, intelligit.

Præſides quidem alióue nomine prouincia-
rum rectores, depoſito magiſtratu per dies
quinquaginta in prouincia manere debebant,
reſponſuri omnibus qui de eis quererentur. Ita
etiam Borel. *lib. 1. de magiſt. c. 12. in fin.* refert
practicam magnę Curiæ Neapolitanæ, quòd
pendenti officio accuſatus de concernentibus
adminiſtrationem, liberetur data cautione de
ſtando iuri tempore ſyndicatus, in quod Cu-
ria cauſam remittit. rectius, quàm quòd alij
paulò antè ab ipſo citati, ſuſpendendum ma-
giſtratum putant ſtatim atque accuſatur; eum
verbi gratiâ qui perpetuus eſt: nam Zeno in
l. vlt. C. vbi ſenatores. ſtatuit, ne qui in crimen
vocati ante probationes, iniurias patiantur.
ideoque ſi illuſtri dignitate fulſerint, *ſedendi
2. *Accuſatis vſque ad ſententiam dignitas ſeruatur.* quoque*, inquit, *in aliqua ſecretarij parte, qua Iu-
dicibus inferior, altercantibus ſuperior eſſe videa-
tur, habeant licentiam.* & iterum, *ſedendi cùm ce-
lebratur cognitio in ſecretarijs iudicantium ius
conſequantur.* cuius legis formam in iudicando
Duce Bironio ſeruaſſe ſcribitur ſenatus Pariſ.
Vetatur vel excandeſcere Iudex aduerſus eos,
quos malos putat. *l. 19. D. de offic. præſid.* Diſertè
etiam Papin. *in l. libertus. §. in quaſt. D. ad muni-
cipal. Magiſtratus*, inquit, *capitalis criminis accu-
ſati priſtinam dignitatem interim retinent*, ta-
menſi illius legis diſpoſitionem in Gallia non
ſeruari refert, & queritur Loiſeau *des offices,* 3. *Etſi praxis multis locis contraria.*
lib. 1. c. 14. vbi latè incommoda tum ſuſpenſio-
nis accuſatorum, tum inquiſitionis aduerſario-
rum, tum nouimembris rigoris, quem Gal-
lica praxis & ferè noſtra exercet contra accu-
ſatos, ſupra quam iure Romano permiſſum ſit.

Enimuerò vt abuſus Gallicis Iudicijs ab-
ſint, vt optandum eſt; ita neque eò conceden- 4. *Sed ea ritè temperanda.*
dum, vt nulli cognitioni magiſtratuum actio-
nes ſubiici cenſeantur; ne impunitatis confi-
dentiâ laxatis habenis in innoxios graſſentur;
fas atque nefas pari loco habeant; ne populum
concutiant liberè, ſi repetundarum agi cum
iis non poſſit: ne pecuniam publicam inter-
uertant; ſi de peculatu teneri non poſſint: ne
fictis criminibus inſontes ſupplantent; ſi falſi
accuſationem non vereantur: ne per ſordes,
ſupinam imprudentiam iudicent; ſi litem
ſuam facere non poſſint, & in vicem aduerſa-
rij ſuccedere: *l. vlt. D. de extraordinar. cogn.*
vel quantum videbitur religioni iudicantis
teneri illi, qui iniquo iudicio læſus eſt.

Sed vt redeamus ad accuſatum Magiſtra- 5.
tum; vt neque ſuſpendi eius exercitium du-
rante accuſatione æquum eſt, ita neque in per-
petua ſpatia criminalem quæſtionem protrahi;
ſed intra annum olim, & biennium ſaltem, ex
prorogatione Iuſtiniani terminari oportebat.
*tit. vt intra certum tempus criminalis quæſtio ter-
minetur*, ne perpetuo Reſpub. careat viro, ad
res agendas idoneo. quamobrem ſolo anni lap-
ſu reus delatus abſolutus erat, & promotionis
capax, qui non damnabatur. *l. reus delatus D. de* 6. *Depoſito magiſtratu per 50. dies in prouincia morandum.*
muner. & honor. Et per ſacros Canones enor-
mia tantùm quædam crimina id priuilegij ha-
bent, vt clericus accuſatus à ſacris functioni-
bus abſtinere debeat, donec ſe purgauerit, vt
hæreſis, ſimonia, &c. alioquin pœna ſuſpen-
ſionis non niſi cauſâ cognitâ irrogatur. *c. Pres-
byter 15. q. 5. verſic. & quod niſi fecerit, interim
non videmus ſuo debere Presbyterum, vel diaconum
officio priuari.* Sic & conſtitutum eſt, ne clerici
deficiant ab Epiſcopo accuſato, priuſquam ſub
luce obiecta conſtiterint, & ſententiâ damna-
tus ſit. *c. 1. & 2. 8. q. 4.* Rectè igitur Iudices poſt
depoſitum magiſtratum 50. dies in prouincia
commorari debebant, eorumque Conſiliarij,
Cancellarij, & Miniſtri. *l. 3. de aſſeſ.* ius tamen
dicebant vſque ad aduentum ſucceſſoris. *l. 10.
de off. proconſul.* nec priùs deponebat imperium
deceſſor, quàm ſucceſſor in Metropolim vene-
rat, licet prouinciam attigerat. *l. 1. de off. præf.
Aug.* non tamen vltra tres menſes poterat hæ-
rere. *l. 2. ad l. Iul. Maieſt.* Dion. *l. 53.* &, quod no-
tandum moroſis Iudicibus, huiuſmodi contro-
uerſiæ ciuiliter vel criminaliter ventilatę intra
viginti dierum ſpatium debebant terminari
l. 1. de off. diuerſ. Iud. Ex diuerſo autem, inquit
Iuſtinianus *in Auth. vt Iudices ſine quoquo ſuff.*
etiam pœnis eos omnium amariſſimis ſubiu-
gamus, ſi eos qui puris vſi ſunt manibus, &
fiſcalium exactionem cum omni detulerint
ſubtilitate, poſteà deponentes adminiſtratio-
nem iniuriari præſumpſerint, & nō cum omni
fauore

fauore poſt legitimum tempus prouinciam relinquentes deduxerint.

7. Inquiſitio in Iudices Hiſpana.

Hodie Iudiciorum antiqua ratio contra Magiſtratu functos obſoleta eſt, quæ olim potentiſſimos quamuis in officio retinebat, vel audacium præuaricatorum inſigniter multabat, morte, exilio, vel aliâ pro meritis pœnâ: ſucceſſit in monarchia Hiſpaniæ vſus mittendi in prouincias qui inquirant in acta Præſidum, aliorúmue Iudicum, & qui ea quæ comperta ſunt ad Conciliũ regium referant pro ea gente in Hiſpania inſtitutum. cuius iudicio benè meriti liberaliter munerantur: qui autem negligenter verſati ſunt, deſide abiectoque animo officium adminiſtrarunt, vel iniquè ſunt graſſati, pro demerito caſtigantur. *quæ*, inquir Bellus, *profectò præcipua eſt cauſa & ratio, quâ ſacratiſsima hæc Corona conſeruatur, & magis indies exaltatur.* an æquè hodie præmia & pœnæ pro meritis dentur, & Coronæ benè ſit Bellus alius examinet.

8. In Iudices animaduerſio.

Alexander Seuerus ſolebat dicere, paratos ſe ſemper digitos gerere, vt ſi quem Iudicem improbum obuium haberet, oculos ei erueret. optimè; nullum enim malum grauiùs affligere poteſt Remp. quàm Iudicum improbitas, quid enim ſi à quibus medicina expectatur, venenum præbeatur; à quibus vera doctrina, falſa doceatur? quo argumento Christus, *ſi ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur?* numquam ergo nimia eſſe poteſt in Iudices inſpectio, vigilantia, animaduerſio. Primùm Reges ipſi, atq; Principes vniuerſim eam curam ſuam eſſe putent; deinde magni ſub ipſis magiſtratus; atq; gradatim inferiores ſinguli in ſuos: atque in primis Eccleſiaſtici: quos ipſus Epiſcoporum titulus iam ab Apoſtolis vſurpatus, id eſt ſpeculatorum, functionis ſuæ monet, & ſinguli quidẽ id putent quatenus eis auctoritas commiſſa eſt: ſcilicet Archiepiſcopis monendi, corrigendi Epiſcopos, non amouendi data nunc eſt auctoritas; ſed in grauioribus cauſam inſtruendi, & ad Sedem Apoſtolicam inſtructã mittendi; quæ definitiuum calculum ferat. Trid. *ſeſ.* 24. *c.* 5. *ſ.* 13. *c.* 6 7. 8. *fic. l.* 2. *de off præſ. Auguſt. Præfectus*, inquit, *Prætorio auguſtalis ordinariorum ſub ſe Iudicum examinandi flagitia, & ſuper his referendi, non amouendi, vel puniendi habeat poteſtatem.* & iterum, *l.* 1. *de off. Com. ſac. Larg. Palatinis*, inquit, *hæc cura debet eſſe præcipua, vt periculo proprio notariis deſtinatis ſuper negligentia Iudicum, ſi ita res exegerit, conquerantur, ne eorum ſit impunita deſidia.* Ex aduerſo tamen aliud ſtatutum eſt in Præſ. Prætorio Orientis *l.* 3. *dict. tit. Si quos*, inquit, *Iudices, vel propter aduerſam corporis valetudinem, vel propter negligentiam vel furtum, vel ſimile aliquod officium ſublimitas tua inutiles eſſe reperiat: his ab adminiſtratione remotis & vice eorum aliis ſubrogatis, furibuſq́; pœnis legitimis ſubactis, ad noſtra manſuetudinis ſententiam non crimina, ſed vindicta referatur.* Nullus ergo præſcriptum Iuriſdictionis ſuæ modum excedat, diligentem ſuorum inſpectionem negligat nullus, ſi quis ſcintillam neglexerit, quæ inde incendium excitarit, & humanis & diuinis legibus reſarciendo detrimento erit obſtrictus.

Prudenter etiam ſupraſcriptis de cauſis cautum erat, ne prouinciarum rectores extra ea, quæ ad victum pertinent, quidpiam emerent, ipſi, vel, qui circa eos erant; aliáſue contrahent, donationéſve reciperent, etiam per interpoſitam perſonam: nec ratificari eæ poſſent, quamuis conſenſu poſt depoſitos faſces adiecto vel quinquennij lapſu. *l.* 1. *de contrac. Iud.* ſed & illud prudenter non minùs Senatus-conſulto cauebatur, vt de his quæ prouincias regentes, comites, aut liberti eorum, antequam in prouinciam venerint, contraxerant, parciſſimè ius diceretur. *l.* 16. *de off. præſid.* ita vt præter victus commercia, quæ vitari non poſſunt, nulla daretur anſa aut vmbra Iudicibus malè in adminiſtratione verſandi, & puris ſeruatis manibus iudicia & munia iuſtè & ſanctè exercerent; ſi ſecùs accidiſſet, minas legum non euaderent.

9. Ne Iudices in prouincia negocientur.

Sed & quò pleniùs contra malignitatem Iudicum prouideretur, Iuſtin. *in Auth. vt Iud. ſine quoquo ſuffragio.* poſtquam multis eos monitis & mandatis inſtruxerat, in fine addidit edictum ad omnes Epiſcopos: *Tua*, inquit, *igitur ſit reuerentia, & cæterorum, hæc cuſtodire; & ſi quid tranſcendatur à Iudicibus, ad nos referre; vt nihil contemnatur horum quæ ſanctè à nobis ſtatuta ſunt.* & iterum, *in Auth. vt nulli Iudicum liceat habere loci ſeruator. Omnem*, inquit, *damus licentiam locorum ſanctiſsimis Epiſcopis & Primatibus ciuitatum, huiuſmodi præſumptiones prohibere, & ſtudere, vt hæc omnia ſine impedimento & ſine diſpendio ſecundùm legem virtutum procedant, & de his nobis nuntiare.* Sed neque id tantùm per formam facultatis, aut moniti Iuſtin. proloquitur, ſed addit; *Vos autem ſi negligentes non referatis, rationem reddetis apud Deum pro aliorum iniuſtitia, ſi quod non agnoſcentibus nobis damnum apud vos hominibus inferatur. Sed oportet præſentes vos prouinciis, & pro iis, ac reliquis deteſtantes manifeſtos nobis facere & rectos Iudices & tranſcendentes hanc legem noſtram, quatenus vtroſque cognoſcentes, hos quidem puniamus, illis autem repenſemus.* Quinimò Iudices per Epiſcopos ad officium adiguntur. *Auth. vt differentes Iudices audire interpellantium allegationes, cogantur ab Epiſcopis hoc agere.* & vlteriùs *ibid. c.* 1. *Iubemus ſanctiſſimum Archiepiſcopum audire cum clariſſimo Iudice, vt ambo per amicabilem conuentum diſſoluant quæ dubia ſunt.* & infrà: *ſi tamen contigerit quendam noſtrorum ſubiectorum ab ipſo clariſſimo prouinciæ Iudice lædi, iubemus eum adire ſanctiſſimum illius ciuitatis Epiſcopum, & ipſum iudicare inter clariſſimum illius prouinciæ Iudicem & eum qui putatur lædi ab eo.* Enimuerò neſcio an odioſa magis hæc eſſent hodie ſi fierent; an damnoſa ſint, quia non fiunt.

10. Epiſcopi circa iudices vigilare etiam iubentur.

LIBER III.

CAPVT PRIMVM.

De Legiſlatione.

1. Satius legibus, quàm regum arbitrio regi.

PRincipio, officij ſui olim Prætores edictum proponebant, ex quo ius dicturi erant. quo exemplo non incongruũ nobis viſum fuit, ſi hunc librum, qui de adminiſtratione politica Iudicis eſt acturus, auſpicaremur à legibus. Enimuerò iure certo, quàm manu regiâ adminiſtrari Rempub. ſatius eſſe iam docuit pridem experientia. & gentium eò quaſi vnanimem conſenſum traxit, *arg. l. 2. in prin. D. de orig. Iur.* quia reges, vt ſint boni, & qui non litigantium, ſed æquitatis ſolo affectu ducantur; tamen rectiùs ſe habent, ſi architectos imitentur, qui lineâ vtuntur, & libellâ, boni quamuis & periti. nam, vt Cic, ait *l. 9. epiſt. fam. ad Poët. omnia ſunt incerta; quando à Iure diſceſſum eſt.* Caligula iactauerat ſe effecturum nę I. C^ti. quid reſpondere poſſent pręter eum; id eſt, non niſi eo vt oraculo conſulto, eius reſcripto impetrato. incommodum ſecutum refert Tac. *l. 15. ann. in princ. Cuncta,* inquit, *legum & magiſtratuum munia in ſe trahens Princeps, materiam patefecerat prædandi.* Hæc eſt apud bonos etiam illa indeciſa æquitas, ſi eius ab imagine à quouis obiecta lex vinci poſſit. quam deprecati ſunt Allobroges à Franciſ. I. vt ne permitteretur Senatui extra ius certum atque præſcriptum ad boni atque æqui bullas tranſilire. vt Coraſ. *ad l. benignim. D. de leg.* nec ſummis tribunalibus permittit ius ex æquitate vel interpretari, quod alij concedunt, *Auth. hodie C. de Iud.* & DD. paſſim.

2. Sed paucæ ea ſint.

Legibus Romanis nihil non deciſum eſt, quod ad Remp. tuendam pertineat. ſed quamuis ius finitum eſſe debere non malè monet *l. 2. D. de Iur. & fact. ignor.* illæ mole ruunt ſuâ, & facit Rom. legum numerus, vt paucioribus ſciantur, & mutata Rerumpubl. regnorumque forma, vt quæ diuerſis officijs ſunt adſcripta, niſi eorum curam lucrum comitetur, pauci ad ſe pertinere exiſtiment, vt ferè paſſim videamus leges multas facili conſilio & ſalubres valuis Eccleſiarum & poſtibus Prætoriorum affigi, paucas executioni committi. Fruſtrà præſcribit ægrotis pharmaca Medicus, ſi ea non ſumant, ſi pharmacopœorum officinas ſchedis impleant, in ſtomachum ægrum nihil immittant.

3. Executioni mandentur.

Itaque in omni Repub. conſtituenda cùm primis curandum eſt, vt leges & magiſtratuum edicta executionem inueniant, ſubditi vt ſint factores verbi, & non auditores tantùm, *quia ſi quis auditor eſt verbi & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo; conſiderauit enim ſe, & abijt, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit: qui autem perſpexerit in legem perfectam libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit.* Ita Iacobus c. 1. ſanctè de lege ſancta. Sed & ſuo modo idem in lege & rebus profanis obtinet, ſi in ſpeculo tantùm leges idoneas conſideramus, neglectâ curâ praxeos, atque executionis; Platonicas & Vtopicas leges bellè expendimus, dandas illis orbibus, quos adhuc quærit Alexander. manum operi admouere, manum mittere ad aratrum oportet, non philoſophari tantùm. Præcepta omnia & leges elanguidæ ſunt, ſi non accedat cura obſeruationis, ſi fine ſuo deſtituantur,

Si non conceditur vti.

Rectè igitur D. Ambroſius *de 24. manſ. Lex Dei exactiſſimâ quaq; cenſurâ examinanda, & omni quâ poteſt maiori ſedulitate ſeruanda.* & prudentiſſimè Iuſtin. *in Auth. de prouinc. Præſid. Non tantùm,* inquit, *decenter leges ferre ſummo bono eſt, ſed etiam ſancita accuratè cuſtodiri & ad effectum deducere, tranſgreſſoreſq; competentibus pœnis ſubijcere.* Benè Tertul. *Quale eſt vt præcepta conſtituat non executurus? vt delicta prohibeat, non vindicaturus? permiſſum tacitè quod ſine vltione prohibetur.* & iterum, *Fruſtrà inſtituiſſet, ſi obſeruari noluiſſet: & fruſtrà obſeruari voluiſſet, ſi vindicari noluiſſet.*

4. Paucitas legum quibus, cur, curæ fuerit.

Corruptiſſimâ Repub plurimæ leges, vt ait Tacitus: & Strabo *l. 4.* Zaleuchũ ait Thurijs paucas olim & ſimplices leges dediſſe, ſed alios ſecutos, qui alias per ſubtilitatem & ſuperuacaneam curam adderent: ex quo factum ſit, vt celebres magis quàm boni euaderent. Romuli, regumque Romanorum paucas leges fuiſſe veriſimile eſt. Libellus XII. Tabularum exiguus fuit, quem pueri in ſcholis ediſcebant, vt neceſſarium carmen. Sed, vt inquit Seneca, *epiſt. 45. non opus adhuc erat remedijs diligentibus. nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam latè ſe ſparſerat; poterant vitijs ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia; nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta quanto valentiora ſunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paulatim; deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem.*

Pri-

5\. Primùm Iulius Cæſar, deinde Adrianus deſtinarunt multitudinem legum ab optima quæque & neceſſaria reſecare; ſed iniquitate temporum diſtracti fuerunt. Adrianus tantùm Saluij I.C. laborem probauit, qui edictum perpetuum compoſuit, exeoq; Prætores ius dicere voluit. Theodoſius propiùs tentauit; Iuſtinianus immenſa volumina, quæ in librorum duo millia, verſuum autem tricies centena extendebantur, in Pandectas contraxit, & Codicem edidit; vetans ne impoſterum ea commentarijs onerarentur; Paratitlis tantùm permiſſis. *Proœmium & confirmatio Digeſtorum & ad Tribonianum, & ad magnum ſenatum.* Carol. Magnus & Alphonſus Hiſp. Rex, eadem in re laborauit. Sed & ipſe Iuſt. quidem Nouellis verboſis magnitudinem Codicum auxit: deinde barbararum omnium gentium colluuies imperium diſtraxit, & leges illas ſilentio inuoluit; alij alias ediderunt: donec leges Romanæ rurſus ante aliquot ſæcula ex vndis illis caput extulerunt, & in ſcholis apparuerunt, atque in regnis ijs, quæ Romanum imperium excuſſerant pro ſua æquitate admiſſæ ſunt, in ſupplementum vernaculi cuiuſque Iuris: quaſi precário: eaque talionis ratione, quâ apud Romanos conſtitutum fuerat, vt qui ſub eo Imperio degerent, Romana Iura, quin & officiorum nomina ſuſciperent. *Auth. De Armenicis, & vt ipſi per omnia Romanas ſequantur leges. & Auth. de deſcript. quatuor præſid. Armen.* adeò vt hodie in Ipſo Latio, in ipſa Roma poſteræ Imperatorum conſtitutiones energiam ſuam non agnoſcant, & in ipſa Germania ſplendidum magis nomen, & decus gerant, quàm virtutem ſentiant.

6\. Vnde tam multa ſtatuta?

Hinc nata tam innumera non regnorum tantùm, & prouinciarum, ſed ſingulorum diſtrictuum, territoriorum, ciuitatum, oppidorum, pagorum, villarum ſtatuta, quibus diſcendis nulla iam ſufficit ætas; nec ad doctrinam pertinent, niſi in ſuo quæque climate: & ſæpè peruerſo hodie iuris omnis & rationis modo. nam quod domi ſuæ natum eſſet, quod diuturni mores conſenſu vtentium comprobaſſent, cuiuſque ciuitatis jus dicebatur: hodie ijs qui ditionum aut vrbium ſtatuta conſcribunt, non ſufficiunt vſu receptæ conſuetudines, vt eæ in ſcriptum redigantur, ſed officio ſuo non benè ſibi functi videntur, niſi magnam partem Pandectarum, & Codicis in libellos ſuos contraxerint; ſed & quarumcumq; externarum gentium ſcita, vſus, & abuſus in ſuam œconomiam traduxerint, etiam ea quæ patrijs nominibus explicare non poſſint. Quo morbo Belgæ etiã noſtri laborant, faciles exterorum morum, idiomatum, & veſtium admiratores, & receptores: adeò vt & omnem morem ſuum nonnihil inolitum priuilegij nomine veſtiant, quód ſi quis attigerit, ſacer mox & inteſtabilis cenſetur. erat optandum, vt quę vera priuilegia non forent, in vnam conſonantiam componerentur. & fuiſſe creditur aliquibus Principibus id propoſitum, ſed ne quem motum ciērent diſtractin

Quod fieri commodè potuit, fecit Albertus Pius: qui an. 1611. controuerſa quædam Iuris Romani decidit, quoſdam ex moribus belgicis meliùs diſpoſuit; & omnes non emologatos hactenus à Curia, ſcriptos ad eam tranſmitti voluit, examinandos; & porrò, vt ſinguli qui de rebus & fundis ſtatuunt ſuis territorijs concluderentur, & ſuas in ijs vires dumtaxat exercerent. vtinam Deus vitam ei longiorem dediſſet! vt cætera ex Iure hodie & moribus hîc controuerſa maturâ deliberatione compoſuiſſet. 7. Recognoſcenda illa, & probanda aut reijcienda.

Vtinam ſic vbique res eò reduceretur, ne leges retia litigantium, & theſauri contentionum, lucra patrocinantium audirent; & ſuperfluis reſecatis liquida claritate iuſtitiæ breui conſtitutionum epitome conſultum eſſet. vt nec opus foret tanto pragmaticorum exercitu, qui vt ſinguli viuant, ne ſingulos litigantes depaſcantur: qui ſi omnes toto Chriſtiano orbe in militiam armatam numerarentur, inundationi Turcorum opponi poſſent. Paucæ, claræ, & deciſæ leges & ſciri faciliùs & obſeruari poſſent, ſi modò & illud caueretur, ne tam ſuperſtitioſæ litium negotiorumque eſſent actiones, qua de re alibi diximus. neque abſonum eſt ei fini iudicium Beſoldi optantis erigi Collegium quod de Iure reſponderet, quoties partes in facto conueniunt, vt in Saxonia eſſe ait, & in Turcia quod Teſtam vocant.

Paucitatem legum ex vicino imitatur Breuitas. *Legem breuem eſſe oportet quo faciliùs ab imperitis teneatur, veluti emiſſa diuinitus vox iubeat, non diſputet.* Sen. ep. 94. quare & addit; *nihil mihi videtur frigidius, nihil ineptius quàm lex cum prologo.* & Plato ſenſuit, *l. 4. de leg.* proœmium legis naturâ nullum eſſe; nec XII. Tab. habuerunt. tametſi in iure noſtro ſecus multas leges cum cauſa impulſiua & finali explicata, aliiſque rationibus additis latas videamus, maximè Iuſtinianæas, & præſertim Nouellas: moti hi conditores credi poſſunt vt faciliùs legem perſuadeant, non imperent tantùm, vt non voluntatis eſſe ſolùm, vt quidam volunt, ſed & rationis videatur. Azor. *Inſt. mor. p. 1. l. 5. c. 2.* 8. Breues Leges.

Huc & pertinet, vt claræ ſint leges, non ambiguæ, ſimplices. eodem modo edicta clara eſſe & perſpicua oportet, atque manifeſta, ne aliquid per obſcuritatem in captionem contineant, *c. erit autem lex. diſt. 4. vnde Deut. c. 27. & ſcribes ſuper lapides omnia verba legis huius planè & lucidè.* Lex enim non debet ambages continere, ſed veteres abrumpere. *l. fin. C. de interdict. & relegat.* Adeoque ne vel in ſyllabis hæſitetur, non ſenſu tantùm legis ſcribi eam oportet extensè ſine notis ſeu breuiaturis. *l. 1. C. de vetero iur. enucl.* Qui ſcribunt leges captioſas, vtuntur ſtatera doloſa, cuius abominatio apud Deum: *Prou. c. 2.* quibus comminatur Iſaias *c. 10. Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes, iniuſtitiam ſcripſerunt; vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei: vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Quid facietis in die viſitationis, & calamitatis* 9. Claræ.

mitatis

mitatis de longè venientis? ſed & leges eo ſermone ſint latæ, quo populus vtitur, vt intelligantur (quamuis Romani è maieſtate eſſe putarint latino ferri, eumque omnes ſcire) eo publicentur, vt ligent, non eloquentes, ſed præceptiuæ.

Intra iter longum, inſtitiaq́; breue eſt.

10. Non ambiguæ, iuſtæ. *Vitium legis*, inquit Quintil. *l. 2. c. 4. aut in verbis, aut in rebus eſt. In verbis quæritur, an ſatis ſignificent, an ſit in his aliquid ambiguum. In rebus; an lex ſibi ipſa conſentiat, an in populum ferri debeat, an in ſingulos homines: maximè verò commune eſt quærere, an ſit honeſta, an vtilis; nec ignoro plures fieri à pleriſque partes, ſed nos iuſtum, pium, religioſum, cæteraq́; his ſimilia honeſto complectimur. iuſti tamen ſpecies non ſimpliciter excuti ſolet; aut enim de re ipſa quæritur, vt digna ne pœna vel præmio ſit: aut de modo præmij pœnæuè, quia tam maior quàm minor culpari poteſt; vtilitas interim naturâ diſcernitur, interim tempore.*

11. Vtiles, honeſtæ. Saluti publicæ, quæ priuatam continet, inuentæ ſunt leges. Cicero *lib. 2. de leg. Conſtat profectò ad ſalutem ciuium ciuitatumq́; incolumitatem, vitamq́; omnium quietam & beatam, conditas eſſe leges, eoſq́; qui primùm eiuſmodi ſcita ſanxerunt, populis oſtendiſſe ea ſe ſcripturos atque laturos, quibus illi adſcriptis, ſuſceptiſq́; honeſtè beateq́; viuerent, quæque ita compoſita ſanctaq́; eſſent eas leges videlicet nominarunt.*

Et Plutarchus; *In ciuitate quædam ad honeſtatem, quædam ad neceſſitatem pertinere*; honeſtorum ſummum & primum eſſe τὴν ἐυνομίαν, neceſſariorum τὴν ἐυπορίαν affluentiam. & Diodorus Siculus *lib. 1. hiſtor. Optimæ leges cenſendæ ſunt, quæ non opibus maximè homines cumulent; ſed quæ morum humanitate, rerum ciuilium prudentiâ, quàm inſtructiſſimos efficiant; quæ ita publicam tranquillitatem conſeruent, vt priuatim ciues omnes virtutis ſemitam ſectentur.* quæ priuatim ad vitia ducunt, occaſiones, & cauſæ reſcindendæ ſunt. qui priuatim eſt bonus, publicè bonum fore credendum eſt: qui

12. Ad bene viuendum ducentes. malus priuatim, publicè bonus non erit. Vnde Ariſt. 3 *polit c. 6.* dicit finem ciuitatis eſſe, benè viuere; neque enim eſſe poteſt bonus ciuis, qui omninò non ſit bonus homo. & *c. vlt. polit.* vult tam Principem quàm ciues habere virtutem, ſed in ea Principem excellere. Impiè ergo ait Marchiauellus aliquid religioni poſſe detrahi, vt pax & proſperitas conſeruetur. ſed nec ille, nec eius doctrina ad eum pertinet, qui teſtamento ſuo pacem nobis conſignauit, *Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.* mundana pax illa eſt. *& mundus eum non cognouit.* & cùm finietur mundus, non ille eum cognoſcet, aut confitebitur coram Patre ſuo.

Genium porrò cuiuſque gentis legiſlator

13. Pro genio gentis. conſiderabit, & quà ad virtutes inclinabit, iuuabit; quà ad vitia, obſtabit; & tantum ſeueritatis legibus addet, quantum vitia creuerunt; fiunt enim leges, *vt earum metu humana coërceatur audacia, tutaq́; ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur nocendi facultas. c. 1. diſt. 4.* & maximè Eccleſiaſtici legis-latores peccata corripere, & peccantes corrigere debent. *c. nouit. x. de iud.* Debent enim leges accomodari ad Remp. non Reſpub. ad leges. vnde exactis Româ Regibus exactæ leges regiæ *l. 2. §. 3. de orig. Iur.* Cognoſcenda gentis natura legiſlatori, vt medico morbus ægri, inde lex illa Moſaica ad genium Iudææ gentis lata, & proinde illa optima à prudentiſſimo legiſlatore, non tamen optima ſimpliciter, & quoad omnes gentes, quæ adeoq́ue nec moribus eam retinuerunt, aut receperunt; quamquam & in ea ſint quàm plurima moribus contrarijs meliora.

Leges iuſtas & æquales eſſe oportet, & propter commune bonum impoſitas. Ouid. 3. *Faſt.* 14. Iuſtæ, æquales.

——— *Data leges, ne fortior omnia poſſet.*

& Sen. *ep. 60.* legem vocat armatam virtutem: vnde rectè Plutarchus, *lib. de doct. princ. ſtoic. Herm. de leg. tot tantiſq́; muneribus, & bonis, quæ Dij largiuntur, non licet frui, nec vti rectè, ſi deſit lex, Iuſtitia, & Princeps: itaque iuſtitia legis eſt finis, lex autem Principis opus.*

Iura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur. *l. Iura D. de leg.* eſt enim lex commune præceptum ad communem vtilitatem ſtatutum. *l. 1. D. de leg. Leges*, inquit Cicero, *l. 2. de off. inuenta ſunt quæ cum omnibus ſemper vnâ atque eâdem voce loquerentur.* quamuis enim de priuato ferantur, etiam publicam tamen vtilitatem reſpiciunt. Ariſt. *l. 3. Ethic. c. 6.* 15. In publicam vtilitatem, non priuatam ſcriptæ. Plutarch. *problem.* 40. hinc Cicero *lib. 1. de Inuent. Eâ virtute, & ſapientiâ maiores noſtri fuere, vt in legibus ſcribendis, nihil ſibi niſi ſalutem ac vtilitatem Reip. proponerent. Ordinatio noſtra*, inquit Caſſiodor. *variar. lib. 11. c. 9. vtilitatem publicam dumtaxat reſpiciat.* Laudat inde Athenienſes Æſcines *Orat. in Timar. nempe quia leges à vobis ſanciuntur habitâ ratione æquitatis, non iniuſti lucri, neque odij priuatorum, ſed ipſius iuſtitiæ, publicæq́; vtilitatis dumtaxat, & quia ingenij dexteritate alios omnes populos antecellitis, non mirum eſt vos ferre pulcherrimas leges.*

Quâ ratione etiam priuilegia niſi publicam 16. Quò etiam priuilegia vergant. vtilitatem contineant, iniuſta ſunt. non tantùm, quia à lege exorbitant, ſed quia publicam vtilitatem, & quietem offendunt, ac ſeminaria ſunt diſcordiarum; tum ex aliorum inuidentia, tum ex vſitato priuilegiorum abuſu, qui fini priuilegiorum aduerſatur. & quanquam, vt ait Auguſt. *ſerm. 247. de tempor. iudicio legum iure obtentâ dignitate decidit qui priuilegio ſibi conceſſo abutitur*: tamen non ſine populi motu auferri poſſunt, ſeditionibus materiam præbent, vim & neruos principatus incidunt. ac proinde moderatè ac vix dum benè meritis concedenda ſunt, niſi fortè honoraria, quæ ad virtutem excitent, quæ nemo oderit; niſi 17. Nec ea tamen facilè concedenda, niſi honoraria, ad publicum bonum. qui & virtutem: quæ priuilegiarios dum eximent, alios non grauent: quæ politiam non turbent, ſed communiant: quæ ita priuatis gratificentur, vt ad Reip. tamen bonum dirigantur, cuiuſmodi ſunt priuilegia clericalia, academica, militaria, veteranorum, nobilium, patriciorum, primogenitorum, ruſticorum,

mercatorum,

mercatorum, artificum, dotium, plurium li-
berorum, & ſexcenta alia: quorum tamen
omuium ratio publicam vtilitatem reſpicit.
ſed tantâ prudeniiâ ſepienda ſunr, vt in nul-
lorum iniuriam tranſiliant; vt clericus oret,
non de altari luxurietur: vt ſcholaris ſtudeat,
non diu noctuq́ue oberret, libris ſitu obſitis;
miles limites defendat, hoſti inſidietur, non
ruſtico, viatori, hoſpiti, ſtipendijs contentus:
Nobilitas maiorum legat veſtigia, non faſtu
plebem irritet: Primogeniti iura protomiſeos
ſplendori Reip. & familiæ inuenta credant,
non vt reliquum ſanguinem deſpectent, aut
oſtiariæ mendicitati ſubiiciant: Ruſtici co-
lendo, ſerendo, metendo abundantem ſege-
tem curent, non annonam flagellent, aut in
vijs latrocinentur; Mercatores quod ciuitati
aut prouinciæ deeſt, aliunde aduehi curent
commeatibus, & cuiuſuis generis mercibus,
ciuitatem, prouinciam impleant, non mono-
polijs lucrum ſuum faciant: Artifices neceſſi-
tati omnium ſubueniant; immoderatâ mer-
cede neminem grauent: dotes mulierum lap-
ſis mariti fortunis ex incendio debitorum ita
efferantur, vt nulla, præter numeratam, credi-
toribus ſumma decedat. neque enim priuile-
gijs vllis vti nocentes permitti debent. *Auth.
de mand. Prin. §. non permittas.* ſed priuilegia
omnia ita intra terminos ſui finis coërceri, ne
quid eos prætergrediatur, quod publicam
tranquillitatem poſſit offendere. Nam rectè
Greg. *c. 7. diſt. 74. priuilegium meretur amit-
tere, qui permiſſâ ſibi abutitur poteſtate.* Quan-
tiſper porrò nec publicam vtilitatem excedit
concesſio, nec imminuit vſus; retinenda omni
modo ſunt. quamquam conceſſio rarò ſit
18. Minus abroganda.
facienda, rariùs tamen imminutio, vel abro-
gatio. periculoſa enim hæc eſt, & tam ob-
ſtinatè ſæpè reſiſtitur, vt Principes & Reſp.
in præcipitia, & ruinam trahat, nec vmquam
tam grata eſt conceſſio, quàm ingrata ab-
dicatio.

Quamquam alioquin Principes liberalitas
Diuis ſimillimos, & gratos maximè facit
populo, tum quæ exhibetur ſingulis, tum
maximè quæ vniuerſis: illa quidem priuatos
paucos deuincit, hæc autem omnes. huius
19. An à ſucceſſoribus confirmanda?
generis ſunt indulta, priuilegiaque quæ col-
legijs, vrbibus, prouincijs, ditionibus con-
ceduntur. Et ſi quidem conceſſio fuerit gra-
tuita omnino, tametſi beneficium Principis
decet eſſe manſurum, exiſtimant tamen mul-
ti, præſertim Galli, reuocari poſſe: quin etſi
acquiſitio fuerit oneroſa, à ſucceſſore, quin &
ab ipſo concedente reuocari poſſe ex cauſa bo-
ni publici; dummodò tamen indemnes ſer-
uentur quibus auferuntur. Hinc in Gallia atq;
alibi obtinuit, vt priuilegiorum à ſucceſſori-
bus petatur confirmatio. quod ipſe Tiberius
primus Romæ in vſum inuexit, decreuitq́ue
vt indulta à Principibus defunctis beneficia
non aliter rata haberentur, quàm ſi ipſe firmaſ-
ſet, cùm antè Principis beneficium niſi ad
tempus datum eſſet, perpetuum haberetur.
Suetonius *in Tito.* quem addit ſuperiorum
Principum beneficia vno confirmaſſe edicto,
nec à ſe peti paſſum eſſe. Aurel. Victor *in Do-
mitiano, cùm donata,* inquit, *conceſſáue à prio-
ribus Principibus firmare inſequentes ſolerent,
ſimul imperium cœpit talia poſſidentibus ſponte
cauit.* refertur illud *lib. 10. epiſt. Plinij.* refert
& Bartolus *in conſtitutione, Ad reprimendam, in
verb. reges. n. 21.* ſe deputatum à ciuitate Pe-
ruſiana ad Carolum IV. Imperat. non aliter 20. Quomodo?
obtinuiſſe priuilegiorum illius vrbis confir-
mationem, quàm ad reuocationem vſque ſuc-
ceſſorum. ſub hac ratione Hoſpital. Cancella-
rius Galliæ noluit ſigillum appendere diplo-
mati regio; quo perpetua immunitas dabatur.
Improbauit id Bodinus, quaſi illud verbum
perpetuum interpretationem reciperet à re ſub-
iecta, ſcilicet in priuilegijs vſque ad reuoca-
tionem: probarunt alij, quod religioſum
magis eſſet non dari ijs verbis priuilegium,
cui ſi poſtmodum derogaretur, fides regia
imminuta videretur. iuuari enim, non de-
cipi beneficio nos oportet. Ego quidem non
dubito beneficium perſonale perſonam ſequi,
& cum ea extingui; ſed & *decere etiam benefi-
cium à Principe conceſſum eſſe manſurum c. 16.
de Reg. iur. in 6.* Romani iuris id fuiſſe vſque
ad Tiberium, Titum ab ea æquitate recedere
noluiſſe, alioſque bonos Principes Tiberio
diſſimiles; nec tamen etiam dubito quin
Princeps, ſi boni publici neceſſitas exegerit,
derogare poſſit priuilegijs gratuitò conceſſis.
vt tradi ſolet *ind. c. 16.* ſed tamen non leuiter
conſideratum bonum publicum velim, quali-
ter aliqui Galli vniformitatem aliquam conſti-
tutionis regiæ alicuius exiſtimant etiam alio-
qui ſufficere ad derogationem priuilegij one-
roſi, quod eſt tollere omne priuilegium: quip-
pe ſemper ab vniformitate iuris abit. Rectiùs
alij id admittunt, cùm incipit priuilegium eſſe
damnoſum priuatim nimis, vel publicè. iuxta
c. ſuggeſtum x. de decimis, mitigandum, minuen-
dum, tollendum, prout damni non inuriâ
dandi cautio exigit.

Denique exiſtimo etiam priuilegium gran-
dibus meritis in Principem aut Remp. aut 21. Non infirmanda niſi ſumma cauſa.
etiam numeroſo ære obtentum, cùm grandis
eſt Reip. neceſſitas, reuocari in vnam præ-
ſertim vicem, vel ſuſpendi poſſe: ſed nolim
imaginariam admitti neceſſitatem, aut com-
poſitâ ratiocinatione productam magis quàm
ineuitabili quodammodo fato; non ſecus
quàm priuatos fundos, excitandis fortè arci-
bus pro neceſſaria Reip. defenſione, auferre
priuatis licitum eſt: priuata enim publico ce-
dunt, vt membra corpori. ſic tamen vt ex
publico pretium rependatur. Extra hunc ca-
ſum quo priuatis res ſuas inuitis auferre liceat,
oneroſa priuilegia abrogare neque fas eſſe pu-
to, neque ſecurum concitatur populus non
ſecus, quàm raptis leæna catulis, ſi quod cariſ-
ſimum habet, ei excutiatur: in ijs præſertim
ditionibus, vbi & priuilegia multa ſunt, &
ſanguine multo olim empta adulterina conſi-
lia quæ in neglectum ducant. Experti id
ſæpius multi, præſertim Duces, militiâ quam

politiâ meliores, qui de illa ſtatuere, in hac aliena conſilia ſequi didicerant eorum, apud quos non ſatis æſtimatum illud Taciti, *morum, inquit, animorumq́; prouinciæ niſi ſint gnari, qui de ea conſultant, perdunt ſe & Remp.* Vix aliquid in moribus Belgarum eſt, quod non ſuis priuilegijs nitatur. non alia natio eſt, quæ tantis animis ea promeruerit, tantis defendat. Albertus ſanè tam piiſſimus, quàm prudentiſſimus Princeps noſter, nullis vnquam conſilijs induci potuit, vt iota vnum ex priuilegijs noſtris expungeret. ſi quid per ſubreptiones in contrarium obtentum erat, monitus ſtatim reſcidit; indignatus ijs, qui tranſuerſim obrepſerant, aut conſilijs abduxerant.

22. Iuſtæ leges. Iuſtas porrò leges eſſe oportet, aut non leges. quia *lex eſt recta ratio imperandi, atque prohibendi; quam qui ignorat, is eſt iniuſtus, ſiue eſt illa ſcripta vſpiam, ſiue nuſquam.* Cic. *lib.* 1. *de legib.* non enim Ius ex iniuria facere lex poteſt, nec bonum ex malo; nos enim, inquit ibidem, *legem bonam à mala nullâ aliâ niſi naturali normâ diuidere poſſumus.* & Auguſt. *lib.* 19. *de ciuit. Dei c.* 21. oſtendit geri ſine iuſtitia non poſſe Rempubl. vbi ergo iuſtitia vera non eſt, nec ius poteſt eſſe. quod enim iure fit, profectò iuſtè fit: quod autem fit iniuſtè, nec iure fieri poteſt, non enim iura dicenda ſunt vel putanda, iniqua hominum conſtituta, cùm illud etiam ipſi ius eſſe dicant, quod de Iuſtitiæ fonte emanauerit, falſumq́ue eſſe quod à quibuſdam non rectè ſentientibus dici ſolet, id eſſe jus, quod ei qui plus poteſt, vtile eſt. Audiat Marchiauellus doctrinam Auguſtini, & ſequatur; ſi ciuitatem & Remp. ſuam dirigat ad Ciuitatem Dei, quò Auguſtinus, ſi ad ciuitatem Belial; videant quò ducantur, qui doctrinam ſequuntur, de cuius promptuario impia doctrina deſumitur. Aliter æterna illa ſapientia: *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Iuſtiùs Cic. *lib.* 2. *de leg: eos qui pernicioſa, & iniuſta populis iuſſa deſcripſerint, quiduis potius tuliſſe quàm leges. vt perſpicuum eſſe poſſit in ipſo nomine legis interpretando ineſſe vim & ſententiam iuſti, & iuris colendi. quòd ſi*, inquit Cic. *lib.* 1. *de leg. populorum iuſſis, ſi Principum decretis, ſi ſententijs Iudicum iura conſtituerentur, ius eſſet latrocinari, ius adulterari, ius teſtamenta falſa ſupponere, ſi hæc ſuffragijs aut ſcitis multitudinis probarentur.*

23. Honeſtæ. Denique ſicut inter Iuris præcepta primum refertur honeſtè viuere; ita leges quæ vitam ciuilem formant, honeſtatem continere, eoq́ue ducere debent: ideoq́ue & legiſlatores non præterire eas leges conuenit, quæ ad diſciplinam pertinent, & ad mores. quibus & cenſoria diligentia præficienda eſt; quam in vſum magis reuocari expediret. legendiq́ue ſunt cenſores quàm optimi, qui parati ſint in alium dicere, & caueant omni vitio.

24. Maturè ferendæ. Vt lex porrò non deſtituatur ijs quas diximus conditionibus, maturè ea rogari, examinari, iuberi debet, vt Romæ poſt trinundinum demum ſuaſa, diſſuaſa, diſputata, demum ſub libero populo iubebatur, ſub Principibus diu examinata adhibitis in conſilium præclariſſimis viris. Auguſtus (Xiphil. in Aug.) multas leges condebat non ſuo conſilio, ſed eas ad populum ferebat, atque omnibus ijs qui poſſent emendandi faciebat poteſtatem. ſic Lamprid. *in Alex. Negocia*, inquit, *& cauſas prius à ſcriniorum principibus & doctiſſimis iuris peritis & ſibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinariq́;, atque ita ad ſe referri iuſſit.* quod maximè in legibus obtinebat, vti per I. Ctos. antè concipi ſolerent Senatuiq́ue probari. *Auth. de mand. Princip.* §. 1. & *l.* 8. *C. de legib.*

Quia leges ſeneſcunt atque naſcuntur, Gell. 25. Mutandæ non facilè.
20. *c.* 1. mutari eas poſſe, nihil eſt dubitandum, non quia, vt docet Auguſt. *confeſſ. l.* 7. *c.* 3. iuſtitia mutabilis ſit, ſed quia tempora atque homines, & loca mutantur: nec valent homines ſenſu cauſas contexere ſæculorum priorum, aliarumq́ue gentium, quas experti non ſunt; in vno autem corpore, vel die, vel domo facilè poſſunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus, perſoniſq́ue congruat, ideoq́ue in illis offenduntur, in illis ſeruiunt.

Sed quia legum mutatio multa ſecum vehit incommoda, rectè Mecænas ad Auguſt. *Leges firmiter retine, nec quicquam in his muta.* & apud Medos *Daniel.* 6. edicta regum immutabilia fuerunt. & Philoſophus, *lib.* 2. *polit. c.* 6. non facilè vult legem mutari, ſed vel errata potiùs legiſlatorum, legumq́ue diſſimulari. rationem ex graui incommodo addit; *non enim tantum proderit qui corrigere perget, quantum nocebit aſſuefactio ſuperioribus non parendi.* Adeoq́ue *l.* 2. *D. de conſtit. in rebus nouis conſtituendis euidens eſſe vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure quod diu æquum viſum eſt.* Euidens, inquit, vtilitas; non quæ cauſis problematicis, in vtramque partem diſputationem ſuppeditet, nam veterum legum damna apparent, nouarum latent. nouitas omnia ſuſpicionem, querelas, commotionem populi producit; facilè creduntur, qui veteres abrogant, nouas rogant, ſibi rogare, non publicæ ſaluti. vt non immeritò apud Locrenſes, qui legem nouam ſuadere voluerunt, nec potuerunt perſuadere, fuerint puniti: ſed crudeliter, quod laqueo. frequenti mutatione etiam optima quæque concutiuntur, & rectiſſimè conſtituta inuadit nouandi cupido.

— Cunctarum eſt nouitas gratiſſima rerum.
Vilia ſunt nobis quæcunque prioribus annis
Vidimus, & ſordet quidquid ſpectauimus olim.

Prudenter Cleon. cenſuit meliorem eſſe ſtatum Reip. quæ deterioribus legibus vtitur, ſed firmis, quàm eius quæ frequenter eas commutat. nam, vt Auguſtin. *epiſt.* 118. *ad Ianuar. ipſa mutatio conſuetudinis (& legis conſulta) etiam quæ adiuuat vtilitatem, nouitate perturbat.* quapropter quæ vtilis non eſt, perturbatione infructuoſa conſequenter noxia eſt.

Quæ

26. Neque conſuetudines. Quæ conſideratio efficit, vt & legiſlatori ſumma ratio conſuetudinis ſit habenda. Conſuetudo eorum quibuſcum verſamur, ſi non ſit perverſa, obſervanda eſt, *c. omnis* 16. *q.* 3. *c. omnes diſt.* 1. *cap. mala diſt.* 8. inviolabilis eſt conſuetudo, quæ nec humanis legibus, nec ſacris Canonibus obviare monſtratur. *c. Eccleſiaſt. diſt.* 11. in his rebus de quibus nihil certi ſtatuit divina Scriptura, mos populi Dei, & inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt. *tot. diſt.* 12. Sed ſicut immemoriales conſuetudines vellere non oportet, ita nec novas admittere, quæ ſanctos Canones, aut iuſtas leges, & novitate ſuâ Rempub. turbent. Sanctum ſimul ac prudens monitum eſt Nicolai Papæ ad Hincmarum Remenſem Archiepiſcopum; *Mala conſuetudo, quæ non minus quàm pernicioſa corruptela vitanda eſt, niſi citiùs radicitus evellatur, in privilegiorum ius ab improbis aſſumitur, & incipiunt prævaricationes celerrimè non compreſſa pro legibus venerari, & privilegiorum more perpetuò celebrari.*

CAPUT II.

De varijs hominum generibus.

VT legum ferendarum, ita regiminis prima eſt ratio, noſſe genium, naturam, condicionemq; ſuæ gentis, noſſe vultum pecoris ſui. ea de re hîc inſtituendus ſermo.

1. Varia hominum genera. Natura homines liberos omnes creavit, & ſtatu pares. mores gentium ſervos dederunt, & dominos. veteres illos quidem rigido iure habitos, cum vitæ & necis poteſtate; poſteriores moderatiori: qui deinde ſecutis ſæculis in aſcriptitios & id genus alios; denique in homines proprios degenerarunt: & pro locorum varietate, tum ſervi, tum domini in varios gradus ordineſque defluxerunt. Quacumque quis in Republica verſetur, non ſine periculo ordines turbaverit, nec ſine periculo invidis terminis nimium diſtinxerit. vt

2. Servandi vbique gradus. vetitis Romæ inter patricios plebeiosque matrimonijs, alijſque pluribus de cauſis ab vnis in aliorum invidiam conceptis ſæpiùs accidit. politicè magiſtratus ingenium tum in ea re maximè clareſcere poſſit, ſi corpus publicum publica concordia compaginarit; vt à vertice ad calcem vſque ſingula ſuis officijs membra fungantur, quemadmodum corporis phyſici partes alteræ alterarum ope indigent, & coniurant amicè.

3. Primum inter parentes & liberos. Quâ in re primas obtinet Cenſoria auctoritas, quâ illi qui naturaliter inter ſe diſtant, conſtantque, officio ſuo vlli nuſquam deſint; ſed à natura pacta conventa diligenter obſervent. Quos inter primi ſunt parentes filijque, mariti atque vxores. illis leges ſcripſit naturitas, hiſce à Deo & primo homine primo marito in prima mundi creatione ſunt expreſſæ. *Geneſ. c.* 2. *&* 3.

Primum parentum officium eſt filios alere, bonis moribus & bonis artibus inſtruere, virtutibus imbuere, pietate in Deum, probitate ad ſalutem ſuam, publicamque educare, atque educere. debitum filiorum in reddendis vicibus conſiſtit, vt parentes honorent; non reverentiâ tantùm exhibitâ, ſed etiam egeſtate ſubleuatâ ob quâ olim & liberos vẽdere licuit. 4. Parentum officium & liberorum.

Imperium paternum à naturâ quidem eſt; ſed illud apud Romanos inſigniter augebat patria in ſuos poteſtas, cui ius vitæ ac necis inerat; ſed amplitudo ob abuſus eſt reſtricta, remanente veſtigio in filia adultera. *l.* 20. *cum ſeq. D. ad l. Iul. de adult.* Inde vetita ſine patris conſenſu filiorum matrimonia iure civili, quo & quidam ea irrita eſſe voluerunt. & Eccleſia quidem ea deteſtata eſt ſemper, vera tamen & rata eſſe cenſuit, nec ſolvere ea parentes poſſe. *Trid. ſeſſ.* 24. *c.* 1. *de mat. c. aliter. c. noſtrates* 30. *q.* 5. *c. non omnes* 32. *q.* 3. Vnde etiam evenit, vt vota impuberum à parentibus irritentur; & puberibus nec temerè prætermiſſo patre nec rogato monaſterium ingredi liceat. Petrus Erod. *Tract. ſing. de iur. patrio.* quamvis nimis ille acerbè invehatur in religioſum aliter ingreſſum: quem lex *Deo nobis.* §. *hoc etiam. C. de Epiſcop.* ob id vetat abſtrahi, vel exheredari, vt ingratum; non concedit tamen ea lex, vt patrem contemnere poſſit, per cumque calcatum incedere, vt nec poteſt lex, niſi cùm ille ſpiritui ad ſalutem vocanti reſiſtit. quod non facit, qui ignorat, qui experiri vult, num vocatio à Deo ſit, an animi novitatem appetentis, aut humeris imparia leviter conſiderantis vitium potiùs, quàm virtus. cui rei noſcendæ Eccleſia annum noviciatus ſi præſcripſit, quis credat reieciſſe iudicium patris, filij ſalutem amantis, genium, naturam, vitia, vires, conſtantiam, mutabilitatémve pridem noſcentis? Aliter ſentit Chryſ. *hom.* 83. *in Ioan. Sicut, inquit, cùm ſpiritualia impediunt parentes, nec cognoſcendi quidem ſunt; ita cùm nihil impediunt, meritò omnia illis tribuenda, & omnibus anteponendi.* & Greg. homil. 37. in Euang. *qui nobis carnis cognatione coniuncti ſunt, & quos proximos novimus, diligamus: & quos adverſarios in via Dei patimur, odiendo & fugiendo neſciamus.* 5. Patria poteſtas. 6. Sine canonica matrimonia inceuntur. 7. Nec Monaſticus ingreſſus.

Ex patria poteſtate & olim obtinuit vt filij nihil proprium haberent. quod tamen poſteriores leges mitigarunt. *tot. tit. C. de bonis quæ liberis tot. tit. C. de bon. mat.* ſed & neceſſarios habebant hæredes ſuos liberos. vt tamen antiquitus immorigerorum foret abdicatio, ſed ea ſublata, & ingratorum exhæredatio admiſſa eſt, *l. abdicatio, C. de pat. pot.* reſtricta tamen deinde ad certas cauſas. *Nov.* 115. *c.* 3. 8. Ex ea poteſtas in bona, ſuitas, emancipatio.

Emancipatio & olim & hodie frequentatur, rariùs hodie adoptio, matrimonio paſſim, & cùm parentes familiam ſeparatam filijs permittunt, emancipatio inducta cenſetur, & ſoluta poteſtas.

Vitæ conſervationem defenſionemque invicem parentes liberique debent. nullū maius impietatis ſignum, quàm fœderis huius neglectus. Vnde & ſucceſſione leges priuant, vt indignū, filium patris necem non vindicantẽ. 9. Defenſio & conſervatio mutua.

horrenda ſupplicia patricidis propoſita, & à quibuſdam legiſlatoribus omiſſa, quòd non crederent aliquo naturæ abortu tanta monſtra naſcitura.

10. Coniugum ſocietas, & mariti poteſtas. Coniugio à natura æqualis ineſt amor, & qui ſuperet paternum. *Geneſ. c. 2.* à culpa primæ vxoris originem habet mariti in vxorem poteſtas. *Geneſ. c. 3.* quæ tamen rebus humanis deprauatis retinenda eſt. Litteræ ſacræ vxorem ſub poteſtate mariti conſtituunt, & adiiciunt dominatum. apud pleraſque gentes olim & ad vitæ neciſque ius porrectum. cuius reliquiæ in adultera in flagitio deprehenſa, occidi per leges permiſſa. ſed veteres mores rigidi ab hodiernis magis temperati, coniugiumque ad veriorem vitæ ſocietatem, & bonorum communionem redactum. quamuis vxor teneatur mariti ſocij dignitatem comiter colere; quod libertatem non aufert *l. 7. D. de capt.* Quò referendum matronæ ad ſponſam monitum; *Sint oculi tui ſuſpenſi in maritum, vt oculi ancillæ in manum ſuæ heræ; & tunc honorata eris in oculis eius. quòd ſi fueris ei ancilla, erit ipſe tibi ſeruus, & honorabit te vt dominam: ſed ſi extuleris te contra eum, erit tibi dominus, &c.* Sic Liuia Auguſtum, Dion. *lib.* 58. Monica moroſum maritum vicit. Auguſt. 9. *Conf. c.* 9.

Modica tamen correctio marito etiamnum permiſſa eſt. Moſcouitæ viciniqueà ad verbera extendunt: Belgæ non ferunt. intra verba ergo hîc illa conſiſtit. & quoniam maritus inſtar regis familiam gubernare debet, imprudenter fecerit, ſi coram liberis & familia vxorem coërcuerit: penes quos non eſt illius minuenda auctoritas. quia ſuo modo & illos regere debet, liberos præſertim iuniores, ſeruitia intra domeſticos parietes, atque in rebus œconomicis.

11. Dominorum & ſeruorum reſpectus, poteſtas. Dominorum & ſeruorum inuicem reſpectus, longiùs recedit à naturali hominum fine. ex bellis enim natæ ſunt ſeruitutes, contra ingenitam omnibus libertatem. vetuſtiori iure in ſeruos erat ius vitæ & necis; vſus omnis, & abuſus: poſteriores leges vetuerunt nimium ſæuire, proſtituere, aut ad turpitudinem vendere. ex poteſtate dominica naſcitur, vt ſeruus ita domini iuſſum ſequi debeat, vt etſi deliquerit ob eum excuſetur, eique ignoſcatur, *ad ea, quæ non habent atrocitatem facinoris, vel ſceleris: l. ad ea. D. de reg. Iur.* ſerui dominum obſeruare atque defendere tenentur: adeò vt ſi dómi ſit occiſus, omnes qui intra domum fuerint ſontes inſonteſque ad mortem rapiantur. Iura ſeruitutis bello inter vtrimque Chriſtianos ardente ceſſant hodie: lytro capti redimuntur. in ijs, qui in bello quod cum hoſte infideli eſt, capiuntur, iura ſeruorum etiamnum obtinent. niſi quòd aliquæ regiones, vt Brabantia noſtra, tam puro aëre ſint, vt ſi quis aliunde ſeruus aduenerit, ſtatim ibi in libertatem proclamare poſſit, & ab ipſo aëre manu-miſſus cenſeatur.

12. Quis hodiernus? In hodiernis ſeruis conditio admodum eſt mitigata; homines proprij, de *main morte*, adſcriptitij, aliiſque nominibus, alijs atque alijs in locis vocantur: ſimulachra potiùs ſeruorum, quàm ſerui: deuictis gentibus agros colere olim iuſſi, ne infructuoſi victoribus eſſent, Paſchier. 4. *Rech.* 5. & quia, qui Europam vicerunt, pulſis Romanis Germani fuerunt, laniori voce ſeruitus ea ad morem Germanorum inducta, quem Tacitus illis aſſcribit: *non ſeruis, vt apud Romanos, per familiam deſcriptis miniſterijs vſi ſunt: ſuam ſed quiſque ſedem, ſuos penates habent; frumenti modum, aut pecudis aut veſtis domino iniungente.* Vel, quod magis placet Beſoldo, hodierna ſeruitus accepto ferenda eſt adſcriptitijs, dedititiiſque Romanis. vt apud Vopiſcum Probus Imperator ad ſenatum ſcribit, *ſubactam eſſe omnem, quà tenditur latè, Germaniam, omnes iam barbaros Romanis arare, Romanis ſerere.* ſi non priora hæc illorum poſteriorum armis, & legibus ceſſêre, vt agricolæ, cenſiti, glebæ aſcripti, emphiteutæ, atque ob rem magis ſerui ſint, quàm ex perſona; nummos aut ſpecies ſoluere obligati, & apud ſuos à publicis officijs multis in locis non alieni. Qua in re, id quod conuentum, aut pridem obſeruatum, excedi non debet. *l. 1. C. in quib. cauſ. l.* 3. §. 1. *C. de agric. & cenſitis.* & operæ quidem indefinitæ determinari, & ad certum numerum redigi poſſunt. *arg. l. ſi libertus.* 30. *de oper. lib. l.* 22. §. 1. *d. reg. iur.*

Inter Ciues etiam varij ſunt ordines, quos Bodinus *de rep. lib.* 1. *c.* 6. eſſe ait liberos homines, ſummæ alterius poteſtati obligatos, ex qua ſcilicet naſcitur hominium ſeu homagium, iuramentúmve fidelitatis, voce barbarâ, re antiquâ. Romani quotannis in ſacta Auguſtorum iurarunt, etiam ſub Tiberio in verba Seiani ſed apud Dionem eo mortuo ſenatus decreuit in cuiuſquam nomen niſi Imperatoris ne iuretur. adeóque præſtatur ab omnibus ſubditis. §. *vaſalli noſtri de pace conſtant. in vſib. feud.* non tamen clericis. *c. nimis x. de Iur.* ſed neque niſi à ſummis Principibus exigi poteſt, vti ſingularis præeminentiæ ſymbolum à maieſtate fluens: quæ quantiſper agnoſcitur, præſcribi non poteſt: neque rerum cauſa abſolutum exigi, cùm ſola bona ſubditum non faciant extra eorum cauſam: quæ complectitur iuramentum quod vaſallus feudi domino præſtat. *c.* 1. *qualiter iurare debeat vaſallus domino fidelit. lib.* 2. *feudor.* quale iuramentum longè differt ab eo, quod quiuis ſubditus præſtare tenetur; quà ſubditus & ciuis. & quòd ſi alicui infrà ſummum Principem præſtatur, ſemper ius ſuperioris habet exceptum. *c. venientes x. de Iureiur.* 13. Inter ciues varij ordines. iuramentum omnes principi præſtant.

Inter Ciues, vt dicere cœpimus, varij ſunt ordines, variæ diuiſiones. pleni alij ſunt, non plenialij, & ſemi ſerui, capaces omnium iurium, & magiſtratuum quidam actiuè & paſſiuè, quidam non ſunt; quidam inter viles, quidam inter medios, quidam nobiles; patricij, imperantes alij, alij ſubditi; quidam municipes, & coloni tantùm: quoſdam origo, quoſdam adlectio, ciues facit. quidam honoris tantùm gratiâ inter ciues verſantur, incolæ, peregrini,

regrini, aduenæ: qui cautè obſeruandi, præſertim mercatores; mendici tamen vagi & maximè validi eliminandi; & ſecernendi à natis intra territorium debilibus, miſerabilibuſque perſonis. & procul omninò pellendi ij, qui ſe Ægyptios venditant. de quorum origine optimè Paſquerius *lib. 4. de Recherches c. 17.* & alij: cùm propter grauem populo mendicitatem, & furta, tum propter impias ſuperſtitiones, & dæmoniaca auguria, quibus populum dementant.

Inter ciues denique quidam eminentioris ſunt conditionis; atque inprimis officij ratione quidam proſunt, & præſunt; quidam ſubſunt: humana ſocietas regitur eâ inæqualitate. concordia hæc diſcors, & diſcordia concors apoteleſma publicum pulchrè ſuſtinet. tum Eccleſiaſtici, tum ſeculares alij alijs præſtant; alij imperant, alij parent. benè cum ijs rebus publicis agitur, vbi is eſt omnium ordinum mutuus amor, & nexus; vt & inferiores promptè obediant, & ſuperiores ſine auſteritate imperent; nec cum arrogantia inferiores deſpiciant: gnari ſine inferioribus corruere ſuperiores, ſine ſuperioribus non dirigi inferiores; ſed Andabatharum in pugnam & perpetuum chaos circum-volui.

14. *Semper atque apud omnes obſeruata nobilitas.*
Nobilitatis etiam ratione quidam in Repub. eminent à plebe ſecreti, & inter ſe etiam gradibus diſtantes, quos conuellere non liceat ſine titubatione machinæ politicæ. Nobilitas apud omnes gentes (Turcis, vt quidam volunt, exceptis) in pretio fuit, & obſeruata. Romulus initiò duos ciuium ordines inſtituit, ſenatores & ex his patricios, qui patres ſenatores ciere poſſent; & plebeios. His agros colere, pecora alere, opificia exercere: illis ſacra curare, magiſtratus gerere, Rempub. ſecum adminiſtrare, res vrbanas obire iuſſit. ſed patriciorum faſtu & plebis contemptu ſeditionem mouente, res admodum & ſæpiùs mutatæ ſunt. manſit tamen nobilitas ijs, qui orti erant ex illis, qui antiquo genere claruerant. quibus acceſſerunt qui Magiſtratum curulem geſſerant; inter quos necdum erant equites, ſed is ordo ex plebe ſumptus ad munus iudicandi, ſedes in ordinibus theatrorum ſeorſim accepit, ſolo cenſu lectus.

15. *Nominatim generis.*
Apud Hebræos & Græcos ſtirps atque progenies nobilitatem conferebat: apud Germanos nobiles olim fuerunt, quicumque ſeruientem non ſeruierant: apud Hiſpanos quicumque ex Gothis; apud Gallos, quicumque ex Francis; apud alios quicumque ex gentibus olim victricibus deſcenderunt: & apud quos in eius rei ſignum gentiles homines dicuntur, ita vt communi earum nationum conſenſu nobiles origo faciat. *Omnes*, inquit Cicero *pro Sextio*, *boni ſemper nobilitati fauemus, & quia vtile eſt Reipub. nobiles eſſe homines, dignos maioribus ſuis: & quia valere debet apud nos clarorum hominum benè de Repub. meritorum memoria.* quæ eſt illa æſtimatio, quæ in mortuis etiam durat: orta ex virtute, neque cum ea confundenda; ſed diſtinctio agnoſcenda virtutem inter & virtutis inſignia. cui non ſatis dant loci, qui in ſola virtute Nobilitatem conſtituunt.

16. *Nobilitas deſcendit, non aſcendit, aut tranſuerſim porrigitur.*
Cæterùm nobilitas generis in omnes poſteros deſcendit, non aſcendit, neque abit in adoptatos, non in tranſuerſos conſanguineos, non ex materno tantùm genere, non ex damnato coitu natos, niſi Principis reſcripto iuuentur, aut moribus regionum. vt extra Germaniam nonnullibi ex ſoluto nobili, & ſoluta nati pro nobilibus habentur. quibus etiam ius Romanum fauet *l. 3 §. ſpurios. D. de Decur.*

17. *Virtus ad nobilitatem politicam inducendam publica auctoritate & codicillis eget.*
Enim verò quamuis baſis Nobilitatis ſit virtus, & fortia facta: publicâ tamen opus eſt auctoritate, quâ ſtabiliatur: adeòque codicillis Principalibus, quando hoc ſederit maieſtati. *l. 3. C. de ſenator. lib. 12. l. 3. §. viros. C. vbi ſenatores.* quamuis nonnumquam eiuſmodi codicilli ex gratia potiùs procedant, quàm meritis; tamen non licet de iudicio Principali diſceptare. *l. 3. C. de Crim. ſacril. ſic honoretur, quem Rex voluerit honorare. Eſther c. 9.* eo tamen caſu aliquibus videbitur huiuſmodi Nobilitatem non porrigi extra concedentis territorium, præſertim ſi qui non ſupremi Principes (quibus id *d. l. 3. verbis noſtræ ſederit maieſtati. C. de ſenator. l. 12.* reſeruare videtur) codicillos eiuſmodi conceſſerunt. maximè ſi de aliquorum præiudicio agatur. vt de immunitate à collectis. vt & Imperatoris beneficium extra limites Romano-Germanici Imperij non extendatur: quamuis intra illud omninò prodeſſe debeat, etiam in Electorum ditionibus, alijſque quæ à iuriſdictione Cameræ ſint exemptæ; dummodò non omnibus Imperij luminibus obſtruxerint, omnemque reſpectum maieſtatis pridem excluſerint.

18. *Ex profeſſo & expreſsè eam largientibus.*
Ex profeſſo autem huiuſmodi codicilli condecorare Nobilitate aliquem debent; non nobilem tantùm appellare aliud agentes: quamuis non leuem probationem einſmodi codicilli quaſi pridem obtentæ Nobilitatis faciant.

19. *Niſi officijs conceſſis annexa ſit.*
Tacitè tamen & quaſi per conſequentiam nobilitaſſe cenſetur Imperator, ſi quem de nobili feudo inueſtiat; equeſtri dignitate donet, ad latus, ad conſilium, ad comitatum ſuum admittat, palatinis officijs adhibeat. *lib. 1. C. de domeſt. l. vn. C. de præp. labor. l. nemo. C. de dign. lib. 12.* vt & eorum filios priuilegijs & immunitatibus gaudere ſummis præiudicijs firmatum referat Papon. *Arreſt. l. 5. t. 4. Arreſt. 4.* quibus ſe Iuriſconſulti annumerant; quamuis non æquè medicinæ profeſſores; quibus immunitates tantùm aliquas concedunt, non viduas eorum aut liberos honorant.

20. *Militia armata, quando nobilitet.*
Militia etiam armata præſertim cum aliquo imperio per plures annos obita, nobilitat, vt nomen militis in feudis pro nobilis vſurpatur. quod nobilium proprium ſit pro patria militare. *tot. tit. de vaſall. milit.* Et ante pauca ſæcula, vt ſoli nobiles feuda poſſidebant, ita ſoli militabant defendendæ ditioni, quam maiores olim deuicerant: non admiſſis olim victis

ne patriæ libertatis reminiſcerentur; & arma tractantes illius recuperandæ deſiderium ſolicitaret ad res nouandas. Sanè apud Romanos, milites ſuprà vulgum fuiſſe conſtat. *Authent. vt nullus mutuans agricola. in verb. milites autem altiori nitentes faſtigio. & ſcutariis militibus qui præſenti legi non eſſe obediendum exiſtimant, quod cingulo denudati inter priuatos habebuntur.*

Diuturna etiam poſſeſſio & præſcriptio pro
21. Poſſeſſio & præſcriptio. tacita conceſſione valet. donat, alienat, qui patitur vſu capi. vt & iuxta nuperum Alberti Pij edictum maiorum poſſeſſio turbanda non ſit in ijs, qui non nuper nobiliter ſe gerunt. falſi tamen tenetur plebeius nobilitatis inſignia & priuilegia vſurpans. *Arg. l. eos. §. qui ſe pro milite. D. de falſ.*

Diuitiæ multis in locis nobilem faciunt vbi
22. Diuitiæ & feuda? ſufficit, quem ſucco ſuo viuere poſſe, nec vilibus opificijs, aliiſve indignis modis victum quærere. & fauet Bald. *in r. ſuper de teſt. Alb. in l. Imp. in princ. D. de decur.* præſertim ſi opes ſint antiquæ. Decian. *reſponſ. 66. num. 40. vol. 3.* & maximè feudum antiquum ſapere Nobilitatem idem Bald. tradit *in proœm. feudo.* præſertim ſi dominica aliqua iura, ſubfeuda, canones; ſimiliáve inſignia adiuncta habet. feudum tamen recèns emptum, quamuis nobile plebeium non nobilitat, niſi, vt alicubi, conſuetudo id habeat. res enim hominibus accedunt, non contrà: & Nobilitas non naſcitur in ictu oculi. *l. ſtemmata, & ibi gloſſ. D. de grad.* quin & Albertus nuper ſtatuit feuda maiora nobiles titulos amittere, ſi in manum ignobilem venerint.

23. Codicillis nobilitatus an vbique & quoad omnes ſit nobilis? Porrò Nobilitas quæ per reſcriptum datur, vt à multis coërcetur intra territorium concedentis, vt neque hac in ditione pronunciatus nobilis vbique talis habendus ſit; ita & à Papa data ad patrimonium D. Petri reſtringitur, & à Principibus ſæcularibus conceſſa à Clero in ſacris non vſque quaque recipitur: v. g. in collegijs quæ Canonicos requirunt à quatuor auis & proauis nobiles, non facilè admiſerint humilibus parentibus natos, codicillis quamuis Principalibus decoratos, & haberi iuſſos ac ſi tot auos nobiles longo ordine recenſerent; ſed codicillorum vires remittunt ad haſtiludia & officia ſecularia. An autem præbendæ Cathedrales Belgicæ nuper nobilibus affectæ codicillares admittant, vt pluries vſus habuit, nolim modò diſquirere.

24. Sunt & inter nobiles ſui gradus. Verumenimuerò & inter Nobiles ſui ſunt gradus; apud paucas gentes in vno omnes conſiſtunt. vt non nullibi quidam ita ſtulteſcant, vt ſe tam nobiles iactent ac regem ſuum. alij ſimpliciter nobiles, alij domi dumtaxat nobiles, & patricij, alij minorum, alij maiorum gentium ſunt. Equites alij, Barones,
25. Et diſcrimina. Comites, Vice-comites, Duces, Marchiones, Principes, & ſi qua alia ſunt feudorum nomina. quorum gradus, graduumque inſignia, armaque diligenter diſcriminanda ſingulis competunt. de quibus Ioan. Holland. *diſſert. de nobil. poſt med.*

Inter gradu pares vetuſtatis & patriæ claritudo auget Nobilitatem. qui ab officijs nobilitantur, officiorum gradum retinent, in eoque temporis prærogatiuam. Sed quid de filijs ante codicillos & officia adepta natis? natura fauet, & *l. 5. D. de ſenator.* vt paternos honores filijs non inuideamus, & naturâ primos infra eos non locemus, quos ratio geniture ad reuerentiam priorum vocat, & ſacræ litteræ: *Eſto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ.* quare ſi quid ſpinoſum *in l. 11. C. de dignitat.* ita accipiendum eſt, ne naturam pungat, ne cruentet. 26. Inter pares vetuſtas & patria prærogatiuam dat. inter filios primogenitura, & ſi ante nobilitationem natos.

Quid porrò inter eos ſtatuendum, qui arte, alij marte Nobilitatem adepti ſunt? conueniens eſt, vt in artibus militaribus nobiles milites, in litterarijs nobiles litterati, in communibus milites primas teneant, niſi officij ſplendor prærogatiuam concedat. Indignatus tamen refertur Lotharius, cùm in concilium adhibuiſſet mercuriales ſimul & martiales, illiuſque ſub finem vt in duas claſſes decederent iuſſiſſet, conſiliarium quemdam legum doctorem nuper à ſe militari baltheo donatum titubaſſe, dubium cui ordini ſe adiungeret; ac tandem ad nobiles deflexiſſe: Lothariumque iniquam ei electionem exprobraſſe, quòd vnâ horâ mille equites creare poſſet, mille annis non vnum doctorem formare. & ſanè Innocent. III. *in c. de multa x. de dig.* cùm ratio poſtulat aliquem pluribus beneficijs honorari, litteratas perſonas comparat non quibuſuis gregarijs nobilibus, ſed ſublimibus. 27. Quid inter alios marte nobiles, alios arte?

Conceſſa porrò Nobilibus priuilegia enixè eis ſunt ſeruanda, ne quo modo offendantur, nequid turbent. in ſalutationibus, ambulationibus, ſeſſionibus primas teneant, in teſtimonijs ferendis eorum fides magis ſpectetur, promiſſiones (non teſtimonia) ſub fide Nobilium factæ, iuramenti fidem habeant, in cauſis criminalibus per procuratorem agere, & reſpondere poſſint, domi examinari, iuratoriâ cautione dimitti, non in carcerem trahi, nec vmquam ob debitum ciuile: iniuriæ eis illatæ grauiùs puniantur: ampliora eis alimenta conſtituantur: à collectis eximantur; nec bonorum quidem cauſa, niſi recèns emptorum grauentur; nec tutelis ignobilium, niſi fortè cognatorum: pœnis corporalibus, niſi enormitas criminis exegerit, aut læſa maieſtas ſit, non afficiantur; non ignominioſis ſupplicijs, ſuſpendijs, virgis, flagellis, fuſtibus, tormentis, palinodijs ſubiiciantur. 28. Conceſſa nobilibus priuilegia ſeruanda.

Caueant tamen ipſi Nobiles vt virtutibus ſe dignis, & quas Ioan. Hollanderus *Diſſert. de Nobilit.* commendat latè, inſiſtant. ne à maioribus degenerent, ne in crimen ſe dedant, ne turpibus miniſterijs, quibus ipſa merces eſt auctoramentum quaſi ſeruitutis, ne vilibus artibus, monetarijs, argentarijs, nummularijs, tabernarijs, & exilibus mercimonijs ſe immiſceant. nam famoſis mercatoribus, & qui non tenuiter negotiantur, alibi dixi non officere mercaturam, præſertim ſi mores gentis id ferant. 29. Nobiles virtute polleant, crimine careant.

Quem-

30. Agriculturā exercere poſſunt.

Quemadmodum nullibi Nobilitati nocet agros colere. & olim quidem præcipua Nobilitas rus habitabat, & vrbanam infra ſe deſpiciebat.

31. Paupertas, ſacerdotium, Religio, litterarius gradus patrocinium non nocent nobilitati, an officium Notariorum & Procuratorum?

Cùm verò *Fortuna non mutet genus*, neque paupertas, neque Religionis ingreſſus, ſacer ordo, litterarij honoris gradus, non temporis curſus, niſi immemorialis, eam periment; nec Procuratorum, Notariorúmve officium: præſertim à Principibus eorúmve curijs ſupremis conceſſum, & apud eas exercitum. quâ in re tamen locis & moribus gentium aliquid eſt dandum. nam qui apud infimos & infrà pedaneos Iudices, cum magna vitæ turpitudine vt rabulæ, harpyæque forenſes illud exercent; procul dubio, ad eorum ferè condicionem degenerant, qui olim apud veteres Notarij & ſerui publici erant, de quibus accipiendæ leges hac in re aliud innuentes.

32. Nec genere nobilibus intermediæ parentum viles mercaturæ.

Porrò ijs qui ex antiquo genere nati ſunt, non ita obſtant intermediæ patrum ſordes, ſi nihil ipſi commiſére indignum; quin ipſi patri rurſum prælucere, & auorum ſplendorem repetere poſſint. tamen cedunt ijs, quorum patres nullâ maculâ ſe aſperſerunt. ſed & hos ipſos ſi à maioribus acceperunt nobilitatem, eam recuperare, ſi ſe ſordibus abſtinuerint, iudicatum à ſenatu Sabaudiæ refert Anton. Fab. *in Cod. ſuo l. 9. tit. 28. definit. 1.*

33. De Collegijs artificū.

Verumenimuerò ciues ortu & profeſſione viliores, intra vrbes præſertim artificijs, opificijs plerique ſunt addicti, quæ vt probè magis exerceantur, atque ignara plebs minùs eorum operis, rebúſve per emptionem communicatis decipiatur, in collegia redigi ſolent; quæ ſtatutis profeſſioni ſuæ idoneis infidas operas coërceant; improbas merces deijciant. quâ procul dubio ratione è Republica eſt eiuſmodi collegia haberi. ſic Numa Romæ omnis generis opificum, quin & mercatorum collegia instituit; & ſecutis temporibus promota ſunt. *l. vn. de priuil. corporat. & titulis aliquot ſequent.* C. *l. 11.* alioquin paucis admodum in cauſis huiuſmodi corpora ſunt conceſſa. *l. 1. D. quod cuius. vniuerſ.*

34. De eorum ſtatutis.

Poſſunt ergo qui ius collegij habent in ijs ſtatuere, quæ arti ſuæ exercendæ idonea ſunt, eamque in rem iuriſdictione & caſtigatione modicâ vti in contumaces, dum ne aliquid ex publica lege corrumpant. *l. fin. C. de Iuriſdict. l. fin. D. de colleg.* vt ſi quid ſtatuant de monopolijs; quæ damnat lex *vn. C. de monopol.* de immoderatis comeſſationibus, mulctis in eas exigendis, epulis aduenticijs, inopibus etſi peritis in collegium non recipiendis, de opere alteri commiſſo ab altero non implendo; ſi decreta euulgent, quæ non à maiori parte præſentium ordinata ſunt. qui omnes vocari debent ſi extra profeſſionem ſuam quidpiam ordinent, aut in alios qui de collegio non ſint.

CAPVT III.

De inſtitutione iuuentutis.

Poſt gentis condicionem, naturamque cognitam adhibenda ars eſt, eaque principio ætatis. quare qui ſalutem Reip. curandam habent, non minimum illius fundamentum eſſe credant inſtitutionem iuuentutis, virtutes aut vitia; quibus tenera ætas aſſueuerit, ſimul adoleſcunt, & in omnem deinceps ætatem adhærent, ſeruat odorem teſta quo recèns eſt imbuta. ſi aſſueuerint pueri iurgijs, litibus, pugnis, neque ars naturam emendare ſtuduerit, cùm prouectiores erunt, iiſdem vitijs Remp. turbatum ibunt; materiam mutabunt, ingenium non mutabunt, paruis aſſuetum, magnis inſerent: & qui de crepundijs olim decertauerunt, iam ſummam ſæpè rerum turbabunt feræ tunc erunt monitiones, cùm ætas non amplius flexilis erit, & qui non eſt emendatus ſurculus, arbor corrigi non poterit, niſi per exciſionem. Bona itaque iuuentutis educatio atque inſtitutio, ad Reip. ſalutem, mala ad euerſionem quàm maximè ſpectat. Ariſtoteles, *lib. 5. Polit. c. 9.* 1. Inſtitutio infantiæ in omnem ætatem prodeſt aut obeſt.

2. Adeoque & ad curam Magiſtratus pertinet.

Ad hanc rem ſcitè Liuius *l. 7. Parua ſunt hæc, ſed parua iſta non contemnenda maiores noſtri maximam hanc Rem fecerunt.* atq; ita qui Reip. præſunt in primis commendatam habere debent inſtitutionem iuuentutis; etiam Infantium: quorum etſi cura ante omnes tangat parentes, tamen cùm illi deſunt officio, Reſp. eſt parens, & quæ hanc curam illorum vice ſupplere debeat. ſed & maximè ſuccedit in hoc officium, cùm illi iam ſunt adultiores; quibus iam ſcholæ aperiendæ ſunt. Et quoniam ad exemplum magiſtri formantur plerumque diſcipuli; deligendi ſunt in primis probi & docti, qui iuuentuti præficiantur. vt ſanè Perſæ olim iuuentuti Principes propoſuére: Xenophon *lib. 1. Pæd.* doctores legis à Moyſe, Aärone, Ioſophat, conſtituti ſunt. 3. Eligendi apti præceptores.

4. Ea cura iam olim Eccleſiaſticis commiſſa.

Præfecturam ſcholarum Carolus Magnus ſacerdotali ordini attribuit. Ludouicus; Pius, & Lotharius gymnaſiorum magiſterium Epiſcopis. Choppin. *monaſt. l. 5. tit. 2. num.* 8. Eadem Eugenius ſtatuit in Synodo. *c. de quibuſdam 37. diſt.* vt cenſores eſſent motum iuuentutis, & magiſtrorum. eoſque conſtituerent quorum inculpata eſſet vita, mores iuſtæ reprehenſioni non obnoxij, & peritia minimè vulgaris. *Fons enim,* vt rectè Plutarchus, *& radix virtutis eſt, inſtitutio proba. vtque agricolæ ſtirpibus pedamenta apponunt; ſic probi magiſtri accuratis præceptis, admonitionibuſque adoleſcentes ſuffulciunt, vt mores recti inde germinent.* Quod quantâ diligentiâ elaborandum ſit, probat Trid, *ſeſ. 23. c. 18.* & accuratè ſcripſit Dauid Lindanus affinis meus *libello de Inſtit. hominis.* ſed & iuſſit Carolus IV. *in Bulla aurea tit. 26.*

inter cætera quibus imperium regi ac ſuſtineri putauit, vt illuſtrium Principum filij ab anno ſaltem ſeptimo exteris etiam linguis erudiantur. & in Rep. Romana múltis priuilegijs inſigniores viri ad docendum prouocati ſunt.

5\. Honoribus & lautis ſtipendijs præceptores inuitandi.

Theod. ſanè & Valent. C. *de prof. lib.* 12. eos qui ad viginti annos ſédulò docendi labore perueniſſent, comitiuâ honorarunt. immunitate etiam inuitabantur, *l. nec intra cum ſeq.* C. *de profeſ.* ſalaria opima ex publico percipiebant, *l. 2. l. magiſt. 7. C. eod. l. 4. in fine de decretis ab ordine faciend.* Grammatici, Rhetores, Philoſophi, Medici, & numero quidem competenti, *l. ſi duas 6. §. 1. & ſeq. D. de excuſa. tutor. d. l. 1.* centena ſextertia Veſpaſianus conſtituit. *vt in eo Tranquil.* quam ſummam aiunt conficere bis mille quingentos aureos noſtros, & tanto fauore ſtudia promouebantur, vt quod eorum profeſſoribus erogari mandabatur, ad nullum exemplum trahi poſſet, neque vllis alijs honoratium ex publico conſtitui. *l. vnic. C. de prab. ſalar.* & ſi decernebatur, decretum tanquam ambitioſum aut in gratiam alicuius factum reſcindebatur, *l. 4. de dec. ab ord. fac.* aut irritum fiebat. Legum verò profeſſores alibi quàm Romæ in Capitolio, & Conſtantinopili, & Beryti docere non poterant. *in proœm. digeſtorum. §. hæc autem tua. l. vnica C. de ſtud. lib. vrb. Rom.* hodie ſanè viliter nimis profeſſores habentur, ob exilia quæ à Rep. præſtantur ſtipendia. *Dat cenſus honores.*

6\. Alia per Iudicem quoad ſtudia curanda.

Quamobrem ante ſæculum alterum penes ſolos monachos litteræ delituerant; ventumq́; erat ad extremam barbariem: donec liberalitate quorumdam Principum cœperunt litteræ reuiuiſcere: & ſucceſſit *Societas Ieſu*, quæ tum ad pietatem, tum ad eruditionem apertis iuuentuti ſcholis egregiè duxit. quod inſtitutum latiùs euoluit Conſen. *polit. lib.* 4. *c.* 6. 8. 10. ſed & *eod. lib.* rectè docet magno delectu ad artium liberalium, & ſcientiarum ſtudia admittendos eſſe diſcipulos; *c.* 7. *c.* 11. Profeſſores ſcientiarum in honore habendos; *c.* 9. profeſſoribus & ſtudioſis priuilegia danda, & qualia *c.* 14. quæ data ſunt à Pontificibus & Principibus *c.* 15. qualia Rebuſ. 180. collegit, quæ *d. c.* 15. per epitomen referuntur, Academias & Gymmaſia publica inſtituenda; *c.* 13. gradus & honores legitimè conferendos eruditis, eoſque magnifaciendos; *c.* 16. litterarum ſtudium non obeſſe politicæ prudentiæ, ſiue togatæ, ſiue militari; *c.* 12. Grammaticam; *c.* 8. Poëſim *c.* 19. Eloquentiam ſolutæ orationis diſcendam; Philoſophiam Reip. vtilem; *c.* 23. ſtudium Logicæ, Phyſicæ, Metaphyſicæ, Matheſeos, *c.* 24. Medicinæ *c.* 25. promouendum. ſed priora quidem omnia tamquam introductiones ad altiores ſcientias diriguntur: ad Remp. verò capeſſendam Iuriſprudentia lapis eſt angularis. ea docet iudicia, vrbium, prouinciarumq́ue regimina, ſubſidijs aliarum ſcientiarum iuuatur valdè, & ornatur: & eloquentiæ quidem non parum, ſed maximè hiſtoriarum cognitione: in quibus diſcitur, & cernitur prudentia: ex moralium dogmatum inquiſitione, Chriſtianis ac ſacris, Prouerb. Salomon. & Eccleſiaſtici, Pſalmographi, aliiſq; liberis; ſed & gentilium philoſophorum: quorum doctrinam tamquam ab iniquis poſſeſſoribus vendicamus, & in ius noſtrum redigimus. *c. dominus declarauit.* 1. *q.* 1.

Hiſce omnibus diſciplinis academiæ aperiendæ ſunt, quibus numquam orbis caruit, vt Lipſius *in Louanio c.* 6. *l. vn. C. de ſtud. lib. vrb. Rom.* *l.* 11. Conſen. *d. l.* 4. *c.* 13. quæque ſemper magnatibus inter primas curas fuerunt. atque adeò earum confirmatio ad iura maieſtatis relata, & quatenus ad ſpiritualia ſpectant, Papæ reſeruata. Et inſignis diſſertatio eſt de rebus & perſonis academiam conſtituentibus, dignitate Rectoris, & Cancellarij, Collegijs, Facultatibus, Profeſſoribus, de honoribus ſcholaſticis, eorum antiquitate, poteſtate, gradibus (qui tamen non diſſolutâ facilitate tribuendi, non niſi ritè emeritis: ne cruda adhuc ſtudia in ſorum propellant, ne audaciâ pro ſapientia vtantur, ne initiatos ſe credant, cùm tantùm in veſtibulo ſapientiæ hæſerunt, & vileſcat honos ſic vulgatus) de ſtudioſis quà tales ſunt, eorumq́ue priuilegijs, de iuriſdictione academica, tribus Iudicibus ſtudioſorum, an academicus criminalem habeat, an territorio inhærentem, ad quem ab eo prouocetur. quæ omnia non nemo tractat. 7. Academiarum inſtitutio.

Academiarum ratio etiam exemplo Lacedęmoniorum commendatur; qui iuuentutem extra ſinum maternum, extra domum paternam inſtrui volebant. excitant alieni vultus ſui aliorumq́ue notionem. domeſtica quibus ſemper aſſueuerint iuuenes, veternum fouent. quare & ſtudioſos ætate nonnihil maturiori peregrinari conſultum eſt. *In terram alienigenarum gentium pertranſiet. Eccleſ. c.* 39. domi naſcuntur Hectores, foris fiunt Vlyſſes. vt illius eſt commendatio, *qui mores hominum multorum vidit & vrbes.* Peregrinatio tamen finem eum habeat, vt mores hominum videantur, non tantùm vrbes, caſtella, ſepulcra, amphiteatra, templa, palatia, columnæ, ſtatuæ, ruinæ: ſed & vt dignoſcantur genij, & leges populorum; vt ea notitia in Reip. vtilitatem deinde conuertatur. Lipſij epiſtola ad Philippum Lanoyum. ideoque potiùs ad eos populos diuertant iuuenes, qui cultioribus ſunt moribus, à quibus aliquid diſci poſſit, quod in rem noſtram vertatur. quâ tamen cautione peregrinandum, & quo fructu pleniùs apud eos requirendum eſt, qui eam rem ex profeſſo tradunt. Perpetua eſſe peregrinatio non debet, vt nec ſtudia: ſed ſuo tempore circumſcripta. vt Heluidij Priſci *apud Tacit. 4. Hiſt. ingenium illuſtre altioribus ſtudijs iuuenis admodum dedit, non, vt plerique, vt nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quo firmior aduerſus fortuita Remp. capeſſeret. nam ſæpè quemadmodum omnium rerum, ſic literarum quoque intemperie laboramus. non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.* Sen. *ep.* 107. inde ſequitur turpis affectatio literarum, doctrinæque oſtentatio. 8. Peregrinatio.

CAPVT IV.

De Caſtitate.

1. Mala à libidine. VT Iuuentus benè adoleſcat in ætatem Reip. vtilem, inter ſumma præcepta referenda eſt obſeruantia caſtitatis. Sacræ ſiquidem & prophanæ hiſtoriæ omnium ſæculorum & gentium plenæ ſunt funeſtis cædibus, excidijs vrbium, vaſtationibus prouinciarum à libidine inuectis. Hiſpaniam ſolam teſtari lubet, vbi vir nobilis ignominiam filiæ à rege illatam vindicare volens, Saracenos inuitauit, qui victimas violatæ pudicitiæ vltra ſepties centena Chriſtianorum millia immolârunt. totamque ditionem ad montes vſque Pyrenæos occupârunt, & tot ſæculis inſederunt, vt vix patrum noſtrorum memoriâ reliquiæ ſunt eiectæ.

Vix Remp. inuenies imperio deiectam, in qua non prius bonos mores libido proſtrauerit. —— *Aſpice latè*

Florentes quondam luxus quas verterit vrbes.

2. Iuuentus remouenda à corruptelis. Itaque pudicitiam magnæ curæ in Repub. eſſe conuenit. & maximè vt iuuentus ab ijs omnibus remoueatur, quæ corrumpere animũ poſſint, nam, vt inquit Ci *l.4.Tuſcul. qui ſe præcipitauit, ſuſtinere ſe cùm velit non poteſt.* qui ſemel pudorem profligauit, difficilè ſe aut numquam ad probitatem reuocat. violentum hoc malum eſt, vix arbitrio libertatem relinquit: intellectum porrò adeò obtenebrat, vt vix poteſtatem iudicandi reliquam faciat. Vnde rectè Claudianus:

Sed quia cæcus ineſt vitijs amor, omne futurum
Deſpicitur, ſuadentq́; breuem præſentia fructum,
Et ruit in vetitum damni ſecura libido.

Libido, inquit Auguſtin. *luxuria ita totum corpus interius & exterius ſibi vendicat, & totum commouet hominem affectu animi & appetitu carnis coniuncto, vt ſequatur voluptas omnibus corporis voluptatibus maior; ad eius tamen peruenitur extremum, vt pænè omnis acies, & vigilia cogitationis omnis obſtruatur.*

Ex aduerſo Minerua pudica fingitur & Muſæ virgines. comitatur non modò, ſed conſeruat ſapientiam caſtitas. abſtineatur ergo ab ijs omnibus, quæ mouere in malum poſſint; abſint cuiuſcumque generis irritamenta malorum, amoueatur ignis à ſtipulis, alioquin denunciatur certiſſimum incendium. remoto ſatellitio mitius ſæuit malum. ſine Cerere, & Baccho friget Venus. vnde rectè apud Plutarchum, *in Abbacon. Quo pacto*, inquit Geladus, *Sparta exiſtit adulter in qua diuitiæ, deliciæ & corporis adſcititius cultus probro habentur; contra verecundia, modeſtia, atque obedientia magiſtratibus debita obſeruatio decori, laudiq́; dantur?*

3. Spectaculis. Igitur ſpectacula quæ bonis ac pudicis moribus obſunt omninò ex Repub. tollantur, eaque retineantur dumtaxat, quæ ad virtutem excitant. *Nihil eſt*, inquit Seneca, *tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere: comœdiæ tragœdiæq́; ita repræſentant ſcelera, vt doceant.*

Sanctè Conſtantinus cruenta ſpectacula & gladiatores prohibuit. *l. cruenta C. de gladiat. l. 11.* Arcadius & Honorius Maiumæ ludos antè prohibitos reſtituerunt, *l. clementiæ de Maiuma l. 11. ita tamen*, inquiunt, *vt ſeruetur honeſtas, verecundia caſtis mentis perſeueret.* non ergo amatoria cantentur, & turpia, aut obſceni motus corporum choreis & ſaltationibus efferantur. *c.19.diſt.34.* turpiloquium & libidinoſi geſtus, illecebræ ſunt voluptatum, & pronubi, iacula cordi infigunt, numquam non cruenta, quæ penetralibus numquam extraxeris; vel ſi extraxeris, non antequam è cuſpide venenum biberint.

4. Comœdijs. Proinde hiſtriones, præſertim exteri, & ex corruptis regnis aduenæ cautiſſimè coërcendi ſunt.

Nil fœdum dictu, viſuq́ue hæc limina tangat,

Intra quæ puer eſt, id eſt, puræ animæ, noxio & plus quàm Regio veneno inficiantur, plus quàm enim Baſiliſci viſus ſpectacula intoxicant. & quamuis.

Segnius irritant animos dimiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus;

Irritant tamen. nec ideò negligendum aconitum, quia aliud venenum reperiatur eo ſubtilius. Vtrumque enim præſentem mortem per aurium oculorumq́ue feneſtras inducit. quid intereſt ſpiculo tactus an haſtâ moriaris; ſi moriaris tamen? Igitur magiſtratus ea omnia ſpectacula, atque ludos prohibeat, quibus puræ animæ inſici poſſunt. Sanctiſſimè Principes noſtri vetuerunt comœdias, tragœdiaſque vllas exhiberi, vel mutas etiam repræſentationes aut cantilenas ſine præuia Cenſorum viſitatione & admiſſione: qui non tantùm in verba, ſed & modos & geſtus inquirant.

Et ne faciliores in admittendo ſint Iudices, nihil pro ſpectaculorum licentia ab hiſtrionibus accipere decet, nec turpi colludio quærere prætia aliorum. *l. quicquid. C. publicæ lætitiæ lib.12*, nec ſi ipſi ludos ament, duos aureos excedere in eorum expenſis. *l. finali C. Theod. de expenſ. ludor.*

5. Maximè clerus ab his abſtineat. Enimuerò quia chorearum ſpectaculorumque olim magna fuit impuritas Clero ſanè illorum aſpectu fuit interdictum, *c.19.diſtin.54.* & lectione, *c.2.diſtin.37.c.3. diſtin. 35 quia in vno ſe ore cum Iouis laudibus Chriſti laudes non capiunt.* & Hieronymus, *c.4.diſtinc.35. Eccleſiæ Principes*, inquit, *qui deliciis affluunt, & inter epulas atque laſciuias pudicitiam ſeruare ſe credunt; propheticus ſermo deſcribit, quòd eiiciendi ſunt de ſpatioſis domibus, lautiſq́; conuiuiis, & multo labore epulis conquiſitis, & eiiciendi propter malas cogitationes, & opera ſua.*

Cæterùm

6\. *Latinæ comœdiæ probantur.*

Cæterùm vt declamationes aliquæ Scholaſticæ exercitationes admittendæ ſunt, ita & comœdiæ latinè & pudicè ſcriptæ, & quæ verecundè agantur à ſtudioſa iuuentute. His enim actionibus formantur ad publicas functiones in futurum; ſine illis cauſarum patroni, Oratores, Concionatores, Magiſtratus perfecti non exiſtunt.

7\. *Nec reijciuntur vernaculę, pudicę, cautæ.*

Quin etiam collegia quædam per has hæreſeωn & belli turbas intermortua Principes noſtri reſurgere permiſerunt, eâ inter ceteras lege, nequid repræſenient niſi ritè approbatum, atque aliquis è clero atque ſenatu curam habeat, inſpiciatque ne quid agitetur, quo religio, mores, Reſp. damnum capiat. quâ ſanè cautione adhibitâ liberalia hæc exercitia ſucciſiuis horis permiſſa, & honeſtè auditores recreare, & à potibus & tabernis auocare poſſunt.

8\. *Et citra argumenta ſacra.*

Cæterùm obſeruari conuenit, ne dum vernaculo ſermone comœdiæ recitantur, argumentum ex litteris ſacris ſumatur. alioquin enim facilis lapſus eſt in irrenerentiam diuinæ Scripturæ, illiuſve abuſum, aliaque incommoda: ob quæ Concilium Trid. lectionem Bibliorum vernaculorum paſſim vetuit. & iam pridem Innocentius III. Gallicam ſacrorum librorum tranſlationem non permittendam paſſim laicis & fœminis ſtatuerat; Azor. *mor. lib.* 8. *c.* 26. *n.* 4. & Alexander IV. diſquiſitionem fidei publicè vel priuatim laicæ perſonæ interdixit. *c.* 2. §. 1. *de hæret. in* 6.

9\. *Sed quæ amorem virtutum, horrorem vitiorum inſtillent.*

Generatim porrò obſeruandum permiſſis comœdijs, vt ea argumenta ijs verbis tractentur, quibus in odia vitiorum, virtutumque amorem auditores trahantur, nec geſtus, nec inceſſus oculos vel aures inceſtent, non blandè propoſita vitia illiciant, ſed horridè tractata deterreant, aut amantium affectus ne bono quidem fine repræſententur, niſi obiter, & in tranſcurſu, ne ſi hæreat in amoribus animus, inficiatur vitio, antequam, cataſtrophen exaudiat. dicere, audire, facere breui diſtent interuallo. lepores, & ſales ſint honeſti, joci liberales, non maleuoli, non turpes. mulier ne ſcenam ingrediatur, abſit à theatro, quantum fieri poteſt, ſchema muliebre, nihil ſit inuerecundum, nihil indecorum, & argumenta & ſtylus honeſtus ſit, politus, eruditus, indolis liberalis index: omnis actio comiter grauis, & quæ in omni perſona ciuiles mores doceat: ne cui contingat, vt quàm minimè tunc homo ſit, quàm cùm inter homines fuerit; omnia tendant in ædificationem, nihil in deſtructionem.

10\. *Pœnæ in adulteros rectè latæ.*

Per legem Iuliam *de adult. & ſtup.* ſatis pœnarum coërcendis libidinibus poſitum fuit, vt nec actus, nec conatus, non ſollicitatio, non interpellatio etiam ſine effectu ſceleris, non comitis abductio, & corruptio, nec quidquam impudicitiæ gratiâ factum extra pœnam fuerit, quo matrona, aut virgo tentaretur. quinimò leges infames adulteros, in turpitudine domi deprehenſos occidere permiſerunt. *l. marito D. de adult.* quod & Iuſtin. auxit, permittens ei occidere illum, quem ſuſpectum habet, ſi ter teſtato ipſi denuntiauerit, ne cum vxore ſua verſaretur, & is repertus eſſet ſpreuiſſe denuntiationes in loco ad ſuſpicionem huius turpitudinis apto. ſin autem maritus alio in loco, in quo huiuſmodi ſuſpicio minimè eſſe poſſit, cum vxore verſantem illum reperit, debet cuſtodire, vel tradere eum Iudici, ſecundùm conſtitutionem *Nou. vt liceat matri & auiæ* 117. *Auth. ſi quis C. de adul.*

Caſtimoniæ legum veterum defuit punitio ſimplicis fornicationis: quam tamen Eccleſia numquam neglexit. vt dixi *in Iur. Pontif. nou. anal. de cohabit. cler.* & Extrauag. *Conſtit.* 91. *Leonis, vt concubinam habere non liceat.* manum admonere cœperat. ſed Nerones, Heliogabali, Caij, Maxentij, Meſſallinæ, & ſimilia generis humani monſtra, vi & exemplo Remp. totam in luxum & libidinem traxerunt, & vitijs leges oppreſſerunt. nec diu Romani foris ſtrenui manſerunt, dum domi malè viuitur: honores, & quæcumque virtutibus ambiri ſolent turpitudini tribuuntur; & ſimilitudine vitiorum Principalium obtinentur. 11. *In fornicatios.*

Igitur Princeps, Magiſtratus, & quicumq; Remp. curant, ſi eam ſaluam velint, legibus luxuriæ comprimendæ ſcriptis vim, vitamque ſuam reſtituant, ſeruentque, reos caſtigent, reatuum inſtrumenta, & irritamenta, lenones, lenas, lupas procul abigant. & quidem ſi fieri poteſt ex totis ciuitatibus exterminent vnà cum meretricibus, venundatis vt faciant malum. vt obtineatur quod Deuteron. *c.* 21. dicit Dominus, *Non erit meretrix de filiabus Iſraël, neque ſcortator.* & quidem D. Ludouicum regem Galliæ edicto expuliſſe meretrices ſcriptores aſſerunt. 12. *Eliminandæ lenæ, meretrices.*

Cæterùm ſi is ſit gentis genius, aut clima, vt ſine periculo adulteriorum, ſtuprorum, præpoſterarum libidinum inhiberi meretricij coïtus non poſſint: *ſi non huius aut illius hominis eſt periculum, ſed populorum ſtrages iacent; detrahendum eſt aliquid ſeueritati, vt maioribus malis ſanandis charitas ſyncera ſubueniat. c.* 25. *diſtinct.* 50. in morem probi medici, qui omittit leuiorem morbum, ſi ex illius cura motis humoribus maior morbus timeatur. malè affectis corporibus fiſtulas potiùs tolerare, quàm paralyſim pati conuenit. Ideoque perditum hoc genus hominum ſi profligari non poteſt, coërceri tamen ita, & recludi in anguſtias aliquas, & ſentinam ciuitatis oportet, vbi corruptis iam dumtaxat ſeruiat hominibus, non corrumpendis. atque ita receptum eſt, vt à conſortio, & vicinia honeſtarum familiarum expellatur. quod in regno Neapolitano Rogerius rex decreuit *Conſt. incip. Qua paſſim, ibi, inter boni teſtimonij fœminas eis habitationem vetamus.* quam olim Matthæus de Afflict. & hodie Borel. *de mag. edictis l.* 3. ritè obſeruatam tradidêre. quod & Senatus Antuerpienſis pluries ordinauit. eo etiam addito, vt ſi quos lenocinium & meretricium exercere in vicinia honeſta contigeret, quia contra deſperatam eam fœcem palam teſtari meticuloſis aliquando graue videtur, 13. *Saltem coërcendæ intra aliquas anguſtias.*

videtur, teſtimonio aliquot vicinorum, quorũ nomina non publicarentur, ſine ſtrepitu, aut figura judicij ædilitio quodam & cenſorio iure ſtatim in deſtinatam iſtis hominibus ciuitatis inſulam relegarentur. vetitis etiam dominis (quod contra manifeſtos vſurarios. *c. 1. de vſur. in 6.* iubet) ne qui turpiter viuentibus domos vllas elocent: additâ pœnâ, ſiquis ſecùs faxit? Prudenter profectò, ſi & oſtraciſmus erga probos quamuis, ſed ſuſpectos apud Grçcos laudari meruit. *Meretricem*, inquit Cicero, *l. 2. de fin. in matronarum cœtum inducere perinde eſt, ac ſi quis voluptatem in virtutum concilium conducat.* Afficiat earum conſuetudo aliquid de ſuo morbo; anhelitus & corpora inficiunt, & animos non vehementior peſtis vllius contagio.

Quare rectè iterum Neapoli conſtitutum refert Borellus, ne meretrices vehi poſſint carrucis, non chirothecis manum induere, & apud Iudicem meretriculum turpitudinem ſuam profiteri, & in matricula deſcribi debeant. quòd ſi Iudæorum more panno aliquo fuluo aut flauo caput obligari, vel vt apud nos peſte tacti virgulam feralem quoties prodeunt geſtare iuberentur, fortè huiuſmodi probrum aliquas retardaret in præcipitio ſtantes, aut lapſas etiam reuocaret. In id ſaltem incumbendum, vt infamiâ habitationis ab honeſtis ſecernantur, noſcanturque, ne incautos corrumpant, & nõ niſi ſpõte ſe prçcipitantibus obſequãtur.

14. Maximè puniendæ coniugatæ, niſi ſint emendatæ.

Quare non admittenda eſt controuerſia, num meretrix marito nupta in reliquarum chaos reijcienda ſit? quia cùm Vlp. *in l. 46. D. de verb. ſignif. matrem-familiàs*, inquit, *accipere debemus eam quæ non inhoneſtè viuit; matrẽ enim familiàs à cæteris fœminis mores diſcernunt atque ſeparant: proinde nihil intererit nupta ſit an vidua, ingenua an libertina.* nam neq; nuptiæ neq; natales faciunt matrem-familiàs, ſed boni mores. conſonat lex 41. *D. de rit. nupt.* ex quibus conficitur nuptias turpitudinem non excuſare, ſed augere. & quamquam non abſorbeatur turpitudo, quæ poſteà intermiſſa eſt. *l. 43. D. de rit. nupt.* tamen meretrix, quæ meretriciũ quæſtũ, poſtquã in mariti manũ venit, intermiſit, pœnâ turpiter viuentibus ſcriptâ vt non teneatur ratio euincit, eſto famæ maculã non eluerit.

15. Caſtitatem promouet fauor matrimonijs factus.

Seruandæ caſtitati non parum contulerint Magiſtratus, ſi matrimonijs inprimis fauerint. & Romani quidem multis priuilegijs eos donauerunt, qui proli gignendæ incumberent. priuatis, publiciſque à muneribus excuſabantur, quibus ius trium, pluriúmue liberorum obuenerat. Inter candidatos etiam numerus filiorum præualebat Germanicus *apud Tacitum l. 1.* ad inuidiam inſidiatorum, *numerate*, inquit, *ſex liberos.* & Druſus, cùm vxor ei geminos peperiſſet, nullis ante ſe Romanis Principibus tale aliqnid contigiſſe in ſenatu gloriatus eſt. nec priuilegia nubentium ſacris litteris data ignorantur, fœcunditas & ſterilitas agnoſcuntur pro pœna aut beneficio Dei; qui ſterilem facit *matrem filiorum lætantem.* Nuper Rex Hiſpaniæ inſignia priuilegia attribuit in matrimonium ſe dantibus, cùm per bella quæ per Europam geruntur, nauigationes, ac colonias Indicas viduari Hiſpaniam incolis, vrbes ciuibus, rura agricolis animaduertiſſet. quin nec malè olim cœlibatui pœnç prçſcriptç fuerunt. quæ in gratiam quidem virginitatis, & continentis vitæ abrogatæ ſunt; vt Euangelico conſilio obſecundaretur: cæterum ijs, qui contempto matrimonio, quod ſacramentum magnum dixit D. Paulus, vagis libidinibus diffluunt, aut cum focarijs concubinis poluuntur, nec ratio fauet, nec legales pœnæ remitti deberent; vt Reſp. legitimis ciuibus ſuffulta, domi fortis, & foris non ignobilis habeatur. præſertim ſi ad ciuitates, & prouincias deſeri cœptas, vel alias amplificandas, multi prudentiſſimè peregrinos etiam non admiſerint tantùm, ſed & varijs priuilegijs allexerint, iure ciuitatis donarint, ſeu aliter coluerint. quâ ratione non parum Roma profecit. vti Oratio Claudij *apud Tacit. lib. 11.* luculenter proponit. & hodiè ratio Religionis multas vrbes & prouincias impleuit, vt Delus olim ob templum creuit, vndiq; ad affirmationem Maieſtatis concurrentibus hominibus. Iuſt. *l. 24.* Sed & illud ad fauorem matrimonij pertinet, vt vxores honore maritorum ſplendeſcant, & nobilitentur, forum & domicilium ſortiantur. *Mulieres*, inquit *l. mul. C. de Incol. honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus, & forum ex eorum perſona ſtatuimus.*

CAPVT V.

De reformatione.

1. Vterque Magiſtratus ſtrenuè officio ſuo incumbat.

NIhil tam felix, vt nõ aliquando à primæuo inſtituto nonnihil deflectat. itaque ſi quando benè inſtituti ceſpitauerint, reuocandi ſunt in viam. In eam rem magiſtratuũ in Rep. duplex ratio. Eccleſiaſticus eſt, & Ciuilis. vtriuſque diuerſa functio: ſed & in quibuſdam tamen communis. ad illum ſacrorum cura, ad hunc ciuilis adminiſtratio pertinet; ad vtrumque in ſuo miniſterio ea decernere, & pridem decreta exequi, quæ à maioribus ad Eccleſiã, & Remp. benè conſtituendam, benè regendã ordinata ſunt. Eçcleſiaſticus quidẽ ſubditos, ad pietatem, religionem & ſupernam beatitudinem dirigit: Ciuilis ad publicam tranquillitatem, virtutemq; moralem. ille docendo, hortando, æterna prçmia atq; pœnas proponendo: hic imperio magis, quàm admonitione vtitur. pœnis hic ciuilibus, infamiâ, exilio, morte: ille internis plerumque, excommunicatione, alijſq; cenſuris: quamuis & alijs nonnumquam, citra corporis & membri mutilationem, ſed & moderatè admodum. grauis enim aliarum pœnarum inflictio ad opera gladij materialis refertur. vnde Greg. *lib. 2. epiſt. 52. refertur d. 45. c. 1.*

2. Sed Eccleſiaſticus ſine ſanguine, & rigore viux dictæ.

quid autem de Epiſcopis, qui verberibus timeri volunt, Canones dicant; benè fraternitas veſtra nouit. Paſtores enim facti ſumus, non percuſſores: & egregius prædicator dicit; Argue, obſecra, increpa in omni patientia, & doctrina. noua verò atque inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem. Ad hos pertinent, qui ſine graui ſcelere & certo periculo fugæ clericos, & maximè

ximè

ximè in dignitate conſtitutos in carcere conijciunt, quorum temeritati ſacri Canones excommunicationem infligunt: ſæpè non ſatis à Prælatis expenſi. *c. ſi clericos. de ſent. excom. in 6.* non enim pro lubitu nobiliora præſertim Eccleſiæ ſuæ membra vrere, ſecare poſſunt: ſed poſt adhibitam demum omnem aliá medecinam, & valetudinem deſperatam.

3. Rebus ſacris ne ſæculares ſe immiſceant.

In Synodo III. Romana decretum, ne Reges rebus ſacris ſe immiſcerent. *c. bene diſt.* 96. In Chalcedonenſi Imp. Marcianus, *Ad confirmandam fidem*, inquit, *non oſtendendam potentiam ad exemplum Chriſtianiſſimi Principis Conſtantini intereſſe volumus.* & *c.* 5. negat ſe de rebus diuinis iudicare. Conſtantinus Magnus appellationem Donatiſtarum ad Melchiadem reiecit. Valentinianus reſpondit *non licere ſibi negotiis ſe Eccleſiaſticis immiſcere; ipſi vbi lubitum ſit conueniant.*

4. Vtraque enim poteſtas diſcreta.

Vtramque poteſtatem diſpeſcuit Gelaſius, Anaſtaſio ſcribens; *Duo ſunt, Imperator Auguſte, quibus principaliter hic mundus regitur: Auctoritas ſacra Pontificum, & Regalis poteſtas. in quibus tanto grauius eſt pondus ſacerdotum, quanto etiam pro ipſis regibus hominum in diuino ſunt reddituri examine rationem.* & Felix Papa *diſt.* 10. *c.* 3. & iterũ Anaſtaſius vbi ſuprà proſequitur latius.

5. Res diuina ſanctè fiat, & à pijs ſacerdotibus.

Non exiguâ ſanè curâ ijs, qui clero præſunt, allaborandũ eſt, vt pro dignitate diuinę Maieſtatis ſacrificium à Chriſto inſtitutum ritè peragatur, vt meritis & virtutibus ſacerdotes ſint digni, vt cum reuerentia & tremore ſacrificent; ſi vel ſpectantes angeli contremiſcunt. integer vitæ ſceleriſque purus ſit ſacerdos, cuius manibus immaculatus agnus tractatur: innocens os, atque lingua, quæ illius ſanguine rubeſcit: caſta mens atque præcordia, quæ illius hoſpitiô nobilitantur. Sacri Canones ſacerdoti vxoris vſum vetant; quanto magis ſcorti? bigamum repellunt: quanto magis fornicarium, concubinarium, adulterum? quin nec ſpeciem mali, vel ſuſpicionem ad ſacra admittunt: vetant cohabitationem cleri, & mulieris, colloquia ſuſpecta, aut quodcumque aliud, quod populum offendere poſſit. *diſt.* 81. *c.* 26. 27. Conc. Lateran. *ſub Leone X. cot.* Trid. *ſeſ.* 25. *c.* 4.

6. Quorum mores Prælati diligenter inſpiciãt.

Porrò *inferiorum culpa ad nullos magis referenda ſunt, quàm deſides, negligenteſq́; rectores, qui multam ſepè nutriunt peſtilentiam, dum auſteriorem diſſimulant adhibere medicinam. c. inferiorum. diſt.* 86.

Ad eorum igitur ſolicitudinem, quàm maximè pertinet vt inuigilent in vitam, mores, reformationem ſacerdotum, aliorumq́ue miniſtrorum immaculati ſacrificij; in nitorem, ornatum, decorem domus Domini, omniumq́ue ad ſacrificium puriſſimum neceſſariorum. de quibus pulchrè Conc. IV. Mediolan. S. Caroli.

7. Officia Eccleſiaſtica ritè peragantur.

Sed & laudum diuinarum pſalmorumq́ue vſum, pſallendiq́ue officium clericis iam olim mandatum conſtanter retinendum eſt, & ſanctè colendum, ad modum Moyſis & Mariæ *Exod.* 15. & monitum Pauli *ad Coloſſenſ* 3. ſicut & Plinius teſtatur *lib.* 10. *epiſt.* 97. nihil in primis olim Chriſtianis delicti repertum eſſe, niſi quod ante lucanos cœtus concelebrent, & Chriſto laudes canant. & Damaſus conſtituit, vt pſalmi diu noctuq́ue canerentur per omnes Eccleſias, idq́ue præcepit Epiſcopis, presbyteris, & monaſterijs.

Cùm verò periti, imperitiq́ue ſimul concinerent, ſæpè abſonæ voces deuotionem turbabant, religioniq́ue officiebant. in Conc. *ſub Martino Papa* ſtatutum fuit, ne cui liceret in pulpito pſallere, qui ab Epiſcopo non eſſet ordinatus lector. Greg. verò pſalmos & lectiones præter Euangelicam per ſubdiaconos, vel ſi neceſſitas exigeret, per minores ordines cantandos cenſuit: Diaconos autem & ſuperiores prædicationis officio & eleëmoſynarum ſtudio vacare iuſſit. *c.* 2. *&* 3. *diſt.* 92. Vnde fortè natum eſt: vt Canonici Eccleſiarum collegiatarum, ac præſertim Cathedralium, vbi inferioris gradus alij ſunt miniſtri, cantandi onus in hoſce reclinauerint. Trid. tamen vt per ſe pſallant iterum iuſſit, *ſeſ.* 24. *c.* 12. §. *omnes.* quod tamen ſcrupulum meritò non inijcit ijs, quorum in Eccleſia functio forſan aliò eos auocat aut impedit totis officijs pſallendis inſiſtere. iuxta *d. c.* 2. *&* 3. *diſt.* 92. 8. Ab Ordinatis.

Inſtrumenta muſica, aliaq́ue cantui primitiuæ Eccleſiæ non adhibebantur, tum quia polluta erant laſciuis & idololatris officijs, tum ne in cryptis proderent latitantes Chriſtianos. ac ſerò muſica in Eccleſia recepta eſt. alioquin vſus eorum piè adhibitus, dummodò laſciuũ nihil aut impurum miſceatur, Trid. *ſeſ.* 22. *decreto de obſeruando in miſſ.* inſtituto congruit: monente ipſo Pſalmiſtâ frequenter, pſallere cytharis, cymbalis bene ſonantibus, in chordis, & organo, & pſalterio decachordo. 9. Sine muſica laſciua.

Præclara ſunt S. Caroli monita de cantu Eccleſiaſtico propoſita *Concil. Mediol. V.* nec minus ſancta Conc. Baſ. *ſ.* 21. quæ ſi miniſtri Eccleſiæ eo ſtudio, quo conuenit, obſeruent, immunes erunt à minis Aggæi *c.* 1. vbi omnium malorum ſequelam ſacrorum neglectui aſſignat. quam ob cauſam *dicit Dominus exercituum; quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſq́; in domum ſuam: propter hoc ſuper vos prohibiti ſunt cæli ne darent rorem, &c.*

Horarum etiam canonicarum vſus in Eccleſia antiquus eſt, patet ex Tertulliano *contra pſychicos c.* 10. Cypr. *l. de Orat. Dom.* Hieron. *epiſt. ad Demet. & Letam.* Anaſtaſio *de virgin.* vt non ſit Damaſi, Hieronymi, Ambroſij inuentio. quamuis ij ordinatiùs diſpoſuerint. Horis dicendis obligantur beneficiarij, qui fructus olim in eam rem relictos percipiunt, religioſi profeſſi, pro ſuo quilibet inſtituto, & clerici ordinibus maioribus initiati. *c. presbyt. c. dolentes. de celebrat. Miſſ. c. ſi quis presbyter diſt.* 92. & quò minùs negligantur Horarum officia, ſolent diſtributiones, debentq́ue ſingulis aſſignari. Baſilienſ. *ſeſ.* 21. Trid. *ſeſ.* 21. *c.* 3. *ſeſ.* 22. *c.* 3. 10. Horæ Canonicæ diligenter cantentur.

Iudicia etiam inter ſuos vel notionis ſuæ cauſas Eccleſia exercet Paul. 1. *Corint.* 6. Alexander Pelag. Conc. Agatenſ. *c.* 14. 15. 16. 17. *etc.* 11. *q.* 1. *c.* 2. *c.* 5. *ibidem* Trid. *ſ.* 13. *c.* 1. pluribus Conſen *polit. lib.* 6. *c.* 8. *&* 9. 11. 12. Iudicia etiam, & viſitatio Prælatorum ad inſtitutum

In D. Pauli.

In Eccleſia ſuperiores in ſui ſuorumque re-
formationem grauiter incumbere oportet, re-
uocando omnes ad inſtitutum D. Pauli. *1. Ti-
mot. c. 3. 2. Timot. c. 3. Ad Titum* 1.

13. Ita vt clerici ſint irreprehenſibiles. Primùm igitur requirit Paulus Epiſcopum,
atque ad proportionem gradus inferioris ordi-
nis clericum, *irreprehenſibilem*, vitæ actionum-
que innocentiâ purum.

14. Sobrij. 2. *Sobrium* : vnde 1. Cor. 5. *ſi quis nominatus
frater fuerit fornicator, aut auarus, aut ebrioſus,
cum eiuſmodi nec cibum ſumere. & Canones Apo-
ſtolorum 42. & 43. Epiſcopus vel presbyter vel dia-
conus alea vel ebrietati ſeruiens, vel ceſſet, vel dam-
netur, ſeu deponatur. hypodiaconus, aut pſaltes, aut
lector ſimilia faciens aut ceſſet, aut communione
priuetur: ſimiliter & laici*. & Cong. Agath. c. 4.
*Ante omnia à clericis vitetur ebrietas, quæ omnium
vitiorum fomes ac nutrix eſt. Itaque eum quem
ebrium fuiſſe conſtiterit, vt ordo patitur, aut trigin-
ta dierum ſpatio à communione ſtatuimus ſubmo-
uendum, aut corporali ſubdendum ſupplicio.*

15. Prudentes. 3. *Prudentem* : quod non ſolùm litterarum
peritiâ, verùm etiam ſecularium negotiorum
diſpoſitione intelligendum latè docet Gra-
tian. *diſt.* 36. 37. 38. 39.

16. Ornati. 4. *Ornatum* : quod moribus, vitâ, veſtibus,
internâ, externaque decentiâ, multis iterum
Gratian. *diſt.* 40. 41. ſine affectatione, vt genus
illud monachorum incuſat Hieron. ad Euſta-
chium: *Apud hos*, inquit, *affectata ſunt omnia; laxa
manica, caliga follicantes, veſtis craſsior, crebra ſu-
ſpiria, viſitatio virginum, detractio clericorum.*

17. Hoſpitales. 5. *Hoſpitalem* : qui exemplo oſtendat, quod
populo prædicat, vt numerum eorum fugiat,
quibus in Iudicio dicetur; *Hoſpes eram, & non
ſuſcepiſtis me.* quod iterum proſequitur Gra-
tian. *diſt.* 42. *c. offerebat*. 32. *q.* 7. *c. quoniam* 16.
q. 1. maximè Prælatum: *c. volumus diſt.* 89. *c. quia*
12. *q.* 1. Vnde Greg. in hoſpitalem Archidiaco-
num in Epiſcopum electum repulit. *c. Archid.
diſt.* 85. & Carolus Rex Swæonum domum
eius incendi iuſſit, qui ter hoſpitium negaſſet.
Ioan. Mag. *lib.* 4. *c.* 2. barbara pœna in barbarum
morem.

18. Pudici. 6. *Pudicum* : vt moribus & verbis pudorem
exhibeat.

19. Doctores. 7. *Doctorem* : vt potens ſit exhortari in do-
ctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere.
nam latratu canum, & baculo paſtorum lupi
ſunt arcendi. vtrumque Gratian. *diſt.* 43. latiùs
exequitur.

20. Non vinolenti. 8. *Non vinolentum*: non multo vino deditum,
vinoque contumelias iungentem: de altari vi-
uentem, non luxuriantem; temperanter & piè
conuiuantem. iterum Gratian. *diſt.* 44.

21. Non percuſſores. 9. *Non percuſſorem* : ſed in manſuetudine &
patientia arguentem, obſecrantem, increpan-
tem. rurſus Grat. *diſt.* 45. *c. non liceat. diſt.* 86.

22. Modeſti. 10. *Modeſtum*: cui contentio odiumque diſ-
pliceat. qui velit fratri ignoſcere ſeptuageſies
ſepties, qui infirmantibus miſericordiâ con-
deſcendat. *c. vera. c. diſcedite. diſt.* 45.

23. Non litigioſi. 11. *Non litigioſum* : qui vel adulationibus
animos magnatum ſibi conciliet, vel detractio-
nibus fratres infamet, vel diſcordiam ſeminet.
Gratian. latè *diſt.* 46. & *diſt.* 90.

12. *Non cupidum* : non turpilucrum. cupido 24. Non cupidi.
facilè à iuſtitia abducit, & in negotijs circum-
uenit proximum. Gratian. *diſt.* 47. & *x. ne clerici
vel monachi ſæcularibus ſe negotijs immiſceant.*

13. *Suæ domui benè præpoſitum*: vt neque res 25. Domui ſuæ benè præpoſiti.
ſuas prodigat, nec malis artibus augeat; dome-
ſticos in officio diſciplinaque contineat. ſub-
ditoſque in omni caſtitate. *qui enim domui ſuæ
præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam
habebit?*

14. *Non neophytum* : *ne in ſuperbiam elatus in* 26. Non neophyti.
iudicium incidat diaboli. qui heri erat in theatro,
hodiè non ſedeat in Eccleſia: qui veſperi erat
in Circo, manè non miniſtret altari: qui du-
dum fuerat fautor hiſtrionum, hodiè non ſit
conſecrator virginum. Gratian. *diſt.* 48.

15. *Qui & teſtimonium habeat ab ijs qui foris* 27. Boni teſtimonij.
ſunt : vt Chriſti bonus odor ſit.

16. *Non bilinguem*: *Os bilingue Deus deteſtatur*, 28. Non bilingues.
Prou. 8. *Suſurro & bilinguis maledictus, multos
enim turbauit pacem habentes. Eccleſiaſt.* 28.

17. *Habentem myſterium fidei in conſcientia* 29. Habentes myſterium fidei.
pura: adeoque probatum, & ſine crimine reper-
tum, *c. infamis* 15. *q.* 15. *c. nulli* 3. *q.* 4. *c. omnes* 5.
q. 1. *c. presbyt.* 2. *q.* 2.

18. *Dei diſpenſatorem* : de quo Conc. An- 30. Dei diſpenſatores.
tioch. 12. *q.* 1. *c.* 23.

19. *Non ſuperbum* : ne ſe extollat aduerſus 31. Nõ ſuperbi.
Scripturas, & Eccleſiaſticos Canones. & noua
introducat præcepta. *c. hæc autem. diſt.* 30. ne
cum auſteritate imperet *c. licet. diſt.* 45.

20. *Non iracundum*: adeoq; omni ſenſu & iu- 32. Non iracundi.
dicio mobilẽ. *c. ira* 11. *q.* 3. *c. velut*, 5. *q.* 1. & 5. *q.* 2.

21. *Benignum*: erga bonos; non delinquentes. 33. Benigni.
c. ſed illud. c. licet 4. & 6. *c. ſyncera diſtinct.* 45.

22. *Iuſtum*: non vitâ tantùm, ſed & judicio. 34. Iuſti.
Iuſtus Dominus & iuſtitiam dilexit.

23. *Sanctum* : vitæ ſimul & Sacramenti ſan- 35. Sancti.
ctitate. *c. dom.* 1. *q.* 1. morum nobilitate, & fidei
puritate. *c. nos qui. c. non eſt c. multi. c. ante diſt.* 40.

24. *Continentem*: Gratian. latè *diſt.* 31. 32. 33. 36. Cõtinentes.
34. Trid. *ſeſſ.* 24. *c.* 14.

25. *Amplectentem eum, qui ſecundùm doctrinam* 37. Fidelis Sermonis.
eſt, fidelem ſermonem.

26. *Bonum Chriſti militem*: militiâ ſanè ſpiri- 38. Boni Chriſti milites.
tuali, vt ſe ſuoſque aduerſus diaboli infeſtas in-
ſidias cautè tueatur, non aduerſus pyratos ex-
cubet, diu noctuque arma corporalia tractet.
c. reprehenſibile 23. *q.* 8. ſed eam curam Magi-
ſtris militum & Principibus relinquat. *c. vt
pridem c. ſimpliciter, ibid.*

27. *Qui Solicitè curet ſe ipſum probabilem ex-* 39. Soliciti coram Deo.
hibere Deo. nam cum honoris augmento cura
quoque ſolicitudinis debet accreſcere. *c. ratio-
nis diſt.* 100.

28. *Operarium inconfuſibilem* : quem non 40. Operarij inconfuſibiles.
vincat inanis pudor, non erubeſcat Euangeliũ;
Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem
ſtultitiam. *Loquebar de teſtimonijs tuis in con-
ſpectu Regum, & non confundebar. Pſal.* 118.

Sanè reformatio Cleri ad hanc normã Apo- 41. Promptiſſima reformatio ex cleri delectu.
ſtolicam seriò eſt vrgenda, & ad veteres Cano-
nes. nulla gratior nouitas, quàm quæ vetuſtam
habet auctoritatem. Nulla reformatio porrò
facilior, quàm ex delectu eorum, qui clero ad-
ſcribuntur: ſi eorum vita, & mores ad Apoſto-

lica præſcripta exigatur. & maximè in ſummo ſacerdotio, atque Epiſcopatu; vnde fluit in reliquos viuendi norma. quare Epiſcopum indignè ordinatum, & ordinantem Zozymus Papa deponit. *c. qui, diſt.* 59. alios ordinantes indignos ordinandi poteſtate priuat Conc. Carthag. IV. *c. ex pœnitentibus diſt.* 50. Quæ in delectu Epiſcopi, Præpoſiti, parochi, clerici exigantur paſſim; & à Concil. Trid. nos *in Iur. Pontif. nou. analyſi tit. de Ordinand.* contraximus. Quarum rerum examen vt ſanctum, ita & accuratum S. Carol. *in Concil. Mediol. V.* propoſuit.

42. Frequenti Prælatorum viſitatione.

Secundum reformationis ſubſidium eſt frequens Viſitatio. annuam exigunt antiqui Canones. 10. *q.* 1. *c.* 10. per ipſos Epiſcopos, ſi valēti ſin minùs, per ſubſtitutos, pietate, & prudentia probabiles. *c.* 11. *ibid. q.* 2. *c.* 28. Trid. *ſeſſ.* 24. *c.* 3. *ſeſ.* 14. *c.* 2. nec quicquam magis infregit Eccleſiæ mores, quàm viſitationis omiſſio, & ab ea exemptio. adeoq́ue Trid. illam reducit ſub cautione Apoſtolicæ delegationis hac ſalua. *ſeſ.* 7. *c.* 8. *ſeſ.* 14. *c.* 9. Viſitationum porrò ſcopū

43. Cuius quis ſcopus?

exactè commonſtrat Trid. *ſeſ.* 24. *c.* 3. & Decret. *x. de cenſ. & procurat. cauſ.* 10. *q.* 1. *c.* 4. Conc. Mediolan. IV. *ſub S. Carolo.*

44. Ex viſitantis officium?

Sed & viſitantem nihil remorari debet, quin actutum quæ emendatione indigent corrigantur. & clericorum quidem vitia ſeueriùs, quàm laicorum punienda ſunt, quia poſiti ſunt in ſignum, & peccatum eorum grauiorem ideò pœnam meretur. *c. qualis* 8. *q.* 1. *c. nolo* 12. *q.* 1. *c. præcipuè.* 11. *q.* 3. *c. Paul.* 2. *q.* 7. *& diſt.* 93. *c. qui bona.* 17. *q.* 1. *c. quæro* 6. *q.* 1. *c. nemo diſt.* 83.

45. Clericorum exceſſus (ſupra quam laicorum) corrigere.

Adeoq́ue & multa, quæ in laicis delicta nō ſunt, in clericis tamen vel illicita ſunt, vel etiā puniuntur. vt in caſibus, *c. obſeruand.* 15. *q.* 2. *c. ſi quis propter* 1. *q.* 2. *c. nullis* 3. *q.* 1. *c. ſi quis. x. de vita & honeſt. cler. c. nullus.* 43. *diſt. c. non liceat & ſeq. diſt.* 44. *c. ſacerd. diſt.* 37. *c. eccleſ. diſt.* 35. *c. cler. diſt.* 81. *c. epiſcop. diſt.* 35. *c. diacon.* 12. *q.* 2. *c. ſi quis* 12. *q.* 1. *c. cler. diſt.* 64. *c. negociatorem. diſt.* 88. *c.* 1. 2. *x de cler. venatore.*

Sanè minores exceſſus in clerico non ſunt omittendi, quamuis in laicis negligerentur: qui eam perfectionem non profitentur, quam promiſerunt ij, qui in ſortem Domini adlecti ſunt. non eſt ſanitas, ſed languor, vbi mali mores non corriguntur. *c. non putes* 23. *q.* 5. non corrigere malos, fouere eſt, & occidere. *c. ſi quis Diacon. diſt.* 50.

46. Frequentes Synodi maximè ad reformationē faciunt.

Alterum reformationis ſubſidium conſiſtit in Synodis diœceſanis, prouincialibus, nationalibus, œcumenicis. quarum veteres Canones, & Trid. nuper ſummam voluerunt eſſe rationem. vbi in commune conſulitur de via, modo & ratione, quâ clerus ſuo inſtituto, populus ſinceræ pietati, & fidei; eccleſia ſuo nitori, & dignitati reſtituatur. nihil adeò potens, quàm communis conſultatio de Rep. capeſſenda. & Prælati dum communia decreta exequuntur, ſecuriùs ipſi regunt, & faciliorem obedientiam inueniunt: ſi ſingularia ſua ſeruidè promouent, philautiæ vitium facilè incurrunt, faciliùs multo illius arguuntur, difficiliùs paretur, & dum ſinguli pugnant, vniuerſi vincuntur; præualentq́ue impetu, quæ non ſunt damnata communiter. & vt naturâ cauſæ afflictæ compatimur, fit vt patronos inueniat priuatim eos, qui eam in cœtu rogati damnaſſent. Vnde etſi Canones Eccleſiarum Cathedralium Capitulis deciſiuum ſuffragium non concedant; vocari tamen ea iubent, eorumq́; nuntios ad tractatum & deliberationem admitti: maximè ſuper illis, quæ ipſa capitula contingere dignoſcuntur. *c. vlt. x. de his quæ fiunt à Prælat.*

Ad reformationem itidem morum conuentus Capitulorum celebrantur, & maximè quę vocant Capitula diſciplinæ, tum apud ſæculares, tum apud regulares: in quibus de diſciplina retinenda, reſtaurandaque agatur: & ſi quid contra eam commiſſum eſt, dignâ correctione vindicetur. De ijs egregiè Conc. Colonienſ. *an.* 1548. *c.* 12. Mediolanenſ. II. *decret.* 13. Colonienſ. iterum 1549. *c.* 20. Moguntin. an. 1549. Mediolan. III. 47. Capitula morum, quæ vocant.

Sed & maximè Capitulorum Cathedraliū rationem ad reformationem pertinere conſtat: cum Epiſcopi eorū conſilio vti debeant in negocijs ſuæ diœceſis, religionis, atque morum. *tot. tit. x. de his quæ fiunt à Prælat.* vbi *c.* 4. inſigne monitum Alexandri III. dignum eo Pontifice; *Nouit tua diſcretionis prudentia, qualiter tu, & fratres tui vnum corpus ſitis; ita quòd tu caput, & illi membra eſſe probantur. Vnde non licet te omiſſis membris aliorum conſilio in Eccleſia tua negotiis vti. cùm id non ſit dubium & honeſtati tua, & ſanctorum patrum inſtitutionibus contraire.* 48. Prælatorum cum Cathedralibus deliberatio.

Hodiè multis in locis fructus ille, qui ex communibus deliberationibus Epiſcoporum cum ſuo ſenatu ab Eccleſia ſperatur, multum impeditur; dum quidam Epiſcopi ab eiuſmodi communicatione alieni ſunt; & aliorū conſilijs (quod quidem Alexander non vetuit) vtuntur, ſed ſuorum omiſſis: quod vetuit. *cùm id*, inquit, *non ſit dubium & honeſtati tua & ſanctorum patrum inſtitutionibus contraire.* Fit iterum inde, vt dum Epiſcopi à Capitulis abſtinent, his etiam curæ ſit, vt res ſuas ſibi habeant; fimbriaſque quiſque ſuas dilatet; mox ſurrepat frigidum illud verbum *Meum*, ac *Tuum*; quicquid eſt malorum ſecum vehens; mox non de bonis tantùm, ſed de authoritate, de iuriſdictionibus certamina. alter caput extollit, & contemnit membra; membra viciſſim intumeſcunt: quod capiti debetur, non deferunt, & redit Æſopi fabula. Lites inde & populi ſcandala, eoq́ue grauiora quòd ſub religionis & pietatis ſpecie ſæpè peccatur. quæ quamuis maior apud maiores fuit, apud eos tamen ſua cuique ſtetit authoritas. maiori religione in eam rem antiqui Canones conditi, quam hodiernæ controuerſiæ excitentur. 49. Ex eius defectu incommoda.

Denique ad reformationem iſtar Synodorum pertinent capitula conuentúſue parochorum in ſingulis diſtrictibus; cum archipreſbyteris ſuis de diſciplina & moribus diſpicientium: minora per ſe emendando, ardua ad ſuperiores referendo. quorum magna procul dubio eſt vtilitas: maximè ijs in locis, vbi Epiſcopales Synodi raræ ſunt. vt nimis hodiè paſſim, 50. Conuentus parochorū.

paſſim, tum languore, tum iniquitate temporum, vel, ſæcularũ Magiſtratuum; qui celebrandis Synodis nonnumquam impedimento ſunt. contra quam Valentianus, cuius illud ſuprà retulimus, *vbi libitum ſit conueniant.* vt omittam Marcianum *in l. 1. D. de colleg. illic.* coitiones religionis causâ permittentem: & Epiſtolam Margaretæ Regentis pro executione Conc. Trid. ad omnia Belgicæ Concilia Regia ſcriptam, adeoq́ue Synodorum conuentus ab eo præſcriptos permittentem. ita vt Concilijs mandet, vt ſi in ijs negligentes fuerint ij, ad quos ſpectat, Rex admoneatur.

51. Hierarchici Ordinis obſeruatio.

Ad reformationem etiam quàm maximè pertinet, vt Hierachicus ordo, quod ſummum eſt mundi miraculum, omnibus modis manu teneatur: vt ſua cuique dignitas conſtet, & ab inſerioribus reuerenter agnoſcatur: tum quatenus Ordo eſt Sacramentum, quod in primis commendat Trid. *ſeſ. 23. c. 1.* tum quatenus officia, inſtituta, & functiones in Eccleſia ſunt ordinatæ, ad illius ordinis cum poteſtate adminiſtrationem.

52. In quo primus Pontifex Romanus, cui aſſident Cardinales.

In qua primum gradum Romanus Pontifex, ſucceſſor Petri, vicarius Chriſti, obtinet. cuius lateribus aſſident tanquam ſenatores S. R. Eccleſ. Cardinales. de quibus prudentiſſimè ſtatuit Baſil. Conc. *ſeſſ. 23. ſeſſ. 27. decret. 2.* Lateran. *ſeſſ. 9.* Trid. *ſeſ. 24. c. 1. ad finem conſtit. Sixti V. incip. Poſtquam. & alia in c. Religioſa.*

53. Proximi Patriarchæ.

Secundum in ordine Hierarchico locum obtinent antiquitus Patriarchæ. quorum in primitiua Eccleſia præcelſa fuit auctoritas, vt primis œcumenicis Concilijs conſtat.

Primates

Primatum deinde locus eſt, Metropolitarum, Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum. cæterùm Archiepiſcoporum & Metropolitarum eadem fuiſſe videtur auctoritas. 9. *q. 3.* quanquam alij illum huic, alij hunc illi præferant. Singuli autem Epiſcopi dioceſim ſuam curãt.

Archiepiſcopi Metropolitæ.

Archiepiſcopi & Metropolitę honore præcellunt, viſitatione, & prouocatione, *c. 2. & ſeq. 9. q. 3.* & Synodorum conuocatione. quibus omnes ſuæ prouinciæ intereſſe tenẽãtur. Synodus Aurelianenſ. III. *c. 1. Emeritana c. 4* 5. 6. Terraconenſ. *c. 6. 13.* Braccarenſ. II. & negligentiæ comprouincialium Epiſcoporum ſuppletione. *d. q. 3. c. cùm ſcimus.* Vid. de omnibus Quarant. *in ſum. V. Archiep. auct. V. Concil. Prouinc.* Barboſ. *de Offic. Epiſcop.*

54. Epiſcopi.

Epiſcoporum ſanè officium ipſum nomen commendat; vt ſpeculentur atque deſpiciant, ne quid Eccleſia capiat detrimenti: vt clerus, & populus in viam ſalutis dirigatur.

Chore-epiſcopi.

Chore-epiſcoporum etiam vſus antiquus fuit, in latis dioceſibus, vbi ipſi Epiſcopi non tædio rerum ſpiritualium, ſed amplitudine locorum coacti eorum ſubſidio vtebantur, quorum adeò quod fuerit officium conſtat ex canone Niceno 54. & deinde 58. qui Epiſcopo Archidiaconum à dextera, Chore-Epiſcopum à ſiniſtra ſociat: *quia hi,* inquit, *ſunt tamquam duæ manus, & duæ alæ quibus Epiſcopus volat.* vetatq́ue ne cuiuſuis gradus alterius clericorum quiſquam audeat ſedere ſuprà illos.

55. Dignitates.

Dignitates deinde, & officia Præpoſitorum, Decanorum, Primiceriorum, Oeconomorum, Vicariorum, aliaq́; id genus nomina quorum officijs ſinguli ferè tituli in Decretalibus ſcripti ſunt. & appoſitè ſtatuit Conc. Colonienſ. *an.* 1548. *c. 9.* Treuirenſ *an.* 1548. pulchrè de omnibus Colonienſ. *c. 3. Interpretetur quiſq; vocabulum ſuum, & curet eſſe quod dicitur, ſecundùm veterem Patrum inſtitutionem, ac regulam, atque eo ſolo fecerint, vt omnium piorum expectationi magna ex parte reſpondiſſe videantur.* Non minima reformationis pars erit, ſi clerum ſibi commiſſum diligenter curarint direxerintq́ue, reliquumq́ue onus rectè executi fuerint.

56. Parochi. Eorum delectus.

Demum Parochorum delectus ſummũ momentum ad reformationem adfert. ideoq́ue Trid. *ſeſ. 24. c. 18.* tam diligenter eorũ electioni per concurſum, vt optimi habeantur, ſtudet. In quam rem ſanctè Lateranenſ. Conc. *ſeſ. 11.* Trid. rurſus *ſeſ. 25. c. 15.* Mediolanenſ. I. & IV. Colonienſ. 1536. *part.* 8. Senenſe *c. 11. & 12.* Auguſtanum *an.* 1548. *c.* 8. Mediolanenſ. IV. S. Caroli, cuius aurea verba huc inſerre luberet, niſi pro inſtituto longiùs excurrerent.

Porrò ſi tales habeantur, quales Trid. deſiderat, ſi totis animis in officiũ ſuũ incumbant, vt idem Trid. locis mox citatis & alijs, Concilia iam dicta, veteres nouiq́ue Canones deſiderant; Eccleſia ſanè nouam breui faciem eſt habitura; ſi verbo pariter doceant, & exemplo: ſi ſe ipſos officij admoneant, dum alijs prædicant: ſi vigilent ſuper gregem ſuum: ſunt enim inferiori quidem gradu, ſed in Epiſcopali ſolicitudine conſtituti. animas ſubditorum de manu eorum Deus requiret, ſi quas negligentiâ perdiderint, vel exemplo.

57. Paſtoratuũ dotatio.

Enimuerò quo magis idonei ad parochias ſe offerant, laborandum eſt Epiſcopis, alijſq́ue ad quos pertinet, vt paſtoratus congruè ſint dotati, tenues augeantur. Trid. *ſeſ. 14. c. 13. ſ. 21. c. 5. ſ. 25. c. 12. & 13. ſ. 7. c. 7. c. 1. de præb. in* 6. & diximus aliquid in *nou. Int. Anal. de parochijs n.* 10. alijs non curatis prouentuum gratiâ non vniantur. *d. c. 13. ſ. 14. c. 9.* & quæ cœnobijs vniti ſunt, deriuatis in illud prouentibus non minuantur. neque enim Prælati per hos menſas ſuas, aut monaſterij augere poſſunt. vt nuper non rectè in Capitulo Ordinis cuiuſdam decretum dicitur.

58. Nimis latorum diuiſio.

Parochiæ vbi nimis ſunt amplæ, vt vnus ſacerdos non ſufficiat, aut diuidendæ ſunt, aut plures ſacerdotes in partem ſolicitudinis aſſumendi: vt populo, quantum animarum cura exigit, ſatis ſit cautum. Trid. *ſeſ. 21. c. 4.*

59. Vnitorum ſolutio.

Multò minimè beneficia curata in ſimplicia conuertantur, & olim conuerſa viſitentur, dotentur, atque aliàs ſi cômmodè factum non erit, quam primùm vacauerint, curam animarum recipiant, & in antiquum ſtatum reuertantur. Trid. *ſeſ. 25. c. 16.*

60. Cleri ad veterem innocentiam reuocatio.

Reliqua eſt ad reformationem omnium aliorum beneficiariorum cura: quorum ſi vita atque mores ad antiquam innocentiam reuocentur, credi non poteſt quantam trahet populi ſequelam.

61. Canonici in eo primi.

Inter hos Canonici primum gradum habent dignitatis: & vocabulum ſignificat olim habuiſſe primum gradum vitæ, ex pietatis regula inſtitutæ. *c. in omnibus 34. de conſecrat. diſt. 5.* Conc. Rauennatenſ. *an.* 1286. *Rubric.* 5. aliud eiuſdem loci 1317. Baſilienſ. *ſeſ.* 21. Trid. *ſeſ.* 6. *c.* 4. *ſeſ.* 24. *c.* 12. 13. *ſeſ.* 22. *c.* 4. 3. *ſ.* 23. *c.* 1. Moguntinum 1549. *c.* 72. Trid. *ſeſſ.* 7. *c.* 2. 3. 4. & etiamnum habebunt, ſi quæ his locis præſcribuntur, obſeruent. & ſi alij beneficiarij ſuis partibus *c. his igitur, c. tales diſt.* 23. nõ deërunt, merito & loco ſubpares erunt. ſi in ſortem

62. Omnes etiã alijs ſors Domini.

Domini electi, non niſi de eius hæreditate cogitent. quorum *ſtatus perfectionem & perfectionis ſtatũ* eximijs lineis pingit *Clericus Mans-feldij.*

Cleri ſanè multitudinem non improbabit, quiſquis officium conſiderarit. famulitio ſanè Chriſti ſpecialiter adſcripti ſunt, in numeros relati, in ſortem Domini vocati. quis indignetur Chriſtum numeroſo ſatellitio ſtipari? quis multos, quod non omnium eſt ſtrictiorem vitæ diſciplinam ſponte aſſumere? ſed neq; tot regnorum in Hiſpania Clerus æquat ciuitatem vnam, nõn item Belgij totius, nec difformiter de alijs prouincijs. Tribus Leui, decimatertia erat, & totius populi Domini decimas capie-

63. Boni potiùs quàm multi ſint.

bat, exactiùs Conſenius *l. 6. polit. c.* 44. ſed ſancta eſt Clem. conſtitutio *d. c. tales, diſt.* 23. *Tales ad miniſterium eligantur clerici, qui dignè poßint Dominica Sacramenta tractare; melius enim eſt Domini ſacerdoti paucos habere miniſtros, qui poſſint opus Dei dignè exercere, quàm multos inutiles, qui onus graue ordinatori adducant.*

Quare nemini citò manum imponi per-

64. Eccleſijs omnes adſcripti.

mittit Apoſtolus. & rectè ad ſacros ordines prohibet Tridentinum quempiam admitti, niſi qui alicui Eccleſiæ ſit adſcriptus, quamuis idoneas alioquin habeat facultates. *ſeſ.* 21 *c.* 2. beneficijs verò ſingulis ſingulos poſſeſſores dari iubet. *ſeſ.* 7. *c.* 4. & 5. *ſeſ.* 24. *c.* 17. ſummoperè enim Eccleſiaſticus ordo peruertitur, quando vnus plurium officia occupat clericorum.

Sanè extra controuerſiam eſt antiquitus in-

65. Singuli tamen ſingulis.

ſolens fuiſſe, vt aliquis duabus Eccleſijs adſcriberetur. & Conc. Salisburgenſ. ſub. Greg. X. pluralitatem beneficiorũ generatim interdixit. Innocent. III. *c. multa x. de prab.* de dignitatibus, perſonatibus, & curatis beneficijs ſanxit vt primum amitteretur per adeptionem ſecundi, & ſecundum per retentionem primi. Greg. IX. inhabilitatẽ ad ſuperiores dignitates addidit. *c. dudum x. de elect.* vbi Archidiaconũ plurĩũ retentorem Epiſcopum electum non admiſit. & Trid. *d. c.* 7. ſufficiens habenti aliud dari nõ permiſit, niſi cum dimiſſione primi. Canonicatus porrò plures incompatibiles ſunt, non ob dictum *c.* 4. & *d. c. de multa.* vt diximus *in Iur. nou. Anal. de cler. non reſid. n.* 11. ſed ratione reſidentiæ, quam Tridentinum exigit in illis omnibus. *ſeſ.* 24. *c.* 12. cùm in altero tantum loco reſidere quis poſſit. ſed hoc decretũ in paganicis & minorum oppidorum Eccleſijs conſuetudo nondũ paſſim recepit, ſed more aliorum ſimpliciũ beneficiorum non nullibi habentur.

Multitudo profectò clericorum maior, & decenter ali poſſet, ſi quiſq; pro ſuo ſtatu vno 66.

66. Sic plures alerentur.

beneficio contentus, vno officio benè fungeretur; cupiditati non ſuccumberet, cui nihil neceſſarium deeſt. *quod ſatis eſt cui contingit, nihil amplius optet.* ſed numerantur tituli, vt nomina dignitatum, ab ijs, qui non tot radijs ſplendeſcunt, quot documenta recitantur damnatæ cupiditatis.

Ad extremum ſuccedunt diuerſorum or- 67.

67. Eccleſiæ regulares commodi.

dinum inſtitutorumq; religioſi. quorũ in Eccleſia atq; Rep. ingens eſt vtilitas: maximè eorum, quorum inſtituta ad populi inſtructionẽ diriguntur; iuuentutẽ docendo; Catechiſmũ, verbum Dei prædicando. Sed & eorum qui meditationi atq; orationi ſe dederunt, non eſt ratio contemnenda: qui non tantùm exemplo inculpatæ vitæ populo proſunt, ſed & puris precibus Deum placando, eius benignitatẽ in tutelã Reip. prouocant. Iſraëlitæ pugnabant, vincebantque, ſi Moyſes orabat, manuſq; extendebat: cedebant, ſi ille remittebat. *Ipſa*, inquit Iuſtin. *Nou.* 133. *ſolitaria vita atque in ea contemplatio ſuapte naturâ animas ad Deum adducit; neque ijs tantùm, qui eam colunt, commodat, ſed etiam omnibus alijs puritate ſuâ, & apud Deum interpellatione.*

Varia ſanè Monachorum inſtituta, vario ha- 68.

68. Variè eam illuſtrant.

bitu, vario pietatis cultu, mirè ſanctam Eccleſiam illuſtrant, in veſtitu deaurato circumdatam varietate. neque infimum locum obtinent virginum cœtus. S. Cyprianus *de habitu virginum: Iam refertus eſt orbis, impletus eſt mundus eorum, qui capere continentiam poſſunt, more ſpadonum viuentes, caſtrati ob regnum Dei.*

Horum omnium ſumma reformatio eſt, re- 69.

69. Summa omnium reformatio reuocatio ad primum inſtitutum.

uocatio ad primæuam regularum obſeruantiã: & eorum quæ de regularibus tradidit Conc. Trid. *ſeſ.* 25. *S. Cõgregatio Regular.* 22. *Iul.* 1592. & *an.* 1625. & Clem. VIII. 19. *Martij* 1603. *ſuper recept. nouit.* aliaque apud Quarant. Pialcetium, &c. ſed & S. Borromæum *in I. & IV. Synodo Mediolanenſ.*

Horum preces, religionis exercitia, labores 70.

70. Omnium preces magis iuuãt Remp. quàm aliquorum grauet mendicitas.

tantum ſanè Eccleſiæ & Reip. conferunt; vt nec meritò aliorum mendicitas tamquã Reip. grauis; aliorum magnæ opes, tamquam quæ ab otioſis cõſumãtur, redargui poſſint. quę vtraq; auerruncatur Conſ. *l. 6. polit. c.* 42. 43. 44. quin imò *ibid.* quàm Reip. in omnẽ neceſſitatem expediat, magnas opes penes Eccleſiam eſſe demonſtrat. id tantùm Deo & Prælatis commẽ- 71.

71. Et opes penes aliquos eſſe in omnẽ cauſam intereſt.

dandum eſt, vt prouideatur ne opes iſtæ, pauperum patrimonia, in luxum conuertantur; ſed in cauſam à fundatoribus deſtinatam.

In Ordinibus per exemptiones pleriſq; cõ-

72. In regularibus cauendũ ne per exemptionem diſciplina euertatur.

ceſſas labeſactatus eſt ordo Hierarchicus, & 72. Eccleſię diſciplina. Trid. *ſeſ.* 24. *c.* 11. qua de re aliquid diximus *in Iur. Pont. nou. Anal. t. de priuil.* & quoad ſæculares quidem aut regulares extra monaſteriũ degẽtes obtineri potuit, vt derogaretur ſatis per Trid. *d. c.* 11. & *ſ.* 6. *c.* 3. *ſeſ.* 21. *c.* 6. vt ſi deliquerint, ab Ordinario corrigantur; quoad regulares verò in monaſterio degentes, diuerſi Pontifices & Concilia, vt diximus *d. tit. de priuil.* caſus quoſdam ſecreuerunt, quibus emptiones non ſuffragentur.

& maximè

& maximè Gregorius XV. ſed nemo hactenus miſit ſecurim ad radicem. Morborum pericuoſa curatio aliquando omittenda, leuioribus interim medicamentis, progreſſum mali ſiſtendo. Interim igitur Prælati Eccleſiæ auctoritate, vbi poſſunt; monendo, rogando, obſecrando, vbi non aliter poſſunt, allaborent; vt diſciplina regularis priſtino vigori reſtituatur: & tot conuentus conceptæ à fundatoribus expectationi, & ſperato Eccleſiæ fini non deſint; ſed omnes in vtilitatem publicam, quà orando, quà prædicando, quà aliarum regularum inſtituta exequendo, conſpirent, & collaborẽt.

73. Summa reformatio exempla ſuperiorum.

Illud porrò ad fontem & ſcaturiginem omnis reformationis maximè ſpectat, vt populi Principes tam Eccleſiaſtici, quàm ſeculares, magiſtratus tam ſpirituales, quàm politici gradatim omnes ſuis quique virtute præëant. inde enim, quod de Veſpaſiano Tacit 3. *æmulandi amor validior, quàm pœna ex legibus, ac metus.* nam rectè Liuius *lib.* 5. *Multitudo ſemper ferè Regenti eſt ſimilis.* vt idem Tacit. *lib.* 18. principarum tangens Vitellij: *Legati, tribuniq́, ex moribus Imperatorum ſeueritatem æmulantur, vel tempeſtiuis conuiuijs gaudent.* Cùm olim Conſules propter Annibalis bellum edixiſſent, vt priuati ex cenſu ordinibuſque, ſicut anteà remiges darent, cum ſtipendio, cibarijſque, atque ob id magnus fremitus, atque indignatio orta eſſet, vt ſeditioni Dux tantùm deeſſet; Conſul alter Patribus ſualit, vt ſenatores, equiteſque ſinguli pro virili Rempublicam iuuarent, vt nullo antè ſenatus-conſulto facto voluntaria collatio, & certamen adiuuandæ Reip. excitaret ad æmulandum animos omnium. In quæ tanto animo conſenſum, tantumque auri & argenti collatum fuit, narrante Liuio *l.* 26. *vt nec triumuiri accipiendo, nec ſcribæ referendo ſufficerent. ita ſine edicto, ſine cohortatione Magiſtratus nec remige in ſupplementum, nec ſtipendio Reſpubl eguit.*

74. Populi reformatio.

Populi ergo reformatio, vt corpus vmbra, ſequetur facilè reformationem cleri. *Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit, Matth.* 6. Nihilominus adlaborandum eſt, vt infantia atque iuuentus congruè inſtruatur in diſciplinis ſimul & pietate; necubi deſint ſcholæ, & accurata catechiſatio; maior ætas pijs atque frequentibus concionibus imbuatur; vt quaſi ſponte ſuâ virtutum ſemitam decurrat: & ſi quà deuiauerit, quà monendo, quà hortando, quà increpando ad rectum iter manu ducatur: & ſi forſan refragetur, ſeueriori diſciplinâ coërceatur.

Sed rurſum facillima methodus hæc obtinendi, ſi ad magiſtratus aſſumantur optimi, ſi honores virtutibus deferantur: ſi id agatur ne honoribus donati ceſpitare incipiant; ſed in melius moueantur: ſaltem ne degenerent: ius dicant iuſtè; politiam adminiſtrent prudenter; Imperij, poteſtatiſque negotia ad criminum vindictam infractè; ſine imminutione, ſine diuerſione nerui res militares ad defenſionem Reipublicæ animosè; cetera ſummi arbitrij negotia ita meditentur, ac dirigant circumſpectè, & quadrato agmine incedentes nihil quod ordines turbare poſſit, chaos, confuſionemque in Rempublicam immittere, timere debeant: firmi conſiſtant in iuſta directione, vt polus arcticus & antarcticus; aliòquin reliquarum omnium ſtellarum ordines oportet vt confundantur.

Tum porrò ſi quis magiſtratuum extra zodiacum ſuum deflexerit, præſto mox ſit ſyndicatio; adeoque ſuperiorum in inferiores continua inſpectio, & curatione, qui duces viæ delecti ſunt ſi aberrauerint, reliquos inducãt in nullâ arte extricabiles poſtmodũ labyrinthos.

Itaque etiam in omni ciuili gubernatione in id incumbendum eſt, vt qui ad gubernacula admouentur, omnibus virtutibus ſint præditi: ab ijſdemque in adminiſtratione ne quà deſciſcant. Ita ſpondeo fieri non poſſe, quin & digna populi reformatio comitetur.

CAPVT VI.

De Quiete Publica.

PRoxima reformationẽ conſequitur quies publica, quæ per prouincias, atque ciuitates omni modo curanda eſt, adeoque mandatis Principum continetur, vt curet is, qui prouinciæ præëſt, malis hominibus eam purgare, nec diſtinguitur vnde ſint. *l.* 3. *de offic. Præſid.* Quin etiam propter vtilitatem publicam, atq; tranquillitatem tam iuris communis ratio, quàm vſus recepit; vt vbicumque reperiuntur criminum rei, ibi prehendi, accuſari, & condemnari poſſint. *l.* 1. *C. vbi de crim. agi oportet*, quanquam remitti ſolent, poſtulantibus Magiſtratibus, eò loci, vbi delictum eſt commiſſum, vt ibi puniantur ad exemplũ, terroremq́; aliorum. *l. ſolent. D. de cuſtod. & exhib. reor. Nou. vt nulli Iud.* 1. 3 4 §. *ſi verò Auth. ſi verò C. ad l. Iul. de Adult.* ſed & qui crimini obnoxium in ſuo prædio detinet, ſi non offerat eum, vel tradat, acriter punitur. *l.* 2. *C. de his qui latrones.* Quin & conſtitutio Frederici *l.* 2. *feud. tit. de pace tenend. & eius violat.* §. *ſi iudex*; domino caſtri, quò pacis violator fugerit, iubet eum Iudici ſiſtere, & domo ſuâ excludere, ac ſaltem bona eius mobilia exhibere, operamque ad eum apprehendendum dare. 1. Quies publica curanda.

Præfectus etiam vrbi debet diſpoſitos milites ſtationarios habere, ad tuendam popularium quietem: & ad referendum quid ibi agatur. *l.* 1. *de offic. præfect. vrb.* Erat & olim Romæ familia publica circa portam & muros diſpoſita, vt inde, ſicubi opus eſſet, deuocaretur. *l.* 1. *de off. præfect. vigil.* Quin & per totam noctem vigilabat, & coërrabat calceatus præfectus vigilum: *l.* 3. *eod. t.* proſpiciens ne tumultus noctu exorirentur, vel incendia: monebat inquilinos, ne ea per negligentiam aliquam orirentur; vt extinguendis aquam vnuſquiſque in cænaculo haberet. *d. l.* 3. incendiarios quoque, fures, latrones, receptatores, & effractores puniebat. *l.* 3. §. 1. *& l. vlt. D. eod. & l.* 1. *C. eod.* 2. Specialibus in eam datis magiſtratibus. 3. In ciuitatibus.

Auguſtus pluribus vno die ortis incendijs
ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, vt
binas regiones vnaquæque cohors tueretur. à
quo & Vico-magiſtros inuentos ſcribit Tran-
quillus *in Auguſto c.3.* quibus etiam Præfectus
vigilum imperabat. *Spatium*, inquit, *vrbis in
regiones vicoſq́; diuiſit*, inſtituitq́ue, vt illas annui
Magiſtratus ſortitò tuerentur. Hi Magiſtri è
plebe cuiuſque vicinæ electi. Hi Conſtantino-
poli numero 70. inſtituti: & quini quatuorde-
cim vrbis regiones cuſtodiebant. Sed & ea-
4. Et Prouinciis. dem cura prouinciarum. Tranquil. *in Tiber. c.
19. tuendæ pacis*, inquit, *à graſſaturis, ac latroci-
nijs, ſeditionumq́; licentia curam habuit, ſtationes
militum per Italiam ſolito frequentiores diſpoſuit.*
Hæc ille. Idem & Iure-conſ. *l.2. & 4. D. de ſeru.
fug.* Græci irenarchas vocant. *l.6. D. de cuſtod.
reor. Irenarchæ*, inquit, *l. Irenarcha C. de irenarch.
l.10. ad prouinciarum tutelam, quietis, ac pacis, per
ſingula territoria faciunt ſtare concordiam.* à de-
curionibus iudicio Præſidum prouinciarum
idonei nominabantur, curioſi etiam & ſtatio-
narij vocabantur. deſtinati certis locis milites,
qui ortos tumultus ſedarent, factioſos vinci-
rent, criminaque patrata Præſidi indicarent.
l.1. de Off. præf. vrb. & limiriarchæ; quorum erat
ſolicitudo, ne delinquentes fugerent: *l.4. D. de
ſer. fugit.* denique quidquid illicitum fieri vi-
derent, prohibere tenerentur. veluti ne hære-
tici ad cœtum piorum, litaniaſq́ue conueni-
rent. *l.3. C. de hæret.* ne qui alteri etiam impio
iniuriam inferrent. *l.6. C. de pagan.* eos qui in
illicitum collegium coierint, apud Præfect. vr-
bi accuſare, *l.1. d. t.* omnia enim quæ ad turban-
dam tranquillitatem pertinent, per ſe atque hos
5. Qui & ipſi compeſcantur ſi malè verſentur, aut calumniëtur. miniſtros Iudices impedire oportebat. Dein-
de, inquit Iuſtin. *in Auth. de mandat. primò con-
ueniens eſt te prouidere, vt nulli populi ciuitatum
alterutris ſeditiones faciant: ſed omnem pacem eſſe
Dei ciuitatibus. dum æquitas etiam hinc noſtris ſub-
iectis ſeruatur, & neque lucri, neque paſſionis alicu-
ius cauſa ad aliquam partium declinatur.* & iterũ;
*neque occaſione religionum, hæreſúmve, quæſtiones
alicui prouinciarum commouere.* ſed ſæpè eiuſ-
modi miniſtri compoſitis nefariè criminatio-
nibus iniecto paſſim metu, præſertim remo-
tiſſimo cuique, fœdas concuſſiones faciebant.
ideoq́ue rectè Conſtantinus *in l.1. C. de curioſis.*
edicit, vt curioſi, vel ſtationarij, vel quicumque
funguntur hoc munere, crimina Iudicibus
nuntianda meminerint, & ſibi neceſſitatem
probationis incumbere; nec citra periculum
ſui, ſi inſontibus eos calumnias nexuiſſe conſti-
terit. quod hodie fiſcalibus officijs, ijſq́ue
omnibus, ad quos mores hodierni inquirendi,
& accuſandi publicam authoritatem tranſtule-
runt, & curiarum Eccleſiaſticarum Promoto-
ribus, &, ſicubi adhuc vigent teſtibus ſynoda-
libus valdè inculcandum foret: & clancularijs
delatoribus; quibus ſatis eſſe videtur Superio-
rum aures ſauciaſſe, & eorum quibus malè vo-
lunt apud illos exiſtimationem; probationis
aut veritatis nullâ curâ ſuſceptâ.
6. Cæterùm qui ex officio accuſationes ſuſci-
Non tamen piunt, mouente eius officij ſolicitudine, vel
iuſſu Iudicis cauſam conuenienti diligentiâ in- ſi ex officio
ſtruunt, dummodo calumnia & temeritas ab- delata bona
ſint, voluntarij delatoris, aut accuſatoris peri- fide non
culo non ſubiacent. *l. monent. C. de delat.* nam probent.
hic omninò ad talionem, ille ad ſumptus, aliaq́;
tenetur. nec eſt quod hodie tranquillitatem
publicam priuatis ex cauſis magis turbet, quàm
exoleta eorum caſtigatio; quam olim adeò
Principes atque Iudices ad ſolicitudinem
ſuam reuocabant. & maximè ſi fides domeſti-
ca violaretur, & ſeruitia dominorum arcana
proderent. quod vnico tantum caſu maieſtatis
admiſſum fuerat. *l. ſeru. C. de delatorib. l.10.* vbi 7.
Gratian. Valentin. Theod. *Seruum*, inquiunt, Sed volun-
dominii delatorem iubemus in exemplum omnium tarij delato-
perditorum ſeueriſſima ſententia ſubiugari, etiamſi res & dome-
obiecta probauerit, excepto crimine maieſtatis. Id ſtici omnino.
enim in patriam admitti, & patrem patriæ,
cuius ſalus carior eſt, quàm ſalus priuata patris-
familiâs vnius. Digna ſanè cenſura magnani-
mitate Romanâ. ne quam viam facerent per-
fidiæ, niſi quis perfidus priùs foret, & perduel-
lis. vt nec in hoſtem quidem publicum perfidis
ſeruitijs vti vellent; quæ in Regum vel domi-
norum ſuorum cædem operam ſuam offerrent:
quamuis per eam Reges vincere, & regna im-
perio adijcere potuiſſent; quibus carere ma-
luerunt, quàm fidei domeſticæ infrigendæ an-
ſam dare. Quare Senatus reſpondit litteris
Cattorum Principis Arminium veneno interi-
mere offerentis, *non fraude neque occultis, ſed pa-
làm, & armatum Populum Romanum hoſtes ſuos
vlciſci. quâ gloriâ* inquit Tacitus *l.2. auſum fuiſ-
ſe æquare ſe priſcis Imperatoribus, qui venenum in
Pyrrhum Regem vetuerant, prodiderantq́;*. & Al-
phonſus Rex Neapolitanus cùm inimicitias
haberet cum Alphonſo Caſtellano, & Roge-
rius Comes Pallanzæ obtuliſſet ſuâ manu Ca-
ſtellanum occidere; reſpondit, *ſi totius mundi
regnum conſecuturus eſſet, numquam ſe tantum ſce-
lus permiſſurum.* Quare cùm Annibalis cædes
apud Regem Pruſiam procurata artibus eſſet,
in hæc verba erumpit Liuius *l.39. Mores quidem
Populus Romanus quantum mutauerit, vel hic dies
argumento erit. horum patres Pyrrho regi hoſti ar-
mato exercitum in Italia habenti, vt à veneno ca-
ueret prædixerunt: hi legatum conſularem, qui au-
ctor eſſet Pruſiæ per ſcelus occidẽdi hoſpitis, miſerũt.*
Proh! quantis hodie pretijs famulitiorum te- 8.
ſtimonia emuntur! at cui porrò bono? euoluun- Ex quorum
tur familiarum receſſus, & quæ pluribus quàm teſtimonijs
allia & cœpæ tegumentis ſunt obuoluta, ex- occulta non
plicantur, in lucem efferuntur, & quæ ſolum propalanda.
Deum vltorẽ habere debebant, publica offenſa
eliminantur quo enim fructu? vt ſauciâ per
ſcandalum Repub. ſola officiariorum marſupia
ſanentur. quos grauiter obiurgat Iuſtin. *Auth. de
mandat. Princ. §. oportet. non res ſunt, quæ delin-
quunt, ſed qui res poſſident. at illi reciprocant ordi-
nem. eos quidem, qui digni ſunt pœna, dimittunt; il-
lorum autem auferunt res.* & iterum *Auth. vt nulli
Iudic. liceat. §. quoniam verò Iubemus*, inquit, *pro-
uinciarum Iudices omnia ſecundùm leges iudicare.*
& infrà: *non criminis vindictam proprij lucri cau-
ſa inferre, aut delinquentium res proprium lu-*

crum

crum facere. & infrà: *vt ne propter rerum deſiderium innouantur iniuſtè aliquos caſtigantes, aut peccantes vendere.* at quanta hodie nundinatio impunitatem ementium! ſed ab his quæ ad auaritiam miniſtrorum faciunt omnino abſtinendum eſt. ſi etiam Vlpianus *in l. diuus.* §. 1. *D. de bon. damnat.* loquens de nummis & annulis quos damnari penes ſe habent, *nec ſpeculatores*, inquit, *vltrò ſibi vendicent, nec optiones deſiderent, quibus ſpoliatur, quo momento quis punitus eſt.*

9. Ne remedia morbis ſint grauiora.

Igitur eruere delicta non oportet, quorum prolatio Rempub. magis ſauciat, quàm patratio. boni medici bona regula eſt, ne remedia morbis ſint grauiora. quam ob cauſam Pompeius reprehenſus fuit, quòd cenſor fuerit grauior remedijs, quàm delicta erant. Tacitus *l.* 3. & cùm Germanicæ legiones ſeditionis reos occidiſſent. Tacitus *l.* 1. trucia illa caſtra nominat. & Germanicus *ibidem* horruit à ſcelere; *non medicinam illud pluribus cum lachrymis, ſed cladem appellans.* & *l.* 2. cùm diu agitatum foret, de luxu ciuitatis coërcendo, Tiberius diu apud ſe penſitauit; coërcitio plus damni in Rempub. ferret, quàm indecorum attractare, quod non obtineretur; vel retentum, ignominiam, vel infamiam virorum illuſtrium poſceret. Proinde Cato *melius eſſe*, inquiebat, *improbum hominem non accuſari, quàm præuaricari.* Omitto contra charitatem & iuſtitiam fieri, atque Euangelica præcepta, ſi omninò occulta in lucem efferantur: & non priuatus tantùm, ſed Reſpub. amplius lædatur exemplo, quàm emendetur remedio. adeoque, quod & alibi dixi, prudentiſſimè & ſanctiſſimè ad inuiolabilem vſum reuocaretur, quod Innocent. III. in Concilio generali decreuit. *in c. qualiter & quando x. de accuſ.* quam Conſtit. inter xxiv. à Concil. Trid. citatas benè examinat Steph. Weyms.

10. Sed & Iudices à quibus non appellatur in damnandis reis valde ſint circumſpecti.

Eſt & aliud quod Iudices Magiſtratuſque noſtrates, apud quos in cauſis criminalibus appellationibus iam-olim locum mores non faciunt, monitos oportet: vt cùm de capite hominis abſolutè iudicant, non niſi cunctis exactiſſimè cognitis pronuntient. cùm enim nulla ſententia criminalis præcipitanda ſit, ſed manifeſtiſſimæ probationes priùs deſiderentur; tum ibi maximè iudicium præceps cauendum eſt, vbi error prouocatione corrigi non poteſt.

CAPVT VII.

De Criminum vindicta.

1. Quies publica à vindicta criminum iuuanda.

QVietem publicam maximè conſeruat criminum vindicta, quâ mali è medio tolluntur; alij, ne mali ſint, exemplo terrentur. is finis eſt iudiciorum criminalium, & pœnarum. Impunitas peccata prouocat. in his vindicandis iuſtitia diſtributiua adhibenda eſt; ſummis acerba, medijs minora, leuioribus lenia remedia. Læſæ maieſtatis rei plectuntur vitâ & bonis. memoria eorum poſt mortem damnatur; adeò vt lugere eos non liceat; *l. liber.* §. *non ſolent. D. de his quæ notant. infam.* In reis, liberis, bonis. quod in hæreticis alicubi ſeruatur; vt non petantur ſepeliendi. *l. 1. de cadau. punit.* & in liberis circumſcripto omnis dignitatis priuilegio, vt non tantùm hæreditate patris arceantur, quam fiſcus occupat; ſed & matris, aut, propinquorum, & extraneorum; vt miſeri viuant, egeni, infames, & Inteſtabiles. *l. quiſquis ad leg. Iul. maieſt.* nec ius ſepulchrorum habeant. qui rigor & olim obtinuit, *vt charitas*, inquit Cicero, *filiorũ amiciores parentes Reipubl. redderet.*

Adulterium etiam matris-familiâs lex capite punit. 2. Pœnæ adulterarum grauiores quàm virorum ex circumſtantijs. non ita mariti crimen, quod alioquin par eſſet; cum ſoluta peccantis: ob rationem publicæ honeſtatis, ſeruandarum familiarum, hæreditarum, homicidiorum, aliorumque incommodorum vitandorum gratiâ, quæ ex muliere aliena timentur; non æquè autem ex muliere vacua, ſeu quæ virum non habet. ſingularia ex hoc crimine traduntur, de pœna adulterij, de mulcta dotis, de iure occidendorum deprehenſorum, de ordine inſtituendæ & exercendæ accuſationis, de præſcriptionibus, quæ accuſantibus obiiciuntur; de tranſactione inter reum, & accuſatorẽ habita.

Eadem honeſtatis publicæ conſideratio cauſa eſt cur libera mulier cum proprio ſeruo rem 3. Eædem cauſæ in alijs ſtupris pœnas alterant. habens capite luat, ſeruus cremetur: *C. de mulier. quæ ſe ſeru. prop.* Vnde & illuſtres hodiè cum miniſtris peccantes, non eo rigore quidem, ſed ſupra reliquas puniendæ ſunt.

Libidinum pœnam etiam auget perſona pupillæ, ſi tutor eam corruperit, cuius informandi mores commiſſi ei ſunt. *C. ſi quis eam cuius tut. fuer.* adeoque non ineleganter duci proditori comparatur violator pupillæ tutor. Quint. *declam.* 284. niſi fortè vxorem eam duxerit.

Grauius etiamſi nondum viripotenti ſtuprum illatum ſit punitur: *l. ſi quis* 38. 4. §. *qui nondum. D. de pœnis.* ſi ſanctimoniali: in qua etiam conatus pro effectu eſt, *l. 5. C. de epiſcop. & cleric.* ſi vi publica aut priuata adhibita; *C. ad l. Iul. de vi.* ſi per raptum; *C. de rapt. virg.* vbique ex his cauſis pœnæ aſperantur. per inſecutum coniugium tamen mitigantur, vt videtur colligi *ex Nouel.* 143. in raptore tamen Trid. *ſ. 24. de matr. c. 6.* pœnas ibi irrogatas vtroque caſu iubet habere locum.

Homicidia etiam capitali pœnâ lex coërcet, dolo tamen malo occiſum hominem lex 4. Etiam homicidijs. exigit. vt fortuita *l. 1. & 5.* & vitæ tuendæ cauſa *l. 2. 3. 4. C. ad l. Corn. de ſic.* excludantur. & emendationis, ſi ſeruus loris cæſus mortuus ſit: ſine diſtinctione dierum, de quibus *Exod.* 21. *C. de emendat. ſeru.* quæ emendatio obtinet & in propinquis ſenioribus, vt ſtultos iuuenes mediocriter in leuioribus delictis patrio iure corrigant. *C. de emendat propinq.* nam ob graue delictum ad Iudicem mittendi ſunt. *l. 4. C. de pat. pot.* vt & ſerui à dominis. *l. circumcidere in fin. D. ad l. Corn. de ſic.* Vnde Cuiac. *in Parat.*

C. *de emendat. ſeru.* negat propinquos poſſe mulierem adulteram caſtigare. Idem dicendum in monachis, vt ob grauia delicta ad Iudicem ordinarium remittendi ſint. & in Capitulis ſecularibus, etiam exemptis, ea etiam ratio cauſam dedit decreto *c.6.ſ.25.* Trid. alijſque.

5. Parricidijs. Homicidia aſperantur ſi parentes à liberis, vel liberi à parentibus, vel intra quartum gradum propinquis, affines, patroni, & coniuges cæſi ſint. *D. & C. ad l. Cornel. de ſicar. C. de ijs qui parent. vel liber. occid.* item ſi maleficijs, aut veneficijs in vitam aliorum graſſati ſunt. *C. de maleſ. & mathem.* nam plus eſt hominem extinguere veneno, quàm gladio. *l. 1. C. eod. tit.*

6. Alijs criminibus. Maleficis affines ſunt ſepulchrorum violatores. *Graue crimen*, inquit Tacitus, *læſarum religionum.* vt & ait *l. 1. C. de ſepul. viol. quando è buſtis & rogis reliquia quadam, & cadauerum præſegmina ad exitiabiles viuentium fortunas petuntur.* Falſi crimen graue etiam eſt, & vltimo ſupplicio ſi exigat magnitudo punitur. *l. cui. 22. C. ad l. Cornel. de falſ.* grauius fit ſi accedat plagium liberi hominis. *l. vlt. C. & l. vlt. D. ad l. fabiam de plagiar.* ſi qui adulterinam monetam flant, feriuut, vel probam vitiant, minuunt, arrodunt. *C. de falſ. monet.* ſi qui dolo malo nouum ſibi nomen imponunt, quo quid alienum accipiant. *C. de mutat. nomin.* ſi qui libertini, aut ignobiles pro ingenuis, aut generoſis falſò ſe gerunt, & irrepunt in honores ſolis ingenuis, & nobilibus debitos. *C. ad. l. Viſcell.* ſi qui falſum teſtamentum fabricant, hæreditatem, aut legatum in eo ſibi aſſcribunt. quod adeò odioſum eſt, vt Senatus-conſulto Liboniano puniatur ex quaſi falſo, qui dictante, volente, & iubente teſtatore in teſtamento quid ſibi aſſcripſerit. *C. de his qui ſibi aſſcrib. in teſt.*

Alieni appetentia circumſtantijs etiam ſuis intenditur, adeoque pœnis diuerſis coërcetur. nam & lex Iulia quadrupli pœnæ ſubijcit Præſidem, ſi quid ſordidi tempore gerendi honoris acceperit; ſi quid dederit ambitu honoris. *l. vlt. C. ad leg. Iul. repetund.* ſi ſe geſſerit vt mercator litium: vt ait *l. 3. eod.* quò ſpectant Iudices qui cauſas trahunt vt ſportulas dilatent. & nominatim eorum etiam ambitus coërcetur, qui antequam rationem ſuæ adminiſtrationis reddiderint, repetunt officia eadem, atque continuant. *C. ad l. Iul. de ambit.* iterum Iudices grauiùs puniuntur, ſi pecunias publicas ceperint, nec retulerint in ærarium. Peculatus id crimen eſt. Repetundarum autem, cùm pecuniæ priuatæ ſunt captæ. Eo crimine inuoluuntur & ſocij, & miniſtri, qui ſcientes ſubſtractas pecunias recipiunt. Non eſt diſſimile crimen rapere, & ei qui rapuerit rapta ſeruare. Crimen peculatus capitale fuit. qui rigor ſi ſeruaretur, ſtarent regna, quæ vacillant, aut concidunt. Bella geri poſſent ſpongijs iſtis ſanguiſugarum publicarum expreſſis. quæ magno Regum dedecore geruntur eſuriente milite, & mendicante, ſubſidijs etiam quaſi mendicatò poſtulatis. magnum operæ pretium foret ſi illud ſaltem obſeruaretur quod Plinius 3. *epiſt. de Betica*, refert: *Senatui*, inquit, *placuit bona defuncti, quæ habuiſſet ante prouinciam, à reliquis ſeparari; illa filia, hæc ſpoliatis relinqui.* ſi prouincialibus, ſi regijs ærarijs reſtitui iuberentur, quæ ijs furtim aut malis artibus extorta ſunt. quod frequens Veſpaſiano fuit.

Furtum etiam, ſi pecuniæ ſacræ fuerit, valde intenditur: *C. de crim. ſacril.* ſi vis adhibita, *C. de vi bonor. rapt.* ſi hæreditas expilata, *C. de crim. expil.* ſi grex ouium abductus. *C. de abig.*

7. Iniurijs. Iniuriæ aſperantur, ſi quis verberatus, percuſſus, domuſúe eius vi introita ſit, ſi facta ſit iniuria ſacerdoti, dum ſacra facit, dum procedit cum infulis & ornatu, ſi facta ſit illuſtribus viris, ſi per famoſum libellum. cuius adeoque non tantùm auctor, ſed etiam qui inuenit nec combuſſit, ſed euulgauit, tenetur quaſi auctor. quomodo & qui latrones receptat, extra ordinem punitur. *l. 1. D. de recept. C. de ijs qui latron.* *Proximos*, inquit Quint. *dec. 255. exiſtimo eſſe eos transfugis à quibus transfuga recipiuntur. hoc natura ſimile eſt facere ſcelus, & probare.* Magnitudine etiam damni iniuria creſcit, & pœna. vt in ijs qui Nili aggeres rumpunt. *C. de Nili agger. non rump. l. pen. D. de extraord. crim.* & capite punitur, qui vllos inde riuulos deriuarit, & vſurparit ſibi.

8. Omnis pœna ad menſuram qualitatum delicti. Hæc igitur ſumma ſit, vt nulla ſcelera ſine vindicta omittantur, & iuxta menſuram delicti ſit & plagarum modus. menſurare oportet, atq; accuratè attendere ne menſor falſum modum dicat, ne morbis remedia ſint grauiora, ſed & ne demerito leuiora: multò minimè ſcelera vlla remaneant impunita; fœcundum crimen inultum mox alterum atque alterum parit. vix eſt vt Iudicum diligentia tam felix ſit, vt Herculis ſortem ſuperet; quin ſi vnum hydræ caput amputent, plura ſubnaſcantur.

9. Prudenter in cauſis criminalibus & quomodo procedendū. Sed & prudenter verſandum eſt in criminalibus Iudicijs, præſertim publicis, non inuitandi præmijs delatores, non accuſandi omnibus permittenda facultas, non Iudicibus quando & quomodocumq; lubet inquirendi, ſed præeunte famâ, eaque non à maleuolis orta. & ad ritum capit. *qualiter & quando. x. de accuſ.* delatoribus præſertim voluntarijs non licet impunè denunciare; ſed niſi probetur crimen, ſumptus & damna reponunt. accuſatores ſine inſcriptione non recipiuntur; ſed neq; qui in reatu ſunt; qui duos habent delatos: qui ab accuſatione deſtitere; & ferè quicumque infames: quin & miles & mulier, niſi ſuam ſuorumque iniuriam proſequatur. *C. qui accuſare. & C. de accuſat. & inſcrip.* ſed & recepti accuſatores qui intra tempus præſcriptum reum non peregerint, infamiâ, & quartâ parte bonorum mulctantur, etiam exilio, ſi pauperes ſint, quibus damnum famæ iniuria non eſt. *C. vt intra cert. temp. crimin. quæſ. term.* quod ſi tergiuerſati ſint, & animo ab accuſatione deſtiterint, incidunt in Turpilianum, infamiam, & quinque librarum auri mulctam. *C. ad Senatus. conſ. Turpilian.* quòd ſi dolo malo falſa crimina intenderint, in publicis iudicijs per inſcriptionem talio pœna eſt. *l. 7. C. de calum.* olim & inuſtionem litteræ K. in fronte patiebantur, ex lege

Remmia.

Remmia. quod hodie ſublatum. *l.* 17. C. *de pœn.* Itaque non vt cuilibet lubitum eſt, ad criminum vindictam proſilire licet, ſed ex legum præſcripto. Quæ tamen nec Iudicem prætermittunt; curioſos, vel ſtationarios reliquóſue quibus inquirendi & deferendi officium incumbit, ſi partibus ſuis defuerint; ſi gliſcere crimina per ſocordiam ſinerint.

Sed & ritè exhiberi, cuſtodiri, tranſmitti reos, & requiri leges voluerunt. requiri quidem: nam aliàs in grauioribus damnari non poſſunt. *l.* 1. *C.* & *l.* 1. *D. de requir. reis.* bona tamẽ poſſunt obſignari, & poſt annum publicari, quę vix reſtituantur. *l.* 2. & 3. C. *eod.* quamuis redeuntes ſemper audiantur, *l. vlt. C. eod.* vt famæ reſtituantur.

Exhibiti rei, vel carcere & vinculis compedibuſque, vel cuſtodiâ militum, aut ſeruorũ quorundam publicorum, aut fideiuſſionibus, aut pignoribus & repromiſſionibus ſecundùm delictorum aut delinquentium qualitatem obligantur, & prout præſumptiones innocentiæ, aut argumenta criminis fuerint. C. *de cuſtod. reor.* ſemper tamen ex ſpeciali Iudicis præcepto. *l. vlt.* C. *eod.* & cuſtodia publica ſit oportet. *l. vnic. D. de verb. ſign.* nam qui priuato carcere quem coluhuerit, olim vltimo ſupplicio damnabatur, tamquam Maieſtatis reus: *l.* 1. *C. de priu. carc.* hodiè pœnam carceris publici tot diebus ſuſtinet, quot priuatum exercuit. *l.* 2. *C. eod.*

Iudicium criminale eodem ferè filo deducitur, quo ciuile; niſi quod quantò maius momentum eſt vitæ, quàm fortunarum; tantò maius ſit oporteat Iudicis diligentia: adhibitis etiam quæſtionibus quæ ſeueræ indagationes vocantur; non nudis interrogationibus fiunt; ſed per vim & tormenta cruciatuſque corporis reorum vel teſtium; & quandoque accuſatorum; ſi aliter rei veritas haberi non poſſit. D. & C. *de quæſt.*

10. Quomodo pœnæ infligendæ?

Conuictis autem vel confeſſis reis pœna mox irroganda eſt. quæ æſtimatio eſt delicti. *l. Sanctio. D. de pœn.* atque ſupplicium peccati. adeoque hodiè omnes poſitæ ſunt in arbitrio iudicantium, olim certæ erant, & legitimæ: quas nec Iudices exprimere oportebat, de facto tantùm iudicantes. *l.* 1. §. *nam ſiquidem D. ad S. C. Turpil.* nec enim factum ſequi non poterant. *l. non poterit. D. de furt.*

Per mores hodiè Iudices qui ſententiam ferunt, pœnam exprimunt, vt arbitrium indicent. & qui apud Belgas merum Imperium & ius gladij exercent, ferè, ex decreto tantùm Senatorum, qui Scabini vocantur, illum exerunt. ſed & raro apud nos exemplo Marcgrauius pœnæ genus irrogat. Scabini damnant, pœnâ non expreſsâ, concludit ille ad confiſcationem corporis, & bonorum: hi adiudicant petitionẽ: vel abſoluunt, ſi oporteat: vel ſi minùs oporteat, quàm petitum ſit minùs adiudicant.

Pœna plerumq; apud Belgas furca, gladius, latronibus rota, fuſtes, & virgæ, cum ſtigmatibus dorſo impreſſis, ſecundis etiam & tertijs, ſi recidiui fuerint, exilium, relegatio, ad infamiã oſtẽtatio in theatro columna publica, mulcta, & bonorum confiſcatio. quæ tamen apud Belgas nec vbique, nec ex omnibus criminibus infligi poteſt: ſæpè non niſi ex crimine læſæ Maieſtatis, annotatis tamẽ bonis viuente reo.

CAPVT VIII.

De Oſtraciſmo.

NOn tantùm malis hominibus prouinciã purgare oportet, ſed & expedit nonnumquam Reip. ſuſpectum, quamuis probum, per oſtraciſmum dimitti. quo genere cenſuræ Græci vſi ſunt. ſed & Romani Imperatores non malè ſi quos ſuſpectos habebant, ſpecie legationis, honorumq; in alias prouincias ſepoſuerunt, per ſimulationem amicitiæ, ſecum ab exercitibus abduxerunt. & Nero nondum malus Plautum per litteras admonuit, *vt conſuleret ſibi & vrbi, ſeq; prauè diffamantibus ſubtraheret, eſſe illi per Aſiam auitos agros, in quibus tuta & inturbida iuuenta frueretur.* Tacit. Oſtraciſmi eo genere prudenter ſæpè Hiſpani vtuntur, in Indias, ſeu alias prouincias dimiſſis ijs, qui Reip. ibi operam non malam ſæpè præſtiterunt, quamuis non leuem ſuſpicionem antè dediſſent. Quod ſanè laudabilius eſt, quàm exemplo in eos vti, quo Seianus, Cecinna, Parmenio ceciderunt. præſertim ſi conſtare apertè eorum ſcelus non poſſit. vt Cecinna concidit ita vigente diſcrimine, Sueton. *in Tito* referente, vt is etiam chirographum eius præparatæ apud milites coniurationis deprehendiſſet. nam hoc tantùm caſu, & cùm aliter ſaluus Princeps, ſalua Reſpub. eſſe non poſſit; vbi pernicioſior eſt quies, quàm temeritas; & conſiliũ laudari non poteſt, niſi peractũ; admitto quæ habet Clapmar. *de arcan. rerump. l.* 4. *c.* 12. 1. Cùm res & quies publica requirit, vſurpandus. 2. Circa mortẽ niſi in ſceleribus luce clarioribus.

Ratio ſanè imperiorum eſt, *ne noceri poſſit,* vt ait Dio. ideoque *ſatius eſt prouidere*, vt ait Philoſophus *polit. lib.* 3. *c.* 4. *ne aliquis in Rep. tantoperè creſcat.* vbi verò Reſp. in eum ſtatum peruenit, medicina vtendum eſt. *Cedat*, inquit Seneca, *quidquid excelſum eſt.* Quale & illud Athenienſium; *Nemo de nobis vnus excellat, ſed ſi quis extiterit, alio loco, & apud alios ſit.* quomodo Africanus lubens ciuitate ceſſit. *Periculoſum erat*, inquit Liuius, *in Rep præſertim libera vnum hominum eſſe caput & columen imperij: ſub vmbra Scipionis Vrbem terrarum orbis dominam latere, nutum eius pro decretis patrum eſſe.* 3. Ratio imperiorum ne noceri poſſit: nihil nimis excelſum ſit.

Quare & inter Principes id obtinuit, ne fœminę ex domo Auguſta pro arbitrio nubãt. Aggrippinâ maritum petente Tiberius negauit, *non ignarus*, vt ait Tacit. *quantum ex Rep. peteretur.* auidiſſima enim potentiæ erat, quod illi ridens exprobrabat Tiberius; *Si non dominaris filiola, iniuriam te accepiſſe exiſtimas?* Idem Tiberius Seiano Liuiæ nuptias ambienti apud Tacit. *lib.* 4. *Falleris*, inquit, *Seiane, ſi te manſurum in eodem ordine putas, & Liuiam, quæ C. Cæſari, mox Druſo nupta fuerit, eâ mente acturam, vt cum equite Romano ſeneſcat.* 4. Ideo & Principum filiæ non niſi de conſenſu nubunt.

Nam

Nam vt idem Tacit. *in Agric. matrimonium ad maiora nitenti, decus ac robur.* Sic Darius apud Iuſtin. *lib. 1. Principio regni Cyri Regis filiam, regalibus nuptijs regnum firmaturus, in matrimoniū recepit, vt non tam in extraneum tranſlatum, quàm in familiam Cyri reuerſum videretur.* ita Octauia Claudij Imp. filia Neroni deſponſata eſt *quod maiora illi patefacturum erat*, inquit Hiſtoricus: progeſſum ſcilicet ad imperium. itaque in elocandis regijs filiabus diligente circumſpectione opus eſt, vt ambitioſus procus non admittatur, qui regnum aliquando affectare poſſit, ſiue in monarchia, ſiue in Rep. Non carere myſterio multi credunt, quòd Palatinus Boëmici ambitus reus, nec à ſocero admiſſus fuerit, nec à ſororio intra regnum magnæ Britanniæ receptus, ſed in nemore Hagiano venari relictus, & tranquillam vitam degere.

5.
Conſanguineos in pœnam vocari non poſſe ob aliorum reatum.

Non diſſimili ex cauſa apud multas gentes non in liberos eorum dumtaxat, ſed & in propinquos ſæuitum eſt. ſed & apud Romanos non rarò. *Mutianus*, inquit Tacitus, *Vitellij filium interfici iuſſit, manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtrinxiſſet.* Nam gnati paterni regni vindices. Sen. & iterùm Tac. *lib. 5. Annal. Placitum poſthac vt in reliquos Seiani liberos aduerteretur.* & apud Amian. Mercellin. *intercepti imperiali motu interiêre omnes ad vnū, eorumq́; ſoboles, parua etiam tum, ne ad parentum exempla ſuccreſceret, pari ſorte deleta eſt. Nec verò me fugit:* inquit Cicero, *quàm ſit acerbum, parentum ſcelera filiorum pœnis lui: ſed hoc præclarè legibus comparatum eſt, vt charitas liberorum amiciores parentes Reip. redderet.* Sed hoc nihil facit vt iuſtè occidi inſontes poſſint: vt abeſſe iubeantur à Rep. cui periculoſi ſunt, concedi poteſt ſaluti pubicæ, non vt in corpora ſæuiatur. ideoque rectiùs Alexander, *apud Curtium lib. 8. olim iſtum morem occidendi cum ſceleſtis inſontes propinquos parenteſq́; ſolui, & profiteor omnes eodem honore futuros eos in quo fuerunt.*

6.
Niſi fortè vt abſint.

Diocletianus non tantum Caſſij liberos viuere permiſit, ſed etiam honoribus affecit. Cæſar & Auguſtus, alijq́ue non hoſtium multorum liberos tantùm, ſed & plurimos, qui ipſi hoſtes fuerant, non in gratiam dumtaxat receperunt, ſed dignitates, & ipſos conſulatus dederunt. beneficijs tantis animi hoſtiles expugnantur, & hoſtilia obliuiſcuntur tum nihil potentiùs ad clementiæ famam. Hæc tamen ita prudenter temperare oportet iram inter & clementiam, vt Caſſij & Bruti in Principis nimium clementis & Reip. perniciē non alantur. Arcadius & Honorius *in l. quiſquis C. ad leg. Iul. Maieſt.* teſtantur filios paterno debere perire ſupplicio, in quibus paterni, hoc eſt, hereditarij criminis exempla metuuntur. tamen ſe vitam eis dare, ciuilibus tantùm pœnis irrogatis. in cauſa ſcilicet maieſtatis. nam aliàs pœnæ ſuum tenent auctorem. *l. 22. C. de pœn.* neque alieni criminis quiſquam ſucceſſor conſtituitur. *l. 26. D. de pœn.*

7.
Niſi in ſeo-

Sed & aliàs tamen cùm delicti atrocitas exempli ſeueritatem requirit, etiam inſontes nonnumquam pereunt. ita obſeruatum cùm interfecto domino omnes ſerui trucidabantur. qua de re Caſſius *in Tacito 14. Annal. & quidem inſontes peribunt; nam & fuſo exercitu cùm decimus quiſq́; feritur, etiam ſtrenui ſortiuntur.* & Liuius *lib. 2. Centuriones duplicarioſq́; qui reliquerant ordines, virgis cæſos ſecuri percuſſit: cætera multitudo ſorte decimum quiſq́; ad ſupplicium lecti.* Rationem in Cluentiana dat Cicero; *vt metus ad omnes, pœna ad paucos perueniret, & ne miles in bello propter hoſtium metum delinqueret, amplior ei mortis & ſupplicij metus eſt à maioribus conſtitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis ſubirent, idcircò illa ſortitio comparata eſt.*

uis & militibus.

8.
Neceſſitas exlex in multis.

Sanè neceſſitas ius ordinarium ſoluit. ita ſeditioſum & latronem occidere licet ſtatim, ac deinde ad Principem ſcribere. *l. 6. De de iniuſto rupto.* ſic caſtrorum præfectus ſeditioſos ſupplicio afficit, quamuis ad legatum ea iuriſdictio pertineat. *l. 9. D. de cuſtod. reor.* quod Tacit. *1. Annal.* à Menio refert factum eſſe *bono magis exemplo, quàm conceſſo iure.* ſic difficili tempore annona vendi iuſto pretio iubetur inuitis. *l. 6. de extra ord. crimin.* cùm aliàs nemo inuitus vendere cogatur. ita filius etſi non hæres pro debito principali tenetur, & vxor in pignore poſthabetur. *l. 4. C. de primipil.* ſic priuatum depoſiti ius publicæ rationi cedit. *l. 31. D. depoſiti.* ad eandem notam pertinent. *l. 11. D. ad l. Iul. maieſt. l. 10. §. 16. D. quæ in fraud. creditorum.*

9.
Et ſalus publica.

Sic & ſalutis causâ rei familiaris commoda negligenda eſſe, ait Vercingetorix, *apud Cæſarem lib. 7.* Gallis ſuadens vt ſua ipſi frumenta & ædificia incenderent, quo libertatem & imperium tenerent. ſic & *l. 3. C. de primip.* ſed alio ſenſu, *vtilitas publica præferenda eſt priuatorum contractibus.* Iuſtam rationem tradit Liuius *lib. 26. Reſp. incolumis & priuatas res facilè ſaluas præſtat, publica perdendo tua ne quidquam ſernes.* adeoque, quatenus ſal[u]s publica exigit, hæc iuſta ſunt; non pro lubitu. *quaſi verò*, vt inquit Saluſt. *iniuriam facere, id demum eſſet imperio vti.* Laudabiliùs Titus apud Sueton. *abſtinuit alieno vt ſi quis vnquam.* quare quod ſalus publica alicui auferendum ſuadet, ex ærario publico refundendum videtur. *l. 2. C. pro quibus cauſis ſer. prem. lib. accip.* quantum fieri poteſt: id enim iuſtitia deſtributiua exigit, quæ non permittit vt publicum onus in paucorum humeros reclinetur: & prudentia politica, *ne per ablationes rerū coniurationes inſtituantur.* vt minatur Philoſophus, *lib. 5. polit. c. 6.*

CAPVT IX.

De ſeditionibus.

1.
In ijs officium Iudicis vt cauſæ tollantur.

Congruit bono & graui Præſidi curare, vt pacata atq; quieta prouincia ſit quam regit: quod nō difficile obtinebit ſi ſolicitè agat, vt malis hominibus careat prouincia, eoſq; cōquirat. *l. 13. D. de off. Præſid.* atq; in primis odia, atq; ciuiles contentiones vt remittātur, allaboret. nā ex his vires paulatim ſumētibus à priuatis familiæ,

familiæ, à familijs tribus, à tribubus vrbes,
ab vrbibus prouinciæ integræ incenduntur,
& totæ demum conflagrant. ſeditiones atque
bella ciuilia contemptis ſæpè initijs nata ſunt,
1. nec niſi multo ſanguine reſtingui potuerunt.
Ira ciuilis nec legem nec modum nouit, bel-
lum ciuile nullam diſciplinam: victoria ciuilis
calamitas, etiam pace obtentâ ſæuitia bello
grauior.

In hæc initia vigilare, & præoccupare no-
2. xias Magiſtratum oportet. etiam minima non
contemnere: cauſas ſanè nullas præbere iniuſtè
arreptas auferre, aut moderari: furijs aliquan-
do, & tempeſtatibus cedere: operiri, quà ad
rationis ſemitam redeatur; nouitatem omnem
vitare, & oblatam præſcindere; optimatum at-
que plebis ſtatum antiquum nec augere, nec
minuere; vtriuſque mores priſtinos ſartos, te-
ctos ſeruare. ſi quid enim inſolentius fiat, qui
ſe læſum credit, facilè ſurgit in iras, & turbas.
præterquam quòd genus humanum querulum
eſt, & peſſimo cuique facilè murmurare, & ex
plebe aliquis Marius, aut ex nobilitate quiſpiã
Sylla, Catilina, Cæſar eſſe veſit; ac dominatus
cauſâ ſurſum deorſum omnia vertere. neque
enim libido dominandi vllibi aut vnquam
ſuos Tamberlanes defuiſſe permiſit. Sacræ
Litteræ atque omnium gentium Hiſtoriæ ple-
næ ſunt. Conſen *lib.9. polit. cap.3.* Romanas
ſeditiones ab vrbe condita ſingulatim omnes
enarrat, tum ſub Regibus, tum ſub Conſuli-
bus, tum *c.4.* ſub Imperatoribus, tum *c.6.* alia-
rum Rerumpubl. ex Lipſio Louanienſ. tum
c.7. Oſmanidarum.

Cauſæ à ſu- Rectores Prouinciarum, vrbiúmve ſæpiùs
perioribus. populum ſuperbâ arrogantiâque crudelitate in
3. ſeditionem verterunt. ſæpè auaritiâ, tributo-
Superbia rúmque exactionibus, maximè nouorum ma-
& auaritia. iorumque duriter imperatis. quæ ſæpè Prin-
cipibus exitio fuerunt, rarò non niſi miniſtris
lucro. tum verò ſi non conſenſu Ordinum, &
notoriâ neceſſitate exigantur; ſi nec ipſi Prin-
cipes indixerint, ſed Præſides tantum extor-
queant, immane periculum eſt. non alios hîc
quàm Belgas teſtes volo. niſi accedat Battus
Dalmata Tiberio exprobrans, *Romanos belli
cauſam dare, quòd non canes, ſed lupos pecoris
cuſtodes mitterent*, Nihil enim mirum, tumul-
tuari ſubditos, ſi Magiſtratus latrocinentur.

Iniuſtitia etiam, cùm ius non redditur, aut
4. iniquum redditur, facit non rarò vt malè ha-
Iniuſtitia. biti ad vim conuertantur.

Magnum inſuper incitamentum ad ſedi-
5. tionem eſt metus, ac minæ. quas, antequam
Minæ, me- executioni mandentur, & quodcumq; malum
tus. proſpicitur, anteuerti, & præoccupari ſolitum
eſt. Ariſtot. *lib.5. polit. c.3.*

In vicino eſt ſpes, maiora, melioraque con-
6. ſectantium. inter quos primi, qui honorum cu-
Spes. pidine & ambitione incenſi ſunt. quæ cauſæ
vix abſunt ab vlla rebellione: ſæpè ſunt ſolæ.
Ariſtot. *d.c.3.* & huc ſpectat nimia vnius pau-
corúmve potentia. quæ vel ipſos in ſpem
dominatus erigit, vel æmulos excitat. *Propter
excellentiam porrò*, inquit Ariſtoteles, *ſeditio
oritur, cùm aliquis vnus, aut plures ampliores opes,
maioremq; potentiam obtinent, quàm fert ciuitas,
aut Reip. adminiſtrationis potentia. ex talibus enim
rebus monarchia, aut dynaſtia naſci ſolet.* quo
circa in nonnullis locis præſtantiores per te-
ſtam ad certum tempus relegari ſolent. quod
Græci dicunt ὀστρακίζειν, vt Argis & Athe-
nis. Atqui præſtat ab initio prouidere, ne viri
tam excellentes in ciuitate poſſint exiſtere,
quàm malo ex patientia & ex negligentia na-
to poſterius mederi.

Contumelia adhæc ſi magni viri eâ affi- 7.
ciantur, & licentia deinde in fœminas, præſer- Contume-
tim nobiles, vltionem prouocat. lia.

Faſtus denique, amicorumque pridem con- 8.
temptus. Suet. *in Iulio, c.76.77.78.79.* & Tar- Faſtus.
quinio vrbe pulſo, non aliud nomen inditum,
quàm *Superbi*. quo populus exiſtimauit ſatis
illius vitia, & iuſtas ſuæ defectionis cauſas de-
notari. Et faſtus tum eſt intolerabilior, cùm
ſub titulis Maieſtatis accedit crudelitas. quare
bonus Imperator aiebat crimen Maieſtatis ſuo
ſæculo ceſſare. admonentque Iuriſconſulti ve-
teres crimen hoc non habendum in occaſionẽ
ob Maieſtatis venerationem: perſonam ſpe-
ctandam, an potuerit facere, & an antè quid fe-
cerit. Sub malis Principibus crimen Maieſta-
tis nobilis ſcriptor ſingulare dicit, & vnicum
crimen eorum, qui crimine vacant. denique
quot ſunt imperantium vitia, tot eſſe poſſunt
cauſæ rebellionis, ſed, quas iam diximus, gene-
re & impetu præualent.

Imprudenter ergo etiam adminiſtrata Reſ-
pub. vel ipſos Ordines, vel ipſum vulgus ad 9.
ſeditionem excitat, ſed maximè ſi antiquum Impruden-
regionis morem, priſca iura, aut priuilegia con- tia, morum
temni videant. præſertim ea, quibus aliqua po- incuria.
puli libertas conſiſtere, eaque ſub regium arbi-
triũ ſubigi credatur. quod incautè aliquãdo ha-
biti Belgæ ſeptuagenario nunc bello teſtãtur.

Periculoſum etiam eſt diuerſos inter ſe po-
pulos miſcere, & in ciuitatem aſſciſcere. Ariſt. 10.
d.c.3. niſi fortè in exigua Rep. vbi multis Populorum
mox matrimonijs affinitates fidem, amicitiam- confuſio.
que conciliant. vt Romulus multos eodem
die hoſtes eoſdem & ciues habuit; & Sabina-
rum raptus, ne ſoceri & generi ſemper pugna-
rent impedijt.

Tandem & multarum ſeditionum ſeminaria 11.
ſunt oppoſiti inuicem Magiſtratus. vt apud Oppoſiti
Romanos tribuni plebis. inuicem

Ad extremum populo arma ad defenſionẽ magiſtratus.
permiſſa occaſionem in multis Imperij ciuita- 12.
tibus dederunt eijciendis Magiſtratibus. Arma vulgo permiſſa.

Inſuper inconſulta Principum liberalitas, 13.
dum aliena, aut olim à prædeceſſoribus data Inconſulta
alijs largiuntur, rixas ſæpè & bella excitant. liberalitas.
Ob Walachriam aliaſq; Zelandię Inſulas antè
Hollando, deinde Flandro datas per quatuor
olim ſæcula ſubinde pugnatum eſt.

Prouincialium etiã & ſubditorum vitia ſæ- 14.
piùs ſeditionibus originem præbent. præſertim A ſubditis
in amplo imperij corpore, vt ab vno capite dif- etiam cauſæ
ficile regi poſſit. & diſſitis ſub vno Principe populi vitia.
longè lateq; prouincijs, vt difficiliùs mandata
regia, &

& plerumque tardiùs eò deferantur. neque tutum ſemper & vbique ſit legatum mitti cum ſumma poteſtate. D. Auguſtinus *de ciuit. Dei lib. 19.c.7. Quamuis deſunt hoſtes, tamen ipſa imperij latitudo peperit peioris generis bella, ſocialia ſcilicet & ciuilia : quibus miſerabiliùs quatitur genus humanum, ſiue cùm belligeratur, vt aliquando conquieſcant ; ſiue cùm timetur, ne rurſus exſurgant.*

15. Odia. Plerumque ſeditionibus mutua odia & inuidiæ quibus in Principes amor prætexitur, cauſæ ſeditionum ſunt. vt in Gallia auorum ſæculo, Burgundico & Aurelianenſi ſanguine odijs conſanguineis litatum eſt, fomes ſtirpitus nondum eſt eradicatus.

16. Nobilium egeſtas. Potentes qui patrimonia abſumpſerunt, qui fodere non valent & mendicare erubeſcunt, nouas res moliri ſolent, ex quibus lugant quod patrimonio ſurrogent. Ariſtotel. *lib. 5. polit. c. 6.* Iulius, Catilina, Cetegus, Curio, Milo, Antonius Triumuir poſt rem decoctam ambitioni publicas cauſas prætexerunt.

17. Aut plebis. Mercimonia, opificiorum, artificiorumq; lucra ſi intercidantur, & cum finitimis commercia; ſi plebs labore vacua ocietur, ſomeatque ; timendæ ſunt expilationes domorum, & grauiora incommoda.

18. Contemptus Magiſtratus. Remp. etiam turbant facilè potentes, ſi poteſtas Magiſtratuum paulatim ſit imminuta ; ita vt eos contemnant ij quorum eſt parere : nec audeat, nec facilè poſſit magiſtratus reprimere inſolentes ; felicitate rerum elatos, in luxum, ſuperbiam, & Magiſtratuum contemptũ, cæteraque vitia inde conſectaria prolapſos. vnde Florus *lib.5. c.12. Quæ enim res alia furores ciuiles peperit quàm nimia felicitas?*

19. Collegia incauta. Collegia etiam, ſodalitates, confraternitates, quibus etiam ius coëundi datum eſt, niſi diligenter obſeruentur, ne quid contra leges faciant, periculoſa admodum ſunt.

20. Religionis nouatio. Denique nihil potentius ad omnem ſeditionem quàm religio, & ſuperſtitio, in eiſq; nouationes. id quod per omnium ſæculorum hiſtorias liquet; ſed multò maximè per noſtri ſæculi tempeſtates, ab hæteſiarchis ſeditionum ventilabris excitatas. Id quod pluribus exequitur Conſen *lib. 9. polit. c.10. & 11.* vbi præſentem Reip. ac religionis Chriſtianæ in Europa ſtatum explicat. turbatam in Imperio publicam pacem *c. 18.* atque euerſam *c. 17.* nec ciuilem obtineri poſſe, niſi Eccleſiaſtica turbari deſinat *c. 18.* poſſe tamen certis conditionibus *c. 22. 24.* non mixtione religionum *c. 23.* aut ſyncretiſmo *c. 24. 29.* etiam Lutheranis non probato. *c. 27. 28.* colloquia *c. 33.* ſcriptiones *c. 34.* conducere, petulantia interim ingenia *c. 30.* calumnias *c. 32.* coërcendas: arbitros affectibus liberos quætendos, *c. 31.* certiſſimam eſſe rationem Concilium generale, *c. 35.* ex more Eccleſiæ: *c. 36.* ſententia etiam aliorum *c. 37.* vtile eſſe, quod ſecundùm veterem Eccleſiæ formam & conſuetudinem celebratur, adeoque Tridentium toties antè à Germanis petitum : *c. 42.* contra exceptiones, quæ opponuntur, inanes, *c. 43.* Principibus religionum concordiam debere eſſe commendatam, *c.20.* eius pacis publicæ ineundæ rationem. *c.44.*

Semper tamen ea ratio tenenda, quæ ex more 21. Remedia.
& ingenio gentis ipſi religioni, & Reip. vtilis eſſe queat. non nullibi carceres, & ignes religionem conſeruant ; alibi euertunt : quædam gentes ſupplicijs emendantur, quædam in peius ruunt : quædam alicubi ſectæ contemptæ exoluerunt, quædam pœnis vindicatæ alicubi violentiùs repullularunt : *Meridionalium multitudo vbi religione capta eſt, meliùs vatibus, quàm*
ducibus ſuis ſemper paruit. Curt. *l.4.* Modus re- 22. Religionis antiquæ & fidei ſtrictè obſeruatio.
giminis cuique climati applicandus, non quaſi animis perinde ac linguis imperari poſſit, vt de Alexandro Curtius; ſed ne ouis vna infectionem alteri offricet. Regiminis porrò ea in re ratio à Mecænate ad Auguſtum prudentiſſimè præſcripta eſt ; ſi de vera religione accipiatur : *Diuinum numen omni modo atque omni tempore ſecundùm ritum patrios cole, atque ad eum cultum alios compelle : eos verò qui circa illud aliquid innouant odio habe, & coërce : non deorum ſolum cauſa, quos qui contemnit, nihil aliud magni fecerit ; ſed quia noua quadam numina introducentes, multos impellunt ad rerum mutationem. Vnde coniurationes, ſeditiones, conciliabula exiſtunt, res profectò minimè conducibiles Monarchiæ.* Iuſſit & id lex XII.Tab. *Nihil*, inquit Tac. *lib. 19. æquè diſſoluendæ religioni eſſe, quàm vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur.*

Id porrò ſemper Principes atque Magiſtra- 23.
tus propoſitum habeant, vt verum Dei cultum, veram religionem, quocumque vtiliori, pro ratione loci, & temporis modo promoueant: neque ſecularibus rationibus aut politiciſmis vltra genuinos Chriſtianæ politices terminos abducantur: memores promiſſorum, & minarum 1. *Regum c.2. Nunc autem dicit Dominus; Abſit hoc à me, ſed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.*

Porrò in omnes ſeditionum cauſas, & ori- 24. In omnes cauſas intenta vigilantia.
gines diligenter inuigilare Magiſtratui conuenit. & quidem nullo poteſt efficaciori modo quàm principijs obſtando : quæ inualida eſſe ſolent, ſed impetu creſcere, coque valentiùs quò velociùs. quibus enim tempus datur, tanquam mare, cui non opponitur agger, gliſcere permittuntur, omnemque in circuitu regionem inundare. & fit, vt ſeditio iam iuſtâ poteſtate ſuperior ſit, nec vi compeſci poſſit ; ſed iam cuniculis oppugnari debeat, tempeſtati cedi, & aliquid de rigore veteris iuris remitti; poſtulato in totum, in partem, ad tempus, concedi. Nihil enim eſt periculoſius, quàm in iſtis turbinibus indurare animos, ſæuitiâ etiam vel deſperatione ad extrema impellere. exarmare etiam quocumque modo, aut promiſſo ciues, ac prouinciales oportet, ne armis aſſueſcant, pericula contemnant, militarem audaciam induant, vires ſuas introſpiciant, alienas contra Principem ſuppetias petant, impetrent: in bella etiam primùm ſui defendendi nomine, & mox offendendi Principis cauſâ ruant ipſi, & vicinos,

& vicinos, adeoq́ue ſemper æmulos Principes trabant: deinde quo iuſtiùs populus rem geri putet, ſenatuſconſulto etiam atque Ordinum decreto Principem iure ſui dominatus excidiſſe declarent; nouam Remp. forment; alijs Principibus & Rebuſpub. probatam reddant; fœderibus ſtabiliant.

25. *Et in Auctores.* Omnes ergo, vt diximus, ſeditionum cauſas auferre, aut ne naſcantur, ſi fieri poteſt, impedire, quàm maximè oportet; natas, quàm ociſſimè amoliri. adeò vt ſeditionum etiam auctores, ſi in principijs ipſis tutò extingui non poſſint, donis tamen & muneribus placandi ſint, promiſſis etiam honorum & dignitatum. ſynceris quidem & à quibus fraus publica abſit.

26. *Excitatis etiam inter eos diſcordijs.* Deinde ſi magis id fieri tempus ſuader, inter ipſos ſeditioſos diſcordiæ excitandæ, ſeditioſi inter ſe committendi. diuidere diſtractos, punire, negotij, præſidiorum nomine dimittere oportet, alijs modis quos ſors offert coërcere, diſcutere. ſed noſſe gentis genus oportet, & mores vulgi. *Multitudo omnis ſicut natura maris per ſe immobilis eſt, vti venti & auræ cient, aut tranquilli, aut procelloſi.* Tac. *l.* 18. *Non eſt*, inquit Cic. *pro Planc. conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia. Hæc*, inquit Liuius *l.* 24. *natura multitudinis eſt, aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur. libertatem quæ media eſt nec ſpernere modicè, nec habere ſciunt, nihil in vulgo modicum. terrere, ni paueant, mutabile ſubitis, tam pronum in miſericordiam, quàm immodicum ſæuitia, ſine rectore præceps, pauidum, ſocors.*

27. *Non tamen perpetuò alendis.* Quòd ſi tamen tempus ſuaſerit diſcordias inter ſeditioſos excitari, rebus compoſitis omninò alendæ non ſunt, ſed ſtirpitus tollendæ. factiones plerumque cum Reipub. periculo ſunt coniunctæ. ſtrages magnas dederunt Guelfi & Gibellini: Arminiaci ac Burgundi; Roſa alba atque rubra; Liguiſtæ ac Hugonoti, Snouckij ac Cabilaui.

28. *Coërcitio pro modo culpæ tumultuantium.* Si grauiùs nihil admiſſum in motu populi quàm turbulenti clamores; ſolent mitiùs coërceri. *l.* 28. *D. de pœn. §. ſolent quidam, qui vulgò ſe iuuenes appellant in quibuſdam ciuitatibus turbulentis ſe acclamationibus popularium accomodare, qui ſi nihil ampliùs admiſerint, nec antè ſint à Præſide admoniti, fuſtibus caſi dimittuntur, aut etiam ſpectaculis eis interdicitur: quòd ſi ita correcti in ijſdem deprehendantur, exilio puniendi ſunt; nonnumquam capite plectendi: ſcilicet cùm ſæpiùs ſeditiosè & turbulentè ſe geſſerint, & aliquoties deprehenſi tractati clementiùs in eadem temeritate propoſiti perſeuerauerint: ſi grauiora delicta accedunt grauiùs ſtatuendum eſt, transfuga ad hoſtes, vel conſiliorum noſtrorum renuntiatores, aut viui exuruntur, aut furcâ ſuſpenduntur, & auctores ſeditionum aut tumultuum populo concitato pro qualitate dignitatis aut in furcam tolluntur, aut beſtijs obiiciuntur, aut in inſulam deportantur.*

Quiſquis cum barbaris aut militibus ſceleſtam init factionem gladio feritur, bonis omnibus fiſco addictis. *l. quiſquis C. ad l. Iul. Maieſt.* ſæpè cùm à multis peccatum eſt, ſorte deliguntur puniendi, decimantur; decimus, vigeſimus, centeſimus pœnæ ſubditur.

Canones ſeditioſos excommunicant. *c. fin. d.* 90. ſeditionarios initiari vetant. *d.* 46. *c.* 8. & vt in ſeditiune ſolent in Magiſtratus & Principes maledicta proiici, Canon. 83. Apoſt. ita ſtatuit; *Si quis contumeliâ affecerit Regem, aut Principem, pœnas luito. Si quidem clericus, deponitor: ſi laicus, communione priuator.* Sic Maria ſoror Moyſis aduerſus eum inſurgens leprâ percuſſa eſt. *Exod.* 22.

Apud multas gentes vſitatum fuit, vt filij, nepotes, & conſanguinei omnes eorum interficerentur, qui in Principem aut Rempub. aliquid moliti eſſent. Id Arcadius & Honorius non admittunt. ſed tamen in liberos pœnam extendunt. 29. *An & propinquorum?* Iure hæc inquam ſtatuta ſunt, ſed ad prudentiam Rectorum pertinet diſpicere, quando lege agere conueniat, quando ſilere legem, & ſupplicijs non aſperare populum, & impellere inclinantem. 30. *Prudenter & ſæpè lenius agendum.* quando leges audaciæ impares futuræ ſunt, pacare mollibus dictis, & promiſſis. Roboamo ſeniores auctores erant, vt eâ die populo cederet, & pacatum dimitteret. 3. *Reg.* 12. *Si hodiè obedieris populo huic, & ſeruieris, & petitioni eorum ceſſeris, locutuſq́; fueris ad eos verba lenia; erunt tibi ſerui cunctis diebus.* ſed ex conſilio iuniorum reſpondit Rex populo dura: & mox populus regem aſpernatus eſt; *quæ nobis pars in David? vel quæ hæreditas in filio Iſai?* ab eoque defecit: *Vade in tabernacula tua Iſraël; nunc vide domum tuam David*; tributiſque præfectum Aduram lapidauit omnis Iſraël. fugere coactus eſt rex, receſſit ab eo Iſraël, vocauerunt Ieroboam congregato cœtu, & conſtituerunt eum regem. & tribus Iuda & Beniamn centum & octoginta millia electorum virorum ne in rebelles duceretur oraculo & religione impedita eſt. Sanè, in huiuſmodi ſeditionibus promptâ prudentiâ & ſolerte iudicio opus eſt. Id numquam malè ceſſit, dulcibus verbis lenire plebem, quando manifeſtum non eſt leges auctoritatem habituras.

Cæterùm tempeſtiuè cauſas non auferre, vnde effectus ad ſeditionem prodeunt, extra culpam numquam eſt, præbere autem earum anſam perditi conſilij. aluerunt plures in Repub. diſſidia, quibus ipſi dein conciderunt. Ægypti reges in more id habuerunt: ſed malo ſuo domi debiles, externum hoſtem inuenerunt, qui eos facilè inuaſit, vicitq́ue. & ſæculo noſtro apud Gallos exemplum, ac alibi non defuit.

31. *Moderatio tributorum.* Profectò Principes exigendis vectigalibus, ne noua ratio aut quantitas imponatur, diligenter cauere debent. pernitioſa eſt eorum propagatio; plerumque ſubditos à ſuo Principe diuidit, & eorum amorem, & obſeruantiam tutiſſimum omnis imperij vinculum diſiungit. infinita ſunt omnis ætatis, omniumq́ue regnorum exempla. Bodin. latè *de repub. lib.* 6. Monet optimè Tacit. *l.* 5. *hiſt. pecunijs conquirendis Principes plus inuidiæ ſibi, quàm virium addere.* moderatio & veteris conſuetudinis obſeruantia,

uantia, ſubditos ſuo Principi reddit obſequentiſſimos. magni faciunt prouinciales, ſeruari ſibi veterem conſuetudinem, vt loquitur Martian. *in l.1. D. de Off.præt.l.obſeru.§.rectè. D.de Off.proconſul.* &, vtcumque ſubinde minui videatur poteſtas imperantis, cùm vel ſubditorum vetera iura, vel immunitates fert, vel adauget; redditur tamen re ipsâ tutior & firmior. vt rectè Theopontus Spartanorum rex vxori regiam poteſtatem ab eo imminutam conquerenti reſpondit. nam vt eleganter ſcribit Valerius Max. *lib.4. cap.1.* factum Theoponti commemorans; *ea demum tuta potentia eſt, quæ viribus ſuis ponit modum.*

32. Ex Ordinum iudicio. Quinimò qui prudentiæ nomine laudatiores fuêre Principes, quamquam arbitrio ſuo poſſent noua vectigalia imponere, non aliter licere ſibi voluerunt, quàm ſi comitijs ex more euocatis, Statibus, vt nos loquimur, congregatis, id probetur. *Part. lib. 6. tit.7. lib.1. noua recapit.* Regni ac Reipub. quies nullâ re magis conſeruatur, quàm humanitate & beneuolentiâ Principum, cui reſpondet amor ſubditorum. noua vectigalia vtrumque offendunt.

33. A nouis abſtinentia. Et ideò tam iuſtè quàm prudenter Vlpian. *in l.4. §. final. de public. & vect.* in omnibus vectigalibus ferè conſuetudo ſpectari ſolet: idque principalibus conſtitutionibus continetur. & Paulus *in l. licitatio. §. earum. D. eodem. Earum*, inquit, *rerum, quarum vectigal nunquam præſtitum eſt, præſtari non debet.* & Imperatores *in l. ſi prouincialium, C. noua vectigalia inſtitui non poſſe, in verbis, & probatum fuerit vltra antiquam conſuetudinem.* & denique ipſe Iuſtinianus *in Nouella 43. c. 31.* his verbis: *Neque enim ſuſtinemus aliorum onus ad alios deferri, aut tam immitem proponere formulam, vt quotidiè vectigalia augeantur, & quemadmodum ſuperiùs edocti ſumus, & quadruplo, quintuplo, atque adeò decuplo maiora irrogentur. Cùm nihil tam magno ſtudio, atque tam ſeriò affectemus, quàm ne nouo quiſpiam vectigali oneretur. Nouum autem fuerit, non tantùm quod nunc primum impoſitum fuerit, ſed etiam quod primum modum excedat.* Hactenus benè & prudenter Iuſtinianus. Druſus Friſijs tributum iuſſerat, modicum; vt in vſus militares coria boum penderent: non intenta cuiuſquam cura, quæ firmitudo, quæ menſura: donec Clenius Friſijs impoſitus terga vrorum delegit, quorum ad formam acciperentur. quæ res Friſios ad rebellandum adegit. Tac. *l.4.*

34. Magiſtratuum punitio. Vehementiores etiam habent aculeos latrocinia Magiſtratuum, qui nullo iure plebem exhauriunt concuſſionibus, & hoſtili peculatu. quia Magiſtratuum facinora Principi imputantur, qui non emendat; minorumque ſcelera Magiſtratibus, qui non puniunt. profectò numquam nimia poteſt eſſe diligentia in inquirendis his reis: numquam nimia ſeueritas in puniendis ritè conuictis: nulla ſecuritas in neglectis. exercita diu populi patientia erumpit in furorem, cui dein Magiſtratus ſæpè nec Princeps par ſit.

Sed & maximè Magiſtratuum crudelitas furorem populi prouocat; & ſi vnquam alio in caſu, hoc maximè recidit in auctorem ſcelus; ſed & in Principem: atque omne dein Imperium excutitur. ſi ament Imperium Principes, crudeles non ſint; crudeles non tolerent Magiſtratus. *Errat*, inquit Senec. *lib.1. c.19. de clem. ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi Regem, vbi nihil à rege tutum eſt. ſecuritas ſecuritate mutua paciſcenda.* & Plutarchus: *Reges verè pro ſubditis, tyranni ſubditos timent.* 35. Clementia.

Crudeles nulli ſecurè vixerunt. Vnde ad Neronem vox illa Flauij Tribuni rogati, quibus de cauſis ad obliuionem ſacramenti proceſſiſſet? *Oderam te*, inquit, *nec quiſquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruiſti: odiſſe cœpi, poſtquam pericida matris, & vxoris, auriga, hiſtrio, & incendiarius extitiſti.* Tac. *lib.15.* 36. A crudelitate, minis, contumelia, abſtinentia.

Iuſtum Principem timent mali, crudelem omnes: viuum execrantur, ſublatum ex oculis diris deuouent, & publico gaudio. De Neronis nece tantùm gaudium extitit publicè, vt plebs pileata totâ vrbe diſcurreret. Sueton. *c.57. De Tiberio, c.75.* morte eius ita lætatus eſt populus, vt ad primum nuntium diſcurrentes pars Tiberium in Tiberim trahi clamaret, pars terram matrem, Deoſque manes oraret, ne mortuo ſedem vllam niſi inter impios darent. Domitiano ſimiliter occiſo, *Suet. c.23*, ſenatus adeò lætatus eſt, vt repleta certatim curia non temperaret quin mortuum contumelioſiſſimo atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret. De alijs alia. Vitellio etiamnum viuo tanta rerum ludibria irrogata, quibuſdam ſtercore, & cœno inceſſentibus, vt minùs fuerit apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificari, & vnco in Tiberim trahi.

Ab antiquo ſapiente dictum: *Alieno ſanguini parce, vt tuo.* tum ſcilicet charitate quæ proximo debetur, tum metu, ne qui effuderit ſanguinem, effundatur ſanguis illius. pretioſus æquè eſt ſanguis agaſonis ac regis, ſerui ac liberi, cucurbitæ atque Imperatoris. vnus enim eſt Deus omnium, vnus creator, vnus redemptor, qui æquo iure de omnibus ſtatuet, pellem pro pelle exiget, ſceptra ligonibus æquabit, homicidia, latrocinia, aliaque ſcelera in omnibus æquo iure vindicabit: imò rigidiùs in Regibus & Magiſtratibus: *Potentes potenter tormenta patientur*, quia non rectè iudicarunt, quia ſanguinem innoxium fuderint, aut ne à ſuis funderetur non impedierint, effuſum non vindicauerint.

Ad crudelitatem pertinet metus, atque minæ imperantium, ſeu Magiſtratuum. *Nec verò*, inquit Cicero, *vlla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſſit eſſe diuturna.* Rectè Camillus, *apud Liuium l. 12. Tot populos inter ſpem, metumque, ſuſpenſos animi habetis, & veſtram itaque de ijs curam, quàm primum abſolui, & illorum animos dum expectatione ſtupent, ſeu pœnâ, ſeu beneficio præoccupari oportet.* Silures vulgato rumore quòd Imperator dixiſſet, vt Sicambros ita Sylurum nomen penitus extinguendū, *l.32*

Tac.

Tac. in deſertione pertinaces mouebant. Futuri mali apprehenſio violentiùs ſuadet, quàm præteriti recordatio. magis agitat cura imminentis periculi, quàm memoria iniecti. qui de vita ſua diffidit, alienâ morte ſuam vitare nititur, atque ex deſperatione in ſpem erigitur, & periculoſa Principibus atque Magiſtraribus conſilia, ſpes & metus eloquentiſſimi perſuaſores, vbi audendum, aut moriendum creditur. Caueant porrò Magiſtratus atque Principes, ne in huiuſmodi præcipitia ſuos agitent, ne minas iniiciant, metum incutiant, & inſurgendi neceſſitatem: ſi quid imprudènter factum fuerit, emolliant, inflictumq́ue aculeum euellant; aut ſi memoriam nimis tenacem vereantur, honoribus atque præmijs alibi datis, vbi nocere non poſſunt, medeantur.

Adeoq́ue & contumeliâ abſtineant; & in vxores præſertim magnatum licentiâ; maieſtatem ſine faſtu tueantur; in verbis ab acerbitate caueant; aliorum contemptu, atq; irâ prudentiæ aduersâ: ingenia ſuorum noſcant, atque ambitioſa honoribus mulceant. de ijs, quibus nocere non poſſint, nihil temerè aut imprudenter ſtatuant; ſed negotijs maturè diſcuſſis: adhibitis etiam in conſilium fidiſſimis æquè ac peritiſſimis. Iuſtitiam porrò & ſummè colat ipſe Princeps & Magiſtratus, qui in eam peccauerint ſeuerè emendet; & liberalibus ſtipendijs ne corruptibili auro egeant præcaueat, exemplo Cambyſis, qui atroci & nouâ pœnâ, nequis poſteà corrumpi Iudex poſſet, prouidit.

37. *Subditorum vitia corrigantur.*

Denique in omnia Magiſtratuum crimina, quibus populus ad ſeditionem aut rebellionē moueri poſſet, quàm rigidiſſimè animaduertat per ſe, Magiſtratus maiores in minores.

Subditorum etiam vitia Principes ac Magiſtratus coërceant, mutuâ odia tollere nitantur. andiant Iuſtin. *in Auth. de mandat. Princip. c. 2. Conueniens eſt*, inqnit, *te prouidere, vt nulli populi ciuitatum alterutru ſeditionem faciant, ſed omnem pacem eſſe Dei ciuitatibus.* Veterem nobilitatem & præſertim pauperem ab ignominia & paupertate vindicabit: locupletibus matrimonijs, quæſtuoſis muneribus. periculoſa paupertas in magnis & nobilibus animis, munificentiâ ac liberalitate ab alijs cogitationibus auocanda eſt. Mechanicarum artium magnam curam habeat: mechanica opera plurima inſtituat: negotiatoribus, vt volentes concurrant, magnam det immunitatem.

38. *Mercimonia, artificia augeantur.*

Omnimodò allaboret vt mercimonijs & artibus populus implicetur; ne ocietur., diteſcat imò, ſaltem nullatenus egeat: ne dura plebem neceſſitas in facinora impellat. nihil non ſuadet, & audet egeſtas. opulentus populus grauiora & grandiora tributa ſine tædio ſoluit, merces abundanter illatæ ſine murmure vectigalia pendunt. Optimè id norunt Batavi, qui omne in id ſtudium contulerunt, vt artes mechanicæ & negotiorum curſus vndique in ſuas prouincias abundanter defluerent, vnde neruum belli cum obſequij integritate tot nunc annos tendunt, & ex anguſto orbis angulo tot tantorumq́ue regnorum monarcham, vt mus elephantem, diuexant. Appoſitè admodùm Mauritius Naſſauius ſupra veſtibulum ſecretioris cuiuſdam cubiculi ſcripta habebat tria hæc verba: *VVindt, leefs, gheeft.* lucrare, viue, tribue. ita accidet; ſi Principes atque Magiſtratus ſollicitè curent, vt annona vilis ſit, artes atque merces abundantes, & ex ijs lucrum deſideratum, vt ſine luxu viuant, parum eſſe videbitur, ſi de lucris aliquid præcidatur, quod in publicum tribuatur. Ex diuerſo ſi populus ijs ſubſidijs deſtituatur, egeat, ſameat, & languida corpora circumferat, atque his tamen ſanguiſugæ applicentur, qui reliquum ſanguinem exprimant; non aliud agitur, quàm vt ad ſatales caſus ante fatum oculis propoſitum audendos miſeri cogantur.

39. *Luxus coërceatur.*

Sed & pacatâ Repub. artibus mercibuſq́ue affluente, & fructibus vernaculis abundante, ſummâ ſollicitudine luxus coërcendus eſt. ne priuati inſoleſcant, ne Magiſtratum non ſatis audiant, poteſtatem publicam imminui nullo modo ferendum eſt, nec vnquam niſi fortè li non præcautus populi furor intumuerit, cui ad tempus cedendum ſit, & mutatis fortè perſonis, poteſtatis tamen ratio ſemper habeatur.

40. *Nocturni cœtus vitentur.*

Nocturni cœtus & vagationes prohibendæ ſunt, ſcelera ſuadent, & mala grauia. etiam vigiliæ Chriſtianorum primitiuorum poſterioribus ſæculis ſublatæ, ob mores aliquorum malos. Couar. *Var. c.* 19. Nocturnas coitiones leges XII. Tab. interdixerunt: nocturnum furem occidi permiſerunt, ſecùs quàm diurnum. iter noctu faciendum non eſſe, niſi prælato lumine, author Paulus *rec. ſent. l. 1. t. 21.* quod & multorum ſtatuta rectè prohibent. nox enim & dies diſtinguendi ſunt, vt Deus *Gen. c. 2.* appellauit lucem diem, & tenebras noctem. quibus & ſi clerici vi legis non ligentur, committendum tamen non eſt, vt ſecuritatem publicam turbent. ſed & perſonati vultus compeſcendi ſunt. Borel. *de Magiſt. edict. l. 3. c. 9. &* 10. Clodij id & Materni Commodum Imper. in perſonatis ſacris Matris Deûm trucidare tentantis exempla ſuadent.

41. *Armis plebs abſtineat.*

Periculo quod à ciuilibus armis parari poteſt opponenda eſt, & in vſum reuocanda Conſtitutio *Nouella* 85. *de armis c.* 1. 2. 3. 4. ne cui liceat priuato ea habere, vendere, fabricare. Cyro & eius Proceribus arma reſeruata. Philiſtini 1. *Reg. cap.* 13. cauent ne Hebræi gladios aut lanceas fabricent. In Ægypto Mammelucis ſolis in armis eſſe licuit. Auguſto concilium à Mæcenate datum huius rei ſummam apud ſe eſſe fineret, dedititijs & ſubactis gentibus iuſſum arma tradere, ponere. Sed id quidem vbi quietæ domi res permittunt, non in turbidis limitibus: præſertim ſi abſint militum præſidia; ne vicino hoſti moliendi

quippiam anſa præbeatur in fines milite, & armorum tractandorum gnaro ciue deſtitutos. & continua ciuilia bella Belgis noſtris vetuerunt, ne ciues arma ponerent, ſed tutandis muris ſumpta hactenus retinerent. Sed & in pace collegia (*Gulden*) peculiari ſacramento Principi obſtricta pleriſque Belgicæ locis habentur. quorum vſus ſæpè compeſcendis ſeditionibus fuit ſalutaris, iuuandis etiam bello Principibus, & magnis olim rebus conficiendis vtilis. cùm ſtipendiarios milites cenſus Principum, vt hodiernæ rationes, nondum ſolos admiſiſſent. ita vt pacis etiam tempore (quod conſulit Scriban. *polit. lib. 2. cap. 37.*) exercitum Principes noſtri ſemper haberent.

42. *Collegia cautè habeantur.* Denique collegia & ſocietates ciuicæ diligenter obſeruandæ ſunt; ne illicitæ coëant, ne licitæ aliquid ex lege publica corrumpant. *l. 1. 2. 4. D. de collegijs & corporibus.* ne vni pluribus collegijs adſcribantur. *d. l. 1.* coëant ad negociationem, eaſque pactiones, quæ publicis legibus prohibitæ non ſunt. *d. l. 4.*

43. *Vt in Belgio.* Porrò in Belgio præter artium mercium que ſodalitia, alia etiam ſunt (quas guldas diximus) publico ſacramento Principi obſtricta, quibus ſolet prudenti conſilio vir aliquis conſularis, aut ſenatorius præeſſe, & conuentibus intereſſe: qui poſſit etiam aduigilare ſi qui periculoſi ſermones habeantur. Demetrius Cynicus à Veſpaſiano relegatus eſt in inſulam, quòd de Republica parum cautè diſputaret. Diogenes quidem & Crates Cynicus grauiora paſſi. Alia etiam vrbium Belgicarum collegia, quæ tanquam illarum membra, iure patrio etiam publica tractant, prudenter etiam haberi ſolent, atque intra eos terminos ſolerter contineri, quos antiqua eis conſuetudo præſcripſit, vt publica ita tangant, ne tamen vltra crepidas efferantur. ſubſidia Principi decernant, leges non ponant, ſed orent. In his laborandum ne à ſe inuicem, ne à Magiſtratibus diſſideant, aut controuerſias, quas publica negotia adſerunt aliquando, ſeminaria faciant altercationum inter populum & ſenatum: ne vnius corporis membra diſtrahantur, aut ſeditioſi ſermones naſcantur; vel ſi quid ortum fuerit, emendatis vtrimque culpis actutum componatur.

44. *Bono ciui an & quando in partes eundum?* Sed & in his ſeditionibus quæri ſolet, quæ ſint partes boni ciuis, quieſcere, an moueri, an partium alteri admoueri debeat? Solon legem ſanxerat, ſi ob diſcordiam, diſſenſionem, ſeditio atque diſceſſio populi in duas partes fieret, & ob eam cauſam irritatis animis, vtrimque arma caperentur, pugnaretúrve; tum qui eo tempore, in eoque caſu ciuilis diſcordiæ non alterutri parti ſe coniunxerit, ſed ſolitarius ſeparatúſve à communi malo ciuitatis ſeceſſerit; is domo, patriâ, omnibuſque fortunis careret, exul, extorriſque eſſet. & Cic. *1. de Off.* eleganter contendit, quòd qui potens imminentem iniuriam proximo non repellit, æquè eâdem inſimulandus ſit culpâ, ac qui parentes, patriam, ſocioſq; deſpectat. qua eadem ratione multorum locorum conſuetudines illud Iuris vſurparunt, vt quiſquis duos rixantes & depugnantes, cùm poſſet interceſſione ſuâ diſiungere, contempſerit, homicidij corrous habeatur.

Crudelis ſanè in patriam eſt, & ciues, ſi quis eâ ſit authoritate, aut potentiâ, vt cùm componere ſeditionem poſſit, negligat: ſi impedire, ne Reſp. detrimentum capiat, contemnat: ſi prohibere, ne iniuria alteri parti fiat, deſpiciat: ſi acceſſione ſuâ ſuorumque iuſta cauſa victoriam certam ſperare poſſit, non ſe in partem dederit. 45.

Quòd ſi non liqueat Syllá an Marius potiori iure nitatur, cùm vſurpari illud Ciceronis poteſt: *Habeo quem fugiam, quem ſequar non habeo*; iterum ſi exiguæ cauſæ multus ſanguis pareatur; in neutras partes ei, qui, vt mox dictum, non eſt potens, eundum eſt: tunc ille audiatur; 46.

——— *nec te ciuilibus inſere bellis.*

Quòd ſi in Magiſtratum, in Principem, in Remp. moueatur, maieſtatis reus fuerit, qui Remp. aut Principem, cùm iuuare poſſit, deſeruerit. quòd ſi improborum vires nimiæ ſunt, vt inanes iræ futuræ ſint proborum, ſeruent ſe Principi, & Reip. in meliora tempora. Vt Ioiadas puerum regem clàm educauit in ea vſque tempora, quibus Athaliæ pellendæ iam par eſſet. 47.

Allaborandum tamen ſemper ne medicina morbo grauior ſit, ne victoria crudelis ſupra meritum, ne barbararum gentium auxilia vocentur, qui impios ritus inuehant, & quibus periculum ſit ne pars vtraque prædæ aliquando cedat. 48.

Et profectò extrema omnia tentanda ſunt, antequam palàm ad arma veniatur. omnia conſilia priuata, publicaque tentanda, vrbium prouinciarumque comitia. quibus, præſertim in Gallia, ſemper rerum nouarum appetente, ſalus publica ſæpiùs ſtetit: emendatis ijs, quæ à miniſtris regijs peccarentur, poſitiſque limitibus, vbi populus exceſſerat. intercurrentibus Mercurijs Regi populoque gratis, quorum virtus, integritas, atque intra iuſtitiæ ſphæram conſtantia, huic atque illi æquè probata eſſet. qui nunquam niſi bonis artibus fauores regios ambiuiſſent, aut popularem gratiam affectaſſent. ſæpè, inquam, huiuſmodi comitia regibus populiſque ſalutaria fuerunt. ei doctrinæ Tholoſanus inſumit librum *de rep.* 25. Sanè noſtros iam olim conſtat ex Tacit. *de morib. German. ſtato tempore in ſyluam augurijs patrum, & priſcâ formidine ſacram omnes eiuſdem ſanguinis populos legationibus coïre.* ita de Sennonibus. De Germanis porrò in vniuerſum coïre, *niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus*, deinde *illud ex libertate vitium quod non ſimul, nec iuſſi conueniunt, ſed & alter, & tertius dies contatione coëuntium abſumitur.* Infringendæ amplæ libertati oppoſitum Commodi conſilium, cum Marcomannis, & Quadis pacem eâ lege of- 49. *Comitia indicenda ſed prudenter.*

fert

ſert; *ne ſapè aut pluribus locis conuentus haberent; ſed ſemel in menſe dumtaxat, & in vno certo loco, idq́; centurione aliquo præſeute Romano.* Dion. *frag. lib.* 78. ita pee antitheſim Liuius *lib.* 13. de libertate Ætolorum & Siculorum reſtrictione; *Sicut vos Naupacti legibus veſtris per Magiſtratus à vobis creatos concilium habetis; ſic Siculorum ciuitatibus Syracuſas, aut Meſſanam, aut Lilibaeum indicitur concilium, prætor Romanus conuentus agit, eo imperio euocati conueniunt.* Grotius *de Repub. Bat. cap.* 6. tumultus noſtros Belgicos ob inhibita comitia à vulgo excitatos aſſerit; dum publico conſilio medela querelis dari omittitue. & Eyndij Senatus Conuiuialis ait Philippum Bonum Belgicis Prouincijs in vnum corpus contractis priuilegia varia, atque inter ea libertatem vbi locorum, quando, & quibus de rebus conueniendi deliberandiq́ue pro communis rei commodo dediſſe: alij aſſerunt ſolis id Brabantis competijſſe, atque ob incommoda ſecuta publico ſcito remiſſum. Lætus profectò Introitus Brabantiæ, libertatem quæ in comitijs erit capite ſancit, conuocationem tamen Principi tribuit. *art.* 41. Cæterùm & prudentet ea comitia habenda ſunt, nec eo tempore, quo ita turbati ſunt prouincialium animi, vt ſi coïerint, diuidere non poſſis, æqua ſimul atque iniqua petituros; quæ hec negare poſſis nec concedere. Si negaueris, in præſens ſeceſſio: ſi conceſſeris; in omne impoſterum æuum tumultuum ſeminarium immineat. quo errore Gandauenſes olim Comitum auctoritatem adeò depreſſerunt, tot tantiſq́ue impetratis priuilegijs, vt ex eis deinde ortis ſeditionibus, tot centuriatis, & per Rolandum calatis comitijs, vt magis populus, quàm Princeps dominari; nec aliud quàm à ſtirpe præciſâ remedium peti poſſe videretur. quod Carolus V. Imperator, eo quamuis loco natus, tandem adhibuit; edito magno illo priuilegio omnium anteceſſorum priuilegiorum abrogatorio: vrbe poſt tumultum territâ; atque armis ſine ſanguine in poteſtatem redactâ, caſtroq́ue impoſito, ne veteres tabulas relegerent, & Rolando impoſterum tacere iuſſo: ne ſonitu memoriam irritaret. poſt quæ tempora, excepto fatali totius Belgij tumultu, ea vrbs tranquillitatem ſuam admirata eſt, & cauſam amauit.

50. Quid in rebellione?

Quid ſi populus Principem tyrannnm, Magiſtratum nullo iure regere, tyrannidem per omnes exerceri, iura, priuilegia, libertatem patriæ violari clamet; preces, legationes, nihil profuiſſe, nihil reliqnum ſpei niſi in armis, ſi non placet crudeli ſeruituti immori? Sanè D. Petrus docet nos obedire præpoſitis etiam diſcolis: & D. Paulus. *ad Roman. c.* 13. piæ mentes Deum orabunt, vt meliorem lucem affulgere patiatur. Boni etiam aliqui ciues ſentiunt rebus ita conſtitutis voluntario potiùs exilio ſibi conſulendum, quàm aliquid in Rempub. moliendum. Auguſtinus *propoſ.* 73. *in epiſt. ad Rom. Ex tyrannis*, inquit, *bonus ſubditus laudem habet, vel eos lucrando, vel patienter ferendo, non autem eos occidendo.* & Concil. Conſtantienſe *ſeſſ.* 15. errorem tyrannicidarum damnauit.

Sanè priuatis aut per tumultum non licet quippiam in Regem aut Rempub. ſtatuere: 51.
an ordinibus patrijs, quo ritu, quâ formulâ aliquid in Principem ſtatuere, Imperium obrogare, exauctorare, priuatum aut exulem eſſe iubere liceat; multi Iure-conſulti, Theologi, & Hiſtorici veteres, & hodierni diſputaeunt, & præſertim tempore nupetæ Gallicæ ligæ, & Batauorum defectionis. quæ non lubet hîc excutere: nec cauſam aliorum ſub diuerſis prætextibus rebelliones auſorum contra Peincipes, aut ſupremum Reipub. dominatum. Quem nullâ feloniâ amitti, nullâ peeſidiæ causâ dynaſtam principatu exui, qui ſuperiorem non agnoſcat, poſt *Pennam, Baldum, Afflictum* tradit Choppin. *de feud. Andig a. libro* 2. *tit.* 4. *in fin.* & Alberic. Gentil. tractatum non ita pridem edidit; vltimam ex tribus Regalibus quas vocat diſputationibus, *de vi ciuium in Regem ſemper iniuſta.* Laudant omnes, non admittunt omnes pro regni lege Traiani vocem Suræ teibunatum militum tradentis, *Enſem accipe, quem pro me ita demum ſtrinxeris, ſi iuſtè imperauero: quod ſi perperàm per me fieri quidquam cognoueris, etiam in perniciem meam vtaris.* Quamquam Hotoman. *q. Ill.* 5. *Rex*, ait, *qui fidem publicè ſubiectis datam, & iureiurando confirmatam violat; non iam Rex, ſed humanæ fidei, & iuris gentium expers habendus eſt.* Sanè Carolus Audax ob perfidiam Ludouici XI. & iniuſta ſæpiùs bella ei, prouincijſq́ue illius illata ſemper ſuſtinuit, cum ſupremo in Arteſiam & Flandriam imperio excidiſſe; adeoq́ue ſe, vaſalloſq́ue ſuos ac ſubditos à Regis obedientia, & Parlamenti Pariſienſis iuriſdictione, quam ex natura etiam ditionis debitam fuiſſe olim negat Damhoud. *prax. ciuil. c.* 232. ſubtraxit; in eaq́ue poſſeſſione mortuus eſt; pactis cum Rege inducijs quòd pacem nec Rex tenunciato ſupremo eo Imperio, nec Dux eo agnito inire vellet. Præclarè Faius noſter, *in libello M.S. quem de Iure ditionum Maria Burgundica ſcripſit*: Galli ſanè dominos feudis priuant Iure ſuo abutentes. Papon. *arreſt. lib.* 13. *arreſt.* 13. ſed regna & ſupremi dominatus legibus ſunt ſoluti. adeoq́ue tantùm ſubſunt rationi, & legi, quæ diuinâ manu ſcripta eſt *in tabulis cordis noſtri*; altiùs ſanè repetenda, & diſputanda; vt Cic. 1. *de legibus. cuius muneris colendi efficiendiq́, nati, & in lucem editi ſimus, quæ ſit coniunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos. his enim explicatis fons legum, & iuris inueniri poteſt. non ergò à prætoris edicto, vt plerique nunc, neque à XII. Tabulis, vt ſuperiores; ſed penitus ex intima philoſophia hauriendam iuris huius diſciplinam puta.* Igitur rectè Grotius *libro inſigniter erudito* (ſi quædam eximas, quæ 52.
ad religionem pertinent, quæ Romani notarunt) *de bello lib.* 1. *cap.* 4. ſatis luculentè

docet bellum in ſuperiores ordinariè licitum non eſſe iure naturæ, lege Hebræâ, minùs Euangelicâ, cenſurâ, & factis veterum Chriſtianorum, vix admiſsâ ineuitabili reſiſtendi neceſſitate, ſi non reſiſti tunc quàm pati priuatim aliquos publicè magis expediat. vt ſi maniſeſtè Rex totius regni hoſtem ſe ferat, ſi regnum alienet. Niſi regnorum delationibus olim leges ea ſuper re ſcriptæ fuerint, quod de ſingulis regnis inquiri poteſt. Ita Regi reſiſtitur poſt amiſſum regnum ex lege commiſſoria, vel qui partem dumtaxat imperij habet, pro ea parte, quæ ipſius non ſit, pro ijs caſibus, quibus in delatione imperij reſiſtendi libertas reſeruata eſt. ſic & reſiſtitur Principi populi liberi, ſi pro ductu imperium inuadat: nam quatenus ſupra id quod olim delatum eſt, attentant; non Principes, ſed priuati ſunt.

53. Porrò qui non reges ſunt aut principes, ſed inuaſores alieni imperij; ijs reſiſti poſſe ex iure belli manentis, quod pactio aut fides data nulla interrumpit, ex lege antecedente, ex mandato ius imperij habentis, vix alio caſu. Nam, vt Saluſt. *de bel. Iug.* ait, *Vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & poſſis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt; cùm præſertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaq́; hoſtilia portendant.* & plerumque ſeditiones non malum auferunt, ſed peius adferunt. *an,* inquit ille apud Tacit, *l. 4. Hiſt. Neronem extremum dominorum putatis? idem crediderant qui Caio, qui Tiberio ſuperſtites fuerant, cùm inteſtabilior & ſæuior exortus eſt.* quare prudenter & ſanctè Ambroſ. *l. 3. off. c. 9. Si non poteſt alteri ſubueniri niſi alter lædatur, commodius eſt alterum non iuuari, quàm grauari alterum.* Sed & hæc omnia non alicuius priuati arbitrio. ſic quia Cæſar in poſſeſſione erat imperij, & imaginem nummus præferebat; tributum ei ſolui Chriſtus iuſſit. *vt hæc omnia pleniùs vbi ſupra Grotius, & Gentil.*

54. Brabanti ſanè noſtri lege læti introitus *art. fin.* id patrij Iuris habent, vt ſi iuſtum regimen & priuilegia quinquaginta octo articulis promiſſa non ſeruentur, ad nulla Principi obſequia, aut obidientiam teneantur, donec is quod contra ea factum erit, in priſtinum ſtatum, & ius reſtituerit.

Quem articulum Batatui alijq́ue fœderati perinde atque ſi etiam ad ſe pertineret, eorumq́ue ſcriptores citarunt, & Gentil. tam *ea Diſſ. de vi Ciuium in Regem.* quàm *lib. de bello* & Eyndius *in ſenatu Conuiuiali* peculiarem eam Brabant. legem ſub principatu Mariæ & Maximiliani per vniuerſum Inferioris Germaniæ tractum publico pacto communem, & vniuerſalem factam eſſe, ait. citat Tractatum An. 1488. quem hactenus videre non licuit, nec Grotius allegat. *c. 6. art. 7. de Rep. Bat.* cuius diligentiam, ſi genuinus ſit, miròr ſi fugiſſet.

Sed neque articulus dicit, quòd ad priuatum quemlibet pertineat iudicium, an rex promiſſis non ſteterit; quo ordine, quo ritu ea declaratio facienda ſit. an non preces, & honeſta monita præmitti debeant, antequam non dico arma ſumantur in Principem, quod non permittit articulus, ſed antequam obſequia non præſtentur. Filius-familiàs, & pater ſi contendunt; filius bonus cedit, non patrem domo pellit: ergóne pellet incola patrem patriæ? Parentem, patronum liberi in ius non vocant, aut liberti: niſi veniâ à Prætore petitâ, & domeſticis medijs priùs tentatis. ſed nec exteris bellum indicitur niſi per feciales rebus ablatis, repetitis, & negatis. Nihil à rege iuſtè petitum eſt, vt emendaretur, ſi quid miniſtri peccauerant, quod non conceſſerit; multa etiam quæ nullo iure peti poterant, conceſſit. teſtes ſunt enim primæ ſeditioſorum petitiones, libellis vulgatæ, Pacificatio Gandenſis, Tractatus cum Ioanne Auſtriaco initi, dimiſſio omnium præſidiorum ac militum Hiſpanorum, conuentus Coloniæ, Brædæque habiti; aliaque ſexcenta. etiam reus ſtellionatus ſi debitum offerat, lis & condemnatio ceſſat. *l. 1. C. de crim. Stellion. Securitati,* inquit Alexander, *tua conſulere poteris, ſi oblato omnibus debito criminis cauſam peremeris.*

Heu quantum terra potuit pelagiq́, parari
Hoc, quem ciuiles hauſerunt ſanguine dextræ!

Sanè raro aut ferè numquam excuſari poſſunt, qui contra Principem coniurant. cui ne maledicendum quidem à ſacris litteris docemur. qui patrio iure, metu, & honore à patria coli debet. & dum concurrit Princeps, præ patre timendus eſt, tuenduſq́ue præſertim priuatò, qui non ſtatuere, ita nec tollere poteſt: qui malis publicis medicus datus non eſt; qui medicinam, neque certam atque indubitatam dare poteſt. ſi ſingulorum arbitrio ſubeſſet Princeps, nemo ſubditus non meliore conditione viueret, qui ſuos habet Magiſtratus, extra quos nihil alijs in eum iuris eſt. Rectiùs Cerealis *apud Tac. l. 20. vt imbres & cætera naturæ mala, ſic luxum & auaritiam dominantium tolerandum eſſe.* & Liu. *l. 27. vt parentum ſæuitiam, ſic patriæ patiendo & ferendo leniendam eſſe. Bonos Principes voto expetendos, qualeſcumq́; tolerandos eſſe.* & Tac. *lib. 15. falsò libertatis vocabulum obtendi ab ijs, qui priuatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil ſpei niſi per diſcordias habent.* & *lib. 20. libertas & ſpecioſa nomina prætexuntur: nec quiſquam alienum ſeruitium, & dominationem ſibi concupiuit, vt non eadem iſta vocabula vſurparet.* & *lib. 16. Vt imperium euertant, libertatem præferunt; ſi prauerterint, ipſam aggrediuntur.* Quid ad hæc Batatui? quid ad hæc Arminiani? an non hîc legunt originem, prætextum, ſucceſſum rebellionis ſuæ? *vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent!*

CAPVT X.

De Mendicantibus.

1. Validi non permittendi. MEndicitas multis de cauſis, de quibus proximè, pernicioſa aut periculoſa eſt Reipublicæ, quam & gratis vt mures exedit. quapropter mendicantes validi, & Iuris ſcripti & Principum nnſtrorum aliorumque conſtitutionibus, & Magiſtratuum hîc municipalium ordinationibus coërcentur. ſed rectè illud: *Fortis res eſt lex, ſi Præſidem adiuuantem habeat.* quod quia hac in cauſa aliquando non ſatis contingit, ſæpè innouantur, ſæpè proclamantur leges, ſæpè raueſcit præco, manet tamen malum.

Rectè *lex cunctis. C. de mendic. valid. l. 10. Cunctis, quos in publicum quæſtum incerta mendicitas vocauerit, inſpectis exploretur in ſingulis & integritas corporum, & robur animorum. atque inertibus abſque vlla debilitate miſerandis neceſſitas inferatur, vt eorum quidem quos tenet conditio ſeruilis, proditor ſtudioſus, & diligens dominium proſequatur; eorum verò, quos natalium ſola libertas perſequitur, colonatu perpetuo fulciatur quiſquis huiuſmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit, ſaluâ dominis in eos actione qui vel latebram fortè fugitiuis, vel mendicitatis ſubeundæ conſilium præſtiterint.* ſed pleniùs inſuper *Auth. de quæſtor. Nouel. 80.* cùm plurimi Conſtanti-
2. Inquirendi. nopolim confluerent deſertis proprijs ſedibus, quæſtorem Iuſtin. inſtituit, qui inquireret in peregrinos, & cauſas aduentus eorum: & ſi lites forent, velociter eos, præſertim agricolas, eripi difficultatibus curaret, & contentionibus abſolutos remitti in ſuas ciuitates & prouincias. Vniuerſitatum verò lites (notandum hodiè) duo tantùm aut tres, cæteris in patriam dimiſſis, procurarent. illis porrò qui negotium ibi non haberent excedere compul-
3. Operibus applicandi. ſis. mendicantes verò, *Si huius*, inquit, *terræ fuerint, & corporibus quidem validis vtantur, vita autem eis decens non eſt occaſio, hos non fruſtrà eſſe terræ onus permittere, ſed tradere citiùs eius operum publicorum attinet artibus ad miniſterium, & præpoſitis panificantium ſtationum, & hortos operantibus, alijſq́; diuerſis artibus, aut operibus, in quibus valent ſimul laborare, ſimul autem ali, & ſegnem ita ad meliorem mutare vitam. Læſos autem aut læſas corpore, aut canicie graues, hos ſine moleſtia eſſe iubemus in hac noſtra ciuitate, aut piè agere volentibus adſcribendos, & eorum ſingulos interrogare. quâ venerint gratiâ, & inquiſitis, quæ digna ſunt ſuper ijs agere, vt non pigri hîc ſedeant, ſed competentia agentes ad proprias reuertantur prouincias.*

Qua in re confœderatarum Prouinciarum
4. Qua in re rectè Batauis. Belgicarum ciuitates excellunt, & præſertim Amſterodamenſis, quæ non patiuntur aliquem publicè mendicare, ſed infirmis & debilibus neceſſarias eleëmoſynas procurant, validos in loca publica cogunt, quorum præfecti ſingulis penſa præſcribunt pro artis ſuæ peritia: quam ſi nullam norint, alia imperant, quæ nullo vel leui artificio expediuntur. victum interim & amictum præbent: & ſi frugis bonæ apparuerint, etiam lucellum. Nuper Aloſtenſes omnes vndique aduenas validos mendicantes foſſis, quæ vrbem cingunt, purgandis deuouerunt, atque ita opus publicum minimo ſumptu perfecerunt: vitia otioſorum minuerunt: quin imò id obtinuerunt, vt breui eum locum mendicantes vt charybdim vitarent, & aliò declinarent, vbi eos labor improbus non vexaret.

Romæ inſtitutus erat Magiſter cenſus, qui 5. Romani.
ſingulis menſibus peregrinos, qui vndé ve eſſent, & quid agerent, inquireret; otioſos in patriam remitteret, ne ijs quidem qui ſtudiorum causâ aduenerant vltra annum ætatis vigeſimum primum manere permiſſis. *l. 1. C. Theod. de ſtud. liberal. Vrb. Rom.* qui tamen & Præſidum Prouinciarum vnde venerant litteras, quibus eorum oppida, natales, & merita exprimerentur, exhibere, & hoſpitia ſua indicare tenebantur: alioquin in prouincia ſua liberalibus ſtudijs, præſertim circa iuris profeſſionem operam dantes, vſque ad vigeſimum quintum ætatis annum à ſtudijs non auocabantur. *l. cùm vos. C. qui ætate vel profeſſione. l. 10.*

Otioſa ſanè & vaga mendicitas etiam ſa- 6. Cleri etiam ne otientur aut mendicent niſi ex voto.
cris Canonibus eſt odioſa: adeò vt Concilium Carthag. decernat, vt etiam clericus victum & veſtitum ſibi, quantumlibet verbo Dei eruditus, artificiolo & agriculturâ paret, & omnes qui ad operandum validi ſunt, & artificiola & artés diſcant. *c. 9. & 4. diſt. 91. c. 2. ibidem.* Quare nec Ordines, quos vocamus mendicantes, à turpi otio ita dicuntur, ſed à diuitiarum contemptu, & humili perfectione: quod etiam relictis amplis patrimonijs in vſus pauperum, ſeu alios pios, ſtipem ipſi oſtiariam rogant, quâ vitam tenuiter tolerent, dum ſuæ interim ſaluti, proximorumque inſudant, & leuis momenti temporalia metunt, dum toto vitæ curſu, & ſtudio ſpiritualia ſerunt.

Id tamen non ſatis piè quidam obſeruant, 7. Nec tamen eleëmoſynarum largitio rectè vetatur.
vt vetent, ne qui mendico debili quamuis, & ægro eleëmoſynam largiantur; non enim id ſtatui poteſt, vtpotè pugnans cum lege diuina, quæ nunc ex charitate, nunc etiam ex iuſtitia dari neceſſitatem patienti eleëmoſynam iubet. non aliud præco nunciet, aliud Iudex clamet. fateor politicis & iuſtis ſæpè ex cauſis prohiberi poſſe ne qui mendicent, dummodo debilibus neceſſaria prouideantur; nec aliundè egeni aduenia nt. ſinguli apud ſuos ciues, municipes, paganos maneant, neceſſaria poſtulent. Id quod etiam Principes noſtri iuſſerunt, edictis editis: ſed quid ſi apud ſuos alicui fame pereundum eſſet? quòd ſi iaceat moribundus in plateis, cui licebit claudere viſcera miſericordiæ? cui vt claudantur mandare? quis poterit obſcurare minas Iudicis,

Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare; Sitiui, & non dediſtis mihi potum: ite in ignem æternum: quem vadem contra has minas dabunt, qui quod Deus iubet ipſi vetant?

CAPVT XI.

De Relationibus.

1. Lubenter audiendæ.

SÆpè Reſp. eo morbo correpta eſt; vt à ſuis Magiſtratibus curari ſatis nequeat. id quod tempeſtiuè Principi denunciandum eſt, quem eas relationes lubenter audire oportet. Sic *l.4.C.de off.mag. offic. quemadmodum,* ait, *ſe* 2. Sed dignæ principatu ſeu cuiuſque gradu. *militum numerus habeat, caſtrorumq́, ac clauſurarum cura procedat, quotannis ſignificare nobis propriâ ſuggeſtione procures.* Sed tamen dignas principatu. res minutas nec conſectetur, nec admittat. vt Tiberius Senatum arguebat, quòd cuncta curarum ad Principem reiicerent. & in Senatu dixit, neque ædilis, neq; conſulis *perſonas ſe ſuſtinere,* ſubdens *maius aliquid & excelſius* 3. Minores ad minores reiiciat. *à Principe poſtulari.* Tac. *l.* 3. quod gradatim ad ſuperiores Iudices, Magiſtratus, & Epiſcopos ſpectat, vt maioribus ipſi ſe negotijs dedant; minora ijs, quos ſub ſe habent, relinquant: dummodo in ipſos inuigilent. ad exemplum Coſmi Magni Ducis, qui importunè à quodam interpellatus, reſpondit cauſæ illius cognitionem ad octo viros ſpectare, eorumq́ue arbitrij eſſe ſententiam pronuntiare. Tiberius autem, *cui neque virtus, neque ſapientia, dummodo vellet, vnquam defuit, vim principatus ſibi firmans imaginem antiquitatis Senatus præbuit, poſtulata prouinciarum ad diſquiſitionem patrum mittendo.* Tac. *l.* 3. *Ann. & 2. An. adhuc frequens ſenatoribus ſi quid è Repub. videretur, loco ſententia dicere.* & 1. *an. de Auguſto; cuncta per Conſules incipiebat tamquam vetere Rep. & iterum, inſurgere paulatim, munia ſenatus, Magiſtratuum, legum in ſe transferre nullo aduerſante.*

4. Frequentes fiant.

Ex his cauſis vetus Eccleſiæ decretum eſt, vt omnes Epiſcopi per orbem vniuerſum conſtituti ad ſedem Rom. ſingulis biennijs, triennijs, quadriennijs, quinquennijs, pro diſtantia prouinciarum venire, aut morbo ſeu aliâs legitimè impediti, è clero ſuo aliquem mittere teneantur; vt referant ſtatum ſuæ dioceſis Vniuerſali Paſtori; & diligentiæ ſuæ, ac profectus populi, rationem reddant. in limitibus relationem annuam exigit *d.l.4.*

5. Et ſubordinatè.

Libenter relationes ergo audiant Principes, & magni Magiſtratus. *l.2. off. vrb.* ſubordinatè enim inferiores recurrere debent. Vnde legatos non oportet Principem conſulere, ſed Proconſulem ſuum, & hic ad conſultationes Legatorum debebit reſpondere. *l. 6. de offic. Proconſ.* Porrò aliquando ſunt neceſſariæ, vt ſi quid Princeps mandauerit quod contra legem ſit. nuntiare enim debet Principi, & ſecundam præceptionem ſuſcipere. *Amb. de mandat. Princip.*

CAPVT XII.

De pœnis & præmijs.

QVæcumque in Repub. nutare Principes Magiſtratuſq́ue animaduertunt, præmijs pœniſq́ue ſuſtineant. *Nec domus vlla, nec Reſp. ſtare poteſt, ſi in ea nec rectè factis præmia extent, nec ſupplicia peccatis.* Cic. 3. *de natura Deorum.* Magiſtratus ergo virtutes beneficio promoueat, vitia pœnis exſcindat, nempe 1. Nulla communitas ſine pœnis & præmijs ſtare poteſt.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Sæpiùs infamiâ tantùm, & probro notaſſe puniuiſſe eſt: præſertim ſi ſciatur & ſeruetur portas hiſce ad dignitatem adipiſcendam clauſas, exiſtimationemq́ue perire: ſed &

— egregios inuitant præmia mores.

Nil non aggreſſuri ſunt homines, ſi magna conatis magna præmia proponantur. Quare numquam committendum eſt, vt virtutibus ſua merces deſit, ſua delictis pœna, geometricâ tamen proportione, magnis magna, minoribus minora tribuantur. Conſuli trium- 2. Ad proportionem magna magnis tribuantur. phus, legatis conſulatus, torques equitibus, cæteris ſpolia, plebeiis ius aureorum annulorum, nobilitatis, cingulum militare, maiorum gentium nobilitati torques aurei velleris, ſancti Spiritus, faſcia cruralis, & ſi qua alia id genus magnis præmia promittuntur. vt ne quidem Eccleſiaſticæ dignitates extra eam cauſam ſint, quin benè de Eccleſia meritis conferantur. qua tamen in re nulla temporalis rei conſideratio admiſcenda eſt: nihil commercij Simoni ſit cum gratia Spiritus ſancti.

Porrò præmia virtutum non in ære tantùm & auro conſtitui conſtat, ſed etiam in 3. Non auri pretia ſint, ſed honorum notæ. rebus momenti exigui, quæ virtutum notæ habeantur. vt apud Græcos, & Romanos coronæ, aliaq́ue. nam tradit Tacitus *lib.* 58. *apud maiores virtute quàm pecuniâ rem Romanam meliùs ſtetiſſe.* Notarum enim eiuſmodi maius pretium erat, quàm auri. Vnde fortis eques à T. Labieno ex præda Gallica aureis armillis donatus cùm Scipio Imperator; *Habes,* inquit, *donum viri diuitis*; proiecit ille ante pedes Labieni aurum: cùm ſubintuliſſet Scipio; *Te Imperator argenteis armillis donat*; alter gaudens abijt. Valer. Max. *l.8.cap.15.* In concilio Perſarum cùm deliberaretur bellúmne cum Græcis ſuſcipiendum eſſet, Perſeus ille ſuos prudenter admonuit, *viderent quibuſcum bellum aggrederentur: ijs ſcilicet qui propter coronam oleagineam nulla pericula detractarent.* Ita apud Romanos coronæ ciuicæ, quernea, obſidionales gramineæ, ouales, myrthæ triumphales, laureæ erant: ludicra munera, ſi materiam ſpectes: magna virtutum incitamenta, ſi notas honorum. vnde apud

Tacitum

Tacitum *l.2.* Flauius Arminij frater ob fortia facta, oculumque in prælio ſtrenuè amiſſum in præmium ſtipendia adaucta, torquem, coronam, aliaque dona militaria memorat: *Irridente Arminio vilia ſeruitij pretia.* ſed quæ contrà à Romanis æſtimabantur. adeoque cùm miles ciuem ſeruauerat, duos hoſtes occiderat cùm lex vnicum requireret, ſed locum deſerere, quod lex non admittebat, coactus eſſet; conſuli oportuit Tiberium, an corona ciuica deberetur. Gell. *l.5.c.6.*

Ad eam rationem de Repub. meriti libertate, ſocietate, ciuitate donabantur, integræ etiam vrbes, & prouinciæ. multa hodie præter titulos ſcutiferi, militis, equitis, baronis, milorti, comitis, marchionis, ducis, velleris, aliorumque nominum equitum, vel antiquitus, vel medio æuo vſurpata, ad excitandas per gloriæ cupiditatem virtutes ad vſum reuocari ſalubriter, vel noua inueniri poſſent. dummodo ea inſignia non niſi virtutum pretium eſſent, nec tantùm ignaua nobilitas ſufficeret, aut omnino requireretur. aut non niſi per Seianum aliquem impetrari poſſent, ſed Seiani voluntas, niſi ſcelere quæri: ſed Principes ſaltem quamuis ipſi minùs boni, vel Tiberium imitarentur, *qui quamuis imminentes virtutes non conſectaretur, rurſus tamen vitia odio habebat.* Tacit. *l.1.* Allaboret igitur Iudex vt quaquà poſſit ipſe iure ſuo, vel apud Principes conſilio virtutibus viam aperiat, vitijs obſtruat: beneficijs, & pœnis. quos duos Democritus Deos in hoc mundo poſuit. Plin. *lib.2. cap.7.*

4. Benè meritis, eorumque Liberis contra paupertatem cautum ſit.

Quæ quamquam ita ſint, & præmia virtutum inſignibus conſtare poſſint non ſumptuoſis, non tamen eſt admittendum, vt benè de Republica meriti viui cum paupertate conflictentur, morientes vxoribus & liberis inopiam derelinquant. Pericles Athenienſium Dux ſpondebat Magiſtratum liberos eorum, qui in prælio occubuiſſent, vſque ad pubertatis tempus aliturum.

5. Vt tamen opes reip. non ſuperentur.

Veneti ſæpiùs non tantùm ſtipendia à defuncto in liberos prorogarunt, ſed etiam nubiles filias ex fiſco dotauerunt. Nemo vnquam in viuos aut defunctos liberalior fuit Hiſpanis nunc Regibus. ſed Reipubl. opibus metienda ſunt præmia. nimia promiſſio Neronem & poſt Galbam perdidit.

6. Neque immeritis communicentur.

Peſſima præmiorum gratia eſt, ſi non tantùm ſine examine, & æquilibrio meritorum, ſed nihil meritis, imò turpibus perſonis & turpem ob cauſam conferantur. *Vbi malos præmia ſequuntur, haud facilè quiſquam gratuitò eſt bonus: malitia præmijs excitatur, vbi ea dempſeris, nemo omnium gratuitò eſt malus.* Præmia etiam ſi paſſim vulgentur, non ſunt præmia. Honores quondam fuerunt rari, & tenues, ob eamque cauſam glorioſi; nunc autem effuſi, atque obſoleti. Mordax eſt illius dictum apud Thuanum, *Torquem conchyliatum poſtquam indignis promiſcuè communicari cœpiſſet, non iam eſſe fortium virorum inſigne, ſed omnium beſtiarum collare.*

7. Pœnarum neceſſitas à malitia hominum.

Pœnarum neceſſitas ab hominum malitia fluxit. ita enim comparatum ait Ariſt. 10. *Ethic. c.9.* vt *verba, doctrina, ac præcepta poſſint illa quidem liberalia ingenia cohortari, & excitare: at reliquos, qui ſunt multo plurimi, non poſſunt ad virtutem impellere.* boni præmijs excitantur, mali pœnis cohibentur, optimi vt & peſſimi qui ſunt, neque pœnis neque præmijs permouentur. quare legis virtus eſt imperare, vetare, permittere, punire, eorum causâ qui corrigi poſſunt & qui non poſſunt. Inclementia pœnæ ad vnum aliquem, aut paucos; fructus ad omnes pertinet: *ne pars ſincera trahatur.* denique ne legis ac Magiſtratus authoritas vileſcat. *quia conturbaſti nos, conturbet te Deus.*

8. Aſperandæ ſunt ex cauſis.

Quare & pœnæ exaſperandæ ſunt, ſi gliſcit malum; & frequentiæ criminis, aut alteri incommodo grauior pœna imponitur. In Myſia vitium inciſores grauiùs, quàm alibi plectuntur: ſeu ob criminis frequentiam, aut vini inopiam. ita & in Africa meſſium incenſores. *l. aut facta. §. vlt. D. de pœnis.* ſic & circumſtantiæ incendij, ruinæ, naufragij, aliorumque caſuum, quibus per trepidationem aut tumultum res incuſtoditæ multorum inſidijs patent, arborum furtim cæſatum, armentorum ſtudioſè abactorum, inſtrumentorum ad agriculturam pertinentium, lapidum pro terminis poſitorum, rerum ad Eccleſias vel Reſpublicas aut fiſcales pertinentium, vel è loco ſacro, vel die ſacro, vel terrore poteſtatis publicę ſubtractarum. hæ inquam circumſtantię omnes in Iure noſtro vel criminum ſpecies mutare videntur, vel ita augere, vt peculiarem vltionem deſiderent. quod paſſim leges canoneſque demonſtrant: & attigimus ſuprà *de vindict. Crim. c.7.* & rectè Tac. docet *multa crudeliter agere, quo cæteris quies ſit*; & Polybius *crudelitatem exercere terroris*; & Symmachus *tantum legibus ſeueritatis addendum eſſe, quantum flagitia creuerunt.*

9. Non tamen cum legis exceſſu.

Sed tamen in pœnis irrogandis præſcriptum legis Iudex excedere nequit. *l.6. D. ad leg. Iul. peculati.* hodie verò qui extra ordinem de crimine cognoſcit, poteſt quam vult ſententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem: ita tamen vt in vtroque modo rationem non excedat. *l.13. D. de pœnis.* ideoque neque pœnam arbitrio ſuo relictam ad mortem vſque extendere. *l.1. §.1. & 2. D. de effract. l.2. D. de furib.* quamuis etiam circumſtantia ſupra modum aggrauet. *l.7. D. verſ. quid enim. D. ad legem Iul. repet.* vbi non magis corrupti Iudicis crimen ob acceſſionem homicidij punitur, neque ipſum homicidium ob adiunctam violationem iudicialis religionis.

10. Ordinariè potiùs mitigandæ.

Sed & mitigandæ rurſum ſunt pœnæ, ſi qua cauſa ſuadeat, præſertim in dubio. *Mitigaſti omnem iram tuam. Pſalm. 84.* Dicitur Emanuel Luſitaniæ Rex conſiliarios laudare ſolitus, ſi quando inuenerant rationem, quâ reos ab vltimo ſupplicio liberarent aut mitius haberentur. ſic vindicanda ſunt delicta, vt ſuperſint, quos pœniteat peccaſſe. in leuioribus cauſis proniores ad lenitatem Iudices eſſe debent;

bent; in grauioribus ſeueritatem pœnis cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi. Meritò Liuius gloriatur quòd nulli gentium minores placuerint pœnæ, quàm Romanis.

11. *Nec anxiè in delicta inquirendum.* Quò & pertinet ne nimis anxiè in delicta inquiratur: vt rectè Turcæ ſeruant. Busbeq. *epiſt.* 3. & optimè Stephanus *c. conſulu.ſti.* 2. *q.* 5. *Spontaneâ*, inquit, *confeſſione, & teſtium approbatione publica delicta, habito præ oculis Dei timore, noſtro regimini iudicare ſunt commiſſa: occulta verò & incognita illi ſunt relinquenda, qui ſolus nouit corda filiorum hominum.*

12. *Carcer, & tortura, &c. mitigand.* Huc & facit, vt carcerum ſqualor mitigetur; tortura non neceſſaria nec ſatis per indicia admiſſa non adhibeatur; in corpora occiſorum non ſæuiatur, ſupra rationabilem loci conſuetudinem; purgationi vulgari, aquæ frigidæ, vel feruentis, ferri candentis, vel duelli nemo ſubijciatur; ſed neque canonicæ, niſi ea ſit infamia, non ab inuidis excitata, a-

13. *Purgationes Canonicæ vix, vulgares numquam vſurpentur.* liaque indicia, ob quæ ſacri Canones eam admittunt, vel exigunt; & hodierna conſuetudo ſummâ circumſpectione demum vſurpat; nec omnibus in cauſis, nec omnibus in foris. Optimè Fredericus in Siculis legibus iubet communibus probationibus Iudices eſſe contentos, tam antiqnis legibus, quàm ſuis conſtitutionibus introductis. *Eorum etenim*, inquit, *ſenſum non tam corrigendum duximus, quàm ridendum, qui naturalem candentis ferri calorem tepeſcere, imò quod eſt ſtultius, frigeſcere nullâ iuſtâ cauſâ superueniente confidunt: aut qui reum criminis conſtitutum ob conſcientiam læſam tantùm aſſerunt ab aquæ elemento non recipi, quæ ſubmergi potiùs aëris competentis retentio non permittit. Sapiens* ergo *Iudex*, inquit Bodinus *l.* 4. *de monoma, cap.* 4. *in fin. ad conſequendam veritatem omnes præſumptiones comportaturus eſt, modò ne id faciat, quod multi Iudices in Germania ſolent. hi enim aut magos alios conquirunt, vt per eos ad ſaltum cribri reſciſcant, an reus ſortes exerceat: aut puerulis templum adeuntibus nouos calceos axungiâ ſuillâ perunctos curant indui, vt magæ inde nequeant egredi, niſi eis viſum fuerit, qui pingues calceos ferunt: aut ambos pedes ſagæ & manus colligantes, eam imponunt aquæ leniter, eamq́, ſi ſaga fuerit, in fundo mergi non poſſe putant; hâc enim viâ diabolus induſia, quæ ſanctè oportet ſeruari, commutat in ſcholam magiæ.*

14. *Mulctæ publicis operibus aut fiſco applicentur.* Mulctarum compendia ærario fiſcali inferuntur, niſi ipſe Iudex vel publicis operibus, vel alijs neceſſarijs cauſis ſpecialiter deputauerit *l.* 5. *C. de med. mulct.* ne tamen Iudex rem fiſci, non publicam facere videatur, ter tantùm pecuniâ mulctare poteſt perſonam eandem, ob eiuſdem criminis continuationem. *l.* 6. *ibidem.*

15. *Ter pecunia quis mulctari poteſt, ſed tertiùm grauiùs puniri.* nec tamen ad illius legis moderationem pertinent, qui in peculatibus, aut manubijs, aut concuſſionibus, furtis, alijſque flagitijs, quæ coërceri ſeueriùs conuenit, fuerunt deprehenſi. *ibidem.* ſed neque tamen remiſſa propter inopiam mulcta, iterum exigi debet. *l.* 6. *de Offic. Præſ.*

CAPVT XIII.

De cogendis Nominatis.

PRæmiorum rationem conſequitur, vt ij quos virtutes efferunt, etiam honoribus attollantur, quamuis inuiti. quos neque omittere ij poſſunt ad quos Magiſtratuum creatio ſpectat; neque ipſi electi nimium refragari. nullum enim ſibi ſoli eſſe natum benè ſcripſit Plato *ad Archit.* 9. ſed ortus noſtri partem ſibi patriam vendicare, partem parentes, partem amicos. Vocante igitur te patriâ ipſâ ad Rempublicam gubernandam, impium eſſet non parere. quare & iure noſtro conſtitutum eſt, vt ad publicum Magiſtratum nominati fungi eo cogantur. *l.* 2. *§. vlt. D. de decur.* & ſi latuerint, requiruntur, eorumq́ue bona ijs applicantur, qui in loco eorum ad munera vocantur. *l. ſi ad Magiſtratum. Lex omnibus C. de decur. l.* 10. Idem decretum eſt de defenſoribus ciuitatum; *Auth. eo tit. §. interim.* ita vt nulli ſit licentia defenſoris ordinationem declinare, ſed inuicem vniuerſi nobiliores ciuitatum habitatores hoc miniſterium adimpleant; & dum circulus expletur, rurſùs reuertantur ad ſolicitudinem; & ſi quem in eo contingat officio mori, ex circulo propinquus ſubrogetur. *d. nouel. §. & ſic.* 1. *Coguntur nominati etiam bonorum ſpoliatione ad officium.*

Quòd ſi curiales numeroſi fuerint idonei, officio functi ad illud reuocari non debent, niſi alijs ſimiliter functis. *l. quis tam d. l. de decur.* nam neque eos, qui placuerint, grauare iuſti eſt; neque eos qui diſplicuerint tenere prudentis. ſi tamen qui cùm excuſari poſſet, patriæ ſuæ vtilitatibus ceſſerit, vel gloriæ cupiditate pauliſper ius publ. relaxauerit, impoſterum competens priuilegium non amittit. *l. qui publici. C. de his qui ſponte. l.* 10. Qui verò omnia decurionum munera, vel functiones, ſeu honores nullâ imminente neceſſitate, ſed ſuâ ſponte peregit; pro ſua liberalitate pater ciuitatis nominatur: quo homines allecti, non inuiti etiam ineant Magiſtratum. quem vt ambire non debent, ita & ritè electi non præfractè refragari, & ſolitudinem ſuam publicæ ſaluti præferre. *Sunt*, inquit Cic. 3. *de Orat. boni viri, & quoniam ſibi ita videntur beati; tantùm eos admoneamus, vt illud etiamſi foret veriſſimum, tacitum tamen tanquam myſterium teneant, quod negant verſari in Rep. eſſe ſapientis. nam ſi hoc nobis atque optimo cuique perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, quod maximè cupiunt otioſi.* 2. *Sed functi non niſi per circulum ad idem reuocantur.* 3. *Sponte tamen paſſus inuu.atio-nem impoſterum priuilegium non amittit.*

Creatio porrò ex inimicitia facta non nocet, cùm & publicæ vtilitatis interſit creationes fieri æſtimatione verâ, & commodo Reipub. *l. ſi propter C. ſi propter inimicitias creatio facta ſit. l.* 10. vnde per iniuriam nominatus ſumptus litis à nominatore recuperat. *l. obſeruare D. de decur.* 4. *Per iniuriam nominatus excuſatur.*

Quare

5. A maioribus ad minores honores vel extra patriam quis cogendus non eſt.

Quare maioribus honoribus functos ad minores deuocari non oportet. *l. maioribus. C. d. t. ciuil.* Sed neque ad alieni corporis munera quis vocandus eſt, ſed eius patriæ honoribus reſpondere debet, cui eſt attributus. *l. cum te. C. quemad. ciuil. mun. indic.* nec vltra terminos propriæ ciuitatis iubetur exhibere ſui præſentiam, niſi publica neceſſitas exegerit. *l. curial. d. tit. de decur.* vt nec licet duumuiris extollere poteſtatem faſcium extra metas territorij propriæ ciuitatis. *l. d. tit.*

6. Ad decurionatum qui admitti, qui cogi poterant.

Nati ex decurionibus etiam per adoptionem *l. 4. C. de decur.* patrum conditionem ſequebantur, adeoque inuiti curiales fiebant. *l. in filijs 35. & ſeq. l. decur. 3. C. de decur.* nec religionis aut monachatus prætextus excuſabat. *l. quidam. 26. t. de decur.* Libertus ius aureorum annulorum non adeptus, vel natalibus non reſtitutus, nec cogi nec admitti poterat. *l. 1. C. ſi ſeruus vel liber ad decur. aſpir.* Nec maior 55. annis *l. 2. §. final. l. non tantum* tt. *D. eod.* minor autem viginti quinque annis niſi ex cauſa creabatur, vel creatus ſuffragium non ferebat, *l. ſpurij 6. §. t. d. l. tt. l. ad Remp. de muner. & honor.* niſi cepto anno vigeſimo quinto *l. 8. D. de muner.* Externus cogi non poterat olim lege Pompeiâ, nec admitti. quam deſuetudine antiquatam iterum Traianus reſtituit aliquando. ſed ſi nunc ſponte ſuſceperit, ſubterfugere deinde non poteſt. *arg. l. 3. C. de decur.* ſed tamen vt ciues origine, manumiſſione, & allectione, vel adoptione ſinott *l. ciues C. de incol.* ita & in ordinem quis allegitur. *l. general. §. ſpurios, D. eod.* Inopes etiam excuſabantur. nam decurio cenſum habere debebat centum millium nummûm. vt cenſus equitis erat quadringenta millia nummûm. Plin. *in epiſt. 1. ad Romanum.* digniſſimi enim meritis & facultatibus decuriones eligebantur. *l. ad ſubeunda 45. l. eos 12. D. eod.* non infames *d. l. 6. §. qui Iudicij.* artifices tamen & negotiatores facultatibus abundantes quamuis expertes litterarum creari poterant. *d. l. 12. l. expertes. 6. C. eod.*

Quare artifices huiuſmodi, & negotiatores non eſſe infames conſtat. Sed tamen decuriones, ne à debito munere auocentur, nec præfecturam tabellionisue officium exercere. *l. omnes, 50. l. ſi quis decurio 55. l. vniuerſos 15. C. eod.* non vectigalia, nec prædia etiam ciuitatis conducere, procuratoriſue officio fungi poterant, *l. 2. §. 1. D. de adminiſt. rer. ad ciuit. pertinent. l. curiales 21. l. ſi quis procurationem 34. §. 1. de l. ſpurij, 6. §. de curia. D. eod.* quæ & Romæ Hadrianus ſenatoribus interdixerat. Inuiti ad magiſtratum capeſcendum coguntur, & in municipijs præſertim decuriones: de quibus Iuſtin. *Qui nobis*, inquit, *olim conſtituerunt Rempub. hi ex vſu fore rati ſunt, ſi ad imitationem regia vrbis per ſingula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam ſenatoria curia conſtituerent: per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent, atque ordine.*

7. Onera ob quam plerique inuiti.

Inuiti erant, quòd præter perſonalem operam tenerentur ad grauiora onera. vt nominatim ad vectigalia colligenda, & quod eis deërat, de ſuo tenebantur ſarcire. ob quod rure eis habitare prohibitum erat. *l. vnic. C. curial. relic. ciuit. rure habit. mal.* quanquam Anaſtaſius decuriones à recipiendis vectigalibus deinde liberaſſe videtur. nam in qualibet ciuitate exigendis tributis quoſdam præpoſuit, quos vindices vocabant. Niceph. *l. 16. c. 44.*

8. Sine liberis morientes curiam pro quarta hæredem habebant.

(hodiè vbique Principes per quæſtores ſuos tributa curant) quodque ſine prole morientes quartam partem curiæ relinquere tenebantur. *l. 1. & 2. C. quando & quib. quart. pars.* quamobrem multi facultates ſuas inutiliter effundebant. *Nouel. 38.* aliáſue grauabantur.

9. Contrà & priuilegijs donabantur.

Quare & priuilegijs quibuſdam è contrario donabantur; honore in primis ſingulis Magiſtratibus proprio, etiam in municipijs duumuiris, ciuitatum defenſoribus, Iuridicis, decurionibus, &c. Iterum nec ipſi nec eorum filij plebeiorum tormentis ſubiiciebantur; veluti eculeo, vngulis, & fidiculis. *l. diuo. tt. l. decur. 16. C. de quaeſt. l. 2. §. in filye l. fin. D. de decur.*

10. Non ſubiiciebantur tormentis.

niſi publicam pecuniam interuertiſſent. *l. qualibet. 40. C. eod. l. 80. C. Theod. de decur.* aut falſum inſtrumentum fabricaſſent. *l. ſi quis 21. C. de falſis.*

11. Pauperes de publico alebantur.

Quin etiam decuriones ad paupertatem redacti, præſertim propter munificentiam publicam, ex publico iuuabantur. quod & hodiè eorum priuilegium aſſeritur, qui in Hiſpania *Grandes* nominantur.

12. Spurij legitimabantur.

Spurij à patre Curiæ oblati legitimi efficiebantur, vt & ſpuriæ decurionibus nubentes. *l. ſi quis 3. C. de natur. lib. §. fin. inſtit. de nupt.*

13. Litis cauſa extra prouinciam non vocabantur.

Sine ſpeciali iuſſu decuriones nec Romam, aut Conſtantinopolim, vel in aliam prouinciam litis causâ vocari poterant. nec eorum prædia ſine decreto alienari, *Nouel. t 31. l. 1. & vlt. C. de præd. decur. ſine decret.*

14. In proprijs ſynedrijs iudicabantur.

Erant & penes aliquos populos collegia, ſynedria appellata, in quibus cauſæ decidebantur, nec extra illa determinari poterant. *l. fin. D. de decret. ab ord. faciend.* quale fuiſſe videtur Iudæorum in *l. 17. C. de Iudæis.* & hodiè vigente per Orbem vniuerſum mercaturâ, in emporijs habent mercatores pro ſingulis quique nationibus; cum ea auctoritate, & priuilegijs, qualia à Principibus obtinuerint, aut prout cum populis contraxerint.

CAPVT XIV.

De dignitate non imminuenda.

1. Ideò non viles aſſumendi.

NE Magiſtratuum dignitas vileſcat ſi indigni ſint, qui ad eos aſcendunt; prohibitum eſt ne ij aſſumantur, qui ſordidis quæſtibus, miniſterijs, artificijs adſcripti ſunt, aut ſint ex vltimis mercatoribus. *l. nequis C. de dignit. l. 12.* Rectè lex vltimos mercatores notat, id eſt, infimos, & qui tabernam

nam tantùm exercent, viles merces, in eadem

2. An vilis mercator.

tantùm vrbe emendo minoris, pluriſque vendendo, vexantes. Cæterum qui *per mare per terras currit mercator ad Indos*, qui ex Ægypto, Polonia, Pruſſia frumentum, ex Arabia aromata & medicinas, ex Perſide, Aſia, Africa, Moſcouia, America ea deportat, quibus domi Reſp. caret, & periculo ſuo Reip. indigentiam ſubleuat, naturæ & climatis defectum ſupplet; næ ille bonus ciuis eſt: non nigrâ notâ, ſed laude dignus. vnde per Italiam non Nobiles, non Principes eiuſmodi mercaturâ infamantur; non Rex Luſitaniæ, aliíve. quanquam apud Liuium *l. 31. in fin.* quæſtus omnis patribus indecorus viſus; cùm Q. Claudius Tribun. Pleb. legem promulgaſſet; ne ſenator nauem ampliorem haberet, quàm 300. amphorarum, quæ fructibus domum vehendis ſuffectura videbatur.

3. Inuicem ſe honorent.

Ad conſeruandum honorem Magiſtratibus etiam illud pertinet, vt ſe inuicem pro debito honorent. vnde Hieronymus *c. 7. d. 95. Epiſcopi ſacerdotes ſe eſſe nouerint, non dominos; honorent clericos, quaſi clericos; vt & ipſis à clericis quaſi Epiſcopis honor deferatur.* Scitum eſt illud Oratoris Domitij; *Cur ego te*, inquit, *habeam vt Principem, cùm tu me non habeas vt ſenatorem?* & infrà; *peſſima conſuetudinis in quibuſdam Eccleſiis tacere presbyteros, & præſentibus Epiſcopis non loqui, quaſi aut inuideant, aut non dignentur audire.* vnde & *c. 9. & 10. ibidem ex Conc. Carth. Epiſcopus ſedens ſtare presbyterum non patiatur: in Eccleſia, & in conceſſu presbyterorum ſublimior ſedeat, intra domum verò collegam ſe presbyterorum eſſe cognoſcat.* facit & *c. ecce ego, & alia ibid.* vnde lex *in ſacris. C. de prap. in ſac. ſcrin.* inquit, *ſcriniis noſtris militantes in prouinciis ordinarij, vel ſpectabilis Iudicis ſalutatione non arceantur, & inuiti in conceſſum accipiantur. ſcituris vel principe, vel corniculario, vel capitibus officij ternas libras auri ex ſuis facultatibus eruendas, ſi conſiſtorium noſtrum ſæpè ingredientibus ſecretarij Iudicum non patuerit ingreſſus, aut reuerentia non fuerit in ſalutatione delata, aut ſedendi cum Iudice ſocietas denegata.* Ex cuius legis cauſa Prouinciarum Prælatis & Magnatibus qui Principum conſiliarij ſunt, in conſeſſu Conciliorum Principis locus dandus eſt. vt in Parlamento etiam Pariſ. & alibi fit.

4. Seruato dignitatum ordine & gradu.

Facit eodem & titulus *vt dignitatis ordo ſeruetur. C. l. 12.* neque Magiſtratum ſuum quis imminuat, neque ſupra competentem gradum efferat. ſi quis indebitum ſibi locum vſurpauerit, nullâ ſe ignorantiâ defendat, ſitque planè ſacrilegij reus; qui diuina præcepta neglexerit. *l. ſi quis. C. vt dignit. ord.* Primùm ergo inter gradu impares ordo ſeruatur dignitatum, inter pares temporis prærogatiua. *l. antiquitus. C. de conſul. l. 12.* ſaluo gradu, ſemper honore inuicem præueniant; ſemper omni modo abſit maledicentia, neque Magiſtratus ſe inuicem calumnientur, aut detrahant. *Videte*, inquit D. Paul. *ne dum inuicem mordetis, ab inuicem conſumamini. Galat. 5.*

5. Quare & de anteceſſoribus dignè loquantur.

Quare & anteceſſores verbis & factis colant. Vitellius omnes, qui præmia pro cæde Galbæ oblatis libellis petierant, conquiri, & interfici iuſſit. *Non*, inquit, Tac. *l. 17. honore Galbæ, ſed tradito Principibus more, munimentum ad præſens, impoſterum vltionem.* Dauid parricidas Saulis, & Isboſeth percuti iuſſit. *Reg. lib. 2. c. 4. vltor eſt quiſquis ſucceſſit.* Tacit. 17. Darius inter vltima verba, quæ Alexandro referri iuſſit, monuit cauſam proditorum & parricidarum ſuorum regibus cunctis communem magis, quàm Darij propriam eſſe. *quam negligere illi & indecorum eſſet, & periculoſum.* Iuſtin. *l. 11.* Curt. *l. 5.*

6. Vnus plurium officia non occupet.

Quin & illud ad dignitatem Magiſtratuum imminuendam pertinet, cùm ſingula ſingulos viros exigant, ſi vni occupent officia plurimorum, vnde tam ſæpè quàm ſanctè Canones vetuerunt, ne quis in pluribus Eccleſijs conſcribatur, ne quis pluribus militijs, dignitatibus, officijs imponatur, ne quis binis, trinis, pluribúſve mereatur cingulis, non coniunctis ex priſca conſuetudine: & nemini facultas pateat eodem tempore pluſquam vnius ordinis nomen affectare: & qui ſupplicandum de te vetita Principi exiſtimauerint, pœnæ decem librarum auri pro temeritate quamuis infructuoſa plectantur. *l. his quidem. C. qui milit. lib. 12. l. quiſquis de cohortal. C. l. 12. l. hac parte, C. de proxim. crim. C. l. 12.*

CAPVT XV.

De Miniſtris.

1. Cum delectu aſſumendi.

IVdicem ſine miniſtris eſſe & dignitas & negotia non permittunt. quoſdam autem eorum à Principe vel inferiore Magiſtratu accipit, quoſdam ſibi aſſumit. illos obſeruare debet, ne quid ſupra officium attentent, ne quid in eo negligant. hos magno delectu aſſciſcere, ne per eos dignitatem ſuam minuat, ne noxiam ſibi eligat. *Domeſticorum enim*, inquit Cicero, *non modò facta, ſed dicta etiam omnia præſtanda nobis ſunt.* Quare Agricolam rectè laudat Tacitus; *A ſe*, inquit, *ſuiſq; orſus, primùm domum ſuam coërcuit, quod plerîſque haud minus arduum eſt, quàm prouinciam regere.*

2. Quia eorum facta Iudices præſtant.

Aſſiduè in hiſtorijs legimus etiam magnos Principes, etiam magnos viros ea incommoda paſſos. *Iam afferebant*, inquit Tacitus *l. 17. cuncta venalia præpotentes liberti, ſeruorum manus ſubitis auida, & tamquam apud ſenem feſtinantes:* Itemque; *eadem quoque noua aula mala æquè grauia, non æquè excuſata:* &c. Iterum *l. 18. nondum quartus à victoria menſis, & libertus Vitellij Aſiaticus Parcletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat.*

Igitur domeſticos quidem nullos aſſciſcat improbos; ne ipſi ignominiam parent. ſolent enim vitia miniſtrorum etiam heris affingi. nec enim creduntur probi famulitio improbo delectari. Deinde domeſticos coërceat ne ſe of-

ficijs

ficijs aliorum ingerant, ſed domeſticæ ſolicitudini ſibi demandatæ inuigilent. *Domeſticus,* inquit *l. 4. C. de aſſeſſ. Iudicu à publicis actibus arceatur.* Agricolam laudat Tacit. *in eius vita, quod nihil per libertos aut ſeruos publicæ rei.* quare & Honorius aſſeſſores & cancellarios quaſi domeſticos Iudicibus vetuit in prouincias ducere, ſed ex officijs eligi iuſſit. *l. nullus 1. C. de aſſeſſ.*

Quin & Iuſtin. *in Auth. vt Iud. ſine ſuff. in formula iuriſiurandi* in hæc verba Iudicem adigit; *Sed etiam mihi aſſidentem ſemper talem ſtudebo aſſumere, & circa me omnes, vt non ego purus quidem ſim; qui verò circa me ſunt furentur, & delinquant: ſi quis autem inueniatur circa me talis, quod ſit ab eo, me ſanare, & eum expellere.*

3. Et quidem grauiùs punire delinquentes domeſticos, quàm extraneos Iudicem oportet. *grauior* enim *pœna,* inquit *l. conducto C. de conduct. l. 12. conſtituenda eſt in hos qui noſtri iuris ſunt, & noſtra debent cuſtodire mandata.* quapropter

4. piè Conc. Cabilun. ſub Carolo *cap. 21.* de Iudicibus ait, *miniſtros, quos vicarios & centenarios vocant, iuſtos habere debent. ne fortè eorum auaritiâ, aut rapacitate populus grauetur. Ad peccatum Regis quippè pertinet, quando Iudicibus, miniſtriſq́; iniquis miniſterium ſuum complendum committit.* Pariſienſe ſub Lud. & Lot. 2. *c. 3.* quare & Senatus cenſuit, vt ſi quid vxores eorum qui ad officia proficiſcuntur deliquerint, ab ipſis ratio & vindicta exigatur.

5. *An conſultum vxores ſecum ducere.* Vnde Vlpianus *l. 4. D. de Off. procon.* proficiſci Iudicem meliùs eſſe ſine vxore; cum vxore tamen poſſe. tametſi Auguſtus non habentibus vxorem, cum reliqua ſupellectile, quâ miſſos Iudices inſtruebat, concubinas dederit. ſed harum minor auctoritas, vxorum plerumque nimia. vt apud Tacitum *lib. 3.* rectè Cecinna cenſuerit, nequem Magiſtratuum, cui prouincia obueniſſet, vxor comitaretur. ineſſe aiebat comitatui mulierum, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur; non imbecillem tantùm & imparem laboribus ſexum, ſed ſi licentia adſit, ſæuum, ambitioſum, poteſtatis auidum. & inter cætera obiiciebat, numquam repetundarum fuiſſe aliquem accuſatum, quin plura vxoribus obiecta fuerint.

6. *Cura in Officiales.* Quare & iterum Iuſtinianus *in Auth. de mandatis Princ. præcipuè verò,* inquit, *officiales tuos retinebis, non permittens eis ſubiectos noſtros impellere, neque vt illi officiales videantur quidem ſubiecti tibi, pro veritate autem tua præſint voluntati.*

7. *Et animaduerſio.* Numquã infrequens fuit à Iudicum officialibus multa indigna poſtulari. *l. præter. l. curialibus C. de Inc. Aduoc. l. 12.* ſed iterum atq; iterum monet Iuſtin. *d. l. præter.* vt prouinciales cuncti Iudices tueantur, nec iniurias inultas tranſire

8. permittant; & vt nihil apparitoribus vniuerſorum Iudicum liceat, quod ad prædam prouincialium pertinet. vnde & rurſus Iuſtinian. *d. Auth. de mandat. Princip. Feſtinabis etiam conſiliarium, & quicumque fuerit circa te aſſumere, virum optimum, & purum vndique, & contentum ijs quæ à fiſco dantur.*

Et ſeuerè Gratianus ducem non ſolùm quòd ipſe, ſed & domeſticus, manipularis, & miniſter per iniuriam extorſiſſet; in quadruplum exſoluere iuſſit. *l. 1. C. ad l. Iul. repet.* 9. Verè, cùm ita agitur, *inimici hominis domeſtici eius.* quin homo ipſe ſuimetipſius, qui ſciens volens ſerpentem in ſinu ſouet; qui venena ſpirantem non excutit, ſed alienorum debitorum pœnas mauult luere. Poſt concuſſiones

Lingua mala pars peſſima ſerui.

10. *Sint miniſtri fideles & ſecreti.* Si infidelis ſit, arcana non celet, ſi quæ fortuitò dicuntur, foris eliminet, ſi ſermones adiaphoros alijs cincinnis veſtiat, alijs coloribus pingat.

11. *Arcana cum ijs non communicentur.* Quapropter cuius fidem quis non habet exploratiſſimam, cum eo arcana ſua communicare nullatenus debet. & quod in genere de amico docemur, vt ſemper cogitemus reddi poſſe inimicum; ita maximè de domeſticis ſtatuat Iudex, vt, quòd ſequitur, ne cum quopiam nimium ſit familiaris, ita vitium in domeſtico vitet maximè,

Nulli te facias nimis ſodalem:
Gaudebis minus; at minus dolebis.

Rara felicitas cui intra domeſticos parietes non aliquando verbum excidat, quod in foro à præcone proclamari nolit: à quo non aliquando dicatur aliquid, fiat, geratur, quod non in calumniam trahi poſſit, ſi alio verborum ſono, & ſenſu recitetur; ſi alijs circumſtantijs donetur; ſi coloribus non natiuis pingatur.

12. *Solicitudo maxima circa aſſeſſorem, ſcribam, &c.* Meritò ergo ſummus delectus adhibendus eſt in ijs aſciſcendis, quibus Iudex vti velit. non eques quamuis bonus indomitum ſumit equum; non inſtitor quamuis prudens inexpertum nauclerum; non Rex quamuis bellicoſus ducem exercitus effæminatum: non ergo Iudex quamuis bonus ſubminiſtris vtetur, qui malitiâ, qui negligentiâ, qui culpâ non vacent. alioquin, vt optimè dixit peſſimus Diocletia-

13. nus, *bonus, aptus venditur Imperator.* Maximè autem ſolicitum eſſe oportet Iudicem circa aſſeſſorem, conciliarium: vt diſertè is in mandatis Principum ſolet exprimi: graphæum, ſecretarium, & quicumque actis arcaníve adhibentur. veniunt enim in partem Iudiciorum, & rerum agendarum. quamuis enim Iudices per ſe, non per aſſeſſores libellis ſubſcribant, *l. 2. de aſſeſſ.* & cauſas criminales definire ipſi teneantur; *l. 1. de off. eius cui mandatu.* ſanxit tamen Diocletianus, vt Præſides ciuilia negotia poſſent, non tenerentur, cognoſcere. *leg. 2. de pedaneis Iudic.* Igitur eos in quorum humeros Iudices partem curæ ſuæ non tantùm, ſed & famæ, atque animæ reclinabunt; tales exigant apud quos confidenter hæc deponi poſſe credant.

14. Eoque hodiè maior cura eſſe debet circa eos qui ſunt ab actis, ſecretis, graphæos, ſcribas, notarios, actuariorum adiutores, ſubadiuuas, exceptores; præſertim quòd hodiè tanta fides eorum ſcriptis tribuatur, vt teſtibus non interrogatis plenè probent, quanta non olim. Bald. & Iaſ. *in l. prætor. in*

princip. D. de edendo. & apertè à Iuſtin. *in Nouel.73. ſine Auth. de Inſtr. caut. §. ſi verò nullus.* declaratur. vult enim teſtes inſtrumentis forenſibus ſubſcriptos, de illorum veritate interrogari; & ſi mortui fuerint ſcripturam fide carere.

15. Liberaliter habendi.

Aſſumptos autem huiuſmodi aſſeſſores & actuarios Iudices amicè & liberaliter habeant. optimè iterum Diocletianus *l.1. de aſſeſſ. Studiorum labor meretur, vt hi qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conſiliorum participes cupiunt, ſpe præmiorum, atque honorificentiâ ſuâ prouocent eos, quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam; non metu terribili, & neceßitate incongruâ libertati.*

Quare ad modum Iudicum Peſſenninus Niger ſalaria ex publico aſſeſſoribus conſtituit; ne etiam eos grauaret, quibus aſſidebant. dicens Iudicem nec dare debere, nec accipere. ita Spartianus. quod & Alexander ſtatuit. quamuis diceret eos ad Magiſtratum promouendos eſſe, qui ſine aſſeſſore poſſent adminiſtrare. idemque Peſſenninus conſtituit, Seuerus alijque ſeruarunt: vt quibus in prouincijs aliqui aſſediſſent, poſteà adminiſtrarent, atque præeſſent.

16. Qui & vni tantùm aſſideant.

Ex his etiam cauſis non eſt conceſſum cuipiam duobus Magiſtratibus aſſidere, & vtriuſque iudicij curam peragere, neque enim facilè credendum eſt duabus neceſſarijs rebus vnum ſufficere. *l.14. de aſſeſſor.* ſed neque licitum eſt aduocationem & patrocinium præſtare, in eademque cauſa deinde aſſidere. *ne affectionis ſua,* inquit eadem lex, *vel aduocationis memor incorrupti Iudicis non poſſit nomen perferre.* vnde & Mandatis cauebatur, vt Præſides attenderent, ne patroni in cauſa cui *patrocinium præſtiterant, teſtimonium dicerent. l. fin. D. de teſt.*

17. Ac in pluribus comparantur Iudicibus ipſis.

Iterum ad modum Iudicum ad 50. dies poſt depoſitam adminiſtrationem remanebant in prouincia. *l.3. D. de aſſeſſ.* nec qui ſemel aſſederant, per ambitionem ad eandem functionem redibant. *l.4.* ex prouincia ortus in eadem non aſſidebat. *d.l.3.* ea diuiſa ex altera ortus, in altera aſſidebat. *ead. l.* peculium caſtrenſe habetur, quod conſilijs adminiſtratores iuuando licitis, honeſtiſque lucris acquiſiuerint. *l. 7. eod.*

18. In apparitoribus olim admodum numeroſis non datur tantus delectus.

Enim verò difficile eſt æquè ſcrupuloſam adhibere cautionem in aſſumptione apparitorum, cohortalium, ſimiliumque officialium, quorum numeroſus erat exercitus. nam Comes Orientis 600. habuit apparitores. *l.1. C. de apparit. Comit. Orient. lib.12.* Officium Præfecti prætorio Africæ fuit virorum 398. *l.1. §. in officio C. de off. P. P. Afric.* aliorum numerus amplior. & apparitores hi dicebantur, *l.2. C. de com. ſac. lar. l.1. C de filijs Official. qui in bello mort.* beneficiarij etiam dicebantur. ſic omnes, inquit Vegetius *lib. 2. c.7. conſecuti aliquod munus in officio Prafectorum, beneficiarij, vel ordinarij vocantur.* quo modo feuda beneficia, & vaſſalli beneficiarij appellantur.

CAPVT XVI.

De fide obſeruanda.

NIl magis eorum lumen obſcurat, dignitatemque imminuit quos Deus & fortuna altiùs euexit, quàm fidei neglectus, adeoque eius obſeruantem eò quemque magis eſſe conuenit, quò ſublimiùs eſt collocatus. vinculum eſt humanæ ſocietatis, cui ſeruandæ poteſtates omnes ſunt inſtitutæ. quare Franciſcus I. cùm Carolum V. in regno & poteſtate haberet, à quibuſdam Marchiauellici ſeminis conſiliarijs monitus, vt occaſione vteretur, reſpondiſſe fertur; Si fides toto orbe terrarum exularet, eam tamen Regibus ſeruandam eſſe, qui eâ ſolâ, nullo autem metu conſtringi poſſint. Sanctè; ſi tamen verè. nam diſcrepant aliorum temporum actiones, & monitum illuſtris fœminæ ab adamante elicitum, ac veredaria Caroli fuga. 1. Fidei obſeruantia eo maior ſit, quo quiſque maior.

Vladiſlaus ſanè Pannoniæ Rex prætextu piæ cauſæ, & Chriſtianiſmi propagandi; fidem per Chriſtum Turcæ iuratam fregiſſe dicitur; & Turcam ante conflictum iuſſiſſe tabulas recitari, quibus hunc ipſe epilogum coram exercitu addiderit: *Hac ſunt, Ieſu Chriſte, fœdera qua Chriſtiani tui mecum percuſſere, per nomen tuum ſanctè iurarunt, datamq́; ſub nomine tuo fidem violarunt, perfidè Deum ſuum abnegarunt: nunc Chriſte, ſi Deus es, vt aiunt, & nos hallucinamur, tuas meaſq́; iniurias, te quaſo, vlciſcere: his qui nomen tuum ſanctum nondum agnouere, violata fidei pœnas oſtende.* Cenſuerunt viri docti & pij non aliter quàm ipſi barbari, etiam illis datam fidem ſeruandam fuiſſe, & ob violationem Vladiſlaum exercitu, regno, vitâ à Chriſto mulctatum. 2. Pœnæ violatæ.

E contrario animaduerſum eſt, Germanos fidei tenaciſſimos tot ſæculis Imperium tenuiſſe, Germaniæ regem nullum inter multa & grauiſſima bella à ſuis deſertum, in acie cæſum, aut ab exteris in captiuitatem ductum; & ab annis octingentis ſex tantum à Germana ſinceritate degeneres à ſuis in ordinem redactos, Carolum Craſſum, Ataulphum, Venceſlaum, Henricum III. Ottonem IV. Fredericum II. Non eadem fides Orientalibus ſtetit. ſed Imperatorum 86. fuſus ſanguis: & alibi nec reges populo, nec populus regibus eandem fidem præſtiterunt; perière plures non ſiccâ morte. 3. Præmia ſeruatæ fidei.

Priſci Romani tum exteris tum inuicem datæ fidei obſeruantiſſimi fuere. vt & Vitellius Fabio Sabino quærenti quòd pacta turbarentur, corruptis licet temporibus, non aliud auſus fuerit reſpondere, quàm *nimio militis ardori modeſtiam ſuam eſſe imparem.* Tac. l.19. Sanè Hanno Carthaginenſis cùm fiduciâ fidei Romanæ ad colloquium veniſſet, & tribunus fortè militum ei dixiſſet, poſſe meritò ei euenire, quod à Carthaginenſibus Cornelio accidiſſet, vterque conſul tribuno tacere iuſſo, 4. Romani tenaciſſimi.

iuſſo, *Iſto te*, inquit, *metu, Hanno, fides ciuitatis noſtra liberat.* Valerius *l.9. c.6.* Acceperat ea ciuitas ab incunabulis ſuis à Numa Pompilio eum morem, *vt fides, ac iuramentum propulſo legum ac pœnarum metu ciuitatem regerent.* Liu. *l.1.* neque alioquin Claudius in deditione Mithridatis dubitaſſet, *accipere captiuum pacto ſalutis, an repetere armis rectiùs foret, niſi obſeruanda eſſe pacta putauiſſet. Quid enim*, inquit Iuriſconſultus, *in l.1. D. de pact. tam congruum humanæ fidei, quàm pacta ſeruare?*

CAPVT XVII.

De diſſimulatione.

1. Oportuna & neceſſaria ſæpè.

FIdem ſimulatio mendaciumque oppugnat. Candorem & veracitatem in viris magnis eſſe, mendacium & dolum malum abeſſe, quàm deceat, alibi diximus: Diſſimulationem tamen oportunam nemo poteſt improbare, ſed & ſæpè neceſſariam eſſe fateri oportet. Saul initio regni, cùm filij Belial eum deſpicerent, neque pro more munera adferrent, *diſſimulabat ſe audire.* 1. *Reg.* 10. *in fin.* prudenter ſanè, in regno nouo, & electione ipſius noua. *Cùm populum perſuaderi poſſe diffidimus, cogi fas eſſe non arbitramur.* Cic. *lib.* 1. *ep.* 9. Populo quidem ineſt malignum quiddam & querulum in imperantes, cui ſi quando Principes nonnihil ceſſerint, meliora ab eo obtinebunt. Senatus poſt mortem Romuli offerendum populo ratus, quod amiſſurus erat, electionem noui regis detulit, & populus ad iudicium ſenatus remiſit. *Eſt non modò liberale paulùlum nonnunquam de ſuo iure decedere, ſed interdum etiam fructuoſum.* Cic. 2. *off.* Eo genere Belgæ de Principibus benè mereri ſoliti. nec vlla gens eſt, quæ in vicem tot priuilegijs ſit donata, ſæpè & ſeditiones ne erumperent, priuilegijs conceſſis impeditæ: ſæpè quæ eruperant ſedatæ ſunt. Idemque obtinet quàm maximè apud eas gentes, quæ nec integram libertatem, nec ſeruitutem ferre poſſunt.

2. Aliquantum de iure decedere fructuoſum aliquando pacando populo.

ſæpè in ſenatu Romano diſputatum de plebe, imperio, an verbis lenibus compeſcenda. Appius aliſve ſuperbo ingenio, imperio conſulari rem agendam cenſebant: vno aut altero arrepto quieturos alios: Seruilius alijque lenibus remedijs aptiores, *concitatos animos flecti quàm frangi putabant cùm tutius tum facilius eſſe. certatumque haud incruento prælio foret; ni Quintius Conſul alter conſularibus negotio dato, vt collegam vi, ſi aliter non poſſent, de foro abducerent, ipſe nunc plebem ſæuientem precibus leniſſet, nunc oraſſet tribunos, vt concilium dimitterent, darent iræ ſpatium.* Liu. *lib.* 2. & iterum *lib.* 3. *atrox certamen aderat, ni Fabius conſilio neutri parti acerbo rem expediſſet.*

3. Inſidiæ ciuium ſæpè diſſimulandæ.

Quin imò in inſidijs & coniurationibus diſſimulandis, ſumma prudentia eſt, ſi eo vſque populus aut miles deuenerit *ſolum ſæpè inſidiarum remedium eſt ſi non intelligantur.* Tacitus *Annal. l.* 14. niſi diſſimulaueris, adigis vt attentent qui coniurarunt. *Profeſſa perdunt odia vindictæ locum.* Seneca in *Medea*, *periculum eſt oſtendere ciuitati, quanto plures mali ſunt.* Sen. *de Clem. cap.* 14. *ſecuritati conſulendum antequam vindictæ.* Condemnati Lucius Vectius, & Tarquinius, quòd Cæſarem & Craſſum Catilinariæ coniurationis reos nominaſſent, ne populus eorum auctoritate moueretur; lætabatur Cicero coniuratione detectâ; anxius autem erat, & dubitans in maximo ſcelere tantis ciuibus deprehenſis. Senatus Carthaginenſis à præcipuo ciue ad filiæ nuptias inuitandus, & epoto veneno tollendus, legem ſanxit quâ numerum conuiuarum ſumptuſque reſtrinxerit. *Scelus*, inquit Iuſtin. *lib.* 21. *declinatum, non vindicatum eſt. ne in viro tam potenti plus negotij faceret res cognita quàm cogitata.*

Non minori ratione diſſimulandum eſt Principi, ſi quid à vicinis Principibus quod minùs velit, fiat. non oportet eum intermittere ſolita officia, congratulationes, legationes, honores qui legatis deferantur, & munera. 4. Et exterorũ iniuriæ.

Præſertim ſi vires non ſint pares. *Turpe eſt enim, ſi qua Reſpub. vt acceptam iniuriam vindicet, ipſa in maiorem quàm alije paret, calamitatem incidat, aut ſe det præcipitem.* Thucydides. Sabini raptis filiabus furioſi, incompoſiti præcipitant ſe in bellum: *fit obuiam cum exercitu Romulus, leuique certamine docet vanam ſine viribus iram eſſe.* Liu. *lib.* 1. *Sapiens numquam potentium iras prouocat, imò declinat, non aliter quàm in nauigando procellam.* Senec. *Non litiges cum homine potente, ne fortè incidas in manus illius. Eccl. c.*8. Soli Tuſculani vera arma veraſque vires quibus ab ira Romanorum ſua tutarentur inuenerunt, pace ſcilicet conſtanti vim Romanam arcuerunt, quam armis non poterant. Liu. *lib* 6. nam Camillus Conſul, cùm infeſto exercitu aduerſus eos tenderet, nihil ſe mouerunt, non portas, non templa, non fores, non tabernas clauſerunt; frequentabant fora, plateas, negocia, nihil ſolitum intermittebant, nihil inſolitum aërem auréſve percutiebat, vt vrbem ingrediens nihil hoſtile Camillus obuium haberet, nihil quod iram prouocaret, nihil in quod iure ſæuiret. Quod exemplum perbellè nuper imitati ſunt Bruxellenſes: eoque offenſi per ſiniſtros rumores, ac nuncios Principis iram placauerunt; Decretumque abſolutorium retulerunt.

Id quod in bello maximè obtinet, vt res aduerſæ etiam vultu tegendæ ſint. *Duces enim rebus afflictis hilaritatem de induſtria ſimulant, & aduerſas res adumbratâ lætitiâ abſcondunt, ne militum animi, ſi fractam Ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur.* Senec. Quare & qui declinat conflictum, curat vt ſui neſciant ideò recedere, ne deſperent, aut dilabantur, ſed credant fieri id ob artem, & inſidias collocandas; ſed & ne hoſtes ſentiant, & irruant. Cùm Darius plenis campis innumerum exercitum Alexandro obiiceret, *multos haud aliàs tam* 5. Res aduerſæ nec vultu prodendæ.

alacrem viderant Regem, & vultu eius interrito certam ſpem victoriæ augurabantur. Curt. *lib.*4.

6. Aduerſi rumores ſupprimendi vel eleuandi.

At verò vt Duces oportet in rebus anxijs ſpem vultu ſimulare, diſſimulare metum, aduerſas clades, ac nuntia; ita & ſatagere, ne rumoribus populus miléſve terreatur. capite ſanxit, ne aduerſam cladem quis ex ea ſuperſtes militi denuntiaret Alexander *apud Curt. lib.*7. Eumenes vltrò ipſe indicauit *apud Iuſtinum lib.* 14. ne fama aut rem in maius extolleret, aut militum animos rerum nouitate terreret. Vercingetorix *apud Caſ. de bel. Gal. lib.* 7. amiſſo Auarico tantum incommodum verbis & vultu minuit, neque in occultum ſe abdidit, aut conſpectum multitudinis fugit, pluſque animo prouidere & præſentire exiſtimabatur, quòd re integrâ, primò incendendum Auaricum, pòſt deſerendum cenſuerat. In contrarium Terentius Varro Conſul apud legatos Capuanos *auxit rerum ſuarum ſuiq́, contemptum, nimis detegendo cladem ab Annibale acceptam, nudandoq́,*. Liu. *lib.*23. & Furius Philus apud Romanos furioſi ferè inſtar diſſerebat, *ne quidquam eos conſultare, perditam ſpem fauere, deſperatam comploratamq́, eſſe Rempubl.* Liu. *lib.*22. Huiuſmodi ſermones, & de rebus aduerſis rumores omninò cohibendi ſunt. *Quæ ciuitates*, inquit Cæſar, *lib.*6. *commodius Remp. adminiſtrare exiſtimantur, habent legibus ſancitum, ſi quis quid de Republ. à finitimis rumore aut famâ acceperit, vti ad Magiſtratum deferat, néve cum alio communicet, quod ſæpè homines temerarios atque imperitos falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de ſummis rebus conſilium capere cognitum eſt. magiſtratus quæ viſa ſunt occultat, quæq́, ex vſu iudicauerit multitudini prodit.* Sed iterum hæc ita

7. Non ſpreto tamen periculo.

agere oportet, vt Alexandrum *diſſimulato magis quàm ſpreto periculo*, Curt. *lib.*4. & illum, vt nihil timendi, ita nihil contemnendi authorem, *apud Liu. l.*6. non vt Vitellium, *fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultantem ſtultâ diſſimulatione remedia potiùs malorum, quàm mala differentem.* Tac. *hiſt. lib.* 3.

8. Qui legant & legantur maximè ſimulant, & diſſimulant.

Inſuper vt pleræque hodiè legationes aliud agunt, aliud intendunt; ita qui legant, primùm eos, *per quos fallere olim cogitant, fallunt.* Senec. ſed & qui legatos excipiunt, verbis aliò ducunt, quàm quò mente pergunt. Ventidius *exploratorem quemdam vt falleret, quæ maximè fieri cupiebat, ea vereri ſe ne acciderent; quæ timebat, ea vt euenirent optare ſe ſimulabat.* Front. *lib.* 1. *ſtratag. nulla ſunt meliora conſilia, quàm quæ ignorauerit aduerſarius antequam fierent.* Veget. *lib.* 3. Ideoque *fieri quid debeas cum multis tracta*, inquit idem *eod. quid facturus ſis cum paucißimis, vel potiùs ipſe tecum.* ſed & deliberata exequi conſcijs pauciſſimis oportet. *nemo omnium quò iretur ſciebat*, Liu. *lib.*27. *ſeptem tantùm conſcij fuere huius coniurationis, qui ex continenti, ne dato in pœnitentiam ſpatio res per quemquam narraretur. &c.* Iuſt. *lib.*1.

CAPVT XVIII.

De Legatis.

Fidei obſeruantia maximè elucet in Legatis, qui eo ipſo quo legantur, fide publicâ à iure gentium muniuntur: eoque ſunt inuiolabiles. *Rarum*, inquit Tac. *lib.* 1. *etiam inter hoſtes, vt Legatus Pop. Rom. Romanis in caſtris ſanguine ſuo altaria Deûm commaculauiſſet.* vt iuſtiſſimè ſimul & ſeueriſſimè Dauid vltus ſit iniuriam Legatis ſuis ab Anon illatam, 2. *Reg. c.*20. qui dimidiam barbæ eorum raſit, & præſcidit veſtes eorum medias, vſque ad nates, & dimiſit eos, ſuſpicatus ad explorandum regnum veniſſe, prætextu condolendi lugenti mortem patris. Rectiùs Romani cùm Tarquinij regis Legati rebellionem ſuſcitare in vrbe tentaſſent, *Quanquam*, inquit Liuius *lib.*2. *viſi fuerint commiſiſſe, vt hoſtium loco eſſent; ius tamen gentium valuit.* vt ne quidem delinquentes, etiam maieſtatem Regis aut Populi ad quem mittantur offendentes, ab eo puniantur. Id quidem pro animi generoſitate: ſed ſi iuris gentium rigor attendatur, nullum ancile protegere poteſt Legatum, in ipſum ad quem legatur molientem; multò minùs, ſi quid re ipsâ attentarit. Sed id in vſu fuit Romanis, vt qui ingrati eſſent, vel quorum legatio diſpliceret, mox Vrbe, paucos infrà dies Italiâ, dein Imperio excedere iuberent, & comites darent.

1. Ex fide publica inuiolabiles.

2. An etiam delinquentes.

Sanè Legatorum ſecuritas, iure gentium ſancta, & ciuili laudata eſt, *l. vlt. D. De legationibus.* etiam exardeſcente interim fortè bello, *l.*7. *D. de vi publica.* quod eorum libertatem non minuit, *dict. l. vlt. l. ſanctum, D. de rerum diuiſ.* vt nec repreſaliæ in eos licitè concedantur, eaque ſecuritas obtinet, quamuis nullâ partium conuentione, pacta ſit; nata, vt diximus, ex iure gentium. adeoque ſemper vt adeundi ita & redeundi libertatem includit, *l.*3. *C. de nauicularijs. lib.*11. quam malè Bellus etiam ſaluis conductibus denegat, *l. de ſalu. conduct.*

3. Etiam comites.

Securitas Legatorum etiam comites complectitur. Gentil. *de legat. l.*2. *c.*15. & æqualis quidem, quando ſocij ſunt, vel miniſtri à mittente Legato additi. Cæterum ab ipſo aſſumpti, non mox mittentis priuilegio tuti ſunt, ſi quid grauiùs accidat; forum tamen & priuilegia cum Legato ſortiuntur. vnde & comites Legatorum Reip. causâ abeſſe cenſentur, atque à muneribus vacant. *l. abeſſe. D. Ex quibus cauſ. maior. l.*12. *D. de vacat. & excuſat.* immunitatem à vectigalibus habent, pro ijs rebus, quas legationi conuenientes deportant.

4. Non pulſandi non tantum, ſed nullâ iniuriâ afficiendi.

De non pulſandis Legatis mentionem facit dicta *l. vlt.* ſed quælibet iniuria continetur, ſeu facti; vt barba Legatis Dauid ſemiraſa à rege Ammonitarum. quam ille gente ad internetionem deletâ, vltum iuit: ſeu verborum contumelia; vt Corinthijs & Mithridati bellum Romani intulerunt, quod eorum Le-

gati ſuperbiùs eſſent appellati. Alia habet Gothofred. *d.l.vlt.*

5. *An apud omnes an eos, tantùm ad quos mittuntur?*

Porrò Legatum ijs eſſe inuiolabilem ad quos mittitur, liquidum eſt: an etiam alijs, non item, eorum enim reſpectu priuatus cenſetur. eoq́ue minùs Legatorum ius læditur ſi ad hoſtem mittatur. & vetera ſunt apud Romanos alioſq́ue exempla eiuſmodi Legatorum interceptorum. & ſub Carol. V. Legati Franciſci I. cum pernicioſis Chriſtiano orbi mandatis ad Turcam, Caroli communemq́ue omnium hoſtem, miſſi interempti ſunt. ſuper qua re Galli altùm exclamarunt quaſi gentium iure læſo, ſed perperam. An aliquid ex inducijs tunc inter Carolum & Franciſcum pactis per id læſum ſit, & an vterque læſerit, Carolus eâ cæde iuſsâ aut non vindicatâ, vel deditis percuſſoribus: Franciſcus eâ legatione, quæ mandata inducijs aduerſaria contineret, ſeu aliàs;

Hiſtorici certant & adhuc ſub Iudice lis eſt.

Tutiùs ergo faciunt Legati extra mittentium eorumq́ue ad quos mittuntur, territoria iter facturi, ſi ſaluum conductum ac tranſitum innoxium obtinuerint. Generoſiùs etiam fecerint Principes qui Legatos ſine cæde reiecerint, vel tranſitu prohibuerint. maximè ſi ad Principem non hoſtilem proficiſcantur, ſine noxa generosè dimittuntur, quos nil hoſtile molientes ius belli vindictæ nulli ſubiecit: & quamquam nec ius Legatorum eos tueatur, quod relatiuè inter mittentem & eum ad quem mittitur conſtituitur, tamen dum neuter inter hoſtes eſt, nec hoſtilia mandata perferuntur, ſecuritas & tranſitus debetur, vt cuilibet peregrinanti. ſic Albertus Pius Miſſum ad Batauos à Turca hîc interceptum innoxium dimitti iuſſit; vetuit tamen ne hâc rediret.

6. *Pœnæ violatorum.*

Quòd ſi porrò violati ſunt Legati, meritò violatores pœnas ſoluunt. *Si ciuis pulſatus erit, actio iniuriarum eſt: ſi Magiſtratus, Maieſtatis: ſi Legatus, bello, & iure gentium agitur.* ita Fabius. Ius hîc gentium accipio ſolemnem deditionem eorum, qui læſerint. ea frequens apud Romanos iam inde à Romulo, qui dedendos cenſuit qui Laurentium Legatos violauerant; ſed obſiſtens Tatius ipſe pòſt ad ſacrificia Lauinij cæſus eſt. exinde Romulus abſentibus aquâ & igni interdixit. Laurentes Tatij percuſſores Romulo dediderunt. Porſena cùm inter Tarquinios & Romanos quaſi arbiter cognoſceret, ac Tarquinij Legatos ad Porſenam intercepiſſent, Tarquinios Româ iure eiectos pronunciauit: quaſi causâ cadant, qui ius hoc gentium violant. Q. Fab. & Cn. Apronium ob pulſatos Legatos Apolloniæ ſenatus dedidir Legatis: & L. Minutius Myrtillus & L. Manlius à Prætore Vrbano dediti Legatis Carthaginenſibus, quos pulſauerant, & Carthaginem auecti.

Deditione eorum qui læſerunt, ſatis fit iuri gentium: & placantur Numina. deditio antequam fiat, dedenti conſtare de illata iniuria oportet. tum porrò is, cui fit deditio, cognoſcit quantum demeriti ſint, quo ſupplicio digni, an potiùs laudem clementiæ affectare velit deditis viuere beneficio ſuo iuſſis; res autem ob quas Legati iuerant, marte ſuo vlteriùs decurrunt.

Falſus Legatus nullo beneficio, ſed ſupplicio dignus eſt. Scipio tamen captiuos qui ex neceſſitate nomen Legatorum falsò ſumpſerant dimiſit inuiolatos, *vt Romani Imperatoris potiùs decepta fides* (inquit Valerius) *quàm fruſtrà implorata videretur.* Sic idem Scipio Legatos Carthaginem Româ redeuntes interceptos, quamuis Carthaginenſes Romanos violaſſent; dimitti iuſſit. tametſi iure aduerſus eos id decerni, quod in alios ſtatuiſſent; & frangenti fidem fides frangi poſſe videretur. *Non enim,* inquit apud Polyb. *tam inſpici oportet, quid meruerint Carthaginenſes, quàm quid deceat Romanos.* 7. *Falſi ſeu non Legati tuti non ſunt.*

Vſque ad renunciationem porrò actorum Legatus inuiolabilis eſt, externis quidem iure gentium; ciuibus autem iure publici muneris: inſtar Magiſtratus, quem qui lædit, Maieſtatem offendit. maximè quia ſummè Reip. intereſt, ex Legatis intelligi, quæ ab eis acta ſunt. 8. *Vſque ad renunciationem.*

Populo in partes ſedente qui vltrò citroq́ue commeant tuti etiam eſſe debent. ſic Legationes à Cinna ad Syllam: ad Marium: à Pompeio ad Cæſarem: ab Octauio ad Antonium, & vice versâ. & hos temerare, Tacito eſt violare ius gentium. ignominioſa hæc quidem fateor aliquando ſunt: ſed ſæpè cedendum tempeſtati, & contrahenda carbaſa, vt nauis ſalua nauiget. ſed & ſubditorum quamuis Legati violari non debent in ſeditione fortè miſſi. vt Porſena Legatos Romanorum à Tarquinio violatos abiudicatis ei poſtulatis vindicauit. quamuis Tarquinij Romanos ſubditos adhuc allegare poſſent, & rebelles. 9. *Etiam inter ciues.*

Iis qui legationibus obſiſtunt ſacris interdicitur iure ſacro. *Vigilat Iuſtitia oculus ſempiternus vltriceſq́, Legatorum Diræ.* S. Martinus Papa ob violatos Legatos ſuos & in inſulas relegatos à Patriarcha Conſtantinop. Romæ coacto Concilio Patriarcham anathemate ferijt. ex quo nata cauſa eius martyrij. 10. *Violatoribus ſacris interdicitur.*

CAPVT XIX.

De Curſu Publico.

Legatis præſertim vt ferè ſunt, hodiè, quaſi exploratoribus maximè ſubſeruit curſus publicus. adeoq́ue non permiſſus olim paſſim, ſed ijs qui Legati de diuerſis Gẽtibus ad Principẽ properabant. *l.bis.C.de curſ.pub.* & ducibus in Prouinciam ſibi decretam proficiſcentibus, *l.nemo ibidem.* vel quibus Principes, Præfecti prætorio, aut Magiſtri Officiorum *l.9.ibid.* faciebant poteſtatem. *Euectiones*, inquit Conſtant. *in l.3.d.tit. ab omnibus poſtulentur, & tam Iudices, quàm cuſtodes publici curſus minimè tranſire patiantur, antequam ſeriem euectionis aſpexerint.* ſed & Iulian. *l.4. &* 2. euectionis datę for- 1. *Quibus iure permiſſus.*

2. *Vel moribus?* mam & licentiam non excedi mandat. Hodiè veredis vtuntur ferè quibus lubet ſumptum ſoluere, ſed olim prouinciale onus publicum erat. imperabantur enim tot iumenta quot neceſſaria erant pro locorum ſitu, & itineris qualitate. Vnde angariam dixerunt Greci, quę per viam baſilicam, & curſum publicum ducitur. parangariam, quæ per alias. Hinc & baſtaga *l. 3. C. de cohort.* & pia embola. *l. Iubemus nullam C. de ſacroſanct. Eccl.*

3. *Nunc exactior.* Hodiè exactior eſt curſus publicus diſpoſitis per certa interualla equis, in omnem horam paratis. qui quaquà verſum lubeat currant, & exiguo tempore magna ſpatia nuncij peruolent. quod quanti in omnem cauſam interſit nemo ignorat. celeritas ſummum momentum rebus proſperè conficiendis ſæpè attulit. ſummam Alexandri Magni eam virtutem fuiſſe hiſtoriæ tradunt. nec minimam illius, qui de ſe ſcripſit, *Veni, vidi, vici.* Ludouicus XI. Galliæ Rex, qui ferè patrum æuo curſum veredariorum diſpoſitis per loca equis volantium inuenit vel reſtituit, eâ tunc arte aduerſus Belgis & Burgundos, & pupillam Principem cæſo ad Nanceium Carolo Audace præualuit, vt ducatum Burgundiæ inuaſerit, & ad poſteros in hunc diem tranſmiſerit. Arteſiam verò alioſque Belgicæ fines afflixerit, imparatis omnibus, donec vndique concurſum ad pellendum hoſtem, quem pupillæ tutorem eſſe oportebat. quo tempore omnes ad arma idonei ære campano per viginti continuos dies totâ Brabantiâ pulſato ciebantur ad fines & Principem tuendos.

CAPVT XX.

De Potentia.

1. *Principibus neceſſaria.* Neceſſaria eſt dignitati Regiæ vel Reip. aſſerendæ, atque defendendæ Potentia: quam boni reuereantur, mali vereantur: incolæ ſuſpiciant, vicini timeant: ob quam ſubditi nihil innouare, exteri nihil inuadere audeant. Dauid ſanè *1. Paral. c. 27.* ducenta octuaginta octo millia ſatellitum ſeu militum habuit in ſingulos menſes diſtributa. Ioſaphat. *2. Paral. c. 17.* vndecies centena ſexaginta millia bellatorum robuſtorum, ac virorum fortium, quamuis in regno non ita magno.

2. *Sed cum timore Domini.* Quid ad has vires Alexander, Romani, Xerxes? Ille vt fulgur celeritate res magnas confecit, ſed & celeriter confectus. Iſti mole ruerunt ſuâ. Hic Græciam inundaturus, mare exſiccaturus, ingentem traxit exercitum, ſed in ruinam, confiſus *in curribus & in equis.* Ioſaphat autem ingentem illum numerum continuò aluit, iuſtâ potentiâ, non illâ tamen fiſus, ſed diuinâ: *ſumpſit cor eius audaciam propter vias Domini.* nam vicinas gentes audiens inſurgere, timuit, ieiunium prædicauit, oratione vicit. *2. Paral. c. 20.* nec ſpem feſellit Deus, ſed nutu ſuo hoſtes ſtrauit, & Regi laborem legendorum per tres dies ſpoliorum reliquum fecit.

Potentia domeſtica eſt animorum vnio. nam *omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.* quod autem amore mutuo coniunctum eſt, facilè ſe conſeruat. 3. *Domeſticæ eſt animorum vnio.*

Externa potentia, Auctoritatem, Maieſtatem, famam exiſtimationemque complectitur. Famâ fortitudinis Alexander plura bella confecit, quàm virtute ſuâ: plures vicit, quàm vidit nationes. cùm moriturus Babylonem poſtremùm venit, plurium gentium legatos habuit etiam ex ipſa Heſperia, quàm vel ipſe vt ſe dederent propoſuerat. Sic Ioſue inualuit *c. 5. 1. poſtquam ergo audierunt omnes Reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan qui propinqua poſſidebant magni maris loca, quòd ſiccaſſet Dominus fluenta Iordanis, coràm filijs Iſraël, donec tranſirent; diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus, timentium introitum filiorum Iſraël.* Sic Ioſaphat tutus fuit *2. Paral. 20. 29. irruit autem pauor Domini ſuper vniuerſa regna terrarum, cùm audiſſent quòd pugnaſſet Dominus contra inimicos Iſraël. quieuitque regnum Ioſaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitum.* nec facilè regnum, Imperium, Rempubl. euerſam legeris, vbi non priùs virtus, fortitudo, iuſtitia extincta crederetur: omniſque bonæ famæ læſus pridem anteà ſtatus fuerit. 4. *Externa fama, & exiſtimatio.*

Diuitiæ potentiæ materiam ſubminiſtrant, ſi iuſtè quærantur, ſi prudenter adminiſtrentur. donum Dei ſunt, vt docet Auguſtinus, gratum cùm datur priuatis, neceſſarium cùm Principi. itaque & illas propter ſupplementa neceſſitatis, vt loquitur Auguſtinus *in Pſ. 66.* deſiderabit Princeps. Quare idem Auguſtinus *lib. 2. cap. 10. de ciuit.* in diuitijs cupiditatem reprehendit, non facultatem. *Neſcio, inquit, quomodo cùm ſuperflua & terrena diliguntur, arctiùs adepta, quàm concupita conſtringunt: ſed hoc ex eo eſt, quod pecuniæ priuatis ad ſua deſideria implenda petuntur, Principi ad ſalutem Reipublicæ.* Quare ſapientiſſimi Reges, & inter eos pijſſimi theſauros atque diuitias immenſas habuerunt. de Dauid *1. Paral. 22. & 27.* de Salomone *2. Regum 10. 2. Paral. 9.* de Ioſaphat 27. de Ezechia 32. Ioſeph quàm accurato conſilio & Ægyptum à fame ſeruauit, & Regi immenſos agros & reditus in poſterum annuos parauit? Sanè parando & retinendo imperio diuitiæ oportunæ non tantùm, ſed & neceſſariæ. aurum ſalutem ciuium tuetur, hoſtes expugnat. neque enim quò aſinus aureis clitellis onuſtus penetrare poteſt, arces, vrbes, prouinciæ expugnari non poſſunt. 5. *Diuitiæ iuſtæ.*

Igitur parandæ Principi atque Reip. opes. parandi modos probos, improboſque ſcriptis tradiderunt multi. Conſenius *polit. l. 8.* Tholoſ. *de republ. l. 3. c. 6.* plures alij vſurparunt.

Legitimi, vſitatique iuſtis Regibus, ac Rebuſp. Magiſtratibus digni imprimis moderata

tributa,

6. Tributa moderata ritu patrio indicta.

tributa, iuſtâ causâ, iuſto modo, ad ritum patrium exacta. quæ ita notoria eſſe optandum foret, vt nec Theologi dicerent difficillimum eſſe iudicare de iuſtitiâ tributi, Salas *de legibus tract. 14. diſp. 25. ſec. 10.* nec caſuiſtæ, ideò quòd pleraque præſumantur iniuſta, licere illæsâ conſcientiâ fraudem illis facere. quod ſanè nullatenus admittendum foret, ſi ſcito Ordinum, ſi patrio ritu, ſi hoſtis pellendi, ſi religionis, ſi patriæ ſeruandæ causâ indicta eſſe, eò verti, non, quò non decet, diuerti, iuſtâ proportione exigi, non arroſa diſtribui conſtiterit. nemo enim ita patriam odit, quin grauari eam malit, quàm amitti. *Ne vrbibus,* inquit Appianus *l. 5. ciuil. agriſq́; pellamini, pecunia danda eſt, in vſum militum. nec ea maxima, ſed quâ auditâ libenter acquieſcatis. Impoſsibile enim eſt,* inquit Iuſtin. *Nouel. 149. vt ſacris tributis non illatis, alioqui Reſpub. conſeruetur. Militares namque copiæ aſsignato ſibi ſalario inde percepto, hoſtibus reſiſtunt, & collatores à barbarorum incurſionibus, & truculentia vindicant. denique agros atque ciuitates à latronum alióve modo incompoſitam vitam ſectantium, irruptionibus, agendis excubijs defendunt.* quod iterum inculcat *Nouel. 161. de prouin. præſid. c. 2. §. ad hæc.* vbi tamen Iuſtinianus tam glorioſè quàm ſanctè vectigalia minuit, quo Reſpublica meliore ſucceſſu potiatur.

7. Munera perſonalia.

Munera perſonalia, operæ publicæ, moderatè indictæ, nec minùs ad potentiam faciunt, & faciliùs præſtantur. ideoque perſonales functiones pretio olim redimi vetabantur. *tit. de exc. mun. C. l. 10.* Inter iura Regia *1. Reg. 8.* operum præſtationes recitantur. abuſi ſunt tyranni, Pharao, alijq́ue Ægypti reges, Romani, Nabuchodonoſor, Nemrhot, Semiramis, Tarquinius Priſcus *apud Plinium l. 36. c. 15.* inſanis per rupes & ſaxa aquæ-ductibus, cauandis montibus, immittendis fluminibus. quod opus inſaniam pyramidum Ægyptiacarum in quibus trecenta & ſexaginta hominum millia ſudarunt, ſuperauit. Inſana iſta, & gloriæ aucupandæ, pro qua apud probos & poſteros ignominiam, vel etiam nominis obliuionem retulerunt, non publicæ ſaluti ſtructa ſunt. cui muri arcium, mœnia ciuitatum, turres & propugnacula ædificantur.

8. Oeconomia.

Oeconomia, Regum, Rerumq́ue Publ. opes ſeruat, & auget. non exigo nummularium, neque inſtar Euclionis circumſpectantem procuratorem; liberalem eſſe permitto, ſed neque prodigum; gnarum velim rerum, rationumq́ue ſuarum, noſcere œconomiam; non, quæ per tot vectigalium vocabula corraduntur, proiectare, & in inutilia terræ pondera impendere. Seuerus *malum* dicebat *eſſe Principem, qui ex viſceribus prouincialium homines non neceſſarios, nec vtiles Reip. aleret.* miniſtros licet habeat fideles, numeroſos etiam pro dignitate; quibus non deſint liberalia honoraria, vt etiam externo cultu veneratio Principis in miniſtris luceſcat, citra luxum tamen inutilem. Parcimoniam etiam commendatam habebit. quæ pridem maximum vectigal audijt. Parcimonia non excludit munera benè meritis, aut de quibus ſperatur benè, eroganda. excludit largitiones quæ ex iniuria fiunt, atque expenſas nullo publico fructu faciendas. Vt Romani tributorum exactionibus graues, & eorum inutilibus expenſis fuerunt. Lipſ. *de Magnit. Rom. c. 10. & ſequent.* ſed neque prodigæ tantùm profuſiones, ſed & promiſſa ingentia non minùs improbanda ſunt, & perniciem pluribus attulerunt. Vt de Galba Plutarchus, *promiſitq́; eius rei gratiâ aulicis & prætorijs (vt vocant) militibus viritim denarios ſepties mille, ijs qui in prouincijs militabant M. CCI. quam pecuniam viſi pluribus quàm Nero maleficijs totum humanum genus affeciſſet, nullo modo comparare poterat. ea promiſsio primùm Neronem, mox Galbam perdidit: quorum alterum ſpe accipiendi prodiderunt; alterum, quòd non pendebat, necauerunt. ac poſteà quærentes eum qui tantumdem daret, priuſquam voto potirentur, inter defectiones, & proditiones perierunt ipſi.* malo hoc quàm etiam hodiè quidam Principes laborent, pereantq́ue nemo non videt.

Succedunt leges ſumptuariæ in veſtibus, conuiuijs, munuſculis conuiuialibus, baptiſmalibus, alijſq́ue centum id genus ex cauſis, quibus optimi depauperantur, quæq́ue prodigè alij abſumunt. 9.

10. Mercimoniorum abundantia adeoque vectigalium.

Mercimoniorum magna condemnatio eſt in Reip. vtilitatem inſtitutorum: quod Rempublicam alibi natis rebus abundantem reddant: quæ domi ſuperſunt foras exportent, quibus domi opus eſt inuehant. Sed ad rem noſtram, ideò qui Reipub. præſunt, mercaturam promouere debent, quia ex mercibus euectis & inuectis per vectigalia ſuauiter ærarium diteſcit.

Omitto Luſitanos, alioſq́ue Reges & Principes quarundam rerum commercium ſibi reſeruaſſe, & per inſtitores non leuia lucra feciſſe. quibus ſine ſubditorum querela Reipubl. onera non minima ex parte ſuſtulerint.

11. Artificiorum.

Artium etiam artificumq́ue vtiliſſima eſt ratio. qua plebs alitur, creſcit, occupatur. nam vulgus ſi otietur, famem, inopiam, rerum nouarum auiditatem patitur. artificum ſanè operâ in merces numeroſas creſcunt, mercatores auidos conciliant, qui in exteras regiones eas deportent, & pro operis talibus & laboribus, frumenta, vina, ceteraque ad victum veſtitumq́ue ſpectantia, diuitias, gazas aliarum ditionum reportent.

12. Ex agriculturæ.

Agriculturam veterum eſſe diuitias tam notum eſt, quàm hodiè illius neglectum ærarium ingenti iacturâ afficere, & ingenti annonæ pretia incremento. vnde etiam nobiles olim, & diuites, qui & domus ſplendorem, belli paciſq́ue onera ſuſtinere poterant, non ſufficiant hodiè alendæ dignitate congruâ familiæ; multiq́ue qui ſtipendijs ſuis olim merebant, nunc quo viuant bellum ſectantur. vt prædæ patrimonij vicem ſuppleant. in quam primi cedunt immeriti ruſtici, quibus pulſis aut expilatis longo tractu aduehendi com-

meatus carius ærario conſtant, quàm integri exercitus ſtipendia.

Nulli genti maior olim agriculturæ cura fuit, quàm Romanis, nulli melius diuturnorum & grauiſſimorum bellorum ſumptus tulerunt, quàm ij ipſi. Soli Thraces agriculturæ oſores fuerunt. Narrat Herodotus, otioſum eſſe, laudabile apud eos fuiſſe, contemptiſſimum eſſe agrorum cultorem: nec mirum ijs barbaris, quibus

Viuitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus.

Eumolpus Petronianus per Numidiam tam magnam familiam ſparſam habuiſſe dicitur ex more Romanorum, vt capere Carthaginem poſſet. ſparſam vtique ad agriculturam, & actiones. Quòd ſi Principes, & Reſpub. agros in ditionibus adhuc incultos per ſeruitia & famulitia, ſeu aliàs coli curarent, quanta annonarum vilitas ſuccederet! quibus ærarium in ſumptus exhauritur. quanta pretia, quantæ mercedes in ærarium quotannis inferrentur! Olim pars maior Germaniæ ſiluis, vepribus, tribulis occupabatur: labor docuit feracem terram fuiſſe, vtilibus nunc & optimis frugibus idoneam: quæ adhuc iacent, quis neget optimas glebas calcari, non coli?

13. Auri argentique fodinæ. Aurum per bella quærere nefas eſt; per maria, periculum; per falſitatem, opprobrium; in ſua verò natura, iuſtitia. vt monet Caſſiodorus. Igitur Principes qui metalla in terræ viſceribus latentia ſcrutantur, operis conductitijs, damnatis reis, hoſtibus captis, naturæ diuitias eruunt, ærarium inſigniter iuuant, ſubditoſque ſuos graui tributorum onere leuant.

14. Nobilitas regnorum fulcrum, & ex eo equitatus. Nobilitas plerorumque regnorum fulcrum eſt ad ſubitos motus internos, externoſque ſiſtendos, ſeu reprimendos opportuniſſimum. Si benè habeatur, fida Principi: ſi malè, Indolet quidem; decoquit tamen: nec infida facilè, niſi contempta, & in præceps acta: non eadem ſperes de populo, de plebe, de ſeruilibus ingenijs.

Carolus V. Imperator, Belgarum Princeps, rerum omnium prudentiſſimus æſtimator, nobilitatem pro meritis ſemper æſtimauit, firmamentum potentiæ ſuæ eſſe in Belgio credidit. quando Belgium toties vndique turbatum pro ſumma ſecuritate, præter limitanea præſidia continua, muniendum putauit turmis equeſtribus, quas ex nobilitate conſcripſit, atque hodiè *Bendes d'Ordonance* vocantur, complectentes numeros militares trium millium. quorum vſus per viginti quinque & ampliùs annos ob incommoda temporum intermiſſus, quaſi poſtliminiò reuerſus, & quamuis ex tyrocinio ferè prodiens, docuit tamen nuper ad Bredam quanti fuerit momenti, quàm ſalutaris, quàm vtilis commeatibus, qui per tanta ſpacia adnehebantur, tutandis, quos adeoque impoſſibiles contra præſentem exercitum ſemper crediderat Mauritius, eo ſolo errore; & ter ſine ſucceſſu tentatæ interim arcis Antuerpienſis deceptus, & amiſſæ vrbis iacturâ mulctatus. quam initiò alioquin multorum inſignium Ducum iudicio potuerat ſeruare.

Et hæ turmæ, quod ad rem noſtram facit, pacis tempore ſtipendia non merent, ſed belli tantùm. ſemper tamen in omnem occaſionem debent eſſe paratæ: ob eamque rem inſignibus immunitatibus gaudent; quas non ita ſentit ærarium.

In magnis Imperijs certum militum numerum conſcriptum ali neceſſe eſt, qui ſemper ad quoſuis impetus hoſtium excipiendos parati ſint & expediti. Herodot. lic de Cattis Cauciſque, Tac. *de mor. Germ. prompta omnibus arma, ac ſi res poſcat exercitus plurimorum virorum equorumq́, & quieſcentibus eadem fama.* 15. In magnis Imperijs ſemper militum certus numerus alendus.

Numquam enim belli cogitatio etiam quieſcentibus altâ pace omittenda eſt, vel apparatus pellendo ſaltem hoſti neceſſarius. Ita olim feuda militibus data, vt numquam deeſſent qui fines tuerentur, & agri limitanei militibus Romanis.

Commeatuum annonarumque abundantia, quibus & populus quietè viuat, & exercitus alatur, mirè ad potentiam facit. magnos exercitus diſſolutos, res magnas pulchrè cœptas, turpiter deſertas, Duces magnos victoriam iam prenſantes ſpe deſtitutos, retrorſum actos commeatuum defectu; omnium temporum hiſtoriæ & vberrima ætatis noſtræ exempla perdocent. bellica ſanè Carolo V. (quo ſæculum iſtud maiorem Imperatorem non tulit, neſcio an ſuperiora) fortuna numquam defuit, quin priùs commeatuum defectus adfuerit, aut grauis mortalitas. quæ ſæpiùs ex illo naſcitur, adfuit autem ille ſæpiùs, & magnos conatus penè ad complementa perductos diſiecit. 16. Et commeatus abundè habendus.

Muratarum etiam vrbium & populoſarum, arciumque firmitudo, admodum ad potentiam faciunt. Bodin. *de rep. l.6.c.2. n.644. & ſeq.* præſertim tuendæ ditionis. atque cum vna parte in hoſtem itur, & altera metus eſt, nequid ille moliatur. *qua de re diximus tit. de ædif. n.5.* Romani certè exercitus etiam proficiſcentes vix vnâ nocte ſine vallo conſidebant. neque tumultuarijs illi tantùm vtebantur, ſed imò caſtris perpetuis. vt rectè diſputat Conſen *Polit. l.8. c.23.* 17. Muratæ vrbes & arces.

At verò fœdera cum alijs Principibus aut Rebuſpublicis icta, ſummoperè ad potentiam faciunt. tum id ditionis propriæ ſeruandæ alienis viribus, copijs, pecunijs, facile conſilium. ita debiles à potentibus adiuti res ſuas ſeruant, potentes autem ſuas augent. Ita legimus Romanos ſocios iuuando, orbem terrarum ſibi ſubegiſſe. ita Turcam inter Chriſtianorum Principum diſſidia imperium ſuum protuliſſe: quamuis fide improbâ, vt qui poſt ſuperatum eum, contra quem vocatus eſt, hoſtem, etiam deinde amicum & ſocium, cui auxilia tulerat, ſoleat ſupplantare, ditioneſque antè amicas hoſtiliter inuadere, & ſibi habere. ita patrum memoriâ iuuando Ioan- 18. Fœdera.

nem

nem ſeu eius filium quaſi Pannoniæ Regem contra Ferdinandum Auſtriacum, nobiliſſimã vrbem Budam, maioremq́ue regni partem occupauit, atque etiamnum detinet, & ab ipſis regibus Hungariæ tributum capit.

19. Coloniæ. Ad potentiam ſtabiliendam & incrementum Imperij nec parum fuerit colonias deducere & in finibus collocare: Longobardorum more, qui in omnes ferè gentes tranſijt, nuper bello acquiſitas terras, fundos, caſtella, vicos, pagos, territoria, dummodo non nimia ſint, non regiones integræ, in feudum dare: non corpora tantùm, ſed animos Prouincialium humanitate ſubiugare; vt doleant tardè veniſſe in eam poteſtatem: adeoq́ue tributis leuare, gratiam priorum Regum ſuperare, & per eam in amorem morum, legum ac linguæ victos trahere: ad eos etiam ſi opus ſit domicilio tranſlato, etiam in vnionem ditiones contrahere: nihilq́ue non agere ad conciliandum affectum deditorum, ſeu quomodocumque nuper in poteſtatem lapſorum.

CAPVT XXI.

De Annona.

1. Summè curanda. RAtio Annonæ meritiſſimo Iure apud Ariſtotelem *polit. lib. 6. c. 8.* ad primam quaſi legem Reip. refertur; neque enim pudendum Principi minùs & Magiſtratui ſi Reſp. extra iram Dei annonæ penuriâ laboret, quàm ſi paterfam. vxorem, liberos, famulitia fame vexari negligat. vt adeò incredibile non ſit, quod de Auguſto refert Eutropius, cùm reſciuiſſet in dies tantùm tres in publicis horreis ſuppetere frumenta, venenum paraſſe ſumendum, niſi infra eos dies frumenta adueherentur. O patrem patriæ! ſed & ſui cauſâ Principem ea cura ſolicitare debet. Nihil enim non cogitat ieiunus venter; domi ſeditionibus aptus, militiæ deſertor ſignorum, & imperij, reuerentiam Magiſtratuum excutit, Principum maieſtate non terretur. rara enim omni æuo patientia, qualis ea vox Cæſarianorum (*narrat ipſe de bello Gallico lib. 3.*) priùs ſe cortice ex arboribus victuros, quàm Pompeium è manibus dimiſſuros. nihil populum vel pacatiorem reddit vel ſeruat, quàm annonæ cura. *duas tantum res amplius optat, Panem & Circenſes.* Rectè Liuius *l. 2. multa*, inquit, *blandimentà plebi per id tempus data: annona in primis habita cura, & ad frumentum comparandum miſſi alij in Volcos, alij Cumas. ſalis quoque vendendi, quia impenſo pretio venibat, in publicum omni ſumptu adempto conceſſum, priuatis portorijs quoque, & tributo plebe liberatâ* & paulò pòſt: *hac indulgentia patrum aſperis poſt modum rebus in obſidione, ac fame adeò concordem ciuitatem tenuit, vt regium nomen non ſummi magis quàm infimi horrerent, nec quiſquam vnus malis artibus poſteà tam popularis eſſet, quàm tum benè imperando vniuerſus Senatus fuit.* Hæc ille.

2. Panes. Poſterioribus temporibus magna in plebem beneficia panum ciuilium, gradilium, aliorumq́ue. eam in rem Præfectos Ægypti primùm omnium curare oportuit felicem embolam, id eſt, frumenti ex Ægypto tranſuectionem. *Auguſto imperante*, inquit Aurelius vict. *ex Ægypto vrbi ducenties centena millia frumenti inferebatur*, ſcilicet modiorum: Itali viginti millia vocant. Conſtantinus, quo anno Conſul fuit, diebus ſingulis panem inter plebem diuiſit, cui deinde etiam vinum, carnem, & oleum addidit: & per multos annos obſeruatum fuit octuaginta millia panum cum quotidie pauperibus elargitum. *Suidas & Metaphraſtes narrant.* Ciuiles hi panes vocabantur; quia ciuibus dabantur, ad palatinorum differentiam, & aliorum qui quibuſdam ſcholarum hominibus præſtabantur. *l. 2 C. de annon. ciuil.* hæ populares etiam annonæ & ciuicæ ſunt dictæ. *d. l. 2.* de his Valentinian. *l. 3. 4. C. Theod. eo. tit. Ne quid*, inquit, *ſuper gradili pane fraudis oriatur, iuſsimus omne illud quod populo penditur, palàm in gradibus, non clàm à piſtoribus miniſtrari*: Lipſius *in mirandis l. 1. c. 10. ex Suetonio & Dione* ex publico frumentum numeratum fuiſſe, nunc ducentorum, nunc centum & ſexaginta millium aſſerit.

3. Sed & magnis viris annonæ curam domi militiæq́ue demandatam fuiſſe & leges noſtræ, & hiſtoriæ docent; & res porrò exigit. elocant aliqui rei frumentariæ curam minùs exigenti, ſeu viliſſimo pretio licitanti; ſed incommoda, quæ referre nolo in contrarium ſuadent. Apud Romanos inter prima vrbis munera annonæ præfecturam fuiſſe non ignoramus. quia ſtatim Conſulum officia ſubſequitur, & cæteris ſecundùm Præf. Prætor. ſenatoribus præfertur: ſed & Præfectus vrbi curam hanc agnoſcebat. *l. 1. §. cura carnis D. de off. præf. vrb.* quæ inter primas dignitates fuit. docet id Liuius *l. 10. Caritas etiam*, inquit, *annona ſolicitam ciuitatem habuit: ventumq́; ad inopia vltimum foret, (vt ſcripſere quibus ædilem fuiſſe eo anno Fabium Max. placet) niſi eius viri cura, qualis in bellicis rebus multis temporibus fuerat, talis domi tum in annona diſpenſatione, præparando, ac connehendo frumento fuiſſet.* Præfectum etiam annonæ fuiſſe anno ſalutis 223. Vlpianum teſtatur *l. 4. D. de contrahen. & commis. ſtipul.* quo Alexander imperare cœpit. vt nec ſit mirum, quod vel ad ſolam horreorum cauſam Valentinianus & Valens *l. omnia C. de condit. in public. horr.* l. 10. *ad iſtud*, aiunt, *negotium arbitratu & iudicio tuo nobilis, prudens, fidelis, optimè ſibi conſcius apponatur cuſtos, & menſor.*

4. Porrò annonæ cura in tribus conſiſtit; comparando, conſeruando, diſpenſando. in quibus ſingulis diligentia exigitur, prouidentia, & induſtria ſingularis.

5. Agriculturæ. Ad comparandum pertinet, quod Ariſtoteles monet, vt Magiſtratus curent prædia, agroſq́ue

Illuc ſpectat cura.

agroſque luſtrari, cultores diligentes præmio, ignauos infamiâ affici. quomodo Romæ agrum malè colere cenſorium probrum fuit. Antuerpiæ alijſque locis, quotannis propoſita præmia ſunt ijs, qui de meſſe noua primitias venum primi adportarint.

Claudius Imperator non parua propoſuit præmia ijs, qui nauibus frumentum adferebant, & damna, quæ maritimis tempeſtatibus patiebantur, ipſe reſarciebat: & hac de cansâ ædificantibus opem ferebat. Tranquillus *c.*18.

Dauid eâ prudentiâ Rex operi ruſtico, vineis, oliuetis, pecoribus non ſuis tantùm, vt Marianæ placet, ſed ciuium omnium præfecit viros ſelectos. Raris quidem locis non agrorum natura, ſed agricolarum ignauia, Magiſtratuum incuria penuriæ cauſam præbet. quod ſuo ſæculo exprobrat Tacit. *l.*12. *Olim*, inquit, *ex Italia regionibus longinquas in prouincias commeatus portabantur; nec nunc infæcunditate laboratur, ſed Africam potiùs & Ægyptum exercemus, nauibuſq́, & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.*

6. Ex fauor.

Fauori agriculturæ Iure noſtro varia priuilegia ſunt conceſſa, quæ Rebuffus latè exequitur. Romani ſi quidem agricolas magnifaciebant; vt pro laude haberetur eo nomine appellari. Plin. *l.*18. *c.*3. & Leo Imper. *duas*, inquiebat, *artes ad ſuſtinendam, ac ſeruandam Rempub. vtiliſſimas eſſe, agriculturam propter militum alimenta, & militiam propter agricolarum tutelam.* & iterum, *has duas artes cunctis præferendas eſſe, cætera aliquando ſuperuacanea ſunt.*

7. Ne fruges corrumpantur.

Romani ne agricolarum labores irriti fierent, cauerant, vt capitalem pœnam ſubirent, quicumque eorum fruges meterent, corrumperéntve. Plin. *l.* 18. *c.*3. quantum diſtamus, quàm non tutandis, ſed de populandis agriculis milites hodiè ali ſe putant! Nec creditor iuſtus quidem quantumcumque tritici, vel

8. Vſuris grauentur.

hordei vel in alia ſpecie, quæ in fructibus aridis eſt, crediderit, vltra octauam partem hordei pro ſingulo modio quotannis præſtandam obligare agricolam poteſt; quin & terram creditor reſtituere cogitur. *Auth. vt nullus Agricola mutuans teneat eius terram. & Auth. Nullum credentem agricola tenere illius terram, & quantam debeat vſuram dare.*

9. Aut longis litibus.

Sed & lites ruſticorum breues eſſe voluit Iuſtinianus: *Nouel.* 80. *c.* 2. *Vtili etiam ratione proſpectum eſt, vt innocens & quieta ruſticitas peculiaris patrocinij defenſoris locorum beneficio perfruatur, & apud eum in pecuniarijs cauſis litigandi habeat facultatem. l.* 3. *C. de defenſ. ciuit.* quin imò vetitum fuit tempore meſſis, cæterarumque illarum vacationum in ius eos vocare. Plin. *l.* 18. *c.*26. ſed & Athenienſes raſtra, vomeres, aratra, aliaque ruſtica inſtrumenta vendi, aut violari prohibuerunt ſeuerè. idem Plin. *l.* 18. *c.*26. Alexander III. ne quid vel de Eccleſiæ authoritate deeſſet, *c.* 2. *extra de trenga* ſtatuit, *vt mercatores, ruſtici, euntes, vel redeuntes, vel in agricultura exiſtentes, & animalia quibus arant, & ſemina portant ad agrum, congruâ ſecuritate lætentur.* Nunc bellum in nullos magis exercetur, nec hoſtiles tantùm milites aduerſæ partis ruſticos deprædantur; ſed & ij qui tutandis illis ipſis conſcribuntur. Illud porrò infame, vt non ſufficiat, ſi cibos hominibus, pabula equis præſtiterint; niſi etiam tormentis vltimus ierruncius ruſticis excutiatur. qui ſi defuerit aut negetur; equis vnâ nocte tota horrea ſubſternuntur, quibus cohors, quibus legio in plures dies poſſit ſuſtentari: quin imò incenduntur. vnde in plebe annonæ caritas, & in exercitu mox penuria; cui ex vicino agro ſi citra noxam habitus fuiſſet, in plures menſes ſuppetere frumenta poterant: quæ deinde aduehi ex diſſitis etiam regionibus debeant. quorum nuper vecturam conſtitiſſe vidimus in ſingulos modios quanto emi poterant quinquaginta, & eo amplius. Inde æraria publica exhauriuntur, atque æs alienum tantum contrahitur, vt in annos aliquot ſequentes ſubſidere debeat bellum; & quod confici poſſet, perpetuum fiat. ſic narrat Plutarchus, exercitum Mithridatis ignaro ipſo fame propemodum interijſſe, quia duces qui adulabantur, nihil ei hac de re ſignificabant. Exercitus Catholicus cùm primùm ante paucos annos in Rheno-palatinatum veniret Dux Spinola capite ſanxit, ne quis miles vel gallinam, niſi empto acciperet. niſi enim iuſto metu ſuluti fuiſſent, fugâ paſſim ruſticorum, non annonæ ſubuectio ſperanda erat.

10. Ne tempore meſſis in ius vocentur, inſtrumenta vendantur, à milite exerceantur.

Mandatis Principum ita denique cauetur: *Debetis cuſtodire, ne dardanij vllius mercis ſint, ne ab his qui coëmptas merces ſupprimunt; aut à locupletioribus, qui fructus ſuos æquis pretijs vendere nolunt, dum minus vberes prouentus expectant, annona oneretur. l.*4. *de extraord. crimin.* Quâ causâ B. Carolus Comes Flandriæ Stratanos & complices nobiles, vt plebi ſuccurreret, frumenta pretio iuſto vendere adegit. eoque ab impijs illis ſicarijs occiſus cùm cauſam martyrio juſtitia regiminis ſuppeditaſſet, Optimates, & populus & Succeſſor non ſiuerunt eos abire inultos, poſteritate etiam æterno exilio damnatâ. 11.

11. Dardanarij compeſcantur.

Sed & quo rei ruſticæ continuò incumbant, iure vetitum eſt, ne ruſticani ad vllum obſequium deuocentur. *l.* 4. *C. de agricol. l.*10. numquam etiam de ſationibus vel colligendis fructibus inſiſtentes agricolæ ad extraordinaria onera trahuntur. cùm prouidentia ſit opportuno tempore his neceſſitatibus ſatisfacere. *l. numquam ibid.* 12.

12. Ruſtici alijs rebus non auocentur.

Prouidendum etiam maximè ne dum pretia annonæ ſtatuuntur, viliori agricolæ vendere teneantur, quàm ſteterit, ſed iuſtum aliquod lucrum totius eis anni labor adferat; quo familia ſuſtentetur: ne illius deſperatione in annos ſequentes ignauiæ ſe dedant, agroſque deſerant; frumenta deſint; aut rariora ſint increſcentibus pretijs. 13.

13. Pretia frumenti ſic ſtatuantur, ne ruſtici laboris præmia non habeant.

Idemque accipi oportet quoad mercatores, ne eo pretio vendere cogantur, quo 14.

14. Idem ſeruandum in mercatoribus.

ſumptus

ſumptus non recuperent: ne deſiſtant in poſterum, merceſque aliò dirigant; quin imò aliquod lucellum ſuperſit, quo prouocentur ad artem Reipub. maximè ſalutarem, aduehendo aliunde quæ domi deſunt; auehendo, quæ domi in vſum nullum ſunt, aut ſuperfluunt, meliora reportando. Quamobrem prudentiſſimè conſtitutum iure noſtro, in mercatoriæ artis, quin potiùs Reipublicæ fauorem, vt ne Iudæis quidem mercatum exercentibus, moleſtiam liceat exhibere: aut alicui præter rectorem prouinciæ ijs, quæ venalia proponunt, pretia ſtatuere. *l. nemo exterus C. de Iudæis.* ſed hodiè ſingulæ ciuitates id præſtant. Obſeruandi tamen ſunt admodum illi qui annonam intra eaſdem ditiones emendo & vendendo vexant, pretiumque augent. quod vt ne fieret curaſſe præfectum annonæ tradit Feneſtell. *de Magiſtrat.* & Halicarnaſ. *l. 7. antiq.* fraudes huiuſmodi coërcet *l. 2. D. ad leg. Iul. de Annon. l. 6. D. de extraord. crim.* magna veterum cura, vt pauperibus ac diuitibus tolerabilis per ciuitates eſſet vita. & varia Principum noſtrorum edicta aduerſus frumentarios fraudatores, & euectores. an. 1522. 1523. 1531. 1535. 1545. 1546. 1549. 1551. 1552. 1616.

15. Quàm minimis etiam tributis grauentur merces, quæ niſi ab ementibus recuperauerint, aliò vergunt. onerentur ea, quæ luxui ſeruiunt, quibus carere poſſumus: immunia ſint, quibus non poſſumus. pretia ſtatuta eos maximè tangunt, quibus agricolarum, & plebis ſudor amplos prouentus domum vexit, quique coëmptas leui pretio merces in vltimam penuriam ſeruant.

Quorum merces quàm minimis tributis grauentur.

Quando etiam Valentin. & Valens Imper. *in l. 1. C. de Epiſc. audien.* de re ſua ſtatuant, *Negotiatores ſi quid ad domum noſtram pertinent, ne modum mercandi videantur excedere, Chriſtiani prouideant epiſcopi.*

In municipijs ex decurionibus curator annonæ creabatur, qui frumentū non dumtaxat,
16. ſed & oleum comparabat, publicâ pecuniâ. Vnde munus hoc Modeſtio. *in l. ſi duas, 6. §. eſt autem. D. de excuſ. tut.* ſitoniam & eleoniam appellat, id eſt, frumenti oleique emendi curam; quæ inter munera perſonalia refertur. *l. finali, §. cura quoque. D. de mun. & honor.* ad munus minor 25. annis non eligitur, *l. 2. D. de vaca. & excuſ.* ſi nihil tamen propriè in patria ſeruatur. Huic officio & dignitas, & auctoritas non deerat. Vnde Sceuola in *l. vlt. §. Titius. D. de pig. act.* *Culleos*, inquit, *cùm Seius in horreo haberet, miſſus ex officio annonæ centurio, culleos ad annonam ſuſtulit, ac poſteà inſtantia creditoris recuperati ſunt*, & Romæ præfectus annonæ non quidem initio *l. 2. §. has omnia. D. de orig. iur.* ſed aucta Republ. in negotiatores annonæ tritici, hordei, & ſimilium ius dixit. *l. vlt. D. quod cū eo qui in aliena poteſt.* creabantur etiam ædiles, qui emptum frumentum diuiderent, *l. ideò 17. de compenſat.* quod ipſum munus perſonale eſt. *l. 1. §. 2. D. de muner. & honor.*

Reipub. annona coëmenda.

Sytonia, eleonia.

17. Decuriones pretio viliori quàm annona temporalis exigit, patriæ ſuæ præſtare non ſunt cogendi. *l. decur. 5. de adminiſtrat. rer. ad ciuit. pertinent. l. vlt. D. ad l. Iul. de annon.* & ſi curator cariùs quàm temporis conditio poſtulat, vendidiſſet, mulctabatur. *l. 2. D. de annon.* diſtracto frumento pecunia ciuitati ſtatim reſtituebatur, ne admiſſa quidem compenſatione. *l. 2. §. ad frumenti. D. de adminiſt. ad ciuit. pertin.* In ſumma autem neceſſitate alicuius vrbis alia, cui melius prouiſum erat, illi iuſto pretio frumentum conferre à Principe cogebatur. *l. 1. & 2. C. vt nemini liceat in coëmp.*

Vilius nemo vendere cogendus quàm præſtare poſſit ne quidem officio aſtrictus.

Sed & hæc cura erat, vt iuſto pretio, pondere, ac menſura omnis annona veniret. & epiſcopi vocabantur, qui præſunt pani, & cæteris venalibus rebus, quæ ciuitatum populis ad quotidianum victum vſui ſunt. *l. fin. §. item epiſcopi. D. de muner. & honor.* ſic omnium Romæ venalium rerum cura ad ædiles pertinebat, ne vitioſe diſtraherentur. *l. 1. in prin. D. de ædil. edict.* 18.

Prouidendum ne quod in rebus ſit vitium, in pondere aut menſura.

Sed non alia ſuauior præſertim in his ditionibus, quæ totæ mercatoriæ ſunt, ſtatuendi frumentorum pretij ratio, quàm ea quâ vſus eſt ſæpè omnium pauperum applauſu Senatus noſter Antuerpienſis, vt copiam frumenti habeat in publicis locis (vt ſpecies annonarias publicis horreis ſeruari mandat *l. 1. 2. pen. C. de nauicul. l. nulli C. de off. rect. prouinc.*) ſeruatam in 19. omnes neceſſitates obſidionis, & caritatis, quâ ingraueſcente, ſolet quantum opus ad forum mittere, & leui pretio diſtrahere, vt alij ad illud exemplum de rigore pretij remittere cogantur. Laudabile toto orbe exemplum Abbatis S. Vedaſti apud Atrebates, vt in ſingularum hebdomadarum frumentarias nundinas tantum frumenti (cuius ampliſſimos habet reditus) ad forum deſtinet, leui pretio diſtrahendum, quantum pauperibus eius vrbis, & diſtrictus ſufficiat, eoque exemplo remoratur, ne pretium vltra modum increſcat. quadrat elogium quod in hanc rem Valentin. & Valens *in l. 1. C. de Epiſc. audien.* aſſignant Chriſtianis, *quibus verus cultus eſt adiuuare pauperes, alioſque in neceſſitate.* ſic & *c. 1. x. de empt. & vend.* ad preſbyterum deferri iubet eos, qui hoſpitibus vltra pretium vendunt; & qui iniuſtâ menſurâ, pœnitere in pane & aqua.

Pretium diminuendum vendita è publico in ſingulas nundinas annona.

Alterum ſubſidium rei annonariæ, præterquam quod omnes, qui ea quæ ad victum pertinent, & neceſſitatem (non luxum ſuperfluum, vt queritur Tiberius *apud Tac. l. 3. lapidum causâ pecunia noſtra ad externas aut hoſtiles gentes trāſferuntur.*) aliundè aduehunt, benè habeantur, 20. neque tributis grauentur, neque exactorum iniurijs ſubiaceant, eſt; ne ea quæ vel domi creuerunt, vel aliundè aducta ſunt, negligantur: aliáve exportentur, quibus poſtmodum Reſp. egeat: idque & edictis prohiberi à Magiſtratu poteſt, *l. 1. & 2. C. quæ exportari non poſſunt.* & ſeriò cuaari debet. ſed contrà potiùs in id incūbendum omnibus neruis, vt aduectiones naturâ & induſtriâ ſint faciles, & moribus ſtationariorum viæ, & flumina, & mare nihil impedita, vel à piratis, latronibus, vel viarum aut fluminum incommodis, purgentur, reficianturque ſtudioſiſſimè. Quin imò noui aquarum-ductus,

Benè conſeruanda, non exportanda quibus opus habemus.

21. Benè habendi commercatores.

22. Portus aquæductus

ſi

benè curandi, noui fodiendi. ſi qua fieri,& prodeſſe poſſunt, fodiantur, quò merces faciliùs & quàm minimo pretio traiiciantur. Vidimus & patrum & noſtrâ memoriâ quantum in omnem cauſam & caſum interſit. non aliter Batauí proſperitatem Reipublicæ ſuæ ſtabiliuerunt, aut ſeruarũt hactenus, quàm ductu aquarum, obiectu fluminum, maris nauigatione. Ambracium Nero cum ſinu Corinthiaco iungere voluit, *primuſq́, terram egeſtam ſuis humeris tulit.* Sueton. *in eius vita.* & à lacu Auerno nauigabilem foſſam vſque ad oſtia Tiberis ducere: *ſed intolerandus labor, nec ſatis cauſa.* Tacit. *l.*15. foſſa etiam Mariana, Druſiana, Ottonia, nec ignobiles, olim nec inutiles pacis & belli neceſſitatibus. Studium L. Veteris fuit Moſellam atque Ararim foſsâ connectere, *vt copia per mare, dein Rodano, & Arare ſubuecta per eam foſſam, mox fluuio Moſella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, ſublatiſq́, itinerum difficultatibus nauigabilia inter ſe Occidentis Septentrioniſq́, littora fierent.* Sed Ælius Cratius Belgicę legatus quanti intereſſet gnarus deterruit Veterem, *ne legiones aliena Prouincia inferret, ſtudiaq́, Galliarum affectaret.* Tac. *l.*15. ſexcenta alia ſunt. ſed nulla experientia clarior eâ quam apud Batauos ſexagenarium nunc bellum fecit, innumeri ſunt fluuij, aquę-ductuſque ab induſtria naturaque dati, mercium aduehendarum nullibi commoditas, nullibi annonæ vilitas maior, exercitus verò & commeatuum in omnem partem quò ducendus eſt, tam expedita traiectio, vt ſex horis tantùm itineris conficiat quantùm caſtra Regia per continentem ſex diebus, tantilli ſumptus vt centeſimam regiorum non æquent; dum vna oneraria plus tranſuehit quàm centum quadrigæ tot equis & aurigis famelicis, & agrorum populatoribus inſtructæ ſint ferendo. Quæ procul dubio ratio vnica eſt, præter confœderatorum conſilia, frugalemque & prudentem adminiſtrationẽ, vt orbis ille angulus tanti monarchæ arma tot iam annos ſuſtinere potuerit non tantùm, ſed & in proprijs ſedibus, atque vtrarumque Indiarum inſulis magnis damnis irritârit. Ita nuper Rex Rhenum in Moſam ducere cœpit: quod quanti momenti ſit in belli & pacis cauſam oſtendit Batauus, miſſo exercitu ad eos conatus impediendos. Faxit Deus vt quæ alia id genus pertinent ad Reipublicæ tutelam, annonæ, merciumq́ue omnem abundantiam, & vtilitatem, cum ſalute publica dirigantur: vt non minùs domi ſit benè; quam Dei beneficio Belgarum noſtrorum per annos proximè lapſos foris in Italia, Hungaria, Germaniaq́ue bellica gloria renouata eſt, illudq́ue Belgis euenit, quod Germanicus apud Tacitum *lib.*1. abominabatur: *Dij*, inquiebat, *non ſinant vt Belgarum quanquam offerentium decus iſtud & claritudo ſit, ſubueniſſe Romano nomini, compreßiſſe Germaniæ populos.*

23. Diſtributio annonæ prudenter facienda. Deniq; annonæ ratio conſtat in diſtribuendo rectè, vt ingruente neceſſitate ſciatur quantum ſit frumenti, quanto populus egeat. Singulis vicis, ſingulis inſulis præficiantur qui inquirant, qui quod cuiuſque indigentiæ ſupereſt, in hebdomadas, in menſes vendi iubeant, partianturq́; ne cuiquam deſit, aut quod alteri opus eſt ſuperfluat. inutilia terræ pondera ablegentur, validi mendicantes, otioſi decoctores, profuſi helluones, immodicis gulæ ſumptibus prodigi (quibus coërcendis ſcriptæ olim leges Fannia, Licinia, Cornelia, Antia, Agell. *l.* 2. *noct. attic.* Macrob. *ſatur. l.*4. *c.*9.) vſurarij, qui res alienas malè exedunt, & ſuis abutuntur malè, harpyæ inſatiabiles alienarum rerum, ſuarum prodigi, qui canibus proiiciunt, quo multi ieiuni ventres ſaturari poſſent. Canes incumbente aut imminente fame occidi ſolent, omniaque inutilia animalia, quę alimenta hominibus idonea abſumunt. apud Belgas etiam ſtatui ne aqua nimio frumento in potum corrumpatur; aliaq́ue quæ vſus & prudentia ſuggerit.

CAPVT XXII.

De ædificijs.

PRoſpiciebatur olim diligenter ne vrbs ruinis deformaretur. collapſa ciuium ædificia reſtitui iubebantur. Paul. *lib.* 1. *diſp. c.* 26. *l. ob negotium* 20. *D. de compenſ.* ſi iuſſum negligebant domini, curator Reip. domum extruebat, & niſi illi impenſam cum vſuris reſtituerent Reſp. eam diſtrahebat. *l. ad curat.* 46. *D. de dam. infect.* 1. Ædificia curanda.

Ædiles etiam ſternendis reparandiſque vijs ſunt creati, *l.* 2. §. *deinde cum eſſet. D. de origine iur. l.* 1. *de via publica. l. lectos* 12. *de peric. & commod. rei vend. Ædiles*, inquit, *curam gerant per vrbem viarum, vt complanentur, néve flumina damnũ dent ædibus, & vt pontes ſint quocunq́, loco opus fuerit.* curent etiam vt priuati muri, vel alij, vel ædium qui in publicam viam feruntur, ſi ruinoſi ſint, ędium domini eos vt oportet, demoliantur, aut reparent. quòd ſi non demoliantur neque reparent, eos mulctent, donec vitium emendauerint. Prouideant quoque, ne quis vias publicas effodiat, aut aggeribus obſtruat, néve quid in via ædificet. quòd ſi contrà factũ fuerit, ſeruus à quocumque, qui eum deprehenderit, cædatur; liber verò ædilibus indicetur, qui in eum lege animaduertent, & factum opus deſtruent. Prætereà vt antè ſuas quiſq; ædes vias publicas reficiat, & aquæ-ductus, qui ſub dio ſunt, purget; ne quid euntem currum impediat, & qui conductas ędes inhabitant, ſi earum dominus nõ reparet ipſi reparent, impenſã in penſionem imputabunt. curent etiam ne quid antè officinas ponatur, niſi fullo veſtimenta ad aurã recreet, vel faber rotas exponat, ita tamen & hi collocent, ne euntem currum impediant. neque etiam quemquã in via rixari, aut ſtercora eiicere, vel morticina pelléſve proiicere permittãt. 2. Viæ ſternendæ, curandæ, reparandæ.

Sacrarum ædium in primis cura Iudici eſſe debet, vt fartæ tectæ ſeruentur. in quam rem olim quarta bonorum Eccleſiaſticorũ pars deſtinabatur, *c. vulter. & ſeq.* 12. *q.* 1. & ob id hodiè cùm ea partitio bonorum ceſſat, in eos onus maximè incumbit, qui aliquos ab Eccleſia prouentus obtinent. Trid. *ſeſ.* 21. *c.* 7. aut in ea beneficia poſſident. *c.* 1. *&* 4. *de eccl. ædif. c. fin. de his quæ fiunt à maiori parte Capit.* latè Pecq. *tract. de ædif. & repar. eccl.* Langecruc. in *ſpec. Can. l.* 5. *c.* 5. 6. 7. 8. *& nos egimus in iur. pontif. noui anal. eo tit.* 3. Et ſacræ ædes.

Mu-

4. Muri ciuitatis.

Murorum etiam ciuitatis & arcium non eſt cura negligenda, tum ob decorum, tum ob munimentum. nam ſi ædificia priuata ob aſpectû publicum domini reparare etiam inuiti cogantur; multò magis muri vrbium & arcium, turres, & propugnacula: ſi quidem ad ritum priſcum ſtructa ſint venerandæ antiquitatis gratiâ, ſi ad hodiernum, defenſionis & ſecuritatis cauſâ. muratas enim vrbes atque arces Regnorum Prouinciarumque præſidia non ſemel rebus deploratis extremam ſalutem attuliſſe non eſt quod multis exequamur. relinquimus eam contentionem alijs., qui longè lateque diſcutiunt, expediátne muratas vrbes & arces habere, an ſolo virorum fortium robore niti. Tholoſ. *de rep. c.* 3.5. Conſen *Polit. l.* 8. *c.* 23.22.

5. Arces & muratæ vrbes an Reip. expediant.

Sanè vt antiquas hiſtorias nihil attingamus, ſed Belgium tantùm, quod per annos nunc ſeptuaginta bello iactatur pluſquam ciuili, in quod contra Hiſpaniæ Regem iuuandis Ordinibus vnitis vires, viros & belli neruos contulerunt omnes ferè Europæi Principes & Reſp. præter Auſtriacos; vbi tot nunc annis tantâ impensâ, tanto incolarum, aduenarum, militum, ciuiumque ſanguine militia diſcitur, & docetur: quaſi in amphitheatro hodiernæ Belgicæ artis & diſciplinæ: hoc inquam bellum in tantam moram protrahitur, præter reliquas cauſas, maximè ob infinitum numerum muratarum ciuitatum, oppidorum, municipiorum, arcium, caſtellorum, præſertim ad fines, limites, aditusque Prouinciarum ſitorum (quos & flumina frequentiſſima vndique interſecant, cigunt, tuentur & paludes non paucæ) atque ad eos limites quos hoc bellum inter partes poſuit.

Exactum eſt ab inducijs ſexennium: ſudatum & ad Bergizomam. vbi & Belgicus, & alter Palatinatus, & tertius magnæ partis Germaniæ victor exercitus curſum ſiſti victoriarum indoluit. denique ad Bredam quantum temporis inſumptum eſt bello? quod Hugo deſcripſit, tam operoſo, vt labores Herculis comparari poſſint: tam ſumptuoſo, vt expenſas exacti nummularij difficulter ſupputent. His inquam vicibus ad Bergizomam & Bredam luctando ſexennium abſumptum eſt: tot antè anni ad munita oppida alia, atque arces, poſt quæ an. 1629. ſucceſſit clades Siluæ-ducenſis. Non inficiatur Alexandrum Aſiæ imperium vno cum Dario prælio rapuiſſe, Iuſtin. *l.* 11. ad quod illud monentis apud Curtium, *l.* 4. *Et bello vicerimus, ſi vincimus prælio.* poſt conflictum cum Perſio conſtat *omnem ferè Macedoniam infra biduum deditam*, Liu. *l.* 44. *Antiũ paucos dies circumſeſſum deditum, nullâ oppugnantium nouâ vi, ſed quod iam inde ab infelici pugna caſtriſq; amiſſis ceciderant animi.* Liu. *l.* 2. & quæ alia adducit Marnixius *in reſol. polit. ſect.* 8. *c.* 6. vbi contendit euincere eum, qui ſuperior acie agnoſcitur, facilè vrbes ſuperare. ſed & *reſ.* 7. vrbem vnam præcipuam amiſſam ſuo motu percellere cæteras, vt collabantur. ſed id aſſero, vt natura fluuios, maria, montes, ſyluas, paludes muniendis Prouincijs dedit, ita & induſtriam caſtella, muros, munimentaque locorum ſexcenta, quibus ſiſtatur fortunæ curſus, ſi aduerſari cœperit. vt ne vnus dies deſtruere imperium poſſit, vt arma, vires, per moram reparari, & ſi cadendum ſit, honeſtis conditionibus fieri queat. Ipſi Romani nullibi conſidebant, niſi caſtris, vallis, munitionibus ſtructis, ne vnam noctem. *vt alibi dicimus.*

6. Fora iudicialia.

Fora etiam tum iudicijs exercendis, tum rebus venalibus opportunis locis ſtatuenda ſunt, tum Concilijs vrbicis, & prouincialibus idonea, fora iudicialia pro cauſarum & Iudicum dignitate, ſellę, ſubſellia, vel tribunalia, publica ſaltem, atque aperta, dum cauſa noſcitur, & iudicatur. nam ſententiam in ſecreto latam ſtatuit irritam lex, *cum ſenten. 6. C. de ſenten. & inter loc.* Forũ muricibus ſterni quidã nõ malè optarũt, ne temerè in illud litigantes proſiliant; ſed neceſſitate dumtaxat compulſi, & qui deſiderent mox expediri. Addendum & aliud votum, ne quæ circa miſeros Harpyæ verſentur: de quibus Cato, *fures priuatorum furtorũ in neruo atq; compedibus ætatẽ agere, fures publicos in auro atq; purpura.* Gellius *l.* 11. *c.* 18. aduigilent Principes, Iudices, atque Magiſtratus, vt à foro ſuo abſint; ſed ij magis reperiantur, quos Leo & Anthemius aiunt non minùs prouidere humano generi, quàm eos qui prælijs & vulneribus patriam, parentesque tuentur: multis priuilegijs digni donatique. *l.* 5. *& ſeq. C. de aduoc. diuerſ. iudic. & tit. ſequent. l. aduoc. C. d. tit. C. de aduoc. diuerſ. iudic. l.* 4. *l. cum aduoc. C. eod.*

7. Rerum venalium.

Locum foro idoneum exigit Ariſt. *l.* 7. *Polit. c.* 12. excellentem, ac liberum ab omni mercatura. quò neque opifices, neque agricolæ, neque alij tales vlli appropinquent, niſi à Magiſtratibus vocentur.

Venalium etiam rerum omnium fora pro faciliori commercio ſeparanda ſunt, monente Ariſtotele *ibidem*, vt alibi oues, ſues, boues, alibi carnes, alibi panis veneant, vt & faciliùs quorum ea cura eſt inſpicere poſſint, vt omnia fide bonâ, & iuſto pretio emantur. *l. vnic. §. curã carnis. D. de offic. præfec. vrb. l. fin. D. ad l. Iul. de annon. l. vnic. D. de nundi. & tit. de ædil. edict.*

Athenis agoranomi duo hæc præcipuè curabant, vt omnia in foro compoſitè citraq; tumultû agerentur, deinde vt abſtinerent à mendacijs non vendentes modò, ſed etiã ementes.

8. Portus.

Portus publici, viæ vicorum, angiportus ad vtilitatem publicam inſtituti rectè curari debent, nec vllâ parte priuatis domibus includi, *l. quiſquis* 19. *C. de operib. publ.* ſed publica omnibus eſſe ſtatio, & ſecura: *l. nemo igitur,* 4 *§. final. D. de rer. diuiſ.* vt facilis ſit acceſſus, & ſecura inuectorum conſeruatio, nec moroſa tributi exactio. *Eximia*, inquit Caſſiodorus, *l.* 7. *variar. c.* 9. *res tibi committitur, ſi moderatè peragatur, tu copiam facies dum ingredientes iuſtè tractaueris, auara manus portum claudit, & cùm digitos adtrahit, nauium ſimul vela concludit.*

9. Cum peregrinis mercibus

Id tamen diligenter Magiſtratibus proſpiciendum eſt, ne ſimul cum peregrinis mercibus, peregrini mores, & vitia inuehantur. *Profectò*, inquit Plato, *mare ciuitati proximum quo-*

cibus mali mores ne inuehantur.

tidiana eam incunditate afficit ; verumtamen vicinitas ea reuerà nimium ſalſa eſt, aut amara. nam cùm mercibus & pecuniis ciuitas cauponando repleatur, doloſi animi inſtabiles & infidos mores parit, vnde parum & ipſa ad ſeipſam & ad gentes alias fidem & amicitiam colit.

Theatra, portoria, balnea.

10. Theatra etiam, ſtadia, balnea, prætoria, palatia, baſilicæ, pontes, viæ publicę, & ſimilia, quæ in vſum communem habent ciues, curari etiam vt publica debent. ſiue agatur de illis ſartis tectis ſeruandis, ſiue de his quæ in illis aguntur, vt neque deſit vtilitas, & honeſta voluptas, neque luxuriet in theatris vel mimorum ſeu hiſtrionum turpitudo, nec laſciuiat in balneis, ad corporis valetudinem ſeruandam repertis, meretricia mollities.

Carceres publici, priuati, monaſtici.

11. Carcerum autem cum primis ratio habenda eſt Magiſtratibus; vt ſint idonei ad cuſtodiã, ad quam deputantur. *l. aut damnum*, §. *ſolent. D. de pœn. D. & C. de cuſtod. reor.* & ſecuri quidem, at non duri. vt qui ad caſtigationem leuium delictorum, vt *in l. 3. D. de cuſtod. reor. l. 2. C. eod.* nec illi tam horridi, quàm qui ad ſupplicium. vt erant Gemoniæ, Tullianum, & alia loca ſubterranea Romæ. Quare & iuſtiſſimæ ſunt Eccleſiaſticæ conſtitutiones, quæ vetant carceribus ita mancipari reos, vt vel ſame vel fœtore interimi poſſint. Diaz *in prac. crim. can. c. 129.* & Regiæ ordinumq́ue Galliæ iuſtiſſimæ ordinationes, ne vllibi cerceres ſint ſubterranei, vel hypogea. Comitijs Aurel. *art.* 55. ne loci corruptio, fætor, buſones, ſerpentes carceratis officiant : eſt enim id non cuſtodire, ſed necare.

Quare ædificia carcerum hiſce cuſtodiæ, delictorum, & pœnarum, nec non ſexuum diſtinctionibus idonea vt ſint, ſatagendum. ſed &, vt ne Commentarienſes negligenter, aut crudeliter incluſos babeant, inuigilandum. *l. 1. de cuſtod. reor.*

Nec minùs qui vi è carceribus reos vel alio modo eximunt, ſunt de vi publica puniendi. *l. qui de dol.* 10. *ad l. pub. de repUt.* & damno actori ſatciendo. *l. 4. & tot. tit. nequis eum qui in ius vocatur, vi eximat.* denique ijs qui carceres effregerunt, capitale ſupplicium proponitur. *l. 2. de car. de his qui carc. effreg.* niſi cuſtodis negligentia interuenerit, per quam ſine effractione euadentes leuiter puniuntur. *d. l.* 1.

Præterea ne quis carcerem priuatum habeat. publici enim iuris eſt, & ſine auctoritate publica nec conſtrui, nec haberi poteſt. *l. vnic. C. de priuat. carc.* Excipio parentes qui filios habent in poteſtate, qui intra familiam emendare eos poſſunt. ſolent tamen ſi ſeueriori eos diſciplinâ detineant, magiſtratui indicare. Excipio etiam dominos, qui ſeruos vincire & cædere poſſunt; dummodo meminerint animaduerſuros Iudices, ſi diſciplinæ modum exceſſerint. Ad parentum dominorumq́ue rationem rediguntur carceres monaſtici, diſciplinæ ſeruandæ, & leuibus exceſſibus puniendis permiſſi. nam grauiorum ſcelerum vindicta cenſuræ, iuriſdictioniq́ue Ordinariorum reſeruatur.

Vt ædificijs vrbium honeſtaretur aſpectus, 12.
in Romana Repub. ædilium officia fuerunt, quibus ædium priuatarum & ſacrarum cura demandabatur, nec non viarum vrbis, vt planæ, mundæ, tutæ eſſent. *l. vn. D. de via pub. & ſi quid in ea fact. eſſe dic.* quare ſi quà vulgò iter ſit, animal nocens habeatur, competit ædilitia actio. *l. bi enim cum ſeq. D. de adil. edict.*

Fauor ædificiorum.

Et Curatores operum, & Comites formarũ, riparum, & aluei Tyberis, & procurationes vrbicæ in iure nostro leguntur. ſed & tribunus rerum nitentium: cuius erat ſolicitudo, vt ædes ſacræ, baſilicæ, fora, balnea, circi, theatra, amphitheatra, viæ, bibliothecæ, campi, omnia denique loca publica nullis ſordibus vitiarẽtur: tantum erat veteribus munditiei, nitoriſq́ue ſtudium.

Sed & ita Iuſtinianus *in mandatis Principum Auth. eo. tit. §. ſed etiam pro vbertate neceſſariorũ, & operum ciuitatum diligentiam habebis, procurans ex ciuilibus pecunijs partes qua valde neceſſaria ſunt operum facere, & pontium ſimiliter, & viarum & portuum, in quibus omninò ſunt locis Prouincia, cui præſides, portuumq́; & murorum curam habebis, & quidquid omninò eſt & ciuitatibus vtile, & cogitabis, & facies, & nuntiabis, &c.*

Hoc itidem conſtitutum eſt, vt qui ædificaturus eſt, veterem & conſuetam formam 13.
ædificiorum non poſſit excedere, & vicino lumen, proſpectumúe auferre. *l penult. Grac. C. de adificijs priuat.* & Conſtantinopoli quidẽ duodecim pedum ſpatium inter proprias & vicini ædes relinqui oportebat: *l. vlt. C. eod.* quod inde porrectum eſt ad Prouincias; quamuis legibus duodecim tabularum ſuffecerit interuallum duorum pedum & dimidij: Iſidorus *l.* 15. *Æthymo. c. vlt.* ſed & amplius, ne cui gratiſſimus in mare proſpectus in directam tolleretur, centum pedũm ſpatium exigebatur. *Nouel.* 63. *de noui operis nuntiat.* quod deinde & in obliquo proſpectu maris placuit. *Nouel.* 165. quod Hermenopolus paritate rationis ad proſpectũ montium porrexit *l. 2. epitom. iuris ciuilis. c.* 4.

Vetus forma, interualla, proſpectus.

Vetitum etiam fuit dextra, læuaq́ue per pe- 14.
des quindecim propè aquæ-ductus ne arbores plantarentur. *l. s. C. de aquaduc.* ſcilicet ne quid eis noceatur. cuius rei tanta fuit cura, vt ab extraordinarijs oneribus eſſent ij immunes, per quorum fines formarum meatus tranſirent. nedum ad aliud ſuperindictæ rei onus attinerentur, aquæ-ductus ſordibus repleti non mundarentur. Id quod ſi negligerent, amiſſione poſſeſſionum mulctabantur. *l. aquarum. C. de aquaduct. l.* 11.

Aquæductus, & circa eos plantatio.

Cloacarum etiam ratio inſigniter habita fuit. 15.
nam *calum peſtilens & ruinas*, inquit Vlpian. *in l. 1. §. 1. D. de cloac. minantur immunditia cloacarum, niſi mundentur.*

Cloacæ aluei.

Sed & aluei & riparum Tyberis inuentus eſt curator ab Auguſto. quo diligentiùs quod ſingulis commiſſum erat, curaretur. ſeu vt Tranquillus notat *c. 43. quo plures*, inquit, *partẽ adminiſtranda reipub. caperent noua officia excogitauit.* & ſingulos diuerſis curis diſtraxit, ne otioſi in nouo imperio communc negotium facesterent.

Ripæ.

ſaceſcerent. de horum aliquo officio accipitur quod Vlpian. ait Saluianum beneficio Principis vrbicam procurationem adeptum.

16. *Prætoria à Præſidibus habitanda.* Quin imò nulli Iudicum, qui Prouincias regunt, in ciuitatibus in quibus ſacra palatia aut prætoria ſunt, (ea autem dicebantur in quibus publicè ius dicere, atque habitare ſolebant Præſides, *Nouel. 24. in prin.* vt etiam Leo vocat, *in l. omnes §. 1. C. de epiſc. & cler.*) licet bis relictis, priuatorum ſibi domos ad habitandū, veluti prætoria vindicare; ſed ſacratiſſima modis omnibus inhabitare palatia, ſeu prætoria cogantur: vt hac neceſſitate compellantur eorū reparationi prouidere. *l. 14. de Off. rectoris Prouinc.* quin imò ſi ad priuatos diuertiſſent domos, eæ publicabantur. *l. 4. C. Theod. eod. tit.*

17. *Vrbes luſtrandæ.* Mandatum quoque Præſidibus fuit vrbes luſtrare; *Nouel. de prætor. Nou. de Prat. Paphlag.* & ædes ſacras, & opera circuire; inſpiciendi gratiâ, an ſarta tecta quæque ſint, vel aliquâ refectione indigeant; & ſi qua cœpta ſint, vt conſummentur: prout vires eius Reipub. permittunt. curatoreſque operum diligentes ſolemniter proponere. *l. 7. de off. Proconſulis.* Caſtrorū etiam refectionis fultrationiſque curam habere, *l. 4. de offic. Iud. milit.*

18. *Ædes etiam priuatæ reſtaurari iubendæ.* Cura hæc, vt diximus, non publicas tantùm ædes, ſed & priuatas complectitur vnde Præſes Prouinciæ inſpectis ædificijs, dominos eorum causâ cognitâ, reficere ea compellit; & aduerſus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium fert. *l. 7. de offic. Præſid.*

Quare rectè Magiſtratus Bredanus antè non ita multos annos cùm fortuito incendio pars vrbis conflagraſſet, vetuit ædificia refici, niſi parietes lapide, tecta tegulis ſeu ſcandijs munirentur. & cauendo in futurum periculo, iuſſit intra annum ſtraminea omnia tecta nudari teguláſque itidem vel ſcandia ſurrogari. vnde nihil mirum ſi in tantis delicijs à ſuis Principibus habita fuerit, & potentiſſimi Hiſpaniarū Regis arma, iramq; Europæorum Regum, Principum, atq; Rerumpub. & contentionem prouocauerit. Sic & antè annos plus centum Magiſtratus noſter vetuit, niſi ex lapide domos vllas ædificari vel inſtaurari. Vnde euaſit in eam formā Antuerpia, vt meritò iuſtus rerū æſtimator Lipſius ocellū eam vrbiū appellârit.

Sed & inſuper per leges priuatis proſpectū eſt, adeò vt prætor, nec in loco quidē publico fieri quidpiam permiſerit, quod priuatis poſſit incommodare. *D. nequid in loc. public.* publici enim vſus quæ ſunt, omnibus æquè ad vtendum & prohibendum communicantur iure communi ciuitatis. *Loca publica*, inquit, *l. 1. D. nequid in loc. public. priuatorum vſibus deſeruiunt iure ciuitatis* (nota) *& tantùm iuris habemus ad obtinendum, quantum quilibet ex populo ad prohibendum.* Vnde & ſequitur, quod eadem lex infert, quòd damnum pati videatur, qui commodum amittit, quod ex publico conſequebatur quale quale ſit. proinde ſi cui proſpectus, ſi cui aditus ſit deterior, aut anguſtior, interdicto locus eſt.

Vnde *l. 1. C de ſeruit.* cùm veterem formam mutari, luminibus offici vetat, conſuetudinem in hiſce vice eſſe ſeruitutis declarat. & *l. 3. C. de ædificijs priuat.* ſi facies prior mutatur in ædificando, Magiſtratuum & vicinorum conſenſu opus eſſe. Item quæ in oppido frequenter in eodem genere controuerſiarum ſeruata ſunt, Iudicem causâ cognitâ ſtatuere. *d. l. 3. C. de ædif. priuat.*

Inter ea autem quæ publicam & priuatam conſiderationem continent, nihil magis ſeriò ac ſæpiùs leges inculcant, quàm ne vetus forma ædificiorum mutetur; ne lumen, ne proſpectus vicini auferatur. Vnde *l. penult. C. de ædif. priuat.* (quæ eſt conſtitutio Græca, quam interpretatur Contius, quam non localem pro Conſtantinopoli, ſed vniuerſalem eſſe Iuſtin. *in l. vlt.* declarat) *qui proprias*, inquit, *domos renouare volunt, veterem formam puſllatenus excedant, vt nec hi qui nouas ædificant, lumen aut proſpectus auferant.* quod neruosè & verbosè proſequitur eadem Conſtitutio. cuius intentioni pleniùs explendæ Iuſtinianus duas Nouellas edidit, 63. videlicet & 165. de proſpectu non impediendo. adeò quidem, vt *l. 5. C. de oper. publ.* decernat diruenda ædificia in publico, quamuis ex reſcripto Principis, ædificata, ſi fuerint contra ornatum & commodum, & decoram faciem ciuitatis: *& l. 3. eod.* ſi ſpatia platearum anguſtent.

Ex qua *leg. 5.* & illud conficitur, permiſſum Principis in publico ædificandi, ſi is ſimpliciter impetratus fuerit, non ſic accipi poſſe, vt cum incommodo alicuius quicquam fiat; neque ſolere Principem aliter permittere. *l. 2. §. merito. §. ſi quis à Principe. D. nequid in loc. public.*

Et exceptionem factam *in d. §. ſi quis à Principe niſi fortè quis hoc impetrauerit.* ita accipiendam eſſe; vt poſſit Princeps ſummâ & ſupremâ poteſtate concedere, vt cum incommodo alicuius in publico ædificetur; ſed inſolitam eſſe eam conceſſionem, & ſimpliciter factam non eò extendendam, & ex reſcripto ſimplici ædificatum *iuxta l. 5.* deſtruendum; at demum ex ſumma poteſtate cùm ſufficienter informatus eſt, poſſe quidem; ſed tamen ex cauſa publica, in gratiam Reipub. non priuatū fauorem. bonus enim Princeps imperio vti nō ſolet, cùm legibus locus eſſe poteſt; neq; plenitudine poteſtatis, quâ non id tantùm quod cuilibet competit ex publico, ſed priuata etiā bona auferre poteſt, ſi ineuitabilis neceſſitas, aut ſumma cauſa ita exegerit. Ad quam rationē Mercurius Italicus *Ioannis Henrici à Pflaumern in deſcriptione vrbis Senenſis n. 7.* ædes vltra cæteras in forum procurrentes ob architecti culpa aut temporum iniuria vindicat, quod Ioannes Vgurgerius Reip. inopiâ pecuniæ laboranti bina plauſtra auro onuſta miſerit, hocque facto conſecutus ſit, vt ædes quas circa forum exſtructurus erat, proferre vltra definitū ſpatium, eaq; nota conſpicuas præ alijs reddere liceret. duobus ergo auri plauſtris ea deformitas redempta eſt in magna Reipub. inopia: publica ergo cauſa, & magna, & ad exemplum vtilis fuit.

19. Principes exemplo, ſubſidijſque ædificaturos iuuent.

Principes ſanè Magiſtratuſque & exemplo prouocare ſubditos ad ædificanda ſpecioſa ædificia decet. exemplo quidem; vt ipſi palatia, prætoria, arces, caſtra, ædes, alias fiſcales & publicas ædificent, inſtauréntue dignitati pares. apud populos quidem qui ſplendore & magnificentiâ ſub obedientia Regia duci atque retineri debeant infra maieſtatem paulò apud eos, quibus eminens exceſſus inuidiam, familiaritas reuerentiam, & amorem, firmiſſima obedientiæ ſignacula, pariunt. Beneficio autem; vt ſicut reſtaurationi mœnium aliorumque operum publicorum tertia portio eius Canonis, qui ex locis fundiſúe annnâ præſtatione confertur, impenditur: *l. reſtaurat. C. de diuerſ. prad. vrb. lib.* 11. Ita quoque priuatis ędificium, quo publicus aſpectus decoretur, exſtructuris, in id opus, præſertim ſi nobile frontiſpicium habebit, ex ærario publico liberale ſubſidium detur.

20. Citra nimiũ luxum.

Commendat ergò meritò Regibus *in inſtitut. l. 3. c.* 10. Mariana, alijque alibi ædificandi ſtudium, atque opera Principibus digna extruendi. admitto tamen leges ſumptuarias, quas Conſ. *polit. lib.* 8. *c.* 14. §. 8. *& ſeq.* ſed rarò; eo videlicet caſu, quo Regia palatia ſuperant, æquant, vel iuſtum interuallum inter Regem & ſubditum ædificia non ſeruant. vt theatrum Scauri. de quo Plin. *l.* 36. *c.* 15. & per quæ illuſtres familiæ vel intereant, vel ita depauperentur, vt ſibi deinceps non ſufficiant, vel Reipub. neceſſitati. in quam feuda olim, & magnæ opes nobilibus datæ ſunt. denique priuatos vitare velim cenſuram Plinij *lib.* 36. *c.* 1. *Cadimus*, inquit, *montes, trabimuſq́; nullâ aliâ quàm deliciarum causâ, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & poſteà à Cymbris: nunc ipſa caduntur in mille genera marmorum, promontoria aperiuntur, maris & rerum natura agitur in planum, euehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: nauesq́; marmorum cauſa fiunt, ac per fluctus ſæuiſſimam rerum naturæ partem huc illucq́; portantur iuga montium.*

Sed luxum ſuum ſæpè Roma punitum vidit. toties legimus incenſa, collapſaque templa, Capitolium, ſepulchra, theatra, & Sabinum à Vitellianis in Capitolio oppugnatum, *reuulſas vndique ſtatuas, decora maiorum in ipſo aditu vice muri obieciſſe*: ſed multò maximè integra luit, quando intra paucos annos toties capta, direptaque fuit; ab Alarico, Genſerico, Odoacre, Theodorico, Beliſario, Attila; & altero ſæculo à Burbonio.

21. Quem in ordinibus etiam mendicantibus vetat.

Enim-verò in Religionibus Mendicantibus etiam hodie viri quidam non minùs pij, quàm politici, ſeruandam putant conſtitutionem Clementis V. & Concilij Viennenſis de ædificijs conuentualibus paupertati & mendicitati conſonis, atque ita vt cathedralibus, collegiatis, abbatialibus, cæteriſque id genus Eccleſijs etiam quoad templorum ſplendorem ſuus ordo conſtet ædificandis, in hæc verba ſtatuentem: *Conuenit ipſis quòd nullo modo deinceps fieri faciant, vel fieri ſuſtineant, Eccleſias vel alia quæcumque ædificia, quæ (conſiderato fratrum inhabitantium numero) exceſſiua in multitudine, & magnitudine debeãt reputari. Ideoq́; volumus quòd vbique in ſuo ordine deinceps temperatis & humilibus ædificijs ſint contenti, ne huic tantæ paupertati promiſſæ quod patet oculis, contrarium foris clamet, quamuis etiam paramenta & vaſa Eccleſiaſtica ad honorem diuini nominis ordinentur, propter quem omnia fecit ipſe Deus, tamen qui abſconditorum eſt cognitor, ad animum ſibi miniſtrantium reſpicit principaliter, non ad manum: nec per illas ſibi vult ſeruiri, quæ ſuorum ſeruitorum conditioni & ſtatui diſſonarent. Propter quod ſufficere debent ijs vaſa, & paramenta Eccleſiaſtica decentia, in numero & in magnitudine ſufficientia competenter; ſuperfluitas autem aut nimia pretioſitas, vel quæcumque curioſitas, in his ſeu alijs quibuſcumque non poteſt ipſorum profeſſioni vel ſtatui conuenire: cùm enim hæc ſapiant theſaurizationem ſeu copiam, paupertati quoad humanum iudicium derogant manifeſtè.*

Quamquam, inquam, hæc ita olim decreta fuerint tamen mores hodie, & tempora quorumdam alia iudicia ferunt: videmuſque templa domoſque mendicitatem profeſſas antiqua Eccleſiarum decora ſupergredi. Qua in re nec ego Conſenij cenſuram interponam. id de publico tantùm dicam, vrbium aſpectum per eiuſmodi ædificia honeſtari, populi dignitatem augeri, priuatis per operas, mercimoniaque iſtæc noſtratia præſertim, vbi vilium mechanicarum perſonarum copioſus eſt numerus, Reipublicæ eas molitiones vtiles eſſe, dum ſuppeditatur quod hi laborent, illi vendant; vtrique victitent, augeanturque: Reſpublica otioſorum periculis careat. 22. Sed mores apud aliquos & publicum decorum laxat.

CAPVT XXIII.

Monita Miſcellanea.

MAgiſtratus (vt *libro primo capite primo* ſtrictim diximus, & perquàm ampliſſimè tradidit NOTITIA Dignitatum vtriuſque Imperij, & quam belliſſimè explicuit G. Pancirolij Commentarium non literis tantùm, ſed figuris etiam atque imaginibus) in vtraq; Roma varij admodum, alij atque alij ſub Regibus, Conſulibus, atque Imperatoribus fuerunt, alia atque alia officia, atque nomina. In orbe Romano ad formam vrbis pleraque directa fuerunt. *qui nobis*, inquit Iuſtinianus *Nouell. de Decur.* 38. *in princ. olim conſtituerunt Rempublicam, hi ex vſu fore rati ſunt, ſi ad imitationem regiæ vrbis per ſingula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam ſenatoriæ curiæ conſtituerunt, per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent atque ordine.* In Prouincijs Præſes omnium Romæ Magiſtratuum officia ſubibat. *l.* 7. §. *vlt. l.* 8. *de offic. Proconſul.* Poſt inuerſum ſæpiùs, atque euerſum imperium Romanum alia vbique vita alios mores poſtulauit, aliæ vbique Rerumpublicarum formæ inductæ, officia, & poteſtates. In ipſa Roma retentis Magiſtratuum nominibus ſæpiùs 1. Varij olim Magiſtratus.

piùs, prout mutationes intendebantur; vnis vis addita, alteris adempta eſt: noui inſtituti ad veteres mioucndos. Reliquum id eſt hodiernis temporibus, vt non ignoremus quidem Magiſtratuum veterum hiſtoriam, tum aulicorum, tum eorum qui apud Principem erant, tum qui Prouincias gubernabant, tum qui vrbes & municipia. quos compendiosè cum officijs deſcribit Gudelinus *in comment. iur. nouiſſ. lib. 5. cap. 4. 5. 6. 7.* ſed maximè
2. ad ea attendamus, quæ à ſingulis leges exigunt: ſeu quo ad iuſtitiam populo per iudicia adminiſtrandam, ſeu ſecuritatem populi armis defendendam, ſeu quæcumque ad vſum vitæ populo neceſſaria abundè habenda. ad quæ tria capita omnium officiorum cura, poteſtaſque Iudicum referri poteſt.

Nunc attendendum quid facere eos oporteat.

3. Summam officiorum hanc facit Gudelinus *d. loco*, vt Iudices humaniter erga ſubditos ſe gererent, vt vindices forent criminum, executoreſque legum; vt controuerſias omnes ſubditorum dirimerent, vel ſopirent; ne Principem ſæpè interpellari neceſſe eſſet; ac vt minimè vterentur vicarijs, ſed cuncta ipſimet obſeruarent; vt curarent affluentem rerum copiam eſſe in vrbibus, ne quid ciuibus deficeret; vt inſpicerent pontes, muros, itinera publica, aquæ-ductus, & reliqua opera ciuitatum, curarentque ea inſtaurari; ne permitterent quemquam ſua ſigna imponere rebus ab alio poſſeſſis; vt denique puris manibus eſſent, abſtinerentque ab omni conceſſione, & munerum acceptione, publicis ſtipendijs contenti. In ingreſſu vt nihil darent vel promitterent cuiquam pro adeptione ſuæ dignitatis, vt iuſiurandum præſtarent de Catholicâ Religione, de obſequendo Principi, recteque adminiſtrando officio, de nulla pecunia data vel promiſſa ad officium obtinendum; deniq; nulla accipienda à ſubditis, & tributorum illatione iuſtè procuranda, de defendendis ſubditis, eorumque controuerſijs ex æquitate dirimendis, de vindicandis flagitijs, de tuenda publica diſciplina, de miniſtris denique bonis aſſumendis, vt cautionem præſtarent tributorum nomine ſaltem nuda repromiſſione, quæ ſi foret omiſſa, pro præſtita haberetur, ne diu hærerent in itinere otioſi, ne antequam fines Prouinciæ ingrederentur, vlla edicta mitterent, ſed biduò tantùm antè ſcriberent deceſſori ſuo vt ſibi cohortem obuiam mitteret, curarent quietam eſſe Rempublicam, omnes tumultus prohiberent, ius ex legibus & æquitate dicerent, omnium querelas audirent, cunctas lites breuiter expedirent, bonos colerent, malos & nocentes pœnis proſequerentur, haberent rationem tributorum, nihil à priuatis acciperent, contenti annonis quas de publico haberent, ne quemquam opprimerent, vt iuſſiones omnes Principis adimplerent, etiam tempore deceſſoris ſui factas, ne Prouincias desererent, quàm diu adminiſtratio ipſorum duraret, quin etiam & aduentum ſui ſucceſſoris expectarent, ut depoſita adminiſtratione quinquaginta dies in Prouincia permanerent, obſeruarent ne etiam noctu delinqueretur, ne incendium oriretur, in incendiarios, fures, effractores, adulteros, alios extra ordinem fuſtibus & flagellis, alios extremo etiam ſupplicio animaduerterent, expellerent ex vrbe inertes, atque errones, inquirerent de peregrinis, curarent vt coloni ad agriculturam, ſerui ad dominos, cæteri omnes ad ſuam habitationem, ſuumque opus redirent, ne quis prætextu litis diutiùs in vrbe hæreret, expellerent validos mendicantes, & otioſos, vel eos ad opera compellerent, de concuſſionibus & nimijs exactionibus inquirerent, nulla munera acciperent, pecuniarum tam ex mulctis quàm aliundè acceptarum aut expenſarum tabulas conficerent, viæ planæ, mundæ, tutæ vt eſſent curarent. Non ſunt, vt dixi eadem hodiè Iudicum nomina, non officiorum diſtributio: quiſque diligentiam ſuam in ijs functionibus vt præſtet oportet, quas hodiernus vſus officio ſuo proprias fecit. quæ noſtratium ferè ſunt, alibi diximus, & egregiè proponit Gudelin. *d. c. 6. 7. ſub fin.* præter ſuprema Principum, & Prouincialia Concilia, Rationalium ſupremorum, & Prouincialium, Conuentus militares, Poteſtates, & Auditores.

Eius rei ſumma.

Magiſtratuum enixa cura eſſe debet, vt ſint orphanotrophi, qui parentibus atque ſubſtantijs deſtitutos minores ſuſtentent; brephotrophi, qui alumni ſunt infantium; ptochotrophi, qui pauperum & mendicorum; Xenodochi qui aduenas, ægrotos, inopes, debiles, inualidos hoſpitio excipiant: noſocomi & gerontocomi, quibus curæ ſint valetudinarij, & ſenes, & vt maiorum opes in has cauſas olim collatæ omninò ſecundùm extremæ voluntatis ſtylum impendantur, neque quocumque citra ſupremum Pontificis arbitrium diuertatur, *Clem. quia contingit de relig. dom.* Trid. *ſ. 7. c. 15.* vt ſit cura captiuorum domi alendorum, foris redimendorum, expoſitorum infantium, ne alij quàm Chriſtiani, orthodoxi ad Reipubl. curam, vel adminiſtrationem, vel iuuenum inſtitutionem admittantur, hæretici coërceantur, relegentur, præſertim qui lotum reuocant ad fontem, iterant quod ſemel eſt, aut duplicant quod vnum eſt. qui à religione deſciſcunt puniantur, ſignum crucis humi non ſculpatur, cæteræ fidei teſſeræ reuerenter habeantur, Iudæi obſeruentur, ne Chriſtianum mancipium poſſideant, aut circumcidant, pagana ſacrificia ne fiant, qui ad Eccleſiam confugiunt loci reuerentiâ defendantur, *C. l. 1. t. 3. vſque 13.* ſi contra ius vel vtilitatem publicam quid fuerit impetratum, à Iudicibus non recipiatur *t. 4. 22.* ne matres-familiâs domo extrahantur in forū, ne Iudices confundant inuicem dignitatum gradus. *tit.* 48. ne commercia illicita exerceantur. *tit.* 52. Iudices ne illicitè contrahant. *tit.* 53. modum mulctæ ne excedant. *tit.* 54.

Iudex ita omnibus acceſſum ad ſe facilem det vt omnium deſideria audiantur: ne fortè 4.
dum aliquid honori poſtulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres deſideria ſua non proferant. *l. 9. de offic. Proconſ. Cognoſcant omnes,*

Facilis acceſſu Iudex ſit.

omnes, inquit Iuſtin. *quia & maximorum, & mediocrium, & paruulorum nobis cura eſt: & nihil eſt tale, quod à noſtra ſolicitudine remoueamus. In Auth. de defenſ. in fin.* etiam ſerui audiri debent, ſi verecundè expoſtulent, ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem, quâ eos domini premant, ſi obſcœnitatem, iu quam eos compulerint, vel compellant, exponunt. Hoc enim ad officium eorum pertinet, vt mancipia tueantur, ne proſtituantur. *l. 1. de offic. præf. vrb.*

5. Aduocatos pupillis, & pauperibus det. Vnde & Aduocatos quoque petentibus debebit indulgere; plerumque ſœminis, vel pupillis, vel aliàs debilibus, vel eis, qui ſuæ mentis non ſunt ſi quis eis petat, vel ſi nemo ſit qui petat, vltrò eis dare debebit.

6. Puras manus ſeruet. Primùm caput in *Authent. de mandat. Princip.* eſt; vt Iudices puras Deo & Principi ſeruent manus, nullum lucrum contingant, nec captioſum aliquid contra ſubiectos faciant, contenti ſint ſtipendijs fiſcalibus. & *Authent. de Iud. c. 7.* vt nullus præſumat tranſcendere, quæ in ſportulis aut litis expenſis diſpoſita ſunt, vt neque ab eis aliquid peccetur neque prodatur, neque malignè agatur.

7. Eccleſiam reuereatur. Ad hæc oportet Eccleſiæ reuerens ſit, & priuilegia ſeruet, & inprimis vt omnes Eccleſiæ à ſordidis muneribus habeant immunitatem, & quamcumque iura aut mores patrij conceſſerunt, nequaquam imminuat. Parochialibus Eccleſijs faueat, in ijſque diuina audiat. matrices hæ ſunt, & directa linea attinent: cæteræ laterales conſanguineæ. Illis cuiuſque cura demandata eſt, ſiue proſperâ gaudeant, ſiue aduersâ fortunâ conflictentur: hæ copiæ ſunt auxiliares. hinc & Iuſtin. *in Auth. de Eccl. tit. §. ſi quis.* mandat, vt legatum Deo relictum, Eccleſiæ deputetur, vbi teſtator domicilium habet.

8. Decorum ſeruet. Decorum ſemper Iudex ſeruet, comparato reſpectu ſui, eorumque quibuſcum agendum eſt. Admonuit *apud Tacitum* Tiberius *l. 3. non eadem eſſe decora Principibus viris, & Imperatori, populoq́; & modicis domibus aut ciuitatibus.* Vnde & illud Alexandri *apud Curtium, Et ego id agerem, ſi eſſem Parmenio.* & Electræ: *Adora tu illos, meos id mores dedecet.* Themiſtoclis amico inter cæſos hoſtes aureas armillas oſtendentis, *Tolle tu hac, qui non es Themiſtocles.*

Etiam in aduerſa fortuna ſui ne obliuiſcatur. ita Marobodius Tiberio ſcripſit, *non vt profugus, aut ſupplex, ſed ex memoria præteritæ fortunæ.* Tacit. *l. 2.* & Mithridates *apud Eunonē prece haud degenere*, agit: Tac. *l. 12.* & Vitellius tribuno inſultanti reſpondit; *Se tamen Imperatorem eius fuiſſe*: Tac. 19. & iraſcitur Paulus Perſio nimis ad genua abiecto: *Quid miſer maximo crimine liberas fortunam, quid oſtendis te indignum pop. Rom. hoſtem fuiſſe, quid meos labores minuis, meamq́; fortunam commaculas?* Plutarch. *in Æmil.*

9. Non ſe pluribus ingerat. Non ſe ingerat pluribus quàm opus ſit officijs. Corbulo, cùm Parthicum bellum ei eſſet commiſſum, ad Neronem ſcripſit, *proprio Duce opus eſſe, qui Armeniam defenderet.* Tac. *l. 15.* cur ita? ſecundis rebus moderandam fortunam ratus cùm ipſe ei poſſet ſe immiſcere. ſic Moyſes; *Non poſſum ſic ſuſtinere hunc populum, quia grauis eſt mihi. Num. c. 10.*

10. Caueat ſtudium contradictionis. Caueat contradictionis ſtudio aliorum conſilia excutere. caueat etiam ab ea exiſtimatione: nam nec tunc cùm rectè, prudenterq́ue conſulet, ei credetur. inde *apud Tat. l. 14.* Caius Caſſius, *ſimul quicquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, vt maneret integrum, ſi quando Reſp. conſilijs eguiſſet.*

11. Maledicentiam. Vt de tempore, ita dignitate prioribus rectè loquendum eſt. de Deo & Sanctis religioſè, de Principibus reuerenter, de Magiſtratibus obſequioſè. degeneris animi index maledicentia. quamuis enim magni ingenij ſit, vt Princeps maledicta, ſenatores conuitia, & quilibet cordati probra contemnant; eoque magis, quo culpa vacant; manet tamen impudentia criminis, nec ideo eſt minor, nec magis toleranda. Dauid viuus contempſit maledicta Semei, & palatinos percutere volentes retraxit, moriturus tamen vindictam filio mandauit. Veſpaſianus decreuit illicitum eſſe maledicere ſenatori. Sueton. *in Veſpaſ.* Concilium Carthag. IV. *c. cler. maled. 46.* graui pœna linguæ petulantiā coërcuit. quod & placuit Ariſtoteli *polit. l. 5. c. 11.* ſeruarunt plures Principes, & Magiſtratus. Borel. *de Magiſt. edict. l. 3. c. 3.* imminuit enim Majeſtatem Principum, Magiſtratuum dignitatem ſimul, & auctoritatem. eoq́; magis, quò maledicus gradu altior. quare Claudius Cæſar dicere erat ſolitus, *non ita de pulice ſicut de fera ſumendam eſſe vindictam.* non ita ergò de eo qui potus ad arma poſilijt ſcurrarum, plura etiam dicturus niſi vinum defeciſſet; ac de eo qui ſciens prudens eſt conuitiatus, non ita de eo, qui iracundiæ calore & linguæ præcipitio lapſus eſt; quàm de eo qui nocturnâ vigiliâ crimen meditatus eſt, & in lucem proiecit, vt Nicolaus Francus vir non indoctus ob maledicos in Pium V. verſus in laqueum actus eſt.

12. Gratus ſit. Erga benè meritos Remp. & Principes oportet gratos eſſe. prouocat gratitudo virtutem; ingratitudo moratur. *Non eſt*, inquit Seneca *de benef. quod tardiores facit ad benè merendum turbâ ingratorum.*

13. Liberalis. Liberalitatem in Principibus & Reſpub. ſine profuſione maximè conſtat, & amicos hoſteſque in gratiam pellicere. tum porrò maximè liberales eſſe conuenit, cùm ſua ſuorumq́ue virtute hoſtilia loca ſubegerunt, quando non præda modò militibus, ſed & partem victoriæ Ducibus & magna meritis erogare, & quaſi partiri conuenit: vicos, caſtella, ciuitates, territoria, in feudum dare: quò & remunerationem ſentiant, & poſtmodum arctiori clientelâ obſtringantur; præſertim nobili genere orti. vt de Veſpaſiano Sueton. *in omne genus hominum liberaliſſimus, expleuit cenſum ſenatorium, Conſulares inopes quingentis ſeſtertijs annuis ſuſtentauit, plures per totum orbem ciuitates terra-motu aut incendio afflictas reſtituit.*

Titulis populum non irritet, præſertim nouis

14. Titulis populum non irritet.

uis, inuſitatis, atque odioſis. quo conſilio Auguſtus cùm Ægyptus primum ſub Regibus eſſe deſijt, nouitate faſcium & ſecurium eum populum perterrefacere noluit. Nec adulatorum ijs compellantium voces admittat. vt Scipio Africanus à militibus Hiſpanis Rex ſalutatus; ſibi maximum nomen Imperatoris (hoc tum nomine erant exercituum Duces) eſſe reſpondit: Regum nomen alibi magnum, Romæ intolerandum eſſe. Si quid in hominis ingenio ampliſſimũ ducerẽt tacitè iudicarẽt, vocis vſurpatione abſtinerent. Liu. *l.* 27. ſic Auguſtus *cuncta diſcordiis ciuilibus feſſa, nomine Principis ſub imperiũ accepit, laudibus elatus quòd non regio vel dictatorio, ſed Principis nomine Remp. ordinaſſet.* Tacit. *l.* 1. reliquiſſetq; *eadẽ Magiſtratuum vocabula,* & *l.* 3. idem de tribunitia poteſtate, *id ſummi,* inquit, *faſtigij vocabulũ Auguſtus repetijt, ne Regis aut dictatoris nomen aſſumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera imperia præmineret.* & Nero initio imperij dicebat, *teneret antiqua munia Senatus, Conſulum tribunalibus Italia, & publicæ Prouinciæ aſſiſterent illi, patrum aditum præberent, ſe mandatis exercitibus conſulturũ pollicebatur, ſe negotiorum omnium Iudicem non fore, vt clauſis vnam intra domum accuſatoribus & reis paucorum potentia graſſaretur; nihil in penatibus ſuis venale, aut ambitioni peruium, diſcretam domum & Remp.* Rem ſcilicet affectabant, inania tranſmittebant. ſecus quàm Alexander quem iuuenili adhuc, & gloriæ æſtu nimio exercitum Curt. *l.* 4. *præcipuè mouiſſe,* ait, *quòd Darius ſibi regis titulum, nec eundem Alexandri nomini aſcripſerat.* Hodiè res negliguntur, in titulis hæretur, litteræ, legationes, manu, & aſpectu arcentur, ſi quid titulis deſit, quamuis non debitum, ſed affectatum dumtaxat. & minor eſt controuerſia inter Principes, & Reſpub. de ciuitatibus & Prouincijs integris victis, bello reſtituendis, quàm de titulis amittendis vel omittendis, qui poſt amiſſam poſſeſſionem per aliquot ſæcula geruntur. Non ergò Iudex nominum aliquorum faſtu animos ciuium alienos à ſe reddat; credat Euripidi hac in re, quàm maximè: qui affabilitatem lucrum minimo impendio quæſitum nuncupauit.

15. Odia ſeponat.

Monitum ſeruet Tacit. *l.* 1. *priuata odia publicis vtilitatibus remittat.* ſic Fabius Max. rogatus, vt memoriam ſimultatum quas exercebat cum Luciu Papirio patriæ remitteret; ſilentio obſtinato Papirium Dictatorem deſignauit, & inſignem dolorẽ ingenti compreſſit animo. Liuius *l.* 9. & Tiberius Gracchus cùm cauſa Scipionum coram eo ageretur, omneſq; aſperrimam ſententiam expectarent, Scipiones abſoluit, profeſſus inimicitias cum Scipionibus quæ fuiſſent manere, nec ſe gratiæ quærendæ quidquam feciſſe. Liuius *l.* 4. Laudanda etiam vox Seruilij (idem *l.* 27.) *pluris ſe Remp. quàm collegarum gratiam æſtimare.* & iterum Fabius *apud Liuium l.* 24. communi populi Romani ore laudatur, *quòd minoris inuidiam ſuam, ſi qua ex re oriretur, quàm vtilitatem Reip. feciſſet.* Iterũ Liuius *lib.* 36. *ne ſuas quidem ſimultates pro Magiſtratu exercere boni exempli eſſe.* & *lib.* 42. *iniuriam Conſulis Romani & ſi iuſtam minimè tamen in Magiſtratu exercendam.* & callidus quamuis ille Princeps: *priuatas inimicitias non vi Principis vlciſcar.* & illi ſimilis Ludouic. XI. *non oportere Regem Franciæ vlciſci iniurias Ducis Aurelian.*

Odia ergò ſimultateſque priuatas publico incommodo non vindicabit, ſeponet. atque Remp. quaſi eæ non eſſent capeſcet, ſed neque inuidiam, odia, aut fabulas vulgi curabit, vt à Magiſtratu rectè gerendo auocetur, aut ad mala conſilia impellatur. vt quidam aliquando nõ ignobiles Duces. *Neque enim,* inquit Liuius, *l.* 44. *omnes tam firmi & conſtantis animi contra aduerſum rumorem eſſe poſſunt quàm Fabius fuit, qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama malè rem gerere. Non ponebat enim rumores ante ſalutem.* firmet animum exemplo Saul. *l.* 1. *Reg. c.* 10. audientis filios Belial murmurantes, *Num ſaluare nos poterit iſte?* diſſimulantiſque ſe audire. L. Volum. ob ſimultatem cum Appio Claudio expertus eſt, *quàm propè,* inquit Liuius *l.* 10. *ad vltimum diſcrimen nuper ventum foret.*

Maturâ deliberatione cùm res moram fert; 16.
cùm minùs ſolerti aliquo conſilio vtatur. ſic Maturo & ſolerte conſilio.
Cecinna ſugientibus legionibus proiectus in limine portæ viam clauſit, quia per corpus legati eundum erat. Tacit. *l.* 1. & non abſimile Plutarchus de Pompeio refert. Antonius Primus raptum vexillum in hoſtes vertit. Tacit. *l.* 19. Cæſar ſigniferum fugientem inuertit; nõ illic hoſtes eſſe, ſed contrariâ viâ in illos eundum monens. Agrippinæ ſuggeſtum imperatorium conſcendere, & ſimul præſidere paranti Senecæ monitu Nero matri occurrit, *ita ſpecie pietatis obuiam itum dedecori.* Tacit. *l.* 13. è contrario vituperatus Vitellius quòd omnis humani diuiniq́ue iuris expers, pari libertorum amicorumq́ue ſocordiâ velut inter temulentos agebat. Tacit. *l.* 18.

Sapienter etiam Tiberius cenſuit non vtendum imperio, vbi legibus agi poſſit. militaris executio violenter, & ferè hoſtilis eſſe videtur, & præter cætera incommoda plerumque hæc inuoluit, vt vnus pro altero aut cum altero, cùm ad eum non ſpectet, luat. 17. Non vtatur imperio vbi lege agi poteſt. *Iubemus,* inquit Iuſtin. *in Auth. vt nulli Iud. liceat. Prouinciarum Iudices omnia ſecundùm leges vindicare; & peccantes tenere, & non alio pro alijs, aut ex quibus nati ſunt vicis, qui crimina præſumpſerunt alium pro alio comprehendere, aut damnum eorum inferre vicis. ſed neque pignorationes facere propter peccantem.* Quibus tamen etiam in ciuilibus negotijs locum hodiè faciunt nonnullorum locorum conſuetudines. non rectè: obſiſtente non tantùm lege *Nouel. vt non fiant pignorationes pro alijs perſonis,* &c. ſed & iuſtiſſimâ legis ratione, ſacris litteris firmatâ: *filius non portabit iniquitatem patris.* Sed iterum Iuſtin. *in Auth. vt Iud. ſine ſuff. §. eas autem.* iubet Iudicibus deuotis paternè ſe exhibere, deinde ſubiectos reſeruare vndique ſine violentia, nihil ab vllo eorum percipientes, ſed æqui ſint in iudicijs, æqui in publicis diſciplinis. exequentes quo-

que delicta, innoxios quidem vndique cuſtodientes eos, qui puri ſunt, reis autem pœnam imponentes, ſecundùm legem, & ita præſidentes collatoribus, tamquam patres filijs; diligentes quidem eos, qui ſunt innocentes; qui verò rei monſtrantur caſtigantes, aut punientes, omnemq́ue iuſtitiam in publicis & priuatis documentis eis ſeruantes.

18. *Non militari executione.*

Numquam omninò in negotijs priuatorum, vel tuitio militaris, vel executio tribuatur. *l. 1. C. de off. milit. Iud.* ſed per apparitores cuiuſque. qui tamen olim numeroſi erant, & pro diſtrictus magnitudine plures, paucioreſúe. *l. apparitione. C. de apparit. Procon. l. 12. l. in eff. de appari. Com. Orien. l. 12. l. per Illyricum C. de cohortal. l. 12.* & ſuo nomine milites. *Adhibendi autem ſunt,* inquit d. l. *per Illyricum ad huiuſmodi miniſteriorum obſequia non illi, qui vano militia nomine immania lucra ſectentur, ſed qui neceſſitatem officij ſolicitudinibus debitis exequantur.* Sed neque matrem-ſamiliàs in publicum Iudex protrahi iubeat. *l. nemo. D. de off. diuerſ. Iud.*

19. *Loci ſeruatorem non conſtituat.*

Nulli quoque Iudici penitus conceditur neque ciuili neque militari, mittere per ciuitatem Prouinciæ, quibus præſidet, eos, qui vocantur loci ſeruatores. *d. Auth. vt Iudices ſine ſuffragio. & in Auth. vt nulli Iudicum liceat habere loci ſeruatorem, niſi certis ex cauſis diuina conceſſerit iuſſio.*

20. *Leges ſumptuarias promoueat.*

Leges omniũ rerũ ſumptuarias, reducere ſeu nouas condere pro genio populi vtile non minùs eſt, tam priuatim, quàm publicè, dum neq; exhauriuntur inutiliter domeſtica æraria neq; per paupertatem priuati ſtimulantur ad turbandam publicam tranquillitatem. & ſi qua publica incumbat neceſſitas, faciliùs feratur ab opulentis, quàm ijs, quibus domeſtici ſumptus nihil reliqui fecerunt ad publicas ſuppetias. conuiuiorum veſtiumq́ue luxus abſumunt, quod Reip. debetur, aurata fræna, balthea, calcaria, thoraces intertextum veſtibus aurum, argentumq́ue. Regius olim cultus viles hodiè mechanicoſq́ue tamquam perſonatos circumfluit, & abſumitur cum dedecore quod in monetam & publicas pecunias ſatis eſſet, & materia nummis ſubtrahitur, & infamia fraudibus æra ſubrogantur: lapillis, gemmiſq́ue vilia colla, & digiti cinguntur, quibus inuehendis diuitiæ Prouinciarum emittuntur. nec viuis ſatis eſt luxuriari. niſi etiam in funere, & exequijs inutilis pompa ſuperbiat; nec leges *De impenſis quas fieri oporteat in defunctorum funerationibus* morituri magis curant quàm viui. *Nouella de impenſis, &c. Cœnam,* inquit Tranquil. *in Auguſto cap. 74. ternis ferculis, aut cùm abundantiſſimè ſenis præbebat.* vt non nimio ſumptu, ita ſummâ comitate: cui nunc gregario capiti hæc ſufficiant, quæ Auguſto? cui nunc ad ſumptus funerum ſatis eſt ſumma, cuius exceſſum ſæculo vno vixdum lapſo Leo X. vetuit ipſis Cardinalibus? quot hodiè ſunt diuites epulones induti quotidie vetitâ purpurâ, & byſſo: quot & interim Lazari, quibus micæ panis negentur, dum vlcera lingunt canes. velit Deus ne vt rem politicam hæc malè habent, ita eorum exequiæ nihil trahant ex funere epulonis!

21. *Collegiaq; artium.*

Collegia omnium artium fouenda ſunt. vt Alexander Imperator, *auctore Lampridio,* ſicut omnium artium, ita & vinariorum corpus & collegium inſtituit, qui negotiationem vini in vrbem vehendi exercerent. addito, ne quid peccaretur, officio Rationalis vinorum, qui & à Notitia imperij Rationalis appellatur. ſic & ſaccarij (ita baiulos appellabant) ſoli merces in portum vectas comportabant. ſed Comes portus curabat iuſto pretio vt id fieret. *l. 1. C. Theod. de ſaccar. port. Rom.* non diſpar reliquorum cura.

22. *Iuris argutias vitet.*

Fraudem legi per argutias fieri Iudex ne patiatur, minimè ipſe faciat. Procul dubio committit in legem, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. quàm turpiter Tiberius, cùm reperiſſet Veſtales Virgines ſupplicio affici non poſſe; ne lex violaretur, iuſſit, vt à carnifice laqueum iuxta comprimeretur, ex in oblitis faucibus in Gemonias abijceretur. Tac. *lib.* 5. ſic cùm Senatuſconſultum prohiberet ne ſerui in dominos inquirerentur, iuſſit ſeruos Libonis emancipari; callidus *& noui iuris repertor.* Tac. *l.* 1.

23. *Præſertim in publicis contractibus, &c.*

Quin & interpretatio fœderum, pactionum, actionumq́ue publicarum non ad apices & tricas legiſtarum, ſed viri boni & æqui ſermonem reijcienda eſt. Mauritius Saxo de Haſſi liberatione Carolo V. ex conſiliariorum argutia quædam ad verſutum ius, vt ille arguebat, flectenti, *At ego te,* inquit, *tamquam Imperatorem, non tamquam Iuriſconſultum & legiſtam vole pactiones & fœdera interpretari* quod Cicero *in epiſt. ad Q. fratrem* docet: *poſſunt in pactionibus faciendis non legem ſpectare cenſoriam, ſed potiùs commoditatem conficiendi negotij & liberationem moleſtiæ.* Vidimus & noſtrâ ætate comitia in longas moras tracta, magnis ſupercilijs peracta per ſubtilem paucorum verborum inſertionem; ac deinde interpretationem eluſa eſſe, atque ſpe ſuâ caruiſſe. Sanè Cæſar oportunitates ſępè inſignes neglexit, *ne,* inquit, *dici poſſet eos à ſe per fidem in colloquio circumuentos.* ſanè candor & fides publica non leuem calumniam patiuntur, cùm ſpecie colloquij, pactionúmve id ſolùm agitur, vt verbis decipulæ imponantur, moræve nectantur, quibus aut oportunitates hoſtibus depereant, aut nobis quærantur. ſed turpiſsimè, cùm ritè initæ pactiones verſipelli interpretatione corrumpuntur, atque violantur.

24. *Medicorum neceſſitas & ſtipendium.*

Quamquam in manu Dei mors, & vita noſtra verſetur, & apud eum momenta ſingula, in ſtatera pendantur; tamen idem Deus naturæ curſum non interſecat, niſi ſpeciali nutu; adeoq; cauſis ſecundis vires non adimit, neq; morbis, neque remedijs. Quapropter vt ſingulis valetudinis conſeruandæ, & recuperandæ cura, & obligatio innexa eſt; ita & Iudicibus, & Magiſtratibus competit curare, quantum humana ſubſidia conferre poſſunt, vt morborũ cauſæ auferantur, remedia ſuppetant. cui rei impensè fauent leges noſtræ, & ciuitatum reditus

ditus archiatris,& medicis,non exili parte,pro ſalario publico impendi permittunt. *l.2.l.magiſtros.7.l. Archiat.9. C.de profeſſ.& med.* etiam promiſsâ immunitate eos inuitare. *l.nec intra. cum ſeq. C. de profeſſ.* minores quidem ciuitates medicos quinque, maiores ſeptem, maximæ decem habebant. *l. ſi duas, 6.§.1.& ſeq. D. de excuſ.tut.l.1.D.de decret.ab ord.faciend.* & Principes olim magna ſalaria ſtatuerunt: & curialibus permittitur,vt ipſi eos eligant, quos morum probitate,& artis peritiâ ſpectatos cognouerint,quibus ſuam ipſi, & liberorum vitam committant. *d.l.1.*

Quare Iudices & Magiſtratus curate diligẽter conuenit, vt in Repub. periti ſint medici, pro magnitudine vrbiũ, & populorũ numero ſufficientes; & maximè tempore alicuius mor-

25. Ægrotorum præſertim peſte tactorum cura.

talitatis & contagij; quando perſonæ atque ædes infectæ vitantur, vt ij medici non deſint qui eiuſmodi morbos,cauſas,remedia noſcant. nam ſi docemur quòd non alere ſit necare; & victus nomine etiam medicinæ veniant; *l. cætera.44.de V.S.* quidni intelligamus ægrotos nõ curare, ijs adhibitis, qui curare ſciant, necare eſſe? & cur demùm tanta vectigalia vrbibus ciues totâ vitâ pendunt, ſi, cùm ſemel in tali agone egent,deſpiciuntur? Itaque mortalitatis tempore Magiſtratus omnia quę faciunt ad remedia infectorum & progreſſum contagij ſiſtendum, & in ea neceſſitate pauperum ſubleuandam inopiam, quàm maximè debet habere commendata. Magnâ laude ante paucos annos Senatus Hanno-montenſis omne ærarium in eam cauſam effudit, & immenſo ære alieno vrbem onerauit, melioribus annis paulò pòſt ſoluendo. Quin & Senatus noſter Antuerpienſis ſtrenuè partibus ſuis functus eſt, pluribus nunc annis, quibus poſt finitas inducias, cum epidimia, peſte, & varia id genus contagione conflictamur; editis etiam pluribus ordinationibus admodum vtilibus pro ratione frigidi huius climatis, quas etiam aliæ vrbes amplexæ, & imitatæ ſunt.

26. Semper qui præeſt de ſalute publica cogitet.

Semper quiſquis præeſt Relp. animo reuoluat quod monet Cicero 8. *ad Atticum ep.11.vt Gubernatori victoria, ſic moderatori Reip. beata ciuium vita propoſita eſt, vt opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit.* nam, vt idem ait, *vt tutela,ſic procuratio Reipub. ad vtilitatem eorum qui commiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa eſt, gerenda eſt.* quod communiter omnibus prodeſt, hoc eſt rei priuatæ & vtilitatĩ Principis præferendum. *l.vn.§. hac autem. C.de caduc.tollend.* Imperialis beneuolentię proprium eſt omni tempore ſubiectorum commoda inueſtigare. *l.23. C. de nupt.* ſalutem Reip. tueri nulli magis conuenit,quàm Principi *l.4. D.de off.præf.vigil.* & ſubinde omnibus Reip. moderatoribus, vt beata illa ſit. beatitatem quatuor finibus circumſcribit Orator.

27. Vt opibus firma ſit.

I. *Vt opibus firma ſit*, publicè priuatimque. euertitur ergò luxus, prodigalitas, libido, otium, quæ opes abſumunt. Alcibiades ciuitatem negotioſam, ſi negotium cum otio commutet, ſtatim euerſionem, aut vt minimùm ſtatus mutationem paſſuram cenſuit.

II. *Copijs locuples ſit.* nam qui rem perdiderunt, prodegerúntve, in nouis rebus ſpem ponunt. vbi opes defecerunt,ad facinora animus incenditur. contemptui eſt paupertas, vt priuata, ita publica. nec domi reuerentiam, nec apud hoſtes metum reperit. 28. Copijs locuples.

III. *Gloriâ ampla ſit.* inglorij degeneres animos gerunt. honos alit artes. amplitudo gloriæ ad omne genus virtutum propellit, ad res benè gerendas, ad Rempub. defendendam, augendamque. 29. Gloria ampla.

IV. *Virtute honeſta ſit.* hæc ſumma rerum. non enim felix Reſpubl. ſtantibus mœnibus, ruentibus moribus. Veſpaſianus adoleſcentem præfecturâ donatum, quòd vnguento fragraret, increpitum officio deſtituit. quot nunc hodiè ea cenſura deijceret! quàm pauci alliũ, laborem, vigilias, ſudorem bellicum obolent. 30. Virtute honeſta.

Ad deteriora faciles ſumus, nec pronum tantùm eſt iter ad vitia, ſed etiam præceps. natura ipſa in deterius prona eſt,& quibuſdam blandimentis lenioribus in vitia præcipitar. opponendi labores ruenti naturæ, eradicandis vitijs. danda opera ſerendis,alendis virtutibus. nec ignorare debet quiſquis Magiſtratui impoſitus eſt, totius ciuitatis mores ad exemplũ eorum, qui præſunt conformari. Itaque non poſtulet vt alij modeſtè viuant, ſuam modò ipſis continentiam proponat. parum eſſe credat negotij continere eos, quibus præſit ſi ſe ipſe contineat. Veram tamen continentiam animique moderationem ſeruet,ac præ ſe ferat. non fruatur laude per blanditias adulteratâ, ſed ſtabilitâ per veritatem. Vera virtus, atque animi magnitudo nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert: recteque facti non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. animo magis quàm voce laudari cupit. Cupiditas tamen gloriæ nocet immoderatiùs appetita: ergò tantum dumtaxat gloriæ deſideret, quantum ſatis eſt ad conciliandam in rebus gerendis auctoritatem. Summa & perfecta gloria, Iudice Tullio *l.2. de off.* conſtat ex his tribus, *ſi diligit multitudo, ſi fidem habet, ſi cum admiratione quadam honore nos dignos putat.* Multi hodiè, nec multitudinis amorem, nec fidem curant, fallere illam modò poſſint. & quamuis in admiratione aliqua ſint, non ea eſt perpetua temporis filia veritas, fucos & vela tollit, admirationem etiam exinde, & verum honorem fraudumque partus interimit. Vera autem virtus ipſa vetuſtate floreſcit, & apud poſteros manet gloria illius ſempiterna.

31. Quam exemplo moueat, & quibus in rebus?

32. In quibus vera gloria?

Sed neque gloriam ex vano aſpectu auri fulgore atque argenti parat. turpe credit ei, qui animum habet, captare laudes ex corpore. aſtricti moris amator, antiquo ipſe cultu, victuque ad viuendum credit, velut ad natandum, eum meliorem, qui onere ſit liberior. commodatis à Deo facultatibus vtendum, quaſi precarijs poſſeſſionibus. debere opulentiam ſine reprehenſione, parſimoniam ſine ſordibus eſſe. delicijs, otio, languore, deſidiâ animum infici. viuere debere ad exempla, ratione componi,

33. Quibus moribus?

non

non conſuetudine abduci. remouere pompam, vſu rerum ornamenta metiri, fugere epularum libidinem, non moueri ſupra neceſſitatem eſculentis, & poculentis; fugere quidquid inducit obliuionem ſui, & rerum agendarum. quidquid obſcœnum dictu, viſu, auditúve. neque enim obſcœna petulantia menſis oberrare debet. ſed benigna inuitatio, & liberales ioci, & ſtudiorum gloria. nec loquaces conuiuæ, nec muti legendi. ſermones id temporis habendi, non ſuper rebus anxijs, ſed iucundi atque ineuitabiles, & cum quadam illecebra, & voluptate vtiles, ex quibus ingenium noſtrum venuſtius fiat, & amœnius.

34. Animi relaxationes an & quæ laudandæ?

Eodemque modo relaxationes animi admittendæ. amant alterna Camœnæ. omnis vita noſtra in remiſſionem ac ſtudium eſt diuiſa. naſcitur ex aſſiduitate laborum, animorum hebetatio quædam & languor. laudabilis remiſſio, quæ nec gerendis rebus vllum impedimentum gignit. quæ ludos non admittit, ex quibus crimina oriuntur, dignitas diminuitur, opes amittuntur. laudabilis maximè remiſſio, quæ eruditorum virorum ſermonibus vtitur: quædam virtutis exercitatio eſt cum bonis viris conuerſari, non cum quibus iucundiſſimè tempus quis conterat, ſed quorum operâ adiutus Rempublicam gubernet. ſed & muſica animi curas pellit, & triſtitiam. venatio etiam & equeſtris exercitatio in viris principibus imprimis laudanda.

35. Maximè peregrinatio.

Peregrinatio etiam ad animi relaxationem, & voluptatem inſtitui poteſt, & maximè à iunioribus nondum ad Remp. admotis. mirè illa ad prudentiam facit, eamque cum voluptate parturit. prudentiores illi ſemper habiti ſunt, qui multorum hominum conuerſationibus probarentur eruditi.

36. Intra Prouinciam in promotione Remp. & quare? ſeu quibus in rebus?

In ijs porrò qui iam Magiſtratibus impoſiti ſunt, maximè conuenit prouinciam omnem oberrare. Principibus etiam adeunda ſæpiùs longinqua imperij. vt noſcant Rempublicam, quantum ſociorum ciniumque in armis, quot claſſes, prouinciæ, tributa, vectigalia, neceſſitates, largitiones. multi ignorant vires ſuas, & dum ſe tam magnos, quàm audiunt, credunt, attrahunt ſuperuacua, & in diſcrimen rerum omnium peruentura bella. Traianus cognouit per ſtipendia decem mores gentium, regionum ſitus, oportunitates locorum: & velociſſimi ſyderis more omnia inuiſere, omnia audire, & vndecumque inuocatum ſtatim veluti numen adeſſe, & aſſiſtere ſolebat. Solus ſæpè aſpectus Principum ac nutus magnos motus compeſcuit. *Rex*, inquit Sapiens *Prouerb.* 20. *ſedens in ſolio diſſipat omne malum intuitu ſuo.* nihil promptius ad intelligendas prouincialium querelas, atque expilatores publicos noſcendos, & conſtringendos, & in omnem Reipubl. cauſam, & caſum expeditè prouidendum. aliàs perquàm ſæpè ex diſtantibus terrarum ſpatijs conſilia poſt res afferuntur.

Quoniam autem nullum animal moroſius eſt homine, vel maiori arte tractandum; nihil magis prouinciales turbat, & ad motus ciet quàm priuilegiorum olim conceſſorum contemptus. vnde Chokier *Polit. lib.* 2. *c.* 2. Regem Franciæ alioſque ſolemni inaugurationis iuramento ad eorum obſeruantiam adſtringi tradit. & Ioannem Angliæ Regem an. 1216. quòd illud detrectaret, adeò à ſuis deſertum fuiſſe, vt tres tantùm aliquando equites illum aſſectarentur. ſuper his querelas Rex moderatórve Reipub. prouincias obiens, tempeſtiuè intelliget ac maturè prouidebit. videbit quanta ſit vis temporum in Repub. quanta varietas rerum, locorum, geniorumque, quàm incerti exitus, quàm flexibiles hominum voluptates, quid inſidiarum, quid vanitatis in vita ſit. nulla horum melior magiſtra, quàm peregrinatio, & oculis ſubiecta pars vnaquæq; Reipub.

Intelliget etiam quos Magiſtratus oſtendat viros: qui ſpei reſpondeant, qui ſpem fallant; qui in melius, qui in deterius mutati ſint; qui pares, qui impares officijs habeantur. nihil perſpiciet inter homines inæqualius, & lethalius, quàm ignauum, & fortem virum æqualia conſequi.

Parui refert à Principibus ius dici æqualiter, & diligenter, niſi etiam ab ijs fiat quibus illi eius muneris aliquam partem conceſſerint. Fertur Carolus VIII. certis diebus de querelis prouincialium cognoſcere ſolere. tametſi autem ipſe non multa perficeret, tamen eò pertinebat inſtitutum hoc, vt præfecti in officio, metuque continerentur: quod ſatis vtcumq; erat ad iuſtitiæ adminiſtrationem.

Peregrinatio id etiam commodi habet, vt dum mores hodiernos videmus, præteritos ſciſcitemur, & in hiſtoriarum cognitionem traducamur. vbi prudens inuenit vnde ſapientior fiat; bellator, vnde animi virtute roboretur; Princeps, quomodo ſubditos ſub æqualitate componat. magno ſemper vſui eſt memoria rerum geſtarum. viam probè Remp. adminiſtrandi oſtendit. optima ad agendum inſtitutio, commemoratio rerum ab alijs geſtarum. Optimè ille inſtitutus eſt, qui peregrinando quod apud quamque gentem optimum eſt, edidicit: & exinde ad vſum, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperat, traducit. eo enim fine diſcendum eſt, vt ad Remp. doctrina transferatur. & quemadmodum Medici pharmacum ad vnum morbum fugandum efficax, ad finitimos transferunt; ita quæ quiſque vna in re didicit, ad proximè cognatam traducat. ita experti certiùs, citiuſque quod intendunt conſequuntur, quàm ij qui rationem abſque experientia tenent.

De inimicitijs etiam ita ſemper prudens ſtatuat, vt Reipub. condonandæ ſint, vitandæ earum origines diligenter. conciliatio ex fide ſeruanda; ſed cautè, vt ſuſpecta. Iniuriarum ſemper eſt memoria. quicquid offendit ægrè eximitur, aut obliteratur. *Non credas inimico tuo in æternum; ſicut enim æramentum æruginat nequitia illius. Eccl.* 12. *Nunquam fidelem habeas tibi,* inquit Senec. *quem ex inimico amicum habueris.* 37.

37. Circa inimicitias prudenter agendum? & qui.

habueris. quamuis enim multi ſpecioſè magis iniurias beneficijs vincere, quàm mutui odij pertinaciâ penſare ſe malle ſimulent; multi tamen ſunt in animis hominum receſſus, in quibus odium recondunt. *Quanta ſunt*, inquit Cicer. *infidelitates in amicis! quàm ad tempus aptæ ſimulationes! quanta timiditates! hæc eſt celeberrima virtus, hæc animi ſuſpiciendi moderatio, vincere iram, & inter ſimultates quoque vincere animũ.*

38. Circa iram. Igitur neq; iraſci oportet eum qui Reipub. præeſt, quoties ſe materia, quoties ſe res offert, quod enim momentum eſt, quo non improbanda videat? omnia ſi conſectetur, nunquam iraſci deſinet, omnis illi per iracundiam, mœroremque vita tranſibit. Optimum eſt ad primum mali ſenſum mederi ſibi, tum verbis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. quod quidem etſi non eſt perfectæ ſapientiæ, tamen eſt non mediocris ingenij: imò non inferioris, quàm omninò non commoueri. vt fumus oculos mordicans non ſinit vel id quod ante pedes eſt videre; ſic ira exurgens obtenebrat rationem. eſt ira ſui impotens, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſilijſque præcluſa, vanis agitata cauſis, ad conſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id, quod oppreſſere, franguntur. abſit longiſſimè ab ira, & quæ illam conſequitur vindictæ cupiditate, quiſquis rectè præeſſe voluerit; neq; admittat, vt per eam à recto vnquam abducatur. Aſſuerus iratus quamuis, & nimio furore ſuccenſus, quòd eius iuſſa Vaſthi contempſerat, nihil mox in eam ſtatuit, ſed *interrogauit*, inquit Codex ſacer, *Eſther. 1. ſapientes, qui ex more regio ſemper ei aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges, & iura maiorum; cui ſententia Vaſthi Regina ſubiaceret.*

39. Circa fidem. Ad extremum hortari rurſum lubet, vt quiſquis Rempubl. moderatur, fidem, dictorum conuentionumque conſtantiam ſeruet. Eam in Capitolio vicinam Ioui ſtatuerunt Romani, vt tamquam Numen, ac certiſſimum humanæ ſalutis pignus coleretur. quibus perſuaſum erat, niſi in fide ſtet Reſp. opibus non ſtaturam. Seruanda eſt igitur fides; præſertim iurata, aut alioquin ritè ac publicè pacta ciuibus, Prouincialibus non tantùm, quin & hoſti, etiam iniuſto, & prædoni, ſubditiſque rebellibus, ſed etiam proditori. vt rectè in Onoſandro ſcriptum. tametſi Ayala *de re mil. l.1.c.6. n.6.* aliter ſentiat. quia omne iuramentum eſt ſeruandum, quod non vergit in animæ periculum, aut tertij præiudicium. vnde & iniuſto bello victus, non ſuo marte fidem non exoluit, ſed alter iubetur promiſſa relaxare. *c. ſicut. 29. x. de iureiur.* & inter *ſimplicem loquelam, & iuramentum Deus nullam vult eſſe differentiam: & ſicut in iuramento nullam conuenit eſſe perfidiam, ita quoque in verbis noſtris nullum debet eſſe mendacium. c. iuramenti. 22. q. 5.*

Vinculum tamen iniquitatis non eſt. adeoq; iniuſto bello capta non obſtante iuramento de rebus ablatis non repetendis reſtituenda ſunt. *d. c. ſicut.* malè ergò promiſſa, & quæ ſine ſcelere non adimplentur, præſtanda non ſunt.

Altera promiſſi non implendi excuſatio eſt, ſi alter fidem ipſe non præſtat. *d. c. ſicut. §. fin.* vtique in rebus connexis, ſecus in ſeparatis. *cap. inter cætera de reſcript. l. qua religioſ. de rei vendic.* Ayiala *de re milit. d. lib. 1. c. 6.*

Præter has cauſas quiſquis publicæ rei admotus eſt, aliam non admittere ſemper ſtatuat, *nec regnis poſtferre fidem*. tametſi corrupti iam, & deprauati ſunt multi, quorum omne artificium in decipiendo conſumitur. quin & omnimodè ſatagat, vt fidei ſeruans ſit ipſe non tantùm, ſed & talis credatur: atque ipſe credat quòd nulla res vehementiùs Rempublicam continet, quàm fides.

Et quoniam in adagium tranſijt non ſolere ſub bono Principe bonas eſſe fiſcales cauſas, conuenit omnibus iſtis officijs, quæ ex alienò compendia ſua ſectantur, imponi homines non aquilineos, vulturioſque ſed miti ingenio, qui rem duram non ipſi exaſperent, in dubio contra fiſcum facilè ſentiant, & aduerſus eos etiam quos reos credunt, non excandeſcant; ſed benignitate actionem, modumque temperent: qui in fiſcalibus compendijs non legum verba, in quæ quis imprudens fortè impegit, ſectentur, ſed voluntatem, animamque legis, rationem. & hanc ſemper ad ſenſum humaniorem benigniorem que traducant, præſertim vbi de tributis, vectigalibus, & fiſcalibus lucris agitur, & ob illa non ritè agnita mercium commiſſarum pœnis. quæ dum duriùs ſolent eſſe exactæ, magno Principum Rerumquepub. damno ad liberiores ſtationes mercimonia migrant, vectigalium damna, atque imminutiones immenſas impoſterum, & tandem publicam priuatamq; poſt longa faſtidia egeſtatẽ parturiũt. 40. Fiſcalibus cauſis non fauendum, & officijs fiſci benigni imponendi.

Lubet hæc Miſcellanea monita concludere per dimiſſionem nondum ſaturi lectoris ad Socraticas Iuſtiniani Authenticas de Præſide Piſidiæ, Prætore Licaoniæ, Thraciæ, Helleſponti, Paphlagoniæ, &c. quas vbi iterum, iterumque legerit, videat an non leget;

Iam ſatis eſt, ohe, libelle.

LIBER

LIBER IV.

CAPVT PRIMVM.

De Iure Maieſtatis.

NE cui mirum videatur non tantùm nos politiæ adminiſtrationiq́ue Reipub. libro tertio, ſed etiam negotijs autocratiæ atque Imperij hoc libro quarto nos immiſcere, memoriâ repetitum volumus, quod initio diximus, dum Iudicem exhibemus, non tantùm pedaneum, ſed & maiores etiam atque ſupremos intelligere, pro more loquendi, quo Iuſtinianus *in Authent. de Iudicibus*, atque *in Codice lib. 1. C. tit. 29. vſque ad finem. & l. 1. D. l. 12. C. vſus eſt.* & alibi paſſim iuris noſtri auctores vſurparunt. quo modo *veteres*, inquit Aſcon. *omnem Magiſtratum, cui pareret exercitus, prætorem appellarunt, quòd reliquis præiret, vnde & prætorium tabernaculum eius dicitur, & porta prætoria, quâ exire ſolet, & hodiè quoque Præfectus prætorio, item milites prætoriani, & cohors prætoria.* & tamen ſcimus non minùs edictum Prætorem proponere ſolere, ex quo ius diceret, ex eoq́ue natum exinde edictum perpetuum, & partem magnam iuris noſtri atque iudiciorum prætoriam eſſe, vocariq́ue; vt mirum non ſit ſub vno nomine iuris atque militiæ auctoritatem conſiſtere. Eo itaq; modo Iudicum vocabulum non iudiciorum tantùm, ſed & adminiſtrationis ciuilis, atque militaris poteſtatis coergiam habet. Id quod vel ſonat titulus 44. *lib. 1. Cod. de officio ciuilium Iudicum*: 45. *de officio militarium Iudicum.* 47. *de off. diuerſorum Iudicum*: 48. *vt omnes Iudices tam ciuiles, quàm militares poſt adminiſtrationem depoſitam quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permanerent.* 50. *de aſſeſſoribus & domeſticis & cancellarijs Iudicum.* Hos ergò etiã Iudices compectimur, qui tales miniſtros habent: qui militaria etiam ac ſummæ rei negotia gerunt. Sic Præfecti Prætorio, Orientis, Illyrici, Aphricæ: Magiſtri militum, Quæſtores, Magiſtri officiorum, Proconſules, Legati, Prætores, Rectores Prouinciæ, Præfecti vigilum, Præſides, eorum denique officia tam accuratè à Iuſtiniano in Codice pertractantur: omneſq́ue nomine Iudicum veniunt *in d. tit. & Auth. de iudicib.* Vnde & conſectarium eſt, vt ſumma hæc Imperij negotia à ſcientia, prudentia, atque officio Iudicis exiſtimentur non eſſe aliena. quo modo Papioianus, quem aſylum iuris atq; theſaurũ legum Spartian. in Seuero nominat, Præfectus Prætorio apud eumdem Seuerum *l. lecta. 40. D. Si cert. pet.* fuit, alijq́ue Iuriſconſulti ſummos honores geſſerunt, & conſilijs laudatiſſimorum Principum adhibiti ſunt. Lamprid. *in vita Alexand. & Maxim.* & Vlpian. Magiſter ſcriniorum, quòd Alexander plurimùm eius conſilijs vteretur, & diſſolutos militum mores ad veterem diſciplinam reuocabat, apud eos odioſus ab impetu & furore militari obiectu corporia Imperatorij protectus eſt. aſſeritq́ue Lampridius illum in ſummum euaſiſſe Imperatorem, quòd Vlpiani conſilijs præcipuè Remp. adminiſtraret. Adeoq́ue quamuis hodiè eadem Iudicum nomina non habemus, tamen quia ſummæ rei conſilijs adhibentur etiamnùm ſeu Iudices, ſeu Conciliarij, qui ideò Secreti Concilij ac Status nominantur, ac olim Comites conſiſtoriani dicebantur *de Comit. conſiſtor. C. lib. 12.* à conſiſtorio in quo Princeps audire legatos & de cauſis Imperij ac alijs grauioribus cognoſcere ſolebat, Ammia. Marc. *l. 15.* & Comitum nomen Conſtantinus præcipuis officijs adiecerat; Euſeb. *l. 4. de vit. Conſtant.* Cuiac. *de Comit. & trib. ſchol. C. l. 12.* non poteſt videri eius rei materia propoſito noſtro importuna. Eam itaque exordiri lubet à iure, notiſq́ue Majeſtatis.

Iura ergò Majeſtatis, ſacra Regni, ſumma rerum, arbitrium, principatus, ſeu quocumque nomine lubuit appellare, pro ratione temporum, forma Reip. aut libidine dominantium, admodum apud Romanos, aliaſq́ue gentes diuerſa fuerunt. Hodie ferè, qui de iure aut politia ſcribunt, ad hæc capita reducunt; *Legem condere, atque alys dare, non accipere, lege ſolutum eſſe. Magiſtratus creare, legates mittere, & recipere, bellum inferre, & pacem pangere, monetam cudere, ius vitæ & necis, rerum ſacrarum, nundinarum, vectigalium, extremam prouocationem*, aliaq́ue quæ feudiſtæ regalia vocant. *ad titulum feud. quæ ſunt regalia.* quorum tamen quædam minoris notæ ſunt, & cum inferioribus dynaſtis communicantur. ſic tamen vt beneficio Principis hæc accepta ferant: vt vtilitatem quidem ſentiant, ius autem directum diademati Principum remaneat inſcriptum. Canoniſtæ ſupremam hanc poteſtatem vocant *plenitudinem poteſtatis*. Pragmatici ſoueranitatem indigetant. & diſertè excipi hodiè ſolet in omnibus litteris conceſſionem magnorum dominiorum, & feudorum. quamquam lucis causâ id fiat. cùm non cenſeatur Princeps id velle, quod non poteſt. non poteſt autem ſupremi

1. Supremitatis iura ſeu notæ.

2. Nulla conceſſione ſupremitas communicatur aut alienatur.

premi dominij auctoritatem lædere. nam perſonalis maieſtas, quæ in Principe eſt, exercitium eſt illius realis, quæ in Republ. vt inſtar dotis & vſusfructus illas habeat: non de poteſtate detrahere, non de ſubſtantia, & domanio alienare poſſit. Vnde ſolent Reges lucis causâ iurare iura Regni illibata ſe ſeruaturos. *c. intellecto. 33. x. de iureiur.* Noſtratibus autem diplomatibus, cum ſupremitate excipi ſolet campanæ pulſus. ſed iterum lucis causâ. maiores noſtri, ſi hoſtis ingrueret, campanas pulſabant proximi, & ſequebantur vicini actutum ad vltimos regionum vſque fines: ita vt intra paucas horas integræ ditiones in armis eſſent: imprimis qui feuda poſſiderent, qui deinde Principi peculiari ſacramento tenerentur, vt ciuitatum collegia, ac ſubditi demum omnes qui arma ferre poſſent. Hic campanæ pulſus ad maieſtatem pertinet, vtpotè ad ſumenda arma, quæ iniuſſu Principis ſumi non poſſunt. iuſſus quidem quamuis præſumatur generatim pro defenſione ad ritum priſcum, eſt edicto tamen Car. V. conceſſus. 18. *Sept.* 1542. 25. *Oct.* 1544. 15... 1556. *lib. edict. fol. 23. & ſeq.* quamquam & hic pulſus frequenter hodiè aures ruſticorum vexet, ad compeſcendam inſolentiam militũ. ſed iterum ex Principis venia, id ſecuritati paganorum tribuentis; ciuili etiam & naturali iure ſuffragante.

3. Enimuerò indicia ſupremæ poteſtatis per Bodin. alioſque relata non per. ſe ſingula eam infallibiliter inferunt, ſed effectus ſunt ab illa dependentes. ſed hæc citra erroris periculum eſt regula; Quicumque in ſua ditione ſupremũ habet rerum arbitrium, à ſuperiori nullo dependens, eum maieſtatem habere, ſupremum, ſoueranum eſſe Principem: *l. 7. §. liber. D. de Captiu.* qui non habet, non eſſe. rectè Loyſeau *de Seigneuries, l. 1. c. 2. n. 10. & ſeq.* non ergo illi penes quos non ſuprema poteſtas eſt, ſed tantùm principatus. non illi, in quos non minus habet iuris multitudo, quàm ipſi in multitudinem. *Qui Rex eſt, Regem Maximè non habeat.* Sic oblatum à Demetrio Iudæis pactum inter cætera ſummi imperij, vt non obediant alij poteſtati, niſi ſummi ſacerdotis. *1. Machab. c. 10.*

Supremus omninò qui alium non agnoſcit.

§. I.

De Principe legibus ſoluto,

1. LEgibus ſoluti fuerunt Principes. *Senatus*, inquit Dion. *l. 63. Cæſarem, à quo magno honore afficiebatur, Imperatorem decreto liberauit omnibus legum vinculis, vt ea quæ vellet faceret, & ijs quæ nollet abſtineret.* Auguſtam legibus ſolutam non inueneris. *l. 31. D. de leg.* & ſi non pauci crediderint; quia Principes illi priuilegia tribuunt, quæ ipſi habent. *d. l. 31.* ad filios pertinet illud Tac. *2. Annal. lætabatur*, inquit, Tiberius *cum inter filios eius, & leges Senatus diſceptaret. victa eſt ſine dubio lex.*

Princeps legibus eſt ſolutus.

§. II.

De legum vinculo.

QVamuis, vt diximus, Princeps legibus ſolutus ſit, tamen aurea eſt Imp. ſententia, *Reuerà maius eſt Imperio ſubmittere legibus Principatum.* hoc eſt, viuere ſecundùm leges. quamuis nemo ad pœnam trahere poſſit, adeò quidem vt quamuis Principes ſupremi, non leges tantùm poſitiuas, ſed etiam à natura ſcriptas tranſiliant, non habeant criminis vltorem. nec minùs rectè ille; *Cæſari cùm omnia liceant, propter hoc minus licet.* ſic & ſancto ſenſu Princeps legibus ſolutum ſe dicit: nam bonis poſita lex non eſt: legibus tamen viuit; quia perfecti non propter legem, ſed ob rem ipſam, quod legis eſt, faciunt. Vnde & illa Antiochi ad adulatorem, omnia Regibus iuſta, æqua, licita, iactitantem reſponſio; *non Regibus ſed Tyrannis.* 1.

Non tamen ideò minus eas reuereatur.

§. III.

De legum-latione.

LEges ferre, alijs dare, non accipere, teſſera eſt ſummi Imperij. Curt. *l. 8. quos equidem victores eſſe confiteor, ſi ab illis leges, queis viuamus accipimus.* Huc ſpectat Extrauag. Conſtit. 78. Leonis, *Ne amplius Senatusconſulta fiant.* abrogata *l. 9. D. de leg. & Senatusconſultis.* & ad Principem id iuris retrahit. 1.

§. IV.

De iure ſacrorum.

IVra Sacrórum & Religionis à iuris & politicæ peritis ad ſummum Imperium referuntur. Iudæi diu eoſdem Reges & Sacerdotes habuerunt. Melchiſedech Rex Salem fuit, & Dei ſacerdos. Anius apud Virgilium 1.

Rex idem hominum Phœbiq; Sacerdos.

Nunc Deum munere, inquit Tacit. *3. Annal. Summum Pontificem, Summum hominum eſſe Imperatorem.* ſic & apud multas gentes, quarum Reges, ſeu qui clauum Reip. tenebant, de religione leges tulerunt. ita Numa: ita decemuiri in legibus XII. Tabul.

De ſacris ſtatuere.

Deorum fabulas ne credunto.
Deos peregrinos, præter Faunum, ne colunto.
Separatim nemo habebit Deos.
Neque nouos, ſed nec aduenas, niſi publicè
Adſcitos, priuatim colunto.
Nocturnas in templo vigilias ne habento.
Nocturna mulierum Sacrificia ne ſunto.
Præter illa quæ pro populo ritè fiant, &c.
Ne quem initianto (niſi vt aſſolet Cereri)
Græco ſacro, &c.

Ita & *apud Liuium l. 15.* decretum, ne qua Bacchanalia Romæ, néue in Italia eſſent. *apud Tac. 2. Ann.* factũ ſenatusconſultũ de ſacris Iudaicis, Ægyptijſq; pellendis. & ſub Claudio, *Viderent Pontifices quæ retinenda, firmandaq; Aruſpicum eſſent.* ſed hæc initio Imperij atque in ſpeciem. alioquin ad ſe deinde Iura Sacrorum in ſolidum Impp. tranſtulerunt. ita & Conſtantinus mox à baptiſmo Chriſtianis templa, & Chriſti cultum permiſit. quod Tiberius propoſuerat; ſed Senatusconſulto repulſus

fuit. & Alexander Seuerus, & Adrianus cogitarat.

§. V.

De Magiſtratuum creatione.

MAgiſtratuum creatio ad ſummi Imperij iura etiam pertinet. Cùm Romæ Maieſtas penes populum eſſet, in comitijs creatio peragebatur: tandem è Campo ad Patres tranſlata eſt; mutata Rep. ad Principem. *Ad curã,* inquit Modeſt. *in l. vn. D. ad l. Iul. ambit. Principis Magiſtratuum creatio pertinet, non ad fauorem populi.* & Zonar. *Creatio,* inquit, *Magiſtratuum maxima pars eſt muneris imperatorij.* ideoq́ue Mæcenas apud Dion. multo antè Auguſtum monuit, vt ſolus ſine plebe, populo, ac ſenatu Magiſtratus crearet. Tiberius Conſulum renuntiationem vſurpauit, alij etiam commendare ſolebant alijs, quibus in ſpeciem ius creationis videbantur relinquere: alijs viſum eſt, minora aut ſecuriora ſenatui vel ſummis Magiſtratibus permittere, vt *l. 1. cap. 42. latiùs diximus.* Et Leonis Extrauag. Conſtit. 47. habetur: *Abrogatio legis qua Senatui Prætores, Decurionibus verò Præfectos conſtituere concedebat.* ſic ea auctoritas ad Principem delaſa.

§. VI.

De extrema prouocatione.

1. QVoniam appellatio eſt ab Inferiore Iudice ad ſuperiorem ſacta prouocatio, neceſſariò ſequitur eum, cui arbitrium de rerum ſumma datum eſt, prouocationem pati non poſſe. niſi quam ille à Principe malè informato ad rectiùs informandum proponebat. qualis ferè eſt prouocatio, de qua reſcripſit Pius *l. 1. D. de appellat.* vt ſi Princeps nõ ex vero fuerit conſultus, & ſecundùm ea quæ propoſita ſunt, reſcripſerit; prouocare liceat: ſed ad Principem. *Nihil enim,* inquit Pius, *à nobis videbitur iudicatum priuſquam contra ſcriptum fuerit quemadmodum aliter res ſe habeat quàm nobis inſinuatum ſit.*

2.
Maieſtatem lædit, qui aliò appellat.

Qui Principe Supremo ſuperiorem alium facit, quò appellet, Maieſtatem lædit. ad Principem enim omne Imperium atque poteſtas pertinet lege Regia. *l. 1. D. de conſt.* vt olim poſt pulſos Reges ad populum lege Valeria. cui cùm à Conſulibus aliquando non ſatis deſerretur, eamdem legẽ ſæpiùs publicare oportuit: eiuſq́; tandẽ obſeruationem lege Duilia mortis pœnâ ſanciri. quam legem Liuius fundamentũ libertatis vocat. adeoque (poſtquam iam *Principis omnia ſunt imperio, etſi non dominio,* vt loquitur Seneca) meritò vocaueris fundamentum Maieſtatis.

3.
Gallis vltimum reſortum Supremitas dicitur.

Vnde non inconcinnè Galli extremam prouocationem ſeu vltimum reſortum nomine Supremitatis intelligunt. *le dernier reſort de iuſtice, en commun langage eſt appellé ſouueraineté.* vt in conceſſionibus feudorum maiorum; quando Principes ſibi reſeruant fidem, hominium, reſortum, & ſoueranitatem: prioribus verbis priuatum, atque directum feudorum dominium; poſterioribus publica poteſtas ſignificatur.

Vnde qui ad ſupremum Imperium viam ſibi ſternebant, ſuperioribus ſæculis in Gallia, ac alibi leges condebant, Magiſtratus creabant, bella gerebant marte ſuo, pacem pangebant, monetam ſuâ imagine ſignatam cudebant, pecuniam populo imperabant, coronam, quam hodie inſignibus tantùm pictura adſcribit, capiti imponebãt: ad morẽ Caligulæ, qui *parum abfuit quin diadema ſumeret, & ſpeciem Principatus in Regnum conuerteret.* Inter hæc inquam indicia ſupremitatis ſemper extremam prouocationem penes ſe ſiſtebant. donec tandem regijs rebus firmatis Parlamenta illorum appellationes à ſubditis iſtiuſmodi regulorum receperunt, leges infirmarunt, magiſtratus, niſi ab eis probarentur, deiecerunt, arma mouentes in reorum maieſtatis numerum receperunt, nummos ab illis cuſos aureos, atque argenteos reprobarunt, collectas vetuerunt, priuilegiarijs caſibus exceptis, ac tandem in iuſtum ordinem redegerunt. Latiùs Paſquier *Recherches l. 2. c. 2.* Loyſeau *de ſeigneuries l. 1. c. 5. n. 60.* 4.

Qui imperium affectant, has notas ad ſe trahunt.

Germaniæ Principibus Electoribus, alijſq́; non paucis. notæ ferè Regum competunt, ſi Iuriſdictionem Cameræ Imperialis excipias, & Imperij conſtitutiones *de pace ſeruanda,* &c. 5.

Ex his fluit & ea ratio, ne liceat inferioribus Principibus multiplicare Iuriſdictionum gradus, ne cùm tertiò prouocare non liceat, vltima ad illos interponatur, quamquam hoc ipſum, quod de tertia prouocatione ius ſtatuit, non paſſim ſeruetur, vbi iam pridem gradus multiplicati ſunt. quia vno abſurdo dato cætera ſequuntur. 6.

Iuriſdictionum gradus tertiam appellationem vltimam non faciunt.

§. VII.

De pacis ac belli arbitrio.

ARbitrium pacis & belli nota eſt ſupremæ poteſtatis. bella decernere, & pacem pangere. nam contrariorum eadem eſt doctrina, & maieſtas eſt arma capere iniuſſu Principis. *l. 3. ad leg. Iul. Maieſt.* vnde procul abſunt à iure Romano deprædationes quæ vaſallis aliquando Iure feudorum in dominos permittuntur, *lib. 2. feud. tit. 22.* nec olim niſi comitijs populi centuriatis bellum decernebatur. & ſponſione, quæ iniuſſu populi Romani ſacta erat, non tenebatur populus. vt cenſet Poſthumius *apud Liu.* qui & hæc addit, *quid ſi ſpopondiſſemus vrbem hanc relicturum populum Romanum? ſi incenſurum? ſi Magiſtratus, ſi Senatus, ſi leges non habiturum?* & plerumque in ſponſionibus ducum adiungebatur, *ita id ratum fore, ſi populus cenſuiſſet.* Quare cùm populus Romanus per pacta Conſulum iniuſſu ſuo inita obligari non potuerat, ea contra dignitatem ſalutemq́; publicam contracta pro irritis habuit. ne tamẽ vel in ſpeciem fidem lædere videretur, Conſules per feciales Samnitibus tradidit loro vinctos, vt iuſta fieret deditio, & erroris publici pœnas luerent illi, qui commiſiſſent. 1.

Nihil de bello, aut pace ſtatuũ niſi ab eo qui ſupremus.

Sic

2. *Hoc & caſtra & arces.* Sic ad belli iura ſpectant arma, armorum fabricæ, armamentaria, arces, muri, fortalitia, caſtella, facultas conceſſa extruendi, & ne vicinis extruere liceat. Vnde ſine publica auctoritate circa muros publicos nihil licet. *l.* 9. §. 4. *D. de rer. diuiſ.* & apud Tacitum Iudæi ius muniendi magnâ pecuniæ vi redemerunt.

3. *Aliaque ſpectant.* Spectant & huc pignorationes, repreſaliæ, litteræ marcæ, publici hoſtis declaratio, ſecuritas, guardia, ſaluus conductus, legati miſſio, receptio, comitia generalia, &c.

§. VIII.

De legatis.

1. *Mittere & recipere legatos ſupremi eſt.* Legatos mittere & recipere etiam ad maieſtatem pertinet. propriè enim à Principe Supremo legatio mittitur. vt ferè hodiè cenſent. Marſelaer *de legato c.* 2. Vnde Curt. *l.* 10. *& priſtina quadam regia ſpecies manebat. nam & legati gentium Regem adibant, & copiarum duces aderant, & veſtibulum ſatellites armatiq́; compleuerant.* eò potiſſimùm quòd ſummæ legatorum mittendorum cauſæ ſolent eſſe

2. *Quomodo aliorum?* belli, pacis, aliarumque ſummarum rerum negotia. Quare ſubditi ius legationis non habent, niſi largo modo loquendi, pro Oratoribus, Deputatis, Commiſſarijs. quamuis *tit. D. & C. l.* 10. *de legation.* eos nomine legatorum comprehendat. Sic ciuitatibus ex edicto Veſpaſiani legatos, ſed ternos, non plures mittere licet. *l.* 4. *in fin. D. de legation.* ſed tamen nec ſine conſenſu Præſidis. *l. ſi quis.* 16. *C. de decur.* quod & in Prouincijs obtinet, vt ſine aſſenſu Præfecti-prætorio legatum mittere non poſſit, *l. pen. C. de decur.* Panicir. *ad Notit. Imp. tit. de Magiſt. municip. c.* 26. *legat.* quin & ciuitatis ſtatu turbato legati partis alterius prærogatiuam obtinent, ne violari poſſint. Cic. *lib.* 3. *de fin.* alioquin è medio tollatur ratio compeſcendæ ſeditionis forſan ortæ. extra hunc caſum, vix priuilegium eiuſmodi competit. Vnde apud Liu. *l.* 6. *Colonis Circerienſibus denuntiatum, Senatus verbis, faceſſerent properè ex vrbe, abs ore atque oculis populi Romani, ne nihil eos ius legationis externe, non ciui comparatum tegeret.*

§. IX.

De iure vitæ ac necis.

1. Ivs vitæ ac necis autocratiæ inſignis etiam nota. Curt. *l.* 4. *Cùm in regali ſolio reſidebis, vitæ neciſq́; omnium ciuium dominus.* ſic olim Romæ morte mulctabat ſolus Populus, leg. XII. Tab. Eius inſigne pugio olim; & gladius. & olim & hodiè in inaugurationibus velut inſigne imperij gladius præfertur. Tac. *l.* 3. *hiſtor.* ait Vitelliū ſolutum à latere pugionē Cecilio Simplici Conſuli in concione reddidiſſe, tanquam ius vitæ ac necis. Carolo Magno ante tribunal ſpatha nuda perpetim præferebatur. Commodus, cùm Imperator ſalutaretur, Iulij gladium delubro Martis detractum tenens, circumlatus eſt per celeberrimos vicos.

§. X.

De pecunia imperanda.

Pecuniam imperare, vectigalia capere, telonia, ſolius eſt Principis. *l.* 10. *de public.* vectigalia ſine Imperatorum præcepto neque Præſidi, neque Curatori, neque Curiæ conſtituere, nec præcedentia reformare, & his vel addere, vel minuere licet. non admittit tamen Loyſeau pro nota imperij, contra Bodinum, quòd hæc potiùs facti, quàm iuris æſtimet. ſed rectiùs Bodin. ſupponenda enim eſt poteſtas in Principe, etſi abuti in imperandis tributis, ſicut & cæteris, quæ ab eius arbitrio fluunt, contingat: quia & rectè vti poteſt. 1. *Pecuniam imperare.*

§. XI.

De Moneta.

Cvdere monetam & imagine ſuâ ſignare, ſolius Principis eſt. ſic Vopiſcus in Firmo, *Cùm ille diceret Firmum latrunculum fuiſſe, non Principem, contra ego illum & purpura vſum & percuſſa moneta Auguſtum eſſe vocitatum: quinque etiam nummos Seuerus Archontius protulit.* Commodus Perennium familiarem ſuum pœnâ capitis affecit, quòd nummos publicos ſuâ imagine ſignaſſet. ita iubetur leg. XII. Tab. *Triumuiri monetales aurum, argentum, as publicè ſignanto.* & de Vngarorum politia Otto Friſing: *Nullus*, inquit, *in tam ſpatioſo ambitu, Rege excepto, monetam vel telonium habere audet.* prout & vetitum eſt *l.* 2. *C. de fal. mon.* vbi etiam, Maieſtatis crimine obligatur, qui circa monetam peccat, qualitatem, mixturam monetæ, ideoque ad Principem ſpectare conſtat. *l. vnic. C. de arg. pret. lib.* 10. quia nummus publica menſura eſt, & æſtimatio. *l.* 1. *in prin. D. de cont. emt.* menſuram falſam fieri ſi corrumpatur moneta, ideoque labentis Imperij præſagium corruptionem monetæ innuit ille;

1. *Monetam cudere, ſignare.*

2. *In Maieſtatem peccat qui in monetam.*

Deficitur ex nummis quàm ſe malè tempera mutet.

Et magnâ apud veteres religione moneta tractata eſt, vt ne reſcripto quidem competere alicui poſſet. *l. vlt. Cod. de falſ. mon.* ſed nimium hodiè priuilegijs & præſcriptionibus inferiores Principes ius monetæ cudendæ, præſertim in Imperio vſurparunt. quod & patrum memoriâ in Gallia accidit. ſed Ludou. Huius Rex plurium Principum priuilegia ære redemit, & Franciſ. I. edicto generali vſurpationes ſuſtulit, & reſidua priuilegia. Lud. autem XI. inter reliquos prætextus belli Duci Britanniæ indicti moneta aurea à Duce cuſa iuxta præcipuos refertur. nec myſterio vacat interrogatio Chriſti, exhibito cenſus numiſmate, *cuius eſſet imago & ſuperſcriptio?* & ad reſponſum Cæſaris eſſe, *date ergo Cæſari, quæ Cæſaris ſunt;*

3. *Hodie nimis communicatur inferioribus ius monetæ.*

 §. XII.

§. XII.

De reliquis iuribus Maieſtatis.

1. Sunt alia iura Regia minoris notæ.

SVnt & alia quæ ad iura Maieſtatis referuntur, ab eaque diſtribuuntur, ſed vel ex his, quas diximus, notis vt fontibus fluunt; vel non ita emicantem habent ſplendorem, aut etiam inferioribus aliquatenus communicantur, vel lege aliquâ magis, aut communi vſu Summo Principi reſeruantur. vt in integrum reſtitutiones, quæ lege Romanâ Prætori competunt; canonicâ Iudici ordinario; vſu plerorumque regnorum à ſupremo Principe poſtulantur.

2. Mandata Principum.

Primum ergò locum habent Mandata Principum, quæ ad legum condendarum auctoritatem referuntur. *Quod Principi placet legis habet vigorem.* Hinc litteris Principum ad calcem inſeri ſolet mandati clauſula, *quia nobis ita placet;* auctoritatis plena: *ſic volo, ſic iubeo, ſic pro ratione voluntas*: non quidem ipſi Regi, qui nihil debet velle, quod ex iuſtitia non poteſt; ſed ſubdito, qui in rationem voluntatis Regiæ non debet inquirere, ſed obedire: niſi legi diuinæ liquidò repugnet: *Seruus* ſiquidem *herilis Imperij non cenſor, ſed miniſter eſt.* atque *abditos Principis ſenſus, & ſi quid occultius parat, inquirere illicitum, anceps, nec ideo aſſequare.* & ex *l.* 157. *D. de reg. iur.* ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris, ignoſcitur ſeruis, ſi dominis obtemperauerint; quorum iuſſa capeſſere fas eſt.

3. Dominatus maris vicini.

Vt continentem poſſident, ita quod eam ambit mare ſui iuris Reges faciunt, ad exemplum legis 9. *D. ad l. Rhod. de iac.* vbi Imperatorem mundi dominum, & legem maris videmus, quatenus ſcilicet lambit orbem Romanum. ſic Leo *Nouell.* 56. diuidit Boſphorum. Plura imperij in mare exerciti antiqua & noua colligit Le Bret *lib. 2. cap. 11. de la ſouueraineté.* nullum ſolemnius, quàm annuum Veneti Ducis mare Adriaticum ſubarrantis.

Quidquid conſpicuum, pulchrúmve eſt æquore toto,
Res fiſci eſt, vbicumque natat.

Benè acquiritur, inquit Caſſiodorus, *quod à nullis adhuc dominis abrogatur.* Eo axiomate pleroque quæ nullius, quæ communia, quæ publica, ſui iuris Principes fecêre. veteribus

——— *Vſus communis aquarum eſt,*
Nec ſolem proprium natura, nec aëra fecit.

4. Molæ Piſcatio.

Nobis poſteriorum ſæculorum vſus proprium mare, proprium aëra fecit. Mirantium Chriſti miraculū tempeſtates ſedantis exclamatio deſcribitur, *Quis eſt hic? quia venti & mare obediunt illi.* Reges mare & ventos ſub imperium redigunt. nauigare, mercari, piſcari permittunt, prohibent, portoria, telonea imponunt; Inſulas in mari natas, terras pridem inundatas ſuas faciunt; ventorum vſum molis agitandis concedunt, vetant. quanquam Grotius Mare liberum ſcripſerit eſſe in Indias vſque, non Iberum. quidque iuris ſemper ſit vſurpatum in mari Batauis vicino in Iſagoge *l. 2. cap. 1.*

Flumina etiam nauigalia, & ex quibus fluunt nauigabilia, portus, riparica, vectigalia, telonea, pridem à Frederico Imp. inter regalia relata ſunt. vnde & libera illa, tuta, & nauigabilia præſtare Princeps debet. *tit. de littor. cuſtod. lib.* 12. *C.* vti Tiberius *ſtatum ſtationes militum, graſſaturis tollendis.* piſcationem pro more regionis ſibi habet, Vaſallis concedit, aut paſſim permittit; ſemper tamen piſcandi leges præſcribet. 5. Flumina, portus, riparica, vectigalia, telonea.

Viæ etiam publicæ eodem referuntur à Frederico, & pridem *arg. leg. 2. §. viarum. D. ne quid in loco publico.* vnde vulgò viæ dicuntur regiæ, in eaque natas arbores vſus regias facit. 6. Viæ regiæ.

Siluæ magnæ & nobiles etiam publicæ ſunt, & regales; omneſque quæ non priuatim occupantibus olim ceſſerunt. multis tamen locis accolis lignandi jus conceſſum, aut vſu captum eſt. 7. Siluæ nobiles.

Venationes etiam regiæ ſunt. præſertim vt illis exercendis idoneæ leges præſcribantur. ita *l. vnic. C. de venat. ferar.* permittit leonum venationem. vnde inferunt aliqui reliquarum ferarum prohibere; quamuis titulus generalis ſit de feris. & *l.* 1. §. *beſtias D. de poſt.* de omni fera, quæ regioni nocet, accipi ſuadeat. & *tit. ſi quadrup. pauperiem feciſſe dicatur.* Conſtitut. Frederic. *de pace tenend. cap.* 7. vetat communi populo venationem. *l.* 16. *D. de ſeruit. ruſt. præd.* in fundo alieno inuitis dominis, niſi quis è ſuo fugientes volantéſve perſequatur. *argum. l. 2. D. de ſeru. fugit.* vbique penè hodiè occidi vetitæ ſunt feræ rufæ & nigræ, ſcilicet apri, cerui, hinnuli, &c. 8. Venationes.

Auri argentique ſodinæ & quorumcumque metallorum inter regalia recenſentur. *l. inter public. §. publica. D. de verb. S.* & viam ſtrauit *l.* 1. & 2. *Cod. de metall. & metallar.* & Senatuſconſultum *apud Plinium lib.* 3. Italiæ metallo ſcrutari interdicens, & *l. nulla. C. Theodoſ. de metal.* ex licentia Principis permittens. olim quidem priuati iuris fuit metallorum proprietas, *l. fructus,* 7. §. 13. *D. ſolut. mat.* ſed vbique Reges ſui iuris fecerunt: vt deſerta & inculta loca, in qualibus ſolet reperiri. 9. Auri, argenti, metalli fodinæ.

——— *habitat deſertis montibus aurum.*

Argentarias Fredericus recenſet. ſed puto eo nomine nummulariam vſurarij publici menſam ſignificari. vt dixi in *iur. Pont. nou. anal. de vſur. n.* 8. 10. Argentariæ.

Addit Fredericus dimidium theſauri in loco Cæſaris; aut religioſo fortuitò inuenti. ſed le Bret etiam territoriorum dominis, & feudorum partem permittit, ſi in territorio aut fundo ſuo fuerit inuentus. *de la ſouueraineté, lib. 3. c. 6.* 11. Theſauri.

Bona vacantia, adeſpota, & nullius, regia cenſentur: finita linea vnde agnati, vnde cognati, vnde vir & vxor, ſucceſſor eſt fiſcus. & ex vſu bona baſtardorum, & alibubi peregrinorum, damnatorum, proſcriptorum, præſertim reorum maieſtatis. *d. tit. quæ ſunt regalia.* 12. Bona vacantia, nullius.

l. 1. *Cod.*

l. 1. Cod. de bon. præſcrip. l. 1. Cod. de bon. vacant. l. vnic. Cod. ne ſine iuſſ. Princip. ſed alia pleraque multis locis territoriorum domini ad ſe traxerunt, præſertim fundos adeſpotos.

13. Domanium. Denique domanium, quod Regi in dotem regni cedit, regia multa & ſingularia priuilegia habet. de quibus latè Chopinus *lib. de doman.* ſed imprimis protopraxiæ, ſiue præferentiæ, quod olim ſolius ſummæ Reipublicæ fuit. *l. penult. D. de priuileg. cred.* Plinius *epiſt.* 113. cui accedit aliud dominicorum bonorum, ſeu Regis priuilegium, maximè apud Gallos, vt Regi de re aliqua litiganti interim poſſeſſio cedat. quod etſi ſit contra leg. *prohibitum l. defenſionis. Cod. de iur. fiſ. l.* 10. admitti tamen poteſt, cùm Vaſallus officio deëſt, ex inueſtitura debito; cùm finito iure alicuius res redit ad Coronam; cùm controuerſia eſt de regalibus, non communicabilibus. In compendijs autem pœnarum nullatenus eſt admittendum, ſed quod ait *lex vlt. C. Theod. de appell. ſaluâ Maieſtatis noſtræ reuerentiâ, ius nobis cum priuatis non dedignamur eſſe commune.*

14. Quid de feudis, &c. De feudis, bonis emphyteuticis, cenſualibus libellarijs, alaudialibuſque nihil attinet dicere, quia non ſunt Principum ſingularia.

15. Abolitio, remiſſio. Ad Principem ſolum etiam ſpectat abolitionem aut remiſſionem criminum concedere. *l. 1. C. de ſenten. paſſ.* vbi reſtituit Imperator ad preces Præfecti Prætorio; cuius erat infra eum ſumma poteſtas, neque tamen eò porrecta. Senatus ipſe ſententiam non poterat reuocare. *Sed non Senatui*, inquit Tacit. *lib. 11. libertas ad pænitendum fuit.* generatim Iudex officio definiendo functus, cauſam retractare non poteſt. *l. quod iuſſit, D. de re iud. l. pœnam, C. de pœnis.* Eiuſmodi clementiam cum examine cauſæ exercendam *lib. 1. cap.* 20. diximus. Regia porrò cauſa eſt, inaugurationis dies, ſeu iucundus introitus in regnum, aut nobilem ciuitatem. *l. ſi interueniente. D. ad Turpil.* & ſummè regia olim obtinuit, vt in die paſſionis Dominicæ carceres reis ſpoliarentur. *Hodie*, inquit S. Cyprian. *patent carceres, damnati libertate donantur, ſeueritate depoſitâ Iudices manſueſcunt.* ſed & iuſta clementiæ cauſa ſemper fuit, & publica, maiorum in Regem aut Rempublicam merita. condonata Quintio res ad Veios malè geſta, ob merita Cincinnati, Liu. *lib.* 4. Æſchylo delicta propter Amintam, Salomoni dilata diuiſio regni propter Dauid. Enimuerò non dabatur abſolutio in peculatu *l. 3. Cod. de abolit.* periculoſa ſiquidem inciſo regni neruo. Hodiè non datur tantùm, ſed & parum nimis inquiritur in multos prædones impunè in publico ære graſſantes. vnde quæ non plurima Reip. deliquia?

16. Immunitatum conceſſio & priuilegiorum. Immunitates etiam, vacationes, & priuilegia concedere ſolius eſt Principis. *l. vnic. Cod. de his qui à Principe vacationem acceperunt, tot. titul. de excuſ. mun.* quia eius eſt legem ferre, *l. 1. D. de conſtitut.* condere, interpretari, æquitate mollire. *l. 1. Cod. de legib. Inter æquitatem*, inquit, *iuſq́; interpoſitam interpretationem nobis ſolis & licet & oportet inſpicere.* Qui ergo de oneribus communem legem fert, ſoluere poteſt, quia ſupra legem eſt. *Omnibus autem à nobis dictis*, inquit Nou. 105. *Imperatoris excipiatur fortuna, cui & ipſas Deus leges ſubiecit, legem animatam eam mittens hominibus.* Raro tamen & magna ex cauſa procedere debet eiuſmodi exemptio: quæ vel Regijs prouentibus nocet, vel alios aggrauat. Etenim quamuis largitas & benefacta Principis ſint amplianda, tamen priuilegia ſunt minuenda. *Tum lex præclariſſima*, inquit Cicer. 3. *de legib. quæ priuilegia tollit.*

Solius etiam Principis eſt ciuitate aliquem donare, Quiritibus aſſcribere, iure aureorum annulorum donare, atque equeſtri ordine, & laureâ doctorali, titulis Baronum, Comitum, Palatinorum, Marchionum, Ducum, & ſi quæ aliæ ſunt *honoris vmbra & ſimulacra*, naturalizare, vt loquimur, & nobilitare. *l. 1. l. quaris D. natal. reſt. l. 1. C. de natural. lib. c. venerabilem x. qui fil. ſint legit. l. 1. C. de iur. aur. annul. Natales* inquit *antiquos & ius ingenuitatis non ab ordine decurionum præſtari, ſed à nobis peti potuit. Sapè*, inquit Cicero 5. *in Verrem, etiam Imperatores noſtri ſuperatis hoſtibus & Repub. optimè geſtâ, ſtrenuos annulis aureis in concione donarunt.* Adoptione etiam mutari familia citra Principis aſſenſum non poteſt. *l. 2. C. de adopt. Iure*, inquit Cicero, *pro domo ſua, à maioribus prodito, nemo ciuis Romanus in alterius poteſtatem tranſire poteſt, niſi populus auctor fiat.* 17. Naturalizatio, legitimatio, nobilitatio, &c.

18. Armanniæ. Sed & Fredericus primo loco inter regalia ponit armannias, quas Cuiac. ad eam. Conſt. potiùs arimannias vult, quæ videntur ei eſſe officia apparitorum, vel fabricæ, & publica armamentaria. Vtrumque ſuâ ratione veſtit: Prius quòd Magiſtratus creatio numeretur inter regalia: *ad l. Iul. D. de ambit.* Alterum quòd arma ad Principem ſpectent: *Nouell. de arm.* ſed Ioan. Ferrar. Mont. *in vſus feud. lib. 5. c. 7.* Prouentus ex armentis ſignificari cupit, & Andream de Iſernia perſtringit in ea voce hallucinantem. Ego exiſtimo legendum eſſe almanniam ab *altman* quod ſeniorem ſignificat, vt ſit altmannia ſenioratus. cuius vocis dignitatem explicuimus. *lib. 1. c. 38.* apud nos Ammanni euphoniæ cauſâ, vel Altmanni apud vicinos, ſunt Prætores, Præfectíve vrbi. de quibus diximus *lib. 1. c. 22.* vnde Fredericus dum inferiùs inter regalia recenſet, *poteſtatem conſtituendorum Magiſtratuum* adiunxit *ad iuſtitiam expediendam*, qui ſunt moribus noſtris ſeu Germanis Scabini. vt eodem loco diximus, quò mihi veriſimile eſt Frederici diſtinctionem reſpicere. & quæ citat vlteriùs Cuiac. locatas ciuitates cum ammannijs ſuis, ſecundùm lectionem noſtram ſignificat ambitum quouſque Iuriſdictio Ammanni porrigitur; eò enim teutonicè ſenſum ea vox apud nos etiam habet.

Curſus etiam publicus & euectionis copia regali tantùm numini eſt reſeruata. *l. Indicibus. C. de curſ. pub. l. nullus eod. l. 137. de verbor. ob. l. 6. C. d. t.*

19. Arma & quicquid eò pertinet.

Vt armorum mouendorum copia non niſi ex nutu Principis tribuitur, *l. vnic. C. vt arm. vſus*, nec antè legem Regiam conſuli, ſi legem curiatam non habuiſſet, attingere rem militarem licebat; Cic. *Phil.* 7. ita neque priuato licuit ad exercitum ſcribere, neque mutari numeros, *niſi hoc Auguſta maieſtas publicæ vtilitatis causâ fieri iuſſerit*, *l. contra de re milit.* nec vrbes muris cingere, *l. 9. D. de rer. diuiſ.* militem legere ſine probatoria Principis. *l. neminem. 57. C. de re milit. lib. 12.* ſaluam guardiam concedere hoſti aut reis, *l. cùm ſæpè. C. de erog. mil. an. lib. 12. l. iubemus C. de præpoſ. ſac. cubil. lib. 12. Edict. 12. Iul. an. 1611. ar. 45.* vectigalia, tributa colligere, *l. 3. C. vectig. non. inſt. non poſ. l. 50. D. de publican. Ad hoc tributa præſtamus*, inquit Auguſt. *lib. 22. contra Fauſt. vt propter neceſſaria militi ſtipendium præbeatur.* quem habere non licet niſi Principi. Sed & Regiæ Majeſtatis eſt, vt illius tantùm *domus, & patrimonia titulorum Inſcriptione legantur. l. 1. C. vt nemo priuat. præd. tit.* quin & illi dumtaxat competit ſacro encauſto litteras munire. *l. 6. C. de diuerſ. reſcript.*

20. Angariæ, collationes, &c.

Denique angarias, parangarias, plauſtrorum & nauium præſtationes, & extraordinariam collationem recenſet Fredericus; & ad auctoritatem imperandæ pecuniæ pertinent. atque de his omnibus latiùs Le Bret *de la ſouueraineté*. Beſold. cautè legendus *de iur. Maieſt. ſec. 3. c. 8.* Azor. *inſt moral. part. 2. lib. 10. c. 7.*

21. Ærarij vtilitates.

Sed huiuſmodi regalia magnâ ſui parte ærarij vtilitates ſunt potiùs, quàm imperij iura; quæ Summo Principi in ſignum Supremitatis reſeruentur. illorumque communicatio eſt quædam cum inferioribus. ſed quoad vtile dominium dumtaxat, eo modo quo à laicis decimæ, quoad vtilitatem, non quoad directum dominium, quod ius ſpirituale eſt, poſſidentur. fluuntq; à Majeſtate tamquam fonte, & effectus à causâ. Ideoque in his conceſſionibus nunquam ſuprema auctoritas cenſetur comprehenſa, ſed penes concedentem ſemper maior reſeruata, quàm ſit conceſſa. *arg. c. dudum. §. hoc igitur de præbend. in 6.* Beſold. *de iur. Maieſt. ſec. 3. c. 9. n. 2.*

22. Comitia.

Comitiorum etiam cogendorum auctoritas Regia eſt. *Poſt imperium*, inquit Tacitus, *à Tiberio initum ita deſierunt fieri comitia, vt numquam poſteà populo reſtituta ſint.* quia ſcilicet, *ad curam Principis*, inquit, *l. vnic. D. de amb. hodie omnia pertinent.* ſed verò ante Imperatores Populus volebat, iubebat: hodie regnorum Ordines ſuadent dumtaxat Regi conſultanti. *Quid porrò maius*, Inquit Cicero, *3. de leg. ſi de iure quærimus, quàm poſſe à ſummis Imperijs, & à ſummis poteſtatibus comitia & concilia vel inſtituta dimittere, vel habita reſcindere? Francorum Regibus*, inquit Sigelbertus, *moris erat Kalendis Maij præſidere coram tota gente, & ſalutare & ſalutari, obſequia & dona accipere.* ſed maximè rerum agendarum conſilia in ſtatu rerum perplexo. ad morem Prophetæ, *Cogite*, inquit *omnes populos, vt interme & inter populum iudicent, ſi quid à me fieri debuit quod ipſe non fecerim.*

Referri ſolet & inter Regias actiones academiarum erectio. ad modum quo Pharao conſtituit Ioſeph *dominum domus ſua, & Principem omnis poſſeſſionis ſuæ, vt erudiret Principes eius, ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret.* Pluribus proſequitur Le Bret *de la ſouueraineté. lib. 4. c. 12.* facit *l. 1. C. de ſtud. liberal. vrb. Rom. C. de profeſſ. &c.* ſed quo generaliores ſint, ſolet Papæ accedere auctoritas. *x. de Magiſt.* ab eoque literæ erectionum magis ad Regum inſtantiam quàm à Regibus dari ſolent, Laicos dumtaxat laudant auctores Vniuerſitas Leydenſis, aliæque Romanam doctrinam aſpernantes.

Nundinarum etiam priuilegium Regium eſt. Le Bret *lib. 4. c. 13.* rerum euehendarum, inuehendarumque auctoritas, æſtimatio, ſine monopolijs iuſta negotiatio, collegiorum mercatorum, artificum inſpectio, admiſſio. Idem *lib. 4. c. 4.* 23. Nundinæ.

Denique Regium eſt cogitare *cuncta mortalia incerta, quantoq; plus adeptus ſis, tanto magis te in lubrico cenſeas; hora momentum intereſſe, inter ſolium & aliena genua; Supremum omnium eſſe Deum deorum & Dominum dominantium, per quem Reges regnant, Principes imperant, & legum conditores iuſta decernunt; eſſe vnam ſanctam Eccleſiam Catholicam conſtitutam ſuper gentes & regna: eſſe in ea vtrumque gladium; alterum pro Eccleſia, alterum ab Eccleſia, exercendum: illum ſacerdotis, hunc manu Regum, & militum; ſed ad nutum ſacerdotis: eſſe gladium ſub gladio: temporalem auctoritatem ſpirituali ſubijci poteſtati: ſi deuiat terrena poteſtas, iudicari à ſpirituali poteſtate: ſi deuiat ſpiritualis minor, à ſuo ſuperiori: ſi ſuprema, à ſolo Deo. eam etſi data ſit homini, & exerceatur per hominem, non humanam, ſed potiùs diuinam ore diuino datam. ita c. vnam de maiorit. in Extrauagant. Omnia*, inquit Val. Max. *Rub. 1. poſt religionem ponenda ſemper noſtra ciuitas duxit, etiam in quibus Summæ Maieſtatis conſpici decus voluit.* 24. Deo & Eccleſiæ ſubeſſe.

Quid ergò dicemus de reliquo iure Regio, quod Samuel propoſuit populo Regem poſtulanti? *1. Reg. c. 8. filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, &c. filias veſtras faciet ſibi vnguentarias & focarias, agros, vineas, & olieta optima tollet & dabit ſeruis ſuis, vinearum reditus addecimabit; ſeruos, & ancillas, & iuuenes optimos & aſinos auferet*, &c. ſine dubio non hoc ius Regi permiſſum fuit: ſed Samuëlis præmonitio populum deterrentis. alioquin non rectè Elias increpaſſet Achab propter vineam Naboth. Lege diuinâ Rex tenetur, vt quiuis, vt abſtineat alieno. *Væ*, inquit Iſaias, *qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vt auferatur aliquid proximo ſuo.* Dauid nec in locum ſacrificij Iebuſei Areunæ aream occupare voluit, ſed emere pretio. *Non accipiet Princeps*, inquit Ezechiel, *c. 46. de hereditate populi per violentiam, & de poſſeſſione eorum.* Perſtitit tamen populus. 25. Quid de cætero iure regio à Samuele propoſito? 26. Bona ſubditorum non dominio, ſed imperio poſſidet.

populus. *Rex erit*, inquit, *ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.*

27. Omnia hæc verba ſuam emphaſim habent. I. *Rex erit ſuper nos.* ſupremitatem Regis continent, qui ſuper omnes, ſuper quem nemo. *In Dei ſolius poteſtate ſunt* (Impp.) *à quo ſunt ſecundi, poſt quem primi, ante omnes, & ſuper omnes.* Tertul. *Apol. c.* 30.

28. Sicut omnes gentes. *Erimus nos quoque ſicut omnes gentes.* periculo vtique iſti ſubiecti, apud quas ea incommoda ſæpiùs obtinebant, qui ſuos magis vt ſeruos habebant, quàm vt ſubditos. vt etiamnum multi Aſiatici, Africi, Americani Reges: qui proximè abſunt ab ijs, qui imperium habent in belluas.

29. Cur Europæorum Reges cæteris digniores? Qui inter illos? Ante omnes Rom. Imperat. Vnde & Turca Magnus Dominus rectiùs quàm Rex dicitur. Regum vera auctoritas eſt in liberos ſubditos, quorum tantò dignior autocratia, quantò digniores ſubditi. vt communi omnium iudicio Europæorum Principum dignius imperium, quàm omnium barbarorum. Conſequenter inter Europæos, qui ſubditos habent digniores, grandiores, potentiores. adeoque Romani Imperatoris Majeſtatem etiam ideò ceteras præcellere ſemper exiſtimaui, quòd ſub Imperio tam ſublimes Principes habeat, quàm nullus alius dominatus. vt Romani veteres, cùm ad ſumma faſtigia venêre, *habuêre inſtrumenta ſeruitutis & Reges*; quo imperij dignitatem non obſcurari, ſed magis ſplendeſcere exiſtimarunt. vt non derogat lumini Solis ſeptem planetarum, aliarumque ſtellarum claritas. Malè ergo ſemper ſunt mihi viſi de Rege, & regno ſuo mereri, qui titulo ſupremitatis multa ſubditorum iura Regi ſuo vendicant. non quaſi impatienti conſortis, (quod Solis & omnium Principum eſt) ſed omnium etiam radiorum atque cuiuſcumque emicantis ſplendoris: eoq; quò Rex plus ſplendoris habet, ſubditi minus; quò Regem Aſiaticæ, Africanæ, Americanæ, abſolutæ poteſtati vicinorem faciunt; ſubditos hominum propriorum, mancipiorumque conditioni viciniores; eò Reges ſuos alijs præferendos barbarè contendunt.

30. Quæ virtus verborum iudicabit nos? Sed redeamus ad verba iuris Regis à Samuele poſtulati. *& iudicabit nos*, inquit Populus. Emphaſim habet hoc verbum, vt ſicut anteà Iudices in populo illo rerum potiebantur, ita ſumma illa rerum tranferatur in Regem. quemadmodum lege Regiâ populi omnis auctoritas in Veſpaſianum. Monet & hoc verbum vt Reges ex iure & iuſtitia regant. id enim eſt iudicare; non vt pro iudicio & ratione habeant voluntatem.

31. Egredietur ante nos. Rurſus; *& egredietur ante nos.* quod tam ſpectat ad ſupremitatem, quàm vt Rex admoueat manum operi, ſummæ rerum intendat, Rempub. curet.

32. Pugnabit bella noſtra. Iterum; *pugnabit bella noſtra.* defertur arbitrium belli. & (quoniam contrariorum eadem eſt diſciplina) etiam pacis. quæ res penè eſt, in qua maximè elucet regia auctoritas, & quem ob finem, innocentiumque, in quorum tutelam vocati ſunt, defenſionem, Reges, Dynaſtæ, & cuiuſcumque nominis Principes inuenti ſunt.

Extrema iuris Regij verba ſunt *pro nobis*: 33. Pro nobis? ſeu in Rempub. vt infrà *c.* 2. *n.* 2. ex lege Regia Veſpaſiani citabimus hæc verba; *vti ex vſu Reip. Maieſtate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarumq; rerum eſſe cenſebit.* vt Reges omnes ſciant populi ſui causâ ſe eſſe conſtitutos, in rem populi actiones omnes ſuas dirigere debere, non ſpectare ſuas vtilitates, libidines, voluptates.

Denique Samuel poſtquam ceſſiſſet populo, & ſorte in Regem electus eſſet Saul, 1. *Reg. c.* 10. *locutus eſt ad populum legem regni, & ſcripſit in libro, & repoſuit coram Domino.* firmauit ea ceremonia, non infregit auctoritatem Regis. 34. Lex Regia Samuelis non derogauit ſupremitati: vti nec alia alibi, dummodo alteri non ſubijciat. Qua ex re rectè inferimus leges regnorum dominatuumque fundamentales, non imminuere dignitatem Regum, ac Principum, nihil ſupremitati derogare. *quod infrà mox latius dicemus.* Vt non ex eo quod Reges Galliæ (qui acerrimos habent ſcriptores & aſſertores ſuæ ſouueranitatis, & qui ſi illi penè deſpoticè non *dominentur, iniuriam illos accepiſſe exiſtimant* 1) diuinis legibus teneantur, & (præter ea quæ dicemus *infrà ex Franco-gallia Hotomanni, c.* 15. *c.* 25.) lege Salica obligentur, nec Principibus inferioribus ſua territoria, iuriſdictionéſve abrogare, (tametſi lege Regia Romana ad Imperatorem omnium Magiſtratuũ & iuriſdictionem auctoritas ſpectarit) ſubhaſtata officia, ciuilia, aulica, militaria nequeant auferre, Principes conſanguineos morte mulctare, Parium dignitates, Parlamentorum conſeſſus abrogare, & ſexcenta alia regni Ordinibus, Prouincijs, ciuitatibus promiſſa: 35. Liquet nobili exemplo Galliæ. Tametſi Clodouæus Hormiſdæ & Sedi Apoſtolicæ coronam auream miſerit, quaſi ſubmiſſionis teſſeram: Carolus Magnus alijque annuos denarios Sancti Petri per ſingulas domos colligi permiſerint: tametſi in conſecratione Regum Galliæ, antequam præſententur conſecranti, rogetur Populus an Regem acceptet: in memoriam, vt reor, quòd olim Franci Galliam occupaturi natali loco exierint, vt examen apum, non cum Rege, quem domi habuerint, ſed quem migrantes elegerint: vt pleræque gentes, quæ alias terras inundarunt, vt apud eos legimus qui hiſtorias & migrationes gentium ſcripſerunt: quæ vt pleræque ex Septentrione prodierunt; ita ferè omnibus quadrauit quod ſcribit Tacitus; *In Germania & Gallia tum Reges erant auctoritate ſuadendi, non iubendi poteſtate*: Tametſi, inquam, hæc ita ſe habeant in Gallia, aliaque multa ſint vſu, & conſuetudine introducta, quæ Rex pro lubitu inuertere non poſſit, ex fundamentalibus regni legibus, ſcripto aut traditione ſuſceptis: quæ Romæ olim & alibi ſecùs ſe habuerint; non ideò ſupremitatem obrogare Regi Franciæ quis auſit. nec abrogauit quiſquam Parthis, Perſis, Medis, tametſi *Danielis* 6. legamus quòd *lex Medorum atque Perſarum eſt, vt omne decretum*

36. Perſarum. *quod conſtituerit Rex non liceat immutari*: adeo-
que ſit paſſus Rex ille inuitus abiectionem
Danielis in lacum leonum. quin & ipſi Roma-
Romanorum. ni diuerſis fœderibus & pactis obſtricti fue-
runt Latinis & Prouincialibus ſubditis. Hæc,
inquam, nòn officiunt ſupremitati; ſed eam
ſemper fundamentales regni leges præſeruant
ſartam, tectam; dummodo ſuperiorem in
temporalibus non recognoſcant. quod in Re-
ge Galliæ inculcat Innocent. III. *in c. per ve-
nerabilem x. qui fil. ſint legit.* qua de re poſt
Philippi Pulchri tam enixam contentionem
cum Bonifacio VIII. eiuſque Conſt. *Vnam. de
maior. & obed. in Extrau.* tanto ſtudio à Cle-
mente V. obtenta extat alia Extrauagans
Meruit, de priuilegijs. qui tamen Pulcher ſine
inuidia paſſus eſt per totum regnum multos
dynaſtas communicatis plurium notarum Re-
giarum radijs ſplendere. alijq; poſt eum vſque
ad Ludouicum XI. qui regnum ſe ex ephebis
emiſiſſe gloriari ſolebat. neque veteres tamen
illos Reges ſouueranos non fuiſſe iure quis
37. dixerit. tametſi & illi & hodierni comprehen-
Ab impoſſibili. di non poſſent ſouueranorum definitione,
quam aliqui protrudunt illiuſmodi, vt ſub
eius rigorem redigi nullus hodiè Europæus
Princeps poſſit. quamuis ea verba ſint plurium
ſignificatiua, à populo inuenta, rebus vt ex-
tant, & populariter applicanda. non vnis for-
ſitan vt propria, & minùs idæis Regum in
ſpacijs Orbis imaginarij regnantium.

CAPVT II.

Ratio dicendorum, atque imprimis de ſupremarum legum iure.

PErſtriximus breuiter Regias notas pri-
mæ atque ſecundæ claſſis. ſed de primis
latiùs hîc dicendum eſt, vt magis proprijs. &
quidem materiam condendarum legum, cre-
andorumque Magiſtratuum lib. III. tracta-
uimus, tamquam ciuilem. quoad cauſam ve-
rò ſuam efficientem vtraque huius loci eſt.
Solius quippè Principis eſt leges ferre. *l. 1. D.
de Conſt.* & Magiſtratus creare. *l. 1. D. de
amb.* Supereſt igitur vt de primis latiùs dica-
mus, adeoque vt legati, bella, fœdera, pax
publica, induciæ, ſalui conductus, infractio-
nes, repræſaliæ, moneta, vectigalia ſuum dein-
ceps locum habeant. & quoniam ſtatus publi-
ci mutationes periculoſæ hiſce inſunt, inuer-
ſioneſve ab euerſionibus ſæpè parum, ſæpè
nihil abfuerunt, vt arcana quædam paucis
complectamur, quibus Regia, & Democrati-
ca, & Ariſtocratica gubernatio ſuis ſingulæ
ſedibus ſeruentur, & à fallacijs contrariorum
conatuum protegantur. & quia auguſtiſſimū
dixit Philoſophus eſſe conſultare; de conſul-
tatione etiam dicendum eſt, & demùm Miſ-
cellanea aliqua pro coronide Monita ſubij-
cienda.

Igitur tametſi Princeps legibus ſolutus ſit,
vt ſuprà diximus, tamen ſumma Imperij po- 1.
teſtas Principibus data eſt, vt in Rempub. Poteſtas Regis ad ſalutem publicam.
vtantur, non abutantur. *in ædificationem, non
in deſtructionem.* traditur Principibus Impe-
rium in publicam ſalutem, non in meram vo-
luntatem; vt in viro bono. *l. 75. D. leg.* 1. vt
tueantur Remp. non perdant: vt ſubditos
regant, non diſſipent: vt paſcant oues, non de-
glubant, non lanijs vendant: alioquin vis eſt,
non poteſtas. qualis eorum fuit, qui primi in
vicinos ſurrexerunt, progreſſi in familias, gen-
tes, populos. quò redigitur ab argumentis, quæ
ipſi ſibi obijcit Alberic. Gentil. *quaſt. regal. de
poteſtate Regis abſoluta.* vbi tam abſolutam po-
teſtatem aſtruere ille contendit ſupra omnes,
contra quos ſtomachatur Alciat *L. 111. de V. S.*
quod vbique laqueos tendant Satrapæ, hallu-
cinētur Theologi, adulentur Iuriſconſulti, per-
ſuadeant omnia Principibus licere, ſummam-
que eorum, & liberam eſſe poteſtatem. quæ ta-
men verè ob vtilitatem ciuium inducta eſt,
non ipſorum regnantium. inſtar Medicorum
verè, etſi Gentilis rideat, quos honorare præci-
pimur. *Propter neceſſitatem enim creauit eos Al-
tiſſimus*: vt & Reges: quos incorrupta natura
non nouerat. Neque porrò populus amens
vſpiam adeò fuit, qui Regem ſibi ſtatuit eâ
mente, vt poteſtate abuti poſſet, in deſtructio-
nem. Quæ vt Gentilis aliaque diluat, dilabitur
ad Afros, Aſiaticos, ſimileſque: demum ad po-
pulos vi captos, ac bello, qui pro victoris vo-
luntate parere habent, non pro ipſorum lege
vlla, quam nec ponere vllam valeant. quò &
redigit ſuos à Fergo Hiberno, & Guilielmo
Nortmanno victos. quò ergo reijcit eos ſub-
ditos, nobiles, milites, quorum manibus vicit
Fergus, & Guilielmus, eorumque poſteros? vt
pro præmio ſortiantur conditionem captiuo-
rum? quo loco eos habet: qui ipſi à Fergo &
Guilhelmo deſcenderint, etſi non omnes ad
Coronam vocari potuerint? an horum Reges
ſunt tantùm, an & illorum? Denique dum de
Imperatore contemptim, de Gallo & Hiſpano
ineptè ſentit, quid de Anglo tam glorioſè, cu-
ius à legibus Regni & Parlamentis magis re-
ſtricta poteſtas, quàm illorum? Sanè Regni
leges ſupremitatem non tollunt; *vt c. proxime
tetigimus, & in tur. Pont. anal. t. de Relig. domib.*
iudicio communi Regum populorumque; &
in primis Populi Romani: cuius ſcito *Princeps
ſolutus eſt, ſed quod Principi placuit legis habet
vigorem.* Romanis Romulus *vt libitum imperi-
tauerat.* Tac. 3. *Annal. Reges omnem poteſtatem
habuerunt, omnia manu à Regibus gubernaban-
tur. l. 2. D. de orig. iur.* & tamen Seruius Tul-
lus *ſanctor legum fuit, queis etiam Reges obtem-
perarent.* Tac. quis tamen negarit eos ad Su-
perbum vſque ſupremos fuiſſe? & *d. l.* 2. inde-
finitè loquens ad vniuerſos porrigitur. & verò 2.
lege Regia quam ipſe Gentilis citat (ſed quam Sic lex Regia interpretanda.
ex ænea tabula aliter Beſold. *diſs. pol. 1. de Mo-
narchia*

narchia generatim, c. 5. vti quæcumque ex vſu Reip. maieſtate diuinarum, humanarum, publicarum priuatarumq́, rerũ eſſe cenſebit, ei (Veſpaſiano) agere, facere, ius poteſtasq́, vti Auguſto fuit: non quod lubet, licet. Auguſto poteſtas non pro lubitu fuit, ex Senatus iudicio agere ſolito. niſi quod impetrarit, vt ob numerum nimium liceret ſeligere viginti ſenatores, quibuſcum deliberata perinde eſſent, ac ſi à ſenatu toto probata eſſent. Iterum, *quæ ex vſu Reip. & Maieſtate eſſe cenſebit*. non alia. at cenſura ei permittitur. ſed ſcimus quæ ſic alteri quo cum contrahis permittuntur, ad arbitrium boni viri referri. & verba vſum Reip. & Maieſtatem reſeruant. realem ſcilicet, perſonalem Veſpaſiano in exercitio, & cenſura, vt dixi, ad boni viri ſententiam.

3. Prudenter ſupremitatis exercitium diſertis Regulis dirigitur, vt in Brabantia.

• Quapropter quoniam natura difficile intra ſanctos rationis limites conſiſtit, apud multos populos tranſlatæ in Principes omnimodæ poteſtati aliquæ cautiones additæ ſunt; quibus intra terminos deuia miniſtrorum regiorum incuria, alijvè errores retinerentur. In ipſis Romuli legibus, qui Romam, & in ea poteſtatem Regiam condidit, lex quinta eſt: *Populus Magiſtratus creanto, leges ſciſcunto, bella decernunto*. ita Brabanti & ferè Hollandi, Grot. *in Republic. Bat. cap.* 5. in Læto Introitu à Principibus iam olim, atque hodiè obtinent, vt in eos non imperio, ſed lege atque iudicio agatur. *artic.* 1. vt ne pro lubitu vitæ neciſque poteſtas exerceatur. Iuret ſe inaugurandus Princeps, Magiſtratus, officiarios dignos, qualitatibuſque ab Ordinibus requiſitis præditos creaturum *artic.* 5.6.9.10.16.19.22.23. 37.38. ſine pecunia à manu, aut opera, *art.* 21. qui in patria reſideant, *art.* 7. ius dicant, *art.* 7. 24.25.26.27.28. 30.31.32. 48. 53.54.55. *in Addit. Philip. artic.* 23.4.5. 6. 9. 11. patrio idiomate, *art.* 8. ex patrio more, *art.* 10. in competentibus tribunalibus, *artic.* 36.39.42. intra patriam, *artic.* 17. 24. 51. per ſe, non elocato, vt non empto officio, *artic.* 12. 22. 23. Comitia Ordinum intra patriam, cùm res exiget, habiturum. cum ſumma opinantium libertate, *art.* 41. priuilegia non imminuturum, *art.* 2. 45. 56. 57. 58. bella non indicturum, aut pignorationes, niſi de Ordinum conſilio, & aſſenſu, *art.* 3. titulo atque inſignibus Ducatus vſurum, atque ſigillo, *art.* 4. de dominio omninò nihil imminuturum, *art.* 18. flumina viaſque publicas tutas, idoneas nauigationibus, & itineribus ſeruaturum, *art.* 13. 14. 15. *art.* 9. *in addit.* 2. *Philip.* fruges ſeruandi à feris, & ritè venandi libertatem ſeruaturum, *art.* 33. 34. 35. *art.* 8. *in addit. Philip.* & piſcationem, *artic.* 15. quæ omnia iuſti Principis ſunt, iuſtâ poteſtate vtentis. Atque ob id audio, cùm aliqui his calumniam ſtruxiſſent, oggerentes quædam in Læto Introitu Principe non digna deprehendi, curauit Albertus Pius ſeriò omnia per intimos Conſiliarios, etiam non Belgas, examinari, qui reſponderunt patrium illud ius nihil indignum continere. cumque eadem calumnia tacitè Ordinum aures pulſaſſet, legauerunt ad eumdem Principem, qui dicerent libenter Ordines rationem omnium daturos, vetera monumenta, antiquas membranas, vſum anteriorum Principum: at Albertus ſibi factum eſſe ſatis reſpondit, priſcos ritus ad amuſſim ſeruaturum. vt fecit ſanè religioſiſſimè.

Patrium iſtiuſmodi ius ſupremitatem non abrogat, vt diximus. alioquin & Galli Reges, quorum Monarchia nullam magis regiam fingi poſſe ait Bodin. *l.* 2. *c.* 1. *de Rep.* extra hanc calumniam non foret, cùm illis ſine publici Conſilij auctoritate ſtatuere nihil liceat, quod ad ſtatum Reipub. in vniuerſum pertineat, ſi credimus Hotom. *in Franco-gallia*, *c.* 25. pactum eorum ratum non ſit niſi à Parlamento probatum, *c.* 15. nec bellum licitum niſi ex Parlamenti decreto: nec monetæ mutatio, Magiſtratuum Regni exauthoratio; &c. *c.* 15. nam id nihil impedit. vt neque ſi etiam ex more gentis primores, Senatuſve, ac Ordines audiri conſiliumq́; exquiri ſoleat, imò debeat, & conſenſus; ex legibus fundamentalibus ditionis. non enim hæc Maieſtatem alteri deferunt, ſed exercitium poteſtatis moderantur ne deuiet. dummodo huiuſmodi Ordines ſuo Principi ius ipſi dicere, imperare, ſciſcere ipſi, mandata præſcribere non poſſint: vt Duci ſuo Veneti, & ſimiles. nam ſupremus eſt, qui ante alios, ante quem nemo. *l.* 34. *de vulg. & pupill. l.* 9. *de reb. dub.* ita Imperialis fortuna omnes dicitur ſupereminere. *l.* 7. *C. de bon. quæ lib.* à Deo coronam accipere *Nouel.* 82. *c.* 4. *in fin. Nou.* 83. *c.* 1. *l.* 1. *C. de vet. iur. enucl. l. fin. C. de leg.* 4. Huiuſmodi leges fundamentales ditionum Maieſtatem non tollunt.

Martialis non aliud exigit, quàm

Qui Rex eſt Regem Maxime non habeat.

Quod & reſonat illud Horatij;

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Iouis.

Deo ergo ſoli Supremi ſubſunt Principes, nulli homini.

Inde qui Maieſtatem habent, qui Supremi ſunt, Dei Gratiam Principis titulo præponunt. Sed neque tamen olim aut hodiè Imperator Romanus, niſi per Synecdochen orbis vniuerſalis dominus eſt, fuitve. ſed neque ſummus Roman. Pontifex. cuius *de iure ſeculari* Marc. Anton. Marcel. libellum dedit, quo in ſingulas quod prætenditur ditiones examinat.

Portò ſi qui populi olim liberi ſui iuris, ſuæ poteſtatis, elegerunt ſibi Principem certis pactis, quos ideò pactitios vocant, omninò ea pacta inſpicienda ſunt, an Maieſtatem ei ſolidam deferant, an partem præſeruent. ij autem populi qui ex ſucceſſione Principem habent, etſi lucis causâ ei iuramentum proponant, quò officium boni Principis explicatur; nihil officiunt Maieſtati, vt nec priuilegia antiquitus obtenta. *d. c.* 3. *n.* 4. ob quæ ſubditos priuilegiarios vocant. vt ſunt Belgæ: qui hæreditarium omnes Principem habent, non ipſi imperium 5. Vt in Belgis.

rium detulerunt. niſi fortè ijs qui hîc ante Romanos, & Francos dominati ſunt: quorum pridem tabulæ interierunt. vt & naufragia ſua prodit Grot. *in Reſpub. Bat. antiq. c. 4. & 5.* vt abſurda ſint, quæ habet Beſold. *de iur. Maieſt. c. 5. n. 3.* de conditionatis Belgis ex Meterano. neque enim Status noſtri atque Ordines aut Populus in Principes, vt Ephori olim in ſuos, ius habent. Id tantum Brabanti habent, vt ſi iura patria Principes non ſeruent, interim vices obſequiorũ reddere non teneantur; dormiat obligatio ſubditorum; poſitiuè ipſis ſtatuere nihil liceat. olim ante Romanos & Francos eſto licuerit, cùm ſibi Principes hæ ditiones eligebant optimo, aut reſtricto iure: non poſtquam Franci, alijque has ditiones olim ſubiugarunt: dynaſtæ iure patrimonij tot ſæculis poſſederunt.

6. Sed neque clientela feudalis.

Rectiùs quidem Loyſeau clientelam etiam & quamcumque ſeruitutem non extinguere, etſi dedecoret nonnihil, ſupremam poteſtatem. ad priuatum dominium ea, non ad poteſtatem pertinent. & quæcumque ſeruitus quamuis vilis veram proprietatem non impedit. *l. rectè dicimus de verb. ſignif.* alioqui regna à Bodino *l. 9.* & Loyſeau *c. 2. n. 46.* enumerata contra communem ſenſum ſouerana, ac ſuprema non eſſent. quod explodit etiam Gudelin. *iur. nouiſſ. lib. 5. cap. 2. in princip.* ſicut & Iuramentum fidelitatis ſupremæ poteſtati non officit. nam & hoc Imperator Rom. Papæ præſtat. *Clem. vn. de iureiur.* Greg. Tholoſ. *Syntagm. l. 6. c. 7. l. 18. cap. 2.*

7. Sed tamen niſi extraordinaria cauſa ſit, Princeps ordinario iure vti debet.

Verumenimuerò ſed neque Princeps ordinariâ poteſtate omnia extra leges tractare debet: ſed extra ordinem, cùm res exigit & publica ſalus. alioquin regit, & viuit ſuis ipſe legibus. quas non vllâ magis ratione ſanctas atque æquas oſtendere poteſt, quàm ſi exemplum in ſe, ſequelam in alijs dederit.

CAPVT III.

De legum-latione, & obligatione.

1. Ad ſolum Supremum Principem ſpectat legẽ ferre.

Leges condere ſoli imperatori eſt conceſſum. leges interpretari ſolo dignũ eſt imperio. *l. fin. C. de leg.* leges confirmare: *l. 2. C. de decur. conſt.* leges mutare: *l. 1. pen. vlt. C. de leg. l. 35. de reg. iur.* ſeu legem ferendi auctoritatem dare. ſic Prætores olim ante edictum perpetuum, ius quod dicturi eſſent edicebant, & ædiles. neque enim refert per ſe quis, an mandatarium faciat. *l. 6 §. 1. D. Quod cuiuſque vniu.* ſedtamen Principes à Senatu, à Præfecto-Prætorio probari leges voluère. *l. 8. C. de leg. Nouell. 151. 152.* neque aliter promulgari. quam auctoritatem pridem in Gallia ſolemniter vſurpauit Parlamentum Pariſienſe. priuilegium dare, gratiam, ac diſpenſationem ſuper legibus eodem pertinet, iudicata mutare, gratiam facere criminis, & pœnæ corporalis, famæ reſtituere, ſpurios legitimare, contra ius reſcribere, generaliter demum legem ſoluere. ſic tamen vt meminerit Philippi Macedonis, qui Harpalo pro reo intercedenti reſpondit: *Melius eſt vt ipſe qui deliquit ignominiam ferat, quàm ego.*

Nam & ad Maieſtatem pertinet legum cuſtodia, & vindicta contemptus, & armari iura gladio. *Iſtorum*, inquit Iuſtin. *alterum alterius ſemper eguit, & tam res militares legibus, quàm ipſa leges armorum præſidio ſeruata ſunt.* Sic & ille Imper. *apud Gunt. l. 8.* 2. Et ſeruandas curare.

——— Nec me regnante licebit.
Has cuiquam noſtras impunè laceſſere leges.

Vt hîc reminiſcendum ſit, vt Princeps ipſe 3.
legibus ſolutus eſt, ita eius curæ æquè eſſe, Iuſtas ferre;
atque ſummæ auctoritatis, vt quàm optimis populus obligetur, regatur, viuat; & ſemper ad prototypum ſuum reſpiciant leges, & legum-latores, cuius illud; *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.*

Hunc Ducem ſi ſequatur, qui regit, qui legem ſcribit, nuſquam & nunquam aberrabit. ſi non ſequatur, in præcipitia, in ſyrtes, in ſaxa, in charybdes lapſum ſe priùs ſentiet, quàm agnoſcet. improuida mens hominum niſi ſummæ lucis indicio dirigatur, in auia & inuia prolabetur, etiam non alterius culpæ conſcia, quàm quod ſummi legiſlatoris virgulam non continuò reſpexerit.

Porrò legum multitudo minuenda potiùs, 4.
quàm augenda eſt nouis conſtitutionibus. ſalus Paucas generalis
ex legibus religioſa obſeruantia. ſat multæ, ut vtiles.
ſat bonæ leges, ſi ameniur ſatis, & ſeruentur ſatis. illud votum, etiam maius eſt quàm ſpes, vt leges eæ, quas vſus reiecit, aut mores generatim damnarunt, edicto deleantur: errores
quos pragmatici inuenerunt, quos integris 5.
libris aliqui complexi ſunt, conſtitutione di- Deciſis contro-
ſertâ euellantur: quibus magnam iuris partem uerſiis.
implicarunt, deciſione Principali explicentur. cui rei collegium ſupremâ auctoritate erigi optat Thuldenus *l. 4. de cauſ. corr. Iud. cap. 16.* Sed & is illud non malè exequitur toto *l. 1. atque 2.* vt qui præparantur legibus inter partes enodandis, iudicijſque, quæ viuæ leges ſunt, exercendis, taliter formentur, vt legum ænigmata rectè ſoluere diſcant. non vt Alexander Gordium nodum enſe findere. quo leges finem ſuum habeant, & quæ per eas exercentur
iudicia, ne corrumpantur. hæc in primis ad 6.
curam Principis pertinere, hîc ſtatuendum Emendatis
eſt; auctore Horatio Auguſtum laudante: iudicijs.

Res Italas bello tutaris, moribus ornas;
Legibus emendas.

Et Cicerone politicum munus deſcribente *ciuitatem legibus fundare, regere conſilijs, emendare iudicijs.* Ergo vt medici cauſas morborum inſectantur, quo effectus tollant; ita Principem conuenit principia, & ſcaturigines perſequi, vt ijs purgatis lymphæ deinceps puræ profluant. Academias ergo quæ in ſuo dominatu exiſtunt, conſultis legibus reformabit, vt ex

ijs

ijs in Rempub. nihil exeat quod publicæ ſaluti aduerſetur. Et quoniam hodiè orbis imperium in tot dynaſtias eſt diſciſſum, omninò 7. vetabir, ne quis apud exteros emeritus, concilijs vel cauſarum patrocinio admoueatur. niſi fortè prærogatiuâ doctrinæ, & morum gratiam legis, diſpenſationemq́; meruerit. quemadmodum regio edicto olim cautum hîc fuit. Igitur Tuldenus reijcit tantam turbam ſectantium iuris ſtudia, præſertim plebeiorum. nec ſine delectu admittit, ne ars tanta propter, tenuitatem hominum à religionis anctoritate abducatur ad mercedem, atque quæſtum. ſumma eſt enim peruerſio finis iuriſprudentiæ, ſi ſolo diuitiarum voto diſcatur, & ad quæſtum conuertatur.

Academijs immaturos promouentibus ſeu aliàs minus aptos.

Ingenium quondam fuerat pretioſius auro:
At nunc barbaries grandis habere nihil.

Sed nec admittit, qui intempeſtiuè properant iuris ſtudium, nondum ætate, vel peritiâ communis vitæ idonei, non aptè ingenio, non prǽculti artibus neceſſarijs. Exigit Doctores quales publica Reip. ſalus requirit (quæ ab eorum induſtria non parum pendet) aptiſſimos, eoſq́; qui edendis iuriſprudentiæ munimentis ſe probarunt, & ſcientiam experientiâ ciuilium negociorum perfecerunt. Excellentes moribus primùm, deinde facundia. *l. 7. C. de profeſſ.* ne alioqui auctoritatem profeſſionis deſtruant, ſe ipſos exempla circumferentes inutilis diſciplinæ. conſultiſſimam deinde docendi viam requirit, quam per interpretationem legum hiſtoricam, œtiologicam, analogicam, pragmaticam, & forenſem veſtigandam cenſet, & inſigniter docuit Ioachimus Hopperus duobus libris elementorum iuris, quos in epitomen eruditè contraxit Martinus Delrio, lectu vtiliſſimam. ſed quæcumque ratio ineatur, ea ſemper retinenda eſt, quam proponit Iuſtinianus vt primò leui ac ſimplici viâ, pòſt deinde diligentiſſimâ atque exactiſſimâ interpretatione ſingula tractentur. deinde vt id ſemper obtineatur, vt iuris prudentia nō ſit ancipitis vſus, ſed cum vera prudentia, iuſtitiaq́ue connexa. vt ne verbotenus acutè tantùm, ſed ad vſum popularem atque ciuilem diſſeratur, ne leges eatenus tantùm diſcantur, quatenus litigandi artem, vſumq́ue præbent; ſed etiam ius publicum quàm minimè negligatur. emeriti rude ne donentur, & in Rempublicam emittantur ſcholaſticis coronis redimiti, niſi ad ſeueram normam explorati. ne cruda adhuc ſtudia in forum propellant, ne audaciâ pro ſapientia vtantur, ne profeſſionem ex dignitate non ſuſtineant, ne initiatos ſe credant, & tantùm in veſtibulo iuriſprudentiæ hæreant. Hęc inquam vt à principijs ſuis curentur inuigilandum eſt Principi, illiſq́ue qui conſilia eius dirigunt. vt Academiæ ijs inſtitutis reformentur, quibus ſelecti iuuenes, ſelecti ſint magiſtri, ſelectæ ſcholarum leges. quæ & illos doceant hos pro merito契 reuereri, nec honoraria & publica ſtipēdia deſint. quibus ſe hi venerabiles, & à vili paupertate vindicatos exhibeant. Collegiorum fundationes Principali beneficio & auctoritate promoueantur, loca publica deſignentur, & titulis graduum, citra abuſum, ornentur ſtudioſi, & priuilegijs animentur. quæ & per ſpeciales Iudices conſeruentur. Quæ etiam omnia latè nec minus eruditè proſequitur Pet. Greg. Tholoſ. *de Rep. lib. toto* 18.

Porrò vt ad leges reuertamur & ad earum vincula veniamus ſubditi iuſtis Principum legibus ex re & ſalute publica latis etiam in conſcientia obligantur; tametſi pœnam etiam habeant annexam. vt optimè in re monetaria an. 1633. cenſuit Facultas Theologica Louanienſis & Duacenſis per teſtimonium vtriuſq; Apoſtolorum Principis, imprimis per Regulã quam figit Petrus *ep. 1. c. 2. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ. an ad oculum*, inquiunt Louanienſes, *tantùm, an ne pœna vos comprehendat? nequaquam, ſed propter Deum. an Eccleſiaſticis tantùm, nec ciuilibus poteſtatibus? ſiue Regi*, inquit Petrus, *quaſi præcellenti, ſiue Ducibus tanquam ab eo miſſis. quid ita? an quia hominibus ita placuit? quia ſic eſt voluntas Dei.* Alter verò gentium Doctor *ad Rom.* 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Eccleſiaſticæ vtique non tantùm, ſed & ciuili: *Non eſt enim*, inquit, *poteſtas niſi à Deo. an illis*, inquiunt rurſus Louanienſes, *tanquam hominibus fortaſſe reſiſti poteſt? Itaque qui reſiſtit poteſtati; Dei ordinationi reſiſtit. At forſan ſine noxa conſcientiæ. qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. nam Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. An liberum forſan eſt edictis eorum obtemperando ſubijci, vel non ſubijci? ideò neceſſitate ſubditi eſtote. At ſine culpa conſcientiæ dummodo pœna ſubeatur: non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Et cur tam ſtricta debetur mandatis hominum obſeruatio, & obſeruantia? miniſtri enim ſunt Dei in hoc ipſum ſeruientes.* ita Louanienſes. 8.

Legum vinculum ſubditos ligat etiam in conſcientia quamuis adiecta pœna.

Nullatenus igitur pœnę adiectio legis vinculum ſoluit & ſtringit. vt gehennæ comminatio diuinas leges non eneruat. alioquin ſine culpâ æternum damnati ſupplicium paterētur.

Et quamquam alia in materia quæ non continet ſalutem publicam, controuerti forſan poſſit, an penâ legi adiectâ, legiſlator non parentes ſubijcere non culpæ, ſed pœnæ tantùm periculo voluerit: tamen non eſt locus iſti quæſtioni quando actus prohibitus non tantùm eſt à lege ciuili, ſed etiam diuina damnatur, atque naturali, aut quod mandatur ſalutem publicam ſpectat. 9.

Niſi materia diuerſum ſuadet.

Quod ſi porrò de venatione per Principes prohibita, atque aucupio ageretur, cùm naturali Iure ea permiſſa cenſeantur, & ſic apprehenſa occupantium fieri: per me liceat vt in dubium vocari poſſit Principum prohibentiũ voluntas, an extendatur ad conſcientias vinciendas, an tantùm aleæ periculoq́ue pœnæ ſubijciendas, in alijſq́ue materijs vbi neque iuſtitiæ ratio, neque publicæ ſalutis neceſſitas ita militat, ſed finis legis eſt talis, vt vno in loco prohibitio iuſta eſſe poſſit, in alio permiſſio, vbi res ſui naturâ ſunt adiaphoræ, & in

vtramque

vtramque partem flecti poſſunt, pro nutu legiſlatoris, ſine offenſa publici boni: ſed in negocijs vbi quidpiam ſancitur, quod ad ſalutem publicam, quæ ſuprema lex eſt, dirigatur, à ratione alienum eſt ſentire huiuſmodi ordinationes nullo nexu animas vincire.

CAPVT IV.

De Religione.

1. Quo ſenſu ſpectet ad Supremum Principem de Religione ſciſcere?

EX his quæ dicta ſunt conficitur de Religione ſciſcere ad ſupremam poteſtatem pertinere, quod in Batauis conatur demonſtrare Grotius *in Apolegetico ſuo*. Quare & ſolent ſupplicationes ij decernere, penes quos rerum ſumma, vbique habendas, pro rebus feliciter gerendis. cuius rei auctoritas olim in libera adhuc Repub. Romana penes ſolum Senatum erat. & hodiè Turca receptis in fidem regulis multa imperij iura remittit, publicas tamen preces, pro ſalute Principis in templis paſſim faciendas excipit. Cæterùm Grotius, & qui, vt ille, ſcribunt politici, hanc de religione ſtatuendi auctoritatem ei attribuunt, penes quem eſt rerum ſumma, & ſupremum arbitrium; eo modo accipiendi ſunt, quo interpretamur ius Regis à Samuele propoſitum 1. *Reg. c.* 8. vt quæ ibi pro iure Regis edicuntur, non ius quidem ſint licitum Regi, ſed externâ auctoritate, cui reſiſti non poſſit, munitum, vel minæ violentiæ Regiæ. nam omnis à Deo poteſtas data eſt ad iuſti atque æqui conſeruationem, non iniuriæ iſagogem: ad pietatis, veræ religionis cultum, non falſæ ſtabilimentum. *Debes Imperator*, inquit Leo Pontifex ad Leonem Imp. *incunctanter aduertere regiam poteſtatem tibi non ſolùm ad mundi regimen, ſed maximè ad Eccleſiæ præſidium eſſe collatam. Quare ſi Imperator*, inquit Ioan. Pap. *d.* 96. *Catholicus eſt, quod ſaluâ pace ipſius dixerim, filius eſt, non præſul Eccleſiæ. quod ad religionem competit, diſcere ei conuenit, non docere. Cùm ad verum ventum eſt*, inquit Nicolaus Papa, *c.* 6. *d.* 96. *vltra ſibi nec Imperator iura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium vſurpauit. quoniam idem Mediator Dei, & hominum, homo Chriſtus Ieſus, ſic actibus proprijs, & dignitatibus diſtinctis officia poteſtatis vtriuſque diſcreuit.* & Gelaſius *c.* 1 2. *ibid.* obſequi ſolere Principes Chriſtianos non ſuam præponere poteſtatem, Epiſcopis caput ſubdere Principem ſolitum, non de capitibus eorum iudicare. Profectò *ſicut quamuis parua ciuitas prærogatiuam præſentis regni non minuit, ſic Imperialis præſentia menſuram diſpenſationis religioſa non mutat. cap. ſicut.* & quæ plura alia habet Gratian. *dict. diſt.* 96. & eleganter Iuſtin. *in princip. Nouel. quomodo oporteat Epiſcopos.* 6. *Maxima quidem inter homines dona Dei ſunt à ſuprema collata Clementia, Sacerdotium, & Imperium. quorum illud quidem diuinis miniſtrans; hoc autem humanis præſidens, ac diligentiam præſtans rebus, ex vno eodemq́; principio, vtraque procedentia humanam exornant vitam.* Itaque Imperium rebus humanis præeſt, Sacerdotium diuinis. *Alij ſunt*, inquit Chryſoſt. *termini Regni alij Sacerdotij: ſed hoc illo maius eſt. neque enim ex auro aut gemmis æſtimari debet. Rex quæ ſunt in terris ſortitus eſt: Sacerdotij ius à supernis deſcendit.* & infrà: *Sacerdotis thronus in cælis collocatus, de cæleſtibus negotijs pronuntiandi habet auctoritatem. Interroga Sacerdotes legem*, Agg. 2. *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt.* Malach. 2.

Itaque Principum eſt ius, & piorum conſuetudo, non nouum aliquid de religione, de fide, de ſacris ſtatuere: verùm ita leges ſcribere, vt quæ ab ijs, qui Eccleſiæ præſunt, deciſa ſunt, imitando recipi, exequi, obſeruari iubeant, ſic Iuſtin. *in Nouel. de ſanctis Epiſc.* 123. *ſecundùm editionem Haloandrinam (nam in cæteris hæc deſunt) ſi leges* (inquit) *quarum poteſtatem fidei noſtræ Deus pro ſuo erga homines amore concredidit, per omnia firmas & ſtabiles conſeruari ad ſubditorum ſecuritatem ſtudemus: quanto plus ſtudij debemus circa ſacrarum regularum & diuinarum legum obſeruationem reponere, quæ pro ſalute animarum definita & conſtituta ſunt.* & inferiùs: *Sequentes igitur* (inquit) *ea quæ ſacris definita ſunt Canonibus, pragmaticam legem facimus, &c.* ſimiliter & *in Nouella, quomodo oporteat Epiſcopos.* 6. §. 1. *Sancimus igitur*, inquit, *ſacras per omnia ſequentes regulas, &c.* Exequendo ergo, ſacras regulas ſequendo, & quæ ſacris Canonibus definita ſunt, boni Principes leges ferunt de rebus ſacris non iudicando de ijs, aut Eccleſijs, *c.* 10. *x. de Conſtit.* de cultu, de miniſtris, & miniſterijs, de quibus multa Iuſtin. *in Auth.* de ſynodis vocandis, de hæreſibus extirpandis, de bonorum Eccleſiaſticorum vſu, abuſuve. ſic & à brachio ſeculari coërcentur blaſphemi, magi, mathematici, malefici, ſortilegi, aſtrologi iudiciarij, atheiſtæ, alijq́ue contra Maieſtatem diuinam, ac primam decalogi tabulam peccantes. Malè ergo Albericus Gentil. *tract. de poteſt. Reg. abſ.* negat ijs Principibus Supremorum nomen conuenire, qui in ſacris Papam agnoſcunt. quâ doctrinâ excutit omnes etiam Angliæ Reges, qui poſt Chriſtianiſmum regnarunt ante Henric. VIII.

Nationes omnes & formatiſſimæ Reſp. atque in primis Romana ſummam rationem Religionis habuerunt, omneſque toto orbe ſapientes & philoſophi eam ſuis ſequacibus tradiderunt doctrinam, tantamq́; Religionis vim eſſe etiam impij ſemper ſunt faſſi, vt & illi in adminiſtranda Republica Religionis obtentu ſemper ſint vſi.

2. Excellentia Chriſtianæ Religionis.

Porrò Religio Chriſtiana eâ eſt ſupra cæteras excellentiâ, quâ veritas ſupra falſum, ſupra imaginem, ſupra vmbram. per eam diuinum Numen, illius circa res omnes creatas, atque præſertim homines ad imaginem illius formatos prouidentia noſcitur, ſine eius ſcientia, & decreto nec vnum folium ex arbore decidere; capillos omnes ei numeratos eſſe, omnium paternam ſolicitudinem gerere, præ-

ſertim

ſertim Regum & ſupremorum Principum; qui præcipua illius in terris ſunt ſimulacra; illius imitatione, & auctoritate hæc humana gubernant. Adeoque verum Deum, verum Dei cultum, veram Religionem amplecti, ſequi, promouere eos oportet: tanto zelo, quanta laus eſt imagini viuidiſſimè prototypum repræſentare. curare quàm maximè, vt ſubditi veram ac puram Religionem profiteantur, (quæ omnia diſtinctè & latè proſequitur Ribad. *l.1.de Princip.*) ſumma ratio eſt, quæ pro Religione facit, *l.ſunt de Rel. & ſump.fun.* quod in eam committitur, in omnium fertur iniuriam, tantoque cura maior animæ impendenda eſt, quanta hęc corpore præſtat. *Sanci.18. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.cap.aurum.12.quæſt.2.* Inſigne monitum Mæcenatis ad Octau. Auguſtum, *Deum ſemper & vbique cole, vt moribus patria eſt receptum. ad eundemq́; cultum alios compelle. peregrinarum verò religionum auctores odio & ſupplicijs proſequere, non modò Deorum gratiâ, quos qui contemnunt, haud dubiè nihil quoque magni faciunt: ſed propterea etiam quod qui noua numina introducunt, multos ad vtendum peregrinis legibus alliciunt, hinc coniurationes, ſeditiones, & conciliabula exiſtunt, minimè principatui commoda res.*

3. Cura Chriſtianorum Principum circa Religionem.

Itaque conuenit Principes Magiſtratuſque Deum ipſos colere ſincerè, reuerenter, & ritè, vt moribus veræ Chriſtianæ religionis receptum eſt: & ad eundem ritum alios compellere: peregrinarum verò religionum, nouarúmve interpretationum auctores odio, & ſupplicio proſequi.

Antiqua & incontaminata Religio Chriſtiana, veteris teſtamenti Tabulas, & noui cõplectitur; veluti indubitatas fidei ſuæ teſſeras; & doctrinam ſiue ſcriptis, ſiue per manus traditam ab Apoſtolis in hoc vſque tempus receptam. quibus ſuccenturiantur œcumenici Eccleſiæ conuentus; qui, cùm boni agricolæ æmulus zizania ſparſerit, coïre ſolent, & Spiritu ſancto afflati, lucem præferre, internoſcendo vero ſemini, &, quid Eccleſia Chriſti credendum proponat, demonſtrare. quæ quoniam ex Chriſti promiſſo errare numquam poterit, eius deciſiones indubiâ fide recipiendæ ſunt. vt rectè Iuſtin. primis quatuor Eccleſiæ Concilijs œcumenicis eam fidem tribui iuſſerit, quæ quatuor Euangelijs debetur. Id quod ſtatuendum eſt de omnibus alijs œcumenicis Eccleſię conuentibus, de quibus idem Chriſti promiſſum, eundem Spiritum Præſidem habemus.

4. Circa hæreſim.

Sed quoniam hominum improbitas & maligni ſpiritus inuidia, à debito officio plures auocat, tolerante Deo, ad bonorum probationem: (oportet hæreſes eſſe) vt pura fides magis eluceat;

Scilicet vt fuluum ſpectatur in ignibus aurum:

Væ tamen eſt homini illi, qui quod neceſſe eſt vt fiat, vitio ſuo facit, vt per ſe fiat: Principes conuenit armari zelo, & contra huiuſmodi noxias inſurgere. exemplo piorum & magnorum Principum, qui ſtrenuè, magnoque feruore, totiſque viribus Religionem defenderunt, incontaminatamq́ue in ſuis ditionibus ſeruarunt. quibus Deus in vicem fauſta, felicia, diuturna imperia tribuit: & contrà eos, qui Religionem contempſerunt, cladibus infinitis afflixit, regna, & dominatus ſubuertit. eandemq́ue ſortem ijs immiſit, qui per hypocriſim Religione ſunt abuſi, vel falſam religionem parando principatui, aut rebus nouandis ſubiecerunt. quos vltrix ſcelerum diuina dextera impunito nunquam pertranſijt. quæ omnia latè Greg. Thol. *de Rep. l.13.*

5. De diuerſis in vna Rep. religionibus.

Non lubet hîc diſputare, num liceat aut expediat in vna Republ. plurium Religionum exercitia admittere. fecerunt id Ribad. *de princip.l.1.c.23.& 24.* alijq́ue. lubet tantùm quæri de malignitate noſtrorum temporum, quæ multis locis, nonquid expediat diſputandum reliquit; ſed quid fieri poſſit circumſpiciendum. nam quis neget licere pati, quod emendare non poſſis? quis affirmet expedire, quinimò licere in præſens periculum adducere totam Religionem, totum populum Catholicum, vt paucos auios in rectam viam cogas? qui extrema deſperatione animati ſuſq́ue deque omnia vertant, & demum veram Religionem peſſumdent, in Eccleſia, politiaq́ue anarchiam inducant?

6. De hæreſi valida.

Non licere quidem Principi, qui poſſit profligare hoſtes Dei, amicos eos habere; non licere hæreticos in ſua ditione pati, quos propellere poſſit; pridem deciſum eſt à Concilio Magno Lateranenſi. *c.excommunicamus. §.moneantur x. de hæret.* Deciſioni iuſſio & pœna adiecta eſt, vt omninò id Principes faciant, alioquin dominatu excidant. qui alijs Principibus deferatur, qui hoſtes ſe Dei hoſtium profiteantur. Cùm verò vires non ſuppetunt, voluntas, atque affectus pro effectu penſantur, dummodo quantum fieri poteſt, legibus & prouidentiâ caueatur, ne fides, ne religio damnum capiat. quæ ſupra vires eſt neceſſitas, non habet legem. Impoſſibilium nulla eſt obligatio. *Bona fide*, inquit *d.§.moneantur, pro viribus exterminare ſtudebunt.* etiam Conſtantinus initio ſuſceptæ Chriſtianæ fidei, non ſtatim re ipsâ, quæ deſiderio, expleuit. Parabola Regis expendentis *luc.14.* an cum decem millibus poſſit occurrere illi, qui cum viginti millibus venit ad ſe, id nos docet. Quod ſi nec ſatis conſtet, ſi velit Princeps, quid poſſit; ſi ſubditi malè velint, quid ſint auſuri; prudenter admodum verſari hac in re debet. præſertim ſi is ditionis eius ſitus eſt, vt fœdera inire ſubditi poſſint cum vicinis aliquibus ſiniſtræ religionis Regibus, aut Rebuſpubl. qui etiam auxilia militaria facilè poſſint ſubmittere, & per hoc ſtatum, Religionemq́ue in certius periculum adducere. Attentiſſimè ergo aduigilare debet, ne quæ fiant coïtiones, ne quæ ad exteros legationes: denique ea remedia ſuauiter adferre, quibus ad meliorem mentẽ citra malitiam ſeducti reuocentur. Ij autem quorũ error immedicabilis eſt, non vno ſimul edicto proſcribãtur, ad carcerem aut crucem trahantur, præſertim in nationibus melancolicis, quę auſteritate

pœnarum non emolliuntur, ſed pertinaciùs indureſcunt, ſed ita habeantur ne noceant.

Neque Lateranenſe Concilium exigit, vt Principes inconſulto furore in hæreticos inuehantur: ſatis eſt pro viribus, pro rerum, locorum, temporum ſtatu bonâ fide allaborare, vt extirpentur. manu vnâ, tractu vno euelli ſurculus poteſt, arbor non poteſt. non eodem modo hæc, vt ille, excipienda eſt. denudantur foſſione radices illius, nunc huic, nunc illi admouetur ſecuris, atque itur in circuitum, & præcisâ vltima tandem abit in ruinam arbor. ſed & prouidetur tamen, ne caſu ſuo quemquam opprimat. non minori induſtriâ, & prudentiâ hæreſes ſunt tractandæ, cùm naſcuntur, adoleſcunt, inualuerunt. generatim id Principibus Magiſtratibuſque commendatum, vt nihil omittant, quod citra maius periculum in cauſa Dei præſtare poſſint.

Cæterùm ſi rebus in ancipiti ſtantibus, in vrbium v.g. deditione, Prouinciarum conciliatione, ſeditionis compoſitione, fidei interpoſitione publica pacta inita ſunt, ea omninò ſeruari ius & iuſtitia dictat. vt alibi diximus.

7. Quæ ad Religionem pertinent commendata habere debent Principes.

Denique Principes & Magiſtratus ea, quæ ad Religionem faciunt, omnia ſuo patrocinio tegere competit, perſonas, ædes ſacras, fundos ac reditus, ſine quibus diuinus cultus, Religionis exercitia, & neceſſarij in ea miniſtri exhiberi non poſſunt, exemptiones perſonarum, aſyla, & libertates, ædium diuinarum, & rerum Eccleſiaſticarum immunitates, quanta iura conceſſerunt, ſeruent, non imminuant; augeant, vt quò largiùs bonis temporalibus & in alios poteſtate ſunt ornati, decorari, atque augeri cupiunt, eò ſanctiùs quæ Eccleſiaſtici iuris ſunt, tanquam Dei præcipua, eiuſque patrocinio tecta venerentur, neque ab vllis lædi patiantur. Trid. *ſeſ.25. cap.20.*

CAPVT V.

De Magiſtratuum deſignatione.

1. Nec aſſumi, nec deponi iniuſſu Principis poteſt Magiſtratus.

QVoniam ad Supremam Poteſtatem pertinet Magiſtratuum creatio: ſit vt ſi è Prouincia non abit, cui ſucceſſor datus eſt, in Maieſtatem peccet. *l.2. ad leg. Iul. Maieſt.* & qui priuatus pro Magiſtratu ſe gerit. *l.3. eod.* ſed & qui ſe Imperio abdicat, nihil agat. *l. legatus.* 10. *D. de off. Præſid.* Hinc & Ducum & Comitum tituli à ſola Maieſtate impetrantur. qui in Magiſtratuum maiorum vices ſuffecti nunc ſunt. tametſi ab Imperatore illi ab ijs etiam poſtulentur, qui Imperio non ſubſunt.

2. Explorandi & aſſumendi digniſſimi.

Porrò ad Magiſtratuum creationem quod attinet, inter ciuilia negotia explicatam, præſertim lib: 1. c.42. ſupereſſe hîc videri poteſt, vt ijs, penes quos eſt rerum ſumma, & qui eorum conſilia dirigunt, ac Iudices Magiſtratuſque, quibus pro more regionis aliqua creationis, aut de ea conſultationis auctoritas competit, in id incumbant vt quàm optimos, quàm maximè idoneos, quàm maximè meritos deſignent: quibus ſe, quibus Rempub. quàm maximè fidere poſſe exiſtiment. atque in primis tales, qui virtutibus, quas *lib.1.* deſcripſimus, vel iam præditi ſunt, vel longè progreſſi ſunt in via, quâ aſſequantur. Ac denique tales, qui obitis minoribus Magiſtratibus futuri ad maiores ſunt idonei, exploratis ſingulorum ingenijs. vt Daniel. 1.3. Rex ille vaſtator orbis mandat *Aſphenez præpoſito Eunuchorum, vt introduceret de filijs Iſraël & de ſemine Regio, & tyrannorum pueros, in quibus nulla eſſet macula, decoros formâ, & eruditos omni ſapientiâ, & doctos diſciplinâ, & qui poſſent ſtare in Palatio Regis. vt doceret eos litteras, & linguam Chaldæorum.* Seligit formoſos, ingenioſos, de ſemine Regio, cautos, doctrinâ, prudentiâ præditos: *Vt enutriti tribus annis, poſteà ſtarent in conſpectu Regis.* Barbarus Rex curioſè ſeligit benè nata, & excolit idonea ingenia, vt eruditi ſtarent in conſpectu eius, poſteaque ſemper meminiſſent vnde & quò eſſent euecti. vt *Eſdr.* 4. 14. *nos autem memores ſalis quod in Palatio comedimus.* magnum eſt incitamentum ad gratitudinem, & virtutem illa dignatio Regia, & retinaculum in fidelitate. vnde tamquam nullo oceano eluenda illa infido facta exprobratio; *Tu verò homo vnanimis, qui mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum conſenſu.* Aulæ ergò Principum ſcholæ erant Præſidum, Prouinciarumque Rectorum, & magnorum Magiſtratuum. Inde Comitatus olim Principum, Comites, & è Comitatu miſſi. Sic Comites Italiæ, Aphricæ, Illyrici, Hiſpaniarū, Orientis, & Comitatuum olim paſſim officia, quæ in feuda & beneficia perpetua degenerarunt. ſed & hodiè Electores ac ſummi Germaniæ Principes Palatina officia retinent. quod & in Gallia, alijſque ditionibus accidit; nomine ſaltem: etſi functiones raræ ſint, vt olim comitatus erat aſſiduus.

3. Formandi inſtitutione, magnorum Comitatu, legatorum Iudicum in prouincias miſſorum.

Adhæc magna olim erat exercitatio; quâ ad Rempublicam capeſſendam formabantur. Iuuenibus permittebatur, poſtquam ætatem virilem attigerant, vt Senatui intereſſent, ſententias audirent, quin & conſultandi causâ dicerent. ita fiebat, vt ſtatum Reipublicæ ſuæ notum haberent, & vicinarum, aliarumque gentium, quibuſcum Reipublicæ intercedere poſſet negotium, quod fundamentum eſt omnium conſiliorum, & actionum.

Sed & Legationes erudiendis, & formandis viris præclaris aptiſſimæ erant. datis in Comitatum ijs perſonis, quæ ſpem facerent ſe vtilem aliquando operam præſtituras. magno numero vel dabantur apud Romanos, vel ſponte ſe adiungebant eiuſmodi Comites, qui & inſtructiores redibant, & Legatos ipſos vel conſultando iuuabant, vel inſpiciendo ne præuaricarentur retinebant.

Idem ſtatuendum eſt de Præſidibus in Prouincias miſſis: quorum & Comitatus amplus erat, nec è triuio. ita vt poſtmodum decretum fuerit, vt Prouincias regerent, qui priùs ibi aſſediſſent. & nobile exemplum eſt Scipionis Africani bello illo, quod nomen dedit,

ſummâ

ſummâ gloriâ perfuncti; qui fratrem Conſulem, cui bellum Syriacum contra Antiochum mandatum erat, voluntariâ legatione comitatus eſt. Pompeij caſtra Senatum appellabant, in quibus ait Cicero fuiſſe decem Conſulares. *Philip.* 13. quamquam apud Venetos lex militaris ſit, ne quis inuitus munus obire teneatur, qui maiori cum dignitate militauit. Igitur Iudicibus & Conſiliarijs Principum, vel qui alio iure Reipub. præſunt, adnitendum eſt, vt Reipubl. dentur, formentur, educentur viri tales, in quos aliquando inclinata recumbere poſſit.

Sed & illud non minùs curandum, vt Magiſtratus à ſummo primi, ita ſe habeant, talesque ex probatis ſeligantur, qui & ſuæ poteſtati ſubmiſſos cum auctoritate benignè regant, & nihil ſupremi iuris obſuſcent. ne vlla in re populus obliuiſcatur ſupremæ poteſtatis, ſed numquam non elucear illa

Velut inter ignes
Luna minores.

Id cùm ita ſe habet, numquam clareſcet magis Suprema Poteſtas, quàm cùm ſub illa magno aliæ numero, ſed minori lumine ſcintillant. Pulcherrima ea in re conſideratio, & Senatus in libera Republ. Romana, & deinde ſub Imperatoribus Conſulum, Cæſarum, Magiſtratuum prouincialium, Prætorum, Præfectorum Prætorio, Præfectorum vrbi, Centumuirorum, Triumuirorum, Quæſtorum rerum capitalium, Prætorum populi, Decemuirorum, Cancellariorum, Tribunorum plebis, annonæ Præfectorum, Comitum, Dictatorum, Cenſorum, Ædilium, aliorumque Magiſtratuum, quos Conſenius *lib. 7. Pelit, cap. 13. & multis ſequentibus*, intus & in cute conſiderat. ſed nemo exactiùs inſignia, officia, dignitatem exequitur, quàm Panicirolus *in Comment. ad Notitiam dignitatum vtriuſq; Imperij.*

5. Rurſus de qualitate aſſumendorum Magiſtratuum. A Rege primi Magiſtratus, & Conſiliarij tantâ cautelâ adſciſcendi ſunt, quanto grauiùs premit ſaxum è ſummo lapſum. nam primorum error reliquos propellit. & faciliùs exercitum ſortium virorum inuenias, quàm multos Principum conſiliarios omnibus numeris abſolutos. etiamſi non ad rigorem Alphonſi Magni exigantur, qui ſtatuebat *Conſiliarios Regum, aut Reges eſſe oportere, aut Regum animos habere.*

Sanè eminentes Conſiliariorum dotes ſunt, vt labore, ſtudio, meditatione decocta, non præcipitia, non erga aliorum iudicia contumacia conſilia adferant, quæ & emendare velint meliori ratione allatâ; qui fortiter cenſeant, & in periculis ſolicitè, poſito affectu, nec verbis in adulationem conceptis, ſed in ſinceritatem pro notitia Reip. negotijque, de quo agendum eſt, & explorata rerum experientia, ſummâ in Regem fide, nullis alijs Principibus obnoxia, animo mutationis, audaciæ nimiæ, & temeritatis inimico. *Neſcio*, inquit, *in horologio Principum* Geuarra *l. 1. c. 43. cur Principes & magnates, cùm adeò ſoliciti ſunt in quærendis medicis optimis, ad curam corporis, adeò negligentes ſint in quærendis viris ſapientibus ad gubernationem regnorum, ditionumq́ue, cùm infinitis modis grauiùs profectò ſit damnum malæ in Republ. gubernationis, quàm Principis ipſius aut gubernatoris morbus.*

Princeps, qui ſuo ſolius conſilio vtitur, citò perit. multorum qui audit, ac rectè diiudicat, & vtitur; ſperare poteſt, quod addicunt Litteræ Sacræ; *Ibi ſalus vbi multa conſilia. Prou. 11.*

CAPVT VI.

De Supremo Iudicio, ſeu vltimo reſorto.

PRouocationi, quæ olim apud Romanos in rebus maioribus ad Populum erat, ſucceſſit tribunitia interceſſio. & Auguſtus tribunitiam poteſtatem ad ſe traxit. inde prouocatio ad Principem. *apud Tacit. l. 4. Annal. & l. 45. D. de cond. & demonſt.* hinc ſummi momenti iudicia per ſe tractare, propria in cauſa iudicare, cauſas ab alijs auocare, ſummariè, ſine iudiciorum formâ ordinariâ iudicari mandare, nullâ ſeruatâ procedere (*vt accidit in Seiano, Berengario, Guiſio, Ancrio*) ad plenitudinem pertinent poteſtatis. ſed auctores viderint an ad plenitudinem etiam iuſtitiæ. quod Bernardus Eugenium *lib. de conſider.* alia in caſu monet. eodem referas contra res iudicatas reſtituere, ſupplicationes, reuiſiones admittere, Iudicem etiam dare qui citra appellationem cognoſcat. *l. 1. §. 4. D. à quibus appell. non licet.* Hiſce ſic datis Iudicibus ſimilia ſunt, quæ Principum nomine iudicant, ſuprema tribunalia. vt Camera Imperij & Parlamentum Pariſienſe. ex quo per Galliam deinde octo facilè Curiæ diductæ ſunt; pro commoditate Prouinciarum qualia ad exemplum ſinguli ferè præcipui Principes in ſuis ditionibus inſtituerunt: vt nobile illud Mechlinienſe, & maieſtate plenum à Carolo Audace erectum eſt. 1. Quæ inde fluant?

Atque hæc teſſera tam euidens ſupremæ poteſtatis indicium eſt. vt aliqui ditionis ſuæ maieſtatem lædi exiſtiment, ſi extra eam ad Principis quamuis ſui Concilium ſupremâ illius auctoritate iudicans, vocati fuerint.

Sed errant tamen; Iudicium enim Principis, & eorum qui eius auctoritate iudicant, non eſt adſcriptum aut circumſcriptum loco. ſolent Concilia Principum in Comitatu illorum eſſe, & vbique de illis iudicare. quare & Parlamenta pro diuerſis Prouincijs inſtituta, quamuis ſingulæ ſupremam Maieſtatem habeant, ſine earum præiudicio de ſingularum negotijs iudicant. vt olim ipſi Principes, & ambulatoria Concilia, dummodo iudicent nomine, & ſupremâ auctoritate Principum, reſpectu ſingularum ditionum, vt talium. quo ſenſu & conſenſu Hollandi, quos nullius vnquam alterius, quàm ſui iuris, fuiſſe contendit Grot. *in antiq. Reip. Batauæ*, aliæque nationes Belgicæ, nec ipſæ ſub clientela aliena exiſtentes ad Prætorium Mechlinienſe vocari non abnuerunt. 2. Extra Prouinciam iudicari, quomodo non officiat ſupremitati.

Fateor Brabantos magnâ olim contentione

ſe ſubduxiſſe à Parlamento Mechlinlenſi, & eam populo imaginem dignitatis retinuiſſe, ne foris iudicarentur; & vt ſuprema Cancellaria Brabantiæ remaneret, ae ſine prouocatione ius diceret: id tamen alijs cauſis latè diſtantibus acceptum ferendum eſt. priuilegijs ſcilicet Aureæ Bullæ Caroli IV. Sigiſmundi, Maximiliani, Caroli V. quatenus olim ad imperium pertinuiſſe poſſunt Brabanti, prærogatiua data eſt, ne extra Brabantiam vocari aut ſiſti poſſent, non ad Cameram Imperialem, aut quemuis Iudicem delegatum citari. horum priuilegiorum obtentu domeſticum tribunal ſeruarunt, & liberalibus in bellicas neceſſitates ſuppetijs. quibus aut deliniuntur Principes, aut promiſſis implicantur.

CAPVT VII.

De Bello, eiuſque cauſa iuſta.

1. Bellum iuſtè ſuſcipiendum, iuſtè gerendum, iuſtè finiendum.

QVi conſilijs Principum Rerumq́ue publ. interſunt etiam atque etiam aduertere debent, vt cùm de bello deliberatur, maturè omnia circumſpiciant, quò & iuſtè ſuſcipiatur, & geratur iuſtè, nec minùs iuſtè finiatur. defenſiuum quidem bellum magnâ deliberatione non eget; cùm neceſſitas defenſionis conſilium non exigat. dummodo hoſti iniuria illata non ſit. eam enim honeſtè potiùs ſarcire, quàm iniquam cauſam tueri armis, non tantùm decentius, ſed omninò ex iuſtitia neceſſarium eſt. qui enim iniuſtum bellum excitat, omnium belli incommodorum reus eſt, tot cædium, furtorũ, ſacrilegiorum, latrociniorum, raptuum, adulteriorum, publicæ vaſtitatis. alioquin *ſemper iuſtũ bellum eſt, quibus omninò neceſſarium: ſemper pia arma, quibus nulla niſi in armis ſpes vitæ poſita eſt: omnibus alijs rebus æquis & iuſtis tentatis & oblatis.* Heren. *apud Liuium.*

2. Defenſio iuſta.

Defenſio nullâ præuiâ iniuriâ omni iure permiſſa eſt. vim vi pellere licet, non Principi tantùm, ſed & priuato cuilibet. *Oportet*, ait Ariſtoteles, *lib. 7. polit. c. 14. negocia quidem, & bella gerere poſſe, ſed magis agitare pacem*, atque ociari poſſe. pax enim finis eſt belli, nec iuſtè bellum gerit quicumque eum finem non reſpicit. Auguſt. relatus *c. noli 23. q. 2. Pacem*, inquit, *habere debet voluntas, bellum neceſſitas.* non enim pax quæritur, vt bellũ excitetur, ſed bellum geritur, vt pax acquiratur. bellum ſine eo fine ſummum omnium malorum: ſcelerum omnium chaos.

3. Omne bellum pacem reſpicit vt finem ſuum.

Quid aliud, inquit Oroſius, *l. 1. bella dicenda ſunt, quàm vrgentia in alterutrum mala? mala ſcilicet huiuſmodi, quæ fuerunt, vel nunc ſunt, aut manifeſta peccata ſunt, aut puniſiones peccatorum.* Oportet ergo magis agitare pacẽ. diuina vox; *Ego cogito cogitationes Pacis.* Voluere ergo atq; reuoluere omnia oportet priuſquam in deliberationem belli deſcendatur, cogitare cogitationes; nullam rimam negligere, quæ quodcumq; ad pacem medium prodere poſſit. *Omnia prius experiri verbis, quàm armis ſapientem decet.* Terent. nam vt Tac. *l. 1. hiſt. æquè apud bonos miſerum eſt occidere, quàm perire, nec victis, nec victoribus vnquam ſolida ſtetit armis voluptas.* & ſemper *felicior eſt pax nunquam laceſſita, quàm multò reparata ſanguine.* Senec. *Felicitas eſt maior vicinum habere concordem, quàm ſubiugare bellantem.* Auguſtin. *l. 4. de ciuit. c. 15.* alioquin vbi pacem obtinere non poſſumus; *Dexteras*, inquit D. Chryſoſtomus, *in Pſ. 134. à Deo habemus, vt & nobis ipſis & alijs iniuriâ affectis opem feramus, vt his quibus violentia & detrimentum infertur, portus ſimus & refugium.*

4. Securitas noſtra, & ſociorum, Reip. ſalus iuſta belli cauſa.

Igitur ſecuritas noſtra, ſociorumq́ue iniuſtè afflictorum, ſi aliter conſtare non poteſt, bello tutanda eſt, Religio ergo Reipubl. ſalus, atque dignitas, publica, priuataq́ue bona. extra hanc cauſam; ſeu quæ eò pertineat, non iuſtum bellum geritur. ita Cicer. *l. 4. de Rep. nullum bellum ſuſcipi ab optima ciuitate, niſi pro ſalute, vel fide.* Salus ad nos pertinet: fides ad ſocios. vtrorumque defenſio iuſta eſt; dũmodo cauſa iniuriam nos, illóſve paſſos, non autem intuliſſe probet. *Qui non repellit*, inquit Auguſt. *à ſocio iniuriam, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille qui facit. cap. non in 23. q. 3. Eripe eum*, inquit Sapiens *Prou. 24. qui ducitur ad mortem.* quare & Populus Iudæorum crimen contraxit, cùm non reſtitit Principibus Chriſtum in mortem dantibus. *quia*, inquit Auguſtin. *qui deſinit obuiare, cùm poteſt, conſentit. cap. oſtendit. ibid.* tum porrò *non oportet*, inquit Iſocrates, *deiecto animo eſſe eos, qui pro cauſa iuſta periclitaturi ſunt, ſed qui iniuriam inferunt. Quid culpatur*, inquit D. Auguſt. *in bello? an quia moriuntur quandoq́, morituri, vt domentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum. cap. quid. 23. q. 1.*

5. Bellum offenſiuum maiori examine opus habet.

Cæterùm bellum offenſiuum plus habet examinis. neque enim exercitij causâ, vel, vt Galli loquuntur, *par gayeté du cœur*, bella gerere magis licet, quàm furari, latrocinari, adulterari. vt D. Auguſtin. *l. 3. c. 14. de ciuit. Dei.* de Romanorum cum Albanis bello non alia de cauſa geſto, quàm vt reſides moueret

Tullus in arma viros, & iam deſueta triumphis
Agmina.

De quo ita decernit Auguſtinus. *Illo itaque vitio tantum ſcelus perpetratum eſt ſocialis bell. atque cognati.* Turpe non minùs non ex cauſa, ſed occaſione rei benè gerendæ, alienaq́ue inuadendi bella inferre. vt Lud. XI. cæſo ad Nanceium Carolo Burgundo iuratas inducias infregit, ditiones. Mariæ pupillæ inuaſit: ne bello quidem indicto (quod & neceſſarium in iuſto quamuis bello) ex quibus Burgundiæ Ducatum Galli etiamnum hodiè poſſident, obtentu chimericarum Salicæ legis tabularum; quibus Burgundi nunquam inſcripti. Waldemarus olim Sueciæ Rex in terram ſanctam profectus fratri tutelam Regni commiſit: is illud inuaſit, Waldemarumq́ue reducem Regno excluſit. non nemo alius noſtro æuo exemplum imitatus eſt. turpe factum. turpior Ferrerij defenſio; occaſionem Regiam fuiſſe. ſatis id cauſæ. non eodem iure Regna, quo res priuatas acquiri. cum Antigono Rege ſapit Ferrerius, qui ſophiſtæ cuidam librum de iuſtitia ſcriptum offerenti, *Deſipis*, ait, *qui cùm me videris armis alienas vrbes vexantem, tamen apud me de iuſtitia*

ſtitia differis. Sanctiùs populus Romanus. cùm enim à Ptolomæo Rege tutor eſſet relictus, Æmilium Lepidum Pontif. Max. bis Conſulem ad pueri tutelam miſit. ne fides ciuitatis Romanæ fruſtrà petita exiſtimaretur. cuius beneficio Regia incunabula conſeruata pariter ac decorata, incertum Ptolomæum reddiderunt, patriſne fortunâ magis, an tutoris maieſtate gloriari deberet. ita Valer. Max. *lib.* 6. *c.* 6. Sanctiùs Auguſtus; de quo Sueton. *c.* 20. *nulli genti ſine iuſtis & neceſſarijs cauſis bellum intulit. Non enim*, inquit ipſe, *immoderatis cupiditatibus morem gerens, omnia vndiq; parare, & dominio eius adiungere ſuſcepi, ſed duos imperio noſtro limites tanquā à natura datos Iſtrum & Euphratem ſtatui. deinde domitis Tracibus & Schytis non bellum aliud ex bello ſum commentatus, ſed in iuris deſcriptione, & eorum quæ bellis ciuilibus deprauata erant, correctione incubui.*

Latiùs regnes auidum domando
Spiritum, quàm ſi Lybiam remotis
Gadibus iungas, & vterque Pœnus
Seruiat vni.

Non ergò dominandi cupido, ambitio, auaritia, opum, auri, gazarum, pomerij, dominatuſque prorogandi votum iuſtæ bellorum cauſæ: quantumuis hodiè maximè

—— Aurum & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloq; fatigant.

Tum denique iræ atque vindictæ, parandi nominis, atque in hiſtorias eundi deſideria. vt Ioſephus Zachariæ & Azarias 1. *Mach.* 5. *faciamus & ipſi nobis nomen, & eamus pugnare aduerſus gentes.* Sed, vt dixi, cauſa ſi deſuerit iuſta, non bellum eſt, ſed latrocinium. vt exprobrabat Schytarum Legatus Alexandro, *Tu qui gloriaris ad latrones perſequendos te veniſſe, omnium gentium quas adijſti latro es.* hæc enim eſt cenſura, hoc ius, atque iudicium omnium gentium. nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, implacatus atq; implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt, quæ in bello iure culpantur. *c. quid culpatur.* 23. *q.* 1. *ex Auguſtin.* quare rectè Chryſoſt. vbi ſuprà: *Quomodo igitur ijs venia dabitur, qui armis non ad ſalutem, ſed ad perniciem eorum vtuntur?*

Quare Malderus *de iuſt. q.* 40. *de bello. d.* 2. *aſſert.* 2. vnicam & ſolam cauſam belli inferendi ſtatuit iniuriam Reipubl. impediendam, reſarciendam, vel vindicandam. non leuem tamen, notabilem, incommodis belli dignam. quales ex ſacris litteris eſſe demonſtrat, publicam Principis contumeliam, 2. *Reg.* 10. rebellionem

6.
Iuſta cauſa belli offenſiui, grauis iniuria impedienda, reſarcienda, vindicanda.

ſubditorum, *ibid. cap.* 20. violatum fœdus, 4. *Reg.* 3. defenſionem maleſactorum, ne iuſtas pœnas luant; *Iudic.* 20. ſuppetias latas inimicis, 2. *Reg.* 8. innoxij tranſitus denegationem, *Num.* 21. *c. notandum*, 23. *q.* 2. hæreſim ſubditorum, Greg. *lib.* 1. *ep.* 62. *c. qui peccat, c. quaude. c. diſplicet.* 23. *q.* 4. negatum locum Prædicatoribus Euangelij, *ex Victoria.* detentas res Principis, inuaſam ciuitatem, etiam paruam, auxilium ab eo, qui iuſtam cauſam tuetur petitum. Molina *de Iuſt. tract.* 2. *diſp.* 104. primo loco ponit eam cauſam, vt Princeps recuperet, quę ei debentur *ex* 2. *Reg. c.* 3. vbi bellum mouit Dauid contra Isboſeth pro regno Iſraël. *Iuſta enim bella*, inquit Auguſtin. *relatus cap. dominus.* 23. *q.* 2. *definiri ſolent quæ vlciſcuntur iniurias, ſi, quæ gens vel ciuitas bello petenda eſt, vindicare neglexerit, quod à ſuis improbè factum eſt.* Non ergo bellum iuſtum, quod ſine cauſa, eaque neceſſaria ſuſcipitur. non vtili tantùm. non cupiditate melioris ſoli, non libertatis in ſubdito, non imperij in liberos, nec ipſorum quidem cauſæ nō eius habendi, quod non ius, ſed honeſtas duntaxat debitum facit. neque metus vicinæ potentiæ. ſi non animus nocendi aſſeritur, iſq; morali certitudine deprehendatur. Grot. *de bel. l.* 2. *c.* 22.

7.
An iuſta cauſa ſit metus vicinæ potentiæ valde creſcentis?

Sed tamen lubet latiùs exquirere, an, quod ait Ferrerius, iuſta ſatis belli cauſa ſit, ne vicini Principis potentia nimium excreſcat. Perſeus *apud Liuium lib.* 42. Rhodios monet, vt ſi pax à Romanis non impetraretur, ſaltem ita agendum, ne omnium rerum ius atque poteſtas ad vnum populum perueniat. per victos enim vicinos victor greſſum facit ad remotiores. ita Demetrius *ad Philip. Maced. apud Iuſtin. lib.* 29. *cuius quanto propius nobiliuſq; ſit regnum, tanto ſit Romanos acriores hoſtes habiturum.* & Mithridates Rex Ponti *apud Saluſt. in eius epiſt. ad Arſacem Regem Parthorum; Nunc quaſo conſidera nobis oppreſſis vtrum firmiorem te ad reſiſtendum, an finem belli futurum putes.* eodemque modo Ætholi ab Antiocho petunt pecuniam & militem, vt ſocios ille tueatur, ne Romani Ætholis extinctis totis viribus in Aſiam ferantur. *Vera erant*, inquit Liuius *lib.* 36. *quæ dicebantur, eo magis Regem mouerunt.* Omnium temporum hiſtoriæ exhibent Principes in ſocialia fœdera, atque acria bella eiuſmodi rationibus tractos. Diximus ſociorum defenſionem iuſtam belli cauſam eſſe, ſed dummodo ſocij iuſtum bellum gerant. ſed an ſocialis belli iuſta cauſa ſit, ſi deſit alia, ne vicinus Princeps ſupra omnes potentiâ excreſcat? Ferrerius quidem cum Gallis metum pro iuſtitia belli contra Hiſpanos, domumve Auſtriacam, quod ſenſim vicina corripiat, ſufficere ait; atque inſtar tempeſtiuæ defenſionis eſſe, malum, quod imminere videas, præoccupare; neque morari, donec ſuppreſſorum exempla plura deeſſe poſſint. Bella quidem ratio eſt; ſed imaginaria, ſed inſomnia rebus agendis non ſufficiunt. quod ſi Hiſpanus, vt ſemper Turca, ſolitus foret quo iure, quáve iniuriâ, ſolaque dominandi libidine bella gerere; profectò aliorum exemplo ſocialia arma prouocare poſſet. cæterùm quòd domus Auſtriaca per fœdera matrimonialia progreſſum ad hanc potentiam fecerit, ſine cuiuſquam iniuria, quis bonus dixerit ſat cauſæ, vt alijs Regibus liceat ditiones eius inuadere?

Dilecta Cœlo eſt Auſtriadum domus.

An quia agri vicina gleba fertilior eſt, ideóne liceat terminos meos in illum promouere? an quia vicinum pecus grandius vber habet, liceat mihi abigere? an quia vicinus ad vtroſq; currit feliciùs Indos, liceat mihi nauē eius perforare, aut expilare? an quia corriualis diuiti ſpōſę magis placuit, ideò riuali liceat ferro illius feli-

citatem auertere? ſed non ſunt, inquit, Regum eadem, & priuatorum iura. quod ſibi argumentum in quæſtione regia fractæ pacis inter Anglum & Francum obijcit Innocentius III. *in c. nouit. X. de Iud.* reſpondetque ex lege diuina; *ita magnum iudicabis vt paruum*. Sed & quis negabit vnquam ad naturales iuſtitiæ leges teneri etiam Reges, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere? Naturæ & gentium omnia iura ſuſtuleris, fœdera, fidem, commercium, & ſocietatem generis humani, ſi hâc viâ pergas. Galli Italiam inuadentes, quo iure veteres atque innoxios poſſeſſores pellerent, rogati; non aliud apud illos ius, quàm quod fortior dextra decerneret, præualere reſponderunt. Eodem Iure Cymbri, Hunni, Alani, Wandali, Gothi, Normanni, Dani, Turcæ, & immaniſſima olim barbararum gentium colluuies orbem terrarum inundarunt, ſat cauſæ habentes, Ferrerio iudice, in Romani Imperij magnitudine. Vtinam ea ratio ad communem Chriſtianæ Religionis hoſtem oppugnandum Principes omnes accenderet, vt pro mandata ſibi poteſtate, non tantùm quâ priuati ſunt, Chriſto ſeruirent, eius hoſtem communibus & fœderatis armis inuaderent! *neque enim fruſtrà gladium portant*. cuius rationem qua Reges dare rigidam tenebuntur. ſed Ferrerio magis placet cum Chriſtianæ Religionis hoſte pacem colere, cum Catholicæ fidei aduerſarijs, quarumcumque ſectarum fœdera inire. nec magni illud facit 2. *Paralipom. c. 19. impio prabes auxilium, & ijs qui oderunt Dominum, amicitiâ iungeris*. vnde fiat vt Regiones Catholicæ expugnentur, mox orthodoxa Religio, ac clerus eliminetur, templa hæreticis tradantur, hæreſiſque in poſſeſſionem ducatur. Auxilia omnia iuſta credit, quæ contra potentiam inualeſcentem Auſtriacam vel Hiſpanam ſubmittuntur. contra hanc cauſam nullum ius, nulla ſententia à quocumque lata Iudice, toto licet orbe pedibus in eam eunte, ei ſufficit. paradoxa iſta ſunt. quorum cùm nec Theologiæ, nec caſuum, nec legum peritum Iudicem admittat, fateri oportet nullo niſi chimerio aut cymmerio iure defendi hæc poſſe omnemque interpretationem eius iuris dependere à dictamine priuati ſpiritus. Ago de iure. ſcio enim arcana Imperij & Dominationum vulgò propalanda non eſſe. *Parendo potiùs, quàm imperia ſciſcitando res militares contineri*. Tac. *lib. 17. Summa*, inquit Greg. *c. vlt. 23. q. 1. militia laus hac eſt, obedientiam Reip. vtilitatibus exhibere*. ſed cùm de factis conſtet, nego iuris Regij ſcientiam eſſe priuati arbitrij, ſed iudicij, iuſtitiæque communis omnium gentium. Nemo Princeps ita de ſe ſentit, vt aduerſus ſe alteri liceat damnatas iuſto iudicio rebellium cauſas tutari, liquidiſſimæ rebellionis reis ſuppetias ferre, alienæ ditionis inuaſores pecuniâ, milite, annonâ iuuare. & tamen cogitare debet quiſquis Fererium ſecutus, non iuſtitiam, ſed iniquitatem iuuat, cùm Deo videbitur leui flabello huiuſmod: muſcas diſpellere, versâ fabulâ ſibi euenire poſſe, alteri quod fecerit.

CAPVT VIII.

De bello iuſtè gerendo.

CÆterum (vt Fererio valedicamus, eiuſque Catholico-politico) aſſerimus bellum ſuſcipiendum iuſtè, ſed & gerendum eſſe iuſtè. *Iuſtè quod iuſtum eſt proſequêris. Deut. 16.* Iuſtè iniuſtéve bellum geritur, reſpectu Principis, militis, Reip. Prouincialiúmve, hoſtium, mediorum, modi, finis.

1. Gerendum iuſtè bellum. Quot modis iniuſtè geratur?

Reſpectu Principis.

IS ſiquidem illatum bellum iuſtè propulſat, cuicumque iniuſtè infertur. licita eſt enim defenſio contra quemcumque iniuſtam vim inferentem. Vim dico iniuſtam, non modum. nam cauſa iniuſta vim iniuſtam facit, vt reſiſti poſſit, non ſemper modus. non iuſtè infert vim, quiſquis ſuperiorem Principem agnoſcit: tametſi non mox, ſi cauſa iuſta ſit inferendi, iuſtè reſiſtatur. Teneri maieſtatis lege eum, qui iniuſſu Principis bellum geſſerit, delectum habuerit, exercitum compararit, ſcimus *ex l. 3. D. ad legem Iuliam maieſt. Ordo naturalis hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli auctoritas, atque conſilium apud Principes ſit*, inquit Auguſt. *c. quid. 23. q. 1.* & nuper id in Batauis, ipſoque Prouinciæ Prætorio damnata Ioan. Oldenbarneueltij, aliorumque Arminianæ factionis procerum capita docuerunt. quamuis enim Iudicum incompetentiam multi libelli diſputarint, Batauiæque vnitæ, alijs Prouincijs non ſubditæ, libertatem; & ſingulatim Apologeticus H. Grotij; quaſi fœdere Vltraiectino nihil Prouincijs ſingulis ſupremæ Poteſtatis ademptum ſit, neque alijs in alias quippiam conceſſum; vt iudicandi aut Iudices dandi poteſtas ſingulis ſua ſit intacta, non alijs delata, cùm in nullius dominatum conceſſerit; interim tamen, ſub ratione exercitus iniuſſu Ordinum generalium comparati, damnatus Oldenbarneuckius

——— *iacet ingens littore truncus.*

2. Non iuſtè indicit bellum, qui ſuperiorem habet, & magis ſi vterque.

Tum porrò maximè bellum inferre non licet, cùm vterque vnum Principem agnoſcit, qui vtrique dicere ius poteſt. quo nomine toties in Comitijs Imperij, quæ citat Conſen *polit. l. 10. cap. 5.* deciſum, nulli Principi Imperij licere bellum mouere, & infractoribus pacis publicæ bannum Imperij comminatum.

Iterum reſpectu Principis iniuſtè geritur bellum, ſi ipſe officio & partibus ſuis deſit, ſi non è Repub. diligenter, conſultò agat, ſi temerè in ſalute publica verſetur; ſi delectum nō habeat, ſi diſciplinam non ſeruet, ſi hoſtem populantem negligat, prouinciales militibus ſuis prædæ eſſe ſinat, ſi boni Principis munus vndequaque non expleat, ſi militares meditationes non admittat, ſi præterita, præſentia, futura pari obliuione tranſmittat. Oportet enim bonum ſemper atque vbique Ducem agat, finem, officiumq; ſuum ſibi ſemper propoſitum habeat,

3. Princeps ſi partibus ſuis deſit non iuſtè gerit bellū. quæ illæ?

habeat, militem benè delectum, bonum efficiat, facere & pati fortia doceat. ijs, quibuſcum de Imperio certetur, nec virtute, nec patientiâ, nec diſciplinâ rei militaris cedendo, adnitatur ſemper caſtra metari, loca capere, præſidia diſponere, numquam niſi ex arte, in tempore pugnâ inire, firmare ſubſidijs aciem, equitem peditemque aptè locare, obaudientem reddere, non dictis modò, ſed exemplo ab eo petito, emore militem in officio, & à fuga verecundiâ retinere; in eos, qui pauore fugerint, ita animaduertere, ne hoſtis maximè timendus militi ſit: bonam ac malam fortunam ex æquo ferre, ſecundarum ambiguarumque rerum ſcientem, eoque interritum: ſi cum aduerſa luctatus ſit, ita ſe gerere, vt maior clariorque reſurgat; in reſtaurando prælio, damniſque ſuis terribilior reddatur:

—— *arma felix teneat, infelix paret:*

ſeu vicit, ferociter norit inſtare victis: ſeu victus eſt, inſtaurare cum victoribus certamen: neque occaſioni deeſſe, neque occaſionem hoſti dare: cauta potiùs conſilia cum ratione, quàm proſpera ex caſu laudare; cauendi ſcientem, declinandique peritum: de inſtantibus atque improuiſis verè, & de futuris calliđiſſimè conijcere: nihil minùs in perfecto Duce quàm feſtinationem, temeritatemque conuenire arbitrari, minimum fortunæ, caſibuſque permittere; nuſquam culpâ malè rem gerere, ſemper conſilio vincere; prudentem rei militaris, & diligentem eſſe Imperij; vt numquam ſuprà induſtriam fortuna ſit: in bello nihil tam leue credere, quod non magnæ interdum rei momentum faciat; extra dilationes poſitum conſultis facta coniungere, nuncios etiam de ſe præuenire; nec finem alium belli quàm victoriam ſpectare, nec impetu potiùs illud, quàm perſeuerantiâ gerere: plurimum facere & minimum ipſum de ſe loqui; nihil tumidum in ipſo, nihil arrogans, aut in rebus nouis nouum: numquam Dei timorem, atque amorem obliuiſci, nuſquam militarem diſciplinam remittere, pecuniam neruum belli diligenter, nec prodigè, nec parcè nimium adminiſtrare; benè meritos benè munerari, euehere, ſed non intempeſtiuè, verum gradatim; numerum militum augere potiùs; quàm præfectorum: vt horum ſtipendia illorum neceſſitati nihil detrahant; nullos niſi poſt longa ſtipendia exauctorare, ac rude, & penſionibus, quæ nimis ærarium grauant, donare; malè meritos cum ignominia mittere: mare æquè claſſibus obtinere, ac continentem in poteſtate habere: incidere hoſtium commercia; fines omnes infeſtos habere, fœdera mutua inter eos, & cum exteris, ſi qua fieri poteſt, ſoluere: ſi armis ſuperari nequeant, perpetuum bellum vna cum gente non gerere, pace in ſomnum & armorum obliuionem dare: vi debellari qui non poſſunt, conſilio infirmare: meditamentis artis bellicæ ſemper animum diſtinere. *Neceſſe eſt*, inquit Aſtyages, *apud Xenophontem lib. 1. Cyrop. fili, vt non ſolùm quæ à me diligenter didiciſti in vſu habeas: ſed ex te ipſo alia mediteris quibus contra hoſtes vtare; ſicut conſueuerunt muſici, qui non modò quæ à magiſtris didicerunt fidibus ludunt, ſed alia genera modoſq; ex ſe ipſis inueſtigant.* Hæc Princeps meditari debet, ſeſe exercere ſimul & milites, vt apud Liu. *l.* 44. Paul. Æmilius, quid Ducē, quid militē deceat, monuit: *Cœperuntq; milites acuere alij gladium, alij galeas, bucculaſq;, ſcuta alij, loricaſq; tergere, alij aptare corpori arma, expeririq; ſub his mēbrorum agilitatem: quatere alij pila, alij micare gladijs.* Tum porrò innocens ipſe, nemini grauis, militibus familiaris, cum ſeueritate comis, manu non ſecus quàm imperio præëat. ad exemplū Alexan. Imp. Romani: de quo ita eius hiſtoria. *Igitur cùm talis ac tantus Imperator domi ac foris eſſet, inijt Parthicam expeditionem, quam tantâ diſciplinâ, tantâ reuerentiâ ſui egit, vt non milites, ſed ſenatores trāſire dicerentur. quacumq; iter legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones verecūdi, milites amabiles erant: ipſum verò ob hæc tot & tanta bona prouinciales, vt Deum ſuſpiciebant; iam verò ipſi milites iuuenem Imperatorem ſic amabant, vt fratrem, vt filium, vt parentem, veſtiti honeſtè, calceati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam inſtructi, & ephippijs ac frenis decentibus, prorſus vt Romanam Remp. intelligeret, quicumque Alexandri exercitum vidiſſet: elaborabat denique vt dignus illo nomine videretur, imò Macedonem illum vinceret: dicebatq; inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum intereſſe debere.*

Boni ergo Imperatoris curabit vt exiſtimationem acquirat, tum reſpectu militum; vt ille etiam apud Tacit. *lib. 1. Annal. circumire ſaucios, facta ſingulorum extollere, vulnera intuens, alium ſpe, alium gloriâ, cunctos colloquio, & cura ſibiq; & prælio firmabat:* tum reſpectu hoſtium; vt Corbulo *apud Tacit. lib.* 13. egregia apud Armenios ſtatim facinora aggreſſus eſt, *vt fama inſeruiret, quæ in nouis cœptis validiſſima eſt.* & de Agricola, *non ignarus inſtandum famæ; & prout prima ceſſiſſent fore vniuerſa. nam inuiſo ſemel Principe, ſeu benè, ſeu malè facta, premunt. lib.* 17. Cæſar Pompeium arctè obſedit, inter cætera *vt auctoritatem, quâ ille maximè apud exteras nationes valebat, minueret:* & Pompeius viciſſim militem frequenter in aciem educebat, *vt famam & opinionem hominum teneret.* Cæſ. *lib.* 3. *de bel. ciu.* ſic Mutianus venit in Italiam, *non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans. gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat, gnarus modicas vires eſſe ſibi, & maiora credi de abſentibus.* 4. Nomen famamque paret.

Paratâ ſibi famâ Princeps ſeu Dux exercitus, vires hoſtium expendere debet, tum proprias, tum auxiliares. nulli grauiùs imminet periculum, quàm qui nimiâ ſui fiduciâ, hoſtem contemnit. incauta eſt ſecuritas, & facilè vulneri, quo pereat, locum præbet. 5. Suas & hoſtiles vires expendat, neque incautè ſecutus contemnat.

Andriſcus Iuuentium Prætorem, Numantini plures exercitus Romanorū, Cretes M. Antonium, Euno, Manilium, Lentulum, Piſonem, Hyſpæum, Athenio Seruilium, & Lucullum; Spartacus Lentulum & Caium Caſſium afflixerunt, ceciderunt, aut caſtris exuerunt. tantâ aliqui clade, qualis inter ſtrages, quas dedit Annibal, vix maior accepta eſt à Rep. Rom. non quòd ſummi duces aut tantis viribus niterentur

terentur; ſed quia contempti; negligentiq́ue conſilio, obuiàm ijs eſt itum. Non alijs initijs creuerunt Bataui, quàm ſui contemptu; in tantam nunc amplitudinem, vt cum tot Principibus fœdera habeant contracta: tot auxilijs eorum ſint vſi: orbem penè vniuerſum circumnauigarint non tantùm, ſed claſſibus ad vtroſque Indos vſq; miſſis commercia exercuerint, claſſes inuaſerint, captiuum aurum in Inſulam abduxerint: & quod de nullis hiſtorici memorant, mercatorias ſocietates in bella armarint, quæ ſine eorum ſumptu bellent, graſſentur, prædentur, & cùm alij geſtis bellis exhauriantur, ſocietates hæ diteſcant.

Mansfeldius nuper nothus, & nimium notus, cui nec vnus terræ pes ſuus erat, tantis cladibus Orbem Europæum afflixit, poſt Cæſarea, & Belgica ſtipendia miſſionem paſſus, atque ex demerito contemptus, & ad alia caſtra transfuga, ſcelere creuit. qui & paulò antè pugnam Floruanam ſui ſuorumq́ue deſpectum vt noſtris imprimeret, ipſe laborauit: ijs, quos ad ſe mitti petierat, nudos lixas, & calones magno numero & inermes militum nomine oſtentans, lecto decumbens, lecticâ vectus, quaſi immedicabile vlcus, aut morbum ſonticum cauſatus; denique fugam ſeu profectionem in Galliam ſimulans, quaſi noſtros limites non auſus attingere, Gondiſalui Cordubenſis tutelâ nimis defenſos; donec Cordubenſis incolas armatos, ſuas quoſq; domos quaſi aliò iam tempeſtate versâ remiſerat, cùm ille iam extremũ ſuorum agmen frontem vertere iuſſit, & maximis itineribus totum exercitum, in limitem noſtrum immittere cœpit, & penè inexpectatus Cordubenſi ſuperuenit. cuius egregio facinore mixtis inter ſe nationibus reſtitũ quaſi grandini, & tempeſtati è cœlo miſſæ; ſublimi in equo & conſpicuo Mansfeldio per omnem aciem volitante, omnia ducis & militis officia ſtrenuè explente, inſignem equitatum, nec ignobilem peditatum ducente. quo die & fortuna Cordubenſis adfuit, & diſciplina militaris, & ſupra quam quinquaginta infra annos hîc creditum eſt, robur peditatus haſtati. cuius ordines nec bellica tormenta, nec toties circumactus equitatus, nec ter colliſæ legiones laxare potuerunt. cuius virtute eo die ſtetit victoria. Ad rem noſtram: auſus eſt ille nothus, dum exercitus regius Berghizomam ſub Marchione Spinola obſidet, & alter ſub Henrico Berghæ Comite copijs Auraicis ad Rhenum obſiſtit, quod inter bella Gallica nullus vnquam Rex auſus, nec audebit propitio nobis Numine, quia contemptum ſe ſciebat, contemptumque ſui, ſuorumq́ue ipſe auxerat.

6. Expendat an feſtinare, an trahere bellum expediat.

Tum porrò Dux expendat diligenter, an rationibus ſuis conueniat feſtinare bellum, an trahere. vt Suetonius in bello Vitellij, & Othonis feſtinationem hoſtibus, moram ipſis vtilem diſſeruit. & Vitellius *apud Tac. l. 16.* quantus vrgendo trahendoq́ue bello modus alios rogitat. Dux Albanus Luſitaniam celeritate obtinuit, antequam Antonius vel ſuos armare ſatis, vel auxilia adſcire poſſet. Marchio Spinola primùm cunctando, & famam aduentus ad multos menſes gliſcere ſinendo, cùm hoſtes magnos ſumptus facerent, quaſi quotidiè eum acie excepturi, morâ eos debilitauit, tum deinde celeritate, & prælio magnanimè oblato in Palatinatu bellum confecit.

Cæſar cùm bellum aduerſus Pompeium prœlio dirimere percuperet, prouocauit illum quotidiè. Pompeius qui Cæſarem annonâ deſici, & moram trahere volebat, neque caſtris ſe cõtinebat, & quamuis copias educeret, numquam tamen in conflictum ire decreuerat; vt Appianus & Plutarchus teſtantur. & cùm tandem iuit, coactus iuit. *ſi quando*, inquit Cæſar, *quid Pompeius tardiùs aut conſideratiùs faceret, vnius eſſe negotium diei, ſed illum delectari Imperio, & Conſulares prætorioſq́; ſeruorum habere numero dicebant.* eâ criminatione primùm, deinde prælio victus eſt.

Eodem pertinet deliberare expediátne hoſtem domi operiri, an in hoſticum ire. generatim quidem ſatiùs eſt ducere exercitum in hoſtilem agrum, ſiquidem ſat virium ſit. formidatur qui laceſſit. *Maior*, inquit Annibal *apud Liuium lib. 21. ſpes, maiorq́; animus inferentis eſt vim, quàm arcentis.* Exiſtimatio eſt maior, ſi nõ tua tantùm defendere, ſed & aliena vindicare poſſe videaris. Belli incommoda non domi, ſed apud hoſtem ſentiuntur, vnde domi ſecura fidelitas, apud hoſtem querelæ, tumultus, atque ſeditionum pericula. Laudatur Otho, *quod Italia adiri, nec loca ſedeſq́; patria videbantur, tanquã externa littora vrere, vaſtare, rapere.* Tacit. *lib.* 18. quippè Otho *Vitellium ſiſti intra Galliam ſperauerat.* Annibal, exercitum quanto labore in Italiam traiecit, ipſe quantis Antiochus rationibus ſuadet, vt ille traijciat? negans *opprimi Romanos niſi in Italia poſſe.* Iuſt. *lib.* 31. & poſt tot clades in Italia acceptas Scipio cum exercitu in Africam tranſmiſit, & Annibalem aliena omittere, lares tueri coëgit, vicitq́ue nec ſucceſſus perperam reſpondit rationibus, quas Scipio contra Fabium Max. in Senatu allegauerat. & meritò Annibal negauit *ſe vnquam victum priuſquam tertiò Romanorum ceſſerit, reuerſo Carthaginem ſtatim cum loco fortunam belli mutatam:* Iuſt. *l.* 31. Quippè conſtat *aliter domi, aliter foris bella tractari, domi ea ſola auxilia eſſe quæ patria vires ſubminiſtrant, foris etiam hoſtem ſuis viribus vinci.* Iuſt. *l.* 22. hiſtoriæ ſanè plures domi victos periſſe, quàm foris teſtantur.

7. Domi operiri hoſtem, an in hoſtico aggredi.

8. Partiri exercitum an integrum obijcere.

Iterum Dux exercitum, niſi nimium copioſus fuerit, integrum hoſti obijcere, non diſpartiri debet. Cæcinna non ſimul cohortes, ſed ſingulas acciuerat, quę res in prælio trepidationem auxit: *cùm diſperſos nec vſquam validos pauor fugientium abriperet.* Tacitus *lib.* 17. Eodem errore peccauit L. Apronius contra Friſios, qui diuiſas cohortes, turmas, atque equites in eos immiſerat. *validos*, inquit Tacitus, *lib.* 4. *ſi ſimul incubuiſſent, cùm per interuallum aduentaſſent, neque conſtantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur.* Vitellius dum diſpergit vires aduerſus Veſpaſianum, militem trucidandum obtulit. Tacit. *lib.* 19.

Quò

9. *Num plures ſimul hoſtes habere.*

Quò & pertinet ne plures ſimul hoſtes conciliet ſibi Princeps, aut inſectetur. *Maturauit,* inquit Liuius *l. 2. Romanus, ne prælio vno cum Latino Volſcoq́; contenderet.* & *l. 29. Verſo in Africam bello, omnibus alijs in præſentia leuari bellis volebant.* & *lib. 33. non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ut ſimul cum Philippo foret bellandum: quàm opportunè iam Antiocho in Syria molıente bellum, Philippus eſt ſuperatus.* & Tacitus de Corbulone, prudentiſſimo duce *lib. 13. ſatis comperto Vologeſem defectione Hircaniæ attineri.* & *lib. 25. Parthi Hircano bello detinentur:* & *l. 15. tentator* (Vologeſes) *ingenio, & defectione Hircanorum, gentis validæ, multiſq́; ex eo bellis illigatus:* & iterum *ibidem* Corbulo ait ſe ſcire quantum Rex intus diſcordiarum, quamq́ue indomitas & præferoces nationes regeret; contrà *Imperatori ſuo immotam vbiq; pacem, & vnum id bellum eſſe.*

10. *Non omittere occaſionem, vt glorioſius vincat.*

Ab eadem temeritate non eſt abſonum, cùm bellorum euentus ſint incertiſſimi, minimæque occaſiones præliorum fortunam interuertant, *opportunitatem delendi hoſtis contemnere*, vt glorioſiùs vincas. adeoque qui in anguſtijs certò opprimi poſſint, in aperto campo excipere. vt Liu. *lib.* 21. Alpinos reprehendit, per quos Annibal tranſijt, ſi valles occultiores inſediſſent, coorti in pugnam repentè ingentem fugam, ſtragemq́ue dediſſent. Melius Annibal, cùm in Italiam deſcenderet, Hannonem ad Alpes reliquit, *vt fauces, quæ Hiſpanias Gallijs iungunt, in poteſtate eſſent.* Liu. *lib.* 21. Ætolos reprehendit idem *lib. 36. Romanum Conſulem Acilium cùm illuc peruenıſſet, quia ex illo monte & iumenta multa præcipitata cum ipſis oneribus ſint, & homines vexati, facilè cognouiſſe, quam cum inerti hoſte res eſſet, qui tam impeditum ſaltum nullo præſidio, vt clauderet tranſitum, inſediſſet.* & in Perſeo ſimili errore lapſo *l. 42. contemptus quoq; hoſtium adeò ignorantium opportunitates ſuas, acceſſit.*

11. *Non temerè procurrere, hoſtibus à tergo relictis.*

Facit eodem ne Dux inſolenti temeritate nimis progrediatur, hoſtibus arcibuſq́ue à tergo relictis. Cæſar. *lib. 4. de bell Gall.* Morinorum Legatos refert, mandata Cæſaris acturos offerentes: *Quæ,* inquit, *opportunè facta ſunt, quod neque poſt tergum hoſtem relinquere volebat.* & cùm ad oppidum Bellaunodunum perueniſſet, expugnandi illud conſilium cœpit; *ne quem poſt ſe hoſtem relinqueret, lib. 6.* Niſi fortè locus adeò munitus ſit, vt retardaturus ſit magnos conatus, ſeu alia euidens cauſa, & alteri incommodo aliter prouideatur. ſic in bello contra Perſeum Conſul Gomnus cùm oppidum in ſaltibus, per quos in Teſſaliam tranſitur, ſitum aggredi vellet, *cùm & loco & præſidio valido inexpugnabilis res eſſet, abſtitit incepto.* Liu. *l. 42. in fin.*

12. *Non ſtratis ponte fluminibus, & præſidio firmatis.*

Maximum porrò ijs periculum, qui in hoſticum progreſſi flumina tranſeunt niſi pontibus ſternant, valido præſidio firment, vt ſi qua neceſſitas retrò ferre pedem coëgerit, receptui, receſſuique locus ſeruetur. Annibal cum Metello conflicturus, ita exercitum compoſuit, vt in loca tuta recipere ſe poſſet. Veſpaſianus Italiam petiturus, ad Parthos, & Armenios Legatos miſit; *Ne verſis,* inquit Tacit. *lib. 18. ad ciuil bellum legionibus, terga nudarentur.* Suetonius Paulinus, cùm Britannorum defectionem reprimeret, elegerat ſibi locum *tergo ſilua clauſum.* Tacit. *lib. 4.* Idem peritiſſimus bellorum ſuadebat Othoni bellum cum Vitellio trahere *quòd ei non multum virium à tergo.*

13. *Locis non exploratis.*

Peccant porrò maximè, qui loca, in quæ exercitum ducunt, per exploratores non antè cognouerint. quis ſitus, qui colles, qui fluuij, ſaltus, naturæ, artiſve munimina: quæ hoſtium conſilia, qui conatus, quæ molimina, quæ vires ad manum, quæ expectentur auxilia.

14. *Commeatu prouiſo, impedimentiſque collatis benè.*

Tum porrò ſupra omnes peccant, qui ita proficiſcuntur, vt commeatus deeſſe, aut impediri poſſit, aut ſarcinæ impedimentaque non ſequi. docemur à Vercingentorige, *apud Cæſarem de bel. Gal. lib. 2. non intereſſe hoſtem interficere, impedimentiſve exuere; quibus amiſſis bellum geri non poſſit.* Quapropter oportet ſi loca hoſtilia ingreditur ſubſequi impedimenta, ſi egreditur, præcedere; ſi hoſtis timeatur à latere, ad læuam, aut dexteram; ſi vndequaque, in medio collocari.

Othonianæ cladis cauſa mixta vehicula & lixæ, & permixtum vehiculis agmen. Tac. *l.* 18. & Vitellianæ *lib.* 19. dum ordines reſtitui nequiuere impedientibus vehiculis, tormentiſque. Cæſar meliùs in Gallijs conſeruit præmiſſis paulùm impedimentis, atque in tumulo quodam collocatis, & alibi impedimentis in proximum collem deductis. *l. 7. & 8.* ita oportet inire prælium, *vt nec victo, nec victori noceant. addito, ne diripiantur, præſidio idoneo.* ità ait P. Æmilius *apud Liuium lib. 44. nec ignauiſſimum quemque relinqui ad cuſtodiam ſarcinarum.*

15. *Neceſſitatem pugnæ nec ſibi nec hoſti imponere.*

Nec ſuis iterum Dux, nec hoſti, neceſſitatem pugnæ imponere debet. Non ſuis, quia ſæpè pauor pro fortitudine inceſſit milites atque mœror.

Qui ſe ſuoſq́ue coniecit in eam neceſſitatem, vt receptui cauere non poſſit, niſi victor; ſi hoſtis rei gnarus bellum trahat, vallo ſe contineat, pabulationes tamen, & frumentationes prohibeat, iam victus eſt, qui vincere, aut non vinci potuiſſet. cogens, non coactus, loci, temporiſque ad prælium ineundum arbitrium habet. ducet, traducetque donec hoſtem iniquo loco, iniquo tempore cogat conſerere manus. Scipio cum Aſdrubale conflicturus, teſſeram veſperi per caſtra dedit, vt ante lucem viri, equique pranſi eſſent. victor Scipio, Aſdrubal non armis tantùm, ſed & ſiti fameque ſuorum victus. Liu. *l.* 28. Cæſar Gallorum errorem in Sabino inuadendo ſcribit, quòd exanimati peruenerint, & cauſam cladis, oportunitatem loci, hoſtium inſcitiam, ac defatigationem. *lib. 2. de bell. Gall.* & Curionis infelix prælium, ob confectum itinere, & labore exercitum, equos, militeſque feſſos, hoſtes integros.

Quare rectè P. Æmilius *apud Liu. l. 24. Nihilne intereſt,* inquit, *verum militem, quem neque via labor hodiè, neque operis fatigauerit, requietum, integrum in tentorio ſuo arma capere iubeas, atque in acie plenum virium, vigentem, & corpore, & animo educas, an longo itinere fatigatum, & onere feſſum,*

feſſum, madentem ſudore, ardentibus ſiti faucibus, ore atque oculis repletis puluere, torrentem meridiano ſolo hoſti obijcias recenti, quieto, qui nullâ re ante conſumptas vires ad prælium adferat. Colliſæ ante annos non ita multos ad Neoportum acies hæc etiam incommoda prædicarunt.

16. Nocturna prælia vitet. Ad iniquitatem temporis etiam cogi poteſt qui in neceſſitatem prælij ſe coniecit, adeoque vt noctu confligere teneatur; cùm prælia nocturna vitanda ſint. Antonius Primus de Cremonæ oppugnatione, *Non ſi*, inquit, *pateant portæ, niſi explorato, niſi diu morandum.* Tac. *lib.* 19. Q. Fabius intra vallum milites continuit, *ab nocturno abhorrens certamine.* Liu. *l.* 22. Cùm ſuaderetur Curio vt ad Caſtra noctu reuerteretur, ambiguus ne miles deficeret, ſecederétve, qui pudore atque timore refrænatur, quibus rebus nox maximè aduerſaria eſt, induci non potuit. Cæſ. *lib.* 2. *de bell. ciuil.* qui in vltimam neceſſitatem ſe dedit, ſi hoſtis vel ſimulauerit prælium, habet quod maximè vereatur, ne ſui mœrore ſoluti diffugiant, ducemque deſtituant.

17. Hoſtem ad deſperationem non cogat. Non etiam hoſti vltima neceſſitas pugnæ imponenda eſt. ſæpè deſperatio ſpei cauſa eſt; cùm aut moriendum, aut vincendum intelligit miles. Locrenſibus *non alia cauſa victoria fuit, quàm quòd deſperauerunt.* Iuſtin. *l.* 20.

Abner petens, vt fugere ſibi liceret, *Num*, inquit ad Aſaël, *vſque ad internecionem tuus mucro deſæuiet? an ignoras quòd periculoſa ſit deſperatio?* itaque nihilominus inſtantem, auerſâ haſtâ transfodit. 2. *Reg. cap.* 2. Antonius Primus docet ſuos, *eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas ſi deliberarent; acres, ſi deſperaſſent.* Tacit. *lib.* 19. Scipio cum Mudonio pugnans, victor quidem ecdijt; ſed multis è ſuis amiſſis, pluribus vulneratis. & refert Liuius *lib.* 28. cauſam, quia *minùs*, inquit, *cruenta victoria fuiſſet, ſi patentiori campo, ſi ad fugam capeſſendam facili foret pugnatum.* Inde in ſummo prælij ardore Romani ad ponenda arma inuitabant. *Vna vox*, inquit Liu. *lib.* 9. *ponere arma iubentium per totam fertur aciem.* Parcebant ergo ijs, qui arma ponerent. ſic in reliquijs Vitellianis, *Vicit*, inquit Tacitus *lib.* 20. *ratio parcendi, ne ſublatâ ſpe veniæ, pertinaciâ accenderentur.* ſic & *coactus*, inquit Liuius, *lib.* 57. *periculo militum Prætor receptui canere iuſſit, ne obijceret incautos furentibus deſperatione, ac rabie.* Ita Manlius *apud Liuium lib.* 2. à victis intra caſtra captiua clauſis cæſus.

18. Caſtra muniat. Magnus hodiè vallorum, caſtrorum, munitionumque militarium neglectus. apud Veteres, maximè Romanos florente Republic. & diſciplinâ militari, ſumma illarum rerum cura. P. Æmilius; *Maiores*, inquit, *noſtri caſtra munita portum ad omnes caſus exercitus ducebant eſſe, vnde ad pugnam exirent, quo iactati tempeſtate, pugnæ receptum haberent, cum munimentis ea ſepiſſent, præſidio quoque valido firmabant: quod qui caſtris exutus, etiamſi pugnando acie viciſſet, pro victo habebatur. Caſtra ſunt victori receptaculum, victo refugium. quàm multi exercitus quibus minùs proſpera fortuna pugnæ fuit intra vallum compulſi tempore ſuo, interdum momento pòſt, eruptione factâ victum hoſtem repulerunt? Igitur patria altera eſt militaris hæc ſedes, vallumque pro mœnibus, & tentorium ſuum cuique militi domus, ac penates ſunt.* Liuius *lib.* 44.

Annibal Pyrrhum omnium maximum Ducem etiam ſupra Alexandrum arbitrabatur, quòd caſtra metari primus docuerit, & nemo elegantiùs loca cœperit, præſidia diſpoſuerit. Liu. *l.* 35. & Philippus Macedo cùm Romanorum inſpexiſſet *vniuerſam ſpeciem caſtrorum, & deſcripta ſuis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis, negaſſe barbarorum* (quo nomine Græcis tum adhuc erant Romani) *illa caſtra vlli videri poſſe.* Liu. *l.* 31. Quin & Cæſar ab Ariouiſto inuaſus, cùm caſtra nondum ſatis muniſſet, duas acies hoſtem propulſare, tertiam opus perficere iuſſit. *l.* 1. *de bel. Gal.* quod & olim Popilius Lenas præſtitit. nam inuadentibus eum Gallis, partem exercitus hoſti oppoſuit; *nec opus*, inquit Liu. *lib.* 7. *intermiſſum.* quin & noſtri apud Neruios, cùm ferramentorum copia non ſufficeret ad caſtra munienda, non prætermiſerunt gladijs ceſpites circumcidere, manibuſque ſaguliſque terram exhaurire. Cæſ. *l.* 5. & 7. *bell. Gall.* quod Romanæ diſciplinæ fuiſſe, nec caſtrorum munitionem inter ipſa pericula, atque præliorum aleam omittere, docet Vegetius *lib.* 1. *cap.* 25. quin etiam *lib.* 1. *cap.* 21. queritur eiuſmodi munitionum vſum ſuo tempore (ſub Valentiniano Iuniore) intercidiſſe; additque incommoda, *ſic diurno & nocturno interuentu equitum barbarorũ multos ſæpius frequenter afflictos. Non ſolùm autem confidentes ſine caſtris iſta patiuntur, ſed cùm in acie caſu aliquo cœperint cedere, munimenta caſtrorum, quò ſe recipiant, non habent, & more animalium multi cadunt; nec priùs moriendi finis fit, quàm hoſtibus voluntas defuerit perſequendi.*

19. Caſtra muniatur. Marchio Spinola ad Bredam tanta valla munitioneſque, tum aduerſus obſeſſos, qui ſex penè millia ſelectorum militum conficiebant præter incolas, tum aduerſus hoſtem ſi ingrueret ad obſidionem ſoluendam, excitauit, tantæque amplitudinis, vt nouem horis circuiri non poſſent. tanto robore, vt Mauritius Princeps Auraicæ fruſtrà adoriri numquam voluerit: Henricus frater poſt illius mortem animoſo auſu adortus, inſigni clade reiectus fuerit, magnâ cum nobilium tum fortiſſimorum cæde; vt deinceps laborandum tantùm fuerit de commeatibus. Ad Syluam Ducis ſupra humanam fidem valla munitioneſque elaboratæ, vt nec tentandæ viderentur, ſed hoſtem relictâ obſidione aliò vocare conſultum inuaſâ Velua: quo dubio procul auerſus fuiſſet, niſi turpiter amiſsâ Weſaliâ Dauus omnia turbaſſet. Ad Bergizomam operum eiuſmodi neglectus Mauritium alioſque in admirationem traxit, & adhuc vigentem apud nos diſputationem dedit, an conſilio capiendæ vrbis, non hoſtem diſtinendi, ab alijſque auocandi, an quo alio, proceſſum eò fuerit.

Hoſti fugienti potiùs via aperienda, quà fugiat. vt Thuſcis cæſo Conſule Romano *apud Liu. lib.* 2. Antigonus Ætolos erumpentes fu- 20. Hoſti fugienti viam aperiat.

gere

gere permiſit, Ageſilaus Thebanos emiſit, Xerxem Themiſtocles: Pyrrhus ſemper cenſuit nō eſſe fortiter inſtandum fugientibus. Lycurgi leges erant, hoſtes fugientes non occidere. & ferè ea Helueticorum quondam diſciplina fuit, armato nemini parcere, ſugientem, atque arma abijcientem nec perſequi.

21. *Delectum militem habeat.*

Tempeſtiuè quæ ad bellum pertinent parare Principem atque Rempublic. oportet. arma quæ offendant, quæ defendant, quibus eminus, quibus cominus pugnetur, quæ natura dedit, quę induſtria inuenit, belluas, machinas, equos, tormenta: ſed maximè delectum, præter ciues exercitatos, nobiles, vaſallos militem domeſticum; cui defendendos terminos fidat: externum; quem ictibus hoſtium obijciat: ruſticum præſertim patientem pulueris atque ſolis, non à fortunis, ſed viribus & moribus laudatum, frugalem, animoſum peditem equitemque ſine altero neutrum, ſed pro belli genere, ac regionis alterutrum præ altero numeris maiorem, ſed multò maximè exercitus Duces, Magiſtros militum, Chiliarchas, Centuriones ſelectos, pridem exercitos, per gradus elatos, vtriuſque fortunæ gnaros, prudentes, animo numquam lapſos, non genere tantùm, ſed magis virtute eximios.

22. *Paratis necessarijs bellum celeriter gerat.*

Sed quàm lento conſilio ſtatuendum eſt de bello, quod ait Saluſtius *ſumi facilè, cæterùm ægerrimè deſinere, nec in eius poteſtate initium & finem eſſe: incipere cuiuis vel ignauo licere, ſed non deponi, niſi cùm victores velint*; ita cùm bellum decretum eſt, & in id neceſſaria dux habet parata, celerrimè gerendum eſt. belli ſucceſſus Occaſio, & Fortuna ſibi vendicant, has celeritas. nocuit differre paratis. In bellicis negotijs mora ſummè noxia; quæ ſi quando abſuiſſet, res multi magnas ſæpè confeciſſent. Annibal vnius diei morâ victoriam corrupit. *Mora eius diei*, inquit Liu. *ſatis creditur ſaluti fuiſſe vrbi, atque Imperio.* Magni omnes Duces celeritatem ſupra cæteras ferè virtutes coluerunt; Alexander, Cæſar, Carolus V. & qui ſub eo militiam didicit Dux Albanus. Res Hiſpanæ maturo, ac lento ſæpè conſilio peraguntur, nec ſemper Ducibus libera mandata dantur: ſecuriùs id quidem multis videtur: fatendum eſt tamen, multas rei benè gerendæ occaſiones Ducibus elapſas; dum ſuo Marte non audent decernere. Adeoque ſi bellum grauis momenti gerendum ſit, expedit ipſum Principem aut intereſſe, aut non procul abeſſe. vbi ſtatuere mox de oblata

23. *Ipſe Princeps bello adſit.*

occaſione poſſit, nullam elabi ſinere, & gloriam victoriæ ipſe occupare, quaſi manu, conſilijs, vel auſpicijs eius obtentæ. bella fama geruntur. & hoſtibus timor, & militibus audacia, ſpes, & rei benè gerendæ cupido à Principis conſpectu accedit.

——— *Vrget præſentia Turni.*

pudet vinci, fugere, non ſtrenuum eſſe ſpectante Principe. ſperat miles non gratis exceptum fore, non datum fruſtrà ictum vnum, cuius Princeps teſtis ſit; excipiet, dabitque quantoſcumque poterit, vbi præmium, prædam, laudem, munerationem miles ſperabit.

24. *Mare non ſecus ac continentem in poteſtate habeat.*

Princeps cuius regiones mari alluuntur grauiter errauerit, ſi imperium illius maris dominatui continentis non parauerit. ſi mari vinci poteſt, iam & in continenti habendus eſt, ac ſi caſtris eſſet exutus, vel obſeſſæ muri vrbis arietibus, tormentiſque quaſſati concidiſſent, cùm hoſti licet immittere quantum ſemper voluerit militum. ex aduerſo, qui maris imperium obtinet, transfert in horas ſingulas quò lubet molem belli, eoque vbi imparata omnia reperit. tutandis, parandis imperijs nihil promptiùs paratiúſve, quàm maris dominatus. *Mare*, inquit Liuius, *l. 32. qui in poteſtate habent, terras, quaſcumque adeunt, extemplo ſuæ ditionis faciunt.* Non abs pluribus teſtimonium nunc petam, quàm à Batauis, quos ob huius rei curam nauibus in cœlum vehit C. Scribanius *in Politico Chriſt. lib. 2. c.* 38. & militiam noſtram naualem inſtruit, ſi ſatis audiatur.

25. *Delectum.*

Delectus olim apud Romanos & curioſus fuit, & rigidus. multos rectè à militia non vtiles reijciebat, multos adigebat inuitos, adeoque multa & ſecum commoda trahebat, atque incommoda. Commodum non minimum erat inutilem armis turbam, flagitijs grauem, domi, militiæq; noxiam, non admittere; incommodum non minùs graue, Imperij ſalutem ijs fidere, qui ferro, & catenis ad pugnam tracti ſunt, inuitos canes venatum ducere.

26. *Diſciplinam ſeruet.*

Diſciplina cum delectu etiam rigorem amiſit, maioribus quamuis noſtris antiquior fuerit liberorum caritate. *l. poſtliminium, §. fil. D. de capt. & poſt.* de Manlio Val. 2. c. 2. *ſatius eſſe iudicans patrem forti filio, quàm patriam militari diſciplinâ carere. Nam diſciplina maiorum* (inquit Alexander apud Lampridium) *Remp. tenet; quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum & Imperium amittemus.* Dixiſſe verùm res ipſa pridem docet. ſæpè exercitus Romani diſciplinam exuerant, ſtrenuos nacti Duces reſumpſerunt. accidit in Hiſpania Scipioni, in Africa Metello, in Sicilia Cottæ, in Germania Corbuloni. *Legiones*, inquit Tacitus *lib. 11. operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit.* & de eodem in Syriam profecto *lib. 13. plus molis aduerſus ignauiam militum, quàm contra perfidiam hoſtium habuit.* quòd ſi Duces hodiè noſtri eorum exempla ſequerentur, ſperari poſſet, vt exercitum benè inſtitutum aliquando videremus. dum extremum rigorem ſperare non licet; ſaltem id exigatur, quod diuinæ Litteræ poſtulant; Deuteron. 23. 9. *quando egreſſus fueris aduerſus hoſtes tuos in pugnam, cuſtodies te ab omni re mala.* non ſatis ſæpè huius præcepti memores Duces, cauſam licet iuſtam tuentes, *propter iniuſtitias ſuas humiliati ſunt, Pſalm.* 106. fuſi, fugatique.

Officium regentis exercitum, non tantùm in danda, ſed in obſeruanda etiam diſciplina conſiſtit. Macer. *in l. 12. D. de re milit.* Igitur & quò ad ſe, & quò ad milites ſeruet, ſeruarique curet diſciplinam. Aurea eſt Aureliani Epiſtola, *Si vis*, inquit, *tribunus eſſe, imò ſi vis viuere; manus militum contine, nemo pullum rapiat alienum, auem nemo contingat, vuam nullus auferat,*

rat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum exigat, annonâ ſuâ contentus ſit. de præda hoſtis, non de lachrymis prouincialium habeat; arma terſa ſint, calceamenta fortia: veſtis noua veſtem veterem excludat, ſtipendium in baltheo, non in pompa habeat, torquem brachialem, & annulum apponat, equum ſagmarium ſuum defricet, captiuum animal ne vendat, mulum centuriatum communiter curet, alter alteri quaſi ſeruus obſequatur, à medicis gratis curentur, aruſpicibus nihil dent, in hoſpitijs caſtè ſe gerant; qui litem fecerit, vapulet. Iulius Cæſar quamuis omnia delicta non puniret, nec pro modo exequeretur; tamen erat deſertorum & ſeditioſorum inquiſitor & punitor acerrimus. Sueton. *in Cæſar. c.67.*

Et quoniam militaris licentia facilè inclinat in furta; peculiare iuramentum miles præſtabat, nihil ſe furto ablaturum. Formulam recitat Agellius *lib.16. cap.4.* Quapropter qui ſe meminit armato præeſſe, parciſſimè debet commeatum dare; ſed milites in caſtris continere. *d.l.* ta. ne diuagentur, ne prouinciales expilent. ſicut religioſiſſimè Iuſtinianus in *Authent.*130. *de tranſitu militum*, *Præcipuam*, inquit, *multoq́; maximam Reipublicæ noſtræ conciliationem in hoc conſiſtere arbitramur.* (audiant, qui luſum putant prouincialium vexationem, vaſtationem que) *ſi quà noſter tranſit exercitus, vt ibi citra omnem alatur quærimoniam, & incolumitas atque indemnitas comedatur collateribus.* Iubet vlteriùs contenti ſint ſtipendijs ſuis, & annonis, gratis ſũptus non faciant. ſi facti erunt deſalcentur collatoribus. ne præfecti legionum, aut milites ab vllis omnimoda occaſione tranſitus per concuſſionem quippiam accipiant. *ne ad alia loca mittant, quaſi neceſſe illic habeat manere exercitum. perq́; hanc cauſam à poſſeſſionibus ac prædijs extorqueant pecunias.* cùm hoſpitantur, patrem familiàs non impediant, ſed meliorem illi partem domus relinquât, ab omni moleſtia & inquietudine liberam. milites verò in alijs ſibi cœnaculis metata deſumant. *d. Auth.*130.*l.*1.*Cod. de metat. lib.* 12. Optandum eſſet eam curam quam Iuſtin. iubet militarium alimentorum geri, vt citra querelam ſumptúmve prouincialium alatur miles, præter legitimas collationes non in cibum militis, nõ in paſtum equi quippiam exigatur. quòd ſi ſumptũ collatores ſuppeditarint, conficiantur monumenta coram Præſide, Epiſcopo, aut Defenſore locorum, quantùm, & à quibus extra leges inſumptum erit, idq́ue reputent in tributa publica.

Præter furtorum & concuſſionum genera, inertiam, & libidinem, otia, atque emollientes militaria brachia voluptates Duces proſcribant. exercitationes, quantum tempora & militiæ noſtræ ratio permittunt, ament, promoueant: ignauiam pœnâ, diligentiam præmio, nõ in vero tantum conflictu, ſed & in ludicro certamine munerent: doceant ordinem ſeruare, laxare, redintegrare, in acie, in orbem pugnare, ad ſigna coîre, caſtra mouere, decurrere, onera, arma, cibaria ferre, opera facere, munire caſtra, clauâ, pilâve palum petere, natare, iter pedibus facere, foſſas tranſilire, omniaque alia exercere. præter labores, famem, ſitim, inediam, cùm opus eſt, ferre. quòd ſi hæc Princeps Ductórve exercitus diligenter egerit, fiet quod in Scipione Florus laudat; reſtituta diſciplina fecit, inquit, *vt quod nemo viſurum ſe vnquam ſperauerat, fugientes Numantinos quiſque videret.*

27\. Quòd ſi Princeps Ductórve exercitus, quæ diximus contemnat; errore, ignauiâ, temeritate eius Reſpub. detrimentum capiat, exercitus fundatur, fugetur, hoſtis inualeſcat, inſoleſcat miles, concutiantur prouinciales; iniuſtè bellum geſſerit: tantoque piaculo, ſe obſtrinxerit, quanti ea res eſt; quanta iactura, quanti intereſt victam eſſe Rempub. prouinciam expilatam, tot fortes milites, tot innocentes ciues, iniuriâ neci datos, tot raptas virgines, tot matronas ſtupratas, tot pueros vitiatos, tot ædes ſacras direptas, tot vrbes flammis deformatas, tot agros incendijs, populationibuſque deuaſtatos. Igitur quantum cupit tantorum reus non eſſe malorum, allaboret, viribus omnibus, tum ipſe, tum ij qui ei à bellicis ſunt conſilijs, vt quod ſuſceptum eſt iuſtè bellum, non iniuſtè geratur. non minùs peccat Iudex qui iniuſtè exequitur, quàm qui non iuſtè fert ſententiam. quinimò magis. quippè ſententia ſono, & characteribus tantùm conſiſtit, executio cutem tangit. Proponat ſanè idæam ſibi bonorum ducum Romanorum, quos Liber 1.*Mach.c.*8. in exemplum deſcribit, prælia eorum, & virtutes bonas. *Poſſederunt*, inquit, *omnem locum conſilio ſuo & patientiâ. potentes viribus, acquieſcentes ad omnia quæ poſtulantur ab eis: regna, & inſulas, quæ aliquando reſtiterant illis, in poteſtatem redegerunt. cum amicis autem ſuis, & qui in ipſis requiem habebant, conſeruauerunt amicitiam: & obtinuerunt regna, quæ erant proxima, & quæ erant longè, quia quicunque audiebant nomen eorũ, timebant eos. & quotidie conſulebant trecentes viginti, conſilium agentes ſemper de multitudine, vt quæ digna ſunt gerant. & non eſt inuidia neque zelus inter eos.* Sanè virtutes bonæ, atque Imperio dignæ. imitetur Princeps virtutes, cui gratum eſt Imperium.

Hæc ſi Princeps negligat partibus ſuis deſit, iniuſtè gerit bellum reſpectu Reip. quam lædit.

CAPVT IX.

Miles vt iuſtè bellet.

1\. Porrò quod ad militem[1] attinet, vt iuſtè bellet, neceſſum eſt vt iniuſtæ cauſæ manũ ſe non præbere exiſtimet. nec manum iniuſtè exerat, vibret, conſerat. Miles qui delectu, clientelâ, ſacramento Principi obnoxius eſt, Principi in hoſtem ducenti, vel tuendæ Reipubl. causâ, vel iniuriæ vindicandę, rerumq́ue recuperandarum, iuſtè militat. ſi enim iuſtè receptum eſt vt pro Iudice, pro illiuſq́ue ſententia præſumatur, credere vtique poteſt miles Principem ſuum iuſtè gerere bellum, cuius ille cauſas non ſingulis probandas habet. arcana ſunt Regni, atque Reipub. quæ ſi ſinguli exigant, nec aliter operam Reipubl. præſtent, produnt. Clarè Auguſt.*l.*22.*c.*72. *contra Fauſtum; Si vir iuſtus fortè ſub Rege ſacrilego militet, bene*

Miles vt iuſtè bellet, bellum iuſtum ſit, tum inculpatè credatur.

poteſt

poteſt illo iubente bellare, cui quod iubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel verũ ſit, certum non eſt. ita vt fortaſſe reum faciat Regem iniquitas imperandi; innocentem autem militem oſtendat ordo ſeruitrum.

2. Neminem concutiat, calumnietur; contentus ſit ſtipendijs ſuis.

Quapropter D. Ioannes Baptiſta *Luc. 3.* non inicit militibus ſcrupulum opinione ſuâ iuſto bello meritis; re ipsâ tamen, *vt in Analyſi iur. Pont. nou. tit. de teſtam. diximus ex cap. 8. 12. 14. lib. 1. Machab. & Ioſepho antiq. Iudaic. lib. 14. cap. 5. 6. 7. 8.* atque reuerà iniuſto. Vnde Auguſtinus *relatus cap. quid 23. quæſt. 2. neque Ioannes*, inquit, *ab armis iubet diſcedere milites*; iuſſit tantùm iniuſti ipſi ne eſſent, quod ſe ſpectaret. *interrogabant autem eum*, inquit Lucas, *& milites, dicentes; Quid faciemus & nos? & ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & eſtote contenti ſtipendijs veſtris.* non feciſſet ſatis militum interrogationi Ioannes, ſi, quod caput rei erat, cauſam miniſterij ſui non iuſſiſſet examinare, ſi id ad milites ſpectaſſet. dare ſe militem, cui non licet graue crimen habetur: & augetur, vt in cæteris delictis, dignitate, gradu, ſpecie militiæ. *l. 2. D. de re milit.* Cæterùm quem militiæ nullum obligat vinculum, vt extero Principi militatum

3. Externo ſi militet, notoria ſit belli iuſtitia.

eat, non eadem ratio eſt. nullus enim nexus ſtringit; nulla ſalus, aut dignitas patriæ tuendæ, nulla de extero Principe præſumptio excuſat. cur enim pro hoc, contra illum ſuſpicetur; cur pro illo contra iſtum opinetur? Sed neque ſuſpicionibus, neque opinionibus bella geri poſſunt: ſi de re maioris momenti, de vita vnius hominis, non niſi manifeſtis probationibus liceat iudicare. ijs, inquam, examen incumbit quos non alia ratio tutatur. ideoque & proreges, Magiſtri militum, Tribuni, ſeu quicumque ad conſilia vocantur, vbi bellorum cauſæ agitantur, ſi eas iniuſtas eſſe manifeſtè deprehendant, cùm in claris non ſit locus coniecturis, præſumptioque cedat veritati; non illa hos, quæ militem obumbrat, excuſabit ratio, neque vllum prorſus vinculum. quod neminem ſtringit ad alterum incuriâ lædendum. non origo, non clientela, non ſacramentum ad iniquitatem obligat. non ſi diſertè id verbis comprehenſum foret: tantum abeſt, vt exceptum non cenſeatur, quidquid citra Dei, iuſtitiæque offenſam præſtari non poteſt. Porrò dum Auguſtinus vrget in milite ordinem ſeruitutis, ſi ſpontanea eum voluntas non ordo ſeruitutis traxerit in militiam ſtipendiariam, quæ hodiè magis frequentatur; plus habet quod examinet. ita tamen vt defenſio patriæ, minus anxia ſit, quàm offenſio ditionis alienæ.

4. Quid concuſſio, quid calumnia?

Igitur Ioannes vetat militibus concuſſionẽ, & calumniam. iubet contentos eſſe ſtipendijs. Concutere, eſt iniecto terrore mouere. crimen eſt, cùm quis officij metu, quod debitum non eſt, extorquet. Calumnia etiam generaliter pro omni malitia accipitur. ſpecialiter autem eſt alicuius in litibus per dolum, & fruſtrationem fraudatio. Iterum concuſſionis rei ſunt, pœnaque legis Corneliæ tenentur, qui in accuſationem innocentium coierint, quive ob accuſandum vel non accuſandum, denunciandum vel non denunciandum teſtimonium pecuniã acceperint. *l. 2. D. de concuſſ.* Similiter calumniari: eſt falſa crimina intendere. *l. 1. D. ad Turpilian.* Rectè vtroque ſenſu D. Ioannes, ne cui generaliter iniuriam milites facerent, ne quem militiæ metu terrerent, indebitum extorquerent: & ſpecialiter, ne in falſam accuſationem coïrent, ne quem ficto crimine vexarent, ne pecuniam ob accuſandum aut denunciandum acciperent. Milites enim Præſidibus dati etiã curioſorum, ſtationariorum, irenarcharum, limenarcharum officio fungebantur, facinoroſos inquirebant, apprehendebant, Iudici ſiſtebant, crimen imponebant, verum falſúmve, pro officio aut per calumniam corruptionémve. *vt alibi diximus.* Igitur Ioannes neque officio & ſacramento eos deëſſe, nec ſub illius vmbra inſontes vexare voluit, & fortè ſpecialis ea ſignificatio Ioannis ſermoni proprior eſt. addit enim, *& contenti eſtote ſtipendijs veſtris*, vbi altero ſenſu retento pluries idem diceret.

Peculiare ſanè monitum profeſſioni militari neceſſarium, vt manus vltra publica ſtipendia non porrigant. aſſiduum enim id militum vitium; aſſuetudineque adeò nunc inualuit; vt, ſiue iter agant, ſiue hoſpitentur, coërcendæ rapacitati nullæ leges ſufficiant. Sufficerent fortè ſanguine ſcriptæ, ſed ſtipendiorum defectus, ſeu numquam prompta ſolutio ſanguinem ſiſtit. igitur in hunc defectum reuoluitur malum. Qui autem contentum iubet eſſe militem ſtipendijs, ſupponit vtique eorum ſolutionem. *Non facilè in officio poteſt miles contineri ab eo, qui neceſſaria non ſubminiſtrat.* Xenoph. Quid igitur? licebítne militi, cui ſtipendia retardantur, ab hoſpite id quo opus habet extorquere?

5. Non ſolutis ſtipendijs liceátne militi neceſſaria extorquere?

Malderus *de iuſtit. de bell. quæſt. 40. d. 6. poſt Caietan. Dried. Molin.* negat. excuſat tamen quatuor ex cauſis: ſi fuerit in extrema famis neceſſitate, ſi defenſioni hoſpitum fuerit neceſſarius, ſi in pœnam delicti id inſtè conſtituat Princeps, ſi illa ſolùm accipiat, quæ conſuetudine legitimâ illi debentur. ſicut in quibuſdam locis in præſidio accipit ligna, ſal; & in tranſitu neceſſarium, & communem victum; quamquam nec hæc ipſa de iure præſtantur. *l. vnic. Cod. de ſalgamo hoſpitibus non præſtando l. 11.*

6. Militaria delicta propriè.

Militaria delicta ſunt propriè, quæ vti miles admittit. ſi transfuga ſit, ſi proditor, ſi ſeditioſus, ſi deſertor, ſi emanſor, ſi contumax, ſi in acie loco cedat, ſi primus fugiat, ſi excubias negligat, ſi arma diſtrahat, aut omittat, ſi à foſſato recedat, ſi ſtationis munus relinquat, ſi ad diem commeatus non venerit, ſi aliena arma ſubripuerit, ſi agmen exceſſerit, ſi vallum tranſcenderit, foſſam tranſilierit, per murum caſtra ingreſſus ſit, ſi cum pluribus in aliquod flagitium conſpirauerit, ſi detrectauerit, ſi appetierit militiam, ſi ſegnis, vel deſes, ſi caligatus metu hoſtium languorem ſimulauerit, ſi præpoſitum ſuum non protexerit cùm poſſet, ſi præfectũ centuriæ à latronibus circũuentum

uentum deſeruerit, ſi prædia comparauerit in prouincijs in quibus militat, etiam ſub alio nomine, ſi irreuerens fuerit, ſi centurioni, caſtigare ſe volenti, reſtiterit, ſi vitem tenuerit, vel ex induſtria fregerit, ſi manum centurioni intulerit, ſi è cuſtodia fugerit, carcerem effregerit, ſi turbator pacis fuerit, ſi rem à Duce prohibitam fecerit, aut mandata non ſeruauerit, ſi hoſti facultatem deprædandi dederit, prædámve cum eo diuiſerit, ſi ſibi vacauerit, vel aliena obſequia, ſine nutu principali peragere auſus fuerit, ſi ad Principem miſſus non ſtatim ſe obtulerit, & citam remeandi facultatem obtinuerit, ſi à numeris ad alios numeros tranſierit, ſi agrorum cultui, cuſtodiæ animalium, vel mercimoniorum quæſtui ſe dederit, ſi ciuilem curam aſſumpſerit. *tot. tit. D. & C. l. 12. de re milit.*

7. Igitur miles qui ſe implicat his delictis, iniuſtè bellat reſpectu Reip. ac Principis, cui ſacramentum præſtat; cui corpus ſanguinemque deuouet. ſi ex diſciplina militari non bellat, ſi animosè, audacter, fortiterque imperata non facit, ſi operam, quam iurauit verbis, re, manuque non præſtat. Iniuſtè bellat reſpectu prouincialium, ſi calumniatur, ſi ſtipendijs contentus non ſit.

His delictis ſe implicans miles iniuſtè bellat reſpectu Reipub. & prouincialium.

Eadem Ducum crimina ſunt, ſi conſultò non gerant bellum, ſi ignauè, ſi temerè, ſi aduerſus ea quæ monuimus turpi errore peccent, ſi prouinciales, ſi ſocios expilari ſinant.

Eſt & infame atque hodiè nimis frequens
8. Ducum atque militum commune delictum, vt in cenſu militum ſubornentur ad numeros explendos, qui verè milites non ſunt, vt cùm ſtipendia pro 1000. ſupputantur, ſæpè non ſint 800. inde nudatæ neceſſarijs præſidijs arces, acies, alarum atque cornuum robore periclitantur, fugantur, deduntur. magnum piaculum furtis omnibus grauius.

Maximè cùm ſtipendia falſis numeris accipiantur.

CAPVT X.

Vt reſpectu hoſtium iuſtè belletur.

1. Porrò reſpectu hoſtium præter cauſæ iniuſtitiam, *de qua initio diximus*, non iuſtè geritur bellum, cùm ea quæ iure gentium recepta ſunt, non ſeruantur. cùm fides hoſti data violatur: cùm fœdera, pacta, induciæ infringũtur: repræſaliæ, pignorationes, litteræ marcæ temerè decernuntur, aut temerè ijs anſa præſtatur. *de quibus paulò latiùs infrà.* Id ad omnia pertinet, vt promiſſis ſtetur, vt fides ſeruetur. Omnibus quidem, *vt alibi latiùs diximus*, hîc de ea agimus quæ hoſti data eſt, ſeruanda. *Fides*, inquit D. Auguſt. *relatus c. noli 23. q. 1. quando promittitur etiam hoſti ſeruanda eſt, contra quem bellum geritur.*
2. non tantùm quoad pacis & induciarum fœdera, ſed pugnam etiam & conflictum. Ita leges XII. Tabul. *ſi ſtatus dies ſit cum hoſte venito.* Dignißimum ſanè fidei hoſti ſeruatæ exemplum eſt Sexti Pompeij. Auguſtum, & Antonium ſub fide in nauem & poteſtatem receperat, mergere vndis poterat, & ipſe ad Imperium emergere: maluit Imperij gloriâ carere, quàm fidei violatæ infamiâ ad poſteros tranſmittere. Glorioſum ſimiliter illorum apud Liu. *l. 5. vos fidem in bello quàm præſentem victoriam maluiſtis, nos fide prouocati victoriam vltrò detulimus.* & Auguſtus Caracotæ latronum Duci fidem ſeruauit, præmiumque ipſi dedit, qui ſeipſum ſtiterat, quod ei promiſerat, qui adduceret. Dion. *lib. 56.*

Reſpectu hoſtium non iuſtè geritur bellum, cùm fides, pacta, belli iura, &c. non ſeruantur.

Fides hoſti ſeruanda pace & bello.

Enimuerò quamuis dura, quamuis grauia ſunt, quæ hoſtibus promittuntur, ſeruanda eſt tamen fides. quamuis etiam illicita ſtipulantibus exactio, non tamen promittentibus præſtatio; fides & iuſiurandum implendum eſt. *c. debitores de iureiur. & alibi paßim.* Si tamen etiã 3.
præſtatio iniquitatem inuoluit, non poteſt iuramentum eſſe vinculum iniquitatis. malè iuratur; iniquiùs præſtatur. quare *in malè promiſſis*, ait Iſidorus, *reſcinde fidem. cap. in malis 22. q. 4.* quod etiam licet ſi priùs hoſtis fidem feſellerit. 4. reciprocus eſt enim nexus, quem qui ſoluit ſibi, ſoluit & aduerſario. *Nec tu*, inquit Gregorius Regi Francorum, *etiamſi promiſſum tuum iuramento vel fidei obligatione interpoſitâ conditione firmaſſes, aliquatenus teneris, ſi conſtat eum conditioni minimè paruiſſe. c. 3. de Iuram*, conditionẽ ſingula promiſſorum capita habent ſeruatæ ab aduerſario fidei. vnde apud Thucydidem ſoluti fœderis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam iuratò promiſerant opem, re non præſtant. ita quidem ſi non aliter conuenerit, vt ſolet ferè: ne ob quaſcumque etiam leues offenſas liceat omnia diſſoluere fœderis capita.

Niſi præſtatio ipſa peccatum inuoluat.

Aut hoſtis prior fidem feſellerit.

Quin etiam aliàs decepti, iam non debent decipere. Inde Valer. de Romanis & Carthaginenſibus: *Senatus*, inquit, *non eos quibus hoc præſtabatur aſpexit*: de Sergio Gilbo & Hiſpanis Appianus; *perfidiâ perfidiam vltus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* ſiquidẽ *nullam excuſationem receperunt maiores noſtri*; inquit Seneca, *vt homines ſcirent fidem vtiq; præſtãdam. ſatiùs enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm ab omnibus aliquã tentari.*

5. In eodem negocio & tempore.

6. Non aliàs quæſito prætextu.

Poſt initam pacem, inquit Cicero, *ſi quid eſt commiſſum, id non neglectum, ſed violatum putatur; nec imprudentia, ſed perfidia aßignatur.*

Solet dicere Auguſtus illis quibuſcum ageret, *ſe eſſe bona fidei.*

Eurycrates Lacedæmonius rogatus cur Ephori adeò intenderent in obſeruantiam fidei priuatæ, *Vt aſſueſcerent*, inquit, *cum hoſte bonâ fide agere.*

Quem bellantẽ, etſi dolo bono & inſidijs decipere liceat, tamẽ *vbi fide*, inquit Liu. *fœdere, pacto, iuramento tranſigitur; ius gentium, ius publicũ, ius diuinum præualere oportet.* inſtar Dei promittentis; *quæ procedunt de labijs meis nõ faciã irrita.*

Optimè ergo ille; *Fœderibus freti Græci Barbariq; conuenimus, inimus commercia viuicim, & cùm priuatas inimicitias tũ bella armaq; deponimus, hoc vno, tanquam communi bono omnes homines vtimur.*

Fidem frangit, qui hoſti eius, cũ quo pacem

9. *Il'ud violat, qui hoſtem iuuat.*

inijt, pecuniam aut militem mittit. Cerites *apud Liuium* excuſantur, quòd iuuentus tantùm ſuo, non publico conſilio aduerſus amicos militaſſet; idemque de Ætolis (quod hodiè ferè Heluetijs conuenit) *Iuuentutem*, inquit, *aduerſus ſuos ſocios, publicâ tantùm auctoritate demptâ, militare ſinunt, & contraria ſæpè acies in vtraque parte Ætolica auxilia habent.*

10. *An fides ſeruanda ſi pax inita ſit cum aliqua regni imminutione?*

Sed an fides præſtanda ſit à Rege, qui iuramento, ſeu regni legibus nullam regni partem imminuere poteſt, cladibus tamen bellicis coactus, ſeruando corpori, vt bonus medicus, partem præſertim belli iure iam occupatam, ſeu aliàs ambiguo iure controuerſam, pacis legibus abſcindi paſſus eſt? non eſt dubium quin Rex, cui bellandi ius eſt, cui ſumma belli & pacis competit, iure omnium gentium eiuſmodi pacta ſeruare teneatur. qui id negant, ij neceſſariò fateantur oportet Regem illum non eſſe abſolutæ auctoritatis, cui non competat arma ſumere, aut ponere, prout ei ex Reipub. eſſe videbitur: ſed tantùm vt Conſulem Poſthumium cum Samnitibus paciſcentem, iniuſſu Populi Romani de ijs, quæ ſupra eius Imperium erant. quæ Populus ideò ipſo ſuadente reſcidit, eumque Samnitibus loris conſtrictum deditum miſit. Vt mirandum ſit Gallos ſcriptores aliquos etiamnum pacem Madrilienſem anni 1526. diſputare, qui Regi ſuo tam abſolutum Imperium arrogant, vt nec minimam ſupremitatis notam ei velint deëſſe. Leges ſanè regnorum & iuramenta de non minuendo regno, quæ nullos Europæ Reges non præſtare exiſtimo, lubitum & arbitria Regum ſpectant, non verò pacem & fœdera, quæ neceſſitas, cui lex nulla ſcripta eſt, ſeruando regno excuſſerit. is eſt ſenſus communis, & omnium populorum iudicium. qui ſe gentium iuri eximit, fraudi ſpeciem iuris imponit, cum eo nullum commercium, aquæ aut ignis communicationem eſſe oporteat. *Diximus latè in Hiatu Caſſan. lib. 2.*

CAPVT XI.

Vt reſpectu mediorum iuſtè belletur.

1. *Iniuſtè geritur bellum ſi illicitis medijs.*

INiuſtè etiam bellum geritur, ſi medijs illicitis vtamur. non enim finis bonus media natura ſui illicita facit licita, atque bona, adeoque incantationibus, ſtrigum, ſagarumque ſubſidijs exercitum vincere ſi poſſis, non licet, nō genios malos in auxilia vocare: vt quamuis bonæ cauſæ adſint. non pari modo eos, qui cauſam eiuſmodi geniorum agant, atq; ita non

2. *Auxilia infidelium an licita?*

infideles, barbaras, idololatras gentes, vt cauſæ bonæ patrocinentur. niſi habeantur taliter, vt nihil de belli iuſtitia imminuant. tunc etenim cùm innoxia inſtrumenta ſint, non intereſt ex qua materia conſtent, probi, improbi ſint, barbari, fideles, infideles, animalia rationis capacia, an ea carentia, equi, muli, cameli, elephantes; an inanimata, currus, falces, gladius, haſta, claua, framea, galea, caſſis, parma, ſcutum, vmbo, lorica, thorax, pilum, ſecuris, malleus, lancea, tribuli, aries, teſtudo, vinea, pluteus, muſculus, turris, ſambuca, tolienon, baliſta, onager, catapulta, tubus, bombarda, ſclopus, ſclopetum, tormentum. omnia hæc iuſto in bello licent. *Gloſſ. 1. in c. 1. de ſagittarijs.* benè in ſimili Thucydides, *Hi qui armis impetuntur, vt nos ab Athenienſibus, inuidia fieri nō debet, ſi ſalutem quærunt, non Græcorū modò, ſed & barbarorū auxilijs.*

Si quis ceruum venetur, parum intereſt quo genere canum illum perſequatur, dummodo aſſequatur. ſed ſi rabidum canem venatum ducat, qui non ceruum modò, ſed reliquos etiam canes, venatoréſve, quin ipſum etiam dominū Actæonis inſtar, dente venenato petat, quis hunc venatorem laudet, admittat? quis probare poſſit Principem Catholicum in fœdera & auxilia vocantem hæreticas, barbaras, infideleſque gentes, ſi prouinciales, ſi ſocios contagio ſuo inficiant, ſi ſacra proterant, virgines, matronas, ſanctimoniales violent, diuina humanaque conculcent, ſi bello captos ad hæreſim, paganiſmum, turciſmum, idololatriam cogant? tum rectè vſu venit illud Fulconis Archiepiſcopi Remenſis ad Carolum Simplicem; *Quis non expaueſcat vos inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Chriſtiani, pagana arma & fœdera ſuſcipere deteſtanda? nihil enim diſtat vtrum quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat.* At, inquit Fererius, bellū iuſtum eſt, extra cauſam illius ea quæ diximus mala, per accidens fiunt: ſed verò luberétne ei cum eo quem diximus venatore ceruum perſequi? iuſtum cum feris bellum eſt, iuſta venatio, per accidens ſi venator rabidum canem adducat, & pro fera Fererium inuadat. Quod ſi porrò nullum eiuſmodi periculum proponatur, non eſt de ſe illicitum cum infidelibus fœdus pro commercijs, amicitia colenda, defenſione neceſſaria, offenſione etiam iuſta infidelium, non tamen conſpiratione contra fideles cum ſcandalo aut periculo Eccleſiæ. ſic accipienda confœderatio *in Clem. 1. §. porrò de iureiur.* vbi iurat Imperator non facturum ſe parentelam aut confœderationem cum pagano, aut Saraceno. De hæreticorum fœdere optimè illud Ambroſ. 3. *off. 5. vix firma eſſe pacis iura inter eos inter quos eſt fidei bellum.* quamuis data tamen fides ſeruanda eis ſit. Molin. & Sweirtius *tract. de fid. haret. ſeruand.* Becan. *diſputat. Theolog. cap. 7. concl. 2.* Roſweidus *in Coroll. Anticapell. ſubiuncto.*

Ad illicitorum etiam mediorum rationem pertinet, ſi quis Principes, populoſque in auxilium trahat, qui fœdere alteri iurato prohibentur, ſeu aliàs ad periuria alios priuatos publicoſque ducunt, vt eorum auxilijs aut conſilijs in rem ſuam vtantur. Pauſan. — 3. *Periura fœdera media iniuſta.*

l. 4. Primi omniū Lacedæmonij ex omni antiquitatis memoria hoſtes dicuntur muneribus ſolicitaſſe, & venalem facere belli euentum voluiſſe, priùs virtute, fortunâ, Deorum præſidijs, res bellica ſtabat. ſed hos

dolos Dij ſuo tempore in ipſorum vertêre perniciem. Faleriorum puerorum pædagogus, & Pyrrhi medicus glorioſè à Romanis non quęſiti ad proditionem, ſed ſe offerentes reiecti. eorum qui parati ſunt ad iniquitatem patrandam ope, operáve vti, exploratoribuſque eſto duces ſoleant; Conſ. *pol. l.* 10. *cap.* 51. 52. & eſto liceat; inducere perſuaſionibus vt peccent nihil de peccato cogitantes, eſto vtile ſit; non tamen permiſſum. (niſi fortè cùm notoriè bellum, quod hoſtis gerit, ita iniquum eſt, vt militantibus iuramentum non ſit vinculum iniquitatis) non ſunt facienda mala, vt eueniant bona. non malè ſuſcipiendum, non malè gerendum eſt bellum. Deus & iuſtitia adſint vbique oportet. ab eo victoriæ & clades. *Non eſt conſilium contra Deum. Prouerb.* 21. *diſſipat conſilia gentium.* præſertim contra Dei legem concepta. *ipſi*, inquit Vates, *Pſalm.* 105. *exacerbauerunt me in conſilio ſuo, & in iniquitatibus ſuis humiliati ſunt.* Tantis periurijs perſuaſa, concepta, contrecta ſunt nuper fœdera, tantiſque per nefas vnitis viribus initum eſt bellum aduerſus Principes iuſtâ causâ nixos, vt humanitus non niſi vincendos, ſternendos, debellandos breui credere oporteret: bona tamen cauſa triumphauit: caſtigata ſunt periuria: iniqua bella mouentes, fuſi, fugatique vſque ad vltimam terrarum Thulen. Intra paucos annos innumeris iuſtis prælijs victores fuêre, qui iuſti: licet humanas vires ſi ſpectaueris, hoſtibus impares. ſed adfuêre procul dubio illi genij, qui Conſtantino contra Maxentium pro labaro crucis vexillum præferentes auxiliatum ire ſe clamabant. Ille An-

4. Securum medium inuocatio Numinis Diuini.

gelus, qui Ioſue adſuit duci Iſraëlitarum, & ſciſcitanti, *Noſter es, an aduerſariorum? Nequaquam, reſpondit, ſed ſum Princeps exercitus Domini, & nunc venio.* Propitio atque exorato Numine facilis victoria eſt. neque differt, *in pluribus auxilietur, an in paucis.* illius illæ minæ: *quòd ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus.* Dei quippè eſt adiuuare, & in fugam vertere. Ad Moyſi preces *Exod.* 17. Ioſue vicit Amalecum. & *Num.* 21. voto Iſraël Cananæum interfecit.

Omitto Dauidem, Ioſaphat, Ezechiam, Machabæos, alioſque pios Reges, quibus auxilio de cælo victoriam detulerunt. Narſes Totilam vicit, cùm noctem præcedentem in precibus inſomnem duxiſſet. atque alios potentiſſimos hoſtes prece magis, quàm manu profligauit tantâ gloriâ, vt antiquorum Ducum nemini cedat. dies vnus non ſufficiat ijs commemorandis, quorum precibus aduerſarij, antè inuicti longeque potentiores, ceciderunt. vtinam perſuaderi poſſet omnibus Pricipibus, vt ſpem ſuam in Deum referrent, non in auxilia duntaxat humana, non in media per Dei leges vetita, qui nec fruſtrà inuocatur, nec irritatur gratis.

CAPVT XII.

Dolum an belli iuſtitia permittat?

NIhil homo iuſtus, inquit Auguſtinus *relatus in c. dominus* 23. *quæſt.* 2. *præcipuè cogitare debet in his rebus, niſi vt iuſtum bellum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt. Cùm autem iuſtum bellum ſuſceperit, vtrum apertâ pugnâ, vtrum inſidijs vincat, nihil ad iuſtitiam intereſt. Veteres,* inquit Vlp. *l.* 1. *D. de dol. dolum etiam bonum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronémve quis machinetur.* nec quicquam frequentiùs apud omnes gentes in bellicis meditationibus, quàm aliud ſimulare, facere aliud. ea ſtratagemata militaria ſunt, ea gloria Ducum, induſtriâ quàm ſanguine magis viciſſe. furta Ducum dicuntur. *Melior eſt mihi dux qui victoriam veluti ſuffuratur, quàm qui veretur ne per furtum vincat.* Gloriari ſolebat Tiberius plura ſe conſilio quàm viribus perfeciſſe; quippè *conſilio non minus, quàm gladio ſuperare eſt Imperatoris.* Cæſ. *bell. ciu. l.* 1. quare nimis ſuperbum eſt illud Alexandri *apud Curt. lib.* 4. *Latrunculorum,* inquit, *& furum illa ſolertia eſt, quam præcipis mihi, quippè illorum votum vnicum eſt fallere: mea verò gloria ſemper aut abſentiam Darij, aut anguſtias locorum, aut furtum noctis obſtare non patiar. palam luce aggredi certum eſt. malo me fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat.* Abeſſe tamen dolum verborum oportet. malus eſt & Principibus indignus, ſi quid contrahant, aut promittant. mendacium multò maximè. *Legati,* inquit Liuius, *l.* 42. *ex Græcia reuerſi Q. Martius, & A. Attilius nullâ aliâ re magis gloriabantur, quàm decepto per inducias, & ſpem pacis Rege. quæ magna pars Senatus probabat, ſed veteres moris antiqui memores, nouam iſtam ſapientiã improbabant, nec aſtu magis, quàm verâ virtute bella geſſiſſe maiores.* Extra contractum ambiguis verbis ſi decipiantur hoſtes, nihil iniuſti habet. vt Ventidij *apud Dion. l.* 49. ſermonem facientis apud exploratores, quaſi eâ parte irrupturus, quâ minimè cogitabat, & ob quem illi apparatum aliò tranſtulerint. In his omnibus dolus demum bonus quem probant homines, non modò vſurpant: vt concludit Gentil. *lib.* 2. *de iur. bel.* Ita decipere pro moribus temporum prudentia eſt. Plin. 1. An dolus in bello iuſtum medium?

CAPVT XIII.

An ſi feſtis diebus pugnetur.

SEd neque diebus feſtis, ſi vocat occaſio, bello abſtinetur. quare Nicolaus Papa *in c. ſi nulla.* 23. *quæſt.* 8. *Si nulla,* inquit, *vrget neceſſitas non ſolùm in quadrageſimali tempore, ſed omni eſt à prælijs abſtinendum: ſi autem ineuitabilis* vrget importunitas, nullo tempore belli 1. An feſtis diebus citra notabilem rei benè gerendę occaſionem?

belli præparationi eſt parcendum. ſic notarunt Gloſſ. & Panormit. *cap. 1. de treuga & pace.* quod certis anni temporibus bello iubet abſtinere, vſu non eſſe receptum. non quia ſeruile opus ſit, cùm Reges, Principes, Magnates, Nobiles ei maximè vacent, imò ſerui militare vetentur, *l. 8. D. de re milit.* ſed quia ea tempora, quæ dict. cap. deſignat, myſterijs fidei noſtræ recolendis, à quibus militia auocat, ſpecialiùs inſtituta ſunt; quorum meditatione ad pacem Chriſtiani Principes reuocari poſſint. quam ob rem Alexander III. *in dict. cap. 1.* tam ſeriò Epiſcopis omnibus iniungit, vt mutuo conſilio, & auxilio abſque vllo amore vel odio paci conciliandæ incumbant: adeò vt ſi quis in hoc opere tepidus inuentus fuerit, damnum propriæ dignitatis incurrat. iterum in eum qui treugam frangere præſumpſerit, ſuus Epiſcopus ſententiam excommunicationis dictet. Rigidæ pœnæ ſunt, ſed quas ad publicam ſalutem direxit Alexander. Nullus Canon, ſed neque Extrauagans *Conſtitut. 54. Leonis, vt dominicis diebus omnes ab operibus vacent*, tam rigida eſt in exercentes opera ſeruilia, diebus feſtiuis. quæ etiam neceſſitas aliqualis & opportunitas multum excuſat: vt piſcandi occaſio *cap. licet x. de ferijs.* quæ non ſemper ſe offert. Et ſanè ſi propiùs Alexandri conſtitutio ſeruata fuiſſet, ſperari poſſet ſucceſſus frequentior finis. At quantum ab Alexandro abſunt illi infulati, qui non tantùm paci conciliandæ non incumbunt, ſed ventilabra ſunt bellorum, etiam illorum, quibus tot inſulæ excutiuntur, tót locis Religio Orthodoxa æternùm proſcribitur!

CAPVT XIV.

An Stratagemata?

1. Aſſidua ea Ducibus & vtiliſſima ſi cauta.

INter Stratagemata Ducum nihil eſt frequentius, quàm fugam ſimulare, cùm minimè fugiunt. quare *oportet beſtium diſceßiones ſemper habere ſuſpectas. aduerſus fugientes maior audacia, & minor cura eſt.* Veget. *lib. 3.* ſolui ordines ſolent, ac diſciplina, & iunctæ vires flacceſcere. Horatius occiſis duobus fratribus fugiens Curiatios diuiſit, & antequam iungi poſſent ſingulos occidit. deinde ſolent ſimulatâ fugâ hoſtes in locum iniquiorem, aut inſidijs infeſſum trahi. ita Tomyris Cyrum *apud Iuſtin. lib. 2.* ita Carthaginenſes, *apud Liuium lib. 25.* Volſci, *lib. 6.* ipſe Cyrus caſtra omnemque in eis annonam deſerens, mox reuerſus epulantem Schytam confecerat. Annibal caſtris relictis, & crebris ignibus Romanos ſimili arte Cyri decipere conatus eſt, *apud Liu. lib. 22.* & cùm ipſe annonâ laboraret, repetitâ eâdem arte, ſed tunc verâ profectus *dum par priori metus continet Romanos.* Liuius *eod.* etiam tota acies aliquando retroagi ſolet, quaſi ſigno receptui dato; vt aliquo ductu hoſtis aduerſum ſolem aut ventum excipiat, ita in conflictu ad Neoportum noſtris accidit. tribus circiter millibus è ſuis cæſis vertit & obuertit aciem Mauritius, donec noſtris fulgor ſolis aciem oculorum percuteret, & ventus tenebras ex fumo tormentorum obijceret, ac robur exercitus ſui in eos immitteret, quibus minùs ferreæ erant manus, à quibus cœpta fuga meliores turbauit, & infeſtam eam diem nobis reliquit. quamuis non alia ferè extra famam clade, quàm quod totus hoſtis non perierat. nullam enim vrbem aut arcem ex eo lucro habuit, ſed quaſi victrices dumtaxat reliquias ad naues reduxit. Huc & pertinet vt pabulatum latiùs, aut prædatum licentiùs ire hoſtem Dux permittat. ſic *Valerius Conſul intentus in occaſionem multos ſimul & effuſos improuiſo adoriundi, in paruis rebus negligens vltor, grauem ſe ad maiora vindicem ſeruabat.* Liuius *lib. 2.* Ita & Annibal damnum ab aliquibus ſuorum improuidè acceptum hanc ægerrimè patiebatur, quin potiùs credebat velut ineſcatam temeritatem ferocioris Conſulis.

Aliud genus eſt Stratagematis, ſimulare imminentem hoſtem, vulgare vrbi, aut caſtris vicinum. Idoneum id eſt ad motus componendos, oſcitantiam, deſidiamque excitandam, ac militem, præſertim tyronem, naturali metu leuandum, aſſuetudine conſpecti hoſtis, aut crediti imminere: vt

——— venaticus, ex quo
Tempore ceruinam pellem latrauit in aula,
Militat in ſiluis catulus.

Qui ciuitatis conſtituenda curam gerit, debet ad ciuitatis compendium diſsidium de externo peregrinoq; bello ſuſcipiendo preuidere. Plato *de legib. l. 1.* Conuenit & illud *ad conſeruationem Reipubl. vigilandum eſſe, metum etiam inter ciues hoſtium fingendum, vt caueant.* Ariſt. *5. politic. c. 5.* *Romani ad motus extra vrbem propellendos bellum aliquod ſimulabant; aut parabant.* Plut. *in Camillo.*

Si tamen hęc ſimulanda ſunt, ne per conſuetudinem contemnantur, & cùm loco fictorum ſuccedunt vera, fictus tantùm apparatus ſit, & defenſio. Si porrò apud hoſtes aliquid moliendum vulgetur, ſemper illud ſuſpectum habeatur. *Per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi crebra conſilia indicentes, omnibus conſultationibus inter ſe Principes* (Latini) *occultè Romanum coquebant bellum.* Liuius *lib. 8.* Seruitia *vrbem vt incenderent diſtantibus locis, coniurarunt; populoq; ad opem paßim ferendam tectis intento, vt arcem Capitoliumq; armati occuparent.* Idem *lib. 4.* *dum hoc in foro ſedanda diſcordia causâ aguntur, Conſules interim ne Sabinus, ne Veiens hoſtis moueretur, circa portas vtroſq; diſceſſerant.* Idē *l. 3.*

Non minùs ſi quid accidat, quod minimè velimus, fictione aliquâ interpretari in rem noſtram, ſæpè ſummam rei ſeruauit. ita Tullus Hoſtilius diſceſſionem Albanorum iuſſu ſuo factũ, ad hoſtes à tergo circumueniendos aſſeruit. ita Eumenes ſparſas ab Antigono ſcedulas percuſſorē aliquē in exercitu illius ſullicitātes, à ſe ſparſas ſimulans, *in præſenti labantiũ animos*

deterrruit, & in futurum prouidit, vt ſi quid ſimile accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed a Duce tentari arbitrarentur. Iuſt. *lib.* 14. Ita Xenophanes à Philippo ad Annibalem miſſus, cùm in Romanos incidiſſet, intrepidè ſe miſſum ait *ad amicitiam ſocietatemq́, iungendam cum populo Romano, mandata habere ad Conſules populumq́, Romanum.* Liu. *lib.* 23.

Iterum Romani, *cùm paucitas damno ſentiendo proprior erat, gradum retuliſſent, & ſalubri mendacio Conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem; impetu facto dum ſe putant vincere, vicère* Liuius *lib.* 2.

Huiuſmodi ergò Stratagemata vſu omnium gentium, ciuilibus legibus. *l.* 1. *D. de dolo.* ſacris etiam Litteris probata ſunt. & inſidiæ pòni iuſſæ, Ioſue *c.* 8.

CAPVT XV.

An Venenum?

1. Infame belli medium veneno graſſari.

QVanquam dolus bonus in re ac verbis extra contractum cum hoſte, ac ſtratagemata laudentur; tamen veneno etiam in hoſtē graſſari barbarum eſt. improbarunt quicumque boni. & maximè Romani. Plin. *diſp.* 13. *princ. lib.* 18. vt nec damnati quis poſſit vt veneno necetur. *l.* 8. *D. de pœn.* vt nec venenatis telis vtantur, niſi barbari. Manlius reprehenſus quòd aquas hoſtibus infecit, Liu. *l.* 38. alij quòd gypſo farinam; quòd venenatis beſtijs, ſerpentibus, aſpidibus vſi, abuſi ſint. Barbaros ſuperant, qui tormentis hodiernis concauos globos veneno vnà cum puluere plenos in hoſtes proijciunt, qui diſrupti non mortem tantùm & immedicabilia vulnera infligunt, ſed omnem aërem quò peruenerint inficiunt.

CAPVT XVI.

Iniuſtè bellatur reſpectu Modi.

1. Ex modo iniuſtè bellum geritur, ſi non indicatur.

IMprimis ſi bellum non indicitur antequam geratur. & res repetantur, ſeu poſtulata edantur, antequam indicatur. *Deut. c.* 20. Id gentium ius fuit omnium, niſi fortè barbararū. in eoq́; religioſiſſimi fuère Romani. quibus nō aliud bellum iuſtum fuit ex inſtituto Anci Martij Regis, quàm per feciales indictum. Belliq́; æquitas omnis iure feciali præſcripta erat. Flor. *l.* 2. *hiſt. Non ſtatim,* inquit, *ad arma procurrit dum prius more legitimo queri malunt.* quare, Herod. *quæ verbis componi non poſſunt, armis decernantur.* Excipio defenſionem quæ incontinenti fit. nam quæ poſt moram, quæq; ad vindicationem ferè pertinet, denuntiationem exigit. ſed & ſi apparatu bellico iniuria illata ſit, atque palàm alij pro hoſtibus ſe gerant, denuntiari non quidem neceſſe, honeſtum eſt tamen. fieri enim poteſt, vt fecialibus repetituris hoſtes æqua reſponſa daturi ſint. & quædam in vicem peccata ſint, quæ ignorat Princeps. Albericus Gentil. indenunciatum bellum, iuſtum cenſet, ſi iniuriæ durat factio, ſi ex rixa in pugnam ac iuſtum prælium inopinatò itur; ſi contra eos getendum, qui defecerint; ſi contra eos qui denuntiationis morem non habent: ſi pro ſocijs, dummodo non contra ſingulariter fœderatos. nam ab arbitrio auxiliarium non finitur bellum. quare nec ab eis indicendum. ſed improbè contra fœdus ſit, ſocij cauſa, niſi & priori coniunctioni renuntietur anteà.

CAPVT XVII.

Iniuſtè bellatur ex nimia Sæuitia.

1. Si nimium ſæuiatur.

CItra neceſſitatem, terroremq́ue exemplo opportunum, ſi nimis ſæuitur, non rectè bellatur: ruinis nimijs, damno frugibus dato, non humatis mortuis, occiſis obſidibus, ſi non & ipſi peccarant; captiuis intra præſidia iam ductis, ſeu, vt hodie aiunt, refrigerato iam ſanguine, pacto redemptionis pretio (quod & priuato militi debetur *l.* 21. *D. de neg. geſt.* nullâ metus ratione habitâ, cuius allegationem bellum reſpuit. Bodin. *l.* 4. *cap. vlt.*) ſupplicibus, innoxijs, pueris, fœminis, agricolis, inermibus, peregrinis. Gentil. *lib.* 2. *de iur. bell. ad fin.*

CAPVT XVIII.

Ex verborum Contumelia.

1. Si virulentè maledicatur.

CItra modum etiam bellandi peccatur, cùm nulla iuſtâ causâ contumeliæ in hoſtem inanes ſparguntur, & ſcommata, dicteriaq́ue, & ſalſæ ſalſæque facetiæ. Ita accidit Veientibus procaciâ illuſis. de quibus Liuius *lib.* 2. *non alio antè bello infeſtior Romanus. adeò hinc contumelijs hoſtes, hinc Conſules morâ exacerbauerant.* & iterum; *Sed Veiens hoſtis aſſiduus magis quàm grauis, contumelijs ſæpè animos agitabat.* ſatiùs eſt mollibus verbis eneruare, quàm irâ hoſtem armare. incendunt contumeliæ ad vindictam, etiam in ſocios, & ciues. Ita euenit Cremonenſibus direptis à Tertia-decimanis: quos, *vt ſunt*, inquit Tac. *lib.* 19. *procacia vrbana plebis ingenia, petulantibus iurgijs illuſerant,* & Romanis Vitellianos abſciſſis furtim baltheis, an accincti forent rogitantibus: *Non tulit*, inquit idem Tacitus, *lib.* 18. *ludibrium inſolens animum, inermem populum gladijs inuaſere.* Reprehendit idem auctor *lib.* 10. Othonem etiam & Vitellium, quòd quaſi

rixantes

rixantes ſtupra & flagitia inuicem obiectauere. & Liuius *lib.* 3. Philippum Macedonem, quód eſſet *dicacior naturâ, quàm Regem decet.* Rectè Plut. *in Timoleont. hoſtibus vim conceſſam, non virulentiam. multi verba grauiùs quàm facta ferunt, contumeliam item quàm detrimentum.* Memno militem traiecit, qui Alexandro maledixerat, addito elogio: *Pugnare te contra Alexandrum volui; non ei maledicere.* Plutarch, *in Apotheg. Regum.* & ferè fit ſicut in priuatorum litibus iurgando & rixando, ita & in bellis maledicendo, vt iuſtæ cauſę obumbrentur, animi exacerbentur, & magis in poſterum de contumelia certetur, quàm rebus repetundis, ob quas bellum cœpit. Caroli V. Imperatoris & Franciſci I. Regis Galliæ perpetua ferè bella (poſtquam Franciſcus egrè tulit Carolum in competitione Imperij ſibi prælatum, & præter domeſticos ſermones apologias etiam publicauit) quantum ab animis exacerbatis fomitis accedat materiæ belli, docuerunt.

CAPVT XIX.

Iniuſtè bellatur reſpectu finis.

1. Iniuſtè bellatur ratione finis, ſi intentione non recta.

FInis etiam ratione peccant qui bellant. *Militare*, inquit Auguſtinus, *non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt; nec Rempub. gerere crimineſum eſt, ſed ideo gerere Rempub. vt rem familiarem potiùs augeas, videtur eſſe damnabile. cap. militare 23. quæſt. 1.* & iterum; *nocendi cupiditas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur. cap. quid 23. quæſt. 1.* Igitur præter auctoritatem indicentis bellum, & iuſtam cauſam, etiam opus eſſe intentione rectâ, poſt D. Thomam docet Malderus *de Iuſt. quæſt. 40. de bello dub. 5.* & quanquam hoſtibus iuſto bello petitis ex praua intentione, ad reſtitutionem nullam teneatur Princeps; ſuis tamen teneri temerè, & ob vanam ſuam gloriam præcipitatis in incommoda belli, quo rectiùs & prudentiùs Princeps caruiſſet: ideoque non tantùm quærere, ſed neque ſatis vitare iuſtum bellum graue ſæpè peccatum eſſe; cùm non ſunt tanti commoda, quæ ex eo reportantur, quanti ex eo incommoda. Si enim plus detrimenti capiat Reſpublica per bellum quàm emolumenti, temerè atque imprudenter geritur bellum: non ſecùs quàm ſi priuatus plus ſumptuum in rem aliquam conſequendam facit, quàm ea res æſtimari poſſit, næ ille prodigus pater-familias dicetur. quia pridem illud rectè, *pecuniam negligere in tempore interdum ſummum eſt lucrum.* Rem pro derelicta habere, cuius recuperatio ſumptuoſior ſit, quàm poſſeſſio vtilis, prudentia œconomica eſt: negligere ex publico quædam quorum repetitio cenſum ſuperat, politica ſapientia: membrum abſcindere, à quo periculum eſt toti corpori, medica cenſura eſt.

2. Si cùm finiri bellum poteſt, æquæ conditiones non acceptantur.

Contra finem belli etiam peccatur (omitto ducem prælio victorem, qui fortunæ non inſtat, quod illud: *Vincere ſcis Annibal, victoria vti neſcis.*) Peccatur inquam maximè cùm bellum vitari, aut finiri poteſt æquis conditionibus, & eas aſpernatus, qui fortunam ſibi arridere putat, impacato & implacabili animo manet. *Semper*, ait Ariſt. *6. pol. imbecilliores æquum quærunt, & id quod iuſtum eſt; quod qui potentiores ſunt, parum curant.* vt Cæſar *3. comm. bell. ciu.* hoc ait ſolum tempus eſſe de pace agendi, dum ſibi vterque confideret, & pares vtrimque viderentur: ſi verò alteri paulùm modò tribuiſſet fortuna, non eſſe vſurum conditionibus pacis eum, qui ſuperior videretur, neque fore æquâ parte contentum, qui ſe omnia habiturum confideret. Quod ſi hoſtis dignam ſatisfactionem offerat, & ablatarum rerum reſtitutionem ex æquo arbitrio; iniquum eſt non finire bellum, nam quod damnorum illatorum proportionem ſuperat, ad vlciſcendi crudelitatem, impacatum, atque implacabilem animum pertinet. quæ reprobat Auguſt. *dict. c. quid culpatur 23. q. 1.* & iterum idem: *Hoſtem pugnantem neceſſitas perimat, non voluntas.* offerentem arbitrio viri boni ſatisfactionem, nulla perimit neceſſitas: quare proſequitur; *Sicut rebellanti & reſiſtenti violentia redditur; ita victo, vel capto miſericordia iam debetur. maximè in quo pacis perturbatio non timetur. cap. noli. 23. q. 1.* quantò magis nondum victo nondum capto. In quo perturbatio pacis non timetur, ſed qui pacem ipſe feriò atque enixè petat, ablata reſtituere, illata damna reſarcire offerat: cùm iuris communis æquitate receptum ſit, vt condemnationem euadat, qui petita aduerſario ante ſententiam repræſentat. *Victo*, inquit Auguſt. *vel capto miſericordia iam debetur*: cum fortuna ſententiam tulit: cùm ita nondum illa litem bellicam diremit, pacatus & placabilis animus magis debetur: quo æquæ leges pacis recipiantur. *Si acceſſeris*, inquit legiſlator Deus, *Deuter. 20. ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem*, (multò magis, ſi ipſa vltrò petat, concedenda eſt) *ſi receperit, & aperuerit tibi portas; cunctus populus qui in ea eſt ſaluabitur.* miſericorditer id, & iuſtè; ſed rigidè, & non niſi in caſum grauis admodum delicti, id quod ſequitur; *& ſeruiet tibi ſub tributo.* Neque enim ordinariæ legis ea poſtulatio eſt, vt eæ gentes quibuſcum bellum eſt, præſertim ſi ſponte in pacem concedant, ſub tributum redigantur: grauiùs enim hæc eſt ſubiectio Reipublicæ dignitatem admodum minuens. ſed agitur eo loco de populis extrema meritis. vnde & niſi pacem acceptauerint exſcindi iubentur: occiſo omni genere maſculino, præter infantes, præter quos tamen multi innoxij, qui cùm ſine periculo diſiungi poſſunt, ad mortem dedi, aut rapi non poſſunt. *l. vſufructuarium §. in vinarijs D. de vſuf. l. iterum Mela §. ſed ſi D. ad leg. Aquil.* latè Malderus *de iuſtit. quæſt. 40. de bello dub. 6.*

4. Commenſurata damnorum reparatio excedi non poteſt.

Non etiam licet bello plus exigere, quàm iniuriarum illatarum damnorúmve, ac iuſtæ denique vindictæ ratio permittit. in qua dignitas læſæ Reipublicæ, indignitas facti, cautio impoſterum ne quid ſimile deinceps victus moliatur, & ſecuritas momenta faciunt. verbis læſa eſt Reſpub. verbis fama reparetur. res ablatæ ſunt; reſtituantur: pudicitia attentata eſt; auctores noxæ dedantur: cædes facta eſt; pro merito homicida luat: agri vaſtati ſunt; magna impendia in belli ſumptus locata, luantur expenſæ; interceptæ ſunt arces, vrbes, oppida; reddantur: extructa vltra terminos caſtra; diruantur: prælio certatum eſt, multi ad orcum miſſi, petit læſus vt omnes ſe dedant in mortem, aut vincula, deditionem faciant cum libero vitæ, & necis arbitrio, aut vitâ ſaluâ Rempubl. ſubijciant in clientelam eius, & ſub liberum dominatum; dura quidem conditio eſt: & fieri poteſt, vt damna tam ſint grauia, contumacia tam diuturna,

5. Non ſemper ęqua conditio vt hoſtis ſubtributum redigatur.

cædes tam numeroſæ, tam omnium obſtinata culpa, tam manifeſta belli iniquitas; vt tam duræ conditiones ad iuſtam compenſationem debeantur. ſed tamen aſſerit Auguſtinus victo iam quamuis, & capto miſericordiam deberi: non ergò extrema perſequi oportet, non in mortem dare multitudinem, non in acerbam ſeruitutem, non in deſperationem agere nondum debellatos: quos ſæpè fortuna penè victos artem docuit vincendi. ſæpè preſſus anguis retrò vertit caput, & mortiferum in prementem vomit ſpiritum, tunc quoque cùm moritur. Igitur ſi ſemi-viuis, ſemi-victis æquam pacem dederis, ſtabilem dederis: ſi iniquam; circumſpicient occaſiones, quibus victi vincere iterum poſſint.

6. Æquæ conditiones ſtabiles, iniquæ ad fidem frangendam aut periculoſam deſperationem ducunt.

Rarum eſt vt bellandi finem faciant talibus legibus, quibus aliquid ſpei eſt vel ex deſperatione, vel morte ipſa. Fidenates ita ſeſe noluerunt dedere, ſed ſeipſos cremauerunt. Saguntini poſtquam operæ plus exhibuerant quàm integra Aſia, ſeſeipſos interemerunt. Clotharius I. Franciæ Rex à Thuringis non niſi vitam poſtulantibus, negatione eius in deſperationem actis victus ipſe fuit. Gandenſes à Ludouico Comite pacem, quâ, vitâ ſaluâ, omnia penè ei permittebant, non recepti in gratiam, parte ciuiũ in obſeſſa vrbe relictâ, pars Brugas contendit, tantâ irâ & ferociâ cum exercitu Comitis illic dimicarunt, vt illum fuderint, captâ vrbe hunc fugarint in latebras caſæ cuiuſdam viduæ, deinde totâ ditione deſertâ in Galliam. Bello quod hodiè apud nos geritur nauali, quot naues iam victæ, quòd non niſi iniquis conditionibus deditio fieri poſſet, incenſo puluere nitrato, igne abſumptæ, victrices ſimul in aërem, & ignem traxerunt, de conditionibus apud Rhadamanium litigaturæ!

7. Finiendum ergò bellum

Itaque quotieſcumque hoſtis qualemcumq; honeſtam & ſecuram iuſtæ conuentionis conditionem offert, maturo ſanè iudicio expendendum eſt, ne quid vltra debitum petatur, ne dum nimium pungitur eliciatur ſanguis, ne oblata belli finiendi occaſio interuertatur, ne bellica fortuna mutet vices, bonum Reipublicæ commune, paciſque tranquillitas diſpellatur, & iam qui iuſtum geſſit bellum, & pacem iuſtam aſpernatus eſt, nec exinde iuſtam pacem obtineat, & bellum impoſterum iniuſtum gerat. *Cùm victoriam*, inquit Liuius, *propè in manibus habeas, pacem non abnuere debes; vt omnes ſciant, te & ſuſcipere iuſtè bella, & finire.*

8. Cum iuſta compenſationis menſura.

Siue enim vt quis aſſequatur, ſiue vt iam obtenta retineat, quæ vltra iuſtam compenſationem, iuſtámque vindictam fuerint, iniuſtè petit, iniuſtè retinet. Molin. *de Iuſt. tract.* 2. *diſp.* 117. Mald. *de bell. diſp.* 6. Conſen *politic. lib.* 10. *cap.* 9. Conſtitut Leon. 61. 62. 66.

Sumptus ſanè belli iuſtè exiguntur à iuſtè victo, vt de priuatis litigatoribus deciſum. tributa aliquando indicit victor, quæ victoriæ præmium, belli pœnam vocat Cicer. *Ver.* 5. agro mulctat, ornamentis vrbium ſpoliat, has mœnibus nudat, captiuos ſeruos facit, Duces etiam occidit. in poſteros citra mortem vltionem porrigit, in dedititijs humaniùs ſtatuit, rebelles acerbiùs punit. de ſingulis Gentil. *lib.* 3. *de bel. iur.*

9. Pactum ne damna reſarciantur, valet, & plerumq; contrahitur.

Enimuerò quia difficiles ſunt bellorum extricationes, impoſſibilis damnorum diuturni belli calculus, rara felicitas vt altera partium iniquum ſe bellum geſſiſſe fateatur; multa etiam cauſarum bellicarum inuolucra, ſpecioſi, pretioſique prætextus; vix aliter ſolet fieri, vt in pacem coëatur, niſi damnatâ præteritorum omnium memoriâ, nullâ ablatarum rerum repetitione priuatis permiſſâ: Principes oppida reſtituere ſolent, & captiuos ſine lytro dimittere. quam conuentionem in ea difficultate non improbant Molin. *vbi ſup. diſ.* 123. Mald. *d.* 6. Duaren. *ad l. conuentionum. D. de pœn.*

Quamquam enim bella gerantur iuſtè pro rebus repetendis, & iuſtè pax componitur, cuius legibus interdicatur, ne quis damna per iniuriam data ſarcienda petat: pax enim quæ vtilitatem publicam continet priuatæ præualet, ſi aliter coaleſcere nequit, quam condonatis vndique iniurijs, damniſque ſatiùs eſt illam pacem amplecti, quæ non omnibus debita rependit, quàm bellum quod alijs porrò iniurias inferre pergat. Quare & Greg. IX. *in c. in noſtra. x. de iniur.* non improbauit ſtatutum, quod Brixienſes condiderant, ne quis damna bello ciuili data reſtauranda peteret, aut reciperet, idem tamen pro bono concordiæ ita ſtatutum interpretatus eſt, vt expenſæ ſub nomine damnorum non comprehenderentur. multò magis ſimilia pacta Principibus Supremis in paugenda pace permittuntur. Zabarel. *Conſ.* 83. pacis enim causâ multa ſingularia recepta ſunt, iura relaxata, & à communibus regulis receſſum, & quæ aliàs iniqua ſunt, ex pacis cauſa æqua fiunt. vnde Corſet. *tract. de priuil. pac.* recenſet 117. pacis priuilegia, vt refert Tuſc. V. *pax. concl.* 173. vbi & plura alia pacis ergò ſpecialiter recepta memorat, ſed & *concl.* 178. rectè docet latam eſſe faciendam interpretationem pactorum conuentorũ quatenus

quatenus pro pace patiuntur, & talem quidẽ, vt ſi reſtitutio v. g. conuenta ſit facto ipſo, & ſine litis circuitu ea promiſſa, & permiſſa intelligatur. Atque hæc quidem cum bello

10. *Iuſtus finis priſtinos terminos non mouere.*

neutri *Fortuna peracta eſt iam ſua*. Cæterùm ſi perſona Principis aut tota ditio in poteſtatem venit, & iam libripendem in partem alteram momenta nimis inclinarunt, decidi aliquid ſolet à victa ditione, aut detineri tota, quæ iam occupata eſt. Alterum ferè ſæculum agitur à cæde mutua Aurelianenſium & Burgundionum Ducum, odiaque familiarum in ipſas prouincias tranſmiſſa, implacabili ac æterno bello Galliam, Burgundiam, Belgicamque exercuerunt; ijdem tamen penè limites manſerunt ſemper: niſi quòd captiuitas Franciſci I. ſupremum ius Regium in Flandriam, Arteſiamque remiſerit. nam Burgundiam quod attinet, ſæpè conuentum eſt, vt ius de ea diceretur. & quidem Albertus Pius auctor fuit pacis vltimæ inter Hiſpaniam, Galliam, Belgicamque initæ, & (quam pauci ſperauerant) reſtitutionis Caleti, aliorumque oppidorum Gallis interceptorum. Sciebat prudens Princeps alioquin ea irritamenta fore redintegrandi belli, & ſatiùs eſſe coërcere intra iuſtos terminos Imperium, & pace ſecurâ frui, quàm prorogare ſpatia ditionum, & quos amicos ex pace habere debeas, ex iniqua & graui pactione ſemper habere ſuſpectos, & animo hoſtes. meminerat eius quod Tullius Albanum monebat, *Non tam cogitandum de ſancienda in præſens amicitia, quàm ne derelinqueretur vlla impoſterum renouandi belli materia.*

11. *Etiam victos moderatè & clementer tractare.*

Belli Tacito egregij fines quoties ignoſcendo tranſigitur. Lacedæmonios initio & Athenienſes in victas ciuitates imperium non ſumpſiſſe conſtat. egiſſe tantùm vt ſe Reip. ſuæ accommodarent. Quòd ſi non tutum victori videatur ſic ex toto ignoſcere, at temperare ſaltem victoriam admodum erit conſultum. ſi laudatur temperantia & munificentia in ſingulos, quanto magis in populos & gentes vniuerſas? magnâ dignum laude toto in victos Imperio abſtinere; *Maiores*, inquit Saluſtius, *noſtri religioſiſſimi mortales nihil victis eripiebant præter iniuriæ licentiam*. nihil aliud Lacedæmonijs & Athenienſibus videtur fuiſſe exitio, quanquam militum armis valerent, niſi quòd victos bello exoſos haberent, nulloque commercij iure dignos ducerent. Iuſtin. *Videant*, inquit D. Auguſtinus, *de ciuit. Dei l. 4. c. 15. ne fortè non pertineat ad viros bonos gaudere de Imperij latitudine*. Moderatio etiam magna eſt, victos miſcere victoribus, eodemque impoſterum loco habere. ſic Ancus Politorium vrbem Latinorum vi cœpit, ſecutuſque morem Regum priorum, qui rem Rom. auxerunt hoſtibus in ciuitatem acceptis, multitudinem omnem Romam traduxit: Iuſtin. *l. 1.* minor, & tamen magna; Imperium ijs relinquere, qui habuerant, vel impoſitis præſidijs vel leuibus tributis, atque oneribus. ſi aſſumendum Imperium; eius partem minoreſque Magiſtratus victis permittere, iura, priuilegia, moreſque gentis; libertatem omninò. at ſemper quomodocumque res agatur, pro neceſſitate aut vtilitate Reipub. omnem in victos clementiam exhibere. multò maximè clementem animum in nondum victos, quo temperatæ pacis leges dentur, & oblatæ non proculcentur. vbi & ea cogitatio accedit, quòd *& habet fortuna regreſſum*. bello victor eſſe

12. *Multo magis nondum debellatos.*

poteſt, qui prælio ſæpè victus eſt. accidit L. Martio, de quo Front. *l. 2. c. 10. cùm hoſtem victoria fiduciâ incompoſitum aggreſſus, ne nuncium quidem cladis reliquiſſet, breuiſſimo tempore militi ad requiem dato eadem nocte raptim famam rei geſtæ prægreſſus, altera eorundem caſtra inuaſit; ita bis ſimili vſus euentu, deletis vbique Pœnis, amiſſas Pop. Romano Hiſpanias reſtituit.*

13. *Rurſus alioquin aliò aſpirant.*

In victos ſolius victoris arbitrium eſt; pacem dat, & quibus vult legibus dat. ſi victor iuſtus eſt, dat æquis; adeoque duraturis in communem vtilitatem. quam vinculum maximum ait Annibal. Liu. *lib.* 36. nam alia vincula debiliora ſunt, quàm vt iniquas conditiones perpetuas faciant. non affinitates, non iuramenta, non obſides, fideiuſſores, pignora. ſola æquitas ſtabilis. vbi ea abeſt verum illud Taciti *inter victores, victoſq; numquam ſolidam coaleſcere fidem*. & Dionyſ. *cogi in obſequium voluntatem non poſſe*: quæ, vbi aduenit aliquando facultas, excutit obſequium, & reſpicit priſtina. quod iniquus victor, nec præſidijs impoſitis, nec aliâ ratione ſatis vitauerit.

14. *Potiùs hoſtis in partẽ ditionis recipiendus, quàm de tota periclitandum.*

Aliquando periculoſum eſt extrema perſequi. ſæpè deſperatio ſpei cauſa eſt, cùm aut vincendum aut moriendum eſt. plures Principes prudenter de iure ſuo aliquid conceſſerunt; de Imperio, de regni parte potiùs, quàm de toto periclitari, aut ditiones ſuas omninò conuelli, poſterni, vaſtari mallent. Martianus ſanè & Leo Myſiam Hunnis, & Zabergano eorum duci conceſſerunt, *& ibi termini Romani Imperij poſiti ſunt*: vt ait Iornandes. quamquam alij volunt Myſiam cum Pannonia Oſtrogothis, qui Hunnos eiecerant, à Leone conceſſam, & Theodericum obſidem acceptum. Blond. *l. 2. deca.* 1. Sic & Wandali ab Oceano ad limites Danubij, vix anni ſpatio progreſſi cùm à Geberico Rege Gothorum profligati eſſent, ſuperſtites Pannoniam à Conſtantino obtinuerunt, qui per annos plus 40. vt incolæ quieuerunt, dein à Stilicone inuitati, Gallias, mox Hiſpaniam, ac deinde à Bonifacio vexati Aphricam occuparunt plus annis centum. Tandem Valentinianus III. anno ſalutis 444. pace initâ Barbaris Aphricæ partem reliquit. Hiſpaniæ partes nunc Sueuis, nunc Wandalis, nunc Gothis, nunc Alanis, nunc alijs alias Barbaris per fœdera datas tum alibi paſſim, tum apud Marianam legas, *de rebus Hiſpaniæ. lib. 5. cap.* 1. 2. 3. 4. *ac alibi*. Normanni Galliam inundarunt, & cum periculo interitus vexarunt. quod vt redimeret Rex Galliæ, eam partem aſſignauit, quæ hodiè Normannia vocatur. Paſquier *aux recherches lib. 1. cap.* 12. Innumera inueniet ſimilia, qui tranſmigrationes gentium legerit.

legerit. eiuſmodi etiam erat conſilium, non imprudens Darij, ſuſi iam, & de toto regno periclitantis, cùm Alexandro per Legatum obtulit eam imperij partem, quæ citra Euphratem erat. non imprudens, inquam, etſi ſucceſſum parem non habuit: dum

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Quòd ſi Regibus luberet nonnumquam ſeditioſos ſubditos non dico vt putridum membrum abſcindere, ſed de formula imperij quædam remittere, non tot milliones bello abſumerentur, dum poſt tot ſanguinis ſuſi maria nullum littus ſpectant. Eſto iuſta Regum arma fuerint: prudenter quædam contemnuntur, quæ ſummis impendijs vix aliquando, aut numquam recuperantur. prudenter Auguſtus cogitauit de coërcendo intra terminos Imperio, de negligendis etiam prouincijs iam victis: prudenter Romani Britanniam ſubiugantes, muro continuo inſulam interſecuerunt, partem alteram extra fines ſuos ſtatuentes. Chinenſes Tartariam muro à prouincia ſua ſepararunt, quamquam partem illius iure belli obtinerent. rectè, vt reliquum corpus tranquillum ſecurumque foret. Multo ergò maximè prudenter de rigore Regiæ poteſtatis conceditur aliquid quo cætera ſeruentur ſecurè, & mutuis incommodis nõ quaſſentur. Spectauit id apud Dion. Auguſtus, *ne ſi Imperium dilatare voluiſſet, id difficiliùs tueretur, faciliùs etiam partum amitteret.* nam vt Curt. *l. 4. Prægraue imperium difficile eſt continere, quod capere non poßis. vidéſne nauigia, quæ modum excedunt vt regi non poßint?* quæ tum maximè locum habent, cùm ſaucia eſt, atque ægra Reſpublica, neque miles ad manum. quam cauſam facit coniurationis Catilinariæ Florus *lib. 1. quod in extremis mundi finibus arma Romana peregrinabantur.* & Saluſtius: *in Italia nullus exercitus. Cn. Pompeius in extremis terris bellum gerebat.*

CAPVT XX.

De Fœderibus.

1. Pax in intentione finis belli, induciæ & quæcumque eò ducunt ſemper amplectenda.

AD bella inferenda æquè ac propulſanda fœdera iniri ſolent: quin & pactis ad ea finienda conceptis inſeri, & pacem comitari. Pax ſanè nec carò nimis emi poteſt: nec diligenter nimis, dum habetur, coli, atque obſeruari. Finis ille eſt, quo bellum omne dirigitur, quo abſoluitur.

Ad eam viam ſternunt induciæ, quemadmodum prologi Bellonæ ſunt pignorationes, repræſaliæ, & qualeſcumque pacis publicæ violationes. hiſce igitur omnis obſtruenda via eſt, ne quà in bellum deuoluatur Reſpublica, induciæ ambabus vlnis amplectendæ ſemper (ſi non morandi, fallendique cauſâ offerantur) vt per eas ad pacis azyla ingreſſus detur. compeſcenda petulantia ingenia, prurientes manus, ac rapaces animi, qui ad claſſici ſonum ducunt, reducúntve: aperiendæ aures Mercurio pacifico: nihil omittendum quod ille ſuaſerit. Induciæ igitur pangendæ ſunt, cùm poſſunt, quæ ad pacis conditionem librentur, quibus ad pacem veniatur ad fœdera. ſtrictè ea ſeruanda; & cum ijs iuſtitia. *Iuſtitia & pax oſculata ſunt.* Pſal. 84. niſi eâ negatâ numquam ad pignorationes, aut repræſalias veniendum. numquã committendum, vt aliquid è Pace, è Fœderibus violetur. niſi quæ vitari non poteſt premat neceſſitas. eaque rei tantæ, quæ ſtridore, clangore, horrore Bellonæ ſit digna.

2. Fœdera ſinicndi belli ſummi ineunt, minores ea quæ ad ductũ belli.

Igitur de ſingulis paulò propriùs diſpiciamus; atque in primis de fœderibus in genere. quæ publicæ ſunt conuentiones, quoties inter ſe Principes, populíve, aut belli duces paciſcuntur. *l. conuent. D. de pact.* Principes atque populi de cauſa ſeu fine belli, de pace, eiuſque conditionibus: minoreſque poteſtates, de ijs quæ ad bellum gerendum, ductúmve pertinent. de prioribus illud Saluſtij; *Senatus, vti par erat, decreto ſuo atque populi iniuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.* & iterum de Principe apud Senecam; *Imperator fœdus percuſſit; videtur populus percuſſiſſe Romanus, & fœdere continetur.* & iterum Saluſtius; *Quam pacem A. Albinus cum Iugurtha Rege Senatus iniuſſu fecerat, ſenatus reſcidit.* Poſtquam Maharbal Romanis quibuſdam abſente Annibale vitam, abitumque cum ſingulis veſtimentis permiſerat, detinuit eos Annibal, quaſi in poteſtate Maharbalis non fuiſſet, eo inconſulto fidem dare ſe dedentibus, quâ ipſos illæſos, aut indemnes præſtaret. *Punicâ*, inquit Liuius, *religione ſeruata fides ab Annibale eſt.* Ad eum modum vidimus naues deditas, quæ alioquin puluere incenſo ſe victoreſque in certum interitum dediſſent ſub Ducum fide, quâ nautis militibuſque vita ſalua eſſet, iudicio ſuperiorum nautas militeſque morti datos. Punicâ ſanè religione fides ſeruata eſt. aut enim reſtituere in eundem ſtatum oportebat, aut pacta ſeruare, quibus erant dediti, non aliàs dedendi, nec impunè morituri aut dedere paciſcentes ſaltem: vt Romani Poſthumium dediderunt, alioſque pacta non præſtantes.

Qua ex cauſa numquam probare potui, quod à regularibus aliquando quibuſdam vidi vſurpari, vt ſi Superior multis promiſſis etiam impunitatis apoſtatam ad cœnobium reuocaſſet; Prouincialis auctoritati ſuæ aſſereret non præiudicatum, qui & carceri manciparet regreſſũ, non eâ fide regreſſurum. De ſumma igitur poteſtate populi, Principúmve, quibus militant, delibare belli Duces nihil poſſunt: ea poſſunt, ſine quibus bellum rectè gerere non poſſunt. *Iniuſſu populi*, inquit Poſthumius, *nego quicquam ſanciri poſſe quod populum teneat.* verùm cui iuriſdictio data eſt, ea quoque conceſſa eſſe videntur, ſine quibus iuriſdictio explicari non poteſt. *l. cui. D. de iuriſd. om. Iud.* & intra eos terminos Principem populúmque obligat, vt inſtitor dominum. *l. 5. D. de inſtit. act.*

Et

Et quoniam fortuna & occaſio magnæ ſunt arbitræ bellorum, quæ perire poſſunt, dũ Princeps conſulitur, aut populus; dubitare non oportet, belli Ducibus eſſe conceſſum in deditionem accipere, vitâ, bonis, libertate ſaluis ciues, vrbes, oppida, caſtra, exercitus: cæterùm de iam victis, ſuperatis, deditis, ſtatuere non poſſunt. iam ea extra belli ductum conſtituta ſunt. adeoque pura deditio ſi fiat, ad arbitrium Principis omnia deuoluit. de præda tamen diuidenda poſt conflictum ſtatuere ſolent. cui mori ea ratio ſuffragatur, ne (vt ſæpè accidit) in media victoria ad prædam dilabantur milites, quam re confectâ non ſperarent. ideoque ne victoria ob prædam è manibus elabatur, eorum quæ in præda ſunt promiſſio, & poſt conflictũ diuiſio ad Duces pertinere cenſenda eſt. quia ſine ea militem in diſciplina, & victoriam continere non poſſent.

3. Hi in deditionem accipiunt; de ſimpliciter deditis illi ſtatuunt.

Denique Duces obligare ſe, militem, & prouinciales quibus præſunt, poſſunt intra ea, quæ ab ijs poſſunt imperari, & prodeſſe ijs, eaque quæ ſunt vtilia ſtipulari; nocere non poſſunt extra ea, quæ imperio eorum continentur.

4. Intra terminos ſibi commiſſos ac leges cõmunes, etiam contra arcana mandata obligãt.

Principem ergo ſuum & populum obligant in ijs, quæ mandatis eorum continentur, aut communes gentium leges Ducibus permittunt; ad modum quo inſtitor per eum obligatur, quem rei ſuæ præpoſuit, & quomodo vti cum eo contraheretur palam proſcripſit. *l. cuicumque §. non tamen. D. de inſt. act. l. ſed ſi. §. de qua & §. prohibere. §. proſcriptum, ibidem.* Vnde belli Duces, ſi intra id, quod habent communes, aut notæ palam ſui populi leges, contrahant; obligant Principem ſuum, etiam contra arcana mandata. quanquam ob horum contemptum puniri illi poſſint. extra leges quas diximus, vel mandata publica non obligant. vt ratiocinatur benè apud Romanos Poſthumius. *Hoſti nihil ſpoſpondiſtis, ciuem neminem pro nobis ſpondere iuſſiſtis, nihil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus cum quibus nihil egiſtis.* Sed quæritur an pro iuſſu ſilentium poſſimus interpretari? & negat Grotius *de bell. l. 2. cap. 15. in fin.* niſi aliud acceſſerit poſt notitiam, quo pactio politiuè probata cenſeatur. vbi itidem docet quando Principes ſuorum Ducum pacta improbant, quatenus hi teneantur ad id quod intereſt, bonorum, corporiſve deditionem. vt Fabius Max. cùm pactum eius Senatus improbauit, fundum vendidit, pretium hoſti ſoluit. Samnites Brutulum Papium dedendum cenſuerunt, Romani vt mox diximus Poſthumium volentem ſuadentemque. quâ deditione defungitur aliâ obligatione Princeps.

5. Quatenus ſeipſos ſi pacta à Rege improbãtur?

Cæterùm fœdera quamuis ſoli regulariter contrahant, qui ius maieſtatis habent; tamen non ſunt excludendi qui regalia pridem vſurparunt. vt multi hodiè qui pro ſupremis ſe gerunt Principes, Liberæ Ciuitates, & Status Imperij; vt Hanſiatici: quique penè in ſua poteſtate ſunt, non tantùm cum Principibus & Statibus Imperij, ſed etiam cum exteris in defenſionem mutuam: non contra Imperatorem, aut Imperium. nam ij in maieſtatem committerent. vt vaſallus, qui cum hoſte domini paciſcitur, feudo cadit.

6. Liberæ ciuitates, Status Imperij qualiter contrahunt?

Reges, Principeſque, qui pleno iure regnant, Populiq; liberi, per ſe maioremve partem contrahere fœdera poſſunt, regnum populũmve obligare. qui certis legibus regnant, more maiorum, atque ex gentis inſtituto contrahunt, ſe gentemque vt obligent. 7.

Quatenus qui certis legibus regnant.

Præſertim ſi eiuſmodi fœdera ineant, quæ inæqualia non tantùm ſint, ſed & Imperij imminutionem aliquam redoleant, vt in fœdere Carthaginenſi ſecundo cum Romanis, ne illi bellum facerent iniuſſu populi Romani, nam exinde Carthaginenſes Romanis ex fœdere morem gerebant, vt loquitur Appianus. ſic & Liuius *l. 9.* Theates Apuli impetrauerunt, *vt fœdus daretur, neque vt æqua tamen fœdere, ſed vt in ditione populi Romani eſſent.* Sic & ratio clientelæ, penſionis, tributi, libertatem non aufert, ſed obſcurat admodum dignitatem, adeoque ad primos gradus inæqualium fœderum pertinet. 8.

Præſertim ſi quà imminuant Imperium,

Sine imminutione etiam Imperij ſunt onera tam manentia, quàm tranſitoria, de dandis obſidibus, præſtandis auxilijs, ſoluendis ſtipendijs, mœnibus diruendis, finibus non muniendis, atque imperio ac maieſtate comiter colenda, (quanquam nec hoc libertatem tollit, & proximè ad priorum naturam accedit; *l. 7. D. de captiu.*) hoſtibus & amicis quos pars altera velit habendis. nam pactio de communibus hoſtibus & amicis habendis (vt Annibal cum Macedonibus conuenerat, *hoſtium hoſtes erimus, exceptis Regibus, ciuitatibus, & partibus quibuſcum fœdus nobis & amicitia eſt.*) ad æqualia fœdera pertinet; præſertim inter æquè potentes: alioquin proportione geometricâ inter diſpares aliqua æqualitas ſeruatur. Sic fœdus videtur fuiſſe Romanorum cum Iuda Machabęo, quod ex tabulis recitatur præclarè conceptum *Machab. lib. 1. cap.* 8. ſed magis fraternum Iudęorum cum Spartiatis. *Machab. lib. 2. cap.* 12. plura ſunt vtriuſque generis in libris Machabæorũ. 9.

Quæ æqualia?

Æquale maximè fœdus ſignificat conuentio *vt legibus ſuis quiſque viuat.* non idem vt priuilegijs, nam priuilegium ſonat ſuperioris indultum. quod ideoque Principes beneficentiâ ſpontè dare lubentes volunt, pacto nolunt. ſi ex pacto datum eſt, ad arbitrium reuocatio non pertinet, vt eius quod ſolâ munificentiâ. *qua de re alibi.* ſed in hac materia placent Principibus priuilegia, quia eis Supremitatem deferunt. 10.

Facilior ratio æqualiũ fœderum.

Principes pacis fœdera, præſertim æqualia faciliùs ineunt, de reſtituendis captiuis, mercimonijs permittendis, ſecuritate mutua, de vectigalibus non ſoluendis, aut non augendis, quàm aut ſint impræſentiarum, aut non vltrà certam quantitatem. 11.

Qualia pacis.

Belli fœdera, quibus populum ad ea obligent, difficiliùs ſine populi, Ordinũmve conſilio, atque aſſenſu Principes ineunt. ex pace æquali manifeſta commoda; ex belli ſocietate ſæpè qui ſocium defendit, in ſe hoſtem auertit; non ſine popularis ſeditionis periculo: præſertim ſi Princeps non pleno iure regnat. 12.

Qualia belli.

Fœdera

13. *Fœderum magna vtilitas, ſed cautè qui & quibuſcum contrahunt.*

Fœdera & antiquitus ab origine gentium ritè vſurpata, & vtilia ſunt Principibus, & Rebuſpublicis etiam potentibus, tum pace, tum bello. illa vt tutior ſit & à nemine laceſſatur; hoc vt auxilijs etiam externis geratur, ad res tutandas, & iniurias vindicandas; has enim comprimere oportet, vt tuti ſint Prouinciales à potentia vicinorum Principum, quorum æternum ſtudium pomeria proferre, terminos prorogare, & quidquid vicinum eſt ſubditum facere: vt ipſa ambitio nullos habet terminos.

14. *Cautè ratio circumſpicienda.*

Cæterùm minùs vtilia fœdera ſunt cum nimis remotis, ſeu qui auxilia difficulter ſubmittere poſſunt: periculoſa cum nimis miſeris, & afflictis; quin & nimis potentibus: ſi fructum victoriæ in ſe ſolos deriuant illi, vel egent nimium, vel in charybdim qui merguntur ſecum trahunt. inconſulta etiam cum familia offenſa, vel hominibus natura à nobis alienis, diſſymbolis & antipatheticis, vel numero nimijs, qui diſtrahuntur ſententijs inutiliter. ſolidiora ſunt ſi affinitate contracta firmentur. ſacramento ſemper ſolent; ſæpè & obſidibus: vt & ſolemniter publicari, ſæpiùs recitari, renouari.

15. *Priùs fœderati excipi ſolent.*

Porrò belli ſocietas excipere ſolet priores amicitias. vt *apud Polyb.* l. 9. Conſul Romanus Campanis reſpondet: *Amicitias ita inſtitui par eſt, vt neque vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur.* nouos parans amicos veterum ne obliuiſcere.

16. *Ad iuſta demum bella ſocietas obligat.*

Sed & ad iuſta bella ſolùm extenditur, obligat ſolùm amicitia omnis vſque ad aras. Quare rectè Romani in primo fœdere cum Iuda Machabæo *lib.* 1. *cap.* 8. Demetrio ſcribunt, queſtos Iudæos; adduntque, *Si iterum adierint nos, aduerſum te faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum, terra mariq́;.* Priùs ergò de belli iuſtitia iudicabant, deinde ex fœdere pugnabant. Epiſtola etiam Conſulis Lucij *lib.* 1. *c.* 15. *Machab.* poſt renouatam ſæpiùs ſocietatem, abſolutè quidem mandat transfugas tradi Simoni, ſed tamen addit *vt vindicet in eos ſecundùm legem ſuam.*

17. *Et ad auxilia, ſed cautiùs ea eorumque quantitas pactis exprimitur.*

Societas belli contracta obligat ad auxilia; cur enim venitur in communionem belli, aut quid venit, ſi non ſocialia arma? Amicitiam auxiliorum obligationem ſecum non trahere cenſet Bodin. *libr.* 5. *de Republ. cap. vlt.* aliter Gentil. *de iur. bell. lib.* 3. cautiùs tamen ſolent Principes diſertè de auxilijs paciſci, eorumque quantitate.

18. *Sed an aduerſus ſocios?*

Quid ſi amici plures fuerint & ſocij, & inter eos bellum inciderit, an vtrique, an neutri auxilia mittentur? Sanè neutri; non enim auxiliares ſuos inuicem debent collidere: vtrique autem ſi aduerſus non iunctos bellum gerant. quòd ſi non pari vinculo iuncti ſint, ſed alter altero arctiori. fortè alter in ditionem receptus ſit; huic vtique prærogatiua vinculi auxilia poſcet; quamuis etiam tempore poſteriori. nam inter perſonales creditores nullum temporis ſed cauſæ priuilegium eſt. quomodo Romani contra Samnites, veteres ſocios, pro Campanis in ditionem recèns receptis bellum ſuſceperunt. nam hi propiùs noſtri ſunt. Alberic, Gentil. *de bell. l.* 3.

Cæterùm iuſtiùs antequam ſocialia arma moueantur, vt amici contentioni ſe interponant, ſocius de Iuſtitia belli inquirit, & ad illum contra quem mouere vult, ſcribit, Legatoſque mittit, ad rem componendam. vt Romani pro Iudæis ad Demetriũ. *vt mox diximus.*

Solet & conueniri ne arma ad hoſtes deferantur, ne armorum apparatus fiat, ne claſſes, ne exercitus, ne arces, & præſidia in finibus.

Cõuentiones fœderum nõ callidè, ſed ex bono & æquo iure interpretãdæ. 19.

Fœdera, pactaque publica non callidè interpretanda ſunt; ſed ex æquitate & communi vtilitate contractus. ſi quidem conuentiones in Regibus & Rebuſpub. bonæ fidei eſſe ex Decij conſilio 4 & 187. *Chaſſ. in catal. part.* 5. *conſider.* 24. præſertim fœdera tradit Gentil, *lib.* 3. *de iure bell.* In quibus Petrus Medices *apud Guicc. lib.* 1. ſanctè dixit bonam fidem ſummum tenere locum. In bonam fidem peccant, qui palàm bello abſtinent, clàm hoſtem iuuant, aut indirectè. *l. ſi ſponſus D. de donat. inter vir. Neque enim amicos quiſquam aliter quodammodo pluribus in bello bonis affecerit, ſi hoſtis eſſe videatur: nec inimicis magis alio quodam modo nocuerit, quàm ſi putetur amicus eſſe.* Xenophon. *in Cyrop. l.* 5. *nam amicorum facta hoſtilia nec diligenter cauere, nec aſtu repellere facile.* Dion. Halic. Abſint ergò non fraudes tantùm omnes, ſed nec ſubtiliores diſputationes, apiceſque iuris admittantur.

Fraus abſit; atque inde cẽs exceptio, metus, &c. 20.

Neque exceptiones quæ dedecent Principem. metum Principem excipere non decet. Fraudem admittere tam improbum eſt in conueniendo cum hoſte, quàm dolus in bello eſt laudatus. *Fraus*, inquit Cicer. *Offic.* 3. *diſtinguit, non diſſoluit periurium.* Quare Samnites ad Romanos, *Numquam ne cauſa deficiet cur victi pacto non ſtetis? obſides Porſenæ dediſtis; furto eos ſubduxiſtis: auro ciuitatem à Gallis redimiſtis; inter accipiendum aurum cæſi ſunt: pacem nobiſcum pepigiſtis vt legiones captas vobis reſtitueremus; eam pacem irritam facitis: & ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris imponitis.* Liuius *l.* 9.

Non ea quæ à rerum mutatione naſcitur. 21.

Exceptionem à rerum mutatione accipere non indignum, ſi traditum eſt etiam iuramentum vigere dumtaxat *rebus ſic ſtantibus*. Crauetta *conſil.* 27. *Tunc fidem fallam*, inquit Seneca, *tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cùm omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alioqui quidquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat.*

Fœdera an ſucceſſores obligent? 22.

An porrò fœdera ſucceſſores obligent quæſtio Regia eſt, non à Iuriſprudentibus tantùm diſputata, ſed & à Regibus, Principibus, Populis. negat Romanis Perſeus teneri ſe patris conuentionibus. Liuius *lib.* 42. Fidenates mortuo Romulo, Latini Tullo & item Anco, Sabini Tarquinio pulſo. Iniuriarum ſanè tranſactio in perpetuum facta cenſetur. Alciat. *de præſumpt. reg.* 2. *in fin.* Societas etſi inter priuatos perſonæ electæ morte finiatur, etiamſi ſecùs cautum ſit: *l.* 35. *D. pro ſoc.* tamen in vectigalium negociorumque publicorum, adeoque belli & pacis ſocietate ſecùs dicendum. Gentil. *lib.* 3. *ex Decio conſ.* 203. ſic Romanis cum Latinis, Pœnis, alijſque fœdera perpetua. & Demoſthenes

moſthenes *Philipp. 2. etiam poſteros implicaſtis pace*, inquit. Sed hæc inter populos minùs controuerſa, qui ijdem ſemper, niſi euertantur, & ſtatum mutent. Principes etiam, ſi tamen vt tales fœdus percuſſerunt, & regni nomine ſucceſſores obligant. *cap. 3. de ſent. in 6.* quin & cenſet Bald. *in l. 1. D. de conſtitut. Princip.* ſeruandos eos contractus, qui ex natura ad principatum, non ad perſonam Principis ſpectant. quin & hos, vbi ſucceſſores non ex electione, ſed ſanguine ſurrogantur. *in l. ex hoc iure. D. de iuſtit. & iur.* publicæ enim ſunt huiuſmodi conuentiones. *l. 5. D. de pact.* ideoque ad perſonæ interitum non reſtringendæ, niſi ſi quid huiuſmodi ſit, quod à ſucceſſoribus non æquè præſtari queat. quando nec vectigalium tranſit ſocietas. Bart. *in l. adeò D. pro ſoc.* Cautiùs tamen ſolent fœdera à ſucceſſoribus & cum ſucceſſoribus renouari, vel expreſsè, vel tacitè. quomodo priuatorum ſocietas ſoluta etiam renouatur.

Sed tamen quoniam ſucceſſores in regno,
23. non beneficio defuncti, ſed ex lege Regia, & titulo, vnde agnati cognatíve ſuccedunt; vice defuncti non funguntur: in priuatas actiones illius non ſuccedunt; niſi quatenus in Remp. contractæ ſint. Quamuis enim Principum verba leges ſint, *l. pen. C. de donat. inter vir. & vxor.* & fide Regiâ nihil ſit ſecurius, *l. inter claras, C. de ſum. Trinit.* id tamen ipſos ſpectat contrahentes: quorum mores deberent ad eum ritum eſſe compoſiti; non afficit autem ipſam Rempub. niſi publica conuentio, aut in illius vtilitatem contracta ſit. Dd. *ad l. 1. C. de Conſtitut. & Conſt. de pace Conſtant. in verb. ſucceſſor. & tit. Qui ſucceſſores teneantur in feud.* Vtilitatem autem metior ex conſilio, non euentu. vt ſi in bellum pro Repub. ſuſceptum pecunia data ſit, quamuis infeliciter bellatum fuerit. fortuna enim non ſemper Iuſtitiæ ancillatur.

Sed & quæritur quatenus fœdera ad ſingulos pertineant? Certum eſt ita ſingulos comprehendi, vt lædi non poſſint ab altero Rege, vel Repub. at ſi quid ſinguli fecerint, Remp. aut Regem reum non faciunt, cuius iniuſſu fecerint. præſertim ſi res leuis momenti ſint, attamen ſi publicè iuſſum, probatúmve fuerit, quod priuati faciunt, fœderis violatorem Regem, ſeu populum ij faciunt. probaſſe cenſentur, qui non puniunt, ſed diu iniuriæ, aut damni reparationem interpellati differunt. *ex Dreij conſ. 486. Gentil. de bell. lib. 3.* Quæ porrò litium contentionumque priuatarum cauſa fiunt, ad fœdus nihil pertinent. minùs piratarum, qui ex gente altera veniunt, cædes: pro qua potiùs gratiam debeat. exulum receptio fœdus non lædit, fugitiuorum lædit: niſi reddantur repetiti. Gentil. *vbi ſup.* niſi ſecùs fœdere comprehenſum fuerit, aut patriæ leges extra patriam, quacumque de cauſa, quem ſiſti vetent. quomodo Ordines Brabantiæ nuper interceſſerunt, ne fugitiuus monachus maieſtatis accuſatus, & à Galliæ Rege repetitus, extra Brabantiam contra vetera huius gentis priuilegia dimitteretur. quo etiam iure (omitto alias cauſas) ſanctiſſimè renuit Albertus Pius Henrico IV. remittere Condæam Principem.

CAPVT XXI.

De Inducijs.

PAx perpetua eſt. *Romanis & Latinorum populis pax eſto dum cœlum & terra ſtationem* 1.
eandem obtinent. formula Dionyſ. *lib. 6. Induciæ* Induciæ natura temporales, breues.
cia ſunt, inquit Paulus, *in l. poſt-liminium. 19. D. de captiu. cùm in breue, & in præſens tempus conuenit, ne inuicem ſe laceſſant.* breue tempus ait Paulus, quæ natura eſt Induciarum. vt Varro bellorum ferias, pacem caſtrorum, paucorum dierum, Virgilius pacem ſequeſtram dixit. Inuentæ quippè ſunt Induciæ, vt diximus, vt viam ſternant ad pacem. de qua dum tractatur, conueniri ſolet, ne ſe inuicem laceſſant. adeoque ſaluâ proportione ab ijs dantur, qui ſummum belli arbitrium habent; & ab ijs, qui belli tantùm Duces. ab illis generaliter: ab his quoad mandatis continetur, ſeu Imperij ratio exigit. id eſt, quo ad eos, quos oppugnant, aut obſident. *l. vlt. D. de legation.*

Cæterùm abitum ſæpè eſt à propriori In- 2.
duciarum natura, & adſciticiæ nomini conditiones adiectæ, vt & longum durarent, & pacis magis, quàm belli commercia viderentur. Tametſi ſecus ſæpè contrahantur.
niſi quod tempore Induciarum exeunte ſtatus belli reuiuiſcat ipſo facto, iuraque partium eo durante integra conſeruentur. ita Gell. *l. 1. cap. 25.* Pactum Induciarum huiuſmodi eſt: in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur, ſed ex eo die poſteà, vti iam, omnia belli iure agantur. Ad tempus tamen longum porrectæ & apud veteres Induciæ. Veientes à Romulo centum annorum impetrarunt, poſteà quadraginta, Liuius *l. 2.* & Iſdigerdes Perſa tutor Theodoſij Iunioris centum item annorum pepigit. Niceph. *l. 14. cap. 1.* Ad has pertinent veteres Auſtriacorum cum Sueuis Heluetijſque Induciæ, toties nunc ad duo ferè ſecula renouatæ. pertinent & ſolemnes Alberti Pij Belgarum Principis & Philippi Hiſpaniarum Regis cum Batauis Induciæ.

Quibus expirantibus ſine vllis fecialibus in 3.
bellum recidimus. ipſi Bataui (cùm Albertus Per finem Induciarum omnia in priſtinum belli ſtatum recidunt.
& Philippus nihil dum mouerent) primi reſuſcitarunt terrâ, marique. Et mari quidem ita bellum reſumpſerunt, vt naues quaſdam multo auro onuſtas, quod per ſpeculatores didicerant aduerſo vento agitatas, (quæ com- 4.
muni Oceani iſtius conſuetudine diu ante In- Vt in Belgicis accidit.
duciarum finem appellere debuiſſent) nondum lapſis Inducijs continuò proſecuti ſint, vt iam die vltimo aduentante, in eas inſilierint, & in Inſulas ſuas hoſtiliter traxerint.

5. Quid in his qui tempeſtiuè enaui gant, ſed tempeſtate impediuntur.

Alphenus quidem Varus *in l. Caſar. D. de publican.* tempus primæ profectionis, non tempeſtatis ſpectandum reſpondit. & quamquam Grotius *lib.3. de bello, cap.* 21. ita eam legem excipiat, vt non ius belli tangat (quod clariùs preſſiſſet per *l. in bello. D. de captiu.*) ſed à pœna tantùm commiſſi liberet (quem caſum diſertè decidit *l. interdum. §. ſi propter. D. eod.*) & faueant verba *d. l. Caſar. non videri contra legem feciſſe*: tamen huius reſponſi altiorem cauſam lex aſſignat; *in verb. quod iam initio enecta cotes viderentur, cùm ex portu nauis profecta eſſet.* licet Grotio conſentiat Bartholus, eum tamen benè reiicit Gentil. *l.2. de iur. bell. cap.*13. Bodin. *de Repub. lib.*5. *in fin.* fatetur omninò Grotius quin tales remittere benignius, quin & generoſius ſit, nullam haberet dubitationem. ſed illos benignè nihil, generoſè nihil circa aurum admittere coëgit ſacra fames.

Albertua quidem & Philippus publicâ legatione declararunt, quàm non bellum, ſed ex Inducijs tranſitum in perpetuam pacem optaſſent. quod & ſæpiùs Romanos feciſſe hiſtoriæ docent. quo oſtenderent, quàm inuiti ad arma traherentur.

Sed homines turbido maris ingenio aſſueti maluerunt in bellum relabi, quàm experiri an Mercurius ille Philippi & Alberti nullam pacis perpetuæ, vel temporalis oliuam decerpi fineret, & interpretari vocem eius, non niſi claſſicum, ſonuiſſe. malè ſcilicet ſibi conſcij ex Principum iure, quàm benignitate potiùs argumentando. ſciebant malè ſe meritos, iura Principum per belli ſomnum non exercita expergefieri, exercitiumque, ſi velint, reuiuiſcere. nam, vt diximus, per Inducias iuribus partium detractum nihil fuerat. vt in pace perpetuum ſolet ſanciri aliquid, quo prioribus partium iuribus vel derogetur, vel æterna interpretatio ſtatuatur, adeoque quæ in pace ſolet amneſtia, iniuriarumque obliuio perpetua vtrimque promitti, has inter partes in annos tantùm duodecim *art.*4. promiſſa erat.

6. Libertas itaque vnitarũ prouinciarũ in priſtinum ſtatum relapſa eſt.

Sed & libertas prouinciarum adeò declamata, quam Rex autographo ſanxiſſet, ſuſpirio eodem euanuit. nam cùm politici quidam, Balt. Ayala *de iur belli. l. 1. c.6.* Bodin. *l. 1. de Repub. cap. vlt.* Befold. *differt. pol. de pac. cap.*2. 3. 8. & maximè politico-hæretici negarent Principem pacto cum ſubditis inito teneri, ſicut inter dominum & ſeruum ciuilis obligatio non conſiſtit; ita perſuaſum illis erat, ne in pacta venirent cum Principibus, ſine præuia libertatis eorum declaratione, quæ ad eum effectum, & ad cauillationem eam excludendam data eſt. ideoque *art.* 1. Induciarum & ea ratio, vt effectus, explicatiùs proponitur: *que les Archiducqs & le Roy ſont contents de traicter auecq eux, en qualité & comme les tenants pour libres, ſur les quels ils ne pretendent rien, & de faire auecq eulx, es noms & qualités ſuſdictes vne treſue aux conditions cy-aprés eſcrites, &c.* quarum 1. *que la treſue ſera pour douze ans*, quorum lapſu labuntur quæ ijs inædificata ſunt. Non neſcimus quoſdam ambiguitate verborum iſtius autographi eſſe abuſos. ſed debebant illud cum his articulis conſerre. non neſcimus etiam ipſos Ordines vocabulum liberarum prouinciarum titulis præſcripſiſſe. ſcimus tamen etiam & ipſos ſermonis amphibologiam petijſſe in clara verba mutari, vt ſimpliciùs liberi declararentur, at noluiſſe Principes; & cùm ea res compedes tractatui iniiceret, Præſidem Ianninum luculentâ oratione ſuaſiſſe, ne de vocabulis litigarent: vana hæc eſſe, ſi Deus, cauſa, & dextera defuerint; ſin adfuerint; vocabula facilè rem ſequi. ita poſt remoras aliquot Antuerpiam reditum, & conuentum, pactæque Induciæ in annos duodecim, ſub qualitate & conditionibus propoſitis. *Benè Baudij diaria.* Hareus *in Principibus Belgij vnitis ſub Albert. ad fin.* ſed & ita Grotius *de Repub. Bata. c.* 7. factas ait in duodecim annos Inducias præpoſitâ teſtatione, quâ ſe (Principes) paciſci eas cum Ordinibus fœderatis, vt cum liberarum nationum, ac ciuitatum Ordinibus profitebantur.

Igitur eiuſmodi Induciæ in longa tempora factæ, & quæ plus habent, quàm ne interim hoſtes ſe laceſſant, fœderum naturam ferè adipiſcuntur, vt videtur ſenſiſſe gloſ. *in dict. l. poſtlimin.* ideoque lex amneſtias extra naturam eſt Induciarum, & ad fœdera generatim ſpectat. quæ tamen gloſ. non rectè treugam eo nomine diſtinguit. nam, præter vocabuli barbariem, conſtat, *ex cap.* 1. *x. de treuga*, breuia eam tempora complecti, & ſanè propriè ceſſationem armorum, quam nunc vocamus, denotare. ſed delectamur hodiè res alias alijs nominibus obtegere. Effectus tamen breuiorum longiorumque Induciarum idem eſt, vt ijs lapſis res in priſtinum belli ſtatum redeant: perinde vt qui in duello pugnant, reſpirant, anhelitumque reſumunt, ſi non interim colloquio controuerſiæ ſopiri potuerint.

Obligant Induciæ mox contrahentes: ſubditos autem à tempore notitiæ. qui ſi quid antè notitiam contra eas egerint, impunè quidem egerint; ſed Principes captiuos, & res ablatas reſtitui iubebunt. Tempus ſi continuum adſcriptum ſit, de momento currit in momentum: ſi certus terminus, etiam dies termini comprehenſus erit. Terminus apud Ariſtotelem, vltimum cuiuſque eſt & pars rei. *l. ſi quis. D. de verbor. ſignification.* Grotius *lib.3. cap.*21. *num.*4. & 5. 7. A quo tempore obligant induciæ?

Per Inducias ire, redire liceat; commercari, colludere, reficere mœnia, militem conſcribere, derelicta occupare, non præſidijs nudata dumtaxat. vti enim quiſque ante Inducias poſſedit, ita in ijs poſſidere pergit, ideoque ijs durantibus poſt-liminiò nihil recipitur. *d. l. poſt-limin.* vt in pace, *l. in bello ibidem.* niſi ſecùs conuenerit. vt in Belgicis noſtris Inducijs; per quas res omnes veteribus dominis reſtituebantur: additâ etiam alienandi facultate. 8. Quæ per eas liceant?

Quòd ſi enim in rem finémve certum Induciæ pactæ ſint, circumſcripta earum natura non patitur extenſionem, etiam ad ea quæ 9. In rem finemque certum contractæ?

alioquin

alioquio natura ineſſent: v.g. ſepeliendorum corporum Induciæ datæ ſint; ire aut commeare ooo licet, quod alioquin per communes Inducias licet. ſimiliter ſi obſeſſi de deditione agant, Induciæ datæ ne oppugnentur, non eis permittunt auxilia intromittere, nouas machinas ſtruere, ſeu aliàs conditionem obſidentis per nomen Induciarum deteriorem facere. Si cautum rebus ſit, non perſonis; aut contrà perſonis, non rebus; de his ad illas pactio non extenditur. ſi tamen rem prædari alter voluerit, alter defendere citra Induciarum violationem poterit.

10. Quorum earum fides fallatur? Si fides Induciarum rumpatur, prout de pace & fœderibus diximus, pars altera fide exſoluitur. Decius *conſ.* 131. Gentil. *l. 2. de bell.* generoſiùs tamen aliquid patitur, & in finem differt. vt religiosè Albertus non tantùm, ſed & ſcrupulosè Induciarum fidem ſeruauit. Priuatorum inſolentia publicam fidem non lædit. Decius *conſ.*667. ſi modò qui publicè præſunt, nec maodent, nec probent diſertè aut tacitè, non puniendo vel dedendo, ac res ablatas reddendo. ſed ſociorum violatio ſocios ſouoluit. Gentil. *lib.* 2.

CAPVT XXII.

De Lytro.

1. De ſtato lytro noſtro ſi militum, ne extra conflictum necentur. BEllum noſtrum Belgicum, quo ad captiuos milites, conuentionem habet aliquid ex Inducijs redolentem, vt qui in conflictu non occiduntur, poſt eum ſeruari debeant, & ſtato lytro redimi: gregarius miles, decurio menſtruo, ſignifer, centurio maiori ſtipendio. Olim qui non occidebantur, ſeruabantur; & ſerui fiebant, inde dicti: & bello poſtliminium erat, ex pace non indiſtinctè. *l.* 12. *D. de captiu.* quod ideò placuiſſe Seruius ſcribit,

2. Quod diſciplina Romana non admiſiſſet. quia ſpem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis, quàm in pace Romani eſſe voluerunt. *d.l.* 12. quibus eapropter illa militiæ pacta non placuiſſent. emolliunt animos militares, eneruant audaciam, & qui numero victos ſe vident dum commeant, vti victi ferè & victores ponunt aut ſumunt arma, quaſi aleæ ſententia damnati ludere par impar.

3. Sed & ea nonnihil rigida nimis. Non tamen Romanus rigor omninò probari poteſt. de quo Liuius *lib.* 22. *nulli ciuitati viliores captiui quàm noſtra.* quod verum adeò fuit, vt & negligerent ſuos, & fædam ferè redemptionem haberent, & à ſe captos ludibrijs maioribus, quàm aliæ gentes afficerent. neque tamen vetita generatim fuit redemptio. ſed octo millia, quæ cladi Cannenſi ſuperfuerant Populus Rom. redimi vetuit, exemplo ſingulari. quæ res animum Annibalis etiam omninò fregit. quin & facultatem redeundi præbet redemptio, nec ius poſt-liminij mutat. *l.* 15. 20. 21. *&c. D. de captiu.* voluit tamen Extrau. Conſtitut. 40. *Leonis, vt captiui teſtamenti factionem habeant, & 36. vt captiui filius heres ſit.*

4. Lytrum pluribus deberi & pluries poteſt. Et pluribus quidem lytrum, quod diximus, deberi poteſt, ſi pluries ijdem capiantur. ſolent tamen capti, ſi velint, fide publicâ deduci ad ſuos vſque, tubicine aut tympaniſtâ comitante, aut litteris publicis muniri.

5. Nec reſcinditur pacta ſuper eo conuenta, quòd captiuus inueniatur ditior. Cùm de lytro conuenit, & ſi hoſtium opinione captiuus ditior fuerit, non reſcinditur pactio. tum quia Iure gentium oon teoetur quis ſupplere, quod minùs æquo pretio promiſit; tum quia homo & libertas noo æſtimantur pretio, nec huius proportionem capiunt.

6. Quòd ſi captiuus moriatur? Pro dimiſſione pretium ſoluitur. ideoque quamuis de pretio ſit conuentum, ſolutionemque mors præuenerit, non debebitur: ſi tamen dimiſſio facta eſt, ſed perſona liberè retenta, pignoris vice, donec pretium ſolueretur; debebitur: quamuis mors reditum ad ſuos impedierit. quòd ſi quis dimiſſus fuerit eo pacto, vt alium io vicem dimitti curaret, ſi alter illo curante dimiſſus fuerit, quamuis mors reditum interuerterit, promiſſo ſatisfactum erit. ſin ante dimiſſionem mors obuenerit, non quidem alter in carcerem redire iudicio Grotij tenebitur, fauore libertatis, & quia per eum non ſteterit, ſed neque lucrifaciet libertatem ſuam; lytrum militibus ſtatutum, vel pro digno arbitrio perſoluet.

7. Non capti hodiè, ſed captiuorum bona inter Chriſtianos fiunt capientium. Capti etſi ſerui hodiè apud nos non fiant, bonis tamen quæ habent ſpoliantur; ſi quid tamen eorum victor non apprehenderit, ſuum non facit, ideoque captus ſi penes ſe pecuniam, vniones, aliaque pretioſa clàm hoſte retinuerit; poſtquam de pretio erit connentum, hæc ipſa, vt dominus in ſolutum dare poteſt. non enim apprehendit hoſtis, quæ neſciuit. *l. poſſidere. §. ne tap. D. de acquirenda poſſeſſ.*

CAPVT XXIII.

De Commeatu.

1. Ius commeandi, & ſaluus conductus latè interpretandus. COmmeandi ius extra Inducias etiam priuilegiarijs litteris concedi ſolet. quod Grotius *de bell. lib.* 3. *cap.* 21. *num.* 14. laxè intra verborum proprietatem, & vt vndequaque voluntatis coniectura ſeruetur, abſurditate euitatâ accipiendum tradit. vt nomine militum centurio etiam, & tribunus veniat. cui ire permiſſum ſit, redire liceat. & ſi non redire, cui datum abire: non mittere, cui conceſſum venire. nec huic niſi ſemel. nec cum familia. quia cum ea moramur, non peregrinamur. excepto famulitio (& ſi vſus ſeruet contrarium: quia ſaluus conductus impetratur numeratis in quælibet capita ouminis.) iiſque bonis, quibus decenter non poteſt carere. comitatu item permiſſo non eos comprehenſos quorum cauſa magis eſt odioſa,

eandemque ſecuritatem, neque territorio concedentis terminari, neque vitâ; niſi additum fuerit; *quamdiu voluerit.* velle deſinit, qui viuere.

CAPVT XXIV.

De Neutralitate.

1. Neutrales & bello medij.

INter eos qui bello medij ſunt & neutrarum partium ſtudijs addicti, numerantur apud nos ij, qui fines, rura, villas, atque oppida muris non cincta habitant, quò vtriuſque exercitus milites excurrunt innoxij; cùm enim pars neutra ab alterius iniurijs ſic habitantes tutari poſſit; ipſi vtrique tributum ſoluunt: quo velut vtriuſque ſubditos ſe profitentur, ſeu velut perpetuum lytrum in menſes perſoluunt: quo vtriuſque hoſtilitatem vitent, ſed ferè pro lytro accipitur ab ijs, qui territorij ſui metropolim reſpiciunt, quam hoſtis poſſidet: vectigal ab ijs, quorum metropolis in ditione eſt, & poteſtate accipientis. & ferè eò in ius vocantur. quamquam vtriuſque partis imperij parere debeant. & hæc ratio magis hîc poſt Inducias, quàm ante eas vſurpata eſt. quòd in harum pactione conuentum eſſet, vt pagi, vicique ciuitatem ſequerentur à qua dependerent. quæ agendi ratio poſtquam ea pacta deſierunt, vſurpata eſt magis, quàm lege aliquâ ſeu pacto obſignato inducta.

2. Vbi quid de fiſco.

Succeſſit poſt Inducias his locis aliud beneficium, vt prædia in huiuſmodi pagis ſita à fiſcali vindicta eximantur; quamuis eorum domini cuiuſcumque qualitatis apud hoſtes ſint. ipſi porrò eorum locorum incolæ hæredes eſſe, & ſcribere hæredes poſſunt apud nos ſimul & hoſtes, nobiſcum conuerſari, & cum hoſte, hoſtilia loca viſere, & noſtra extra reatum eſt.

3. Ne quid ab his tamen hoſtile fiat.

Sub ea tamen ſemper cautione ne quis quippiam faciat, prodat, conſulat quod hoſti commodet; nobis incommodet. quod re aut propoſito hoſtile videatur. quale non interpretantur ſi frumentum, annonam in vrbem ſuam quiſque vehat, & viciſſim quæ ſibi neceſſaria ſunt ipſi comparet. In obſeſſam tamen vrbem nihil permiſſum inuehere, neque in exercitum obſidentem. quod hoc ad vim inferendam, vel pellendam proficiat. quæ res magno ſtetit Regi, cùm nuper Bredam obſideret, & nouem horarum ſpatijs à proxima vrbe abeſſet exercitus, neque vlli inter-mediorum locorum incolæ quippiam liceret in exercitum ſubuehere, niſi poſterâ nocte lares ſuos Vulcano ſacratos videre vellet. Id enim omne hoſtile habebatur, quod exercitui Regio commodaret: vt *apud Liu.* T. Quinctius; *Quibus enim rebus amicitia violatur? nempe his maximè duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi hoſtibus te coniungas,* & apud Demoſthenem: *Qui ea facit, & machinatur, quibus ego capi poſſim, etiamſi nec feriat, nec iaculum emittat, hoſtis mihi eſt.*

4. Vtrique militi neceſſaria ſuppeditent.

Extra expeditionem ſi miles commeët, incolæ ea vtrique exhibere tenentur, quæ alibi iure exiguntur extra apparatum belli: parent enim Imperijs vtriuſque. quo nomine ab eis differunt qui ſub ditione neutrius ſunt. nam hi cùm pacati ſunt, nihil tribuunt niſi pretio ſoluto. ſic Moyſes promiſit Idumæo; *Non ibimus per agros, nec per vineas; non bibemus aquas de puteis tuis: ſed gradiemur viâ publicâ; dabimus quod iuſtum eſt, nulla erit in pretio difficultas; tantùm velociter tranſeamus.*

5. Quod non faciunt non ſubditi.

tranſitum qui petit, innoxium præſtare debet. vt Dercyllides apud Xenophontem, ita vt nullo detrimento ſocij afficerentur. Sulla apud Velleium cum quiete, cum ſingulari cura frugum, agrorum, vrbium, hominum: Pompeius apud Tullium, vt non modò manus tanti exercitus, ſed nec veſtigium cuiquam pacato nocuiſſe diceretur. Germanicus apud Frontinum, cùm in finibus Vbiorum caſtella poneret, pro fructibus eorum locorum, quæ vallo comprehendebat, pretium ſolui iuſſerit. quin Gothi, Hunni, Alani, qui Theodoſio merebant, *apud Panegyriſt.* vt nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio à barbaris eſſet. Aberant hæc ab illis barbaris: quis neget abeſſe poſſe à milite noſtro, ſi fuerint ipſi, & qui ducunt, illis duobus ſimiles? Si fieri hæc poſſint, neque fiant; ſed prouincialibus ſocijſque damna ducum negligentiâ, fraudatis ſtipendijs inferuntur; quot illi capitibus, ſi non legis Aquiliæ, qua ſolutos ſe putant, damnabuntur ad reſtauranda damna lege æterna, quæ nullos non ſtringit?

6. Sed innoxiũ tranſitum & hoſpitium præbent, neque aliud exigi poteſt.

7. Non quidpiam quod ab bellicum apparatum pertineat.

Igitur ijs, qui bello medij ſunt, competit vtrique ea officia præſtare, quæ humanitatis ſunt, neutri vllum quod bellico apparatui ſeruiat; tranſitum vtrique dare, annonam vendere, neutri obſeſſo, aut obſidenti vllatenus prodeſſe.

CAPVT XXV.

De Pace.

1. Ab Inducijs ad pacem eundum.

AB Inducijs, ſi quâ fieri poteſt, ad pacem eundum eſt. *Suſcipiant montes pacem & colles iuſtitiam.* peccare diximus qui implacabiles belli animos gerunt. adeoque qui, cùm æques pacis conditiones obtinere poſſint, bellum malunt. quod ob id ex iuſto fit iniquũ. nihil eſt vel in decernendo, vel in gerendo, vel in finiendo bello, quod ad iuſtitiæ libripendem non pertineat. ſi quod debeatur repetenti negatur, bellum iuſtum eſt; ſi cùm quod debetur offertur, non ſiſtatur; *vt ſuprà latiùs diximus,* bellum iniuſtum eſt.

Om itto

2. *Iuſtum id atque æquum.*

Omitto æquitatem numquam in bello decernendo, gerendo, finiendo ſatis laudatam, quæ à magnis Principibus, à prudentibus Ducibus & grauibus Senatoribus extra iuſtitiæ debitum ſolet exhiberi. quâ non corpora, ſed animi hoſtium vincuntur. quâ quos ſol oriens vidit hoſtes; occidens ciues, ſocios, amicos, clientes vidit. Omitto temperamenta circa ius interficiendi in bello iuſto, circa vaſtationem, & ſimilia, circa captas res, circa perſonas, circa acquiſitionem Imperij, circa ea quæ iure gentium poſtliminio carent. quæ Grotius *de bello. lib.* 3. *c.* 11. 12. 13. 14. 15. 16. præclarè exequitur.

3. *Conſultumque ne deſperatio noxiora conſilia ſuggerat.*

Quibus æqua negantur, aliò reſpiciunt; porrigunt alijs preces; dedunt ſe in clientelam; & quamuis duram potiùs conditionem capiunt quàm herbam porrigant crudeli & inexorabili victori. *Flectere ſi nequeant Superos, Acheronta mouebunt.* Campani iniquitate vicinorum acti, Romanis ſe dediderunt, quorum auſpicijs hoſtes deleti. Florentini Regem Neapolitanum contra Caſtrucium implorarunt, atque in vrbem receperunt: Senenſes ab eo attriti deinde ſunt. Extrema tentant, quibus moderata negantur. neſcimus quæ noſtræ, quæ aduerſariorum ſint vires, niſi cùm extrema experimur. Veneti à Franciſco Duce Mediolanenſi, vt ferè deeſſet nuncius, victi intra tridnum exercitum repararunt, Duce Venetorum proijciente pecuniam omnem ſuam in medium, reliquis eius exemplum ſecutis, mox militem promptum ita babuerunt, vt Mediolanenſis ipſe pacem poſceret. Pompeio in Hiſpania victo, Italiâ pulſo, in Pharſalicis iterum victo, in Ægyptum profecto, bellum pluribus locis iterum reuixit, & niſi Sextus Pompeius filius fidei plus tribuiſſet, quàm occaſioni, poterat extinxiſſe hoſtem. peccauit tamen Pompeius, & peccauit Cæſar, quòd neuter vel æquas dare, vel accipere conditiones voluerunt. magis tamen Cæſar, qui regnum ſub nomine Imperij ſeu perpetuæ Dictaturæ affectabat, quàm Pompeius; qui id agebat, ne quis ei par in Repub. videretur; Senatus tamen populique nomine, & auctoritate retentâ. habebat Cæſar exercitum decem annis in Gallia probatum: Pompeius præter infinitam populi multitudinem, omnes optimates: vt quoties deliberatio eſſet inſtituenda, Senatus ipſe omnis intereſſe videretur. ſed veterana manus multitudinem excuſſit, fato & fortunâ lapſam. Monuerat olim Sylla, *Cauerent malè cinctum iuuenem.* Accidit cæteris, quod de ſe Cicero inquit, *Præcinctura me feſellit.* & Porus Alexandro: *Noueram vires meas, nondum expertus tuas.* lethale in bello, ſed non inſolens, *non putaram*, multis à nimia fiducia è manu victoria excuſſa eſt.

4. *Nimia ſui fiducia nociua, maximè in reſpuenda pace.*

Nimia fiducia facit, vt æquæ etiam conditiones diſpliceant. magnum in Ducibus vitium, atque æqualis cum animi abiectione periculi, ſi non maioris. Felices quos ſpiritus fortunæ non adeò inflant, quin æquæ paci ſe ſubmittant: neque adeò vno fortunæ ictu conſternantur, quin meliora ſperent: omni vi, arte, vigilantiâ annitantur, vt victoriæ fructum victori corrumpant, & quocumque nouo ſtratagemate (minimè enim, vt ait ille, *bellum ex decreto geri poteſt*) gradum faciant ad æquas pacis conditiones.

5. *Quam qui negligit, publicam ſalutem negligit.*

Quæ æquitas non ex vno prælio aut pluribus, ſed à re ipſa, omnibuſque quæ euenire poſſunt, circumſcribenda eſt. vidimus plures Principes & Reſpub. cùm certum eſſet vtrimque pacem appetere, in plures annos non à conuentione dumtaxat, ſed etiam à colloquio diſtractos fuiſſe, ſingula tantùm fortunæ nunc aduerſæ, nunc ſecundæ, non ſimul omnia, quæ ſuccedere poſſint, momenta ponderantes. Victus ſi pacem petat, non niſi iniquam obtinet: victor ſi iniquas leges præſcribit, victum abigit, aliò adigit. victor ſi cogitet ſe vinci poſſe, æquas dabit, æquas accipiet. cùm æquæ eſſe poſſunt, victori expedit: victo neceſſe eſt accipere. Imò Pet. Forel. *ex Lud. Montalt. in c. charitas ad conſtit. Neap.* Principi ait pacis negligenti dandum eſſe curatorem, qui negligentiam ſuppleat, & ditionum ſalutem procuret. *iuxta caſum c. 2. de ſupp. negl. in* 6. cùm enim tranquillitate Imperij omnis ſalus conquieſcat; §. 1. *quomodo in maieſt. crim. in Extrauagant.* ſalutem Reipubl. quæ ſuprema lex eſt, negligat, atque contemnat oportet, qui pacem. *Tantum eſt*, ait Auguſt. *lib.* 19. *de ciuit. c.* 11. 12. *pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius ſoleat audiri, nihil deſiderabilius concupiſci, nihil poſtremò poſſit melius inueniri.* & infrà, *ſicut nemo eſt qui gaudere nolit, quandoquidem & ipſi qui bella volunt nihil aliud quàm vincere volunt: ad glorioſam ergo pacem bellando volunt peruenire. nam quid eſt aliud victoria, niſi ſubiectio repugnantium? quod cùm factum fuerit, pax erit. Pacis igitur intentione geruntur bella ab his etiam qui virtutem bellicam ſtudent exercere imperando, atque pugnando. vnde pacem conſtat eſſe belli optabilem finem.*

CAPVT XXVI.

De Pacis violatoribus.

1. *Pacis infractoribus nulla pœna ſatis digna.*

PRoinde compoſitam pacem violare, atque tranquillitatem publicam turbare, omniaque rurſum ſuſque deque mouere, grauiſſimum eſt ſcelus. cetera flagitia vel ſolos ipſos committentes maculant, vel & alterum criminis ſocium, hoc vniuerſam Remp. peruadit, ſummo pacis bonò ſpoliat, omnibus belli malis aſpergit. Igitur magnitudine ſummum eſt; neque vlla pœna ſatis par, vnum furtum laqueo, homicidium gladio iuſtè punitur, quot mortes debentur ei, qui tot furtorum, tot homicidiorum myriades inducit? toties ſanè mori dignus, quoties vnum crimen morte dignum admiſſum eſt. Nulla ergo pœna

eſt, quæ piaculum hoc ſatis queat expiare. non laqueus, non gladius, non ignis. nulla iterum ſatis accurata cura, quæ à Repub. tantum malum auerruncetur, nulla ſatis diligens diligentia, quâ cancer ille auertatur. adeoq́ue rectè

2. Nihil æquè ad Principem ſpectat atque illius cura.

Fredericus ait nihil æquè ad Principes pertinere quàm ſtudium concordiæ. Imperialem decere ſolertiam *ita Imperij curam gerere, & ſubditorum commoda inueſtigare, vt Imperij vtilitas incorrupta conſiſtat, & ſingulorum ſtatus illæſus ſeruetur cap. 1. de prohibita feudi alienat. per Frideric. c. 1. de pac. ten. §. 5. in princ. Auth. de hered. & falcid. §. 1. Auth. de Armis.* & Auguſtus; *Salutem Reipub. tueri nulli magis conuenit, quàm Cæſari. l. nam ſalut. D. de off. præfect. vigil.* ideoq́ue huic rei tum poſterioris æui ſcriptæ leges, *de pace tenenda, & eius violatoribus, de pace Conſtantiæ, de pace tenenda inter ſubditos & iur. firmand. & tit. ff. & C. ad l. Iul. de vi publ. item ad leg. Iul. Maieſt. item tit. quomodo in læſ. Maieſt. crim. proced. item tit. qui ſunt rebelles. & tit. C. de ſeditioſis & ijs qui plebem audent contra Republ. colligere.*

3. Inde conſtitutiones imperij, bannum, mandata de non offendendo.

Sed & poſtremò exactiſſimè cautum eſt in Imperio Germanico: vt per Conſtitutiones de pace publica editas, Ordinibus Imperij conſentientibus à Maximiliano I. Carol. V. Ferdinando I. Maximiliano II. &c. quibus tamen publicam turbantibus armatâ manu hominibus coactis bannum imperiale irrogatur. id eſt, vitæ neciſq́ue arbitrium datur cuilibet in pacis violatores, vt impunè ab omnibus occidi poſſint: vt prolixiùs eædem conſtitutiones complectuntur. & Andreas Gail *duobus de Pace pub. libris* exequitur. vnde in Camera Imperij contra omnes cuiuſcumque ordinis ſtatus, Eccleſiaſticos, & ſæculares, Principes, Duces, Reſpub. ciuitates, magnates, priuatos in prompeu ſemper habentur mandata de non offendendo, ſi cui minæ, iuſtus metus, armorum terror, vis ipſa armata inferatur, etiam pro dominis qui ſubditos habent immorigeros, & ſeruile bellum minitantes, etiam contra dominos vltra iuriſdictionis poteſtatem in ſubditos ſæuientes: quorum crudelitas comminatione pœnæ pecuniariæ, indignationis, amiſſionis iuriſdictionis, & feudi, banni denique coërceri ſolet.

4. Auocatoria.

Nec minùs in promptu ſunt mandata auocatoria, quibus ſicubi militis delectus habetur, ſine clauſula iuſtificatoria *ſub pœna banni & amiſſionis beneficiorum, priuilegiorum*, tum duci, tum cuilibet militi mandatur, vt actutum militiam eiuſmodi deſerant: ſi mandato inſinuato non obtemperetur, ad pœnas comminatas proceditur. atque interim vim vi repelli permittitur; implorato vicinorum Principum, & prouinciæ Præſidum auxilio. Sine clauſula, inquam, iuſtificatoria. quia militum delectus nullo colore excuſari poteſt, citra iuſſum Supremi Principis factus. quali cauſa inaudita parte abſolutum præceptum fieri poteſt. vt & ſemper ſi iuſtus ſubſit armorum timor, ſi res ſpectet ad ſeditionem, ad publicum ſcandalum, ſi publicam vtilitatem, pacem concernat, damnumq́ue irreparabile. Gail *vbi ſuprà c. 2. n. 45.* atque hæc publicæ pacis turbatio adeò religioſè vindicatur, vt conatus pro effectu ſit, vt ſufficiat terror armorum. *l. qui dolo. §. final. D. ad l. Iul. de vi pub.* ſufficiat cum telo fuiſſe, etſi nemo occiſus ſit. *l. aut fact. §. euentus. D. de pœn. l. is qui cum telo ad l. Cornel. de ſicar.* Gail *cap. 15.* Quæ tamen ita interpreteris, vt ſiquis liquidò ſciat ſibi malum coqui, mox Principem ſuom certiorem reddere teneatur; ipſe tamen interim quæ ad defenſionem ſuam neceſſaria ſunt, maturè parare; & in promptu habere poſſit, atque vim vi propulſare. Ita tamen vt non excedat limites inculpatæ tutelæ. vt diximus ſuprà bellum cuiuis licitum eſſe ſine præuia iniuria defenſiuum.

CAPVT XXVII.

De Repræſalijs.

RECtè Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dixit, vt pro alienis debitis 1. Pignorationes vetitæ.
alij moleſtentur: conſtituitq́ue vt nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur. *l. vnic. C. vt nul. ex vican. l. t. 1.* & Iuſtinian. pignorationes inhibuit. *Nouel. 52. & 134.* Patri causâ vetitum ne vxor pro marito, ne pater pro filio, ne vice verſâ conueniantur, *C. Ne vxor pro marito & ſeq. tit.* ne quod vna debet poſſeſſio, ab altera exigatur. *l. nullam. C. de execut. & exact. l. 52.* ne quod vniuerſitas à ſingulis. *l. ſicut, §. 1. D. quod cuiuſque vniuerſ.* atque hæc quidem naturæ & Romano iure. cùm terminus erat vrbis idem & orbis, & in foro eodem ius actor conſequi poterat, aut Imperatori ſupplicare. Cæterùm poſtquam

2. Hodiè diuiſo adeo Imperio denegata iuſtitia conceduntur.

Romanum Imperium à pleriſque populis excuſſum eſt, qui impoſuerunt ſibi ſinguli diademata, vt pueri & optimates Alexandri poſt mortem eius regno diuiſo, neceſſitas, quod illicitum anteà fuerat, rebus mutatis pro remedio inuexit: vt cùm ciui alibi denegatur Iuſtitia, litteræ marcæ, ſeu repræſaliæ concedantur, quarum executione debitum conſequatur.

Sed quoniam, vt diximus, non facilè in

3. In ijs tamen concedendis quæ prærequirantur?

bellum deſcendendum eſt, ita neque ad ea remedia quæ bellum olent. adeoq́ue antequam repræſalia admittantur, tria admodum prærequiri traditum eſt: vt ſcilicet & iuſta cauſa ſubſit: deinde vt qui repræſalias permittit, Principem alium non habeat, qui ei imperet: tertiò, vt à Magiſtratu & Principe eius, qui damnum iniuriâ dedit, ritè petitum ſit, vt damni reparatio mandaretur, petitioq́ue neglecta. ſi cauſa deſit legitima, conceſſio quæ innititur, ſtabilis eſſe non poteſt. *l. cum vera. §. ſubtentum. D. de fidei commiſſar. libertat. l. 1. §. hæc verba. D. ne vis fiat ei.*

Dare etiam bellica remedia non poteſt, cui ius bellandi non eſt. neque enim omnibus

bellare

bellare fas eſt. *c. Dominus noſter.* 23. *q.* 2. Non eſt autem ei fas, qui alium Principem habet. *vt ſuprà diximus.*

Denique non ſunt repræſaliæ intentandæ, niſi cùm aditus rei Magiſtratus fuerit, & Princeps Supremus. Vt & vix aliter bellum ritè infertur quantiſper ſupereſt, qui ius dicere poſſit, & velit. quod ferè ſenſit Bartholus *in tract. repraſ. atque alij alibi.* Cæterùm non amarè id accipiendum eſt, vt exempli gratiâ voluêre quidam non ritè repræſalias dari contra Ducem Sabaudiæ, niſi & Imperator ſit aditus, quem recognoſcat, & cuius in Italia ſit vicarius: ſed communi more, modoq́ue loquendi ſumendum id eſt, vt eos pro Principibus Supremis habeamus, qui pro talibus ſe gerunt, ſeu ex conceſſione Imperij, ſeu ex diſſimulatione Imperatoris, ſeu antiqua præſcriptione, & poſſeſſione, ſeu vſurpatione notoria. cui quantiſper ipſi Imperatores cedunt, tantiſper etiam alij deferre poſſunt. præſertim quibus (vt iam olim Brabantis noſtris) conceſſum eſt, vt non appellentur ad Imperatorem; ne quidem in cauſa factæ pacis, aut negatæ iuſtitię, qui cõſequenter ſuo arbitrio relicti ſunt, nec opus eſt alio recurſu, vt contra eos repræſaliæ ritè obtineantur, ſicut & bellum ijs indici, & ab eis geri poteſt. Si enim de negata iuſtitia, vel de fracta pace compellari non poſſint; cui fini, cui bono ille adibitur?

Igitur cauſa requiritur, & grauis quidem admodum. neque enim ob vulnuſculum, quod leuiter curari poteſt, vrendum eſt, & ſecandum; ſed deſperatâ omni aliâ demum medicinâ. neque locus eſt extraordinario remedio cùm ſupereſt ordinarium: & ferè res eò reducitur, vt ſiue ex contractu, ſiue ex delicto debeatur, non aliter cauſa ſufficiat, quàm ſi querelâ poſt cæteros Magiſtratus ad Principem debitoris delatâ, ius ille dicere præfractè negauerit, vel malignè diſtulerit. Vtroque enim modo Ipſe ſe populumq́ue obſtringit; qui iuſtitiæ non ſatisfacit; vt traditum eſt de Iudice pluribus ex cauſis litem ſuam faciente. Cæterùm vt dilatio pro recuſatione accipi poſſit, non requiritur tantùm, vt Iudex compelletur inſtanter; inſtantiùs, inſtantiſſimè; vt Pragmatici loquuntur, ſed etiam vt de debito vel delicto conſtet: nec minùs de frequenti interpellatione, contumacia, ſeu maligna tergiuerſatione aditi Iudicis; & Principis. hæc enim fundamenta ſunt petendarum repræſaliarum. quæ & condemnationem ſecum trahunt, & executionem. ad quarum neutram Iudex procedere poteſt, ſi non liquet. quin imò qui rectiùs agunt, litteras Marcæ concedere non ſolent; niſi priùs ipſi ad Principem, populumq́ue ſcripſerint, vt ciui ſuo creditori fieri ſatis curent, ſolutione eius quod debetur, aut punitione reorum. ad eum modum, quo bellum inferri ritè non poſſit, niſi repetitis antè per feciales rebus ablatis.

Et quidem Ciuis fecimus mentionem: non vt excludamus incolam fixum domicilium habentem, publicaq́ue onera ſubeuntem; ſed vt forenſem. cuius quærimonia non adeò populum Principémve tangit, vt ob eum populo Principíve alteri quaſi bellum inferre congruat. *Quid mihi*, inquit D. Paulus, *de his qui foris ſunt iudicare?*

Porrò repræſaliarum interpretatio reſtringenda eſt, vt eos non comprehendat, de quibus ſpecialiter Concedens noluiſſet intelligi. 4.
Non ergo contra Nuntios, Oratores, Legatos eius populi, contra quem ſunt conceſſæ, non contra perſonam, aut bona vxoris ciui nubentis, non contra eum ciuem, qui vtroque loco habitet, non contra clericos, ſcholares, mulieres, ruſticos alioſq́ue qui etiam belli iniurijs eximuntur: non contra euntes ad nundinas, dum ſunt in territorio Concedentis: non contra eos, qui ius commeatus habent, & ſaluum conductum regium. quod etſi Papon. *Arreſt. l.* 5. *tit.* 3. *art.* 2. in Parlamento Pariſ. controuerſum fuiſſe referat; fatetur tamen Regem ipſum aditum pro authoritate commeatuum, & ſaluorum conductuum ita declaratum voluiſſe. Non iterum comprehendat Romipetas, qui ſub protectione ſunt Sedis Apoſtolicæ, alioſq́ue peregrinos votiuos, non eos, qui vi tempeſtatum in aliquem locum compulſi ſunt, non qui in ius vocari non poſſunt.

Odioſæ repræſaliæ reſtringendæ & quos non comprehendant.

Sed & hoc caueri ſolet, vt executio repræſaliarum contineatur intra territorium Concedentis, ne in bellum generale aliàs erumpat duellum particulare. qui tamen Oceano alluuntur ſolent liberiùs vagari. & quamuis eius & maria dicantur cuius eſt continens, non eſt Oceani tam ſtricta ratio, neque tam certus dominatus, quin naues abducat vbicumque, dummodo non in ſtatione & portu, repertas, qui eſt potentior. 5.

Et earum executio intra territorium concedentis coërcendæ.

Quantum autem fieri poteſt, formam iuris, tum in decernendo repræſalias, cauſæ agnitione præuiâ, tum in exequendo adhibere oportet. ideoq́ue perſonas captas non priuato carcere coërcere licet; rebus porrò captis non vt proprijs vti, & abuti; ſed ſub haſta Prætoris vendere oportet: & quantum per huiuſmodi rerum naturam licet rerum iudicatarum ſolemnia obſeruare. qui ſecùs faxit, ad ea damna tenetur, quæ ob iuris formam neglectam accidunt. ſed magis ille ad omnia, cuius ob delictum vel debitum ad hæc extrema ventum erit. *Quæ de repræſaliarum materia videri poteſt Bartholus in tract. ſub eo nomine edito, alijq́; Doctores qui copioſo indico citantur à Tuſco V. repræſaliæ concl.* 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. *Gail. de Pignorat. de Arreſt.* 6.

Tam in executione, quàm conceſſione ritè procedendum.

CAPVT XXVIII.

De Legatis.

1. Eorum opportunitas, neceſſitas.

POſt Bellum ad Nutas ſummi Imperij redimus, quæ iam ſupererant, ac inprimis neceſſarios bello finiendo Legatos. quorum tum ea in re, tum alijs ſumma opportunitas, ſumma quandoque neceſſitas. quia Reſpublicas ac ciuitates per naturam conuenire eſt impoſſibile; Principes rarò conſultum. ſæpè qui amici conuenere, in ſimultates diſceſſerunt. Inimicos conuenire ſummum vndique periculum. Pyrrho Romam venire petenti non eſt permiſſum pacis componendæ cauſam proponere. Itaque Legatorum munus ſummè neceſſarium, qui eas perſonas referendo, agere poſſint, quod incumbat. vt in alijs reſpondit Vlpianus *in l.1. D. de procurat.*

2. Libera Legatio, non priuilegiata.

Nam qui liberam Legationem obtinent, non publicorum negotiorum causâ, ſed quò res ſuas eo titulo commendabiliores faciant, huc non pertinent, ideoque nec Reipubl. causâ abeſſe cenſentur. *l. 14. D. de legation.* Nec illi, qui quaſi per beneficium relegantur; vt M. Cato in Cyprum. quæ amandatio Athenienſium oſtraciſmo ſimilis eſt, & apud Hiſpanos hodiè frequens.

3. Olim vetita.

Leges XII. tabularum ſanciunt, *Rei ſuæ ergò ne quis Legatus eſto.* alienâ erga curâ ſeu populi ſeu Principis abſoluti, & apud abſolutum is eſt, de quo hîc agimus. non Legatus prouincialis ad ſuum Principem. *de quo non parum in tit. D. & C. de legationib.* non Deputatus ciuitatum, non Commiſſarius Principis ad ſubditos, ſed is demum intelligitur, qui à Supremo Principe aut populo ſui iuris ad alium Supremum ſolemniter mittitur. Agentes, aut reſidentes, dignitate & vocabulo differunt, in negotijs agendis præſcriptis ferè Legatorum continentur. Sunt & qui negotia ſecreta tractent inter ſummos, ſed occultè miſſi, eoque Legati nomen non vendicant. vt nec obſides, qui fidei ergò dantur.

4. Legati propriè ſupremi Principis ad ſupremum.

5. Cæteri tamen etiam inuiolabiles.

Caduceatores porrò, & quos hodiè Heraltos vocamus, ad indicenda bella, & quæ eò referuntur, veteres feciales imitantur. in minoribus tubicinum, & tympaniſtarum operâ vtimur. qui tamen & inuiolabiles habentur; ſicut Caduceatores ſancti, gramen, & verbenam præferentes, *l.8. D. de rerum diuiſ.* quare nec laudatum ſcio dolum illorum militum, qui ſublato in formam tympani vaſe cereuiſiario, & pro tympaniſtis eminus habiti, hoſti non parum incommodarunt; abuſi teſſerâ fidei gentium publicæ.

6. Aſſidui.

Olim Legati non aſſidui erant, vt ferè hodiè, ſed in vnum negotium miſſi. Hodiè qui perpetui ſunt generaliter in mandatis habent, curare quidquid ex re legantis fuerit. Nec huiuſmodi perpetuis Legatis obſtat *l. 4. C. de commercijs* quia non de Legatis loquitur, ſed mercatoribus, qui eos comitantur, & Legationis ſpecie abutuntur, in locis vbi Romanos inter & Perſas commercia erant vetita, ne qui alieni regni arcana ſcrutarentur. ſed vt hæc ſint, hodiè vſu omnium gentium perpetui Legati recepti ſunt.

7. Legationum cauſæ.

Legationum cauſæ variæ ſunt: belli, pacis, induciarum, fœderum, auxiliorum poſcendorum, commeatuum, tranſitus, conſiliorum hoſtilium noſcendorum, aliorumque ſupremorum negotiorum, conſolationis, & congratulationis. cuius veſtigium in *l.35. D. quibus ex cauſis maiores.* & Iuſtinianus Romam Legatos cum muneribus miſit, qui Pontificem ſalutarent, & beato Petro munera offerrent. *l. nos reddentes C. de ſumma Trinitat.* plenæ ſunt ſacræ, & profanæ, veteres, atque hodiernæ hiſtoriæ varij variarum cauſarum exemplis.

8. Legati abſoluti.

Conſtat ergò Legatos rigidè loquendo mittere ſolùm eos, qui ſummam poteſtatem habent, & eoſdem recipere. Victor ferè vetat, ne quò victi Legatos mittant: ad ſe miſſos non niſi ab illo viſos dimittant. ſic egit ferè Scipio cum Carthaginenſibus poſt victum Annibalem. Caduceatores Perſei ſunt retenti à P. Æmilio, cùm ille iam victus eſſet. Plura alia paſſim extant.

Bataui non parum, nec vno loco laborarunt, vt quos mittebant Legatorum (Ambaſſatorum) nomine reciperentur. Italiæ, Germaniæ, Principes multi, Hanſeaticæ ciuitates, alijque Ordines ac Prouinciæ, ius Legationis, quod ex rigore non obtinerent, Imperatoris patientiâ, atque immemorabili poſſeſſione vſurparunt; vt poſſeſſionem interuertere hodiè non oporteat.

9. Legatorum ius non habent, qui non habent belli.

Qui iura belli non habent, vt pyratæ & prædones, ijs Legatorum ius non eſt: neque rebellibus, & bannitis. *l. 21. §. 1. D. de capt. & poſtliminio reuerſ.* quia rebelles delinquendo hoc Ius acquirere non poſſunt, nec banniti: quamuis quò ad pœnam & hoſtiliter tractati poſſint, nec minùs prædones priuati habeantur. *l.13. in princip. D. de offic. præ.* quibus etiam priuati vim inferre poſſunt, *tot. tit. C. Quando liceat vnicuique ſine Iudice ſe vindicare.* vnde multos legas malè habitos à talibus miſſos, quamuis Legatorum nomen obtendentes.

10. Rectiùs tamen non violantur.

Qui ſub Cenſura ſunt banni Eccleſiaſtici à Religioſis Principibus, ſi Legatos mittant, non recipiuntur: quoniam eorum colloquio interdictum eſt. ſed tamen & pyratæ, & rebelles, & banniti, ſi agentes, deputatos, ſeu quocumque nomine miſſos deſtinarint, ne violentur publicè intereſt. Admiſit latronum Legatos Alexander *apud Curt. l.7.* fugitiuorum Cæſar, *l.3. de bello ciuili.* Carolus V. Imperator Heraldum Proteſtantium *apud Sleydan. l.7. de ciuili.* Mitti autem non poſſunt qui Ius poſtulandi non habent. *l. ſciendum. D. de Legat.* ſi enim in priuatis id receptum, magis decet in publicis. adeoque & fœminas à

publico hoc officio honeſtas excludit. *l. 2. D. de Reg. Iur.* Miſſæ tamen à Romanis mulieres raptæ ad Sabinos: mater, & vxor ad Coriolanum: matronæ Romanæ ad Conſtantium Imperatorem pro reſtitutione Liberij PP. & ſæpè virgines Veſtales: ad Imperatorem Henricum IV. Agnes Imperatrix eius mater à Gregorio PP. & B. Brigitta à Greg. XI. legata ad...

11. Legati viri boni, præclari. Ergo viri probi, neque infimi, ſed eximij, nobilitate, doctrina, Magiſtratibus geſtis, rerum experientiâ, etiam titulis ob cauſam Legationis donati, circumſpecti, validi conſilijs, gratiâ, & authoritate, idonei in negotijs, de quibus agendum; ſed neque ſuſpecti: quia qui cum his agunt, dum omnia tuta timent, rarò quidpiam feliciter peragunt. minimè porrò perſona ijs ad quos mittitur ingrata, atque infeſta. quia dum perſonam auerſantur, non facilè ijs quidpiam perſuadeat, qui affectum in conſilio habent, & minùs quid dicatur, quàm quis dicat attendunt. quinimò *cùm is qui diſplicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.* Ita Gregor. *c. cuncti d. 49.* Solemne eſt exemplum in Ludou. XI. Oliuerium ſuum ad Gandenſes mittente.

12. Si plures, ponunt ſimultates. Sed & ipſi Legati ſi plures fuerint, vt Ariſtides & Temiſtocles, inimicitias in finibus relinquere debent, non vt in Baſilienſi Concilio Ludouicus Pontanus, & Nicolaus Siculus Archiepiſcopus Panormitanus, (quorum ille inter Iuris interpretes nomine Romani, hic Abbatis noti ſunt) ab Alphonſo Neapolitano miſſi, valde occupatam Synodum diſcordiâ ſuâ reddidere.

Quare & expedit inter plures vnum Legationis principem eſſe, qui etſi ex aliorum conſilio ſe gerat, ſumma tamen rei penes eum vnum ſit. ne pares authoritate ſententia diſtrahantur inutiliter, imò ſæpè perniciosè.

13. Eorum publicum munus & inuitis imponitur. Publicum Legatorum munus eſſe, adeoque cum publica munera detrectare non liceat *l. 18. D. de decur.* quemuis ſubditum ad id cogi poſſe nemo dubitat. *l. 4. §. 5. D. de Legat. l. 17. §. 6. & l. ſeq. D. Ad Municip.* neque ſine flagitio deſerere, *l. 1. D. de Legation.* naturæ ius eſt quem patriæ parere. *l. 1. D. de Inſt. & Iur.* locus tamen miſſo ſuſpectus excuſat. *l. 8. D. ad Senatuſcenſ. Trebell.*

14. Honorificè ſunt excipiendi. Legati honorificè ſuſcipiendi ſunt, & humaniter tractandi, obuiàm pro dignitate eundum, hoſpitium præbendum, & ſumptus; non tamen perpetuus. admittendi ſtatim atque aduenerunt, cum aliqua pro dignitate mora, & audientia danda intra proximos dies, & ſatiùs ab ipſo Principe ad quem mittuntur, qui audiat non tantùm ceremonioſas orationes, ſed ipſa illorum mandata, atque negotia ob quæ aduenerunt: quæ ſolent reiici ad miniſtros, qui pro ſuis affectibus ea ſæpè referunt, interſecant, dirigunt, vt inſcij Principes, præter mentem in bella prouoluantur, quæ exinde vix conſcijs Regibus nonnumquam geruntur.

Honorificè inquam Legati excipi debent pro dignitate mittentis, miſſorum, & eorum ad quos mittuntur. quæ conſideratio omnem actionem vtrimque dirigit. Vnde illud apud Liuium *l. 30. Annibal pete pacem,* & iterum: *Carthaginenſium Legatorum ætatibus dignitatibuſq; conſpectis (nam longè primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſque dicere, verè de pace agi.* & apud Tac. *l. 20. pertinere ad Veſpaſiani honorem occurrere illi, quos innocentiſſimos ſenatus habet, qui honeſtis ſermonibus aures Imperatoris imbuant.* & rurſum Liu. *l. 9. ad Conſulem conſularis miſſus, qui ſua quoque eum non publica ſolùm authoritate moneret.* Antiochi Legatos humaniter ſuſceptos Romani, vt L. Quintius attentiùs audiret iuſſerunt, ipſiſque reſponderet, quæ ex dignitate atque vtilitate Pop. Rom. reſponderi poſſent. 15. Pro dignitate mittentes, miſſi, & eorum ad quos mittuntur.

Pertinet huc vt Legato honor tribuatur, in eundo, ſtando, ſedendo, qui ijs debetur à quibus mittitur. *c. præcipimus. d. 39. c. magnum 11. q. 1. c. ſolita. x. de maior. & obed.* ſic tamen vt inter Legatos is ordo ratus ſit. cæterùm ſi quis adſit ſummæ notæ Princeps alius, verbi gratiâ Elector, aut alius ei ſuppar, proprio is lumine alienum Legati ſupergreditur, alioquin quoad alios, Legatus minuere mittentis dignitatem, inferioribus cedendo non debet; ſed potiùs comitijs & congreſſionibus abſtinere, quàm præiudicium referre.

16. Quomodo ſe habere debeant Legati, & haberi? Admiſſus humaniter Legatus modeſtè, ac ſine conuicijs, vlláve acerbitate, liberè, ſine timore aut tumore, mandata exponat, eo geſtu ac loquendi modo, vt ne quid audientem offendere poſſit: ita breuiter, nequid deſit; ita laxè, ne quid ſuperfluat: opportuno fandi tempore, non triſti die, non importunâ horâ, non moroſo genio: præmeditato ſermone, qui mentem non præcurrat: ſi ſuperba mandata deferat ac odioſa, ipſe ſuperbiam odiumque verbis ſuis non augeat, temperet quatenus rei denunciandæ integritas permittit: reſponſa diligenter in memoriæ ſcrinio recondat, ſi perplexa ingratáve ſint, neque perſuadere poſſit vt mutentur, ſcripto conſignari petat, quaſi ad faciendam domino fidem: ſed & vt ſolet, quo ſcriptio minùs dura ſit quàm flabra verborum: mox legantem per epiſtolas certiorem actorum reddat, diligenter ac ſedulò id faciat, ſed nihil quicquam niſi benè compertum adiungat: conſulat ſana ac ſancta, rebus quas agit idonea; occaſiones aucupetur, & indicet: occultis notis arcana ſummi momenti credat: re peractâ ad ſuos maturè redeat, renuncietque acta, exactè atque ſincerè: lautia etiam ac munera quæ diſcedens (nam antè vix ſine corruptione, illiúſve ſuſpicione receperit) ſumpſit, more ferè admiſſo, domino indicet. Interim dum Legationem obit, ante omnia fidus ſit, muneribus inexpugnabilis, aut promiſſis: arcanorum ſecretiſſimus cuſtos, nihil vino aut mulieri, ſed neque domeſtico cuiquam fidat, niſi admodum exploratæ à ſe fidei: ſed neque huius in

rebus

rebus ſummi momenti calamo ſuo dumtaxat illas fidas, aut perſcribat: nihil temerè dicat, faciátve; deliberationem actioni præmittat: prudentiam, circumſpectionem, conſtantiam, fortitudinem in conſilium adhibeat: neque nimium calorem, neque frigus deliberationi executióniq́ue inſpargat: caueat ne titubet, mandataq́ue frangat, nec latum vnguem egrediatur: niſi fortè rebus interim admodum mutatis. ſed neque tunc ſi mora trahi, & mittens conſuli poteſt. promiſſis ſe & mittentem non implicet, niſi mandatis, aut quæ facilè, ac citra apparens incommodum exequi poſſit: Legationem neque auaritiâ ac ſordibus dehoneſtet, neque faſtu ac ſuperbiâ odioſam reddat: modeſtâ comitate grauitatem non moroſam temperet; comitatu neque vili neq; ſuperfluo, ſed cum delectu ſine onere ſplendeat: veſte dignâ ac patriâ, eodemq́ue idiomate, compto etiam, at ſine fuco: Principis ad quem mittitur mores exploret ac regni inſtituta: ijs ita placeat, ne quid tamen de ſuis indignè mutet; nihil carpat, aſperúmve dicat, neminem vituperet, modeſtè potiùs laudet: ſuperbiam vitet verborum, nimijs ceremonijs virtutes non obumbret, ſed neque faſtuosâ ruſticitate: veras virtutes amet, & probus vt audiat curet: de Principe ſuo, aut regno nihil iactanter loquatur, ſed neque contemptim aut deiectè, etiam in re anxia, & poſtulatione auxiliorum: Domini locum, ordinem, dignitatemq́ue tueatur.

CAPVT XXVII.

De Iure vitæ ac necis.

PAtria poteſtas ius vitæ ac necis olim complexa eſt, cuius veſtigium in filia adultera occidi à patre permiſſa. *l.20. cum ſeq. ad L.Iul. de adult.* idemq́ue in maritos ac maximè in ſeruis eius Iuris ratio valuit.

1. Solis Supremis compet. ſub inſignibus gladij & pugionis. Has omnes ſuperat poteſtas gladij in Rep. Apud Romanos iniuſſu populi occidi ſtante libertate nemo poterat. ea poteſtas in Imperatores lege regiâ tranſlata eſt. eam pugio, gladius, enſis ſignificat. Galba *iter ingreſſus eſt paludatus, ac dependente à ceruicibus pugione ante pectus.* Vitellius pugionem in concione Conſuli reddidit, tamquam ius vitæ ac necis. In Inueſtituris regna per gladium traduntur. Ita & argumentatur D. Paul. *ad Rom. c. 13. Vis non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt: vindex in iram ei qui malum agit. Ideò neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideò enim & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Apud Turcas ſimileſq́ue gentes pro arbitrio magnus Dominus ius vitæ ac necis exercet, apud populos politicos ius dicitur, neque aliàs gladius exercetur, niſi ad ſententiæ executionem quò ad ſubditos, quò ad exteros, ſi bello petendi ſunt, non niſi per feciales eo indicto; lataq́ue proinde ſuo modo, ſuper iuſtitia belli, ſententia.

Ius vitæ id complectitur vt mortis rei, adeoq́ue damnati vitâ donentur. id populus Romanus etiam ſui Iuris ab origine fecit; vt patet in Horatio ex Curiatiorum duello ſuperſtite, ob parricidium ſororis damnato, ad populum prouocante, ac viuere iuſſo. Tribuni id poſtmodum vſurparunt, quorum poteſtatem Auguſtus ſecutiq́ue Impp. in ſe tranſtulerunt. *Tunc primùm*, inquit Tac. *l.14. Ann. reuocata ea lex credebatur, quâ haud perinde exitium Antiſtio, quàm Imperatori gloriam quæſiuit, vt condemnatus à Senatu, interceſſione tribunitiâ morti eximeretur.* vnde & Auguſtin. de fato: *Imperatori ſoli licet reuocare ſententiam, & reum mortis abſoluere, & ipſi ignoſcere*, atque in integrum reſtituere. honori ſcilicet & ordini & omnibus cæteris. *l.1. de ſent. paſ. & reſtit.* quò & ſpectat exuli commeatum dare. *l.4. de pæn.* Vnde & Carol. V. Senatui Mediolan. cùm imperij & ſummæ poteſtatis ferè iura conceſſit, excepit criminis condonationem, & ſaluum conductum. quem cùm & in Belgio plures dynaſtæ pridem vſurpaſſent, etiam Albertus Pius *edicto an.*1611. *artic.* 45. ſuſtulit. Ex his promanauit Theodoſij lex 20. C. *de pæn.* vt pœna eorum quos Princeps ſupplicio affici iuſſerit, differatur in diem trigeſimum, ſuaſu D. Ambroſij ob cædem Theſſalonicenſem: quo ſecunda deliberatio expectari poſſit, & ira illius emolliri, atque interiectu temporis mitigari: cùm alioquin dum Magiſtratus cognouit, ſtatim ſententia ferri, *l.18.* & executioni mandari debeat, neque vltio differenda ſit. *l. 15. C. de pæn.* ne ſit occaſio ſupplicandi & malis artibus euadendi, *d.l.*18. quod quia hodiè nimiùm negligitur, videmus incommoda ea nimis etiam locum habere. Magis probanda ſententia Iuliani: *Scis*, inquit, *quàm ſim lentus ad condemnandum, & quanto lentior poſtquam condemnaui ad ignoſcendum.* vtrumque rectè. neque enim præceps Iudex eſſe debet, de vita hominis vel morte decreturus. poſtquam autem cauſâ cognitâ iam ſtatuit, & iure damnatus eſt reus, non itidem vindictæ publicæ pro libito eripiendus eſt. Clementia Principalis, ſi pro arbitrio pœnas & præmia tollit, iuſtitiam diſtributiuam euertit, & cum ea Reipubl. fundamenta vellicat, quæ pœnis & præmijs ſuſtinentur.

CAPVT XXX.

De pecunia imperanda, tributis, ærario.

1. Malum neceſſarium.

NEruus belli, totiuſque Reipubl. pecunia eſt. *l. 1. §. in cauſa 20. D. de Quaſt.* malum neceſſarium; ſine quo annonæ, & quæ præter honores ſunt, præmia, ſtipendia, ſumptus pręſtari non poſſunt. *neque enim*, inquit Tacit. *lib. 4. hiſtor. quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendijs, neque ſtipendia ſine tributis haberi poſſunt.* Cicero ad Q. Frat. *Imperium ſine vectigalibus retineri nullo modo poteſt.* ideoque rectè Senatus Neroni omnium tributorum immunitatem facere cogitanti, collaudato multùm eius animo, reſpondit, *Inciſis neruis Remp. ſtare non poſſe.* Neceſſaria ergò pecunia. nihil tamen eſt toto orbe, quod Reges, Principes, Reſp. ſæpiùs grauiuſque afflixerit, concuſſerit, euerterit, quàm pecuniæ tributorumque improba extorſio. teſtes omnium gentium, omniumque ætatum hiſtoriæ. Vnde rectè Saluſtius ad Cæſarem: *Ego cuncta imperia crudelia magis acerba quàm diuturna arbitror.* & Tacitus Mithridatem arguit atrociorem fuiſſe, quàm nouo regno conduceret: laudat Germanicum, qui Cappadocibus quędam ex regijs tributis diminuit; quo mitius Imperium Romanum ſperaretur.

2. Iuſtitia reſpectandum.

Quid ergò ſi exigere pecuniam nocet, ſi carere non poſſumus? medicos imitabimur, venena venenis ita temperantes, vt non tantùm medicinæ fiant; ſed grauiſſimi, acutiſſimi & maximè lethales morbi per ea optimè & vix ſine ijs ſanentur. Tributorum vectigaliumque temperamentum eſt Iuſtitia. hæc poteſtatem imponentis, cauſam, proportionem, modumque exactionis requirit. Poteſtas, gradum ſupremi Principis, ſeu, quæ ſub nullo Principe eſt Reip. exigit. cauſa; defenſio, ſeu alia neceſſitas Reipub. eſt. non aliter ſine cauſa populum tributis exhaurire licitum, quàm venam medico incidere, niſi valetudo expoſcat vel reſtauranda, vel præſeruanda. Proportio; vt vnius in alterum onus non reclinet: vt exemptus ſit nemo, niſi ex cauſa publica: vt clerici ſunt, & palatini. *l. ex cauſa. C. de priuilegijs eorum qui in Sacro palatio militant.* vt capitatio ciuibus remiſſa. *l. 1. C. de capit. ciu. cenſ. exim.* Modus; vt exactores ſupra, aut aliter quàm indictum eſt, à nemine exigant. Huic rei à Romanis multæ leges ſcriptæ, multæ pœnæ propoſitæ, multa exercita iudicia. à nullis magis peccatum, nullæ illis ſatis fuerunt cautiones, non inſpectorum, diſcuſſorum, atque peręquatorum officia, non exactoribus, & compulſoribus, non publicanis, & conductoribus præſcriptæ regulæ. Formam modumque tributorum tam ex iure Codicis quàm Authenticorum præter alios pulchrè enarrat Gudelin. *Iur. nouiſſ. l. 5. c. 9.* & libellum dedit Iul. Cæſar. Bulengerus, *de vectigalibus pop. Romani.*

Tributa iuſta & neceſſaria benè commendat Iuſtin. *Nouel. vt Iudices ſine quoque ſuff. 8. §. oportet.* 3. Fauor iuſtorum tributorum.

Quin & à reuerentia loci ſolutionem olim commendatam fecit, ita vt in ædibus ſacris fieret, aſſiſtentibus eccleſiarum defenſoribus, & œconomis. *Nouel. de mandat. Princip. 17 §. ſeq.* denegato iure aſyli ſolutionem detrectantibus æquè, ac malitioſè in exactione tributorum verſantibus. *Nouel. de cella. 128.*

4. Princeps in omnem neceſſitatem theſaurum habeat.

Sed neque in præſentem tantùm, ſed & quę poteſt obuenire improuiſò neceſſitatem in ærarium theſaurum conferre, & ſolicitum eſſe congruit. Quamquam enim bonus Princeps qui magis à ſuis diligitur, quàm timetur, habet quidquid poſſident ciues; & diuinâ lege *Deut. c. 17.* prohibeatur multiplicare ſibi aurum, & argentum; & Tyro exprobretur, *apud Zachar. c. 9.* quod coaceruauerit ſibi argentum tanquam puluerem, & aurum vt lutum platearum: id tamen ita eſt accipiendum; ne vel iniquè congerantur opes, vel in ijs congeſtis fiducia, non in auxilio manus diuinæ ponatur. nam & Chriſtus loculos habuiſſe legitur. Sententia ruſticorum à Proculo relata, à Celſo laudata *in l. ſi Chorus. 79. §. 1. D. de leg. 3.* fuit, pecuniam ſine peculio fragilem eſſe; peculium appellabant, quod præſidij causâ ſeponeretur: vt quidam bellis ciuilibus factitaſſent. Id ſi ruſticis, multò magis Rebuſp. Principibuſque conuenit. ne qua eos improuiſa neceſſitas obruat, ſi ærarium vacuum ad belli expenſas adſerre nihil potuerit. vt Lacones ideò in diſcrimina extrema lapſos cenſeat Ariſt. 2. *pol. c. 7.* Romani quidem Saturni Ædem pro ærario habuerunt, aurumque illatum, vt forma etiam obeſſet rapinæ, in grauiorum laterculorum figuram conflauerunt. Aliud etiam ærarium fuit, in quo ciuium tributa, vectigalia ſociorum, & prædæ Imperatorum aceruabantur. Denique aliquando tertium: quò pecunia in Gallici belli cauſam à populo collata. cum execrationibus, ne inde amoueretur, niſi illud ingrueret. quam rem nuper eſt imitatus Sixtus V. cuius poſt mortem tamen ſpes euanuit.

5. Ærarij fons perennis agri, nemora, poſſeſſiones.

Fontem ærarij perennis ſuppeditant agri, nemora, poſſeſſiones, quaſi in patrimonium Reipubl. ſelectæ. vt Romulus in partes tres agrum Romanum diuiſit, vnam ſacris faciendis, alteram Reipubl. oneribus, tertiam ciuibus. In Ægypto quinta fructuum pars Regi penditur conſilio & contractu Ioſeph. *Geneſ. 47.*

Vectigalia & tributa penè cum Regibus nata ſunt. 3. *Reg. c. 5.* vſus prorogauit ad omnia, quæ regalia vocantur.

6. Parſimonia.

Vectigal magnum parſimonia eſt.
Si rectè frueris, non eſt vt copia maior
Ab Ioue donari poſſit tibi.

Inde Alphonſus aſſerebat Regibus, qui pro reditu ſumptus metiuntur, omnia cedere bona. ſecùs ijs accidit, qui demum poſtquam comederunt rem, rationem putant, & ſeram parſimoniam

ſimooiam in fundo quærunt. vt priuati, ita Principes; qui inutilibus hominibus aulas refertas habent, adulatoribus, morionibus, hiſtrionibus, & qui nec numerari nec nominari omnes poſſunt. nolim tamen parſimoniam illiberalem, ac Principe indignam: qualis fuit Ludouici XI. qui à familia patricios, ac nobiles abegit, ſartore pro feciali, tonſore pro legato, medico pro cancellario vſus.

7. Non tamen illiberalis.

Non debet Princeps infami parſimoniâ ſplendorem Imperij obfuſcare: ſed neque ſummam fortunam definire luxu. Nero diuitiarum & pecuniarum fructum non alium reputabat, quàm profuſionem: ſordidos eſſe, quibus ratio expenſarum conſtaret: prælautos & magnificos, qui abuterentur. *Sueton. c.* 30.

8. Ab hac prodigalitas.

Magni fuère Principes, quorum magni conatus à parſimoniæ neglectu retardati ſunt. alij etiam ipſi per illum perierunt. Obiectum ab Hira ſtrenuo Duce Carolo VII. Regi Galliæ, cùm Angli felici bello totum penè regnum occuparent, & ille gynecæo, choreis, & epulis ſe daret, *illum cum pompa & tripudio perire velle*. quo libero dicto Rex quaſi è longo veterno excitatus Rempubl. curare cœpit, & fœliciter exinde bellum confecit.

9. Vnde paupertas, & eius mala.

Paupertas penè ſequitur prodigalitatem. periculoſum animal eſt Rex pauper. Nero nec largiendi, nec abſumendi modum tenens; poſt ærarium exhauſtum, ſtipendia militum & commoda veteranorum protraxit, mox calumnijs rapiniſque animum attendit; tandem nulli officium delegauit, vt non adijceret, *ſcis quid mihi opus ſit, & hoc agamus, nequis quidquam habeat*. Sueton. *c.* 30. *& ſeq.*

10. Domaniorũ alienatio, vbi ſumma ſit cauſa.

Paupertatem Regiam ſæpè domanij alienatio ſecuta eſt, magna Imperij immunitio. Inde fertur Maximilianus I. Carolum IV. Imperij vitricum appellaſſe. *Odi*, inquit Alexander Magnus, *hortulanum qui olera radicitus exſcindit*. Acta Syllæ Dictatoris rata habita ſunt omnia, dura quamuis & crudelia; non tamen vectigalium remiſſio. reputabat enim Senatus nec illi licitum eſſe, cui conceſſerat omnia, quibus Reſpubl. & pace & bello ſalua eſt, minuere.

Indebitæ tamen exactiones populo placando, vel in totum, vel in partem ſæpè remittuntur. id fecit Adrianus, Pertinax, Iulianus, Germanicus, alijque: & ſolemne fuit Regibus Perſarum primum annum concedere immunem.

11. Fiſcalia compendia non ſpernenda.

Non negligenda ſunt pœnarum mulctarumque compendia: augendæ etiam quorumdam grauiorum ſcelerum, homicidiorum, peculatus, improbè litigantium pœnæ: agricultura, mercatura promouenda: metalla, ſi qua gignit prouincia, eruenda. ea Regum eſt mercatura. damnandi in hunc laborem, aliaque opera publica grauium ſcelerum rei: omneſque aliæ naturæ dotes explorandæ. vt quantum fieri poteſt, à populo onerando abſtineatur. atrum aurum eſt quod à lachrymis fluit.

Si quod tamen neceſſitas exprimit, nomine ſuo ſolatium prædicet. ſubuentionis voce potiùs, quàm tributi appellitetur; ſuppetiarum, ſubſidiorum, & vt apud Belgas, precariarum. in Anglia beneuolentiæ, apud Hiſpanos donatiui. & vt apud Perſas, & Æthiopes, & apud veteres Germanos, ſpontaneæ collationis, aut ſimilibus vocabulis dulcoretur aſperitas negotij: vt quamuis Regum preces imperia ſint, & minæ; non tamen id populo oſtentetur: benignam credat petitionem, cauſam neceſſariam, impenſas ritè faciendas. non argumentetur, vt D. Auguſtinus, in pœnam exigi. *c. maiores* 16. *q.*7. *quia diſceſſit*, inquit, *deuotio Dei, acceſſit indictio, fiſci. nolumus partiri cum Deo decimas: modò autem totum tollitur. hoc tollit fiſcus quod non accipit Chriſtus*.

12. Tributa à nomine mitigentur.

Omninò id agat Princeps, vt ametur. ſi enim malus dumtaxat timeatur, & tributis populum grauet, facilè is alium reſpicit, quem credat fore leniorem. quis, citra eam cauſam, credat Salniano 5. *de gubernat. Dei. Vna*, inquit, *& conſentiens illic Romana plebis oratio eſt, vt liceat eis vitam quam agunt agere cum barbaris: & miramur ſi non vincantur à noſtris partibus Gothi, cùm malint apud eos eſſe quàm apud nos Romani?* vtinam omnes Catholici Principes Saluianum exaudirent! politiam, tributa, diſciplinam ſuam hæreticorumque hoſtium inter ſe compararent, ex iiſque de animis ſuorum coniecturam facerent, ac cui periculo, ſe religionemque, quam profitentur ſubijciant!

13. Cum moleſtia petantur, habeantur.

Non igitur Principes glorientur aureum ſibi eſſe pratum, quod metant quoties lubeat, non fingant imminere hoſtem, aliámve neceſſitatem, & pecuniâ exactâ, quaſi nube depulsâ in luxum abutantur: cauſam à neceſſitate commendent, non imperent, ſed impetrent. Suadam, non violentiam, Legatam ad populum mittant. Magnas etiam Deas eſſe credant Inopiam & Impoſſibilitatem. numquam eò rem deducant, vt diſputari queat, vbi ad tributa populi conſenſu opus eſt, voluntarij an diſſentientes obſtringant. quod controuertit Saxo, *apud Sleydanum l.*24. quæ vota maiora dicantur ex numero perſonarum, vel quantitate contributionis, vt inter priuatos *l.*8. *D. de pact.* quæ res pluribus ſæpè locis, & nuper in Imperio Romano-Germanico acerbè diſputata fuit. qua in re etiam monet Cominæus *lib.*10. *c. vlt.* non durioribus verbis vtendum eſſe ad impetrandum Ordinum conſenſum.

14. Cum iuſtitia & æqualitate.

Camelus blanditijs, non verberibus prouocatur, vt vltra quàm poſſit laboret. caueant Principes, ne vnquam referant reſponſum Carolo Audaci datum, *apud Gul. Paladin. Hiſt. Burgun lib. vlt.* non detur anſa de cauſæ inutilitate, de auerſa pecunia, de prodacta in luxum querendi. ſed ſemper meminerint moniti Mæcenatis ad Auguſt. *apud Dion. l.*52. *non clàm me eſt non nullos tributa & vectigalia inſtitui ægrè laturos eſſe: verùm hi ipſi, ſi neque alio prætereà damno afficiantur, & re ipsâ comperiant, hæc ipſorum ſalutis cauſa, vtique, ceteris ſuis bonis tutò perfrui poſſint exigi; prætereà cùm plerique ipſorum eam pecuniam*

alij

alij Magiſtratum gerentes, alij præfecti regionũ, alij militantes excipient; magnas etiam tibi gratias agent, quòd exiguam redituum ſuorum partem tibi conferentes, reliqua omnia ſine damno percipere poßint. Dignam Mæcenate ſententiam iudicabit, qui omnium verborum momenta ponderabit; cauſam publicam facit; leuem, & cætera innoxiam exactionem; cæteros ciuium reditus indemnes; neque quemquam immunem. leue eſt cùm vel parum, vel diſtinctis temporibus confertur. *l. penult. C. de col. fund. patrim. l. 11.* vel ab humanis exactoribus recipitur. *l. 33. D. de Iur.* æquiori animo ſoluitur quod ab omnibus ſoluitur.

Ferre, quam ſortem patiuntur omnes,
Nemo recuſat.

Inde *l. 10. C. titulus de Immunitate nemini concedẽda*, inde inſpectores, peræquatores, qui grauatos releuarent pro modo fundorum, *l. 1. C. de cenſibus & cenſit. l. 11. l. vlt. C. de annonis & trib. l. 10.* inde bonorum Adæratio, & Cenſus.

Quare acerbè Dioclet & Max. *in l. profeßio. C. de muneribus l. 10.* reſcribunt: *Profeßio & deſiderium tuum inter ſe diſcrepant: cùm philoſophum te eſſe proponas, vinceris auaritiâ & rapacitate: & onera quæ patrimonio tuo iniunguntur ſolum recuſare conaris. Quod fruſtrà te facere cæterorum exemplo poteris edoceri.*

15. Cura tributorum ad Præſides ſpectabat.

Omnium prouincias regentium præcipua erat cura, tributa exigere. *§. 1. in Auth. de mand. Princip. l. vlt. C. eod.* quam etiam Præfecti prætorij agebant. *l. 3. C. de annon.* ſicut & vectigalia, portoria, ſalina, annona, & claſſes ad ſpecies tranſuehendas ſub eorum ſolicitudine erant. *l. 8. l. 10. & ſeq. C. de vectigal. l. 1. C. de claßib.* ita

16. Hærere apud eos non debent, ſed tranſmitti, & quomodo?

vt ſuſceptoribus ad prouinciam miſſis exactio non permitteretur, ſed Iudicibus ordinarijs. *l. neque ſacrarij C. de canon. largition. l. 10.* Sed neque exactum aurum penes ipſos hærere debebat (morâ enim ſuos inficit) ſed ad ſacras largitiones ſine vlla dilatione erat mittendum. *l. 2. C. de Off. l. 2. C. de com. larg. tit.* vel numeratâ pecuniâ, vel auro in maſſam conflato, *l. 12. & 13. C. 76. de ſuſcept.* libra 72. aureis reſpondente. *l. quotieſcumque. C. de ſuſcept.* & frumenta, aliæque ſpecies tributariæ erant diligenter in horreis recondendæ, & prout deſignatum erat, tranſmittendæ. *l. 2. C. de nauicular. l. vlt. C. de ſuſcept. d. Nouel. 128.* ſic tamen vt tranſlationes fierent ſine indebitis ſumptibus; & ne plus haberet diſpendij tranſlatio quàm deuotionis illatio: ne mediterraneæ ciuitates à maritimis, vel maritimæ à mediterraneis onerarentur. *l. meditor. C. de annon. & tribut.* eódem pertinet ne per colluſionem tabularij potentiorum ſarcinam ad inferiores transferant. *l. quoniam. C. de cenſib. l. 11.*

17. Alij per alijs grauari non debent.

Forſan & huc reſpexit conſilium Tiberij, quando enim laudat Tac. *l. 4. in princ. Pauci per Italiam Cæſaris agri.* nam pro modo iugerum omnes ſoluebant. *l. 1. C. de quib. mun. vel præſtat. mem. ſe lic. excuſ.* ſed qui ſe ſupra modum tributis grauari exiſtimat, appellare poteſt. *d. Nouel. 128.* ſeu aliàs ſe excuſare, ſi cauſam habet, *l. 2. C. de off. ciuis.* à functionibus. vel ſi fortuna acciderit, & deterioratione prædiorum, vt tributa nimia euaſerint, releuationem petere in futurum. *Nouel. de releuat. tributorum.* quin & agri ab alijs deſerti, ab alijs occupari poterant, præſtatione ſaluâ. *l. qui agros C. de omni agro deſert.* Enimuerò tributorum, cenſuum, & vectigalium forma non eadem eſt vbique gentium, nec hodiè alicubi, quæ olim apud Romanos. Gudelin. *vbi ſuprà in fine.* quanquam quædam apud nos pro modo iugerum ſoluantur, ſed maximè è cereuiſia & vino. prout & apud Romanos tributum quod ex vino ſoluebatur, ingens fuit. *l. 4. C. Theod. de ſuar. & pecuar.*

Id tamen numquam non obtinet, quod Iuſtin. monet *in l. 2. C. de Off. præfect. prætor. Afric. Sicut,* inquit, *iubemus audaces, & feroces contra inimicos Iudices ac milites noſtros eſſe: ſic volumus eos mites & beneuolos circa collatores noſtros exiſtere, & nullum damnum, nullamq; læſionem in eos efficere.* Immites ſanè exactorum mores collationis grauitatem augent. beneuoli ſermones, vt archiatrorum colloquia medicinarum amaritudinem minuunt. 18.

18. Durè à maleuolis, benignè à bonis exiguntur tributa.

Peccant ergò in Principem, & Remp. qui per mores ſuos tributorum odium augent. minus autem prouincialibus vllus omninò Iudicum inferendum aliquid poteſt indicere. quòd ſi eorum vel gratioſâ conniuentiâ, vel ignobili diſſimulatione temeritas admiſerit curialis, eos quoque damni ſimplicis pœna caſtigat. *l. placet de excuſ. l. 10.* & quidquid vltra debitum fuerit elicitum à curialibus, vel cohortalibus, vel alijs exactoribus, duplum eruitur. ſi quis autem exactorum inſuper exactionis crimine fuerit confutatus, capitali periculo cupiditas eius amouenda atque prohibenda eſt, ſi in eiſdem ſceleribus perſeueret. *l. quidquid. C. de ſuperexacti.* Nullus verò theſaurorum ſemel deprehenſus euerſor, quocumque pacto aut repetit militiam ſuam, aut aliam ſibi acquirit per ambitum dignitatem, vel ſeſe transfert ad aliam quamcumque militiam. *l. nullus C. de palatinis ſacrar. largit.* 19.

19. Exactores iniuſti puniendi.

20. In eo facinore deprehenſus ſemel, impoſterum officij incapax.

Principem ſanè & Magiſtratum oportet, ſi populum quietum velint, in tributis & vectigalibus indicendis cauere, vt cauſa atque neceſſitas notoria ſit, & populo probetur. inæqualitas plebem in partes non ſcindat, exactorum mores & odia non exacerbent, forma indicendi patrijs legibus priuilegiiſve ne ſit aduerſa. nam apud plebem validè, & apud ſuos, exteroſque ſpecioſè in ſeditionem agit. qua in re prudentiſſimi Reges, atque Magiſtratus, nec minùs optimi ſunt lapſi, inexpertis vſi conſilijs. nulli magis quàm qui neceſſitates, & vires non ſupputant. *apud Tacit.* Tiberius *eum proferri libellum recitarìq; iuſsit, in quo publica opes continerentur, quantum ciuium ſociorumq; in armis; quot claſſes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia neceßitates, ac largitiones.* vnde & Cicero *de leg. Eſt,* inquit, 21.

21. Cauſa notoriè ſit neceſſaria, mitis, æqualis, & ſecundum patrias leges exactio.

Senatori neceſſarium naſcere Remp.idq́; latè patet quid habeat militum,quid valeat ærario , quos ſocias Reſpub.habeat,quos amicos,quos ſtipendiarios, quâ quiſque ſit lege,conditione,fœdere, tenere conſuetudinem decernendi , noſſe exempla maiorum. Quare idem Cicero *pro Balbo* laudat Pompeium(vtinam idem omnibus qui Remp. adminiſtrant conueniat !) *Equidem exiſtimo Iudices, cùm in omni genere ac varietate artium etiam illarum quæ ſine ſumma otio non facilè diſcuntur, Cn. Pompeius excellat , ſingularem quandam laudem eius & præſtabilem eſſe ſcientiam in fœderibus populorum , Regum , exterarum nationum ; in vniuerſo denique belli iure, ac pacis , niſi fortè quæ nos libri docent in vmbra , & otio, ea Cn. Pompeium , neque cùm requieſceret , littera , neque cum rem gereret,res ipſa docere potuerunt.*

Pertinent huc præſtationes,& ordinaria tributa,vectigalia, portoria, telonia, mulctarum, pœnarumque compendia , bona quæ indignis auferuntur , vacantia , pro derelictis habita, theſauri pars in publico inuenti , ex delicto confiſcata, & ex moribus baſtardorum ſucceſſiones,reditus venationum, piſcationum , maris, fluminum, collectæ, angariæ, parangariæ, &c. aliaque regalia , decimæ nouales , ex quorundam ſententia, quos lubenter audiunt fiſcales,ſed aduerſatur *c. tua. x. de decim.*

Finiam hæc eo repetito quod principio dixi, vt medicinas , venena, & mala neceſſaria tractanda omnia tributa , exactione miti, ineuitabili neceſſitate, diſtributione , & impenſâ iuſtâ. *Ego ſuggero* (inquit Greg. ad Impp.) *vt & ſi minus impenſa tribuatur, à ſuo tamen impetu oppreſſorum lacrymas compeſcant. Nam idcircò fortaſſè tanta expenſa in hac terra minus ad vtilitatem proficiunt,quia cum peccati aliqua admixtione colliguntur. præcipiant ergo sereniſſimi Domini nihil cum peccato colligi. &c.*

CAPVT XXXI.

De Moneta.

1, Monera non deprauanda quamuis iure regio. MOnetæ ius ad Supremum,vt ſuprà diximus,Principem pertinet. ideoque Monetam falſam protrudere, arrodere, adulterare ſupremi ſemper criminis fuit.neque quiſquam in priuatis id excuſat. Sunt tantum , qui in Principibus admittant , ſpecioſiori tamen nomine, quaſi Regia authoritas,atque inſcriptio ſatis ſit pro metallorum mixtura , ac deprauatione ; valore pecuniæ naturali imminuto, legali aucto cum annonarum incremento,mercimoniorum impedimento , ac tandem ceſſatione, priuatâ ſingulorum & publicâ omnium depauperatione. Malè ſanè de Principibus merentur eiuſmodi conſiliorum authores;ſæpè tum ſibi , tum Principibus ; ſemper autem Reip. extremum noxij. fateor pecuniam iure Regio cudi, tractari,imagine Principis ſignari,& in ſpeciem Regiam penè totam videri;& Chriſtum numiſma cenſus Cæſari dari iuſſiſſe ad reſponſum , quòd eius eſſet *imago & ſuperſcriptio* : nego tamen imaginem, titulum, inſignia vlterius ius Regium producere,quàm ad decus , authoritatemque publicam , & ſi lubet (quod non omnes concedunt) ſumptus monetarios. non ſecùs quàm ideò,quia iure Regio Magiſtratus creantur, nomine Regio iura dicuntur ; ea præfatio ſufficiat , vt quod inter alios controuerſum eſt,Regi addicatur,(qualia quorumdum olim arbitria hiſtoriæ narrant)vt ius actoris reo condonetur , vt reus innocens pro nocente habeatur , quia Regium nomen ſententiæ intertexitur:vt cum Flauij Auguris, clamantis innocentem ſe perire,accuſatore reclametur *ſua nihil intereſſe , nocens , an innocens pereat,dummodo pereat,* Non eluit crimen Maieſtas, Non ſi bellum hoſti indicatur , à Rege indici ſatis eſt. iuſtitia cauſæ deſideratur, quæ bellum à latrocinio diſterminet. vt liberè pirata ille Alexandro reſpondit,cauſam ſibi cum eo æqualem eſſe ; latronem ſe tamen , illum Regem vocari.quòd ipſe vnicâ naui volitaret, ille magnis claſſibus , numeroſis exercitibus, ſpolia omnium gentium , atque vniuerſi orbis traheret. quippè cui triginta mulorum millia captiuum aurum vehebant. Tametſi nuper Catholico-politicus Ferrerius bellorum iuſtitiam pedaneorum,vt ei videtur , Iudicum arbitrio, Theologorum iudicio, Caſuiſtarum cenſuræ, omnique ſcholaſticæ doctrinæ eximere tentarit, & ad Regium tantùm lubitum affigere ; argumentis ad incudem Cyclopis magis quàm Vlyſſis alicuius cerebrum ducendis.

Eodem modo ad reliquas ſummi Imperij notas procedendo,non nomen,titulum,decuſque Regium ſufficere deprehendemus, ſed comitem requiri cæleſtem iuſtitiam,diuinamque æquitatem,quæ iiſdem numeris,ponderibus,& menſuris Reges librat, & terræ filios; *æqua pulſat pede pauperum tabernas,regumq́; turres.* Non ſecùs igitur ſtatuendum eſt de monetaria cauſa , vt non Regi liceat,quod lubet ; non in ſuum ærarium vertere opes populi,non auro,argento improba æra miſcere , vltra ſaltem,quàm ſumptus, vel iniqua neceſſitas,non alia affectio coëgerit.

Quod ſi Principibus ſupra auri argentique materialem valorem non liceat ex nomine, titulo, iuréve Maieſtatis formalem nummis grauiorem indere , quàm ſumptuum fabricæ monetariæ æſtimatio exigat : ſanè priuatus qui materiæ formævè de ſuo nihil addere poteſt , quo iure nummi iuſtum valorem è fabrica Principali in populum emiſſi inflat ? non alio ſanè quàm quo priuati materiam rodunt, lambunt : minori etiam delicto ; cùm hi dies integros paucis fruſtulis ſub forficem aut aquam rodentem agendis inſiſtant : at illi vno die , vno mercatu , tot nummorum valorem inflant , quot alij vno anno poſſunt corrumpere : & hi quidem non niſi vt oculis videri , manu tangi corruptela poſſit ; at illi fraudem faciunt ſimplicitati vulgi,quod aſſes numero computat , non pondere : nec

aduertit

aduertit mox rerum pretia augeri, vt quas aſſibus octo comparare ſolet, nunc decem in illas erogare cogatur: miratur, dolet, indignatur ob caritatem: cauſam neſcit & publicos fures, qui Regium valorem intendentes, quaſi in tenebris populum deprædantur: qui morderi ſe demum ſentit dum renouatis fortè edictis momento vno videt decreuiſſe theſaurum, & aſſium numerum in quolibet nummo ſibi periiſſe.

His igitur de cauſis euidens eſt quàm iuſtè ad Præfectum vrbis Ius noſtrum reijcit curam, vt nummularij probè ſe gerant circa omne negocium ſuum, & temperent ijs quæ ſunt prohibita. *l. 1. D. de off. Præf. vrb.* & quàm iuſtè rurſus Principes valorem nummi à ſe iuſtè inditum erogando recipiendóve excedi vetant, quàm iuſtè pœnæ etiam grauiſſimæ huiuſmodi prædonum graſſaturæ præſcribantur, quàm vix in ſpeciem obtendi poſſit excuſatio, quò minùs edictis ſuper ea re latis pareatur: quò minùs non parentes culpam contrahant, conſcientiamque lædant. vt anno 1633. facultas Theologica Vniuerſitatis Louanienſis ſimul atque Duacenſis, alijque eminentes Theologi ea ſuper re conſulti, ſeueriſſimè iudicarunt, legeſque ratione ſubnixas per ſeculares Principes latas, etiam animas non obedientes reas facere, teſtimonijs præſertim vtriuſque Apoſtolorum Principis: quæ ſuprà hoc *lib. c. 3. n. 8. & ſeq.* retulimus, eorum verbis excuſſa. Grauiter detonat Concilium Later. ſub Calliſto II. *Quicumq;*, inquit, ***monetam falſam ſcienter fecerit, aut ſtudioſè expenderit, tamquam maledictus, & pauperum oppreſſor, & ciuitatis turbator, à fidelium conſortio ſeparetur.*** eiuſmodi falſitas pluribus modis conſiderari poteſt. *Nummularij*, inquit S. Gregorius *lib. 33. mor. c. 37.* ***cùm numiſma percipiunt, prius qualitatem, poſt figuram, ad extremum verò pondus examinant: ne ſub auri ſpecie æs lateat, aut hoc quod veraciter aurum eſt, & recta figura eſt, hoc non integrum pondus leuiget.***

Enimuerò apud Belgas eò minùs in controuerſiam vocari poteſt, an pœnæ adiectio vinculum legis ſoluat in materia monetaria, quod Rex Edicto anni 1628. ar. 22. declarauit non eſſe mentem ſuam vt per adiectionem pœnarum illi, qui ſub legibus illius viuunt, eximantur ab obedientia, quam iuſtis eius mandatis debeant. ſed potiùs obligentur arctiùs.

Sed vt rurſus ad Principes reuertatur diſſertatio noſtra, quoniam auri argentique natura diuerſa eſt; pretioſior hæc pro loci genio, vilior illa; generatim non idem huic aut illi pretium ſtatui poteſt; iuſtum periti dicere debent, Principes illud, expenſaſque fabricæ non excedere, non abrogare veteres nummos eo tantùm fine, vt eo ex auro alterius metalli mixtione corrupto nequiores cudantur, non vicinorum Principum numiſmata reprobare & efferri vetare atque ad fabricam monetariam deferri, ideò dumtaxat vt monetariæ vtilitates creſcant, eademque materia vel corruptior in populum proferatur, aliâ tantùm imagine ſignata, vt genij Principum vendi videantur magis populo, quàm ſalus publica affectari: ſed id generatim agendum eſt, vt per ea quæ de re monetaria edicuntur, non fabricæ Principalis, dominicorumque prouentuum, monetámve adminiſtrantium vtilitatem intendi, ſed Reipublicæ bonum, commercandique commoditatem (in quam rem nummus primùm inuentus eſt) palam appareat. quod fieri non vulgò dicitur vbi monetarij curatores veterum etiam eiuſdem ditionis Principum numiſmata, quæ iam antè fabricæ ſumptum tulerunt, emunt, vt in informem materiam redigant, nequiori metallo corrumpant, & geminatâ aliorum Principum imagine impreſſa repetitis, fruſtrà ſumptibus ſupra pretium efferant: quâ arte fit, vt numiſmata quæ vnum ſæculũ ſuperant, vix inueniantur. bono argumento in re mala non benè iſtos curatores in publica Regũ Principumq; pecunia verſari. horum curam exigit *d. l. 1. D. de Off. præf. vrb.*

Quare & iuſta admodum fuit Extrauag. *Conſtit. 52. Leonis*, ***vt tam veterum Principum quàm recentiorum numiſmata, modò iuſti ponderis probaq; materia ſint, valeant.*** Qua de re Plutarch. *in Cleomene.* Cuiac. *obſ. l. 6. obſ. 19.*

Nonnullibi Principes qui anguſtis terminis dominantur, qui auriferas glebas aquáſve non poſſident, qui à vicinis vndique circumſidentur, qui intenſiori monetarum valore vtuntur, ne à ſterili prouincia externum etiam aurum auertant; mercaturæ habenas laxant, ſuâ pecuniâ & pretio canones & cenſus ſuos & vectigalia ſolui iubent, vt mercium ita & pecuniæ pretium arbitrio commercantium permittunt, veriti ne ſi rigidè externam pecuniam excipiant, nullam retineant. ſed illi inordinatè quidem faciunt, aut patiuntur: ſed imprimis maturo æquilibrio ponderare debent, an deſperatio ſtatuendæ ſeruandæque æquitatis maior ſit, quàm ſpes aliorum incommodorum præcauendorum.

CAPVT XXXII.

De Statu Reipublicæ.

1. Ex tribus Reip. formis vix vllibi ſimplex obtinet.

OPtimè Imperiorum adminiſtrationem partitur Hiſtorico-politicus ex vſu optimus, vt cunctas nationes populus, primores, aut ſinguli regant. moraliter, & ἐν πλάτει. nam ſi quis ad argutias & ſcrupulos diſtributionem reuocauerit, vix erit vt puram putam Monarchiæ, Ariſtocratiæ, aut Democratiæ ſpeciem vel olim vel hodiè, apud vllas gentes quis demonſtrare poſſit (quod Kirchner. propugnat *diſp. de Repub. 3. corolar. vlt.*) niſi fortè apud quaſdam barbaras nationes, quarum potiùs

dominica, berilis, & quaſi in belluas ſunt imperia, quàm politica: quæ ſupponunt capitis in membra regimen; caput autem membraque eam renuunt difformitatem, cuius ne quidem pictoribus atque poëtis æqua vnquam fuit poteſtas; ſcilicet humano capiti ceruicem equinam iungere, & varias inducere formas. Rebus compoſitis id quod eminet nomen indit. Calida, frigida, ſicca, humida, ab elemento prædominante denominantur. Itaque quod in qualibet Rep. prædominatur, eam regiam, Ariſtocraticam, aut popularem facit. excludo tamen eas denominationes quæ dicis non rei cauſa fiunt. vt qui poſt Reges Româ exactos dicti ſunt Reges ſacrificulorum; eoſque, quales Cæſar in commentarijs, alijque ſæpiùs regulos appellant: & de quali illud, *ſua eſſe huiuſmodi imperia, vt non minus haberet iu ſe iuris multitudo, quàm ipſe in multitudinem.* Vnde & Ariſtoteles *lib. 3. de Rep. c. 3.* quinque genera Regum facit.

2\. *Attendendũ penes quem ſit vis imperij.*

Cæterùm attendere oportet ius Imperij an penes vnum ſit, plures, an ómnes. nam ſæpè quibuſdam ſimulachris ij penes quos vis Imperij eſt, alios dementant, quaſi vel penes eos ſumma ſit rerum, vel in partem veniant. ita Auguſtus populum obcœcauit, Principis nomine, & tribunitiâ poteſtate vſus. nec minùs initio Tiberius. ſed & boni Principes legum condendarum libertatem in eam formam redegerunt, vt à Senatu tractari, & probari primùm oporteret, *l. humanum C. de legib.* id quod tamen nihil læſit Maieſtatem. & quamquam etiam Cæſar non Regem ſe, ſed Cæſarem eſſe reſponderit, aliquando idem tamen *apud Sueton. c. 77.* dixit *debere homines iam conſideratiùs loqui ſecum, ac pro legibus habere, quæ ipſe diceret;* quippè, Lucano teſte, *omnia Cæſar erat.* Sic vice verſâ in Republ. optimatum quamuis vnus ſit princeps, qui emineat, non deſinit eſſe Ariſtocratia, dummodo penes optimates rerum ſumma maneat. qualiter olim in Germania Reges fuerunt, quibus Tacitus infinitam, aut liberam fuiſſe poteſtatem negat, & in concilio auditos ait *authoritate ſuadendi magis quàm iubendi poteſtate.* & Gothones regnari addictius, quàm ceteras Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem. Suionas autem à Germanis degeneres oſtendens *vnum eis imperitare nullis iam exceptionibus, nec precario iure regnandi.* eos Principes in concilio electos, Reges ex nobilitate, Duces ex virtute ſumptos. Neque verò ſenatus authoritas ab origine Romæ inſtituti populi libertatem, Democratiámve minuit, tametſi illa tanta fuerit, vt de ijs rebus, quæ notæ ſunt Maieſtatis, inter Populum & Senatum altercatio non ſemel fuerit. *Controuerſia fuit,* inquit Liuius, *vtrum populi iuſſu indiceretur bellum, an ſatis eſſet ſenatus conſulto: peruicere tribuni, vt Conſul de bello ad populum ferret.* eaque ratio ſemper obtinuit, vt quantacumque ſenatus magiſtratuúmve eſſet poteſtas, numquam tamen cederet ſumma formulæ, *Velitis, iubeatis Quirites.* Immenſa eſſet diſputatio omnium regiminum limites demonſtrare, definire, explicare. Innumeri ſunt qui formas Imperiorum perſcrutati ſunt, & ex vltimis Beſoldus: cautè tamen nec ſine permiſſu aut caſtratione legendus, à quo alij citantur, diſcurſus ſuos dedit atque ſub ſingulis ſua exempla, tum veterum tum hodiernorum; præſertim Europæorum regiminum: quæ omnia diſquirit: de monarchia generatim, gubernatione ab ipſo ſtatu iureque Imperij ſeiungenda: ex hoc non illa de Reipubl. forma ſtatuendo: Dyarchia, tryarchia, Imperio Regis ac Reginæ vnito: Imperio inter plures quoad ditionem indiuiſo: Regno pleno, monarchia Dominica, de Ariſtocratia generatim, oligarchia, alijſque Ariſtocratiæ ſpeciebus: De Democratia generatim, de Democratia liberiori, de aſtrictiori, de ſtatu Reipubl. mixto, de Regno legitimo, ſeu potiùs principatu, de ſtatu Reip. ſubalterno, ſpeciebus illius proprietatis, de Vaſallo pro ſubdito non habendo extra Feudi cauſam, de Statibus Imperij Germanico-Romani generatim, & deinceps de Electoribus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Imperialibus ciuitatibus, Ordine equeſtri libero, Imperioque immediatè ſubiecto, de diuerſis Imperij Prouincijs obſcurè ad Imperium pertinentibus, de rerum Publ. formis inter ſe comparandis illarumque præſtantiæ examine, illiſque ad populi naturam, aliaſque circumſtantias adaptandis. ſed & Carolus Loyſeau *Tractatu de Seigneuries* naturam dominatuum atque inprimis ſupremorum, ſeu ſoueranorum, & eorum qui de notis illorum participant ſuzeranorum, Ducatuum, Marchionatuum, Comitatuum, Principatuum, aliorumque id genus mediocrium atque infimorum, ſingulorum notas, & poteſtatis vires diligenter quoad Galliam ſuam eſt perſcrutatus, longam hanc diſciplinam non tangemus, ſed ſuis authoribus intactam relinquemus; ſub vnico hoc monito; vt omnes præſentem Reip. ſuæ ſtatum ament, diligenterque conſeruent, nouitatibus omnibus, niſi quas neceſſitas, & ſecura omninò opportunitas exegerit, viam præcludant.

3\. *Qualiſcumque Reip. forma non mutatur ſine periculo.*

Quippè qualiſcumque ſit Reip. facies mutanda non eſt. rarò de vna ſpecie in alteram tranſitur ſine ſanguine, & interitus periculo. *Omnes*, inquit Saluſt. *de bell. Iug. rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hoſtilia portendunt,* etiam quæ minùs bona ſunt, ſatiùs retinentur, quàm meliora cum incommodis adſciſcantur. non eadem ratio eſt ſcolaſticè de optima Reip. forma diſputandi, & re ipſa malam, quin & bonam in meliorem mutandi. quædam etiam vitia vſu placent, & à tempore authoritatem habent. cuique ſuum pulchrum; &, qui toto terrarum orbe ridetur, Æthiops colorem ſuum omnibus præfert, & cacodæmones albos fingit. difficilè arbores euelluntur quæ altas radices egerunt. & vetuſta ædificia rarò ſine periculo ſoluuntur, aut cadunt. ita Tacit. *totius orbis mutatione fortunam imperij tranſiiſſe.* & apud eũ Ottho; *opportunos eſſe ceuantibus tranſitus rerũ:* & Percennius; *quando tandẽ,*

inquit,

inquit, *auſuri eſtis remedia petere, niſi nouum adhuc & nutantem Principem precibus, vel armis adireuis?* & rerum alius; *Agendum, audendumq́; dum Galbæ authoritas fluxa, & Piſonis nondum conualuiſſet.* & ſtabilito Iulij imperio Tac. *l. 1. Annal. occiſus Dictator Cæſar alijs peſſimum, alijs pulcherrimum facinus videbatur.* peſſimum ſanè, cùm is Reip. ſtatus eſſet, quo, vt ait Pompon. *l. 2. §. de orig. Iur. euenit vt neceſſe eſſet Reip. per vnū conſuli,* niſi quod Iulius Rempub. ipſe eò redegiſſet. Retinenda ergò Reip. eſt forma, quamcumque Deus aut fortuna olim dedit.

4. Sæpè ad ſua principia reuocandæ.

Quinimò quia ſenſim quædam irrepunt, ſæpè ad principia ſua reſoluenda Reſp. vt apud Florentinos quondã fuit quinquennalis Reip. redintegratio; ſummo conſilio: tametſi fatum, ſeu caſus illud deinde excluſerit; cùm Coſmus Mediceus poſt Alexandri cędem ſenatum coëgit, vt perpetuum eum ducẽ crearet. vt quondam Sylla legionibus in vrbem admiſſis Dictatorem ſe in annos quinquaginta tres creari iuſſit: & Auguſtus ſe Conſulem: cùm Senatu cunctante Legatus gladij capulum in curia diſcooperuiſſet: *Hic faciet,* inquiens, *ſi vos non feceritis.* Syllanæ & Marianæ clades documento ſunt, quanto incommodo nunc plebeia, nunc patricia gubernatio vices alternarit. & quanquam Auguſtus pacatè rexerit, feſſa tamen erat iam Reſp. & vulneribus exſanguis, quamuis nec triumuiratus eius ſine ſanguine deſiit. ſed & multis ſimulachris veteris Reip retentis, legibus ferendis populum occupauit. quare Tac. *lib. 3. Annal.* eum refert *multis abolitis dediſſe iura, quis pace & Principe vteretur Reſpub.*

Quibus ſic perſonatis populus ita deceptus eſt, vt, quod Liuius alibi ait, *audè tuendo ad libertatem, in ſeruitutem delapſi ſint.* iiſdemque meditamentis atq; commentis id aſſecutus eſt, vt ſolidum ipſe imperium obtineret, vmbrâ veteris Reip. populum à rebus nouandis diſtraheret: donec vix eſſet aliquis *reliquus qui Remp. vidiſſet.* neque (quod hodiè multorum Principum Conſiliariorumq́ue vitium eſt) tæduit inania populo permittere, quibus, vt infantes crepundijs, deſtineretur. altè admiſerat illud Cælij ad Ciceronem: *Vide ne dum pudet te parum optimatem eſſe; parum diligenter, quod optimum eſt, eligas.*

Hæc quidem fortuita nutui diuino relinquenda ſunt, quia *non eſt conſilium aduerſus Deum.*

Vſque adeò res humanas vis abdita quædam
Obterit, & pulchros faſces, ſæuaſq́; ſecures
Proculcare, ac ludibrio ſibi habere videtur.

5. Omni nouitati occaſio auferenda, occultiſque conſilijs.

Cæterùm quà poſſunt homines, mutandis rebus dare ipſi occaſionem non debent: ſed proſpicere, ne quid innouetur. ſi ditioni regia poteſtas impoſita eſt; maneat maieſtas: ſi Ariſtocratica authoritas; ſeruetur optimatum præcellentia: ſi Democraticum imperium, maneat libertas, & popularis adminiſtratio: ſeu, quod hodiè pleriſque accidit, Reſp. ſi non ſimplex ſit, & quam *populus, aut primores, aut ſinguli regant,* ſed mixtæ adminiſtrationis; tum & Principi & ſenatui & populo, ſuæ cuique partes relinquantur: atque ita ſuum cuique tribuatur, *ne occultis conſilijs Reſp. lædatur:* ne, vt Liu. *l. 2. in mille curias concioneſq́;, cùm alia in Æſquilijs, alia in Auentino fiant, diſperſa, diſsipata ſit Reſp.* ſed omninò omnes in bonum publicum conſpirent, eiuſque ſtatus ſpeciem perpetuò retinendam. nam per negligentiam inquit Ariſt. *l. 5. polit. mutatur ſtatus Reip. cùm ad poteſtates aſſumuntur illi, qui præſentem Reip. ſtatum oderunt.*

Quapropter quod Tacit. *lib. 3. Annal. olim,* inquit, *plebe validâ vel cùm Patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; Senatuſq́; & optimatum ingenia qui maximè perdidicerant; callidi temporum, & ſapientes credebantur. ſic conuerſo Republica ſtatu, neq; olio rerum, quàm ſi vnus imperitet, hæc conquiri tradiq́; in rem fuerit.* ſic & hodiè cuique in ſua Repub. laborandum, vt rationem ſtatus ſui noſcat, ac iuxta eum conſilia expediat, quibus conſiſtere, ac aduerſus ea, quæ ad mutationem ducere poſſint, tutus eſſe queat. Regnum arcanis ſuis ſe aduerſus optimatum plebiſque conatus tueatur: Ariſtocratica ditio aduerſus plebis & regna affectantium molimina: Democratica Reſp. aduerſus tyrannidem cogitantes, & optimatum philautias. de quibus pauco ſermone diſſerere viſum. 6. Cuiq; Reip. ſuæ ſtatus noſcendus.

CAPVT XXXIII.

De ſtatu monarchico aſſerendo.

IN primis eum qui regnat, curare oportet vt populus ſciat, credátve legitimo eum titulo regnare. etiam ij qui regna per nefas occuparunt, ſemper prætexere ſoliti ſunt titulum aliquem, & colorem quærere. Sylla, Cæſar, Auguſtus etiam poſt inuaſam Remp. Dictatoris, Conſulis, Principis, Tribuni, aliaq́ue nomina alij per leges & ſenatuſconſulta dari ſibi voluerunt. etiam ea lex quæ de Imperio Principis lata dicitur, quâ populus ei & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem conceſſit, eam in cauſam lata eſt: ſiue ſub Auguſto, ſiue ſub Veſpaſiano, ſeu quandocumque lata eſt. ſic & apud Tacit. *lib. 1. Annal.* Galba *loco,* inquit, *libertatis erit, quod eligi cepimus.* & populum ſimul demulcendo, & titulum ſuum oſtentando. 1. Qui regnant laborent vt iuſto titulo credantur regnare.

Et in electionibus quidem ſolitæ Principũ artes ſunt infatuare plebẽ, ſpecie recuſantium, quod maximè ambiunt. ita Auguſtus apud Tac. *lib. 1. Annal.* & Tiberius apud Sueton. *quaſi coactus, & querens miſeram & oneroſam ſibi iniungi ſeruitutem, recepit Imperium; nec tamen aliter, quàm vt depoſiturum ſe quandoque ſpem faceret.* & apud eundem Ottho, *quaſi raptus è publico, & ſuſcipere Imperium vi coactus, geſturuſq́;.* 2. In electionibus ſpecie recuſantium ambiunt.

Accendit ea diſſimulatio plebem, vt impenſiùs

penſiùs velit ei deferre honores, quem credit inuitum. & iuſtiùs imperare creditur qui rogatus eſt, quàm qui ambiuit. ſemper tamen ſiue electus Princeps ſit, ſiue coactus, id agendum eſt, vt populo conſtet, bono eum iure imperare. qua in re nec præcones diuini verbi officio ſuo deeſſe velim, quin populum admoneant, & ſcrupulis coërceant, ſicubi vel ſeditio, vel bellum timetur.

3. Genus ſuæ, & ſingulorum gentium noſcant.

Debent exinde Principes introſpicere ſuorum voluntates & ingenia, diſcernere contumaces ab obſequioſis, contumaciæ ſuſpectos, feroces, turbidos, & pluſquam ciuilia agitantes, popularibus ſtudijs inhiantes dominationi, aut non ferentes imperatorium nomen, opes non mediocres parantes, & elatos ſupra modũ hominis priuati notare minuere, etiam honoribus delatis exhaurire, & ſi opus ſpecie honoris ablegare: modeſtos, obſequioſos, ſeruitio promptos attollere, plebem porrò, ac vulgus occupatum ſemper tenere, otium auferre, artificijs, mercimonijs, etiam bello diſtinere.

4. Patricios neq; nimis, neque nimis diuturna poteſtate attollant.

Patricios porrò non nimiâ, neque nimis diuturnâ poteſtate attollere. *Ideò*, inquit Caſſiod. *antiquitas dignitatem prouinciarum voluit annuâ ſucceſſione ſeparari, ne diuturnâ poteſtate vnus inſoleſceret.* quin & Auguſtus Conſules depoſito Magiſtratu qninquennium in vrbe manere voluit, antequam in decretã prouinciam abirent. vt nimios fortè animos ex potenti Magiſtratu conceptos interim deponerent. cùm olim à conſulari dignitate in ſortitas prouincias irent. Eadem cauſa fuit, cur præfecti prætorio poteſtas, quæ proxima ſceptro fuit, atque olim militaribus viris demandari conſueta, iure-conſultis & togatis hominibus delegata poſtmodum fuerit.

5. Neque nimis magnos.

Quare & Mecenas anteà Auguſto ſuaſerat, vt ex equitibus tantum Præfectum prætorio eligeret. ne quis magnâ nobilitate ſimul, & poteſtate fretus, anſam arriperet aliquid in Principem machinandi, vel ſeipſum efferendi. vt fecêre Pipini & Capeti. ſi enim perſuaſum eſt iudicio Taciti 4. *Annal. optimos quoſque mortalium altiſſima cupere*; facilè ſibi Principes rationem Iouiniani perſuadere debent: de quo Marcellinus lib. 25. *vt ſub initia ſe firmaret, Malarcham, ex familiaribus negocijs agentem etiam tum in Italia, Iouino iuſſit ſuccedere armorum Magiſtro per Gallias. gemina vtilitate præſpeculata, vt & dux meriti celſioris, ideoq́; ſuſpectus, abiret è medio: & homo inferioris ſpei ad ſublimiora prouectus, authoris ſui nutantem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti.*

6. Magiſtratibus imponãt eos, qui pares ſunt, neque ſupra.

Igitur cùm vlla ratio periculi ſubeſt, in legendis Magiſtratibus ſequatur cauſam promoti *apud Tacit. l. 6.* Sabini *quod par negocijs, neque ſupra erat.* & Agricolæ; *quia par videbatur, & in eo nihil compoſitum in oſtentationem. nam induſtria ac vigilantia haud minùs noxia ſunt, quoties parando regno finguntur.*

7. Sed neque iacere, & egere nobiles patiantur.

Sed & iterum vt non nimium attollere, ita neque nimium iacere nobiles olim, atque diuites pati debet Princeps: *Difficile eſt*, inquit Ariſt. 5. *polit. pauperes, qui diuites fuerunt, aut nati ſunt ex diuitibus, res nouas non moliri.* vnde Tiberius *conſuſu Senatorum iuuit.* Meſſalæ in ſingulos annos quingenta ſeſtertia obtulit, *Aurelio Cotta & Aterio Antonino annuam pecuniam ſtatuit, quamuis per luxum auitas opes diſſipaſſent.* Othoni ad imperium tendenti aſſignat Tacitus *inopiam vix priuato tolerandam.* de Sylla: *Sylla inops, vnde præcipua audacia.* vt è conuerſo vult idem *lib. 11. Annal. caueri vim atque opes Principibus inſenſas.*

8. Tales circa ſe habeant qui præſentem Reip. ſtatum ament.

Sed & illud generatim rectè monet Ariſt. 3. *polit. c. vlt.* vt Principes tales circa ſe habeant, qui non eorum tantùm ſint amici, ſed & ſtatus præſentis. adeoque ergà omnes ita ſe habeant temperatâ dominatione, vt ſe, eamque omnibus gratam faciant. vnde apud Suetonium Auguſtus *omninò nixus eſt, ne quem noui ſtatus pœniteret.*

Vim temperatam Dî quoque prouehunt
In maius.

9. Exteros non nimis eleuent.

Si quos Princeps exteros inter amicos adſciſcat, neque functionibus, neque opibus nimijs attollat. nihil enim potentius ad inuidiam, ciuium indignationem, & pericula ſeditionum.

10. Plures ſemper datis honoribus obligent, adeoq; magis annuè Magiſtratus innouent.

Magiſtratus annuos præſertim maiores in Repub. Romana olim fuiſſe conſtat; tribus maximè de cauſis. nam cùm in ſenatu propoſitum eſſet, ne in quinquennium Magiſtratuum comitia haberentur; in dicendis ſententijs has refert Tacitus 2. *Annal. Superbire homines annuâ deſignatione; quid ſi honorem per quinquennium agitent?* Item; *Vix per ſingulos annos offenſiones vitari, quamuis repulſam propinqua ſpes ſoletur; quantum odij fore ab his, qui vltra quinquennium proijciantur?* Itaque duæ cauſæ erant in iis, qui Magiſtratum obtinuerant, vel repulſam tulerant. ſed tertia ſimul Principem reſpicit. quam Caſſiodorus ita explicat, *vt multorum prouectus gaudia reperirent.* multi ſcilicet per frequentem mutationem beneficijs Principalibus obſtringerentur. Quam ob rem Auguſtus multa noua officia inſtituit, vt plures Reip. partem caperent à Principe. Idem conſilium fuit Conſtantino, ac alijs, qui penetrarunt iudicium Ariſtotelis *polit. l. 2. c. 7.* quare *haud dubium erat*, inquit Tacit. *eam ſententiam altiùs penetrare, & arcana imperij tentari.* tum ob cauſam quam diximus, tum meo iudicio maximè, quòd conſulares & ſimiles Magiſtratus, ſi quinquennales fuiſſent, magnos ex diuturnitate animos ſuggerere poterant contra principatum. quod verebatur Auguſtus. & idcircò Ariſtoteles Laconum Remp. reprehendit, quòd & diuturni ſimul, & cum magno imperio Magiſtratus eſſent. quod de alio *genere* Liu. *lib. 4. libertatis magna cuſtodia eſt, ſi magna imperia diuturna eſſe non ſinas, & temporis modus imponatur quibus iuris non poteſt.* & *lib. 9. triennium & ſex menſes vltrà quàm licet Æmiliâ lege cenſuram geram, & ſolus geram. hoc quidem iam regno ſimile eſt.* Atque hæc ita niſi neque per natales, neque per opes, neque per eminentem induſtriam quicquam periculi timendum ſit. quo fortè

conſilio

conſilio in pluribus Tiberius iuriſdictiones continuauit.

11. *Hæres principatus certus ſit.* Enimuerò auertendis horum magnorum conatuum periculis non parum expedit, certus vt ſit ſucceſſor, & hæres Imperij. apud Tac. Auguſtus *ſic cohiberi prauas aliorum ſpes rebatur. ſic plena Cæſarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis Seiani adferebant.* ideò Auguſtus à Tiberio Germanicum adoptari iuſſit; *vt pluribus munimentis inſiſteret*: ideò apud Curt. *l.* 10. malum de monarchia Alexandri omen; *ſine certo regni hærede, ſine hærede regni, publicas opes ad ſe quemque tracturum.* quare *quod imperium ſub vno ſtare potuiſſet, dum à pluribus ſuſtinetur, ruit.* ſed tamen quia ſuſpectus *ſemper inuiſuſq́, dominanti eſt, quiſquis proximus deſtinatur*, *Tacit. 1. hiſtor.* ſæpè conſilium patris quod Papinianus proponit *l.* 77. *D. de leg.* 2. ſequendum eſt; *Mando*, inquit, *filiæ meæ pro ſalute ſolicitus ipſius, vt quo ad liberos tollat, teſtamentum non faciat. ita enim poterit ſine periculo viuere.*

12. *Principatus non diuidatur.* Quare & illud ad imperiorum manifeſtam ruinam vergit, ſi principatus in plures ſecetur. quæ res Bertholdos Comitibus Louanienſibus olim pares omninò perdidit. *nam in plures diuiſa prouincia claritas familiæ per inopiam rei familiaris obſoleuit.* eaque adeò poſtmodum increuit, vt ſciſſum ſæpiùs dominatum ſinguli diuenderint, ſeu aliàs exciderint: vt eo nomine nemo iam antiquam claritudinem præ ſe ferat. ſatiùs olim Germani apud Tacitum omnia prędia vni deferebant, reliquis cum pecuniola abire iuſſis. quod ſalubriter hodiè plures ſeruant gentes præſertim in Principatibus, lege etiam latâ ne ſecari vnquam poſſint (vt ſacroſancta ſemper poſt Hugonem Capetum apud Gallos terra Salica fuit.) quin & ſi vni plures obtigerint Principatus, Dominatus, regna ne in poſterum diſtrahantur.

13. *Potius diuiſi iungantur.* ſic diuino conſilio Hiſpaniarum regna coaluerunt, Belgicę ditiones connexæ ſunt, & nuper à Iacobo Anglia, Scotia, Hibernia in vnum vinculum nomenque magnę Britanniæ contractæ; atque olim Pannoniæ, & tot diuerſorum nominum ditiones in ius & nomen Hungariæ coniunctæ. omitto Principum pactum quo deficientibus alterutri liberis alter ſuccedat. quod Hungariæ, & Bohemiæ ſub Ferdinando I. cùm cæſus à Turco eſſet Ladiſlaus, ſalutare fuit.

Id porrò, ſi coniungi per leges regna Dominatúſve non poſſint in vnam monarchiam, tamen ſaluberrimum ſemper fuit, ijs pactis connectere, quibus omnium hæres vnicus ſemper habeatur, neque diſtrahi vnquam poſſint regiones.

14. *Fœderibus in mutuam defenſionem.* Quin & inſuper id agendum, vt ita fœderentur in mutuam defenſionem, vt nulli hoſtis inſultet, quin altera ditio æſtimet ſe id pati: & ad eum propulſandum viros, vireſque conferat, conuento numero, & ære.

15. *Arbitrium penes Principem ſolum ſit, etſi plurium cōſilijs vtatur.* Iterum principatus euertatur ſi Reſp. geratur multorum imperijs. *vim principatus* aſſerit Saluſtius *reſolui cuncta ad ſenatum vocando*, id eſt, arbitrium illius: vt ſciſcat, vt decernat. quò non pertinet, quod Principis authoritate fit, aliorum conſilijs habitis. nam *ibi ſalus vbi multa conſilia. Non exercitus*, inquit Micipſa apud Saluſtium, *neque theſauri præſidia regni ſunt, ſed amici.* & Theodoſ. & Valent. *in l.* 8. *C. de leg. Benè cognoſcimus quod cum veſtro conſilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem noſtri imperij, & noſtram gloriam redundare.* Cauendum eſt tamen Principibus, ne conſilij nomine arbitrium rerum ad ſe aliqui trahant. quo errore Corona Gallica ad miniſtros Regum non ſemel delapſa eſt. ac primò quidem poſtquam diu nutaſſet. & Carolus Martellus aliquando quaſi oblatam occupare renuiſſet, non regnare, ſed Regibus imperare malens, id eſt, vmbrâ & nomine Regi relicto, ſummam rerum ad ſe trahere. ſic initio Vitellius *præmiſit*, inquit Tacitus, *in vrbem edictum, quo vocabulum Auguſti differret, Cæſaris non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret.*

16. *Ad ſenatum, ad exercitum ſcribere nemini licuit, aliáſve regias notas vſurpare.* Nefas apud Romanos fuit priuato ad exercitum vel ſenatum ſcribere. *Miſerat*, inquit Tacitus *lib.* 3. *Mutianus epiſtolas, quæ materiam ſermonibus præbuere. ſi priuatus eſſet cur publicè loqueretur. potuiſſe eadem paucos poſt dies loco ſententiæ dici.* & iterum; *litteras ad exercitum tanquam accepto principatu miſit.* & 2. *hiſtor. recitata Fabij Valentis epiſtola ad Conſules ſcripta, haud immoderata: gratior Cæcinnæ modeſtia fuit, quòd non ſcripſiſſet.* Iterum nec licuit militem donis, populum annonâ pellicere, prætorianos largitionibus ambire, præmijs aut ſtipendiorum augmentis. ideoque Tiberius de Gallione, *Quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia niſi ab Imperatore accipere par eſſet?* quæ attingere noluit Iulianus, *ne videretur*, inquit Marcellin. *id affectaſſe, quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat.* apud Curt. *l.* 6. Philotas *ecquis è vobis corruptus eſt donis, quem ducem, quem præfectum impenſiùs colui?* Herod. in Commodo: *Celebrato funere Marci viſum eſt & amicis Commodum adducere ad exercitum, vt & milites alloqueretur. & (quis nouis Imperatoribus mos eſt) pecunijs elargiendis ipſorum animos ſibi deuinciret.* Eodem pertinet conſtitutio Marciani *C. de Conſulib.* ne pecunias ſpargant: Theodoſij, ne quis titulos & vela regia ſuſpendat (*Regiæ enim Maieſtatis eſt*, ait, *l.* 1. *C. vt nemo priuat.* &c.) & Valentis *C. de veſtibus holob.* ne quis auratas veſtes gerat, ne quis holopurpuras. quæ (*l.* 4. *C. eodem*) *ſoli Principi eiuſq́, domui dicantur.* purpura enim Maieſtatis inſigne erat. inde qui Imperatorem ſalutabant, *ſacram purpuram adorare* dicebantur. *l.* 1. *C. de apparit. præfec. prætor.* vt ne quidem alteri licuerit inſcriptione purpureâ vti. *l.* 6. *C. de diuerſ. reſcrip.* vbi ea res tyrannico ſpiritui aſſcribitur, & capite punitur.

Iterum regium eſt nobiles ab epiſtolis, libellis aut rationibus habere. vnde Tacit. *l.* 15. *Annal. de Iunio Torquato; iuſſi accuſatores obijcere eum nobiles habere, quos ab epiſtolis & libellis & rationibus appellet. nomina ſummæ curæ & meditamenti.* quâ ratione ſub imperio Germanico tam multi Principes ſpeciem Supremorum apud ſuos, atque exteros obtinuerunt, inſtitutis per ditiones ſuas tum militaribus, tum ci-

uilibus officijs, ſub ijs nominibus, quæ omnia regnorum munia, dignitates, officia teſerant. In eaque re ſemper excelluit Domus Burgundica. parum abfuerunt Brabanti, & Flandri. Iudas Machabæus inchoando Imperio *l.* 1. *c.* 3. *Mach.* conſtituit duces populi, tribunos, centuriones, & pentacontarchos, & decuriones.

17. Nimis ſplendidè ædificare.

Eodem pertinet nimis ſplendidè ædificare, palatij arciſve inſtar: tribunal militare extruere, conſcendere, ſedere in clypeo, excubijs, armis, comitatu militum cingi. *Erat*, inquit Tacit. *l.* 3. *Annal.* de Piſone, *Inter irritamenta inuidiæ domus foro imminens feſto ornatu, conuiuiumq́; & epulæ, & celebritate loci nihil occultum.* Idem 15. *Annal. Nero iubet præuenire conatus Conſulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuuentutem, quia Veſtinus imminentes foro ædes, decoraq́; ſeruitia, & pari ætate habebat.* & 1. *Annal. Excubiæ*, inquit, *arma cætera, aula, miles in forum, miles in curiam comitabatur.* & Herodian. de Gordiano, *ſequebatur ipſum principalis pompa omnis, milites quicunque aderant, iuueneſq́; vrbani procerâ ſtaturâ, ad eorum ſimilitudinem, qui Romæ Imperatorem comitantur; virga item laureata, quo inſigni Principes à priuatis dignoſcuntur. præterea ignis de more præferebatur.*

18. Militiæ gloria ad ſolum Principem referatur.

Militiæ gloria, & auſpicia ad ſolum Principem referantur. *Cæterum*, inquit Curtius, *lib.* 6. *omnibus præparatis, regis expectabat aduentum, captæ vrbis titulo cedens.* & *Agricola*. apud Tacit. *nunquam in ſuam famam geſtis exultauit, ad auctorem & ducem, vt miniſter fortunam referebat.* & iterum Curtius, *ibid. Alexander hoſtes vinci voluerat Antipatrum viciſſe tacitus quidem indignabatur ſuæ demptum gloriæ exiſtimans, quidquid ceßiſſet alienæ.* & reuerà ita res habet. imminuitur Principum exiſtimatio, quantum alteri ex gloria aſſcribitur. nec immeritò Tiberius *bellica Germanici gloria angebatur.*

19. Aliorum Principum effigies ne colantur.

Præterea aliorum Principum effigies colere Maieſtatem minuit. de Agrippinæ & Neronis effigie à P.R. in vexilla ſumpta Tiberius *criminatus eſt, nihil reliquum eſſe, niſi vt caperent ferrum, & quorum imagines pro vexillis ſecuti forent, duces, Imperatoreſq́; deligerent.* Idemque Tiberius impatienter tulit pro Nerone etiam & Druſo à Pontificibus vota ſuſcepta, quod ſoli Principi competere videatur. *l.* 1. *C. de oblat.*

20. Illuſtres ſine principis conſenſu ne peregrinentur.

Iterum rectè Cęſar ſanxit *ne quis ciuis maior annis viginti plus triennio continuò Italia abeſſet: neu quis ſenatoris filius niſi contubernalis aut comes Magiſtratus peregrè proficiſceretur.* & Auguſtus apud Dion. *edixit omnibus ſenatoribus, ne quis eorum peregrinaretur extra Italiam iniuſſu ſuo.* clariſſimis & ſpectabilibus ſine commeatu diſcedere licuit, illuſtribus non licuit. quòd ſit horum potentia perículoſior. *l.* 15. *C. de dignit.* Ruſum Auguſtus apud Tac. *l.* 2. *Ann. inter alia dominationis arcana vetitis niſi permiſſu ingredi ſenatoribus aut equitibus Romanis illuſtribus, ſepoſuit Ægyptum; ne fame vrgeret Italiam, quiſquis eam prouinciam, clauſtraq́; terræ, ac maris, quamuis leui præſidio, aduerſus ingentes exercitus inſediſſet.*

Quare & meritò ſuſpectus eſt quiſquis exteros frequentat; & præſertim cum exulibu familiariter verſatur. aliò reſpicere, quàm ad ſuum orbem rectè creditur. quomodo Pompoſiano apud Sueton. crimini fuit, *depictum orbem terræ in membranas, concioneſq́; regum, ac ducum ex T. Liuio circumtuliſſe, & ſeruis nomina Magonis & Annibalis indidiſſe.* 21. Cum exteris aut exulibus nemo ſit familiaris.

Cui etiam necis cauſa fuit habere imperatoriam geneſim. nam ex temporum illorum ratione eſt illud Tertulliani, 35. *Apol. Cui opus eſt perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute, niſi à quo aliquid aduerſus illam cogitatur, vel optatur, aut poſt illam ſperatur, aut ſuſtinetur?* nam ea etſi vaniſſimi cuiuſque ludibria, tamen credulos animos ſępè ad ſcelus inſtigant. *Ad extremum*, inquit, Sueton. *Telephus quaſi debitâ ſibi fato dominatione, & Senatum & Auguſtum aggreſſus eſt.* adeoque inter crimina obiectum apud Tacit. *l.* 12. *Annal. Chaldæos magos, & Appollinis Clarij ſimulacrum ſuper nuptijs Imperatoris interrogatum.* & Scribonianus *in exilium actus, quaſi finem Principis per Chaldæos ſcrutatus.* quare ille rectiùs; *Caue*, inquit, *ne quando de ſtatu Reip. vel de vita Romani Imperatoris aliquid rogatus, reſpondeas.* ſaltem vaticinia niſi apud Principem nemo profiteatur, quo nomine Alexander Ariſtandrū apud Curtium *lib.* 7. increpat. quanquam nec hoc extra periculum; ſi quid ſiniſtri portendant. vt aliàs expertus eſt Tichus Braius; qui apud Daniæ regem profeſſus erat, ex geneſi eius indicia dari, quòd ſi bello contra Cæſarem ſe implicaret, cum regno exigendum. quem ideò ipſum Rex regno priùs exegit. Huiuſmodi diuinationes rectè à iure prohibitę ſunt. *l.* 6. *C. de maleſic. quippe ipſam propemodum pulſant Maieſtatem l.* 7. *C. eod.* & iudiciariam aſtrologiam ſeuerè damnauit Sixtus V. *in bulla cæli & terræ.* Ideoque pluribus conſtitutionibus, tum Eccleſiaſticis, tum Principum noſtrorum vetitum eſt ſuper ſalute Principis, Reip. victorijs, cladibus, concertationes, aut ſponſiones facere. 22. Neque in geneſim aut annos imperatorios inquirat.

Conuenit etiam præſidijs, & corporis cuſtodibus Principem eſſe munitum. quia *parum tuta eſt ſine viribus Maieſtas*. Liu. *lib.* 2. præſertim principatus nuper armis quæſitus, armis tenendus erit. quo nomine Mæcenas Auguſto ſuaſit, vt duos præſtantiſſimos ex Equitibus qui præſidio præeſſent ſumeret; & eſſent qui eius cuſtodiam gererent. Romulus trecentos Celeres & bello, & pace habuit. nec hodiè ſunt Principes, qui non habeant corporis cuſtodes armatos. & prudentiſſimi olim vel inſtituerunt, vel retinuerunt. 23. Corporis cuſtodes habeat princeps.

Catilina coniurationem apud Florum *l.* 1. auſus eſt, *quod in extremis mundi finibus arma Romana peregrinabantur.* & Saluſtius, *In Italia*, inquit, *nullus exercitus, Pompeius in extremis terris bellum gerebat.*

Quæ etiam ratio facit vt Tiberius Auguſtus, alijque de coërcendo eo intra terminos cogitarint, ne, vt teſtatur Dion. *ſi Imperium dilatare voluiſſet, id difficiliùs tueretur; faciliùs etiā partem amitteret.* & veriſſimè Curtius *in lib.* 4. 24. Coërcendúmne intrà fines ſit imperium deliberat.

gram

graue Imperium, difficile eſt continere, quod capere non poſſis. vidéſne vt nauigia quæ modum exce- dunt, regi nequeant? neſcio an Darius tam multa amiſerit, quia nimia opes magna iactura locum faciunt. facilius eſt quædam vincere. quàm herculè expeditius manus noſtra rapiunt, quàm continent!

25. Vrbem imperij ſedem non omittat. Vrbem etiam & ſedem Imperij ſui Princeps non facilè omittere debet. vt Auguſtus *biennio continuo poſt adeptum imperium pedem porta non extulit. nec aliàs diu vrbem reliquit. nam neque decorum*, vt ratiocinatur Tac. 2. Annal. *Principibus ſi vnâ alterâve ciuitate iubet omittere vrbem, vnde in omnia regimen.* vt & Capitolinus, *ne Imperatore abſente ſedes imperij à contumacia occupetur.* Liu. l. 3. de Terentilio, *Is*, inquit, *Conſulibus abſentibus ratus locum tribunitijs actionibus opportunum nihil abſurdius: vrbem tu relinquas, ergò idem ſi Galli venirent. non eſt*, inquit, *in parietibus Reſpublica, at in aris & focis: fecit idem Themiſtocles. fluctum enim totius barbariæ ferre vrbs vna non poterat. At idem Pericles non ferè; annum ferè poſt quinquageſimum, cùm præter mœnia nihil teneret. noſtri olim vrbe reliquâ captâ arcem tamen retinuerunt.*

26. Regicidas vlciſcatur. Iterum ad ſecuritatem Principis pertinet, ne quis vel hoſtem Principem interficiat. Seuerus Pertinacis interfectores capite damnauit. *Quod factum*, ait Herodianus, *incredibilem illi tum gloriam attulit, tum etiam diuitiſsimè imperandi ſecuritatem.* Fecit idem Nero, Vitellius, Alexander, Baiazetes, Dauid, alij innumeri. ſunt qui credant Pilatum à Nerone capite plexum; quòd Chriſtum Iudæorum Regem ſupplicio affeciſſet: quamuis Nero Chriſtianis infenſiſſimus fuerit. adeoque non honore Chriſti: vt Tacitus de Vitellio; *non honore*, inquit, *Galba, ſed tradito Principibus more, munimentum in præſens, in poſterum vltionem.* ſic & Decemuiri poſituri imperium monent Patres *vt ipſi ab inuidia caueatur, nec ſuo ſanguine ad ſupplicia Patrum plebem aſſueſaciant.* potiùs vt ſemper ſacroſanctos Principes, Magiſtratus, patricios vereri omnes doceant. *Quomodo*, inquit Dauid, *non timuiſti mittere manum tuam in Chriſtum Domini?* Quâ ratione noſtro ſæculo infame fuit ſupplicium Mariæ Scotiæ. omitto cauſam religionis. neque maculam abſterſit præuia degradatio, & regni priuatio. ſed oleum igni additum eſt, *& plura temeritatis apud plebem irritamenta*: eoque grauiora, quò ſpeciem iuris induant, & ſub illius vmbra Monarchas ſub plebis ſuę pedes proijciant ipſi iure in alios ſtatuto digni.

CAPVT XXXIV.

De ſtatu Optimatum aſſerendo.

1. Quæ Optimatum arcana. Videamus nunc de arcanis Optimatum. ea Ariſtoteles *polit. lib. 4. cap. 13.* ita attigit, *ſunt autem illa arcana ſiue ſophiſmata quæ ab Optimatibus apud populum prætexuntur quinque. Comitia, Magiſtratus, Iudicia, Arma, & Armorum vſus atque meditatio. Circa Comitia licere omnibus adeſſe, ſed pœnâ dictâ maiore patricijs, ſiue diuitibus ſi non adſint, quàm plebi. Circa Magiſtratus autem non licere his qui magnum cenſum habent, renunciare Magiſtratus; plebi verò & pauperibus licere. Circa Iudicia pœnam decernere diuitibus niſi ius dicant ciuibus; plebi verò impune ſit, ſiue illis magnam, his verò paruam mulctam dicere, vt eſt in Charondæ legibus; quibuſdam verò in locis licet omnibus qui deſcripti ſunt ad comitia iudiciaq; adeſſe: qui niſi pareant, pœnas luunt magnas, adeoq; metu pœnæ neque nomina edant, neque ad conciones & iudicia veniunt: eodem modo circa arma & gymnaſia ſtatuunt. plebi & pauperibus non licet habere arma: patricijs verò pœna conſtituta eſt, ni habeant. Illi ſi ſe in armis non exerceant, minimè plectuntur: patricij verò puniuntur; adeoq; hi metu pœna, arma tractare compelluntur, illi impuniti ab armis abſtinent.* Hæ ſunt Optimatum artes ſiue arcana conſilia aduerſus plebem.

Summa in eo eſt, non debere plebem lege 2.
aliquâ à iure publico excludi, ſed indirectè Plebem non lege ſed indirectè à Rep. excludi.
incommodo aliquo, quod ipſamet ſubterfugiat. *Lege*, inquit Liuius, *lib. 4. prohiberi, & connubium inter Patrum ac plebis, id demum contumelioſum plebi eſt.* & iterum; *Principes plebis ea comitia malebant quibus non haberetur ratio ſui quàm quibus vt indigni præterirentur.* & eodem l. cùm plebs ius creandi Magiſtratus ad ſe ſimul traxiſſet, *pleriſque*, inquit, *haud dubium erat, creaturos ex plebe ſeditioſiſſimum quemque. verumenimuerò euentus eorum comitiorum docuit, alios animos in contentione libertatis dignitatiſq; eſſe, alios ſecundùm depoſita certamina incorrupto iudicio eſſe. Tribunos enim omnes patricios creauit populus, contentus eo quòd ratio habita plebeiorum eſſet.* Concludit ergò rectè Ariſtotel. *lib. 3. cap. 7. polit. cùm multitudo inopum in ciuitate eſt, & eadem ab honoribus excluſa eſt. neceſſe eſſe eam ciuitatem plenam eſſe hoſtium Reipublicæ.* Vnde Iuſtin. *lib. 13. Pedites*, inquit, *indignati nullas ſibi conſiliorum partes relictas, Aridæum fratrem Alexandri Regem appellant.* Ita ſeceditur, in ſeditiones itur, & bella ciuilia, præſertim cùm vtrimque partes ferocem pertinaciam imbiberunt. *vt apud Liuium lib. 7. de Dictatore obſtinate tollere potiùs totum è Republica Conſulatum, quàm premiſcuum Patribus ac plebi facere.* & iterum Liuius *lib. 5.* tribus ex plebe tribunis conſulari poteſtate creatis *non incommunicatum modò imperium cum plebe, ſed propè amiſſum ſummum imperium.* quia in hiſce contentionibus, *vt lib. 2. diſtrahitur laceraturq; Reſpublica per Magiſtratus, magiſq; quorum in manu ſit, quàm vt incolumis ſit quæritur.* Non lege ergò, ſed conſilio patricijs agendum; vt plebs à communione iuris publici abſit. tectè tamen, & ita ne quod agitur appareat, ne erumpat in Liuij querelas, *libr. 4. Patrum ambitione artibuſq; fieri, vt obſeptum plebi ſit ad honorem iter.* & iterum; *fraudem profectò in re eſſe, & Sempronium Comitijs plus artis adhibuiſſe, quàm fidei.* Igitur plebi permittendum, vt à comitijs abſit impunè, quaſi

domeſticis

domeſticis eius curis id concedatur; patricij verò ſi emaneant, puniantur. plebi liceat renuntiare magiſtratui; patricio non liceat. Plebs immunis ſit à iuriſdictione capeſſenda; patricius nullo modo ſe poſſit ſubducere. plebi liceat arma non habere, armorum exercitio abſtinere; patricij illuſtreſque armis vtantur, iuxta *l. vlt. Cod. de prapoſ. ſacr. cubic. & tit. 27. de pace tenenda, lib. 2. feud.* eaque doceantur, quæ gloriatur Marius, quamuis homo nouus apud Saluſtium *in Iugurtha* ſe didiciſſe, *hoſtes ferire, præſidia agitare, nihil metuere niſi turpem famam, hyemem & æſtatem iuxtà pati, humi requieſcere, eodem tempore inopiam, & laborem tolerare.* Deniq; iuuentus patricia ita educetur, vt in ſpem Reipublicæ adoleſcat; vt præſentem Reipublicæ ſtatum amet, eidemque omni parte aptetur, veſte, ſermone, occupationibus demonſtret, cuius corporis ſit membrum, cuius vrbis ciuis, cuius Reipublicæ partes affectet.

3\. Nobilibus familijs pauperibus ea publico ſuccurratur, & aliæ ſubleganter.

Paupertati nobilium etiam familiarum vel ex publico conſulatur, ne extinguantur, aut viles fiant: ſi decreuerint, aliæ ſublegantur. quod fecère Cæſar, Auguſtus, Claudius; de quo Tacitus *t 1. Annal. in numerum patriciorum adſciuit Cæſar vetuſtiſſimum quemque, aut quibus clari parentes fuerant.* & Caius apud Dionem *lib. 59. Equitibus quibuſdam in ſpem ſenatoriæ dignitatis lati clauum dedit.*

Rurſus cauendum conſilijs, etſi non lege, vt diximus, quamuis inter leges XII. Tabul. fuerit, patricij cum plebeijs connubia ne iungant; ea enim coniunctio incendit animos plebeios, degeneres facit patricios.

4\. Idioma gentis ſeruetur.

Sed & ad Reipublicæ dignitatem retinendam pertinet vſus vernaculæ linguæ, vt is non tantùm popularibus, ſed & patricijs iubeatur. Leges, Senatuſconſulta, Edicta non alio vulgentur, Reſponſa publica non alio dentur. Romani nec Græcis vnquam niſi latinè reſponſa dederunt, quin ipſos per interpretem loqui coëgerunt, non in vrbe tantùm, ſed & in Græcia & Aſia, quò Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: *indignum eſſe exiſtimantes, illecebris & ſuauitati litterarum Imperij pondus & auctoritatem donari.* Val. *lib. 2. cap. 2.* Albertus Pius Belgarum Princeps, tametſi plurium linguarum peritus eſſet, & ſupplices alterius tantùm gnaros patienter audiret; non aliâ tamen quàm Latinâ, Germanicâ, vel Hiſpanâ reſpondebat.

5\. Et pleræque cautiones quas Principes vſurpant.

Iterum ad ſalutem patriciorum pleraque ſpectant, atque obſeruanda ſunt quæ ad ſalutem Regum, ne cœtus fiant, ne nimiæ largitiones, affinitates, excelſiora ædificia, ne quis quomodocumque emineat ipſe ordo ne quomodocumque vileſcat, Magiſtratus, Senator, patricius, ne priuatis iniurijs, ne publicis ſupplicijs afficiatur, ſi quid plebs machinata fuerit, quò ſe efferat, ſtatim iſti nodo alius cuneus quæratur: ſumma Reip. negotia non niſi in ditionis Metropoli agitentur, ab ea vrbe illiſque negocijs patricij quàm minimè abſint.

6\. Summè cauendum ne quis nimis emineat.

Enixè, ne in regnum vertatur Ariſtocratia, oculos non auertere oportet à viris eminentioribus animo, genere, aut fortunis; in bellum eos ablegare, mox reuocare; præſenti honores vrbanos deferre, nec diu nec bis gerendos; plures nimium amicos terris aut animis diſcernere. Cæſar Societatem cum Pompeio & Craſſo iniit, *ne quid ageretur in Repub. quod diſpliciuiſſet vni è tribus.* poſtmodum Cæſar ipſe ſe extulit, *& vnus omnia, & ad arbitrium adminiſtrauit.* Sueton. *de Cæſare.* Tullius ad Atticum; quod prouinciam per annos decem vltra tempus legis, & poſtquam decretum eſt, vt ei ſuccederetur, exercitum diutiùs haberet, quàm populus iuſſiſſet, inuito Senatu. & Senatuſconſultum fuit ne cuius ratio haberetur, qui eo anno tribunus plebis eſſet; néve quis reficeretur in annum tribunus-plebis.

Cato olim, & hodiè plerique politici exiſtimarunt expedire diſcordias eſſe in Republica, factioneſque ali. Liuius ait, *venenum eſſe Reipublicæ diſcordias Ordinum.* vtrumque rectè, ſi prudenter dirigantur & dirimantur. Nimia Cæſaris & Craſſi & Pompeij coniunctio viam ſtrauit ad perniciem Reipub. nimis poſtmodum erumpentes inimicitiæ Rempub. peſſundederunt: illa tempeſtiuè ſolui debebat; & prudenter hæ conciliari antequam in immenſum excreuiſſent. tardiùs fuit cùm Cicero *lib. 9. epiſt. 11 ad Atticum* optat, *vtinam in hac miſeria Reipub. politicum opus efficere & nauare mihi liceat!* & Balbus ad Ciceronem; *quòd ſi Pompeius & Cæſar coniungi poſſint me ſatis vixiſſe putabo.* 7.

7\. Diſcordiæ quando & quomodo alendæ?

CAPVT XXXV.

De ſtatu Democratico aſſerendo.

IN Democratica Rep. arcana non ita locum habent, cùm occulta conſilia vulgari non poſſint. omnibus tamen hoc primum vſurpatur, ne quid admittatur quod libertati noceat. ne quid Princeps, ne quid optimates faciant, quod poſſint malè vertere. Inde Romæ edictum, ne quis vinctum aut clauſum ciuem Romanum teneret: ne cui poteſtas foret ciuem Romanum interficiendi. quæ lex renouata eſt, ſæpè iam morituris ſalutem attulit. etiam tribunitia poteſtas, quæ à plebe iniuriam auerteret, ſummâ contentione obtenta, retentaque, & ſacroſancta ſemper fuit; vt tribuni præſides atque libertatis cuſtodes eſſent. vt creato Dictatore ceſſante omnium Magiſtratuum iuriſdictione tribuni poteſtas maneret. vnde illud Liuij *lib. 3. plebs non eſt habenda aut habendi ſunt tribuni plebis.* tantaque aſſiduitas tribunorum fuit, vt nec ſemel abnoctare liceret: tanta poteſtas, vt Tac. *lib. 3. Annal.* dicat *ſummi faſtigij vocabulum.* adeoque vt Cæſar occupato imperio dictaturam perpetuam ſumpſit; ita Auguſtus ſuauiùs irrepens tribunitiã poteſtatem quem ſecuti ſunt ſucceſſores. Hinc Alexander apud Lamprid. *Gratias,* inquit, *vobis*

1\. Summum in Democratia arcanum, vt nihil admittatur, quod libertati noceat;

2\. In eam rem tribunitio, ſimiléve poteſtas habenda.

ego

ago de Caſareo nomine, de Pontificatu maximo, de tribunitia poteſtate.

3. Contraria Populus quam Optimates grauiuntur via.

Quæ apertè in Democratia fiunt, Ariſtot. *lib. 4. politic. cap.* 13. contraria fieri docet ijs, quæ optimates ſolent facere. *in populari*, inquit, *ſtatu contra hac alia excogitant. pauperibus ſalaria conſtituunt, concionantibus, atque iudicantibus: diuitibus autem ac patricijs nullam pœnam imponunt.* Iterum populares ſummam Comitiorum, Magiſtratuum, iudiciorum, atque armorum ad ſe trahunt: in comitijs enixè curant vt popularia ſuffragia præcellant: in Magiſtratibus, vt viri populares ijs imponantur: in iudicijs, vt ſic veritati conſulatur, vt libertas non corrumpatur: vt liberæ ſint accuſationes, non impunitæ tamen calumniæ: vt arma in manu populi ſint, & in illis populi meditatio, atque exercitium. Rempublicam enim poſſident, qui arma.

4. Ne quis nimis emineat.

Iterum in populari ſtatu cauetur ne patricij nimium emineant: inſignia, aut ſimulacra dignitatum nimia præ ſe ferant. vnde illud Liuij *lib. 3. non pudet lictorum veſtrorum maiorem propè numerum in foro conſpici, quàm togatorum aliorumq;* ? rurſum ne in territorio nimias poſſeſſiones patricij obtineant, hinc illud; *Auderéntne poſtulare, vt cùm bina iugera agri plebi diuiderentur, ipſis plus quingenta iugera habere liceret?*

5. Magna imperia diuturna ne ſint.

Aduerſus regna affectantes eſt illud Liuij *lib. 4.* Libertatis, *magna imperia diuturna eſſe non ſinas.* Cæſar poſt decennale in Gallias imperiũ demandatum, Romanum inuaſit. adeò excreuerat animus, vt ſub fortuna priuati coërceri non poſſet. Iterum bella ciuilia parturire regnum ſolent, neque componi, niſi imperio ad vnum delato: ab ijſque adeò cauendum.

6. Qui regnati fuerunt iurant neminẽ regnare paſſuros.

Porrò populi qui regnati fuerunt, quò minùs ſub veterem fortunam relabantur, iurare ſolent, ſe neminem regnare paſſuros. palatia deſtruere, bona regia deripere, ſtatuas frangere, imagines abolere, memoriam damnare, ita Romæ exactis Regibus vel oppreſſis ijs, qui régnum affectarunt. Liu. *lib.* 2. *&* 4. *& lib.* 2. *feud. tit. 53. de pac. tenenda.* & Ambroſ. 1. *offic. ſi tyranni aliquis imaginem habeat, nónne obnoxius eſt damnationi?*

CAPVT XXXVI.

De mixto ſtatu aſſerendo.

1. In mixto ſtatu omnes oculi intendendi ne quid ſupra alterum increſcat.

Porrò in ſtatu Reip. temperato, ſiue ex ſimplicibus formis mixto, venena & remedia non minùs miſcentur, eoque diligentiùs in mutui amoris conſeruationem incumbendum eſt, quo res mixtæ pluribus morbis, difficilioribuſque curationibus ſunt obnoxiæ, facilè ſoluitur temperies leui alicuius qualitatis exceſſu. Itaque cùm in mixta Republica aliquid oritur quo ex mixtis alterum ſupergredi alterum tentat, centum Argi oculi intendendi ſunt. nam ſubdolè plerumq; hæc fiunt. caudæ omnes Sampſonicarum vulpium colligandæ ſunt. nihil omittendum eſt, quo aliquid impediri poſſit ſupra æquitatem inſtituti increſcere.

CAPVT XXXVII.

De Conſultatione.

1. Auguſta conſultatio.

Rerum humanarum auguſtiſſimum eſſe Conſultatione vti, ſcripſit Philoſophus *epiſt. ad Alex.* quare inter auguſta imperij negotia, & poſt tractatas rerum materias; de earum vſu, qui in deliberatione atque conſultatione capitur, paucis dicendum. Itaque cùm multa cura ſummo Imperio inſit, certum eſt Principem ſuâ ſcientiâ non poſſe cuncta complecti. aſſumi oportere & alios in partem curarum, & plurium conſilia ęſtimari. rectè Otho apud Tacit. 1. *hiſt. æternitas rerum, & mea cum veſtra ſalus incolumitate Senatus firmatur.* ad eamque proportionem dicendum de Iudicibus, Magiſtratibus, ſeu Rectoribus Prouinciarum. ad omnes ſpectat illud *Ecclеſ.* 33. *Sine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebit.*

2. Rebus gerendis præmittenda.

Ferunt Auguſtum conſilijs Mæcenatis, & Agrippæ per mortem orbatum, multa memoriá repetentem improuidè geſta, exclamaſſe; *Horum nihil accidiſſet, ſi aut Mæcenas aut Agrippa vixiſſet.* Quare & Titus Veſpaſianus *amicos elegit*, inquit Suetonius, *cap. 7. quibus etiam alij poſt eum Principes, vt & ſibi & Reipublicæ neceſſarijs acquieuerunt.* & rarò eminentes viri non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam ſuam ſunt vſi. & iam olim ob aſſidua Senatus & Magiſtratuum conſilia adagium fuit *Romanum ſedendo vincere.* Videamus itaque breuiter qui eligendi, quomodo audienda conſilia, & quibus acquieſcendum.

3. Ad eam amici adhibendi.

Amicos, inquit Suetonius, *elegit. nullum enim maius boni Imperij inſtrumentum, quàm boni amici.* Plin. *in paneg.* fidos ergo, & præſentem Imperij ſtatum amantes. Virtutes, dotesque, quas quis deſideret ſatis *lib.* 1. deſcripſimus, ſpeciatim id animaduertendum, ne nimia ingenia, acuta illa atque ignea ſumantur, nouandis quàm regendis rebus aptiora: paria negotijs, non quæ ſupra ſint: flexibilia & quæ tempori aptare ſe poſſint. Temporibus parere omnes politici præcipiunt, *Faciet*, inquit Seneca, *ſapiens etiam quæ non probabit, vt etiam ad maiora tranſitum inueniat; nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit, quibus alij vtuntur in gloriam, aut voluptatem, vtetur rei agendæ cauſa.*

4. Etiam veteres.

Elegit, inquit Sueton. *amicos, quibus etiam alij poſt eum Principes acquieuerunt.* perperam enim agunt, qui initio Magiſtratus aut Imperij deceſſoris conſiliarios vel aſſeſſores repudiant. *Amicum patris tui ne dimiſeris. Prouerb.* 16. *Ecclеſ.* 19. eos quidem intelligo, qui ita ſe geſſerunt,

runt, ita vixerunt, vt eorum probetur fides, ac integritas. liberos decet eſſe heredes, non modò facultatum, ſed etiam amicitiarum paternarum. non eſt amicitijs vtendum vt floribus, tam diu gratis, quàm diu recentibus. Præterquam quod anteceſſorum conſiliarij rerum geſtarum cauſarumque ſint gnari, quas qui ignorant, eumdem finem rarò attingunt. ex illis eadem Reipublicæ adminiſtrandæ facies, ex his noua apparet. in quibus duabus rebus magnum momentum ad continendum in officio ſubditos, aut ad nouandum animandos.

5. Indefeſſi. Ingenia rurſus indefeſſa, quibus hoc perſuaſum, vigilando, agendo, benè conſulendo proſperè omnia cedere: quibus aſſidua cura Reipublicæ moleſta non ſit. qui non exiſtiment negotium eſſe Principis, & otium Senatoris. *Vidiſti*, inquit Salomon, *Prouerb.* 22. *virum velocem in opere ſuo? coram Regibus ſtabit.*

6. Senes. Iterum ſenes; quibus etſi corpus annis infirmum, ingenium ſapientiâ validum ſit. quos experientia & rerum multarum vſus erudijt, atque effecit vt acutiùs quàm alij proſpiciant. qui morum animorumque prouinciæ ſint gnari, ſciantque, ad conſilium de Republica dandum, caput eſſe noſſe Remp.

7. Fidi. Qui eâ doctrinâ ſint imbuti, de qua Plato *Epiſtol.* 10. conſtantiam, fidem, animi ſanitatem, ego aio veram philoſophiam eſſe, alias autem quaſcumque & aliò tendentes ſapientias, ſi elegantias & argutias dixero, verè cenſeam appellaſſe.

8. Togati. Sed & illud ex Caſſiodoro 3. *variar. epiſt.* 33. *nihil dignius eſſe, ſi & Senatorio veſtiatur honore, togata profeſſio*: & Plauti *epidic.*

——————— hic erit optimus,
Hic poterit cauere rectè, iura qui & leges tenet.

Vnde mirum non eſt quòd Alexander Imperator adoleſcens, Syrus, alienigena, tam benè imperarit, qui tam multos Iureconſultos adhibebat conſilijs: & imprimis Vlpianum, quem nunc parentem, *l.* 4. *C. locati.* nunc amicum vocat. *l.* 1. *Cod. de com. ſtip.*

9. Linguarum periti. Linguarum etiam peritiam deſiderem. *Linguarũ enim diuerſitas*, inquit Auguſtinus *de eſſentia Diuina, hominem alienat ab homine*: & hiſtoriæ cognitionem. quæ veriſſima diſciplina eſt, exercitatioque ad res ciuiles. conglobata quædam & coaceruata ſapientia, hominumq; multorum mens in vnum collecta. qui præteritorum meminerit, de futuris etiam rectiùs deliberabit. rectè Alexandro *fuit conſuetudo*, inquit Lampridius *in eius vita, vt ſi de iure, aut de negotijs tractaret, ſolos doctos, & diſertos adhiberet: ſi verò de re militari; milites veteres, & ſenes benè meritos, & locorum peritos, ac bellorum, & caſtrorum, & omnes literatos, & maximè eos, qui hiſtoriam norant; requirens*, quid in talibus cauſis, quales in diſceptatione verſabantur, veteres Imperatores, vel Romani, vel externarum gentium feciſſent.

10. Veritatis amantes. Nunc in ipſa conſultatione optem eos qui veritatis ſint amantes: Veritatem vt filiam Iouis venerentur. non vt blandiantur auribus: ſed malint veris offendere, quàm placere adulando. qui, vt Epaminundas, ne ioco quidem mentiantur. quibus linguam non ſuſpendat incluſam metus, qui non quæ potentibus placent ſpectent, corporumque vmbras imitantes, omnibus illorum dictis aſſentiantur; quibus denique conſiliorum gubernaculum lex diuina ſit, qui veri copiam faciant; non perplexa, & quò ducantur inclinatura reſpondeant.

Veritatis comitem ergo deſiderem libertatem, & conſtantiam. quâ non interdum alia atque alia decernant, vt nec eorum qui dominantur ſimultas aut arrogantia fert, ita bonum malúmve publicum exiſtiment. nõ peruicaciam tamen admiſero, quâ ratione meliori allatę non cedant, aut rei mutationi. non eſt turpe cum re mutare conſilium. melius eſt recurrere è medio curſu, quàm malè currere. Conſtantia enim non eſt niſi in bona cauſa, & cui ſubſit veritas. quæ vbi deprehenſa eſt, *nihil tam deceat*, inquit Cicer. *lib.* 1. *de off. quàm in omni re gerenda conſilioq; capiendo ſeruare conſtantiam.* ſic tamen vt modeſta & prudens moderatio adſit. ſicut enim conſtantia non ſinit hominem deprauari, ſic peruicacia non corrigi: proinde ſicut illa laudanda, ſic iſta eſt emendanda. 11. Liberi. 12. Conſtantes.

Iterum in dando conſilio, *Omnes homines*, inquit Saluſtius, *qui de rebus dubijs conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet.* Affectus vt in pleriſque ſunt diuerſi, ita iudiciorum diſcordiam & peruicaciam generant: 13. Affectibus vacui.

——————— ſciſſura domeſtica turbat.
Rem populi, titubatq; foris, quod diſſidet intus.

Peruicacia porrò maximè conſultantibus nociua eſt. boni, & prudentes ſicubi ipſos errare contigerit, indicatæ veritati libenter aſſentiuntur. at vulgus ineptum contumaciſſimum eſt. at multi vulgi vitia habent. Auguſtum in Spirenſi Senatu decretum; *A diſſidijs vtrinque contumelijsq; abſtinento: paci & concordia mutua ſtudento.* & rectè Plinius, *Singulis re integrâ diſſentire fas eſſe; peracta, quod pluribus placuiſſet cunctis tuendum.* abſint qui errare malunt & eam ſententiam quam adamauerunt, pugnaciſſimè defendere, quàm ſine pertinacia quid conſtantiſſimè dicatur exquirere. 14. Non peruicaces.

Nihil attinet dicere abeſſe debere pecuniæ ſtudioſum, futurum perfidum Conſiliarium, Iudicem irreligioſum, Magiſtratum quæſtui & muneribus obnoxium. abeſſe debere & eos qui improuidi, & arrogantes cum ſecuritate quidem decernunt, & in ipſa rerum adminiſtratione deficiunt. qui non meminerint Hermocratis ad Syracuſanos, *Quoniam*, inquit, *Athenienſes propediem huc ſunt appulſuri, videte quâ ratione pro viribus, opibuſq; veſtris ipſos honeſtiſſimè propulſaturi ſitis: & cauete, ne per hoſtium contemptionem ab ipſis imparati opprimamini, neve rumoribus, & nuncijs alicundè allatis fidem non habentes; rerum ſummam negligatis.* hæc peſtis plerumque hodiè potentiſſimos ludibrio exponit. 15. Non cupidi.

Cunctatorem & celerem prout & caſus, & tempus 16. Feſtini lentè.

tempus expoſtulant amo. qui non inutili cunctatione agendi tempora conſumat, nec audeat ſatis, nec prouideat: qui in gerendis negotijs non ignoret ſequendas temporum opportunitates, & in occaſione rerum deſidiam, ac tarditatem omnem quàm diligentiſſimè fugiendam; & è contrario, cùm mora ſine periculo eſſe poteſt, tutiorem eſſe cunctationem, ac tarditatem. Fabius ille Max. cunctando reſtituit rem. Aratus Achæorum Dux *in conſilijs*, inquit Polyb. *lib. 4. ſegnis erat, in ſubeundis periculis timidus, quo factum eſt vt triumphis maximis omnem Peloponeſum impleuerit.*

His igitur in rebus rurſus valet prudentia, & illi ſunt adſciſcendi, qui ex præteritis atque præſentibus rectè de futuris coniecturare norunt, atque in quamcumque partem futurorum incertitudo inclinauerit, ſolertia expedire conſilio; & cæteroquin, quantum fieri humanitus poteſt,

Commiſiſſe cauent, quod mox mutare laborent,

Quod exactiùs obtinent, qui à pueris ad Rempublicam ſunt formati, pridem in ea verſati, pluribus cingulis vſi, gradatim prouecti, per Virtutis ad Honoris ædem ducti, qui alium poſt alium ſibi Magiſtratum peperére, ſemperque in poteſtatibus eo modo agitauerunt, vt ampliore, quàm gerebant, digni haberentur: qui non tantùm res oculis viſas, manibus tractatas norint, ſed & geſta maiorum, atque hiſtorias domeſticas atq; externas: qui conſiliorum atque euentuum commoda atq; incommoda animaduerterint, quæ morâ, quæ feſtinatione conſilia fuerint corrupta. vbi ergò, inquiebat Petrus Aldobrandinus, vrget temporis anguſtia, accelerandum non eſt, ſed maturandum; illud enim inconſiderati eſt animi, hoc verò prudentis.

17. Taciti.

Tandem & taciturnitatem omnimodo exigo; ſi enim magna pars eſt rei benè gerendæ noſſe hoſtium conſilia, tanta ex aduerſo eſt ea celari. *Taciturnitas*, inquit Valerius, *optimum atque tutiſſimum rerum adminiſtrandarum vinculum*: & Plinius, *Tempeſtiuum ſilentium* ait *rem eſſe ſapientiſſimam.* Sanè diligentiùs tuenda ſunt depoſita verborum, quàm pecuniarum. pauci ſunt qui auro corrupti depoſita arcana ſuorum Principum prodant: multi qui incuriâ, indiligenti cuſtodiâ, de illis imprudenter diſſertando, dum ſermones ab alienis auribus capi poſſunt, vel chartas arcanas infidis miniſtris fidunt; ex quibus alij per plures interpoſitas perſonas, auro corrupti ea tanquam rerum nouarum curioſi dumtaxat expiſcantur. Abſint ergo à conuiuijs de arcanis colloquia. Vino redundante ne ſecretum quidem onerati continent. quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Optimè Diuus Ambroſius, *De Elia & ieiunio, cap. 17. Plerique*, inquit, *vino vtuntur vt eculeo, & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriæ ſtatum, ſalutem ciuium, defenſionis ſuæ prodant conſilia.* ita fecêre Craſſus, Bonoſius, atque hodiè nihil eſt frequentius.

Eumene Rege in Senatu Romano audito, cùm de toto bello aduerſus Perſen deliberatum eſſet, in præſentia nihil, præterquam fuiſſe in Curia Regem, ſcire quiſquam potuit. Bello denique perfecto, quæque dicta ab Rege, quæque reſponſa eſſent emanauere. quot hodiè vbique rimæ! auriculas aſini quis non habet?

Alterum quod prodendis conſilijs occaſionem dat, eſt conſultorum diſcordia, dum inuicem animis & ſententijs diſſident, & quique apud amicos de alteris conqueruntur.

Tertium eſt, vt quantacumque ſit communio diuini humanique iuris maritum inter & vxorem, nullatenus tamen cum hac ille arcana Principis communicet. *Ab ea quæ dormit in ſinu tuo cuſtodias clauſtra oris tui.*

18. Conſultans.

Deuenimus nunc ad eum, qui conſultatione vtitur, Magiſtratum, Iudicem, Principem. eius partes ſunt ita ſe exhibere, vt conſultos non habeat tamquam pædagogos, non eorum arbitrio regatur, non aliorum conſilia dumtaxat otioſè audiat, ſed ipſe quoque de rebus diligentiſſimè cogitet, examinet conſilia, & non citò facili credulitate ad falſa prolabatur. non tam quis dicat, ſed quid dicatur expendat.

Quandoque eſt olitor non inopportuna locutus. & aliquando ſapientiſſimi falluntur; contemptus dat optimum conſilium.

19. Libertatem iuuet.

Libertatem porrò non concedat tantùm ſed iuuet, vt maximè iuuenes animet, verecundioreſque, ne ſeniorum antiquitati cedant, néve pudore vitioſo illis contradicere nolint, & minùs ſint libera eorum ſuffragia. propoſitâ libertate vniuſcuiuſque ſententiam certò cognoſcat, collaudet etiam honoretque benè conſulentes, nec alios ignominiâ afficiat, aut culpet. defuturi ſunt qui ſuadeant, ſi malè ſuaſiſſe periculum ſit. Auguſtus ſeriò omnes cohortabatur, vt ſuum ſibi conſilium aperirent, annuens eis omnem libertatem. Hadrianus etiám non ægrè ferebat admoneri, & corrigi, vel ab humili perſona. ſic vt præter ſententiam etiam ſubitò ac fortuitò iuuaretur.

20. Aſſentatores oderit.

Aſſentatores, & quos videt, non ex animi ſui ſententia ſuadere, diſſuadere, ſed adulandi certamine, vnaque contentione, quis blandidiſſimè fallat; æſtimet in conſilio Reipublicæ perniciem maximam adferre; patriæ virtutiſque inimicos, vt coruos eſſe. illi mortuorum oculos, hi viuorum animos ac mentes perdunt, & excecant. claudendæ aures aditusque ijs, quibus omnia potentiorum honeſta, atque inhoneſta laudare mos eſt. Denique ſuſpectos habeat, qui alios arcent. Principes perdunt, qui eos à populo ſemouent, qui ſoli internuncij ſunt, aliud quàm reſpondetur ſæpè referentes, claudentes Principem ſuum, & agentes ante omnia ne quid ſciat.

In aſſentatione credat Theophraſto, turpe colloquium eſſe, & obſequium omne aſſentatorum vtilitatis gratiâ inſtitutum; quos & Socrates dicebat, vt lupos canibus, ſimiles eſſe amicis: diuerſa tamen ſtudia ſequentes: & Diogenes vt ſepulchra, quæ ſolum amicitiæ nomen inſcriptum habent. quos Terentius

deſcribens optimè aſſentatorem ita loquentem facit poſt cætera;

Quidquid dicunt, laudo: id rurſum ſi negant, laudo id quoque.
Negat quis? nego: ait? aio: poſtremò imperaui egomet mihi
Omnia aſſentari: is quæſtus nunc eſt multo vbertimus.

Is vſus etiam nunc eſt frequentiſſimus: pauciſſimi Principes ſatis hoc genus hominum noſcere, vitareque potuerunt, non Alexander non Cæſar, non Craſſus, non alij magnis illis ſimiles. quiſque ſibi eſt indulgentior; & quamuis ſuorum vitiorũ conſcius, palàm tamen laudari amat. Ioannes Papa XXIII. cùm plus æquo laudaretur, Scio, inquit, me ludi, ſed falſa quoque laus me delectat. ſed multi adulatorum conſilijs in præcipitia acti ſerò eorum laudes ſunt deteſtati; prudentes tempeſtiuè. Auguſtus vt peſtem reiecit. Iouinianus teſtatus eſt, ſe deprehendiſſe, non eos Deum colere, ſed purpuram. Alphonſus nihil magis eſt auerſatus, quàm adulatores, Conſtantinus tineas, & ſorices Palatij appellauit. Tiberius ſummè odit. Penſennius Niger laudes audire noluit; Viuus, inquit, volo placere; mortuus etiam laudari. Attila carmen in ignem coniecit, quo poëta pro more originem eius ad Deos retulerat. Igitur Conſultans Principum laudatorum exemplo genus hoc hominum hoſtiliter amicum cane peius & angue oderit, & à veris amicis diſterminet: hos quidem, vt in rem Conſultantis & publicam conſulentes, æſtimet, obſeruetque; illos autem, vt in rem ſuam, quæſtumque mendacij.

21. Publicum bonum ſpectet. Præ ſe ferat ſemper in omni deliberatione Conſultans honeſtatem, virtutem, bonum publicum. ea omninò deliberanda non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. ſalutem Reipublicæ tueri nulli magis conuenit, quàm Principi. ita ſe oſtendat Rempublicam gerere, vt ſciat populi rem eſſe, non propriam.

22. Nulli indignetur. Ad hæc numquam Conſultans demonſtret indignationem aduerſus eos, quorum bona conſilia ſucceſſu caruerunt. ſolus Deus rerum exitum in poteſtate tenet. ſæpè praua magis, quàm bona conſilia proſperè eueniunt. vulgus eorum fidem qui in dandis conſilijs, & in gerendis rebus ſolent verſari, ex euentu ſolet æſtimare.

23. Dicta expendat. Tandem auditis conſultorum conſilijs iudicium ſuum Conſultans ipſe ſuſpendat, gnarus eam eſſe regalem virtutem celeriùs neceſſaria ſentire, & tardiùs in verba prorumpere. rarò admodum quid facturus ſit præ ſe ferat, nec ſermone tantùm celet: ipſo aſpectu & vultu non reuelet ſua decreta. quid facto opus ſit, cum multis deliberet: quæ agere voluerit, cum paucis communicet. & vbi optimum ex omnibus conſilium ceperit, apud ſe ſolum teneat, ne aduerſarijs hoc indicetur, & inſidijs eorum appetatur. Concilio ſoluto, ſi res moram patiatur, Conſultans rationes vtriuſque ſententiæ memoriâ repetat, ac ruminantium animalium inſtar, iterum, iterumque mandat, digerat, concoquat;

——— Per noctem plurima voluens.

Nox dabit conſilium. antelucana cogitatio declarabit, quid bono publico magis expediat. 24. Deo commendet.
Non tamen à conſilijs facilè abſcedat eorum, quos pridem expertos, ſagaces, fideleſque cognouerit. elegit, inquit, Seuerus amicos, quibus etiam poſt eum Principes acquieuerunt. acquieſcat, niſi melior omninò ratio ſecùs ſuadeat.

Et vt veteres etiam Deos in conſilium adhibebant, auguria, & auſpicia ſectabantur; ita & Chriſtianus ſapientiam à Deo expoſtulet, & Chriſtianè illud ethnici ſectetur;

——————— ſi conſilium vis;
Permittes ipſis expendere Numinibus, quid
Conueniat nobis, rebuſq; ſit vtile noſtris.

Deum inuocet, vt conſilia optima inſpiret, dirigat, proſperet. apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo, ipſe habet conſilium & intelligentiam. ipſe dat mortalibus ſapientiam, & ex ore eius prudentia & ſapientia: ille quem voluerit ſpiritu intelligentiæ replebit, & tanquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ, & diriget conſilium eius, & diſciplinam; ſine illo ſana conſilia in finem inſanum deſinunt. manum inijcientibus fatis hebetantur ſenſus hominum. cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ: Deus autem dat conſilia magnifica, & recta: qui confidunt in illo, intelligent veritatem: à peccatis puri expectent quod *Iudith cap.* 5. Achior ad Holofernem ait, *Non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui.*

CAPVT XXXVIII.

Monita Miſcellanea.

INſtruximus hactenus Iudicem variâ diſciplinæ ſupellectile, ſiue decernat vt Iudex, 1.
ſiue ordinet vt Magiſtratus, ſiue conſulat vt Senator; omnemque in legitimos ordines commeatum digeſſimus. ſupereſt vt quemadmodum exercitum lixæ, calones, aliaque id genus confuſa turba ſequuntur; ita hîc extra ordinem Miſcellanea monita varij generis ſubiungamus: quæ ſi exactè ſingula pertractanda forent, in immenſum voluminis oceanum excurrerent. Reliquimus ergò mox auguſtè conſultantem, cum ſummo Numine. id rurſùs repetendum eſt. finis eſt omnis atque initium à Deo ſumendum. ideò ille Alpha eſt & Omega. omni ergo in deliberatione, omni in actione eum ſibi proponat, inuocet, veneretur. per eum *Reges regnant & legum conditores iuſta decernunt.* Rectè Cambiſes ad Aſtyagem: *Dei eſto amicus, in eundem pius, nibilq; aggrediaris, niſi Diuino Numine implorato. imbecillis enim eſt & hebes mortalium natura. nihil autem Dei ſapientiam latet. omnia ex ſententia eis cedunt, quibus illa præſto eſt. oculi Domini contemplantur vniuerſam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum.*

Omnibus diuina apprecatio præmittenda.

2. *Norit qui regit ſeipſum quo iure præſit.* Poſt diuina principia, inter humana imprimis Noſſe ſe ipſum oportet; quo iure præſit, imperet, regnet: optimo, maximo, an reſtricto. cuius ob rei ignorantiam incuriámve, multi ſe atque Remp. perdiderunt. neque res eget exemplis: è cœlo deſcendit *γνῶθι σεαυτόν*. Noſcenda natura vulgi eſt, & quibus modis temperanter habeatur:

3. *Norit quos regit, placeat.* noſcendus populus cui quis præeſt, quibus moribus, quibus legibus, quibus fœderibus contineatur, quos domi vereatur, quos foris comiter obſeruet. cum populo ita agendum, ne quid ingenio eius diſpliceat. affectanda eius beneuolentia, in Principem ſtatúmque publicum prompta inclinatio, & amor. eâ tamen temperie, vt ne aut reuerentia terrore, aut amor humilitate captetur. ita habeatur vt pareat, non vt ſeruiat. beneficentiâ mulcendus eſt, tantaque indulgentiâ, quantam legum benignitas permittere poſſit.

4. *Salua auctoritate.* Inter hæc tamen, eâ viâ incedendum eſt, vt exiſtimatio, auctoritas, atque vis Imperij nullatenus remittatur: vt facilitas non minuat reuerentiam, humanitas dignitatem, vel benignitas Imperij Maieſtatem. etenim illa ſalutis eſt tutela. *Quibus modis, & moribus.* oportet metuant Principem ſubditi, non oderint, ſed venerentur admirentúrque. metuant ſeueritatem: careant illecebra peccandi ſpe impunitatis, abſtineant à prauis ob turpitudinem, ob ſupplicia, & pœnam: non tamen ita frequentem, vt crudelitatis ſpeciem præ ſe ferat, ſed vt ex parcitate animaduerſionum pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat. Ita conſtantibus legibus moribuſque, vt non indies vertantur. nihil enim magis ad contemptum legum pertinet, atque imperantium; quàm frequens mutatio. non coaleſcit planta quæ ſæpiùs transfertur. non leges atque imperia veneratrices in animis ſubditorum radices figunt, quæ quod iuſſerant, vetant; quod vetuerant iubent: niſi quando forſan liqueat nociturum priſcum rigorem, & nimiam ſeueritatem: atque tunc ſenſim agant, atque pedetentim quædam ex tempore diſponendo, quædam in tempus reijciendo. Mores etiam atque virtutes in eo qui præeſt conſtantes mirificè ad venerationem faciunt, præſertim dum prouidentia accedit, & læta ſucceſſibus fortuna, atque auguſta corporis ſpecies, aut ſaltem auguſti oris compoſiti geſtuumque grauitas quam obuij, non vt acerbam metuant, ſed vt Imperio dignam vereantur. quæ non in omnes conuentus ingeratur, ſed cuius vitato aſſiduitatis faſtidio, auctoritatem abſentia ſæpiùs tueatur.

5. *Comitatu ſplendeat.* Comitatus etiam atque familia ſplendeat. non quidem vt faſtuoſus ſuperbiat, ſed ſupra vulgi ſordes emineat; habitu imprimis atque veſtitu decoro. natalium etiam atque generis ſplendore emineat. neminem enim excelſi ingenij virum humilia delectant, & ſordida. ſint tamen qui ita maiorum factis glorientur, vt virtutem imitentur. quid enim prodeſt ei, quem ſordidant mores, generatio clara? *In amicorum legendis ingenijs damus operam, vt quàm minimè inquinatos aſſumamus.* Senec. *de tranquil. cap. 7. Duo ſunt quæ ab egregijs Principibus expectantur; ſanctitas domi, & in armis fortitudo, vtrobique prudentia.* Aurel. *in Traian. A domeſticis,* inquit Caſſiodorus, 10. *var. epiſt.* 5. *velis inchoare diſciplinam; vt reliquos pudeat errare, quando tuis cognoſceris excedendi licentiam non præbere.* quæ non vidit omnis ætas Reipublicæ mala, dum quò ſæpiùs, eò apertiùs delinquunt marcida quædam Aulæ mancipia: magni liberti, magni eunuchi, & ſub his numeroſi nequitiarum aſſeclæ magnas ſæpiſſimè ſtrages dederunt.

6 *Abſint aulicæ peſtes.* Aſſiduas etiam aularum peſtes, qui præſunt, fugent qui, eos, qui virtutibus antecellunt, inuidia premunt; ſpecie amicitiæ dolum parant: ſupplantatores, & funambulos ſimplicitatis alienant. quibus ad reprehendenda aliena facta & dicta ardet animus. qui ſecretis criminationibus infamant ignarum; & quo incautior decipiatur, palàm laudant.

7. *Quales Magiſtratus eligat?* Sed imprimis in magnis Magiſtratibus, qui circa Principem, aut in Principalibus negotijs verſantur, eligendis ſpectanda eſt generis claritas. *Tolle,* inquit Moyſ. 1. *Deut. de tribubus veſtris viros ſapientes & nobiles, & conſtitui eos Principes, tribunos, centuriones & quinquagenarios, & Decanos. Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum Senatoribus terræ. Parab. c.* 3. Solon Areopagũ ex ijs cõſtituit, qui honeſto loco nati eſſent, & egregium virtutis & temperantiæ ſuæ ſpecimen præbuiſſent. non tamen excludendi ſunt noui etiam homines, quos virtutes in excelſo ſtatuunt. nam apud *maiores virtutis id præmium fuit, cunctiſque ciuium,* inquit Tacitus, *ſi bonis artibus fiderent, licitum petere Magiſtratus.* Ventilabrum eſt ſeditionum videre malè collatos Magiſtratus. *Malum eſt,* inquit Vopiſcus in Tacit. *habere Imperatorem, qui eos faciat Conſules, Duces, Iudices, quorum vitas, merita, ætates, familias, geſta non norit. Eſt malum,* inquit Eccleſ. 10. *quod vidi ſub ſole, quaſi per errorem egrediens à facie Principis: poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum: vidi ſeruos in equis, & Principes ambulantes ſuper terram quaſi ſeruos. Regnum Romanum,* inquit D. Auguſt. *tam diu perſeuerauit, quàm diu ſapientes regere permiſerunt. ſed dum iuuenes inexpertes elegerunt, tamquam iuſtitiam ignorantes, acceptores perſonarum facti ſunt, & iuſtitiam perdentes, dominium orbis terrarum amiſerunt. Iuuenes ergò imprudentes conſtituendi non ſunt Duces, vel Eccleſiarum Paſtores, ne ipſi ſimul cum populo pereant.* Tales enim ſi præſunt, *non ſolùm præterita, & futura non cogitant, ſed aures etiam obturant, ne quod verum & bonum eſt, audiant.*

8. *Tutiora eligat.* Iterum qui præeſt, aut ei conſulit, omiſſis præcipitibus, tuta & ſalutaria capeſſat. non ambiat quod multi inuideant, plures etiam concupiſcant. non durat, nec ad vltimum exit niſi lenta felicitas. quidquid exceſſit modum, pendet inſtabili loco. non ambiat quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Abraham Baſcha deprecatus eminentiores dignitates Solimanum rogabat, vt moderatio-

rem fortunam illi impenderet. modicis rebus longius æuum eſt.

9. *Non ſit credulus.* Rurſus qui communem hominum ſortem excellunt, æmulationi obnoxios ſe ſciant. credant neruos eſſe atque artus ſapientiæ non temerè credere. fraudis atque inſidiarum & perfidiæ plena ſunt omnia. diffidant ergò ſemper ignotis, & vixdum notis fidant. Ita tamen ſe habeant quaſi maximè fidere videantur. detecta enim diffidentia repudium eſt amicitiæ. quod maximè periculoſum eſt, ſi diffidere videaris, non his illiſve perſonis, ſed integræ cuipiam nationi. Vtrumque in vitio eſt, & omnibus credere, & nulli. itaque ſimules oportet inoitus, & diſſimules cum dolore. Ageſilaus ſeſe ita aſſuefecerat, vt metuens hilaris videretur: ſecundiſque in rebus longè timidiſſimus eſſet.

10. *Princeps cui cuſtodiam habeat.* Sed & alij Principi neceſſariam cuſtodiam aſſignant. nec cenſent maieſtatem ſine viribus tutam. ſtipatores exigunt qui ſomnum eius nocturnis excubijs muniant, latera obiecti circumfuſique defendant, incurrentibus periculis ſe opponant: ſed fidiſſima eſt cuſtodia Principis ipſius innocentia. hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, muoimento non egere.

Non ſic excubiæ, non circumſtantia tela,
Quam tutatur amor.

11. *Sed magis affectum populi.* Amorem ergo apud populares, metum apud hoſtes quæramus. amor aduerſus vim externam, aduerſus domeſticas inſidias æquè valet, arma aperta palam vites; fraus & dolus occulta, eoque ineuitabilia, nulla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſſit eſſe diuturna. quem metuunt, oderunt: quem quiſque odit, perijſſe expetit. Quin etiam qui puniendi cauſam habent, modum habeant. nec iiſdem de cauſis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. nec frequens ſit vindicta, vt paucorum odium reprimat, omnium irritet.

12. *Quid?* Tributa noua populum non decorient. vetera ſine auaritia & crudelitate tolerentur, neque nouis acerbitatibus ad inuidiam vertantur. pecuniæ non illudatur, nec per turpitudinem qui præſunt abutantur. Alex. Seuerus aurum & argentum rarò cuiquam niſi militi diuiſit. at hodiè milites ſunt mendicabula, aurum & argentum nonnullibi deriuatur ad alias Reipublicæ ſanguiſugas. *Sæpè*, inquit Saluſtius ad Cæſarem, *iam audiui, qui Reges, quæ ciuitates, per opulentiam magna Imperia amiſerint, quæ per virtutem inopes ceperant. Fiunt*, inquit Ariſtoteles 5. *polit. mutationes, cùm homines ſua conſumunt prodigè viuentes*, adde & largientes.

Et quoniam præmia bonorum, malorumque, bonos ac malos faciunt; bonorum præmia numquam omittantur, numquam malorum, præſertim in bello, vbi peccare bis non licet. fruſtrà lamentis repetuntur florentes exercitus, claſſes, legiones, incediâ, incuriâ, ignauiâ deperditæ. in cauſas inquirendum, & ſæuiendum. militaria delicta mortalia ſunt. ex puncto pendet immenſitas rerum. numquam ergo impunita ſint; niſi fortè ex clementia, cùm citra Reipublicæ periculum atque impunitatis ſpem trahi in exemplum non poſſunt. qui enim Reipub. ex delicto illatam iniuriam non punit, nouam prouocat.

Odium refert qui præeſt, ſi merita non remuneratur. contemptum etiam, ſi pœnas noxijs non irrogat. exinde naſcitur facultas faciendi quod cuilibet viſum. quæ non poteſt comprimere ingenitam ſingulis hominibus prauitatem.

Nihil porrò vehementiori impetu Imperia in ruinam agit, quàm incuria: ſi qui præeſt leui auditu quamuis magna tranſmittat; abundè ratus, ſi præſentibus fruatur. nec in longius conſultans. tempus otio, aleæ, luxui, & ſaginæ diſpartiens; luſus in medias noctes, ſomnos in medios dies protrahens. *Solutè viuentes*, inquit Ariſtoteles *lib.* 5. *politic. cap.* 10. *deſpicabiles fiunt, & multas opportunitates præbent hoſtibus.* 13. *Solicitus ſit.*

14. *Imperiorum ruinæ, cauſæ, initia.* Quamuis etiam periodi ſint ortus interituſque Imperiorum, vt ſæculares mutationes obſeruauit Chokier *polit. lib.* 6. *cap.* 1. diuino tamen nutu diriguntur. qui & ſolet prænunciam mittere diſcordiam, ſolet malum extremum diſcordia præcedere. ciuile odium ad inimicorum perniciem præceps eſt. ſolent deeſſe bona conſilia, aut à diſcordibus inuicem deſtrui. per eam res maximæ dilabuntur. oderit diſcordiam quiſquis imperium amat. *Haud leue*, inquit Tacit. 2. *Annal. decus Druſus quæſiuit, illiciens Germanos ad diſcordias.* quâ eâdem arte multi hodiè aduerſus vicinos vtuntur. dum credimus diſcordias ex ſe ipſis naſci; ſerunt ſapientes Duces, & multo precio emunt hoſtium diſcordias: dum ſciunt, ne minimam quidem nationem poſſe ab aduerſarijs deleri, niſi proprijs ſimultatibus ſe ipſa conſumpſerit.

Iuxta hos, *Mali*, inquit rectè ille, *dæmones ſic implicuere noſtras mentes, vt relicti veris hoſtibus, quos longa pace ſiui permittimus, in nos noſtrorumq; membra armatas, & ſanguinolentas conuertamus manus.*

15. *Curetur domi concordia, fortiterq; do foris.* Duo ſunt, inquit Polyb. 6. quibus omnis Reſpub. ſeruatur: in hoſtes fortitudo, & domi concordia. in hac quies, tranquillitas, ſalus; in illa Reipub. tutela, hoſtium propulſatio, vindicta, etiam pomerij prolatio conſiſtit. vtraque prudentiam exigit, hæc togæ, illa ſagi. hæc boni patris-familias prudentiam quadamtenus ſpectat, illa Ducis. altera quidem ſemper alterius indiga, ſed *virtus militaris præſtat cæteris omnibus: ſacra prophanaq; omnia latent in præſidio, ac tutela bellicæ virtutis.* Militaris ergo prudentia ambabus vlnis amplexanda, quæ principiò omnem temeritatem reijcit à bellorum initijs, progreſſu, & fine: vt nequid in eo ſuſcipiendo, gerendo, finiendóve inconſultò agatur: non generatim tantùm, ſed in quolibet etiam actu, & ſcena. necubi deſint conſilia, apparatus, arma, pecuniæ, commeatus: diſciplinam non poteſt ſeruare ieiunus exercitus: mendicitas ad omnem deſperationem vocat armatos, non mi- *Prudentia in quibus?*

les,

les, non centurio, non tribunus officio fungitur, cui deeſt annona. quibus vt ad populandos, non iam dico finitimorum, vt Liuius *lib.* 28. ſed ſuorum, agros, tectaque vrenda, & capienda pecora aliqua vis ſit: ita in acie ac ſignis collatis nulla eſt exercitus lingua, quàm manu promptior: prædator è ſocijs, & ipſe præda hoſtium.

16. Diſciplina. Qui & hodiè ita habetur, vt quæ olim de diſciplina & dilectu regulæ erant, philoſophicæ ſcholæ dogmata nunc videantur. Infames militare non poterant: hodiè quorumlibet criminum damnati multos numeros faciunt. diſciplinam vix non omnes aut aſpernantur, aut contemnunt. Alexandri Seueri *apud Lamprid.* non ſeuerum iam iudicium, ſed phantaſma arbitrantur; *Diſciplina*, inquit, *maiorum Rempublicam tenet: qua ſi dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amittemus*. Ita verò accidit illis Romanis. Repetat nunc memoriâ quiſque ſuæ gentis diſciplinam maiorum, atque an ab ea defecerit circumſpiciat; & quid porrò in procinctu eſſe poſſit auguretur.

17. Quoad omnes. Sub diſciplinam igitur reuocandi ſunt Legati, Tribuni, & quicumque militibus præſunt, metatores, atque ipſi milites. puniendi contumaces, emanſores, deſertores, transfugæ, proditores, ſeditioſi, qui in acie loco cedunt, ſe dedunt, arma amittunt, alienant, excubias deſerunt, minùs rectè agunt, locum, cui præſidio impoſiti ſunt, amittunt, hoſtibus dedunt, ducem non protegunt, eius dicto non parent, furtis alijſque delictis militaribus ſe maculant. in eos iudicia, & pœnæ militares exercendæ. quibus de rebus omnibus, totáque diſciplina militari optimè Ayala. *tot. lib.* 3. *de re milit.*

18. Qualiter. Sed quoniam milites, inquit Vegetius *l.* 3. *cap. vlt.* pœna & timor in ſedibus corrigunt, in expeditionibus ſpes & præmia faciunt meliores; etiam præmijs, priuilegijſque milites animandi ſunt. de vtriſque iterum rectè Ayala *ibidem cap.* 7. *& cap.* 20. & miſſione honeſtâ poſt emerita plurium annorum ſtipendia. *de qua idem cap.* 6. qui olim fuerant extenſi ad annum 11. deinde 16. demum 20. quando erat coacta militia, & delectus, cauſaria miſſio hodiè magis in vſu eſt, & pro annis, & meritis ſtipendiorum incrementa, & honores.

19. Defectus. Vtraque prudenter dum pro meritis. ſed admodum diſciplinæ, & ærario illuditur, dum ſine examine tribuuntur. dum quis in vnum diem centurio creatur, in annum ſignifer, quin & tribunus ſine milite: vt illis nominibus ſtipendia reciproca cedant, adeò vt numerus huiuſmodi miſſorum in immenſum creuerit alicubi; decreueritque ærarium, vt numeri militum ali non poſſint; ſint cohortes in quibus ſint, ſi non plures, numero æquales huiuſmodi miſſi cum gregarijs, atque illorum multiplicatâ gente, non magnificata eſt horum lætitia. vbi iſti magni manduci faciunt; vt grex ouium paſcuo careat, neque tamen cùm ad pugnam ventum eſt, triarij iſti vim omnem prælij excipiunt; ſed in eos inclinata recumbit, qui corpus famelicum vix trahunt, manus ita debiles habent, vt conſerere non dicam, ſed mouere vix poſſint, corpore toto nudi, armis vacui, cædi idonei. & mirantur ignari vnde tanta auri vis tam ſteriles belli effectus pariat; & fruſtrà dolent illi Principes, qui Regium non putant tantas ſummatim ſubducere rationes. miranturque ſi legunt aut vident extremos hominum ex deſpectis angulis orbis antriſque egreſſos, dum alio inſtituto, aliâ diſciplinâ vtuntur, ſupremorum monarcharum conatus ſupergredi.

Non pace, non bello res proſperè cedere poſſunt apud quos quæ diximus vitia: & duces contemnendis quàm cauendis hoſtibus meliores. Sed ij exiguntur quos nullum belli genus non exercuerit: qui nouerint quantis belli neruis opus ſit, quantos intendere poſſint, vnde & quomodo illi haberi quos in vſus & ad quam rationem impendi. quàm ęquè, quàm æqualiter cenſus agi, & pecunia imperari, & impenſa populo probari, oculiſque ſubijci. qui ſciant quàm promptè apud eas gentes pecunia conflatur, vbi ipſe populus, eum cui maximam fidem rerum ſuarum habet, ipſe deligit: cuique poteſtas omnis æſtimationis ſummæque faciendæ, corrogandæ, & erogandæ permittitur. qui ſciant quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóve bello modus, qui milites habeant, caſtigentque vt liberos, & ab illis habeantur, & timeantur vt patres. qui vnum ſuum ſeruare malint, quàm mille hoſtium perdere (vt in Africa Carolus V. aiebat) qui tempeſtiuè in hyberna eos & æſtiua deducant, curentque ne in compitis moriantur (vt Alexander Magnus militem in via deficientem ſuis ipſe vlnis ſuſtulit) qui exerceant legiones, etiam ſine bello; nec diſciplinam modò, ſed exemplum etiam à ſe peti volunt: qui rumores non curent, ſed malint eos ſapiens hoſtis metuat, quàm ſtulti ciues, militéſve laudent: non vt hodiè multi videri malunt rem benè gerere, quàm gerere; magis occupantur corrogandis de re à ſe vt benè geſta teſtimonijs, quàm re benè gerenda: qui militem exerceant ad robur & virtutem, vt norint tractare arma, ambulare celeriter, & æqualiter locum non deſerere, ordines non turbare, inter ſe in modum iuſtæ pugnæ concurrere, ferre pondus, ſolem, pulueremque, annonam pariter & arma, foſſam ducere, & ſudes ſcienter figere, quæcumque euenire in acie atque prælijs poſſunt, omnia in campeſtri meditatione prænoſcere. ferre cibaria, ferre ſi quid ad vſum velint, ferre ſi quid ad vallum: miles centurioni, centurio tribuno obſequi, ad nutum regentis, ſine tumultu reſpondere. qui præſcribere ſciant in itinere vel acie incedendi ordinem, legitimum ſpacium quo miles diſtet à milite, qui non conglobent agmen, aut laxent. pro gradu leuioribus auxilijs, equitibus & peditibus loca opportuna deputent, centurias, & contubernia diuidant:

20. Quales Duces requirat quid curare debeant bello gerendo, finiendoque, ſummatim.

luxum vitent, iactantiam ac l.nguæ ferociam, ignauiſſimi cuiuſque teſſeram: qui militem cogant vti cum prouincialibus iure ciuili: qui cùm diuerſarum gentium agmen ducunt omnibus ijdem ſint, nec cauſam præbeant, aut tolerent, quâ inter illas diſcordiæ ſuper viribus, meritis, prærogatiua, ordine excitentur; ſed omnia ea aut gradus, aut numerus ſtipendiorum, aut ſors, aut vices, aut æquæ omnibus conditiones, niſi fortè non æquo iure regnentur, definiant. alioquin credat eum, quem poſt-habuerit, pro ignominia id habiturum; Ducemque, Tribunum, Centurionem facilè deſeri ab eo, qui ſe credit contemptum, non obſequi ad imperia, non pugnare.

Qui gnarus ſit omnium temporum in bello habendam rationem. vbi facto magis, quàm conſulto opus eſt, quàm noxiæ ſint lentæ deliberationes; vt ex decreto bellum geri non poſſit; nec in vrbe ſciri, quid armato gerendum ſit. quàm ſæpè occaſio ampliùs iuuet, quàm virtus. quàm caſu oblata flectenda ſit ad conſilium. quàm nemo celeriùs opprimatur, quàm qui nihil timet. quàm nihil tam leue ſit, quod non magnæ interdum rei momentum faciat. qui ſuum & hoſtium exercitum, locorum ſitum, naturam regionis nouerit: & ante omnia hoſtium Imperatoris ingenium, & gentis quam in bellum ducit. qui norit quando pugnare expediat, quando tergiuerſari, quando domi bellum excipere, quando in hoſtilem agrum inferre; quando magno clamore, & concitato curſu pergere; quando loco manere, & impetum excipere. quando cedendo nimis progreſſum per tædia ac moras: quando ipſe non commeatum, non ſupplementum, non pecuniam habens (cùm fortiſſima conſilia tutiſſima ſunt) vi ac manu conari, vel cum multis rebus ſuperior eſt. alioquin quando nulla cogit res, non ſe committere fortunæ. quamuis oporteat bono ſemper eſſe animo Imperatorem in rebus ambiguis, etiam & aduerſis. ſpem vultu etiam ſimulare, læta nuncia in vulgus ſerere, in conflictu etiam fauſta quamuis falſa inclamare. ad diſciplinam retinendam exercitui, nonnullum metum hoſtium incutere, exercitum Numini Diuino conciliare. nihil agere periculi tentandi gratiâ. milites ſuos ſecundùm hoſtium copias inſtruere, habere ſeorſim delectos qui feſſis & laborantibus opem ferant: habere in occulto inſidias: familiares cum familiaribus, notos cum notis collocare, ſplendidè inſtructa acie procedere, & iam ante ſecum conſtituere, quem cui in prælio opponat: ordines numquam ſoluere: ipſum manus non conſerere, ſed ad omnia intentum, vbique prouidere, anguſta loca occupare, ſi inferior eſt equitatu: plana, ſi potior. militem non niſi pranſum & curatum committere: & diſcretis nationibus, vt ipſa contentione decoris accendantur. aciem prior inſtruere, atque ita vt auerſum ſolem & puluerem habeat. aduerſus inopinata oculis auribúſve ſubiecta mox ſolerter prouidere: ore, vultu, geſtu, hortari, animare: nimium metum depellere: occurſare pauentibus, retinere cedentes, tardos impellere, nimiùm ſe diffundentes reſtringere: fugienti hoſti viam aperire: non pertinaciter inſtare: ne vel tunc fortiùs ex neceſſitate reſiſtat, & aliàs faciliùs acie cedat: non vti victoriâ niſi prouiſum fuerit, ne ipſe vincatur: non omiſſo hoſte ſpolia conſectari: obtentam victoriam prudenter proſequi, non degenere aliquo conſilio, ignauâ, vel ignarâ arte quippiam aggredi, cuius infelix ſucceſſus illius curſum ſiſtat, victoriæ famam minuat, vnde cætera pendent. etiam modica damna famam partæ victoriæ lacerant.

Victor ergò cautè progreditur. victus marte aperto, ad ſtratagemata ſe vertit, ad belli furta, dolos, & fraudes militares. nec prælij vnius euentu paueſcit. reciprocæ ſunt fortunæ & pugnantium vices. contra fortunam ſtrenuè inſiſtit ſpei, vires iuxta, & circum ſitas inſpicit. loca aliqua munita copijs & commeatu firmat diſtinendo hoſti, dum noui dilectus, noua quæruntur auxilia, & dum vult pacem, bellum adhuc parat.

Vult autem pacem quiſquis bonus eſt Imperator; ſiue victus, ſiue victor, dum æquæ conditiones haberi poſſunt: dabit accipietque quiſquis erit iuſtus. qui non dederit, qui non acceperit, memoriâ repetat, & maiorum, & noſtrâ ætate fuiſſe victores, qui æquis conditionibus & cum laude poterant bello defungi, qui poſtmodum etiam plures poſt annos reparatis eiectorum viribus, & fœderatorum auxilijs vrbibus ipſi prouincijſque victis pulſi fuerunt.

Ideoque nec vnquam vna cum gente tot annos bella gerit, vt illa non notas antè vires introſpiciat, cum finitimis & diſſitis fœdera contrahat, contumax ipſa & armis exercita ſeruitutem abnuat, dominatum excutiat, libertatem vindicet, non timida iam ampliùs ipſa, ſed timenda fiat: non de penatibus ſolicita, ſed iam alieni cupida: non domi iam ſua tuendi, ſed aliena inuadendi conſilia agitet: non ſecum tantùm habitet, ſed & alios Principes atque Reſpublicas vicinas remotaſque toto orbe ſolicitet, ac vndequaque motis armis vires diſtrahat, à ſe auertat: vt iam de poſt-liminio deſperatio, de præſenti ſtatu defendendo metus ſuccedat.

CAPVT VLTIMVM.

Parenesis ad Iudicem, Magiſtratum, Senatorem.

IVdicis, Magiſtratus, Senatoris difficile eſt officium, functio ardua, munus *periculoſa plenum opus alea. Noli* ergo *quærere fieri Iudex, ſi non valeas virtute irrumpere iniquitates. Eccli. 7.* Noſce te ipſum: *& quid valeant humeri, quid ferre recuſent.* noli quærere, affectare, ambire honorem, cuius oneri non ſis ferendo. noſce vires tuas, & muneris grauitatem, ne impar ſuggreſſus fatiſcas, collidaris, opprimaris. examina

mina te ipſum, an valeas *virtute irrumpere iniquitates.* virtute, inquam, omnigenâ, quam *lib.* 5. in multas ſectiones partiti ſumus; præſertim *in cap.* 5. quo in Iudice vniuerſalem exegimus: & deinceps explicuimus. an tibi ſuffragetur conſilium Iethro, Exod. *cap.* 8. Moyſi datum, vt in ſubſidiarios Iudices aſſumeret ſibi *virtutis viros*, eâ adeò prædiſos atque perfuſos, vt ab ea denominationem mereantur virtutis: an tibi ea ſuppetat, quæ irrumpere valeat iniquitates: etiam vniuerſas, quacumque parte virtutibus Iudici neceſſarijs, iuri, iuſtitiæque poſſint aduerſari. Multæ eæ ſunt virtutes, multæ iniquitates. multas *lib.* 1. virtutes exegimus, vt meritò ijs omnibus præditus à præcone proclametur, *Quis eſt hic, & laudabimus eum?* multæ iniquitates non tantùm ſingulis Iudicis virtutibus plures oppoſitæ, quas ipſe vincere debeat: ſed & quæ in alijs hæreant: *Totus* ſiquidem *mundus in maligno eſt poſitus:* quas in alijs Iudex debeat irrumpere.

Multæ ſunt Iudicis actiones, plures his libris tetigimus, nec tamen omnes: generalia axiomata dedimus, & multa quidem; nec tamen omnes actionum regulas complexi ſumus: ſed generales iterum dedimus: quantus deſcenſus eſt ad omnes ſpecies actionum, eaſque omnium negociorum ſingulares? quas vt infinitas non minùs eſt impoſſibile pertractare, quàm inuidioſum, quæ experientia poterat ſubminiſtraſſe, attingere. à quo vel eò magis abſtinuimus, rati veritatem in genere dictam ſatis odij parere, & ſi ſingulares multorum errores non refricaremus. difficilis eſt ergo functio Iudicis, infinitis etiam tricis impedita. *Noli* ergo *quærere fieri Iudex, ſi non valeas virtute irrumpere iniquitates.*

Quòd ſi verò non ambitione tuâ, vt vulpes irrepſeris, vt regnares vt leo, ſed virtutum radijs clareſcentem alij *Rectorem te poſuerunt, noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis;* Eccli. *c.* 32. quale illud de Traiano Plinij elogium *in Paneg. vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum ex nobis putat.*

Rectorem, inquam, *te poſuerunt*, noli procaciter ſubtrahere te Reipublicæ, cui natus es, defodere talentum tuum in terra, ſed ad mitte inuitus honorem, atque adminiſtrationem; at non tui, verùm Reipubl. causâ: In admiſſam omnibus neruis, omni corporis animique contentione incumbe rectè obeundam. ſemper animo tuo hoc præcine, quod Romanis ſacerdotibus inculcari ſolet, *Hoc age*, quod Eccleſia in Ordinatione monet ſacerdotem, *adimple miniſterium tuum: potens eſt enim Deus, vt augeat tibi gratiam ſuam.* Noli extolli: ſemper repete illud Flori *lib.* 1. *c.* 7. quòd eorum qui in poteſtate ſunt *crudelitate grauior eſt bonis ſuperbia.* quæ in ijs ipſis etiam vniuerſa vitia, & iniquitatem ſignificat. Vnde Romani Tarquinium vt Regum ſuorum vltimum, ita deterrimum *execratione poſtremâ hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine præcipitem, auaritiâ cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt ſuperbum: & putauerunt ſufficere conuicium.* nempè in eo, qui Magiſtratum gerit, omnium vitiorum indicium. Noli ergò Magiſtratui impoſitus extolli, noli ſuperbire: eſto ſicut vnus ex illis quibus præſides, non comes tantùm, benignus, & facilis moribus; ſed viue etiam communibus eiuſdem iuris regulis: patere legem quam tuleris: quidquid in alium iuris ſtatueris, eodem ipſe vtaris: eadem æquitate negocia tua compone, quâ in alijs definis: in omni actione tua nihil lege ſit ſolutum: iudicia ſint iuſta, adminiſtratio ex re & ſalute publica, conſilia pro veritate: vt quà iudicijs præfectus es, omnibus æquam lancem ſerues: quà Magiſtratui impoſitus; rem vt publicam, non vt tuam adminiſtres: quà Regum negocijs, Principum conſilijs adhibitus; recta, honeſta, vtilia, ſalutaria liberè conſtanterque conſulas. certus quòd alioquin aliquando *recidet in auctorem ſcelus*, ſi conſilio tuo fuerit, ſi vitio oppreſſa, ſuppreſſave veritas, violata ſalus publica, deuirginata iuſtitia.

Iterum Ianitores ſuos atque Oſtiarios his verbis compellat, creatque Eccleſia, *Sic agite, quaſi reddituri Deo rationem, pro ijs rebus quæ his clauibus recluduntur.* clauibus poteſtatis tuæ ſpiritualis, ſæculariſve fortunæ publicæ priuatæque continentur, ſalus publica recluditur & ſingulorum. ſic res has tracta, ſic negotia gere, ſic age, quaſi rationem Deo redditurus *qui enim cuſtodierint iuſta iuſtè, inuenient quid reſpondeant.* Sap. 6. magna ſecuritas iuſtorum Iudicũ, inuenire quid reſpondeant, quando alij dicent montibus & petris; *Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper Throno, & ab ira Agni.* Apocal. *cap.* 6. Quòd ſi *de omni verbo otioſo, quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die Iudicij:* Matth. *cap.* 12. quanta erit danda de potentibus illis, & magnis verbis; *do, dico, addico, abſoluo, condemno, præcipio, permitto, veto, ſic volo, ſic iubeo, ſic placet?* quibus fortunæ, vita, ſalus publica, priuataque datur, aut euertitur? In his olim ſi iuſta iuſtè cuſtodieris, inuenies quid reſpondeas, quam rationem Deo ſis redditurus: ſin minùs; montes rogabis, & petras, vt ſuper te cadant, ſed fruſtrà. *Diſcite ergò Iudices finium terræ, præbete aures qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data eſt vobis à Domino poteſtas, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur: quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam iudicium duriſſimum his qui præſunt, fiet.* Sap. 6. quando *in igne Dominus diiudicabit:* Iſaiæ 66. quando *ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius:* quando *occumbere faciet Dominus robuſtos:* Ioël. 3. quando *vlulabit Moab ad Moab:* Iſaiæ 6. quando *labor ſtultorum affliget eos:* Eccl. 10. ignis in furore Dei ſuccenſus *deuorabit terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet:* Deuter. 32. quando *Deus vltionum* Pſalm. 93. exurget in iudicium, tam tunc ſeuerum, quàm nunc *miſe-*

ricordia

ricordia eius *plena eſt terra*, *& miſerationes eius ſuper omnia opera eius*: Pſalm.144. quando *horrendum erit incidere in manus Dei viuentis*: Heb. 10. quando *irregreſſibilis erit eius ſententia & immutabile iudicium*, *& ſtabit damnationis immobile conſtitutum*: quando iniuſti, verme eorum nunquam moriente, Iſaiæ 66. habitabunt *cum igne deuorante*, *cum ardoribus ſempiternis*: Iſaiæ c.33. atque ex aduerſo *nimis honorificati* erunt *amici Dei*, *nimis confortatus principatus eorum*: Pſalm. 138. quando iuſti circumdabuntur *diploide iuſtitiæ*: Baruch. 5. & *fulgebunt ſicut Sol*: Matth.13. qui iuſtam rationem dederint, *ſuper omnia bona conſtituentur*: Matth.24. quando eis *qui vicerint* dabitur *ſedere cum* Chriſto *in Throno* eius. Apoc.3. quando *aperientur portæ*, *& ingredietur gens iuſta*: Iſaiæ *cap*.26. quando erit *opus iuſtitiæ pax*, *& cultus iuſtitiæ*, *& ſilentium & ſecuritas in ſempiternum*: Iſaiæ *cap*.32. quando is, ad quem cauſa viduæ, cauſa Eccleſiæ ingreſſa fuerit, qui intellexerit *ſuper egenum & pauperem*, *in die mala liberabit eum Dominus*: Pſal.40. quando qui eſurierunt & ſitierunt iuſtitiam ſaturabuntur: eorumque qui perſecutionem paſſi fuerint propter iuſtitiam, regnum erit cœlorum: *Matth* 5. quando Deus largiſſimus retributor, *menſuram bonam & confertam*, *& coagitatam dabit in ſinum* iuſtorum: *Luca* 6. O ter felicem tunc, ter beatum, qui ita hîc egerit; vt redditâ Deo Iuris inter litigantes dicti; adminiſtratæ Reipub. conſiliorum, quà bello, quà pace Principibus datorum ratione; inueniet quod reſpondeat, cum Regio Propheta *Pſalm*.118. *Feci iudicium & iuſtitiam*: & cum fiducia non tantùm cum D. Paulo 2. *Timoth*.4. ſed ſecuritate ſempiterna poterit concludere; *Repoſita eſt mihi* CORONA IVSTITIÆ, *quam reddet mihi* DOMINVS IN ILLA DIE IVSTVS IVDEX!

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM

Quæ in hoc Tractatu de Iudice, &c. continentur.

A.

AAronis Rationale, fol. 30
Abbas ſtatim à profeſsione nulliter electus, 26
Abbatis S. Vedaſti laudabile exemplum quo pauperibus frumento opitulatur, 119
Abdicatio liberorum, 75. in fin.
Abolitiones criminum concedere ad Principem ſpectat, 137. Quando fiebant, ibid.
Academiarum incommoda curanda à Principe, commoda augenda, 143
Academiarum inſtitutio, 80
Academiarum erectio ad Reges & Pontificem pertinet, 138
Accuſati criminis non poſſunt eſſe Iudices, 2
Accuſatio Magiſtratus breuì terminanda, 68
Accuſatis vſq; ad ſententiã dignitas ſeruatur, ibid.
Accuſatorum non probantium, tergiuerſantium, deſiſtentium, calumniantium in criminalibus pœna, 92. in fin.
Actio adilitia quando competat. 122
Actionis nomen an etiam edendum ſit, 62
Adaratio bonorum, 181
Adoptio rata hodiè, 75. 76
Adoptione mutari familia citra Principis aſſenſum non poteſt, 137
Adrianus Imp. multitudinem legum reſecare deſtinauit, 71
Populo placando exactiones remiſit, 180
In Iudices inuigilat, 55
Senatoribus interdixit vectigalium conductiones, &c. 107
Aduocati iureiurando compeſcantur ne improbis patrocinentur, 53
Reipub. vtiles vt milites, 121
Malignantes coërcendi, 53
Aduocatos pupillis & pauperibus det Iudex, 56. 126. 52.
Adulatoribus inimicus ſit Iudex, 32
Adulterarum pœna grauior ce quàm virorum ex circumſtantiis, & quare? 91
Adulteri à Sept. Seuero puniti, 20
in Adulteros pœna rectè lata, 82
Ædes priuata reparari iubenda, 123
Ædificia tam priuata quàm publica quomodo curanda, 120
Ædificiorum fauor, 122. ac modus, ibid.
Ædiles ſternendis reparandiſq; viis creati, 120
pontibus curandis, ibid.
Ægyptiorum Iudices erant Sacerdotes, 1
Ægyptij in otioſos inquirebant, 57
Ægyptij Reges quale iuramentum à Magiſtratibus exigebant, 11
Ægyptij vacuas ſedes in iudiciis Angelis relinquebant, 33
Ægrorum cura Iudici & Magiſtratui habenda, 129
Ælius Cratus Belgica Legatus C. Veterem deterruit, ne Moſellam cũ Arari foſſa connecteret, 120
Æquitas artem non remouet aut leges, 9. quid in Principe eiuſq; conciliis ſupremis? & qualis, ibid.
Æquitas nulla facilè contra leges admittenda, 70
an ſummis Tribunalibus permiſſa? ibid.
Æquitati non contraria ſemper ſubtilitas, 9. ſed calliditas, ibid.
Ætates quando Romæ diſcreta legendis Magiſtratibus, 39
Ærarij fons perennis, agri, nemora, poſſeſsiones, 179
Affectibus iudicia non obſequantur, 12
Affectus obcæcant, ibid.
Affectuum praui effectus. ibid.
Africanus honores fugit, 39
Ageſilaus Thebanos emiſit, 155
Agoranomorum Athenis officium, 121
Agricola laur, 20. 108
Agricolarum nomen Romanis glorioſum, 118. Eorum priuilegia, ibid. & ſeq.
Agricultura maximè Romanis curia fuit, 116
Agricultura oſores Thraces fuerunt, ibid.
Agriculturam exercere nobiles poſſunt abſque præiudicio, 79
Agricultura veterum diuitiæ. 116
Eius cura, 118
Agri inculti ad culturam redigendi, 116
Agrippina inclementia, 20
Albanus Dux bellum celeriter agebat. 155
Albanum Tullius monebat, non tam cogitandum de ſancienda in præſens amicitia quàm ne relinqueretur vlla in poſterum bellandi materia, 165
Albertus Pius quo idiomate vſus fuerit, 190
Henrico IV. temiſſore Condaam renuit, 169
Curat examinari latum introitũ, & probat, 141
Miſſum ad Batauos à Turca interceptum dimitti iuſſit innoxium, 113
Pacificator inter Hiſpaniã, Galliã, Belgicã, 165
Alberti Pij cum Batauis induciæ, 170
Alea luſus prohibendus, 57
Alexander conſilio Vlpiani frequenter vſus eſt, 132
Alexander Magnus celeritate vſus, 114
Aſſentatores vitare non potuit, 194
Latronum legatos admiſit, 176. 177
Aſia imperium vno prælio rapuit, 121
Quare tam feliciter imperarit, 192
Quorum conſilijs vſus, ibid.
Eius erga Pontificem Iudæorum reuerentia, 6
Eius in bello conficiendo celeritas, 155
Eius potentia, 114
Aloſtenſes validos mendicantes munienda vrbi impendunt, 108
Alphonſus parſimoniam Regum laudat, 179. in fin.
Alphonſi Arag. Regis dictum, 9. in fin.
Sophiſtas à foro arcet, 54
Alphini reprehenſi quòd Annibalem tranſire permiſerint alpes, 153
Amandatio ſpecie honoris Athenienſium oſtraciſmo ſimilis. 176
Ambitio allega nda, 38
Ambientes remouẽdi, fugiẽtes admouẽdi honoribus, 39.

Ambitioſorum ſpes ſeditiones cauſat, 95
Ambiguitas à lege abſit, 72
D. Ambroſius Theodoſio ſuaſit, vt pœna eorum quos ſupplicio Princeps affici iuſſerit differatur in 30. *diem,* 188
Amicus pro amico Iudex vſque ad aras, 13
Ancus Politiorum vrbem Latinorum cepit, hoſteſq; in ciuitatem accepit, 165
Angaria quid? 114
Angelos iudicijs praeſſe crediderunt Hebræi, 33
Animaduerſio in iudices, 68. 69
Animi relaxationes an & quæ laudandæ. 130
Annata Pontificia, 39. *in fin.*
Annibal vnius diei mora victoriam corrupit, 155.
Cum Macedonibus fœdus iniit, 167
Annona abundans indulgentia tributorum populi blandimenta, 117. *Summè curanda,* ibid.
Reſpublicæ coëmenda, 119
Eius cura magnis viris demandata, 117
Eius diſtributio prudenter facienda, 120
Annonæ populares quæ, 117
Annonæ Præfectura, quanta apud Romanos, ibid.
Annonam etiam Epiſcopi curant, 119
Eam qui intra prouinciam emunt aut vendunt obſeruanda, 119
Antiochi deſperabundi vox, 29
Eius ad adulatorem reſponſio, 133
Athenodori monitio Auguſti, 17
Antigonus Ætolos erumpentes fugere permiſit, 155
Antonini in Iudices cura, 75
Antoninus ſucceſſorem nulli bono iudici viuenti dedit, 42
Antonini Philoſophi Imp. clementia, 20
Antonius Faber laudatus, 28
Antuerpia vnde tanta ædium pulchritudo, 120
illic propoſita præmia iis qui de noua meſſe primitias venum primi adportant, 118
Antuerpienſis Senatus cura frumenti, 119
Circa peſte laborantes, 129
Quid contra meretrices ſtatuerit, 83
Antuerpienſis Magiſtratus quomodo creetur, 42
Apparitores quo numero alicubi olim, 130. *Eorum delectus,* ibid.
Appellatio, 51
Friuola reijcienda, 64
In criminalibus ſemeſtri terminanda, in Belgio nō recipitur in criminalibus apud ſæculares, ibid.
Appellatio iuris remedium, & quæ in illa obſeruanda, 64
Appellationi affinis ſupplicatio, ibid.
Appellare à quibus non liceat, ibid. *à minimis non appellandum,* ibid.
Appellatione pendente ab interlocutoria ſuper principali interim procedi vtile Reipub. 57
Appius eloquens, 23
Apprehenſionem quando permittant edicta? 67
Aquæ-ductus benè curandi, 119. *in fin.*
Per ædiles, 120
Aquila hieroglyphicum iuſtitiæ, 8
Arbiter an Iudex eſſe poſſit in cauſa ad tribunal ſuum ſpectante. 28
Arbitri Imperiti ſi malè iudicarint iure non reformatur, 24
Arbitros eligi quomodo conſultum, 28
Arbitro vno omiſſo cur ſententia irrita ſit, 16
Arbitrium belli ac pacis nota ſupremæ poteſtatis. 135
Arbitrium Reipub. penes Principem ſolum ſit, etſi plurium conſilijs vtatur, 187
Arcana cum miniſtris non communicanda, 109
Arces & muratæ vrbes an Reſpub. expediant? in Belgio bellum ſuſtinuerunt, 121
Archidamus Rex ad concordiam litigantes quomodo coëgerit, 53. *in fin.*
Archidiaconorum dignitas, 89
Archiepiſcoporū & Metropolitarū præcellentia, 87
Areopagitæ cæci erant, ſeu de nocte iudicabant, 13
Argenti fodina, 116
Inter regalia cenſentur, 136
Ariſtides & Themiſtocles inimicitias in cauſa publica remiſerant, 177
Armannia quid? 137
Arma in ſuperiores vix vnquam iuſta, 101
Armis plebs abſtineat, 99. *in fin. habere plebi, fabricare non licet, non tractare,* ibid.
Armorum & quidquid eò pertinet penes Principem eſt diſpoſitio, 138
Artes liberales Reipub. vtiles & quæ, 80
Artes mechanicæ curandæ. 99
Artifices admittebantur ad Decurionatum, 107
Non ſunt infames, ibid.
Aſdrubal à Scipione victus, 153
Aſiaticus Vitellij Libertus. 108
Aſſentatores odiendi, 193
Aſſeſſor peritus ſit, 23
Iudici Theologo neceſſarius, 3
Aſſeſſores liberaliter habendi, 110
Depoſito Magiſtratu per 50. *dies in prouincia commorari debebant,* 68
Aſſeſſores & pedanei Iudices exactè iuriſperiti ſint, 23. *in fine.*
Vni Iudici tantùm aſſideant nec in cauſa in qua fuerunt aduocati, 110
Aſtyages quæ filio mandata dedit, 151
Athenienſes præſtito iuramento iudicant, 2
Illorum exitium quod? 165
Raſtra, vomeres, aratra, vendi aut violari prohibuerunt tempore meſſis, 118
In victas ciuitates imperium non ſumpſiſſe conſtat, 165
Attila carmen in ignem proiecit; quo poëta originem eius ad Deos deducebat. 194
Auaritia omnium malorum mater à Iudice abeſſe debet, 15
Auarus cur Iudex eſſe non poſſit? ibid.
Auguſta an legibus ſoluta? 133
D. Auguſtinus fuit iudicijs occupatus, 2
Auguſti liberalitas erga Magiſtratus, 67. 68
Auguſtus dicere ſolitus illis quibuſcum agebat, ſe eſſe bonæ fidei, 158
Illius poteſtas non pro libitu fuit, 141. *obtinuit* 20. *Senatores, quibuſcum deliberata perinde eſſent ac ſi à toto Senatu probata,* ibid.
Principis nomine Imperium accepit, 127
Tribunitia poteſtate imperium ſibi firmauit, 191
Aſſentatores vt peſtem fugit. 194
Mæcenatis & Agrippæ conſilio vſus, 191
Conſilia libera expetebat ab omnibus. 194
A trigeſimo ætatis anno Iudices adlegit, 37. 38
Biennio continuo poſt ademptum imperium pedem vrbe non extulit, 188

A co-

A comitate laudatus, 29
Caracota Latronum Duci fidem ſeruauit, 158
Cum Ægyptus primùm ſub Regibus eſſe deſyt, nouitate ſecurium & faſcium eum populum perterreſacere noluit, 126
Non habentibus vxorem cum reliqua ſuppellectile qua miſſos iudices inſtruebat concubinas dedit, 109
Nulli genti bellum ſine iuſtis & neceſſarijs cauſis intulit, 149
Aurifodina, 116
Inter regalia cenſentur, 136
Aurelianenſium & Burgundiorum Ducum odia, in ipſas Prouincias transmiſſa, 165
Authographa exemplaria vt probent, 68
Auxilia infidelium an licita, 159

B.

BAcchanalia prohibita, 133. in fin.
Bartolus à Peruſinis deputatus ad Carolum IV. Imp. pro confirmatione priuilegiorum, 73
Baſtaga vnde? 114
In Batauia Magiſtratus quomodo creetur, 42
Batauí mercimonia & artificia curant diligenter, fol. 99
Reip. ſua proſperitatem aqua-ductuum ac portuum cura diligenti ſtabiliuerunt, 119. & 120
Non patiuntur aliquem publicè mendicare, 103
Belgæ ſtylum præſcriptum aut ordinandum ſeruant, 66
De Principibus benè mereri ſoliti, 111
In priuilegia perſtantes, 74
Habent Principes ex ſucceſſione non electione, niſi fortè ante Romande, 142
Abſurdè dicuntur ſubditi partitij à Beſoldo, ibid.
Belgici mores circa Magiſtratus & functiones, 24
Belgium nunc ſchola Martis, 121
Belgicorum tumultuum de cauſis quid cenſendum? 102
Belli fœdera, 167. 168
Belli ac pacis arbitrium ſupremitatis nota, 134
Belli conſilijs qui interſunt & eius iniuſtitiam agnoſcunt nec proprio Principi poſſunt militare, 157
Belli quæ cauſa iuſta, 148. 149. quæ culpabiles, ibid.
Bello neceſſaria tempeſtiuè paranda, 155
Bellum iuſtè ſuſcipiendum, iuſtè gerendum, iuſtè finiendum, 148
Bellum iuſtè gerendum, quot modis iniuſtè geratur, 150
Iniuſtè geritur ſi illicitis medijs. 159
Bellum offenſiuum examinandum an iuſtum, 148
Bellum non animi cauſa gerendum aut militia exercenda, ibid.
Bellum omne pacem reſpicit vt finem ſuum, ibid.
Bellum non iuſtè indicit qui ſuperiorem habet & magis ſi vterque, 150
Bellum reſpectu hoſtium quando iuſtum, 158
Celeriter gerendum paratis neceſſarijs, 155
Bellum iniuſtum reſpectu modi, 162. iniuſtum ex nimia ſæuitia, ibid. ex verborum contumelia, ibid. iniuſtum reſpectu finis, 163. ſi cùm finiri poteſt æqua conditiones non acceptantur, 163. ſi petatur quod ſupra debitam reſtitutionem pertinet, ibid.
Bellum non ſine iuſta cauſa indicendum, 148. non ad augendum Imperium, ibid. non ad nomen comparandum, ibid.
Bellum iniuſtè geritur ex modo ſi non indicatur, 162
Bella ciuilia regna pariunt, 191
Bellum quando non neceſſariò indicendum 162
Belli iuſtitia an dolum permittat, 160
Belli ſucceſſus iniquus propter iniqua conſilia, ibid.
Bendes d'Ordonnance quæ vocentur in Belgio, 116
Beneficiorum pluralitas olim ignota, 88
Vetita quibus pœnis? ibid.
Beneplacitum an morte exſpiret, 42. in fin.
Benignitas in Iudice, 21
Bergizoma à Marchione Spinola obſeſſa, 121
Bibliorum lectio vernacula cur prohibita, 82
Bironius accuſatus in iudicio ſedit, 68
Bona cauſa melior ſub Iudice quam arbitro, 28
Bona vacantia, nullius, Principi competunt. 136. in fine.
Boni Principes voto expetendi, qualeſcumque tolerandi, 102
Boni ſuperiores felicitas Reipub. 5. in fin.
Bono ciui an & quando in partes eundum? 101
Bonorum Eccleſiaſticorum pars quarta in reparationem olim ſacrarum ædium deſtinata, 120
Bonoſio conſilia ſecretiora ebrietate prodita, 193
Bonus ciuis ſi ſedanda ſeditioni ſufficit miſcere ſe debet, 100
In Brabantia ſeruus libertatem acquirit. dominorum & ſeruorum reſpectus & poteſtas, 76
Brabanti quomodo Ludouico XI. reſtiterint? 114
Extra prouinciam ne vocentur, 148
Brabanti Duci Reipub. impari ſurrogarunt Dictatorem, 19
Brabantiæ potiſſima priuilegia, 141
Breuitas in legibus ſit, 71
de Breuitate & iudiciorum ordine. 57
Brephotrophium, 125

C.

CAlliditas æquitati contraria, 9
Caligula ſibi iuriſdicendi auctoritatem ſoli vindicauit, non ſine Reip. damno, 70
Calumnia abſit à lite, 49. in fin.
Calumnia quid? 157
Camera Imperij, 147
Camillus in Tuſculanos armatus, benignè excipitur ab eiſdem, 111
Campana pulſus cum ſupremitate excipi ſolet, 133
qui permiſſus? ibid.
Cancellariorum officium vnde? & nomen. 11
Candidati proclamandi ante electionem, 42
Canononici ad veterem innocentiam reuocandi, fol. 88
Captiuus inuentus ditior lytri pactum non reſcinditur, 171
Si moriatur an lytrum exſoluendum, ibid.

Captiuis teſtamenti factio eſt, ibid.
Captiues qui eripiunt puniendi, 122
Capitula ad ſynodos vocantur, deciſiuam vocem non habent, 86
Captura quæ vetita? 56. in fin.
Capitula morum quæ? 86
Carcer & tortura mitiganda, 106
Carcer ne ſit diuturnus, 56
Carcer per ſe infamat, 66. in fin. præſertim quoad Clericos, ibid.
Carcer priuatus prohibitus, 222. quibus permiſſus, ibid.
Carcer publicus ſit, non priuatus, 93
Carceres publici, priuati, Monaſtici, 122
Carolus Audax ob Ludouici XI. perfidiam Arthe- ſiam & Flandriam liberas vindicat, 101
Parlamenti Mechlinienſis inſtitutor.
Carolus Magnus ſcholarum præfecturam ſacerdotali ordini attribuit, 79. in fin.
Caroli Magni Iudicum cura, 55
Ipſi ſpata nuda præferebatur, 135
Carolus V. Imp. Nobilitatem pro meritis ſemper æſtimauit, 116. eius in cauſis criminalibus prudentia, & quomodo procedendum. 92 93. præcedente infamia, ibid. qui non poteſt accuſare, ibid.
Gandauenſibus priuilegia ademit, 102
eius in bello conficiendo celeritas, 155
Car. vi. cauit ne quis in loco originis officio Seneſcalli præpoſiti Iudicis aut Baillиui fungeretur, 36
Carolus Comes Flandriæ Stratanos & complices nobiles vt plebi ſuccurreret frumenta iuſto pretio vendere adegit. ideo occiſus, 118
Carolus Sapiens in Iudices inuigilat, 55
Cardinales Pontifici aſſident, 87
Cardinales iuniores muti donec eis os aperiatur, 38
Carthaginenſis Senatus legem ſanxit quæ conniuarum numerum ſumptusq́; reſtrinxit, 111
Caſtitas, 81
Caſtitatem promouet fauor matrimonij ſactus, 83
Caſtra munienda, 154
Caſus in quibus Iudex ex officio procedit, 66
Caſus pro amicis, 11.12
Catilina ſeditioſus decocto patrimonio, 96
Cato diſcordias eſſe in Rep. iudicabat expedire, 190
Cauſæ pleraque hodie de plano & ad formam Clem. ſæpè expediri poſſunt, 59
Cauſarum concinnatores coercendi, 53
Cauſæ principali termini breues præfigendi, 59
Cauſidici non multi ſint ſed boni, 54. in fin.
Celenus Friſijs rebellionis cauſam dedit, 55
Celeritas ſummum momentum rebus proſperè conficiendis, 113.114
Cenſores corrigant mendacia litigantium, 53
malos mores corrigant, vnde lites, 55
eorum nota aduerſus vitia litiumque cauſas, 51. 52
examinent Tragœdos, Comœdos, Cantores, &c. fol. 81
Centurio qualis legendus, 155
Cerretes fracta fidei excuſati, ibid.
Ceſſiones actionum cohibendæ, 51. in fin.
Ceſsio bonorum ſpeciem rei iudicatæ habet, 65
Cetegus conſumpto patrimonio ſeditioſus, 96
Cecinna inclementia, 20
Cælibatus pœna rectè abrogata, 83
Capella litigantes in carcerem compingere Iudici permiſit donec conuenirent. 52. in fin.
Cæſar peccauit quod Pompeio æquas conditiones pacis dare vel accipere noluerit, 173
Cæſaris eloquentia laudata, 22. in fin.
eius laus, 23
celeritatem in bello conficiendo ſupra ceteras virtutes coluit, 155
Bellandumum capit ne quem poſt ſe hoſtem relinqueret, 153. poſt decennale in Gallias imperium demandatum Romanum inuaſit, 191
occupato imperio dictaturam ſumpſit, ibid.
aſſentatores vitare non potuit. 194.
eius cum Pompeio, & Craſſo ſocietas, 190
Pompeium arctè obſidet vt eius auctoritatem minueret, 151
Cætus nocturni vitandi, 99
Chiliarcha qualis legendus, 155
Chinenſes Tartariam muro à ſuo imperio ſeparaunt, 166
Chriſtianæ Religionis excellentia, 144. in fin.
Chore-epiſcopi qui olim, 87
Cicero cur in exilium miſſus, 44
eius in ſeditione conſilium, 100
eius in inquirendo diligentia, 53
eius Comitas, 29
eius laus, 23
Ciconia Hieroglyphicum iuſtitiæ, 8
Circumſtantiæ pœnas alterant, 91
Ciuium varij ordines, 76
Cyro & eius proceribus arma reſeruata, 99. in fin.
Clamantes è loco iudicij eliminandi, 54
Claudius Cæſar dicere ſolitus non ita de pulice ſicut de fera ſumendam eſſe vindictam, 126
Claudij Imp. annonæ cura, 118
Clementia exercenda non promiſcuè, eius laus, 19 in fin.
Clementia Romanorum à Rhodijs laudata, 20
Clerici ſint irreprehenſibiles, 85. & ſeq. ſobrij, prudentes, ornati, ſine affectione, hoſpitales, &c.
illis mendicare prohibitum, 103
accuſati non ſuſpenduntur niſi priuilegiatis caſibus, 68
vnus duo beneficia reſidentiam exigentia habere non poteſt. 48
Clerici cur olim liberaliùs viuentes, 39. in fin.
olim magnis officijs adhibiti, 37
reſidere tenentur in Eccleſia, 47
à ſpectaculis, choreis abſint, 51
Clerici concilijs adhibiti, 37
Clerus ad veterem innocentiã reuocandus, 87. in fin.
Clodoneus Hormiſda & Sedi Apoſtolicæ coronam auream miſit quaſi ſubmiſsionis teſſeram, 138
Colonia ad Reipub. potentiam faciunt, 117
Collegia artificum Reipub. vtilia, habeant idonea ſtatuta, 79
Collegia & ſocietates ciuica in Belgio, 100
Collegia artium fouenda, 128
Collegis inteſtatis quatenus ſucceditur, 39
Comœdiæ Latinæ probantur, nec vernacula reijciuntur pudica, cauta, 82
quæ licitæ, ibid.

Comœdi

Comœdi & hiſtriones coërcendi, 81. à cenſoribus examinandi, ibid.
Comitatus olim quid? 146
Commeatus à Duce exercitus prouidendus, 153
Commendationes quomodo recipienda, 30
Commodus Perennium pœna capitis affecit quòd nummos publicos ſuâ imagine ſignaſſes, 135
Comites Legatis magno numero dabantur apud Romanos, & quare? 147
Iudicibus in Prouincias miſſis, ibid.
Commeatus abundantia mirè ad Reip. potentiam facit, 116
Commeatus quomodo concedatur, 171
Commeatus militi parcè dandus. 156
Commeatuum, annonarum pro Rep. cura, 116
Commentarienſis probus, diligens, 122
Comitiorum cogendorum auctoritas Regia eſt, 138
Comitia tumultuantis populi periculoſa, 57
Comitia indicenda prudenter, 100
Comitia Belgica, 101
Comites initio ſine tempore à Regibus præficiebantur gentibus, 42
Communitas nulla ſine præmijs & pœnis ſtare poteſt, 104
Compromiſſum finiendarum litium remedium, 57
Concordia ſtudioſus Iudex & quomodo? 27
Concordiam etiam priuatam curant leges, ibid.
Concordiam inter conſanguineos in Gallia Iudices tentare tenentur, 28
Concuſſiones ne fiant ſub prætextu tranſitus prouideat Dux, 156
Concuſſionis periculum cum in voluntate Regia omne ius, 70
Concuſſio quid? 157
de qua Concuſſione loquitur S. Ioannes. ibid.
Condela Princeps in Brabantia tuta, 169
Condemnatio temerè litigantium aduerſus lites remedium, 52
Conſaluí Cordubenſis encomium, 147
Confeſſio in iure facta ſpeciem rei iudicata habet. 65
Confuſio populorum periculoſa, ſed cautè facta vtilis, 95
Coniugum ſocietas & mariti poteſtas, 76
Conanus Scotorum Rex qualiter accuſationes admiſerit, 56
Connubia patriciorum cum plebeiis. 190
Conſanguinei in pœnam vocari non poſſunt ob aliorum reatum, 94
Conſilia ſecretiora quomodo prodantur, 193
Conſilia communia ſalutaria & facilioris executionis, 86
Conſiliariorum dotes, 147
Conſiſtorium vndè? 132
Conſuetudines veteres examinanda, 55. in fine.
Conſuetudines irrationales litium cauſa, 50
Conſuetudo qualis eſſe debeat, 75
Conſultatio rerum humanarum anguſtiſſimum, 191. Rebus gerendis præmittenda, ibid. Ad eam amici adhibendi, & qui, 192
Conſtantinus aditu facilis. 29
Chriſtianis templa & Chriſti cultum permiſit, 133. in fin.
Eius victoria in ſigno Crucis, 160
Conſtantia S. Thomæ Cantuarienſis, S. Staniſlai, 10. Galba, ibid.
Contemplatum ad eremum actiui ad populum idonei, 18
Contumelia quando bellum reddunt iniuſtum, fol. 162
Conuentus Parochorum, 86. in fin.
Corbulonis laus, 151
Corona varia in præmium data. 105
Corruptorum iudicum pœna, 16
Correctio modica competit viro, 76
Craſſus vino conſilia ſecretiora inquirit, 191
Creditorum prærogatiua. 65
Crimen fœcundum quod multum, 92
Criminum alieni pœnas nullus luit niſi in cauſa Maieſtatis, 94
Criminalis cauſa biennio finiatur, 56
Criminis accuſati non poſſunt eſſe Iudices, 2
Cultus olim Regius hodiè vilium veſtis, 128
Cuſtodia ſit decens iuxta perſonarum & delicti qualitatem, 67
Cura annonæ in quibus conſiſtit, 117
Curator alueí & riparum Tyberis, 122. in fin.
Curatoris Reipub. officium, 45
Curatoris Calendarij officium, ibid.
Curiarum Eccleſiaſticarum promotores, 90
Curioſi qui? eorum officium, ibid.
Curio conſumpto patrimonio ſeditioſus, 96
Eius infelix prælium vnde, 153
Curſus publicus regali numini reſeruatus, 138
Quibus iure permiſſus, 113. hodiè exactior, ib.

D.

DAmnetum nomine ſumptus in pactum non veniunt, 164. in fin.
Daniel Ægyptiorum & Chaldæorum ſcientijs eruditus, 22. in fin.
Dardanarij compeſcendi; 118
Darius fuſus Alexandro partem imperij quæ citra Euphratem erat obtulit, 166
Eius conſtantia, 111. in fin.
Dauid magnos viros agriculturæ præfecit, 118
Saulis parricidas Iſboſeth occidi iuſsit, fol. 108
Dauid vltus eſt iniuriam Legatis ſuis ab Anon illatam, 112. à Rege Ammonitarum, 13
Eius potentia, 114. diuitiæ, ibid.
Debitores prodigi duriùs habendi, 55
Decorum maximè Iudex ſeruet, 126
Decori commendatio, 40
Decemuirorum ad Patres monitio. 189
Decuriones quo ritu creati olim, 41
Decuriones maiores 25. annis, 37. in fin. Minores ſuffragium non habent ſed ſportulas, ibid.
ad Decurionatum qui admitti, qui cogi poterant, fol. 107
Decurionibus quæ prohibita, 107. Quæ eorum onera, ibid. Priuilegia, ibid.
Decuriones cur olim prodigi, 40
Defenſio iuſta vim pellens, priuato etiam licita, 148
Defenſio proximi obligatoria, ibid.
Defenſores de quibus cognoſcebant, 44
Definitio Iudici incumbit, 47. in fin.
Delatores domeſtici puniuntur, 47

Delatores compeſcendi, 56
Delatores quales admittendi, ibid.
Delectus militum commoda & incommoda, 155
Delicta militaria quæ? 157
Delicta occulta non anxiè inquirenda, 106
Delictorum adeoq; litium cauſa præſcindenda, 57
Demetrius Cynicus in inſulam relegatus quod de Rep. parum cautè diſputaret, 100
Democritus beneficia & pœnas Deos in hoc mundo conſtituit, 105
Democratia nihil libertati noxium admittit, 190
Democraticum ſtatum quibus aſſerendus, ibid.
Deſdignerim ab orandis cauſis ad Martis labores & honores euectus, 24
Detractorum conſortium oderit Iudex, 31
Detractionis mala, &c. ibid. Remedium, ibid.
Deus pro Eccleſia ſua zelotypus, 7
Deus iuſtus, iuſtum Iudicem dignatur placido aſpectu, ibid. Manſuetos dirigit, 11. in fin.
Dignitas filiorum Magiſtratuum quando parentibus cedat, 46
Dignitas ſeruatur accuſatis vſque ad ſententiam, 68. In quibuſdam locis ſuſpendit praxis. ibid.
Dignitatis reſpectum & opinionem retineat Index, 29
Dignitas Iudicum nullibi tanta quanta in Imperio Romano. 1
Dignitas requiritur in Iudice Eccleſiaſtico, 3
Dilationes litis inſtructiuæ ſunt peremptoriæ, 59
Diligentia Iudicis qualis & quanta. 25
Diocletianus Caſſij liberos honoribus auxit, 94
Diogenes aſſentatores vt ſepulcra æſtimabat, quæ ſolum amicitiæ nomen inſcriptum habent, 194
Diſcordia quando & quomodo alenda, 190
Diſciplina militaris qualis eſſe debeat, 155
Tam ad Ducem quàm ad militem ſpectat, ibid.
Officium in ea Ducis. 156
Diſsidia Chriſtianorum imperij Turcici aucti cauſa, 116
Diſtributiones propter officia aſsignantur. 84. in fin.
Diſtributio annonæ prudenter facienda, 120
Diuinationes vtroque iure prohibita, 188
Diuitiæ Dauid, Salomonis, Ioſaphat, Ezechiæ, Ægypti Regum per Ioſeph. 114. 115.
Diuitiæ iuſtæ, ibid.
Periculoſæ, 35
Sæpè litium cauſa ſunt. 49
Diuitiæ & feuda multis in locis nobilitant. 78
Diuitiarum cupiditas reprehenditur, non facultas, 114
Dolus quid? 32
Dolus bonus ſtratagema, ibid.
Dolus abſit à lite, 49. an & bonus quem quidam volunt, ibid.
Dolus verborum in contractu cum hoſte non licitus. 160
Dolum an belli iuſtitia permittat, ibid.
Domanium quid? 137
Domaniorũ alienatio quæ incommoda pariat, 180
Domeſtici niſi in crimine maieſtatis denuntiantes puniuntur, 90
Si deliquerint à Iudice grauius puniendi, 109
Dominatus maris, 136
Dominationis flagitia, 18
Domitianus detractores caſtigat. 31
Domitiano mortuo Senatus lætitiæ ſigna demonſtrat. 98
Dotes immenſæ prohibendæ, 56
Druſus Friſijs tributum impoſuit coria boum in vſus militares, 98
Germanos ad diſcordias illexit, 197
Druides Gallorum Iudices, 2
Duces de quibus poſſunt ſtipulari, 167
Quales requirantur, 197. in fin.
Duces, Comites, Marchiones cur ſtatuunt ſuos hodiè Iudices, 48
Duces initio ſine tempore à Regibus præficiebantur gentibus, 42. in fin.
Ducis officium militari in diſciplina, 155. in fin.
Duella ad probationem non admittenda, 57
Duumuirorum officium, 44. 45
Dux exercitus quæ facere debeat, 151. & ſeqq.

E.

Ebrietas litium cauſa, 43
Pœnam vt non excuſat, 48
Ebrietatis incommoda, 19
ex ebrietate nata lites concordia vt tranſigenda, 52. in fin.
Ebrioſi ab officijs Imperij excluſi, ibid.
Eccleſia non committenda conductitijs ſacerdotibus, ſed proprijs, 47
In officio charitatis quatenus cogat, 27
Exercet iudicia inter ſuos, 85
Reuereatur Iudex, 126
Eccleſiam illuſtrat monachorum varietas, 88
Eccleſiæ alicui non adſcriptus non admittendus ad ordines, ibid.
Eccleſiarum regularium vtilitas, ibid. & quarum, ibid.
Eccleſiaſtica officia citè peragantur, 84. & à quibus, ibid.
Eccleſiaſticus Magiſtratus quomodo in reformationem incumbere debet, 83
Eccleſiaſticum extra res ſacras an aſſumendus Iudex, 36
Eccleſiaſticus Iudex debet eſſe in dignitate, 3. in Synodo deſignatus, ibid.
Edicta Belgica aduerſus frumentarios varia, 119
Educatio & inſtitutio in Regiis quàm potens. 146
Electio officiorum ad Principem pertinet, 41
Electio Magiſtratuum ad Principem pertinet, ibid. niſi in minoribus, aut municipijs, ibid.
Electiones ſpecie cenſentium ambita. 185. in fin.
Eligi arbitros quomodo conſultum, 28
Eleëmoſynarum largitio non rectè vetita, 103. in fin.
Elconia quid? 119
Eloquentia iuriſprudentiæ ſocia, 22. in fin.
Emancipatio, 75
Emanuelis Luſitaniæ Regis clementia, 106. in fin.
Eminentia nimia cauenda, 190
Eminentiam nimiam Democratia non admittit, ibid.
Epaminondæ pro Repub. ſollicitudo, 23
Epaminondas veritatis amans, 192
Epikeia quid? 18
Epiſcopi electi mox confirmari & conſecrari debent, 47

Adlaborate

Adlaborare debent vt bella componantur, 161
A Sede Apoſtolica iudicantur, 69
Epiſcopi conſilio Capituli vti debent, ex eius defectu incommoda, 86
Epiſcopi circa iudices vigilare iubentur & Principes certiores reddere, 69
Iudicia tractant, 2
Etiam annonam curant. 119
Epiſcopi vocabantur qui pani ceteriſq́; venalibus rebus praeerant, ibid.
Epiſcoporum Enthroniaſticum quomodo ſolui & diuidi ſolitum, 39
Epiſcopus demandare poteſt, vniuerſam iuriſdictionem Vicario ſuo ſeu Officiali, 47.48
Epiſcopus ordinandus norit diuinam ſcripturam & ſacros canones, 22
De propria Eccleſia ſumendus, 36
Epiſcoporum eſt curare concordiam, 27
Equiti Romano cur Ægyptum ingredi non licuit, 188
Eruditionis nouerca negligentia, 26
Euangelij liber in iudicio ſeruabatur, 47
Eumolpi Petroniani potentia, 116
Europaeorum Reges cur ceteris digniores, 139
Excommunicatus non poteſt eſſe Iudex.
Executio rei iudicatæ quando & quomodo facienda? 65
Exempla ſuperiorum ſumma reformatio, 89.
Exemptio in regularibus reſtricta, 88. in fine. In ſaecularibus clericis penitus, ibid.
Exemptio rara ſit ab oneribus Reipub. 137
Exercitia militi danda, 156. & qua, ibid.
ad Exercitum ſcribere Principum eſt, 138
Exercitus Dux prouideat ne pugnare cogatur loco inidoneo, tempore importuno, militibus non bene pranſis, 153
Experientia ſcientia, prudentiaq́; genetrix, 38
Experientia prudentia ſeminarium, 22
Exteri non nimis eleuandi, 186
Exterorum familiaritas ſuſpecta. 188
Ezechia dimitia, 114

F.

Fabius deprecatus ne filius iterum Conſul deſignaretur, 39
Fabius Maximus cunctando reſtituit rem, 193
Non ponebat rumores ante ſalutem, 127
Cùm pactum eius Senatus improbaſſet, fundum vendidit ac hoſti pretium ſoluit, 167
Q. Fabius intra vallum milites continuit ab nocturno abhorrens certamine, 154
Facilitas in Iudice ſit ſine contemptus periculo, 29
Eius encomium & commoda, ibid.
Falſarum religionum, cauſaſtatus, amatores ſemper puniti, 145
Falſitas abſit à lite, 49
Familiaritas cum exteris aut exulibus ſuſpecta, fol. 188.
Faſtus intolerabilis cum crudelitate. 95
Fauor adificiorum, 122
Fœdera finiendi belli ſummi ineunt, minores ea quæ ad ductum belli, 166
Fœdera ad Reipub. potentiam faciunt, 116
An ſucceſſorem obligent? exemplis vtrinque diſputatur, 168. in fin.
Fœdera periura iniuſta belli media, 160
Fœdera quatenus ad ſingulos pertineant, 169
de Fœderibus, 166
Eorum magna vtilitas, 168
Eorum interpretatio qualis eſſe debeat, 128
Felicitas Reipub. boni ſuperiores, 5
Ferdinandus Rex Cath. in cauſis dubijs contra fiſcum pronunciandum praſcribit, 13
Feria tollenda aut minuenda, 57
Feſta Palatij minuenda, ibid.
Feſtina lentè, 193
Feſtis diebus an pugnare licitum, & quando non? 160
Feuda multis in locis nobilitant, 78
Milites Feudales. ibid.
Fidenates ſeſe cremare maluerunt quàm dedere, 164
Fidei obſeruantia eò maior ſit quo quiſque maior 110. Seruanda in omnibus ab eo qui praeeſt, 131.
Violata pœna, ibid. Seruata pramia, 110
Fides recta ſit Index, 5
Fides barbaris, etiam hereticis ſeruanda, 159. Hoſti ſeruanda & pace & bello, 158. An ſeruanda ſi pax inita ſit cum aliqua regni diminutione? 159.
Filiæ Principum non niſi de conſenſu nubunt, & quare? 93
Filij Regum an legibus ſoluti? 133
Filij reorum maieſtatis puniuntur in bonis, 91
Filij vt hodiè cenſentur emancipati? 76
Firmus Princeps probatur percuſsâ monetâ, ac purpura vſu, 135
Fiſcalibus cauſis non fauendum, 131
Fiſci officio benigni imponendi, ibid.
Fiſcus hodiè dandis ſtipendijs vt olim cur non ſufficit? 67
Flauij tribuni in Neronem libera vox, 98. in fin.
Flauius Arminius à Romanis ob fortia facta corona donatus, 105
Florentini Regem Neapolitanum implorant contra Caſtrucium, 173
Fora iudicialia, ac rebus venalibus opportuna, 121
Forum iudiciarium remotum ab omni ſtrepitu. ibid.
Fortis Iudex debet eſſe, 2
Foſſa Mariana. Druſiana. Otthoniana, 120
à Rheno in Moſam duci cœpta impeditur, 121
Franciſci I. captiuitate ſupremum ius Regium in Flandriam & Artheſiam remiſſum, 165
Fraus in fœdere abſit, 168
Fridericus V. Palatinus quare in Britanniam non remiſſus, dum ditionibus ſuis expulſus fuit, 94
Fredericus in legibus Siculis iubet Iudices communibus probationibus eſſe contentos, 106
Frumenti pretia quomodo ſtatuenda? 119
Furtum infantis apud furem adoleſcentis vt puniatur? 9
Fundamentum Maieſtatis vltima prouocatio, 134

G.

Galba omnium conſenſu capax Imperij, niſi imperaſſet, 11
Eum nimia promiſsio perdidit, 105
Eius profuſio, 115

Ei antiquus rigor noxius, 5
Eius conſtantia, 10
Gallica corona ad miniſtros Regum non ſemel delapſa eſt, 187
Gallia Regi Carolo VII. obiectum ab Hira illum cum pompa & tripudio perire velle, 180
Galli extra orbem ſuum imperia obtinere potuerunt, ſed non retinere, quia impatientieres, fol. 12
Gandenſes deſperabundi Comitem Ludouicum fugarunt. 164. Priuilegiis priuati. 101
Gener ambitioſus periculoſus. 94
Germanici laus. 29
Germani omnia prædia vni è familia deferebant olim, & quare? 187. Eorum fidelitas 110
Germanorum Regum auctoritas qua olim? 184
Gloriam omnem militarem, Craterus Regi debuit. 188
Gothorum Regum auctoritas qua olim? 184
Gradus inter Nobiles. 78
Gradus academici meritis demum dandi. 80
Gradus vbique ſeruandi. 75
Gratianus Duces qui per iniuriam quidpiam extorſerat in quadruplum damnat. 109
Gratianus Imp. non præceps in iudicando. 17
Grauitas à Iudice ſemper ſeruanda. 61. in fin.
Græci oſtraciſmo vſi ſunt. 93
Gregorij VII. conſtantia. 10. in fin.
Gulda in Belgio. 100
Gymnaſiorum cura Eccleſiaſticis commiſſa, & à quibus. 79. in fin.

H.

HAdrianus admonitiones admittebat. 194
Hannomontenſis Senatus circa peſte laborantes cura. 129
Hæres principatus certus ſit. 186
Hæreſis valida quatenus oppugnanda bonâ fide cùm vires ſuppetunt citra maius periculum fol. 145
Hæreticus Iudex vt Præſes ab Imp. ſecedens. 5
Hæreticus non poteſt eſſe Iudex. 3
Hebræi angelos iudicijs præeſſe crediderunt. 33
Hierarchicus ordo in quibus conſiſtat. 87
Hierarchici ordinis obſeruatio manu tenenda. ibid.
Hiſpanæ res maturo ac lento conſilio ſæpè peraguntur. 155
Hiſpaniam qui populi varij inhabitarunt? 165. 166
Hiſpaniarum regna vnde coaluerunt. 187
Hiſtoria prudentiam parat. 23. Eius lectione prudentia acquiritur. ibid.
Hiſtriones & comœdi coërcendi. 81
A cenſoribus examinandi. ibid.
Homicidia capitali pœnâ lex coërcet, & quando? 91. in fin.
Hominum varia genera. 75
Honor in quo conſiſtat. 45. Eius definitio. ibid.
Poteſtati ineſt? 45
Honoraria publica quæ licita? 80
Horatius Curiatios vicit & quomodo. 161
Horæ Canonicæ diligenter cantentur. 84. in fin.
A quibus inuenta. ibid.
Qui ad eas obligentur. ibid.
Hoſpitari vt debeat miles. 156
Hoſti fugienti via aperienda. 155. Ei ſeruanda fides & pace & bello. 158
Quando non ſeruanda ei fides. ibid.
Potius in partem ditionis recipiendus quàm de tota periclitandum. 165
Ad deſperationem non cogendus. 154
Inuitandus ad arma ponenda promiſſa libertate. 154
Hoſtibus à tergo relictis non temerè procurrendum. 153
Hunni Myſiam à Martiano & Leone obtinent. 165
Hypocrita Principis vindicta diuina. 7.

I.

IAcobus Britanniæ Rex Angliam, Scotiam, Hiberniam in vnum vinculum contraxit. fol. 187
Ignes Perſis Regibus & Romanorum Principibus prælati. 2
Ignorantia litium cauſa. 49. 50
Ignorantia veritatis malum Principum 30. in fine.
Ignorantiæ caſtigatio remedium aduerſus lites. fol. ...
Illitteratus non poteſt eſſe Iudex. 3
Illuſtres ſine Principis conſenſu ne peregrinentur. 188
Immunitates concedere ſolius eſt Principis. 137
Imperator an orbis dominus? 141
Eius prærogatiua. 187
Imperiti an Iudices eſſe poßint? 23
Ex Imperitia qui teneantur? ibid.
Imperiti arbitri electi ſi malè iudicarint, iure non reformatur. 16
Imperium quid? & à quo datum? 43
Imperium affectantes quas notas ad ſe trahant? 134
Improbitatis principium Magiſtratuum nundinatio. 50
Impunitas delictorum magna litium ſeges. 56
Impunitas altrix ſcelerum, 20
In bonam fidem peccant, qui occulto hoſtem iuuant. 168
Inauditus nemo damnandus. 60
Inclementia Cæcinna Agrippina. 25
Incommoda penuria. 117
Incommoda promotionum per ſaltum graduumq́ commoda. 26. Incommoda Magiſtratuum auro venalium. 39
Inducere in bello ad peccandum an liceat? fol. 160
Iudicari extra prouinciam quomodo non officiat ſupremitati. 147
Induciæ & quæcumque eò tendunt ſemper amplectenda. 166
Induciæ natura temporales, breues. 169
Quæ à Rege, quæ à belli Ducibus danda. ibid.
Induciæ à quo tempore obligent per inducias quæ licita? 170
An habeant poſt-liminium. ibid.
per Induciarum finem omnia in priſtinum ſtatum recidunt. 169. 170
Infames non poſſunt eſſe Iudices. 2.3

Non

Non ſunt Artifices, nec negotiatores. 107
Infantia inſtitutio in omnem ætatem prodeſt & obeſt. 79
Inferiores ſuperiores honorent. 55
Infidelium auxilia an licita. 159
Ingenia quæ optima. 40
Qualia Conſultationi adhibenda. 191. in fin.
Inimico reconciliato non facile fidendum. 131
Iniuria grauis impedienda, reſarcienda, vindicanda, iuſta belli offenſiui cauſa. 149
Iniuria exterorum ſæpè diſſimulanda. 111
Iniuſtitia legalis, vniuerſalis. 3
Inopes à Decurionatu excuſati. 107
Inquiſitio in Indiæs in Hiſpania. 69
Inſidia ciuium ſæpè diſſimulanda. 111
Inſidiæ & ſtratagemata licita. 161
Inſignia Principum & Magiſtratuum honoris cauſa inuenta. 46
Inſtitutio & educatio in regijs quam potens. 146
Inſtitutio iuuentutis. 79
Inſtructio Iudicis officium ineuntis. 5. in fin.
Intemperantia incommoda. 19
Interpretatio l. vn. C. vt quæ deſunt Aduoc. 61
Inteſtatis collegis quatenus ſuccedatur. 39
Inuocatio Diuini Numinis ſecurum in bello medium. 160
Ioan. Oldenbarneueltius quare capite damnatus. 150
Ioannes Papa XXIII. cum plus æquo laudaretur dixit ſcire ſe laudi, ſed etiam falſam laudem illi placere. 194
Ioannes Vgergerius Senenſi Reip. inopia laboranti ſuccurrit, 123. in fin.
Ioiadas puerum regem clam educauit donec Athalia pellenda par eſſet. 100
Ioſaphat potentia. 114. Diuitiæ. ibid.
Ioſue vicit Amalechitas Moyſis oratione. 160
Eius potentia. 114
Ira etiam à pugna abſit, magis à iudicio. 17
Iracundia abſit à Iudice. ibid.
Iraſci ei qui præeſt non licet. 131
Irenarchæ & ipſi compeſcantur, ſi malè verſentur aut calumnientur. 90. Populi pacem curare debent. ibid. crimina nunciant, non impune ſi per calumniam. ibid.
Irenarchæ qui? eorum officium. ibid.
Iſdigerdes Perſa 100. annorum inducias pepigit. 165. 166
Iudex Machabæus inchoando Imperio Duces, centuriones, tribunos conſtituit, 187. & ſeq. Eius cum Romanis fœdus. 167
Iudæus cur ſedens iudicat. 25. Iudæi mercatores non moleſtandi. 119. Iudæorum populus crimen contraxit cùm non reſtitit principibus Chriſtum in mortem dantibus; 148. Eorum fœdus cum Spartiatis. 167
Iudex à detractoribus auerſus. 27
An arbiter eſſe poſſit in cauſa ad tribunal eius ſpectante? 28
Cur mediator. 13
Muneribus abſtinens ibid.
Ab auaritia alienus. 15
Non iracundus. 17
Auditis partibus decernat. ibid. Accuſatus accepta pecunia ſi non abiurat, pro conuicto habetur. 16
Concordiæ ſtudioſus ſit. 27
Criminis reus de quo iudicat inidoneus. 4
Diligens ſit. 24. Et expeditus, ibid. Lites debet diminuere. ibid.
Diues ſit & quare. 35
Extra fines ſuos excurrere non debet niſi voti cauſa. ibid. 47
Æquus 8. in fin. Non lenis nimium. Non Iura ſcripta æquitatis obtentu ſubuertens. ibid.
Fortis. 9
Sine ambitione promotus. 38
Calumniantium potius debet miſereri, quam iraſci. 10
Conſtans ibid. Obfirmatus in maiorum exemplis. ibid. Hiſtoriarum ſtudium Iudici vtile. ibid.
Exempla maiorum Iudices iuuabantur qui conſtanter olim eo munere functi. ibid.
Fortunam proſperam aduerſamq́; expertus. 11
Semper idem cauſis non perſonis varius. ibid.
Patiens. ibid. Manſuetus ibid. Vacuus ab affectibus. 12
In dicenda ſententia quò ſpectet. ibid.
Facili acceſſu ſit. 125. in fin. Loci ſeruatorem non conſtituat. 85
Imperitus litem facit ſuam & minas diuinas expectat. 24
Iniquus, latro. 8
In pœnis irrogandis leges ne excedat. 105
Interceſſorem potius quam arbitrum agat. 28
Maledicentiam puniat. 54. Sit nobilis. 33
Non rixoſus & quare. 40
Non nimis aulicus. ibid.
Non triſtis. ibid.
Modeſtus. ibid.
Propoſiti tenax. ibid. Promiſſi memor. ibid.
Non animo in pœnas prono. 18
Prudens. ibid.
Sobrius. 19
Clemens. ibid.
Benignus, ſeuerus. 21
Peritus. 22
Puras manus ſeruet. 126
Eccleſiam reueteatur. ibid.
Decorum ſeruet. ibid.
Non ſe pluribus ingerat. ibid.
Caueat ſtudium contractionis. ibid.
Pius Pater ſuccenſeat iniquitati, conſulat humanitati. 22
Non vtatur imperio vbi legi agi poteſt. 127
Bonus erga bonos, malis terribilis ſit. ibid. Non vtatur militari executione. ibid. Iuris argutias vitet. 128
Ob ordinem Iuris non ſeruatum obligatur ad reſtitutionem. & quando? 63. in fin.
Pluribus ſimul officijs non imponatur. 48
Per gradus promotus. 25
Intra fines ſuos reſidere cogitur. 47. Pulcher corpore 35. Legitimus. Non ſit infamis. Etſi ex eo ortus non arceatur. ibid.
Index ciuis an externus eligendus. 36. Pupillis & pauperibus aduocatos det. 126
Adulatoribus ſit inimicus. 32. Sit verax & candidus. ibid. Quando quærere debeat à partibus

non explicita & ſupplere? 61. Qualis eſſe debeat. 3. Excellat moribus. ibid. Index quis eſt tam diu quàm diu iuſtus. 8. Secretus ſit. 26. Semper ſtudioſus. 24. Senex. 37. Sententia ſubſcribat. 63. Ipſe pronunciet, niſi ſit illuſtris. ibid.

Sit facilis. 29. Suppleat interrogando & quærendo quæ in iudicio minus dicta ſunt. 61

Veritatis amans. 30. Veſtitu congruo vtens. fol. 40

Videat ſemper an ſua ſit Iuriſdictio. 44

Vt debeat euertere vitia in lite coram ſe contingentia. 53

Verè bonus non fictè ſit. 5. Publicè ac priuatim vitijs abſtinens. 4

Summè ſit iuſtus. 5. Fidei recta. ibid. Timens Deum. 6. Religioſus erga Eccleſiam. 6

Iudices ſancti. 1. Dei Filij. 2. Qui eſſe prohibeantur. 2. 3. Natura prohibiti. ibid. Lege, moribus ibid. Exemplo præeant in vitijs litium vitandis. 55. Dantur ex conſenſu, & qui? 12 in fin. Paſſim varij apud Iſraëlitas, Romanos, in Prouincijs. fol. 1

Iidem Sacerdotes apud Ægyptios. 2. A quibus non appellatur in damnandis reis valdè ſint circumſpecti. fol. 91

Superiores in inferiores inuigilent. 55

Iudex Eccleſiaſticus nec imperitus admittitur, nec eminenter peritus exigitur, 125

Iudices Eccleſiaſtici in dignitate ſint. fol. 3. 23

Nam Iuriſconſultos aſſeſſores habeant. 23. in fin.

Iudicaturus Deum præ oculis habeat citra alium affectum. 67

Iudicandum celeriter, non præcipitanter. 60. in fin,

Iudicantem vrere non debet appellatio, ſi puris manibus ſit, & pro ſua religione iudicauerit, fol. 65

Iudici excedenti notoriè obſiſti poteſt. 44

Ei cura eſſe debet ſacrarum ædium. 120

Quæ ei cauenda. 19

Et ex officio quæ incumbunt. 65

Cauſæ ſtatum intelligat. 57

An conſultius vxores ſecum ducere. 109

Cur iudicibus ampla ſtipendia dentur. fol. 15

Eis in prouincia negotiari non licuit. fol. 69

Iudicis, officium ineuntis, inſtructio. 5. in fin.

Iudicis recuſati officium. 13

Eius ſumma gloria. 129

Minoris dati à Principe acta valent. fol. 38

Eius officium ante ſententiam. 11

Iudicum poteſtas ad quæ referatur? 125

Iudicum vitioſorum pœna. 55

Iudicum nomen omnem poteſtatem infra Principem complexum apud Romanos etiam iure noſtro. 131

Eorum cura in officiales, & animaduerſio. 109

Eorum dignitas nullibi tanta quanta in Imperio Romano. 1

Neceßitas. 2

Eorum iudiciorumq́; maieſtas, 2

Iudices pedanei ad leues cauſas. fol. 60. & ſeq.

Iudicia affectibus non obſequantur. 12. Eorum neceßitas, 2

Iudicia certiora ex legibus, 70

Eorum ordo, 57. & ſeqq.

Sine Iudicijs ciuitas dici nequit, aut regna. fol. 2

Iulianus Apoſtata apparitores à præſidibus delubra adeuntibus amouet. 6

Ruſticos coram ſe diſceptantes pugnis quatit, fol. 17

Iulius Cæſar deſertorum ac ſeditioſorum punitor acerrimus. 156

Multitudinem legum reſecare deſtinauit, fol. 71

Poſt rem decoctam ambitioni publicas cauſas prætexuit, 96

Iunio Torquato ab accuſatoribus quæ obiecta? 187

Iuniores eminentis ſpei à Magiſtratu non reijciendi, 36

Iura ſacrorum ad ſummum Imperium referuntur, 133

Iura Maieſtatis, 132

Iura Maieſtatis minoris nota, 136

de Iure ſuo decedere fructuoſum aliquando, 111

Iuramentum fidelitatis ſupremæ poteſtati non officit, 141. in fin.

Iuramentum ſeruandum ab eo qui præeſt, niſi promiſſum vergat in animæ præiudicium, 131

Iuramentum ſeruandi iuris, regni non alienandi non minuit Maieſtatem, 141

Iuramentum calumniæ & malitiæ vitandæ remedium, 52

Iuramentum militiæ in bello iniuſto non obligat. 157

Iurandum ſummo Principi ab omnibus ſubditis non clericis, 76

Iureconſulti an nobiles, 81

Iureiurando aduocati compeſcantur ne improbe patrocinentur, 53

Iuriſconſulti ſummos honores geſſerunt, 132

Iuriſdictiones inuſitæ in criminalibus periculoſæ. fol. 50

Iuriſdictionum gradus tertiam appellationem vltimam non faciunt, 134

Iuriſprudens non in cortice verborum ſed in cute. fol. 22

Iuriſprudentia vera quæ? ibid.

Non ad opes conquirendas diſcenda, fol. 143

Reipub. neceſſaria, 80

Eſt ars æqui & boni, 3

Iuriſprudentiæ Doctores quales debeant eſſe? ibid.

Quæ docendi ratio? 143

Iuſiurandum per Iudicem præſtandum. 47

Per milites præſtitum, ibid. Romæ olim in cauſas ſingulas, ibid. Conceptis verbis ad S. Euangelia, ibid.

Ius necis in quibus non obtinet in bello, 162

Ius vitæ ac necis autocratiæ inſignis nota, fol. 135

Iuſtitia eiuſq́; hieroglyphica, 8.

Iuſtitia diſtributiua ... commutatiua ſeruanda à iudice & priuato, quomodo? ibid.

Iuſtitia & pax ſorores, 27

Quomodo Iuſtitia conſtans, 13

Cur ſæua, 12

Cur manibus orba, 13

Iuſtitia moderata ſeueritate, 8

Feſtina

Feſtina lentitudine. ibid.
Iuſtitia legalis vniuerſalis. 3
Iuſtinianus immenſa legum volumina in Pandectas contraxit & Codicem edidit. 71. *Veteres & expertos Iudices exigit.* 37
Iuuentus remouenda à corruptelis. 81
Iuuentus patricia quomodo educanda? 190
Iuuenes in Senatu conſiliis olim intererant. 146
Legationibus adiungebantur, ibid. *Factis fortibus impendendi,* 38

L.

LAcedamonij initio imperium in victas ciuitates non ſumpſerunt, 165
Eorum exitium quod? 28
Lacones defectu ærarij in diſcrimina ſumma lapſi, 179.
Eorum Reſpub. reprehenſa. 187
Lætus introitus Brabantiæ Ducum, 102
Laicus non poteſt eſſe Iudex reſpectu clerici, 3
Largitionibus veniam ſperat Nero, 4. in fin.
Laurentes Tatij percuſſores Romulo dediderunt, 113.
Legatio libera, non priuilegiata, 176
Legati ex fide publica inuiolabiles iure gentium, 112.
Vſque ad renuntiationem, etiam inter ciues. 113
An etiam delinquentes, ibid.
An apud omnes, an eos tantùm ad quos mittuntur ſint inuiolabiles, 112
Non pulſandi non tantùm, ſed nulla iniuria afficiendi, ibid.
Qui propriè Legati, 176
Eorum comites ſecuritate legatorum fruuntur, 112.
Eos mittere & recipere ad maieſtatem pertinet, 135.
Legatus falſus nullo beneficio ſed ſupplicio dignus. 113.
Legiſlatio ſummi Imperij teſſera. 133
Legitimatio ſolius Principis eſt. 137
Leges, vide *Lex.*
Lena, meretrices eliminandæ. 82
Lenitas cum ſeueritate. 21
Leo X. vetuit Cardinalibus luxum etiam in funere, 128.
Lex bona ſi executionem Magiſtratus curet. 103
Lex Regia quare lata? 185
Leges ferre ad ſolum ſupremum Principem ſpectat, 144. *An à ſucceſſoribus confirmanda?* 73. *Executioni mandentur.* 71. *Leges annales legendorum Magiſtratuum.* 37. *Leges fundamentales ditionum Maieſtatem non tollunt.* 141. *Fundamentales Regiæ quæ in Gallia?* ibid. *Leges ferre inutile, ſi effectus non dentur.* 71. *Non facilè mutandæ.* 74 *Pauca ſint, nam numerus obſeruationi obeſt.* 70. *Sint genti vtiles.* 144. *Quales eſſe debeant.* 71. *& ſeq. Quæ aduerſus ambitum.* 39. *Sine Iudice eſſe nequeunt.* 2. *Leges ſumptuarias promoueat Iudex.* 128. *Veſtiariæ an expediant.* 41. *Virum bonum exigentes Iudicem deſignant.* 3. *Legibus Romanis olim in imperio Romano vti tenebantur.* 71. *Legibus quàm Regum arbitrio regi ſatius eſt.* 70. *Iis ſolutus eſt Princeps, an Auguſta? an filij?* 133. *Legum multitudo ſignum Reipub. malè habentis.* 49. *Earum vinculum ſubditos ligat etiam in conſcientia, quamuis adiecta pœna.* 142
L. Veteris ſtudium fuit Moſellam atque Ararim foſſa connectere. 120
Libellorum famoſorum auctores compeſcendi. 31
Libellus XII. Tabularum à pueris in ſcholis ediſcebatur. 71
Liberæ ciuitates qualiter contrahant. 167
Liberorum & parentum officium. 75
Libertas vnitarum Prouinciarum per induciarum exſpirationem euanuit, ſi qua fuit. 170
Libertinæ cuiuſdam in celando arcano pertinacia. 26.
Libertus ius aureorum annulorum non adeptus, vel natalibus non reſtitutus nec cogi nec admitti poterat ad Decurionatum. 107
Lites ex ebrietate natæ concordia, vt traſigendæ. 53. *Lites pauperum, agricolarum, monachorum & clericorum accelerandæ.* 60. *Lites qui execrantur laudandi.* 48. *Qui habent non ſemper improbi.* ibid. *Intra biennium terminandæ.* 53. *Reſtringi oportet vbi tolli non poſſunt.* 48. *Lites ruſticorum breues eſſe voluit Iuſtinianus & quare?* 118
Litium mala vnde plerumque. 12. *Scaturigines.* 48. *Earum cauſa* Meum *ac* Tuum. 49. *Earum remedia.* 81. *Earum longitas tollenda.* 57
Litigantes ante ſententiam rogandi, num quid dictum inſuper velint. 12. *Ipſi cauſam dicant.* 57.
Inuitandi pœna & præmio ad concordiam. 28
Litigator frequens an vir bonus. 48
Litigaturi officium. ibid.
Litterati ſupra vulgares Nobiles. 78
Locrenſes legem nouam ſuadere volentem, non perſuadentem puniebant. 74
Longobardorum colonia. 117
Lotharij Imp. Iudicum cura. 55
Eius de Sago & toga iudicium. 78
Lucius Vectius & Tarquinius quare condemnati. 111.
Ludi prohibendi. 57. *Sumptuoſi vetiti.* 81
Ludouicus XI. iniuſtè Burgundiæ Ducatum inuaſit ac detinet. 148. *Patricios à familia abegit, ſartore pro feciali, tonſore pro legato, medico pro cancellario vſus.* 180. *Veredariorum curſum reſtituit.* 113
Ludouicus XII. in Iudices inquirit. 55
L. Martius Populo Romano Hiſpanias reſtituit. 165.
Lupanaria tollenda. 57
Luxus coërcendus. 96. *etiam in funere.* 128. *Romæ ſæpius punitus.* 124
Lycurgus ſeniores Iudices conſtituit. 37. *Eius lex erat hoſtes fugientes non occidere.* 155
Lytrum pluribus deberi & plures poteſt. 171. *Diſciplina Romana non admiſit.* ibid.

M.

MAcedonia vno conflictu infra biduum dedita, 121.
Machetas à Philippo appellat. 25.
Mæcenas Auguſtum monuit, vt ſolus ſine plebe populo ac Senatu, Magiſtratus crearet. 134. Præfectum prætorio ex equitibus eligendum Auguſto ſuaſit. 186
Magiſter non ſit, qui non fuit diſcipulus. 25
Magiſtri cenſus Romæ officium. 103
Magiſtratibus imponendi, qui pares ſunt, non ſupra. 186
Magiſtratibus, quæ olim veſtes attributa. 41
Magiſtratu depoſito, Conſules quinquennium in vrbe manere iuſſi ab Auguſto. 186. Magiſtratu defuncti morari debebant ad 50. dies in prouincia. 69. & ſeqq.
Magiſtratus accuſatio breui terminanda. ibid.
Magiſtratus Ægyptiorum in leges iurabant. 11
Annuè innouandi. 186. Belgici quales. 24
Bredani cura in ædificiis. 123. Magiſtratus ciuilis vniuerſam iuriſdictionem demandare non poteſt. 48. Contemptus ſeditionis cauſa. 96
Ad eius curam pertinet iuuentutis inſtitutio. 79.
Curet pauperes ac miſerabiles. 125
De contumelia iniuriaq; tenetur. 17
Magiſtratibus geſtis nobilitas acquiritur. 33
Magiſtratus honor non munus. 3. Inuicem ſe honorent. 107. Prouinciam euntes inſtruebantur neceſſariis. 68. Lenas meretrices eliminet. 82. Magiſtratus minor peritus ſit. 23. Magiſtratus nec aſſumi nec deponi poteſt iniuſſu Principis. 146. Explorandi & aſſumendi digniſſimi. 147. Formandi inſtitutione, magnorum comitatu, legatorum, Iudicum in Prouincias miſſorum. 146. Olim varij. 124. Quales eligendi. 195. Perpetuus an magis conueniat? 42. Magiſtratus ſacri, inuiolabiles. 44. Semper in publico fulgeant. 45. Sint faciles & comes. 29. Speciales ad quietem dati. 89. in fin. Strenuè officio ſuo incumbant in reformationem & qui? 83
Magiſtratuum auro venalium incommoda. 39
Creatio. 134. Dignitas non minuenda. 107.
Facinora eorum Principi imputantur. 98.
Magni Magiſtratus officij tempore non accuſabantur. 67. in fin. Magiſtratuum nundinatio omnis improbitatu principium. 50
Magnates in Conciliis quare locum habent? 108
Inconditi atque inerudui. 23
Magnitudo Romana barbaris an iuſta cauſa fuerit imperium vaſtandi? 150. Magnitudo vbique crimen intendit. 92
Maieſtas Iudicum iudiciorumq; 1. Maieſtatis rei non lugentur. 91. Non ſepeliuntur. ibid. Filij in bonis puniuntur. ibid. Maieſtatem lædit qui alio appellat. 134
Mala à libidine quæ in Rep. 81
Maledicentiam Iudex puniat. 54
Maledicentium Principibus pœna. 97. à Maioribus ad minores honores, vel extra patriam quis cogendus non eſt. 107
Mammelucis ſolis in armis eſſe licuit in Ægypto. 99. in fin.
Mandata Principum. 136
Manlius ſatius eſſe iudicabat patrem forti filio quam patriam diſciplina militari carere. 155
Mansfeldij aſtus. 152. Prælium Fleuricanum. ibid.
Marabodius in aduerſa fortuna ſui memor. 126
Marchiauellus quàm malè ſimulatam virtutem & religionem admittit propter mundanam pacem. 72. Eius pernicioſa doctrina refutata. 18
Marcianus ob diligentiam laudatus. 24
M. Antoninus Philoſ. Imp. numquam fiſco fauit, in cauſis compendij iudicans. 13
Maria ſoror Moyſis aduerſus eum inſurgens lepra percuſſa eſt. 140
Maria Scotiæ infame ſupplicium. 189
Maritus quando adulteram occidit impunè iure ciuili? 82
Marius laudatus. 190
Mars Gradiuus vnde? 26
C. Martellus Summam Imperij ad ſe traxit in Gallia quomodo? 187
Matrimonia non ritè ineuntur ſine patria poteſtate. 75. Matrimoniis factus fauor caſtitatem promouet. 83. Iu ciuium numerus augendus. ibid.
Matrimonium contrahentibus in Hiſpania data priuilegia. ibid. Raptoris cum rapta an pœnam aboleat? 91
Maximilianus II. ebrioſos ab Imperij officiis exiluſit. 52
Medicæus Alexandro occiſo Senatum Florentinum coëgit vt perpetuum eum Ducem crearet. 185
Medici an nobiles? 77. An ab ægris quid poſſint accipere? 15. Eorum neceſſitas & ſtipendium. 128. in fin. Habendi præſertim tempore contagionis ære publico. ibid.
Medorum regum edicta immutabilia. 74
Mendacium abſit à lite. 49. In iudicio an ſit mortale? ibid.
Mendax Iudex dignitati ſuæ iniurius. 33
Mendicantes validi non permittendi 103. Explorandi omnes. ibid. Operibus applicandi. ibid.
Mendicantibus Ordinibus ædificia qualia licita? 124
Mendicitas otioſa ſacris Canonibus odioſa. 103
Mentientis in iudicio pœna. 53
Mercator an vilis? 108. Mercatores infimi qui? ibid.
Ad decurionatum admittebantur. 107
Non ſunt infames. ibid. Benè habendi. 119
Mercatura an noceat nobilitati? 35. 79
Merces nimiis tributis grauare Reipub. quantum conferat? 119. Mercium pretia quomodo ſtatuenda? ibid.
Mercimonia & artificia augenda. 99. Eorum abundantia Reip. curanda. 115
Meretrices coniugatæ non emendatæ maximè puniendæ. 83. Meretrices eliminandæ. 82. Neapoli carrucis vehi prohibentur. 83. Si eliminari nequeant ob genus gentium coërcendæ inter aliquas anguſtias. ibid.
Merum Imperium diſertè dandum. 44
Meſſium incenſores grauiter puniuntur in Africa. 105.
Metallorum fodinæ inter regalia cenſentur. 136. in fin.
Metus vicinæ potentiæ valde creſcentis an iuſta belli cauſa? 149. An ad bellum ſociale ea ſufficiat. ibid.

Metus

Meum ac tuum litium cauſa. 49
Miles hoſpitari vt debeat. 156. Iurabat à furtis abſtinere olim. ibid. Qualis legendus. 155. Vt iuſtè bellet, bellum iuſtum ſit, aut inculpatè ignoratur. 156 Neminem concutiat, calumnietur, contentus ſit ſtipendiis ſuis. ibid. Externo ſi militet notoria ſit belli iuſtitia. ibid.
Milites Romani an nobiles. 78. An illis liceat ſtipendiis non ſolutis neceſſaria extorquere. 157. Commeatus illis parcè dandus. 156. Militum numerus ſemper alendus in magnis imperiis. 116
Militaria delicta quæ? 157
Militia armata quando nobilitet. 78. Militia gloria ad ſolum Principem referenda. 188
Milo conſumpto patrimonio ſeditioſus. 96
Minæ ſeditiones cauſant. 95
Miniſtri cum delectu aſſumendi. 108. Fideles ſint & ſecreti. 109
Miniſtri Iudicis ſint ſecreti. 26
Miſericordia intempeſtiua dolo proxima. 9. Victo debetur, & magis nondum victo. 163
Miſſorum numerus exhaurit ærarium. 197
Mithridates in aduerſis conſtans. 126
Mixtum imperium quibus olim competebat. 43
Mixto in ſtatu intendendum ne quid ſupra alterum increſcat. 191
Modeſtia laus. 40
Modi opes parandi. 114. in fin.
Moyſes tabernaculum ingrediebatur antequam iudicium proferret. 17
Scientiis Ægyptiorum & Chaldæorum eruditus. 22. Idumæo neutralitatem promiſit. 172
Ad ipſius preces Ioſue vicit Amalechum. 160
Monachorum reformatio ſumma, ad primum inſtitutum reuocatio eſt. 88. Eorum varietas Eccleſiam illuſtrat. ibid.
Monachus fugitiuus pactus cum Priore regreſſus à Prouinciali non puniendus. 166
De Monarchia Alexandri malum omen. 187
Monaſterium liberi non ritè ingrediuntur ſine patria poteſtate. 75
Monetam cudere & imagine ſua ſignare ſolius eſt Principis. 135
Moneta ius ad ſupremum principē ſpectat. 182
Hodiè communicatur etiam inferioribus. 135
Monetariorum exceſſus. 183
S. Monica moroſum maritum quomodo vicerit. 76
Monita miſcellanea 124. 195
Monita recidiua de ſeruando ordine iudiciario præſertim in litibus criminalibus. 65
Moralis Philoſophia. 23. Iuriſperito neceſſaria. ibid.
Mores mali cum peregrinis mercibus ne inuehantur. 122. Moribus ſemper deferendum. 35
Moribus Iudex excellat. 3
Morbis & litibus dandi optimi medici & medicina. 48.
Mulctari quis poteſt ter pecunia, ſed recidiuus grauius puniri. 106
Mulcta publicis operibus, aut fiſco applicentur. ibid.
Mulier habitu virili an vti poſſit. 32. in fin. In publicum non trahenda. 128
Munera illicita etſi non vnquè indicetur, & quare? 14. Munera perſonalia pretio non redimenda. 115. qui his abuſi. ibid. Munerum vis. 13
Muſæ & Minerua cur fingantur virgines. 81
Muſica inſtrumenta cantui Eccleſiæ primitiuæ non adhibebantur. 84
Mutianus Vitellij filium occidi iubet. 94
Muri ciuitatis & arcium turres curanda. 121

N.

NAtiuitas inter æquales virtute momentum facit. 34
Naturalizatio ſolius eſt Principis. 137
Neapoli cautio datur de ſtando iuri in Syndicatu. 68
Neceſſitas exlex in multis. 95. Neceſſitas Iudiciorum ac Iudicum vnde? 2. Ex neceſſitate ablatum priuato ex publico compenſandum. 94. in fin. Neceſſitatem pugnæ nec ſibi nec hoſti imponere debet Dux exercitus. 153
Negligens Eccleſiæ tuitionem excommunicatur. 6
Negligentia nouerca eruditionis. 25. Negligentia Iudicum litium cauſa. 50
Negotiatio Iudici prohibita. 14
Negotiari Iudicibus in prouinciæ inhibitum. 69
Nero Ambraciam cum ſinu Corinthiaco iungere voluit. 120. Largitionibus veniam ſperat. 5. Plautum in Aſiam dimittit. 2. 4. Salaria pro patrocinio ſolui permiſit. 54. Illum nimia promiſſio perdidit. 105. Ex eius nece gaudium publicum. 98. Eius vitia. 180
Neutrales ad quid obligentur. 172
De Neutralitate. ibid.
Nicolaus Francus ob maledicos in Pium V. verſus in laqueum actus. 126
Nicolaus Rentius priuatus nugator, Tribunus optimus, 5
Nobiles alij marte, alij arte. 78. Nobiles virtute polleant, crimine careant. ibid. Agriculturam exercere poſſunt. ibid. Nobilibus familiis pauperibus è publico ſuccurrendum. 190. Nobilium egeſtas cauſa ſeditionis. 96
Nobilitas deſcendit, non aſcendit aut tranſuerſim porrigitur. 77. An ad ſpurios? ibid. Codicillis conceſſa an porrigatur extra territorium concedentis? 77. & 78. Quid de Codicillis Rom. Imperatoris? ibid. Congruit Iudici ad venerationē. 33. Vnde illa. ibid. Non ſola promouenda. 34. Nunquam ſola ſufficit. ibid. Regnorum fulcrum. 116. Ex ea equitatus. ibidem. Semper & ab omnibus obſeruata. 77. Vetus quomodo colenda. 99
Nobilitatio ſolius eſt Principis. 137
Nobilitatus à Principe an recipiendus vt talis in Eccleſiaſticis? 78
Nocturna prælia vitet exercitus Dux. 154
Nominati cogendi etiam ſpoliatione bonorum ad officium, 106. quando non teneantur, ibid.
Nominatus per iniuriam excuſatur, 107
Non ſe Regem Cæſar, ſed Cæſarē eſſe dixit. 184
Normanni Galliam inundarunt cum periculo Gallorum interitus. 165. in fin.
Noſcat ſeipſum qui præeſt. 195
Notarij quadantenus Iudices partium conſentientium. 44. Eorum fides, 109. in fin. Eorum officium an nobilitati noceat. 79
Nota ſupremitatis, 132. & ſeqq.
Nouitas in Repub periculoſa, 35. Nulla facilè in Repub. admittenda, 184
Nouitati omni occaſio auferenda occultiſq;

conſiliis. 185
Numa Romæ varia artificum collegia inſtituit. 79
Nundinarum priuilegium Regium eſt. 138
Nundinatio Magiſtratuum omnis improbitatis principium, 50
Nuptiæ magnatum ad maiora viam ſternunt. 94

O.

Occiſi in officio remuneratio. 68
Odia mutua in Repub. tollenda. 99
Oeconomia Regum, Rerumpub. ſit liberalis non prodiga, magnifica. 115
Oculus hieroglyphicum Iuſtitiæ. 8
Officia Eccleſiaſtica ritè peragantur, 84. Officia noua multa Conſtantinus inſtituit, & quare? 186. Plura vnus non occupet, 108. vt hodiè obeunda? 45.
Officium conſultantis, 193. & ſeq. Defenſorum, 44. Duorumuirorũ, ibi. Officiũ honor cur dicitur, 45. Officium Iudicis ante ſententiam, 12. Iudicis recuſati, 13. Iudicis vt ſeditionum cauſa collantur. 94. in fin. Liberorum & parentum, 25. Litigaturi, 49. Officium Magiſtratus manet ad ſucceſſoris aduentum, 42. in fin. non deſerendum ni ſucceſſor aduenerit in metropolim ... Officium Præfecti vigilum, 44. in fin. Officium primum iuſtitia. 6
Oldenbarneueltius damnatus ſub ratione exercitus comparati iniuſſu Ordinum. 150
Omnia virtutes. 3
Opes parandi modi. 114. in fin.
Optimates & populus contraria via gradiuntur, 191. Optimatum arcana, 189
Oratio Eccleſiæ aduerſus lites. 51
Orator vt Iudex vir bonus. 3
Ordinatio ſtyli criminalis. 66
Ordines Brabantiæ monachum fugitiuum & à Rege Galliæ repetitum ſuo priuilegio euentur, 169. Ordines an quid poſsint ſtatuere, 101. Ordines turbare non licet, 77. Ordinibus prouinciarum clerici adhibiti. 37
Ordines mendicantes vnde dicti? 103
Ordo Iudiciorum, 57. & ſeq. Ordo iuris in iudicio ſeruandus. 65
Origo criminum ſpes redemptionis. 15
Origine nobilitas acquiritur. 20
Orphanotrophium. 125
Oſtraciſmus cùm res publica & quies requirit vſurpandus. 93. Citra mortem niſi in ſceleribus luce clarioribus. ibid. Quando vtilis. 95
Ottho Imperium quomodo ſuſcepit, 185. Inops ad Imperium peruenit, 186. Illi ſuaſum ne bellum cum Vitellio traheret. 153
Inopia illum ad Imperium impulit, 35. Othomanæ cladis cauſa, 153

P.

De Pace, 172
è Pace nihil violandum, 166. Pacis fœdera, 168. Eius infractoribus nulla pœna ſatis digna, 173.
Pacificatorum officium. 57
Pactum ne damna reſarciantur valet & plerumque contrahitur, 164. Pactorum bellicorum interpretatio lata. 164. in fin
Palma hieroglyphicum iuſtitiæ, 8. Semper virens, 10. Ponderibus reſiſtit. ibid.
Panes ciuiles, palatini, 117. Gradiles, ibid.
Pannonia Hungaria coniuncta. 187
Papa an orbis dominus. 141. in fin.
Papinianus mori maluit quàm fratricidium falſo iure defendere. 50. Præfecti prætorij munere functus. 132
Papirij laus. 26
Parongaria quid. 114
Parœneſis ad Iudicẽ, Magiſtratum, Senatorem. 199
Parentum & liberorum officium. 75
Parlamenti Pariſienſis in legum latione auctoritas, 144. Parlamenti Mechlinienſis, Pariſienſis, 11. Parlamentum Mechlinienſe, 147. Parlamentum Pariſienſe. ibid.
Parochi, eorum delectus. 87
Parochialibus Eccleſiis faueat Iudex. 126
Parricidium quî puniatur. 92
Parſimonia maximum vectigal. 115
Partes per ſe litem conteſtentur. 59
Paſtoratus non vniendi aliis beneficiis non curatis. 87. in fin.
Monaſteriis vniti non minuendi, ibid. Nimis lati diuidendi, ibid. Vniti ſoluendi. ibid. Eorum dotatio. 87
Patientia aduerſus lites remedium, 51. Patientia Scipionis, 12. Patientiâ Romani omnem regionem obtinuerunt, ibid. Patientia virtus, 51
Patria poteſtas, 75. Sine ea non ritè matrimonia ineuntur quamuis validè, ibid. Nec monaſticus ingreſſus quàmuis validè, ibid.
Patricij neque nimia neque nimis diuturna poteſtate attollendi. 186
Patriarcharum gradus in ordine hierarchico. 87
Paucitas legum quibus, cur, cura fuerit, 70
Pauli Æmilij laus. 151
D. Paulus non reijcit iudicia à dignitate præditis, 2. Eius 1. ad Corinthios 6. locus explicatus. 2
Pauperes qui & quomodo in litibus iuuandi. 49
Paupertas periculoſa. 35. litium cauſa. 49. Non nocet nobilitati. 79
Pax finis belli, illa intendi, hoc tolerari debet, 148. 166. Pax Madrilienſis malè diſputata à Gallis. 159.
Peccat in Maieſtatem qui in monetam. 135
Peccati inductio in bello an licita. 160
in Peculatu non datur abſolutio. 137
Pecunia in Repub. malum neceſſarium quomodo imperanda, 179. Eam imperare ſolius eſt Principis, 135. Pecunias ſpargere priuato inhibitum. 187. in fin.
Pedaneis cur liceat aliquid accipere. 14. in fin.
Penſio inuenta ob diſpendium. 48
Penuria incommoda. 117
Peregrinatio, 80. 130. & ſeq. Ad hiſtoriam ducit & noſcendum populorum ſtatum. ibid. Quæ ſine peregrinandum, ibid. Ad quos potiſsimùm populos. ibid.
Perennius capitis pœna affectus quòd nummos publicos ſua imagine ſignaſſet. 135
Pericles Athenienſiũ Duum liberos eorũ, qui in prælio occubuiſſent ad pubertatẽ è publico ali curauit. 105

Pertinax Imp. detractores vrbe pellit. 31

Petrus Medices in fœderibus ſummum locum tenere bonam ſemper fidem voluit, 168

Peſcennij Nigri memorabile dictum. 14

Petulantia linguæ à Concilio Carthag. graui pœna coërcita. 126

Pharao abuſus operum præſtatione. 115

Philippus Auguſtus in Iudices inuigilat. 55

Philippus Macedo Romanorum caſtra laudat. 154

Philippus Pulcher in Gallia officia fecit perpetua, 42. *Cauit ne quis in loco originis officio Seneſcalli, Præpoſiti, Iudicis fungeretur.* 36

Philoſophia vera Iudici neceſſaria. 3

Philiſtini cauent ne Hebræi arma fabricent. 99. *in fin.*

Pia embola vnde? 114

Pilatus à Nerone putatur capite punitus. 189

Pyrrhus Laniſta diſcipulis iram ponere iubet. 17

Pyrrhus Rex primus omnium caſtra metari docuit. 154

Piſoni inuidiam quæ pepererit? 188

Pius IV. expectationem omnium de ſe ſuperauit. 5

Plato quales delatores admiſerit, 56. *Reos ſapientibus tradi voluit vt eorum arte ad reſtiora flecterentur,* 20. *Eius iudicandi ritus.* 57

Plenitudo poteſtatis vt ſit iuſtitia. 147

Plebem non lege ſed indirectè à Rep. excludi, 189. *Illi armis abſtinendum,* 99. *in fin.*

Pœna in criminalibus nō probantinus tergiuerſantium, deſiſtentium, calumniantium accuſatorū. 92. *Pœna Iudicis negligentis.* 56. *Mentientis in iudicio.* 53. *Pœna omnis ad menſuram qualitatum delicti.* 92. *Pœnā ebrietas vt non excuſat.* 52

Pœnarum neceſſitas à malitia hominum, 105

Pœnæ adulterarum grauiores quàm virorum ex circumſtantiis & quare? 91. *Apud Belgas quæ vſitata.* 93. *Aſperanda ſunt ex cauſis.* 105. *Pœna & præmia ne deſint præſertim in bello,* 107. *Pœna in fornicarios,* 82. *In adulteros rectè lata, ibid. Fidei violatæ.* 108. *Pœna Iudicum vitioſorum.* 55. *Corruptorum,* 16. *& ſeqq. Legatorum violatorum.* 113. *Maledicentium Principibus.* 97. *Ordinaria mitiganda.* 105. *Pœna proditorum.* 26. 97. *Tumultuantium, ibid. Quomodo infligenda,* 93. *Pœnarum finis,* 20. *Pœnis & præmiis ſtat Reſpublica.* 104

Pœnitere debent in pane & aqua qui annonæ pretium excedunt, 119

Pompeius reprehenſus fuit quòd cenſor fuerit grauior remediis quā delicta erant, 91. *Eius prælia,* 173. *Eius caſtra Senatus appellata & quare?* 147

Pompoſiano quæ crimini imputata? 188

Ponderis ac menſuræ cura habenda, 112

Pontifex Romanus primus in ordine hierarchico, 87

Populus exarmandus in periculo ſeditionis ne duteſcat, 96. *in fin. Romanus Populus ſolus morte mulctabat.* 135. *Populi reformatio ex exemplo cleri inſtitutione iuuentutis,* 89. *Delectu optimorum Magiſtratuum eorumq; bona adminiſtratione, ibid. Syndicatione, ibid. Ex populo qui publica tractant ne limites tranſiliant,* 100. *Populo multa permittenda dū eius imperij obtineatur,* 185

Porſena Tarquinios Roma iure eiectos pronunciauit. 113

Portus benè curandi, 120. *Quomodo curandi.* 121

Porus Alexandro: Noueram vires meas, nondum expertus tuas, 173

Poſthumius Samnitibus deditus. 159

Poſtliminium an ex pace? 170

Potentia Auſtriaca aut Hiſpana an ſufficiens belli cauſa? 149. *Potentia Dauid, Ioſaphat.* 114. *Principibus neceſſaria, ibid. Ad potentiam facit muratarum ac populoſarum vrbium firmitudo,* 116. *Potentia vicina valde excreſcentis metus an iuſta belli cauſa,* 149. *an ad bellum ſociale ea ſufficiat? ibid. Potentia domeſtica quid?* 114

Poteſtas Iudicis vnde cœpta. 43. *Vnde dicta? quotuplex. ibid. Poteſtas patria.* 75. *Poteſtas Mariti vnde?* 76 *Poteſtas dominorum & ſeruorum.* 76. *Poteſtas regia ad ſalutem publicam.* 140. *Poteſtatum diuinæ & humanæ ſubordinatio.* 18

Præbendæ qualiter incompatibiles. 88

Præcedentiæ regula. 46

Præceptores apti eligendi pro iuuentute, 79. *Honoribus & lautis ſtipendiis inuitandi.* ibid.

Præda; de ea Duces ſtatuunt. 167

Præfecti Ægypti felicem embolam curabant. 117

Præfecti initio ſine tempore præficiebantur manebantq́; niſi ob delictum mouerentur. 42

Præfecti prætorio cur I. C. 186

Præfecti vigilum, 89. *in fin. Eorum officium.* 44. *in fin.*

Præfecti vrbi officium. 89. *in fin.*

Præfectus annonæ Romæ quibus ius dixit. 119

Prælati cur hodiè à foro receſſerint. 37. *Mores ſuorum diligenter inſpiciant, ipſi negligentes culpa communicant.* 84

Prælatorum cum Cathedralibus deliberatio. 86

Eorū frequens viſitatio ad reformationē vtilis. ibi.

Præmia non auri pretia ſunt, ſed honorum notæ. 104. *Quomodò diſtribuenda.* 105. *Sint proportionata.* 104

Præpoſitus horreorum nobilis. 117

Præſes pro qua ſumma adibatur. 44. *Omnia munia obit.* 124. *in fin.*

Præſides & Proconſules extra prouinciā vt priuati, an inſignia gerant? quæ poſſint facere? 44

Præſides in prætoriis habitare tenentur. 123

Quæ officia conferant. 41. *Vrbes luſtrare tenebantur.* 123

Præſul ſine crimine non peccato exigitur. 5

Prætoria & tribunal. 46. *à Præſidibus habitanda.* 123.

Preces monachorum magis iuuant Rempub. quàm grauet mendicitas. 88. *Preces publicæ pro Principe ſupremo.* 143

Pretia frumenti ſic ſtatuenda, vt laboris præmia ruſtici habeant. 118. *in fin.*

Primogenitura auget nobilitatem. 78

Princeps bello adſit. 155. *Mare non ſecus ac continentem in poteſtate habeat. ibid. Diſciplinam ſeruet. ibid. Princeps bonus Sacerdotes honorat, tuetur.* 6. *Corporis cuſtodes habeat.* 187. *Expendat an feſtinare an trahere bellum expediat.* 152. *Gratus ſit.* 122. *Liberalis. ibid. Titulis populum non irritet. ibid. Odia ſeponat.* 127. *Maturo & ſolerte conſilio vtatur. ibid. Hoſtem operiri, an aggredi in hoſtico expediat expendat.* 152. *Partiri exercitum, an integrum obiicere. ibid. Num plures ſimul hoſtes habere? ibid.*

Iuri tertij non poteſt aut vult derogare. 123. *In omnem neceſſitatem theſaurum habeat.* 179. *Leges veneratur.* 133. *Legibus ſolutus eſt.* ibid. *An angusta? an filij?* ibid. *Nomen famamq́ꝫ paret.* 151. *Suas & hoſtiles vires expendat neque incautè ſecurus contemnat.* ibid. *Peregrinans agnoſcit Magiſtratus ſuos.* 130. *Vrbem & Imperij ſedem non omittat.* 189. *Principes quas cautiones maximè vſurpent.* 190. *Principes boni voto expetendi, qualeſcumque tolerandi.* 102. *in fin. Principes exemplo ſubſidioq́ꝫ ædificaturos inuitent.* 123. *Gentis ſuæ & ſingulorum genium noſcant.* 186. *In Iudices inuigilent.* 75. *Principes ligantur quatenus in Rempub. contractum à prædeceſſoribus.* 169. *Quæ ad religionem pertinent commendata habere debent.* 146. *Tales apud ſe habeant qui præſentem Reipublicæ ſtatum ament.* 186. *Si partibus ſuis deſint non iuſtè gerunt bellum. quæ illa?* 150. *in fin. & ſeqq.*
Principis hypocritæ vindicta diuina. 19
Principi & Magiſtratui non mentiendum. 33.
Principum Chriſtianorum cura circa religionem. 145. *Eorum exempla Eccleſiam miniſtroſq́ꝫ honorantium.* 6. *Eorum filiæ non niſi de conſenſu nubunt.* 93
Principatus vis reſoluitur cuncta ad Senatum vocando. 187. *Principatus non diuidendi.* ibid. *Potius diuiſi iungendi.* ibid.
Priuati an fidem publicam violari faciant. 171
Nihil poſſunt ſtatuere. 101
Priuato quæ illicita. 187. & ſeq.
Priuilegia Nobilibus conceſſa ſeruanda. 78. *Non tangenda.* 130. *Franciæ & Angliæ Reges ſeruare ea iurant.* ibid. *Significant ſupremitatem.* 167. *Priuilegio abutens priuandus.* 73
Priuilegiorum confirmatio à ſucceſſoribus petitur in Gallia. ibid.
Priuilegium perſonale cum perſona extinguitur. ibid. *Gratuitò conceſſum reuocari poteſt, & quando?* ibid.
Procedendi ſtylus vulgaris. 58
Proceſſus ſtylus corrigendus ſi quid deſit. 57. *Proceſſuum vitia.* 51
Proconſules extra Prouinciam vt priuati. an inſignia gerant? quæ poſſint facere. 44
Procuratores malignantes in iudicio coërcendi. 53
Procuratorum officium an nobilitati noceat. 79. *Eorum vitia.* 50
Prodigalitas paupertatem parit. 180
Prodigi debitores durius habendi. 65. *in fin.*
Proditorum pœna. 97
Profuſio improbanda. 115
Promiſſi non implendi excuſatio quando iuſta. 131
Promotores Eccleſiaſticarum curiarum crimina denunciant, non impunè ſi per calumniam. 90
Promotus à Principe ſciente non poteſt impugnari. 42.
Prouincia malis hominibus purganda. 89
Prouocatio vltima ad Principem. 134
Prudentes conſilia adhibendi. 191
Prudentia quid? 18. *Iudici neceſſaria & quæ?* 37. *in fin.*
Eius functiones. 18. *Ad praxim pertinet.* ibid. *Vera non eſt niſi in viro bono.* ibid. *Omnia virtutum genera complectitur.* ibid. *Oeconomica, Politica, Nemothetica, Iudiciaria, militaris quæ?* ibid.
Ptochotrophium. 125
Pugna ad Neoportum infelix quare? 154
Puncta officij quæ? 61
Puniendum in cauſa religionis cautè. 20
Punitio recto ordine fiat. 56. *acceleretur, & quare?* 56
Purgationes Canonicæ vix, vulgares numquam vſurpentur. 106

Q.

Q*Valis eſſe debeat Index.* 3
Quare Catalina auſus ſit coniurare? 188
Quare cædes Cæſaris improbanda? 184
Quæſtiones ad veritatem habendam. 93. *Quæſtiones pro amicis.* 11. 12. *Quæſtiones regiæ circa iuſtitiam iudicandæ vt aliæ.* 150
Quarta bonorum Eccleſiaſticorum in curam ſacrarum ædium olim deſtinabatur. 120
Quies publica curanda. 89. *A vindicta criminum iuuanda.* 91
Q. Claudius trib. pleb. legem promulgauit ne Senator ampliorem nauem haberet quàm 300. *amphorarum.* 108

R.

R*Atio Imperiorum, ne noceri poſſit, nil nimis excelſum ſit.* 93
Rebus ſacris ſæculares ne ſe immiſceant. 84
Recidiuus grauius puniendus. 106
Reformatio Magiſtratus incumbit. 83. *Reformatio cleri.* 88. *Reformatio monachorum.* ibid. *Reformatio promptiſſima ex cleri delecta.* 85. *in fin.*
Regalia. 136. & ſeq.
Reges conſtituti iuſtitiæ cauſa. 2. *Exercuerunt iudicia.* ibid. *Gladij rationem dabunt pro Eccleſia aut Religione exercitij aut contra.* 150. *Eorum iura.* 138. *Iurant iura regni non minuere.* 133
Regibus Perſis ignes prælati. 7. *Regum Ægypti diuitiæ.* 114
Regiæ quæſtiones circa iuſtitiam iudicandæ vt aliæ. 150.
Regiminis prima ratio noſce genium ſuæ gentis. 75.
Regnati qui fuerunt iurant neminem regnare paſſures. 191
Regna ſine iudiciis ſunt latrocinia. 2. *Regnum alienum non inuadendum etſi bella ſit occaſio.* 148
Regula in xeniis, eſculentis, poculentis accipiendis. 15
Rei criminis non poſſunt eſſe Iudices. 2. *Rei illuſtres in iudicio ſedent.* 69. *Rei requirendi, exhibendi, cuſtodiendi, tranſmittendi.* 93. *Exhibiti quomodo habendi.* ibid. *Vbique puniendi.* 89. *Reorum nummis aut auxilis iure non cedunt officiariis.* 90
Reipub. annona cōmenda. 119. *Reipub. beatitas in quo conſiſtat.* 129. *Reipub. felicitas boni ſuperiores.* 5. *Eius forma non mutatur ſine periculo.* 185. *Reipub. ſalus iuſta belli cauſa.* 148.

Eius ſtatus ſæpè ad ſua principia reuocandus. 185. *Cuique ſua noſcendus.* 185. *Reipub. ſtatus vix alicubi ſimplex.* 184. *Reſpub. aliis in locis conſtituta ad morem vrbis Romæ.* 125

Relatio ex ambiguo iure Principi fiebat olim. 59. *Non facienda vbi poteſt ſe Iudex extricare.* ibid. *Alicubi mores exigunt.* ibid. *Canones admittunt.* ibid. *Relationes lubenter audienda.* 104. *Sed digna principatu, ſeu cuiuſque gradu. minores ad minores reiiciat Princeps.* ibid. *fiant frequenter.* ibid. *& ſubordinatè.* ibid.

Relaxationes animi an & quæ laudanda? 130

Religio quo ſenſu ſpectet ad ſupremum Principem, de ea ſciſcere? 143

Religio vera in Iudice. 7. *Retinenda.* 96. *Fundamentum Reipub.* ibid.

Religionis Chriſtianæ tabula. 145. *Religionis nouatio ſeditioni anſam præbet.* 96. *Eius apud omnes gentes cura.* 145. *Eius ſtatus præſens per Europam quomodo curandus?* 96

Religiones diuerſæ in vna Rep. pernicioſa. 145

Remedia in cauſa religionis pro genio gentis applicanda. 96. *Remedia litium.* 51. *Remedia morbis ne fiat grauiora.* 91. *Remedia ſeditionum.* 96. & ſeqq.

Repraſalia. 174

Res diuina ſanctè fiant, & à piis ſacerdotibus. 84

Reſtrictiones mentales à iudiciis abſint. 33

Rex pauper periculoſum animal. 180
Vide, Reges.

Rhodij Romanorum clementiam laudant. 20

Ritè electus Iudex. 41

Ritus iudicandi Platonis. 57. *Ritus Romanorum iudiciorum à noſtris longè diuerſi.* 25

Robertus III. Scotorum Rex in Iudices inquirit. 55.

Roboam iuniorum conſilium ſecutus ſeditioni cauſam dedit. 97. & ſeqq.

Romani datæ fidei obſeruantiſſimi. 110. *Exercitum ſemper vallo confidebant.* 116. in fin. *Socios iuuando orbem terrarum ſibi ſubegerunt.* ibid. *Improbarunt in hoſtem veneno graſſari.* 162. *Operum præſtatione abuſi.* 115. *Græcis nunquam niſi latinè reſponſa dederunt.* 90. *Omnem regionem obtinuerunt patientiâ.* 12. *Priuilegiis donarunt qui proli gignendæ incumberent.* 83. *Quotannis in ſacta Auguſtorum iurabant etiam ſub Tiberio in verba Seiani.* 76. *Rei militari diſciplinas adiungebant.* 23. *Tributorum exactionibus graues & eorum inutilibus expenſis fuerunt.* 115

Romanis agricolarum nomen glorioſum. 118. *Iis maximè agricultura curæ fuit.* 116. *Illorum clementia.* 105. *Æraria.* 199. *Captiuos rigidè tractabant.* 171

Romæ agrum malè colere cenſorium probrum fuit. 118. *Romæ leges docebantur.* 80

Romulus centum ſeniores elegit, quos Senatores nominauit. 37. *Trecentos Celeres habuit & pace & bello corporis cuſtodes.* 188. *Dedendos cenſuit, qui Laurentium legatos violauerant* 113. *Romanis vt libitum imperitauit.* 141

Ruina Imperiorum cauſa, iudicia. 196. in fin.

Rumores aduerſi ſupprimendi vel eleuandi. 112

Ruſtica iuriſdictiones in criminalibus pericuioſa. 50

Ruſtici aliis rebus non auocentur, ad nullum obſequium, ad nulla onera. 119

S.

SAcerdotes Iſraelitarum Iudices. 2

Sacerdotium non nocet Nobilitati. 79

Saguntini ſeſe interimere potiùs, quàm conditiones iniquas acceptare maluerunt. 164

Salaria ex meritis danda. 67. *Pro patrociniis ſoluenda.* 54. *Quomodo taxanda.* ibid.

Salica lex non ſpectat ad Burgundiam. 148

Saluianus I.C. edictum perpetuum compoſuit. 71

Salomonis diuitiæ. 114

Salus publica ei qui præeſt curanda. 129

Salus Reipub. iuſta belli cauſa. 148

Salutis cauſa rei familiaris commoda negligenda ſunt. 94

Saluus conductus nunc in capita datur, vt hero data, famulo non proficiat. 170

Samuelis lex Regia non derogauit ſupremitati. 138.

Sapientia ſæculi. 32

Saraceni in Hiſpaniam quare euocati? 81

Scelerati non poſſunt eſſe Iudices. 2

Scholarum Præfectura ordini ſacerdotali attributa. 79.

Scipio Africanus fratrem Conſulem contra Antiochum proficiſcentem voluntaria legatione comitatus eſt. 147. *A Floro laudatus.* 156. *A militibus Hiſpanis Rex ſalutatus nomẽ Imperatoris ſibi maximum eſſe reſpondit.* 126. *Cum Aſdrubale conflicturus teſſeram veſperi dedit, vt ante lucem viri equiq; pranſi eſſent.* 153. *Eius patientia.* 11. in fin.

Scopus huius operis. 1

Scribonianus quare in exilium actus? 188

Scribere ad Senatum aut exercitum priuato nefas fuit apud Romanos. 187

Secretarium locus iudicij. 54. *Secretarium vnde?* 22.

Secreti cuſtodia. 26. & ſeq.

Securitas in Repub. à iudiciis. 2. *Securitas noſtra & ſociorum, iuſta belli cauſa,* 148

Seditiones, Seditionumq; cauſa. 94. in fine & ſeqq. *Seditionum Duces vix ſunt, qui libertatem clament, quam mox ipſi opprimant.* 102. in fin. *Seditionum cauſa tempeſtiua nunquam præbenda, ſed amouenda.* 97. *Seditionum remedia.* 96. & ſeqq.

Seditioſi ſtatim occiduntur, etiam à non competente Iudice, cùm periculum in mora. 94. *Inter Seditioſos diſcordia ſeminanda.* 97

Seianus nuptias Liuiæ ambiit. 93. in fin. *In eius liberos animaduerſum.* ibid.

Senatori nauem non amplius quàm 300. *amphorarum habere licebat.* 108. *Senatori vires Reip. noſcenda, ſociorum & hoſtium.* 182. *Senatoribus interdictum vectigalia aut prædia etiam ciuitatis conducere.* 107

Senatus auctoritas an obſit libertati an ſumma rei? 184. *Senatus poſt mortem Romuli electionem noui Regis ad populum detulit, populus ad iudicium Senatus remiſit.* 181

T 3

Sene-

Senectutis commendatio. 37. Auctoritas. 38. Dignitas. ibid.
Senes conſiliis adhibendi. ibid. Quales conſultationibus adhibendi. 192
Senio debita. 38
Senenſes à Florentino attriti. 173
Sententia certa ſit & clara, conformis libello. 63. Conceptis verbis ſcribatur. ibid. Sententiæ Iudex ſubſcribat. ibid. Quomodo dicenda & quo ordine. 62. In ſecreto lata nulla. 121. In dicenda ſententia remouendum quidquid officit libertati & veritati 63. Laconicè dicenda. ibid. Sententia per ſordes lata irrita ſunt quando? 16. Sententia non præcipitanda aut mox exequenda. 17
Septimius Seuerus adulteros morte mulctat. 20
Sermo ſeruit rei. 32
Serui quomodo à dominis corripiendi. 92. Serui vnde? 171. Si obedierint in non liquidò iniuſtis, excuſantur. 76
Seruitutes hodiè ceſſant inter Chriſtianos. ibid.
Seruius Tullus ſanctor legum fuit quem etiam Reges obtemperarent. 140. in fin.
Seuerus in Iudices inuigilat. 55. Malum eſſe Principem dicebat qui ex viſceribus prouincialium homines non neceſſarios nec Reſpub. vtiles aleret. 115.
Seuerus Pertinacis interfectores capite damnauit. 189. Se legatum temerè amplexantem cadi iubet. 45. in fin.
Sauitia bellum iniuſtum facit. 161
Sexti Pompey laus ob fidem ſeruatam. 158
Silentij numen apud Perſas cultum. 54
Silentiariorum collegium. ibid.
Silentium Conſtantinopoli locus conſilij. ibid.
Silentium in loco iudicij ſeruandum. ibid.
Sylla aliquando monuit cauerent Romani malecinctum iuuenem. 173. Dictatorem in annos 53. creari ſe curat. 184. Sylla inops, vnde illi audacia. 186
Sylua Ducis vallo cincta. 154. Capta. ibid.
Simulare in bello genus ſtratagematis. 161. & ſeq. Quando licitum. 32
Simulatio abſit à lite. 50. Quæ alteri nocetur vetita. 31.
Sitonia quid? 119
Sobrius. 19
Societas ad iuſta bella tantùm obligat. 168. Societas Cæſaris cum Craſſo & Pompeio Reip. Romanæ perniciei. 188. Societas coniugum. 76. Societas Ieſu litteras reduxit. 80
Sociis iuſtè damnatis aliorúmve Principum rebellibus, an in iuſto bello liceat auxilia mittere cum periculo euertendæ Religionis? 150
Socrates aſſentatores amicis ſimiles aiebat, vt lupi canibus. 194. Mori maluit quàm mendacio ſe excuſare. 50. Niſi iratus fuiſſet, ſeruum mulctaſſet. 17
Sollicitudo maxima circa aſſeſſorem, ſcribam, &c. adhibenda à Iudice. 109
Solonis lex in ciuili diſcordia. 100
Spectacula quæ bonis moribus obſunt ex Rep. tollenda. 81
Spinola vallo Bredam cingit maximo. 154
Spitenſis Senatus decretum à diſſidiis vtrimque & diſcordiis abſtineto. 193
Sportula ſecundùm conſuetudinem ſoluenda. 39. In collegiis Canonicorum ſolui prohibita niſi ad pias cauſas. 37. A priuatis hodiè accipiuntur. 67.
Spurius an patris nobilitatem habeat. 77
S. Staniſlai conſtantia. 10
Statera doloſa in Iudice quæ? 13
Stationarij qui? eorum officium. 90
Statuta Eccleſiæ exequenda à Principe, non decidenda. 143. in fin. Statuta recognoſcenda, probanda aut reijcienda. 71
Statutorum vnde multitudo? 71. Statutum reprobatum quod ſummè doctos aut eminentes exigit. 5
Status Imperij qualiter contrahant. 167. Status Reip. vnde conſiderandus? 184. Vix vllibi ſimplex. ibid.
Stipendia ampla Iudicibus cur dentur. 15. Stipendia rectè à fiſco danda. 67. Stipendiis non ſolutis liceátne militi neceſſaria extorquere. 157
Stratagemata aſſidua Ducibus, & vtiliſſima ſi cauta. 161. Licita. ibid.
Stratani Flandria exulare coacti quare? 118
Stylus vulgaris procedendi. 58
Subditi ius legationis an habent. 135. Eorum vitia corrigenda. 99
Subeſſe Deo & Papæ in ſpiritualibus non minuit ſupremitatem. 144
Subordinatio poteſtatum diuinæ & humanæ. 10. in fin.
Subtilitas non ſemper contraria æquitati. 9
Succeſſio collegarum inteſtatorum. 39
Suetonij Paulini prudentia in bello. 153
Suionum Regum poteſtas. 184
Superbia & auaritia ſeditionum cauſa. 95
Superiores qualiter à cautis liberentur. 84. Eorum exempla ſumma reformatio. 89
Suprema poteſtas an ob culpas amittatur. 89. Clareſcit per inferiorum pluralitatem & dignitatem. 147
Supremitas nulla conceſſione communicatur aut alienatur. 133. Vltimum reſortum Gallis dicitur. 134. Supremitati quo modo non officiat iudicari extra prouinciam. 147. Supremitatis exercitium prudenter diſertis regulis dirigitur vt in Brabantia. 141. Eius iura ſeu nota. 132
Supremus quis? 141. Supremus omninò, qui alium non agnoſcit. 133. Supremi Principis eſt, leges ferre, ſeruandas curare. 144
Sumptuaria leges Reip. vtiles. 115
Sumptus belli an exigendi à victis. 164. In pactum non veniunt damnorum nomine. 164. in fin.
Synodi frequentes maximè ad reformationem faciunt. 86. Synodi & Conuentus Eccleſiaſtici ſine Principum venia licita. 87
Sylla, vide ſuprà poſt Silentium.

T.

Taciturnitas an pro mandato ſit, 167. Taciturnitas conſiliorum neceſſaria. 193
Telepho inter crimina obiectum, quòd Senatum & Auguſtum aggreſſus eſſet, quaſi debita ſibi fato dominatione. 188

Telo-

Telonia capere ſolius eſt Principis. 135
Temerè appellantes caſtigandi mulctâ. 55
Temiſtocles Xerxem ſugere permiſit. 155
Tempeſtati aliquando cedendum. 96. in fin.
Templa Virtutis & Honoris iuncta. 41
Terga non nudanda in bello. 153
Tergiuerſantes in iudicio coërcendi. 53
Termini qui & qualiter praſigendi. 59
Teſtes per ſe Iudex audiat, & quare? 62. Euocandi ad eum etiam ex alia prouincia. ibid.
Teſtimonia occulta non propalanda. 90. in fin.
Thraces ſoli agricultura oſores. 126
Theatra quomodo curanda, 122
Theodoſij in iudicando temperantia. 17
Theologus Iudex aſſeſſori neceſſariò aſtrictus. 3
Theſauri inuenti cui competant. 136
S. Thoma Cantuarienſis conſtantia. 10
Thomas Morus mori maluit quàm Regio diuortio iniuſtè aſſentiri. 50. Eius in iudicando ſinceritas, 13.
Thuſcis caſo Conſule Romano ſugiendi facta copia. 155.
Tiberij liberalitas. 186. Eius morte latatus populus. 98. Eius de Prouinciarum Iudicibus ſententia. 5. Agrippina maritum petenti negat, & quare? 93. Callidi & noui iuris repertor. 128. Conſulum renunciationem vſurpauit. 134. Delatoribus nimium credulus, 56. De ſuperfluo luxu conqueritur. 119. Gloriari ſolitus plura ſe conſilio quàm viribus perfeciſſe. 160. Ob bellicam Germani gloriam angebatur. 189. Impatienter tulit vota pro Nerone & Druſo à Pontificibus ſuſcepta. ibid. Vt Imperium ſuſcepit? 185. Primus Roma confirmationem priuilegiorum mandauit. 73. Relationes minores Senatui commiſit. 104
Tiberius Gracchus Scipiones abſoluit. 127
Timor Domini Iudici neceſſarius. 5. Filialis quis? ibid.
Titulus Dei gratia vnde? 141
Titus alieno abſtinuit. 92. Eius laus. 29
Titus Arius Caſarem in iudicio domeſtico ſcripto ſententiam proferre voluit. 63. Non permittenda vbi ſufficientia non ſunt indicia. 67.
Tortura qua vetita? 56. in fin.
Traianus in Iudices inuigilat. 12. Eius vox magnifica. 101
Tranquillus animus iudici neceſſarius. 17
Tributa à victu an exigenda? 164. A quibus indicenda? & quomodo. 115. Qua iniuſta? ibid. Tributa faciliora & vectigalia ex mercimoniorum cura. 99. Non facilè imponenda. 98. Non ritè indicta, durè exacta ſeditiones cauſant. 95. Quomodo exigenda. 186. Tributorum cura ad Praſides ſpectabat. 181. Tributorum exactiones. 179. In adibus ſacris fiebant. ibid. Eorum moderatio reddit ſubditos obſequentes. 97. in fin.
Tubero doctiſſimus affectatione nimia laborauit. 30
Tumultus Belgicos ob inhibita comitia Grotius excitatos aſſerit. 101
Tumultuantium pœna. 97
Turca inter Chriſtianorum Principum diſſidia imperium ſuum protulit. 116. Turca ſine iudiciorum forma iudicant. 61. Non anxiè in delicta occulta inquirunt. 106
Tuſculani Camillum benignè excipiunt. 111
Tyrannicidarum error damnatur. 101

V.

VAlentinianus in iudicando non praceps. 17
Vaſallus feudi Domino iuramentum praſtat. 76.
Vectigalia capere ſolius eſt Principis. 135. Vectigalia faciliora ex mercimoniorum cura. 99. Cum regibus nata. 179. in fin. Quomodo petenda. 180
Veientes à Romulo centum annorum inducias impetrarunt. 169
Venationes ferarum iure permiſſa, alia vetita. 136
Veneno in hoſtem graſſari barbarum. 162. Veneti Magiſtratus laus ob ſecreti cuſtodiam. 26. Victi à Mediolanenſi Duce intra triduum vires repararant. 173. Eorum lex militaris nequis inuitus munus obire teneatur qui maiore cum dignitate militauit. 147. Eorum liberalitas in liberos defunctorum benè meritorum de repub. 105
Verax & candidus ſit Index. 32
Verboſa ſcripta non taxanda. 54
Vercingetorix Gallus ſuadet vt ſua frumenta & adificia incenderent. 94
Veritas amanda, non opinio. 40
Veritatis amans ſit Iudex. 30. Veritas celari quandoque poteſt. 32. Omnibus anteponenda. 63. Dicenda etiam cum periculo cùm ſalus publica requirit. ibid. Veritas ſumma ſummum bonum. 30. Iudicum virtus propria. ibid.
Veſpaſianus ciuitatibus legatos ternos mittere licere edixit. 135. Decreuit illicitum eſſe maledicere Senatori. 126. Italiam petiturus ad Parthos & Medos Legatos mittit. 153. In melius mutatus. 5. Praceptoribus centena ſex tertia conſtituit. 80
Veſtes aurata vetita. 41. Qua olim Magiſtratibus attributa. ibid.
Veſtiaria leges an expediant: apud quos fuerint. ibid.
Veſtitus conueniens habendus. 40. 41
Vico magiſtri. 90
Via ſternenda, curanda, reparanda. 120. Quomodo curanda. ibid.
Victi Iure victorum vſi. 165
Vigilancia Magiſtratui incumbit. 96
Viles ad Magiſtratum non aſſumendi. 108
Viliùs vendere nemo cogendus, quàm praſtare poſſit, ne quidem officio aſtrictus. 119
Vindicta cupidorum, furum, raptorum, &c. remedium aduerſus lites. 52. Vindicta criminum. 91. in reis, liberis, bonis. ibid. Vindicta malitia litigantium remedium aduerſus lites. 51
Violatoribus Legatorum ſacris interdicitur. 113
Vir an dominetur vxori. 76. Vir bonus vniuerſim virtute praditus. 3. Eius virtutes enumerantur. 3. & ſeqq. Viro modica correctio competit. 76
Virtus ad nobilitatem politicam inducendam publicâ auctoritate & codicillis eget 77. Ad honores via. 41. Virtus patientia. 51. Semper pravalet & praferenda. 34 Virtute nobilitas acquiritur. 33. Virtutes quibus Index inſtructus, & vir bonus eſſe debeat. 3. & ſeqq.
Viſitatio frequens, promptiſſima reformationis via: 85. in fin. Eius ſcopus. 86. Viſitatio liminum Apoſtolicorum Epiſcopis mandata. 104
Viſitantis officium. 86

Vitel-

Vitelliana cladis cauſa. 155
Vitellius, 23. *Eos qui præmia pro cæde Galbæ oblatis libellis petierant occidi iuſſit.* 108. *Vires aduerſus Veſpaſianum diſpergens militem trucidandum obtulit.* 152. *Eius cladis cauſſa.* 153. *Eius mors.* 98. *Vitia aduerſus iudiciarij proceſſus.* 53. *Vitia fori coërcenda.* 12. *Vitia proceſſuum.* 51. *Procuratorum.* 50. *Notariorum.* ibid.
Vitium inciſores grauiter puniuntur in Myſia. 105
Vladiſlaus Pannoniæ Rex fidem Turcis datam fregit. 110. *Regno ac vita à Chriſto mulctatus.* ibid.
Vlpianus magiſter Scriniorum. 132. *Præfectus annonæ.* 117. *Conſiliis ab Alexandro adhibitus.* 192
Vnicuique è Repub. relinquendum quod competit. 185.
Voti cauſa excurrere Iudex extra fines ſuos poteſt. 47.
Vſura apud Germanos olim ignota. 51
Vſurarij litium cauſa. 56
Vſus ſeruandus in conſtituendo Iudice. 36
Vultur hieroglyphicum iuſtitiæ. 8
Vxor virum colore tenetur. 76. *Vxores gaudent maritorum honore.* 83
Waldemarus Sueciæ Rex fratri regni tutelam commiſit & excluditur. 148
Wandali à Geberico Rege profligati Pannoniam à Conſtantino obtinent. 165.166

X.

XEniorum modus non excedatur à Iudice. 14
Xenodochium. 125

Z.

ZAberganus Hunnorum Dux Myſiam à Martiano & Leone obtinuit. 165
Zeleuchus Thuriis paucas & ſimplices leges dedit. 70. in fin.

F I N I S.